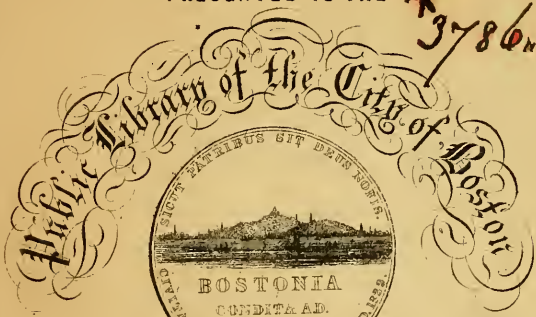

22 X 178

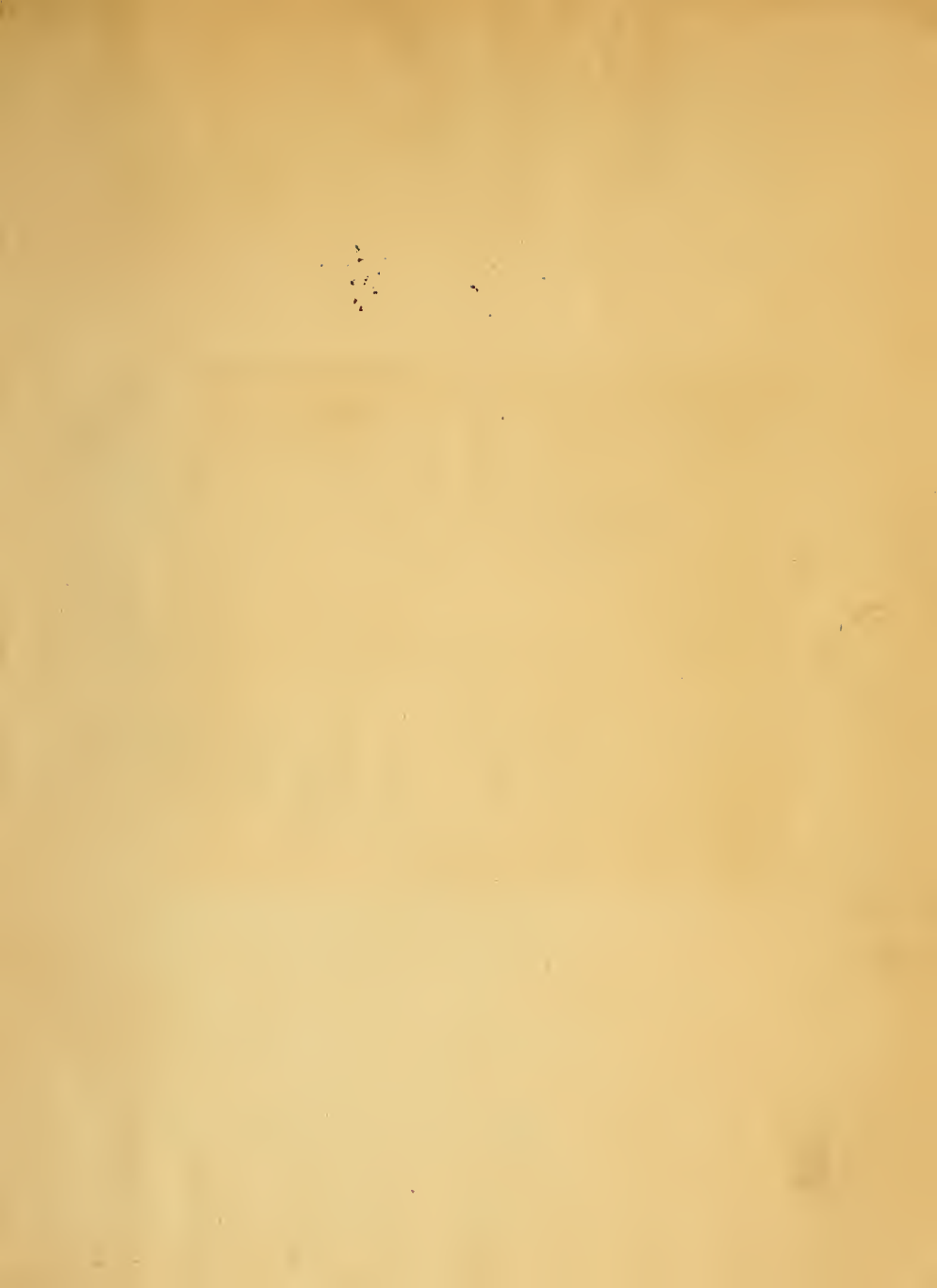
PROPERTY OF THE
PUBLIC LIBRARY OF THE
CITY OF BOSTON;
DEPOSITED IN THE
BOSTON MEDICAL LIBRARY;

PRESENTED TO THE

*3786.6

By Joshua Bates, Esq.
Received Sept. 3. 1858 No. 30274

HISTORIA
NOVI ET ADMIRA-
BILIS FONTIS BALNEI
QUE BOLLENSIS IN DVCATV
Vvirtembergico ad acidulas Goe-
pingenses:

M A N D A T O

ILLVTRISS. PRINCIPIS AC D.D. FRID. DV-
CIS VVIRTEMBERG. ET TECCENSIS,
Comitis Montisbelig. &c. ac EQV. ORD. REG. GALL. ad
subditorum omniumq; vicinorum & extero-
rum emolumentum ob vires insignes
adornati,

A IOANNE BAVHINO ILL. eius CEL'S.
Medico conscripta.

*Cuius sanè utilitas non in eos tantum, qui predicto fonte, sed alijs
etiam medicatis aquis sunt vsuri, redun dabit maxima: vsui
etiam in multorum morborum curatio-
nibus citra balneas fu-
tura.*

Adijciuntur plurimæ figuræ nouæ variorum fossilium,
stirpium & insectorum, quæ in & circa hunc
fontem reperiuntur,

MONTISBELIGARDI

ANNO

M. D. XCIIX.

HISTORIA
NOVIT ADMIRA
HIS TONTIS RALINE

Public Library
of the
University of Toronto

NOV 20 1890

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page]

ILLVSTRISS. PRIN-
CIPIBVS IOANNI FRI-
DERICO, AC LVDOVICO FRIDERI-
co, Illustris. Princip. FRIDERICI Ducis Vvirtem-
berg. & Teccensis, Comitis Montisbelig. ac
Equitis Ordinis Regis Galliarum, &c.
Filijs, D omini suis Clemen-
tissimis.

ILLVSTRISSIMI Principes, clemētissimiq; Do-
mini, cum ipsa Natura sit Dei ordinatio, & ad
omnes res creatas fouendas & conseruandas in
suo genere aptissima & diligentissima ratio: non
leui sare contumelia diuinam Maiestatem afficiunt; qui
propter humanarum arumnarum multitudinem, eam Nos
uercam esse dicunt. Quamuis enim multi variq; in rebus
humanis defectus cōspiciantur: attamen mortaliū vitio, non
Natura, multo minus Deo adscribēdi sunt. Qui licet iusto iu-
dicio homines subinde puniat, tantarū tamē calamitatū dis-
lunio nō delectatur: quin in ira sua misericordie recordetur.
Quod ut verissimum, ita probatu facilimum est. Nam miser-
tus Adam & Eua parentum nostrorum, qui sua inobedientia
sibi & nobis labores, morbos, mortem deniq; temporalem &
eternam promeriti sunt, dedit non solū summum & vnicum
illud benedictum semē promissū Filiū suū IESVM CHRIS-
TVM θεσάυρητος Salvatore nostrū: verum etiam (ut est ve-
rus in necessitate opitulator) multa creauit & demonstrauiit
remedia in terris, ordinaria & extraordinaria, quibus genus
humanū uti voluit ad subleuandā suā miserandae sortis mul-
tiplecem fragilitatem. Scriptum est Eccles. 38. Honora Medicū
propter necessitatem: nam eum creauit Dominus. Est enim à
Supremo medicina, & à Rege stipendia accipit. Medici scie

PRAEFATIO

tia eius caput extollit, ita ut proceribus sit admirationi. Dominus creavit ex terra medicamenta, quae prudens homo non fastidit. Nonne ligno dulces reddidit aquas amaras, ut eius vis hominibus cognosceretur? Gen. 6 Et iam hominum multitudo per Orbem crescere incipiebat: quibus cum filie nascerentur, earum pulchritudine capti hominum potentissimi, eligebant ex omni numero quas ducerent uxores. Tum Dominus dixit. Non perpetuo contendam animo cum hominibus, qui caro sunt: itaque erit eorum aetas centum viginti annorum; Erant ea tempestate in terris Gigantes, & ex illis potentum connubijs nati sunt Heroes, homines ab omni memoria celebres, &c. Cum videret DEVS orbem terrarum esse corruptissimum, & in terris mortalium perditissimos mores, cum Noë sic locutus est, Omnium mihi rerum humanarum interitus statutus est, ut quorum iniusticia terra ipsa referta est, eos ego cum terra ipsa aboleam. Tu construis tibi arcam &c. DEVS ob horrendas scortationes & abominabile Sodomiticum dictum peccatum, Sodomam & Gomorrham & omnem circa regionem sulphure subvertere voluit, misit Angelos qui educerent Loth cum uxore & filiabus. Gen. 19. Abrahamo facie urgente subuenit. Gen. 12. & Iacobo Gen. 43. Populo Israelitico crudeliter per Pharaonem Aegyptiorum Regem vexato, Deus exsiccauit mare. Exod. 13. Cum bibere non posset, aquas de Mara ob amaritudinem, Moses clamavit ad Dominum, qui ostendit ei lignum: quod cum misisset in aquas, in dulcedinem versa sunt. Exod. 15. In deserto Manna de caelo pluit, Exod. 16. Sitiienti fecit erumpere aquas ex rupe, Exod. 17. Cum Dominus ei ignitos serpentes mortiferos misisset, fecit Moses serpentem aeneum, & posuit eum pro signo, ut quisquis ab illis percussus hunc aspiceret, non moreretur Num. 21. Cum Philisthai affligerentur in secretiori parte nationum, & à muribus ob captam Arcam: Sacerdotes Philisthaorum, ita permittente Deo, utile remedium:

consulue-

PRAEFATIO.

Conſuluerunt, 1. Sam. 6. Naaman Princeps militia Regis Syria, leproſus, ex mandato Eliſai propheta lotus in Iordane ſepties, mundatus eſt à lepra, 2. Reg. 5. Dixit Dominus Deus per Prophetam, agrotanti Regi Ezechia: Praeſcipe domui tuae, morieris enim, & non viues. Qui conuertit faciem ſuam ad parietem & orauit DOMINUM: fleuit itaq; Ezechias fletu magno. Eſaie autem dixit DOMINVS: Dic Ezechia: Audiui orationem tuam; & ecce ſanauit te. Et dixit Iſaias: afferte maſſam ficorum, quam poſuit ſuper vlcus eius & curatus eſt, 2. Reg. 20. Erat Ieroſolima, (cum etiam eſſet corrupta & deprauata) probatica piſcina, cognominata Bethſeda: in porticu iacebat multitudo magna languētium, cæcorum, claudorum, tabidorum, expectantium aqua motionem. Angelus enim DOMINI, deſcendebat ſecundum tempus in piſcinam, & mouebatur aqua. Et qui prior deſcendiſſet in piſcinam poſt motionem aquae, ſanus euadebat, à quacūq; detinebatur infirmitate. Erat autem quidam homo ibi triginta & octo annos agens in morbo: Hunc cum vidiffet IESVS iacentem, dicit ei: Vis ſanus fieri? reſpondit ei: DOMINE, hominem nō habeo qui me, dum turbata fuerit aqua iniiciat in piſcinam: Dixit ei IESVS: tolle grabatum tuum, & ambula, Ioan. 5. IESVS vidit hominem cæcum à natiuitate, expuit in terram, & fecit lutum ex ſputo, & linxit lutum ſuper oculos eius & dixit ei: Vade & laua in natatoria Siloë. Abiit & lauit, & venit videns, Ioan. 9. Verum hæc nimis prolixè: qui Sacras literas diligēter legit, (vt teneamur omnes) multò plura inueniet & Saluatoris noſtri, & Apoſtolorum miracula, in curandis morbis deploratis. Nūc videmus, an DEVS OPT. MAX. ſummè miſericors, erga poenitentes, non eadem preſtiterit hōc, quæ primæuo illo ſæculo. Cum per totam Europam irrepiſſet maxima barbaries & ignorantia in omnibus ſcientijs & artibus, ſuſcitauit excellēter doctos viros. Cū venerea libido eò progreſſa eſſet, vt nō

minor.

minor videretur, quàm in Sodoma & Gommorrha, nec tamen in eam à magistratu animaduertetur, Deus immisit horrendum & fœdissimum morbū Siphylidem, ut vocat Fracastorius, quæ nulli hominū generi pepercit, etiam in Reges & Principes iuxta ac vulgus grassata: idem misertus eorum varia largitus est remedia, antiquis quidem ignota, quæ nūc à multis eximijis Medicis literarum monumentis ad posteritatem prodita sunt. Cùm Sudor Anglicus extra natalium suorum limites progressus grassari latius cœpisset, ne tum quidem in deplorato malo defuit idem ille Deus, qui Medicos doctos, qui remedia conuenientia & inuenirent & adhiberent, excitauit. Cùm Scorbutus seu Scelotyrbæ irrepset, itidem noua remedia reperta, quibus tam crudeli malo obuiam est iium: de quibus cùm alij, tum omniū doctissimè exercitatiissimus pragmaticus Forestus, Cùm vexauit morbus, quem vocāt Varē, remedia cōmoda & mirabilia obseruata, de quibus Vie rus. Cū febres malignæ & Vngaricæ catarrhose aborti sūt, quàm multa doctē scripta, & Deo ita volēte, noua remedia detecta? Cùm à paucis annis multi morbi consuetis medicamentis nō cederent, fontes largitus est Deus medicatos, ad potum & balnea insignes: quales sunt aquæ Spadēsēs, Langenschywalbachensēs, Grisbachianæ, aliæq̃. Sed præter has hodiè, etiam in Ducatu Vvirtembergico, operâ, labore ac vigilijs indefessis Illustriss. Principis ac Domini, Dn. FRIDERICI Ducis Vvirtembergici ac Teccij, Comititis Mompelg. & c. parentis vestr fontem exhibuit singularis utilitatis, & non immeritò ad admirationem dignū, propter mirabilem positum facultatemq̃ ad plurimos grauiissimosq̃ morbos profligandos perquam salutarem. De quo, in exterorum gratiam quibus pondum innotuit, scribere statui: in eo tamen describendo, non sequar quorundam, qui hoc genus argumenti nostro seculo tractarunt, exemplum, qui quo sit opus commendatius, balnea sua & fontes

tes dilaudant, insignes ijs & mirabiles adscribunt vires, ex ipso terrae centro eorum originem mutuantur: metalla, ex quibus vel primum manant, vel quae in decursu alluunt, non tantum tradunt: sed & tãquam abyssos ipsas lyncceis oculis penetrassent, ad libram quasi expensas singulorum metallorum proponunt portiones suam scilicet, secuti cerebrum, ut hoc splẽs dido fuco sibi doctrinae exquisitoris apud imperitũ vulgus nomen & famam, ceu alijs omnibus sapientiores, conciliant: cum interim si ad examẽ reuocentur accuratius, nihil minus inuenire liceat, quam scriptorũ cum rebus seu ipsis fontibus consensionem: sic ut eorum, quae obcuris etiam verbis effutiunt, nihil aut parum in aquis propositis suis reperturus: si quis dem quaedam ab ipsis descripta balnea communi duntaxat aquã seu dulci, non autem medicata constant, aut certẽ non ijs facultatibus sunt praedita, quae ijs temerẽ tribuuntur, siue ab ijs qui non viderunt, siue, nullo habito examine mineras lium & succorũ, missionẽ non sunt experti. Nos verò, ne quod alijs vitio vertimus, in nos possit retorqueri, ea scribemus tantum, quae vel ipsi vidimus, vel quibus fidem suo testimonio faciunt qui viderunt aut viderunt, vel quae denigratio dictabit ex metallorum consideratione succorumque qui videbuntur ad nisi, aut quibus consimiles aquae praeditae sunt. Quae in re nullam ego capto gloriolam, sed eo duntaxat sine profero, ut ex horum contemplatione, gratijs Deo agendis, largitori omnium bonorum, qui pœnuentes nunquã deserit anxiã præbeam, utq; si qui hoc insigni fonte fruuntur, diuinam Maiestatem pro longa vita & felicitate Illustriß, nostri Principis, vestri parentis Clementiß, precentur.

Hoc autẽ quicquid e? operis, Illustrißimi Principes & Clementiß, Domini, magnorum & illustrium virorum suasu in vulgus emittere sub Celsit. V. nomine & volui & debui, non modo ut extaret mei erga Celsit. V. amoris & obedientia testimoniũ

monium, sed & ut paterni & indefessi studij commune omnium bonum spectantis, hoc opusculo legendo, praeculis exemplum haberetis Quibus enim laboribus? quibus sumptibus parcit, ut subditorum non modo corporibus, sed etiam mentibus sua constet sanitas? ex quo videtis & Deum hoc negotium promouere, variaque & multiplici huius Bollenfis fontis, his demum postremis annis V. Wirtembergae & Mompelgardis incolis utilitate patefacta, tanquam signo dato, quid de vobis sperandum sit, edicere: ut sub idem tempus & nostri Admirabilis fontis riuuli & vestrae scaturigines promanarint: quo enim vos alio appellem nomine, quam ex Illustriss. parente vestro tanquam elices deductos, eundem cum fonte vestro saporem sapientes? Vnde enim tam diligens animorum vestrorum cultus & educatio in liberalibus studiis, quam a sollicitudine illius, qui vos non solum sibi, sed suis procreauit? ac ne licentiam corrupti aulica perditum vos iretis, a charissimo suo conspectu, & a Clementissima parentis vestrae suauissima consuetudine vos remouit, ut facilius, qua principes viros decet, absque impedimento disceretis: firmissima enim fulcra Reipublicae Christianae vos esse cupit, magnum quidem onus, sed honorificum, & cui ferendo sit non robur corporis, sed ingenij. dotes studio & diligentia comparat: eruditio nimirum, virtus prudentia, vera sapientia & animi fortitudo inuicta. Turpis semper & noxia Principi ignorantia fuit, quae aut animi ferociam, aut segnitiam mollicemque (quibus totus collabitur conuulsus orbis) gignit. Proinde rebus humanis optimè consulunt, qui instar Illustriss. parentis vestri, totis viribus in id incumbunt, ut profint non modo suo seculo dum viuunt, sed & posteritatis rationem habent. Et quoniam reliquis super eminent hominibus Principum filij, eo maiore laude digni sunt, quò diligentius animos bonis artibus imbuunt. Nam (ut reliqua taceam) ceteros adolescentes suo exemplo prouocant. Quare pergitur
optim

PRÆFATIO.

optima spei Illustriss. Principes in studijs bonarum artium & fraternis officijs inter vos certate, ut solum Vvirtembergicum, quod vos fouet, & Mompelgardicum, quod vos ambos protulit, ad astra feratis: & quod munusculum vobis humiliter offero, æqui boniq; consulite in Domino Iesu, qui vos sospites totamq; familiam Vvirtembergicã quàm diutissimè consruet. Mompelgardi Calend. Febr. 1598.

VV. Cels.

Observantiss. & humillimus
Cliens

Ioh. Bauhinus D.

MANDATUM
ILLVSTRISS. C. VIR-
TEMBERG. &c.
FRIDERICVS D. G. DVX
VVIRTEMBERG. &c.

S.

DOCTISS. ATQVE DILECTO ET
fidei IOANNI BAVHINO Medico no-
stro ordin.

MItimus doctiss. dilecte atq. fidelis noster BAVHINUS
rursus historiarum quedã testimonia de nouo ad-
mirabili atq. salutari nostro fonte Bollenſi: utq. res
tuas ita disponas ut sequenti autumno ad nos venire possis.
gratiôsè mandamus. Omninò namque apud nos stat aqua-
rum harum probationem exactiorè instituere, earũ deq. natu-
ram & vires te auctore describere atq. publicare, huncq. lo-
cum FONTEM vocare ADMIRABILEM. Ad quam
rem tu, cui gratiôsè fauemus, studia tua aptas
bis. Data Stutgardie Kal. Iulij.

1596.

LEGES BALNEI ADMIRABILIS BOLLÉ

lensis, quas sanciuit Fridericus D. G. Dux

Wurtembergicus & Teccensis,

Comes Montbelgardenz

sis & c.

um diuina annuente gratia salutare aquarum venas & ad plurimos graues morbos, experientia teste, efficaces in territorio Bollé inuenerimus, committere nolimus, (quæ nobis est sacræ paginæ monitorû, nostræque uocationis cura, & Christianus in cuiuscunque fortis homines, potissimum fidei nostræ & clientele commissos, animus) ut neglectione interirent: quin verò id operam dedimus ut magno ære castello coereretur, additis substructionibus non minus magnificis quam laxis, lauâtibus non tantum hospitium liberale, verum & quicquid prætereâ ijs ex usu fuerit, suppeditaturis. Quare leges has lauantibus alijsque ad balneum hocce versaturis religiose obseruandas sciscimus, sancimus, edicimus.

I. Ut rectius tenuioris fortunæ hominibus, alijsque grauiter laborantibus, qui sumptus ferre nequeant, sit consultum, neque ab usufructu salutarium aquarum excludantur, cauemus ut quotannis duodecim pauperibus valetudinarijs, è peregrinis sex, totidemque è nostris subditis nostro ære liceat usu aquarum frui: ea lege interim atque omne ut prius chirographo magistratus sui morbi grauitatem testetur: quod ubi fecerint, tum verò Balneator loco præstituto cum de solio tum de victu necessario nostris sumptibus illis prospiciet. Postquam autem duodecim illi siue simul omnes siue successiuè, quod satis sit nostro ære lauerint, Balneator plures eo anno nostris sumptibus alito, neue duodenarium numerum transgreditor. Vicissim hosce speramus ad Deum preces serò futuros, ut porrò salutaribus aquis dignetur benedicere.

II. Per æstatem hora quinta matutina, per ver & autumnum septimâ, audito campanarum pulsu, Deum omnes precantoresidem vesperi dato signo horâ octauâ, sine offendiculo cuiusquam, pro sua quisque conditione, quâ decet modestiâ faciunt.

III. Alternis hebdomadis die Dominica, è Verbi diuini ministris vnus, inter meridiem & primam pomeridianam, concionem ad lauantes per horæ semissæ habere tenetur, cuius argumētum pro

morborū specie variator: atque hāc quidem nemo qui balneis
vritur, nisi fontica caussa obftet, impunè negligito.

IV. Quicūque quotiescunq; nomē Dei frustra vsurpārit, blas-
phemārit, Diabolum in ore habuerit, batzione mulctator, in-
ærarium huic negotio destinatum statim inferendo.

V. Quicumque quemcūque diris deuouerit, vel execratio-
nibus Diabolum testatus, vsus fuerit, vel pertinaciā suā alijs vt id
faciant ansam præbuerit, quatuor batzionum sine mora ærario
inferendorum mulctam pendito.

VI. Obscæna, vanaque verba, calumniæ, libelli famosi, cantio-
nes cum offendiculo coniunctæ, sub pœna semifloreni inter-
dicuntor: & quicumque quotiescunque vel verbulo erga ma-
tronas virginesque honestas impudicè se gesserit floreno mul-
ctator.

VII. Nemo siue lauantium, siue affectarum, inquilinorum
peregrinorumue, siue fortis lautioris siue infimæ, siue is ec-
clesiasticus sit, siue (vt vocant) secularis, alium, quicumque
tādē is sit, ex hospitio & quam latè patet balnearum circum-
scriptio, prouocato, neue verbo, factō, obtrectatione famā lædi-
to, quin potius locus hic a sylum esto: idque, ne quisquam igno-
rantiam factō suo prætendat, laminis ferreis quatuor seorsim lo-
cis Balnei affigendis inscribitor.

VIII. Siquis verò alibi contractas cum alio inimicitias gerat,
eas hoc loco ne refricato: asyli autem violati reus pro sorte sua
& delicti grauitate, abitu interdicitor, retinetor, aut in carcerē du-
citor, à nobis cognita caussa serid pro modo delicti castigādus.

IX. Quod si inter lauantes aliosue rixæ, lites, pugnx obortæ
fuerint, conciliandæ cōcordiæ vnusquisque studeto, aut si adeo
necesse sit, pacem nostro nomine postulato: tum verò ad Balne-
atorem res defertor, ad iudices nostros Gōpingenses appellato,
circumstantiæ producūtor, vt quid factō opus sit porrò rectius
perspiciatur. Iniuria quauis quacunque aliā rationē affectus ad
Balneatorē prædictosq; Gōppinigēses iudices bona fide deferto.

X. A disputationibus de religionis negotio, à sermonibus cō-
tentiosis & parum acceptis, qui vel valetudinarijs vel alijs la-
uantibus possint officere, ab aquarum per silanos tubulosue lu-
dicris eiaculationibus omnes abstinento.

XI. Instrumentum balnearium, quod vniciuique conclauī suū

est, situlas, patinas, & quicquid lauacionis nomine cōductū, nemo alteri subtrahito, nemo subtrahere conator.

XII. Quicumque ebrius repertus fuerit, dimidio floreno mulctator, quod si etiam per ebrietatem vnā pluresue legum nostrarum sanctiones transgressus fuerit, singularum seorsim pœnas luito.

XIII. Omnes promiscuē, quicumque tandem illi fuerint, mutuam pacem colunt, nec quisquam cuiquam, quo minus pro arbitrio & necessitate lauet, impedimento esto, neue conquerendi occasionem vllam præbetō.

XIV. Vnusquisque lauantium ante abitum cum Balneatore, vestiario, hospite, acceptorum expensorumque rationes subdu cito, nomina soluito.

XV. Quod si quis lauantium vel affeclarum quod conquerratur habeat de Balneatore, vestiario, hospite, eorumue famulis, Iudices Gōppingenses, re audita, pro dignitate sententiam ferunt, aut si exigat necessitas, ad nos defertor.

XVI. Quoniam verò lauantium recreandorum causa grandi ære paradysum cōferendum apud Balneum curauimus, colendumque instituimus, nemo in eo, sub floreni dimidiati multa, quicquā rumpito, corrumpito, auferto, nemo pro suo arbitrio sine Balneatoris aut hortulani venia ingreditor: de hortis, bonisque subditorū nostrorū in vicinia, idē iudicium, eadē pœna esto.

XVII. Morbis horrendis & contagiosis laborantes, seorsim loco præsituto lauanto, manēto. Quibus vultus fœdus & abominabilis, eum in gratiam prægnantium aliorumque testum feruanto: sin nolint, balneis cōtinuè interdicuntor, ablegantor.

XVIII. Nemo è locis de peste aut aëre impuro suspectis balneū accedito, qui secus faxit, duodecim florenos, sin nō potest, corpore pœnas dato.

XIX. Ceterum quo strictius edicta nostra obseruentur, cauemus vt iudices tā superiores quā inferiores Gœppigēses inspectio nis munere fungatur, præsertim verò de legibus sumptuariis & vitu eis cura esto: quod si quicquā interueniat querelarū, reo quotiescunque deliquerit sine remissione multam irroganto. Ad id dicti Iudices delectum quempiam in balneas mittunt, qui ex tempore multam exigat ærarioque inferat: qui sine negligentia reus peractus fuerit aut sanctionum violatori cuiquam igno-

uerit, aut præuaricatus fuerit, ipſus talionis lege punitor: irrogatam multam de ſuo pendito, aut certè de ſalario eius tantumdem detrahitur, de ſingulis inquã batzionibus, quos fraude legi facta ſubduxerit, cruciger vnus. Porro quicquid multarum fuerit, id omne in gazophylaciũ ferreũ præſentib⁹ ijs qui multã irrogãt, inferitor, cui binę ſerę appèſę ſunto: totidẽ diſſimilibus clauibus referendæ, quarum altera penes Præfeſti Gõppingeniſis vicarium, altera penes Balneatorẽ referuator. Quicquid autem in gazophylacium nũmorum fuerit illatum, ſiue è multis, ſiue congiarijs, id concione habita præſente Eccleſiaſte Bollenſi duobuſque aut tribus alijs, pauperibus (in quorum cenſu erunt quoque egeni balneo vtentes, modo non ſint vagabundi & erroneſ, ſed quorum paupertati & innocentię chirographum ali-quod fide dignum atteſtatur) diſtribuitor.

XX. Balneator, Veſtiarius, Hoſpes, eorumque famuli ad ignẽ & candelas, ne quod incẽdium oboriatur, attentĩ ſunto: ea dem lauantiſ, eorumque ſeruis cautio dicta eſto.

XXI. Inprimis autẽ Balneator & Veſtiarius famulorum balnearium curam ſedulam gerunto, vt ſuam quiſque Spartam ornet, ſuum quiſque munus, potiſſimum aquam calfaciendi, lingua curandi, balneas claudendi recludendi que, obeat.

XXII. Balneator, ſimulatque aduenę ſolium aut conclaue locãrit, aut certè is in balneas venerit, eiufdem appuſſum, nomen, abituſ denique Iudicibus Gõppingeniſibus ſignificato.

XXIII. Conceſſum vnicuique aduenarum conclaue alteri ne traditor: quòd ſi verò is ad diẽ dictũ nõ appulerit, nihilo tamẽ minus cenſum pẽdito, quamdiu ſcilicet habitatore vacuum cõ-claue in illius gratiam remanſerit: ceterum Balneator & Veſtiarius vltra diẽs quatuordecim conclaue referuare ne tenentor.

XXIV. Quòd ſi aduena tẽpeſtiuè cõclauĩ renuntiãrit, id quam primũ Balneator Promo Gõppingeniſi ſignificato, locarium acceptum referuato, maioris que certitudinis ergò, locationis diẽm, conuenta pacta que in commentarios referro.

XXV. Balneator, Veſtiarius, linteaminum, lodicum, puluina-riũ, culcitrarum, vt munda ſint omnia, oportune que mutantur, curam gerunto: eo que nomine Promus Gõppingeniſis duos e-lẽchos parato omnis inſtrumenti linei & ad lectos facientis, al-terum penes ſe referuato, alterum Balneatori dato.

XXVI. Balneator, solij, labri, conclauis locarium ex census tabularum præscripto, omni hebdomade seuerè exigit, exactura singulis septimanis ad Promum Göppingensem bona fide trāmittito, nihil in alios vsus impendito, vterque collatas inuicè rationes subducito. Promus soliorū, labrorū, conclauium locaria seorsim initio rationum suarum præmittito,

XXVII. Tam Balneator quā Vestiarus, in rē tū nostrā tū viroŕū bonorū, & balnearū fideles se præstanto, talesq; tā erga egenos quā diuites, vt in mūditiē cōclauū, labrorū, aliūsq; omnis instrumēti balnearij, nihil desiderēt, nihil in amore, fide, beneuolentia.

XXVIII. Quod ad hospitem autē & aduenas excipiendirationē, hospes & familia, erga aduenas tā pauperes quā opulentos, ex præscripto tabularum census, iusto precio cibos, potū, aliaque necessaria exhibentes, fidos, benevolos, amicos sese præbent, tabulisque census contenti nullo modo aduenis graues sunt.

XXIX. Præcipuè verò Hospitis vxor & familia operam dant, vt de re culinaria sollicitè munditiem in coquendis cibis sedulò eūrēt: ipse verò hospes de grato & generoso vino cū honorario tū ordinario, de auena, feno, stramine optimè notæ prospicito.

XXX. Hospes cū vnū pluresue famulos atrienses promosue conducit, eosdē Promo Göppingēsi quā primū sistito, eidē stipulatos, vt quoad seruiert fideles sine omni dolo in cēsu vinario segerāt, cuius nomine tabulas in eā rē factas sanctionesq; vinarias cū seria admonitione Prom' Göppingēsis ijs prælegito.

HŒSTIMENTVM BOLLENSE AD ILLVS-
tratorem, CL.D. Iohānem Bauhinū, Ducis Vvirtemb.

&c. Archiatrum.

Mutua præstatis victuræ munera fama,

Tuq; Bobine Bolo, Bolq; Bobine tibi.

Obscuri latices cænoq; vluq; iacerent,

Vindicias lucis in Medicina daret.

Quid Medico pendant? non hinc præconia prima;

Et Celtæ & Sueuo cognitus antè, petat.

Fama secunda fiet, si quis calisumve salubrem,

Aut solij, aut rigui senserit imbris opem.

Viuite Bollenses, & iugi flumine, cuius

Viuitis ingenio, perpetuate decus.

Jacobus Cargillus

Scotus, D. M.

AVTHORES QVI IN HISTORIA FONTIS
Admirabilis citantur.

A Etius.	Io. Guinth. Andernacus.
Alexander Trallianus.	Io. Agricola.
Ambrosius Parçus.	Io. Kentmannus.
Andernacus.	Leonhardus Thurnisius.
Andreas Baccius de Thermis.	Leon. Fuchsius.
Andreas Bertholdus.	Leuinus Lemnius.
Barthol. Montagnana.	Lonicerus.
Carolus Clusius.	Marcellus Medicus.
Casparus Bauhinus.	Martinus Rulandus.
Conradus Gesnerus.	Marbodæus.
Conradus Gerhardus.	Marthias Lobelius.
Dioscorides.	Mathiolus.
Encelius.	Medicament. liber Ill. Ducis
Gabriel Fallopius.	Virtemberg.
Galenus.	Nicolaus Dortomanus.
Gallus Escherreuterus.	Oribasius.
Georg. Morellus.	Otho Brunfelsius.
Georg. Fabricius.	Pabuerius.
Georg. Pictorius.	Paulus Ægineta.
Georg. Marius.	Paul. Iouius.
Gualtherus Riuius.	Pausanias.
Guilielmus Turnerus.	Plinius.
Guil. Rondeletius.	Porta Neapolitanus.
Hadrianus Iunius.	Reinerus Solenander.
Helisæus Rœfslin.	Rembertus Dodonæus.
Hen. Pantaleon.	Rossetus.
Hieron. Cardanus.	Scribonius Largus.
Hippocrates.	Strabo.
Historia Plant. Lugd.	Testamētum Vetus & Nouum.
Iac. Theodor. Tabernæm.	Tragus.
Ia. Vvierus.	Valer. Cordus.
Ioan. Gœbelius.	Vitruuius.
Ioan. Bauhinus P.	Volaterranus.
Ioan. Fernelius.	

ENCOMIUM

FONTIS BOLLENSIS
WIRTEMBERGIACI NVPER DETE-
CTI, ATQVE IN VSVM BALNEARVM VI-

ribus admiratione edignarū cōuersi: descripti à Clarissimo
viro, D. Ioh. Bauhino Med. & Philosophiæ Doct. præ-
stantissimo, Archiatro VVirtembergensis
Ducis dignissimo.

Anno 1596.

Quod sua calectū non omnibus omnia terra
Aequa distribuit commoda lance pater,
Sed quod præ reliquis decorauit amantissimam,
Atq; bonis illam pluribus ausit humum:
Vel Vuirtembergense solum super athera notum
Hoc varia rerum fertilitate probat.
Cuius in angusto tractu non scilicet vlla est
Portio fugiferū orba relicta bonū.
Quin omnū target multo mons munere frugum,
Has simul ubertim vallū ubiq; parit.
Dant varijs formis agri frumenta colonis,
Hū quoq; dat multum vinea multa meri.
Tascula dant sylua, dant plurima lignaq; sylua,
Mulgenas largo sœnore dantq; feras.
Præter ferunt dulces multa super arbore fructus
Largiter & brutū pabula grata ferunt.
Suppeditant vnda diuerso è flumine pisces,
Pisces multiplici qui bonitate valent.
Et propè nil quicquam est, rerum quibus indiget usus,
Quod non è proprio de præ terra sinu.
Ut namq; illa metalla sinam, taceantq; salinas,
Patria quas tellus diuine ventre gerit:
Præstant fontes illi, mortalibus agris
Vtilis in varijs qui medicina malū.
Quæ licet ab inuentu fons aureus ille, ferarum
Viribus eximijs notus ad astra sui.
Et quales acidi fontes; quibus alma facultas,
Vivida incundi visq; saporis inest.
Qui veluti calido discordia viscera placant,
Languida sic alter frigore membra leuat,
Insuper & quales alijs, quos carmine Musa
Iam, memor officij, commemorare nequit.
Solutus at ille adfuit fons admirabilis vnda,
Quem modo Bollenensis terra beata tulit

Scilicet hic, quo non magis est mirabilis alter,
 Quos habet amplexu Teutona terra suo.
 Nam bene si spectes terram, miraberis ortum,
 Si spectes vires, suspiciesq; magis:
 Ortus habet varias formas, variasq; figuras,
 In quibus haud fallax omen inesse potest.
 Fissili hic lapis est, felices, gagar estq; bitumen,
 Atq; belemnites, sulphur, & unda salu.
 Quem tamen eiusdem partus magis una sub imis
 Ac in diuersis sedibus alius habet.
 Sicq; simul properans, unitu undiq; membris
 Felices geminos parturienti parit.
 Ut bene sint iuncta loci virtute laborum,
 Rectius & peragant quod meditantur opus.
 Imprimu homini pergant vehementius agro,
 Quam prius ars omni ferre negarat, opem.
 Aerius hinc alter remouendo obstacula sani,
 Sanando verum, mitius alter agit.
 Et sic innumerus pellunt de corpore labe,
 Id quoq; tam vegetum, tam validumq; parant.
 Pegasus ut iures quod nostras fecerit undas,
 Atq; has quod Musæ Dig, Deaq; colant.
 Sed quid dico Deas, quid Musas singo, Deasue,
 Quicq; illum celerem Bellerophonu equum?
 Est alius Deus hic, alia virtute potensq;
 Atq; suos aliter curat, amatq; Deus.
 Hic nam mente sagax, modò non praesentia spectato
 Altius aet etiam qua latuere videt.
 Inq; salutiferum clemens ea prouocat usum,
 Et finit hu homines, qui caruere, frui.
 Wirtembergiacus quo nò illustrior alter
 Princeps, hoc magnus Dux Fridericus agit:
 Immortale decus sitiens nimu inelytus Heros,
 Aro, munificu hoc agit ille molu.
 Hoc nam dante venit Mullerus idoneus arti,
 Pegasus & fontu d'etegit illud opus.
 Hoc quoq; dante venit multum venerabilis illa
 Nomine non tantum Musa, sed arte magis:
 Nempe viru medicu alijs praestantior unusq;
 Bauhinus fontem sedulitate colit.
 Huius & eximias vires scrutatur & omnem
 Usum miranda dextera late docet.
 Et sicut ut, Duce dante suo, noua balnea surgant
 Balnea tamq; loco, quauisq; venusta domo.
 Quae, si u possent Baias superare venustas,
 Luculli uelut diuise quaq; domum.

Nam nihil est, hominum quod vite possit vtilis,
 Quod domus hac agrū non daret larga queat.
 Adde voluptates oculi gratasq; palato,
 Quas nouus ille hortus, datq; propinquus ager.
 Omnia quin tanta rerum ubertate refulgent,
 Ut non hęc magno prin cipe digna neget.
 Omnia sunt etiam tanto artū ab ordine facta,
 Vt magno medico preside digna scias.
 Mirantur cur non prior has agnoueris etas,
 Laudibus extuleris cur neq; fontū aquas;
 Sed quia nunc morbi grauiores corpora vexent,
 Amplius ut multos tollere planta neget:
 Fit Fato, veniente nouo, fons optimus ille
 In lucem digno principe dignus eat:
 Atq; suo Domino quasi nunciet ore salutem,
 Huncq; saluiferum ciuibus esse velit.
 Ut de fonte nouo nunc totus persanat orbis,
 Huncq; boni aduentus omniū instar habet.
 O felix Princeps ! o fons, ciuesq; beati !
 O bona conuentus hora diesq; tuè !
 Na tua sic Virgo, Cornu, Tifociq; manebunt,
 Sic Frederico decus, laus tua, crescet honos.
 Debita sicq; tui fons admiratio fiet,
 Sic spes agrotū sicq; læuamen eris.
 Sic tua Teccensis ciuū cumulabitur ugens
 Utilitas, tua sic gloria crescet opum.
 Gloria crescet opum, tibi sic viū sana redibit,
 Sicq; peregrinū gratior hospes erū.
 In commune bonum nam clementissimus Heros
 Ille sui fontū nobilitauit aquam.
 Vt si quando malum nostrū medicabile thermis
 Aduena te teneat, liber & ipse veni.
 Debitū has nostras tristiq; profectus adoras,
 Latus & huius aqua sanus abibū ope.
 Sanus abhinc ibū, plus terq; quaterq; beatum
 Hanc terram Domini summasq; dona canes:
 Et dices, procul hinc, quibus est iactantia sortis,
 In solū minerū inq; metalliferū.
 Neq; te tenebrosis, dirurq; tuentibus illis
 Cum speculus vestriū cedite di. o procul.
 Solū in aspectu hic tenui stirps aurea profert,
 Et planta gracile aurea poma ferunt.
 Sponte quoq; ex terra veniunt meliora metallū,
 Ere nec à fuluo qua redimenda cadunt.
 Ergo Teccensi debetur gloria terra,
 Atq; celebrando gratia, summa Tuci.

Hunc sua terra colat; peregrinag, prædicet omnis,
 Prædicet hocq, suum Suevia terra caput.
 Huic soluant grates pueri iuuenesq, senesq,
 Huncopia de factū posteri itaq, canat.
 Vuat in hū terris; vuat post funera virtus,
 Vuat in æternam nobile stemma Ducis.
 Inclyta progenies, sit inclyta vuat & Uxor.
 Et stirpem faciant usq, virere suam.
 Vos sed honoranda Musa quis cura virorum,
 In studijs operam qui posuere suam:
 Anserē posthabito strepero momoq, maligno,
 Bauhinus vestri sit pia cura chori:
 Ut pius, & nulli virtute nec arte se cundus
 Usq, suis studijs vos reuenter amat.
 Qui graue quicquid habent artes superare laborat,
 Tota physis rerum quidq, latentis habet.
 Hoc velut illius doctissima scripta loquuntur,
 Idq, nouus liber hic satq, superq, probat.
 Ergo viro huic merito de laude parate coronam,
 Quam date, si dederit, quem tulit, arte librum:
 Scilicet insignem librum de stirpibus illum
 Secula cui nullam nostra videre parem.
 Tunc date, dicentes vuat Bauhinus in orbe,
 Post mortem medicū vuat & ille decus:
 Languidiore mea Musa, quod deniq, restat:
 Ut noua sint cunctis balnea fausta precor.

Laurentius Homæ-
 mus Med. phis.
 Vracensis.

Versus vatidici.

Balnea Bauhinus Bollana beanda beabit:
 BaInca Bauhinū Bollana beata beabunt.
 Aliter paulò.
 Balnea Bauhinus Bollana benigna be auit,
 Balnea Bauhinum Bollana benigna beaurunt.

MAGNIFICO DOMINO IOANNI BAVHINO,
Medicinæ Doctori excellentiss. Illustriss. Princip. VVirtem-
berg. Physico ordinario, & quàm
celeberrimo.

VVirtembergiaca non infima gloria terra
 Bauhinus medicus, collustrans pluribus artem
 Doctis Pæoniam scriptis, fontemq, Bolensium,

*Pollentem laeso tristis de corpore morbos,
Gratia debetur Bauhino maxima, cuius
Dexteritas fontem prae dictum nobilitavit.
Sis felix, sanus, longaeuus, Maxime Docto r,
Viuus & vigeas cum fratre, mihiq; faucto.*

M. Iohan. Giffth cil.

Idem in effigiem eiusdem.

*Gloria cū Coi uiuat post funera magni:
Viuat Bauhini gloria magna viri:
Dat Deus huic medico longæua tempora vite,
Et sinat hunc omni commoditate frui.*

EPIGRAMMA IN EFFIGIEM, ET DESCRIPTIONEM NOVI MIRABILIS ET SALVTIFERI FONTIS, NOBILIS ET clarissimi Viri, Ioannis Bauhini, Medicinæ Doctoris, & Illustrissimi VVirtembergici Ducis Consiliarij et Medici celeberrimi, Domini sui Iuspiciendi,

Effigiem Lector viuam dulcissime cernis
Bauhini celebris magnæq; Maibaonis artis
Doctoris: qui, quam latus patet orbis ab Austro
Solis ad occidui tenebras, Zephyrumq; madentem,
Perfacile in cœtu Medico Clarissimus Vnus.
Gallica namq; suum decus hunc laudatq; fouetq;
Hunc Itala, et toto celeberrima Teutona cœlo
Terra colit. Princeps hunc Illustrissimus Heros
VVirtembergiacus, patuli qui Solis vtramq;
Innumeris replet sedem, Virtutibus amplam,
Censorem vsurpat cunctis in rebus agendis.
Hic fontem eximium, messes per mille latentem
Bollheimj (Filis quâ præterlabitur annis,)
Duxit in apricum Solis: rimatus et omnes
Venas, virtutesq; omnes: quos pellerè morbos
Is valeat, quantumq; ægris conducere membris:
Hoc docet in libro cunctos, queis morbida curæ
Corpora longæuis vel conficiuntur ab annis

Ergo Deo primum, post Illustrissime Princeps:
Mox Baubine tibi, Medicorum gloria magna
Grates, monstrato hoc mirando fonte canantur.
Fexit & Omnipotens, vt quò Fons ille saluti
Est multis: tantò sit gloria maior in orbe
Nomini vsq; tui: donec mortalia summi
Gaudia suscipiant sine fine emarcida celi.

Fecit M. Casparus Rottner Diuini vers
bi minister in Bottwarà Vir-
tembergica.

LIBER PRIMVS

HISTORIAE
ADMIRABILIS FONTIS

BOLLENSIS MEDICATI, NVPER

detecti in Ducatu Vvirtembergico, potu
& balneo vtilissimi.

Qua occasione fons detectus Admirabilis: in eo fodiendo
reperita: eiusque aquarum examen multiplex.

CAPVT. I.

DVCATVS Vvirtembergici admiranda felicitas eximie
apparet ex eo, quod in summa pace, praeter insignem rerum
necessariorum ad victum abundantiam, vt frumenti &
vini, montium item fertilissimorum, fluuiorumq; copiam,
vrbiu, castrorum munitissimorum, pagorum cultissimos
rum frequentiam, nobilissimorum praeterea virorum, omniu
facultatum Doctorem clarissimorum, artificum adhaec in
dustriorum varietatem atque frequentiam; Themas quos

Ducatus
Vvirtemb.
felicitas.

que & fontes medicatos mortalium generi multum profuturos habuerit semper,
& nunc etiam longè vberius exhibeat. Et quod regionem hanc illustriorem red
didit semper, & meritò etiam reddat, praecclaros profectò eosq; magnanimos, indu
strios atque excellentissimos Duces & Principes, praecipuis non solùm Germanae,
sed etiam exterarum regionum Principibus aut affinitatis aut arctiore sanguinis
vinculo iunctos, Et vt de ijs loquar, quorum virtus mihi propius cognita atq; per
specta est, quantus quæso vir fuit Illustriss. Dux Christophorus F. M. quanta
praudentia administravit Ducatum? Imo quanta felicitate eundem sub pacis trā
quillitatem reduxit & in eadem conseruauit? Piontissimæ quoque mem. filius
eius Illustriss. Dux Ludouicus, quanto omnium cum applausu patrijs institit ves
tigijs. Hos felicissimis auspicijs sequitur ingeniosissimus, diligentissimus & ad
miraculum vsque solertissimus atque industrius Princeps noster Fridericus, ob
insignes virtutes, genijq; illustres dotes nec inferior suis cognatis, nec vlli penitus
intuenti secundus? Hic susceptam per Dei gratiam, haereditariam à prioribus
ditionem, in felici suo statu non conseruare modò, sed eandem egregie etiam ex or
nare, vtilissimis bonis, in subditorum & exterorum etiam commodum, ampliare
nullo non molitur conamine Magna sanè in magno Duce virtutis sscimina &

Duces Vvir
temb.

que vel in solo Admirabilis fontis & balnei Bollenfis liberalissima institutione præclare elucescunt: Cuius quidè historiam in præsentiarum texere fert animus.

Occasio per
quirendi fò-
tis Admira-
bilis.

Cùm anno salutis millesimo, quingentesimo, nonagesimo quarto Illustriss. eius Celsitudo monita esset fontem medicatū in Ducatu suo Wirtembergico ex-
tare, Sittere vulgò dictum, propè pagū Boll inter Goppingam illam ob acidos font-
tes percelebrem, & Kirchen vrbes: mox idem Illustriss. accersitis vndique indus-
strijs & indagandorum fontium, separandi medicata à non medicatis, insulsaq;
à salis, peritis artificibus, Fontis exactam perquisitionem instituit: terræ viscera
perquiri, fontisq; alueum fossione detegi iussit, adeoq; eo ipso loco quo fons appa-
rebat, Thermarum egregia posuit initia. Interim dum hæc peraguntur, varij
morbidi aqua eius vsi felicissimis auspicijs persanantur. Nec contentus Illustriss.
Princeps, præterito anno Stuccardiam me quoq; Ordinarium suum accersit, multa-
q; mirabilia atque præclara de dicto fonte apud multos spargi narrat, iudicium-
que meum, vt est in indagandis rebus solertissimus, exposcit: suadeo ego officiosè,
vt examinentur omnes, qui vsi sunt eo fonte, quod quidem eius mandato factum
est: testimonia & historiae ad me Mompelgardum missæ, vt diligentius ponder-
rentur atque considerentur. Interim liberalissimè omnibus & singulis permissum
fuit, per annum eodem fonte potu vel balneo gratis vti: quo elapso, me denuo ad
se vocat Cels. E. anno videlicet millesimo quingentesimo nonagesimo sexto, ipsi-
Iulij Kalendis, vt que dictum fontem, eiusdem mixturam, mixturæ rationem dis-
ligenter peruestigem iubet: effecta item eiusdem annotem sedulo, adeoq; integram
eius conscribam historiam: omnia in eum finem, vt tale & tam insigne bonum
non tam in subditos quàm peregrinos, qui se eò sanitatis gratia conferre volent,
vberimè redundare possit. Cuius quidem mandato, vt æquitati consentaneo, libe-
ralitatisq; pleno, obtemperandum mihi erat, cum Illustriss. E. C me iam ante viginti
quatuor annos Basileâ euocatum liberaliter fouerit, & pro officioso atque
fidei Medico suo ordinario agnouerit semper. Sed ad fontem iam accedamus, què
anno 1596. Augusti 23. adij. eiusq; situm, vt fieri oportuit, primùm intuius sum:
Is est in ea Germaniæ parte, que Iulio Cesari Hercinia dicta olim, nunc verò Sue-
uia nominatur, in Ducatu amplissimo Wirtembergico, sub præfectura Goppin-
gensi, in eleganti planitie prope Boll pagum, de quibus postea, vt & de locis vicini-
nis exactius, vbi fontem descripsimus.

Fontis Ad-
mir. descri-
ptio.

Fons cur di-
ctus Sittere.

Fons hic, vt ab eius *trivium* ordiamur, incolarum etiam memoria Sittere voca-
batur, forte ab effectu, quòd tremori membrorum, Germanis Sitteren dicto,
prodesset: vel quòd ijs in locis prata humidiora super ea ambulantibus tremere &
moueri deprehendantur, & quantum intelligere licuit ex senioribus in Boll (quos
curiosius examinaui, & de omnibus circumstantijs perquisiui) vt ex historijs
particularibus infra patebit) erat in loco satis plano, nec altiores scatebræ profun-
ditatem arguebant, prosiliente aqua ex durissimi saxi rimis & canalibus copiosè
admodum. Huic aquæ innatasse aiunt nescio quid albidum, floris instar lactis, vt
manu segregare innatantem alborem fuerint coacti. Odor eminus veluti sulf-

phureus sentiebatur. Sepibus tantum primùm circumdatus erat: verùm propter importunum pecudum & ferarum incursum, qui aceri non potuit, visum fuit incolis antè annos triginta eundem fornice obterege: quod vero redundabat aquæ, per alueos in animalium vsu profluebat. Narrant idem multos ex fonte hoc salubriter bibisse, saporemq; veluti eorum coctorum deprehendisse, talesq; etiam ructus excitasse epotum. Meminerunt quoque iam ante 50. annos, quosdam tuge riola propè hunc extruxisse fontem, in ipsâ aquâ prius calefacto lauisse, multosq; etiam felicissimis sanitatis auspicijs hausisse. Nuper verò, cum Illustriss. Duci Vvirtemb. Principi meo clementiss. Deus Opt. Max. amplissimum Ducatum Vvirtembergicum, vnanimi omnium suffragia concessisset atque subegisset, is statim accepto rumore de hoc fonte vndique sparso (vt iam antè dictum) prudenter cogitavit conducibile fore contenta peruestigari metalla, succos item, lapides & terras perquiri, separariq; aquarum scaturigines medicatas à non medicatis, si quæ adessent: multi namque sibi persuadebant adesse etiam scaturigines salsas, quæ separari possent ab alijs non salsis, eo modo quo separatæ in varijs salinis, & potissimam Comitatus Burgundiæ, sicuti & in salinis Sanau, Illust. E. C. (vbi in profundo sunt vicinæ scaturigines dulcium & salzarum aquarum) apparent. Idem etiam videmus circa fontes acidos & circa calidos. Vt autem hoc fieret commodius, fissæ & perfractæ fuerunt rupes, vbi plures & varij reperti lapides scissiles, quorum magna pars domibus integendis in Boll pago in seruiunt: quosdam etiam vides tenues, quadratos instar pugillarum, valde fragiles & inutiles ferè. In fissilibus lapidibus variæ apparent figuræ, quarû aliæ serpentes, aliæ limaces, cochleas, ebamas, mytilos, exprimunt, omnia sanè eiusmodi vt artificii sculptoris pictorisque manu delineata videantur. Reperiuntur etiâ squamæ tenues cupri instar lucentes, quibus figuræ plures quasi insculptæ conspiciuntur, non aliter quàm in lapide scissili Mansfeldiano pisces. Impressa sunt & peccinum vestigia: cochleæ lapideæ figurâ marinis egregiè respondententes acervatim observantur: concharum etiam lapidearum aliæ tenues, aliæ læues, oblongæ aliæ. Ad sunt & cochleæ pulchræ limacum instar compressæ, & quos serpentes conuolutos dicas, ex duro lapide cinereo cum pyrite & sine pyrite. Reperiuntur quoque veluti cõtorta cornua, quæ Ammonis nominant. Limaces item quidam cupri modo lucentes, parui: belemnitæ varij, pyritæ adherentes vel lapidi duriori, alij fusio muliebri similes parui, alij radiati, alij neutiquam observantur. Nonnulli reperiuntur, quos diffractos natura, dictu mirabile, in terræ visceribus coagulatos tanquam glutine interiecto reparavit: pyritæ multorum generum: quidam enim similes sunt faufel Arabum, compressi, quidam tuberibus racemosi, alij magni inæqualiter tuberosi, alij rotundi: sunt etiam qui cubis constant, sunt qui tabulis: duceres arte elaboratos ad figuram adamantum vel rubinorum expolitorum, cupri modo lucentes. Nonnulli asperi, opaci, minimè lucidi, longi, vt obiter inspicienti ferrum esse videantur: non pauci exprimunt galeros, galeas, faciem & alias partes humanas, & alia per multa. Ludit hic quoque natura lapidibus paruis canaliculatis, quorum extrema

Fons cur & quando fornice reclus.

Fontis antiquitas.

Varia reperta fodiendõ puteum.

Lapides scissiles picti.

Belemnitz.

Pyrites.

Quinque lineæ transuersæ distinguunt, stellarum radiantium instar: alios videas
 stellam referre marinam. Similes proposuit & Gesnerus libro de fossilib. & lapi-
 dum figuris. Ad sunt etiam lapides duri admodum, cinerei, figurâ cucurbitæ, læ-
 genæ, phialæ, auellanæ, amygdalæ, lapidis Iudaici officinis dicti, globuli, pilæ pal-
 maria & c. Atque ista quidē omnia in terra nigra & lapidescente conspiciere licet,
 vel etiam in lapide scissili nigro, eoz, molli, qui aëri expositus, facillimè in tenues
 dirimitur lamellas, & tandem confriatur. Sed & alij obseruantur lapides duri,
 cinerei, quibus adhærent fluores albi & pyritæ, belemnitæ, cochlitæ, & eiusmodi:
 alij item diuersi coloris, sublutei, virides & c. Inter eos qui cinerei sunt, nonnulli
 fimbrias habent vtrinq; fluoribus albis ornatas, quos non temere quis Laridum
 petræum dixerit. Denique tanta & tam admirandâ hic conspicientibus figura-
 torum lapidū obijctur varietas, vt ea vix ac ne vix quidem describi vel possit, vel
 pro operis instituto etiam debeat. Et integrum hic quidem omnibus, Philosopho
 præsertim, a miranda naturæ, vel potius huius summi opificis opera admiratione
 qualem contemplari, cui tot naturalium icones, tot figurarum varietates non
 oculis modò obijci, sed intimis terræ visceribus comprehendi visum fuerit: nimis
 sanè hoc ipsum ^{δαρματιαν} homini curioso, & publico & proximi bono con-
 sulere volenti in generare possit, & meritò etiam debeat. Sed præter illa omnia ele-
 gans adest bitumen, Iudaico vulgo dicto persimile, nigrum, lucidum, friabile, &
 quod igni admotum flammam facillimè concipit, odorem bituminosum, qualis in
 trifolio asphalite obseruatur, redolentem: Id & in lapidis fissilibus interuenijs repe-
 ritur, quod interdum interiectæ squammæ lucentes albæ distinguunt: cæterum
 inter quos lapides inuentum mihi hoc bitumen, varias ceu serpentum figuras ex-
 hibent. Hæc omnia diligenti perscrutatione obseruauit ipse & collegi & reposita
 curiosius referuo. Sed ipsiusmet aquæ naturam vltèrius perpendamus. Ea nec fri-
 gida omnino, nec vsquequaque tepida, sed subtepidâ, si Fallopy vocabulo vti li-
 ceat. Hyeme non congelatur, vt aiunt. Andernacus de aquis Baden Wilensibus ait:
 Iuxta scaturiginem tepidæ sunt, nimirum quod ignis subterraneus vel extra cas-
 nales sit, vel copiâ aquæ affluentis obtundatur, alioqui calidior. Quod verò Mira-
 bilis hic fons minùs friget, eadem fortè erit ratio, accedente etiam interim pro fo-
 mite bitumine vel succino nigro. Sanè Georgius Agricola in libro, quem scripsit de
 subterraneis, materiam ignem fouentem atque conseruantem ignem in subterra-
 neis ait esse bitumen. Et Nicolaus Dortomannus Profess. Monspess. lib. 1. de
 Thermis Bellilucanis cap. 7. vult calorem thermarum ab igne subterraneo de-
 pendere. Et c. s. fomitem & pabulum ignis & caloris potissimum esse bitumen,
 quod solum in aqua flagret. Georgius quoque Morellus lib. de medicatis aquis
 agri Patauini ait, Bitumen accensum non solum in aquis nō extinguitur, sed eas
 mediante igne in propriam naturam conuertit, adeo vt nulla sit materia quæ fas-
 ciliùs flammam concipiat atque accendatur quàm sulphur, & quæ diutius ignem
 seruare possit quàm bitumè: & ob id ij qui ignes in aquis inextinguibiles parant,
 compositionibus talibus bitumen semper admiscunt, vel ea saltè, quæ bitumine cō-

Aqua sub-
tepidâ.

Bitumen.

stant. Quamobrem facile quis concludere queat, aquis thermalibus omnibus calidis necessario adesse bitumen. Scio quidem Andream Paccium caloris fontium fomitem negare esse bitumen, & asserere esse potius sulphur: quæ quidem sententia disputationem longè amplissimam requireret. Non me quoque latet Io. Goeb. in lib. de balneis S. Anneberg. asserere causam leuis teporis sui balnei pendere ab aluminis lapide: an alumen calorem faciat actualem vel foueat potius ignem calefacientem aquas perpendant alij: sed sufficiat mihi cõuolũ deprehendisse ipsã, fontem nostrum Admirabilem per bituminosos canales & per gagaten etiam lapidem siue succinum nigrum trãssire, vt & infra subiectis patebit historijs. Nam & fossiores altiùs scaturiginem fontis Admirabilis perquirentes, lapidem quem vocant Schvartz augstein vel agstein reppererunt: huius generis habeo repperunt & collectum in scrobe lapidis scissilis, non ita longè a fonte distante. Sunt autè hi tenuium laminarum instar, lapidem fissilem referentes, duri, nigri, repperiti inter lapidem fissilem ad altitudinem sex cubitorum: hos qui repperit, mihiq; dedit lapides fossor, idem fodiendo puteum & in alijs vicinis huic locis circumcirca obseruauit: inter eos verò aliquos, qui trium quatuorve digitorum spissitudinem adæquabant, expolitioni & operi alicui idonei: quorum nonnunquam vna vice tantam effodit quantitatem, vt ciuibus vr̃bis imperialis Schvvebissh Gmind pluribus vendiderit florenis, à quibus & summè expetuntur & perquiruntur huiusmodi lapides, imaginibus sculpendis & globulis precarijs similibusq; consiciendis conuenientes. In varijs locis versus Kirchen repperitur. Dn. D. Gadnerus maximum mihi donauit lapidem Gagatem ex loco aliquo, Bollenfi agro vicino, quod lignum nigrum lapidescens quis possit existimare ob similitudinem fibrarũ. Aiunt Bollenjes intellexisse se ab auis & proauis suis tarentas commercatos fuisse in Boll. & torno lapides hosce artificiosè elaborasse. Hunc autem lapidem esse gagaten siue succinum nigrum, satis apparet ex odore bituminoso quem frictione concaléfactus exspirat, quod item paleis attrahat, pilos, festucas, & similia: & igni admotus, flammam facillè concipiat, quæ succino propriè adscribuntur: nec ita multum differt à bitumine, cui varijs in locis vicinis iungitur, præterquã soliditate. Atque hætenus quidem de plerisque iis, quæ in fontis mineris, & circa eundem reperiuntur. Iam verò ad ipsius aquæ examen propius accedendum. Cuius naturam, vt rectius perquirerem, eam primùm per filtrum destillaui, more & ratione ab artificibus præscripta, in qua tamen filtratione nihil quod admodum sit notatu dignum, deprehendere licuit. At sub finem Augusti, cum aquam in vitro Soli exponerem, sequenti die aliquid in ea subcæruei innatans apparebat: hæc cum mihi ex insperato postea & per incuriam fuisset profusa, aliam mense Septembri exponere oportunum duxi: atque in hac apparebat aliquid albidum: reliqui ad solem per dies octo circiter: tandem consumpta euaporataq; aquæ portione maiore, internè ad vitri latera circulus substantiæ crassioris & terrestrijs, colorisq; albi adhærebat, cuius portiones gustatæ salem omnino representabant, quod etiam alijs visum quibus degustandum obtuli. Albida etiam quedam ad tactum

Gagates
siue succi-
num nigru

Destil. per
filtrum.

Consumptio
aquæ ad
salem.

Sal.

subaspera deprehensa, innatabant. Simili etiam ratione procedendo aspera innas-
 tantia & florem salis deprehendi in fonte aquae acidae S. Petri in valle Grisba-
 chiana. Septemb. 5. cum pluuie ingruerent, obseruaui ab his hunc fontem neutia-
 quam turbari, limpidissimumq; remansisse, licet totum triduum continuo pluuis-
 set: odor tamen eius maior interdum, interdum verò minor sentiebatur. Subinde
 interim quaedam albida innatantia, modò subcærulea, idq; aliàs parcius; aliàs coz-
 piosius obseruabantur. Aquae putei altitudinem s. Septemb. quadraginta pedum
 esse ipse deprehendi. Septemb. 14. sub vesperam cœpit puteus euacuari, & decima
 septima mane cum ad nouem pedum altitudinem aqua exhausta esset, ea mihi
 visa est magis, quam antea, sulphurædoles, saporq; nonnihil diuersus à priore.

Non turba-
 cur.

Puteus cœ-
 ptus ex-
 hauriri.

Cerui.

Sept. 20. cum in educenda aqua pergeretur, narrabant operarij sub crepusculum
 ingruente nocte ceruum aquae fontis medicatæ desiderio accurrisse. Octobris etiam
 5. cominus in planicie visos ceruos. Ipse quoque 14. Octob. duos in eadem planitie
 vidi balneo vicina: & licet ducentæ circiter circumcirca laborarent personæ, non
 tamen exterritos aufugisse, fortè est quodam eius hauriendæ gratia percitos. Ita
 etiam animaduerti, dum haurietur hic fons, boues gregatim & quasi vi compul-
 sos ad fontem hunc Admirabilem accurrisse: quod non sine insigni aliqua ratione
 à brutis alioqui factum, nemo profecto est, qui non suspicari possit. Similem his-
 toriam recenset Fallopius, quam infra adscribemus, quæ docet, boues affectos ven-
 thosus vitiliter aquam quandam hausisse. Septemb. 19. gobios fluminales quos vocat

Boues ad
 fontem ac-
 currentes.

Pisces non
 offendatur.

Hadrianus, Germani Grundelin, in aquam nostram medicatam Bollensem in-
 ieci, in eaq; superstites mansere vsque ad 23. aliter sanè quam in Griesbachianis a-
 quis, in quas & pisces & ranæ iniectæ, ilicò velut moribundæ inuertebantur, vt
 primum autem exempti in aquas coniecti sunt dulces, mox ad se redeuntes vires
 recipiebant, adeoq; quasi ex somno vel morte resuscitati videbantur, quos prius
 ebriorum more soporatos dixisses. In aquam medicatam oppidi Canstat, & fon-
 tem ad Nicarum è regione ferè versus molam, pisces iniecti planè moriuntur. Os-
 tob. 4. cum ad octo circiter pedum altitudinem fons fuisset exhaustus, aqua huius
 ius, quam prius sepe gustaueram, poculum hausi integrum. Sequenti die hora
 quinta matutina cœpit audiri strepitus aquæ ex scaturiginibus, riuuli cuiusdam
 instar influentis: manè bibi cyathum plenum aquæ fontis Admirabilis non cale-
 factæ. In mensa aliud nihil bibi præter aquam hanc Bollensem, cum tamè ab octo
 ferè septimanis nihil aliud quàm acidus hausissem fontes: Volui autem hoc ma-
 ximè tum vt, vt & odor & sapor & vires eius meliùs mihi innotescerent. A præ-
 dio circa secundam, & euacuatò penitus puteo memet in eundem demisi (aptata
 sub axillis zona è chorda, ne vel vertigo infestaret, vel ea obrepens deorsum præ-
 cipitaret) atque ex vtraq; scaturigine tria hausi pocula, & ex ælioris contemplatio-
 nis ergò per quadrantem horæ permansi. Interim aqua copiosè decidens frequen-
 tibus & magnis excipiebatur ac educebatur situlis: odor mihi videbatur aquæ sul-
 phureus, sapor & ineffabilis, nec gratus admodum, nec etiam vsque adeo ingras-
 tus: palatum tamen exsiccabat, quod & iam prius animaduerteram. Ex cuius

Potus a-
 quæ.

Descensus
 in puteum.

potu nullam insignem sensu mutationem, licet vesperi in cena ad potum solius as
 que Yebehenusensis acide redierim: ventriculus vtrasque sine molestia admis-
 sit. Insignis vir D. Daniel Moser, Consul Göppingensis, qui nobiscum aderat præ-
 sens, cum hortum admirabilem in struendum atque adornandum curarem, narra-
 bat se odore aquæ medicatæ Mirabilis ex pago Semingen sensisse. Sed auidius in-
 quisitioni Admirabilis huius fontis inbians lagenam vnam hausi de scaturigine
 maiore profluente à meridie Gembingen versus, alteram de minore, quæ est ver-
 sus Boll, in orientem procurrens, vtrasque destillandas. Hoc eodè die videlicet 20.
 Octob. aquam ex ipsis fontis Admirabilis scaturiginibus in poculis duobus argen-
 teis reposui & reliqui in ijs ad Octob. 23. tunc deprehendi poculū paulò maius ex
 argento minus puro subviride & ferè croceum redditū, innatabat verò quiddam
 quasi oleagniosum: aqua autem ipsa videbatur putrescere. Alterum poculum minus
 ex puriore argento nō erat immutatum nec aqua corrupta & residentie expers,
 supernatabat tantum aliquid albicans. In scutella stannea siue è plumbo albo, al-
 bumini quiddā etiam supernatabat: in fundo arenulæ alique, (quæ tamè fortè
 aliunde) in partibus quibusdam sentellæ maculæ alique nigricantes & albicans
 tes conspiciebantur, & in superiore aquæ margine erodi scutellam deprehendis-
 mus. Octob. 7. aquas ex vtroq. latice fōtis Admirabilis antè exceptas, in Kirchen
 delatas, cum lob. Lutæ Pharmacopœo destillavi, eademq. simul opera aquas aci-
 das propè Hathouen: ac primum quidem in Balneo Mariæ, deinde in cineribus,
 ponderatis ijs prius in eadem phiala vitrea: sed aqua scaturiginis maioris tantillo
 ponderosior videbatur. In destillatione liquor prodiens primò, secundò, & tertio,
 non admodum gratus erat: quippe loturæ boli saporem referebat, desumptū fortè
 vel à scissili lapide, vel ab argilla, vel ab vtrisque. Ambas etiam aquas destillaui
 mus in cineribus, idemq. aderat sapor. At is quem ex acido fonte deprehendimus,
 magis displicuit: de quo suo loco. Residentia pauca fuit, eaq. alba & insipida: in o-
 muibus destillationibus, immixtis nihil adhæsit bacillis. Octob. 21. eandem fon-
 tis Admirabilis aquam in edibus D. Lutæ Pharmacopœi Kirchengensis decoximus,
 idq. in patella ærea: cuius vnciæ 40. reddiderunt salis albißimi 5j gr. ij. ac supe-
 riora quidem magis salsa erant, quam quæ in fundo. Idemq. planè euenit cā ad so-
 lem consumpta, materia quedam alba admixta videbatur. Octob. 22. eius-
 dem vncias 50. decoximus: resultauit salis albißimi & leuissimi, neutiquam taz-
 men acris, 3. β. In cacabis verò, quibus aqua balnei huius nostri incoquitur, ac-
 crescit lapis crustosus, spissus, durus, & quā cacabo adheret parte, cinereus: reli-
 qua albus, puluere albo sparsus, quem ægroti balneantes, balneo egressi salubri-
 ter suis inspergunt vlceribus. Circa fontem hunc Mirabilem, vicinisque locis
 abundat argilla, partim cærulea, partim albicans, luteoq. etiam conspersa
 colore. Ea saporis est haud ingrati, subadstringens & emplastica admodum ter-
 raxq. est, exsiccata durissima redditur in istar lapidis scissilis cui succumbit. Hac
 argilla vrantur figuli in pago Ebersbach, elegantiaq. ex ea parant pocula. In locis
 quoque vicinis terra quedam rubicunda obseruatur, quæ argillæ quoddam genus,

Probatio in
 poculis ar-
 genteis &
 scutella.

Destillatio.

Cōsumptio
 per coctio-
 nem.

Lapis in ca-
 cabis cru-
 stosus.

Argilla:

Lapides vi-
 ttei.

fornacum vsui inferuens. Allati mihi à quodam ex sylua versus Gruibingen quidam quasi lapides, eorumque plurimos obseruasse aiebat in sylua qua olim fagorum, nunc autem diuersarum arborum. Hi veluti lapides nigri sunt, vt succinum nigrum, splendidi, solidi, porosi subinde, fragiles, & qui igni admoti dissiliunt, similesque scorie fodinarum in S. Maria in Leberthal vel in Gerard Mengni, videntur aliquid cum vitro habere commune: Quid si olim in sylua prædicta paratum fuerit vitrum? Lapis hic contusus & in vase terreo igni appositus & in multas horas relictus fumum de se non reddidit, nec vllatenus colorem mutauit. Integer in ignem iniectus incanduit & in particulas dissiluit, eiusque pars liquefacta coaluit rursus vitreeque materiae instar apparuit, vt ipse expertus sum in Kirchen Octob. 23. Clariss. vir D. Georgius Gädner I. V. D. & in metallis separandis & probandis experientissimus atque peritissimus, cum ab Illust. E. C. quem probaret pyrites 3. Nouemb. offerretur, post exactam examinis trutinam deprehendit in 50. libris eius contineri drachmas duas argenti, nullum autem cuprum in eo reperiri, sed tantum esse ein Vvasserkils vt vocant: splendorem vero eius esse à sulphure. Pantaleon Keller Illust. E. C. Chymicus, qui & aquam destillauit & metallica sudit, deprehendit, vt scripto annotauit, in aqua admirabilis huius fontis contineri sal, alumen & vitriolum: marchasitam autem & carbonem nigrum (ita enim vocat succinum & bitumen) resolui in sulphur: ex marmore (ita vocat fluores albos) & lapide scissili emergere alumen immaturum, addebat præterea se in marchasita inuenire omnis generis metallica, sulphur, sal, vitriolum, alumen, antimonium, ferrum, plumbum, argentum, cupram, & lapides lazuli colore: verum separari non posse, quod sulphur & antimonium illa consumant & in sumum resoluunt, marmoris mercurium siue aquam, sal, & sulphur igne consumpta fuisse: succini nigri mercurium in oleum resolutum esse, sal & sulphur combustum, in oleo eius tamen remansisse adhuc sulphuris partem: belemniten habere perfectum sal, vna enim materia ad vitriolum accedente & sulphure: lapidem scissilem reliquisse olei modo sulphur & mercurium, nec non argenti parum. Sanè obseruatione hoc dignum est: cum Pantaleon lapidem scissilem per descensum, vt vocant, destillatione experiretur, ceu oleum nigrum in subiectam aquam affatim defluerit, quod copiose innatis postea ab aqua separatum: cum autem aqua aliquot diebus in vase reliquisset, ex improviso apparuit vitrioli rubri, instar sacchari candidi tessellatim concreti, copia, quod planè vitrioli communis saporem referebat.

Aqua autem prædicta, in qua vitriolum repertum, iniecta gallarum decoctione, nigra reddita est.

Argentum.

Chymici
probatio-
nes.

Sulphur.

Alumen.

Vitriolum
rubrum.

De puteo fontis Admirabilis, domo, cacabis ac alijs.

C A P. I I.

Puteum admirabilem aque medicatæ Bollenfis (in quo fodiendo prædicta metallica reperta sunt) accepi ad 217. pedes geometricos effossum in altitudinem, ad latus autem cuniculo ad 32. pedes. Fossore & aquileges dum fodiunt, tandem ad scaturigines fontis medicati vias magnas peruenierunt, è lapide scissili, ut a Scaturigines fontis. iebant, erumpentes, qui in monte vicino & proximis loca plurimas conficitur. Scaturiginum verò (ut supra memini nos) altera in meridiem, altera in orientem profluebant. At altius fodiendo progressis, tertia etiam se offert parua, nonnullis falsa credita, cuius turpis præcedentibus duabus opposita, in aduersam pianitiem pertendit. Cæterum fossores pulchre lapidibus munito puteo, relicta parua hac scatebra & altitudine 135. pedum, per transversum structo tabulato ex materia quærna, superinducta, a gilla plurima, tauerunt egregie ne due illæ aquæ medicatæ scatebræ, quæ tabulato seu pede altiores sunt, in inferiorem possint defluere cavitatē. Denique & puteum ipsum magnis lapidibus, cæsis, duris, albis, & vande asperis, ex Ebrissa. habest inde locus hic duarum horarum itinere) ad vestitus munituerunt. Porro à fornice tabulata suprædicta in puteo, ad supremam terræ faciem pedes sunt 76. Supra terram paries putei è dictis lapidibus ad pedes duodecim extat diameter putei est pedum 9. Septemb. die si aqua puteum ad pedes 40. replerat, sic ut ad supremam terræ superficiem vacui superessent, pedes 36. adeoq; quò aqua posset effluere in locū effluxui consuetū priusquam effoderetur puteus, ad pedes 27. opus esset accrescere. Septemb. 24. vesperi nunciabatur, aquã 42. pedes cum semisse altam deprehensam. Porro cochleides scalæ puteo adædificatæ sunt, ut crateri proficiatur excipiendæ aquæ, quæ in putei supremū rotis subiecta eleuabitur, inde in solia balnearū deriuanda. Domus autē ipsa magnifica est & splendida, quã magnis sumptibus Ill. E. C. curauit edificandã. Multis instructa hypocaustis, & cubiculis, denique & hospitio. Balneo ea capacitas, ut Pharmaco- magno personarum numero lauando satis sit futurum. Quin eadem in domo et Polium. iam, ne quid languentes desiderent, erit officina pharmaceutica insignis Pharmaco- cacabi. tur, ut aqua stillatitia possit excipi ad potum, & vapores ascendere per canales Vaporatia. adaptatos foraminibus in medijs cooperculis (ut pro a bitrio occludi recludiq; possint) in cubiculum, quod cacabis imminet: canalibus autem siue tubulis im- ponitur domuncula, in qua sedebit æger super cathedram ligneam vel asserem magnis foraminibus peruium. Porro domuncula seu cibotium ita apparabitur, ut caput extet solum, ita circumquaque munito collo ne ad caput possint ferri vapores. Quòd si calor nimius obfuturus fortè videbitur alicui, tubulo obliquo selle

apposito deriuatus calor temperabitur. Si quis autem crure solo aut brachio vas porum volet excipere, in eum quoque usum suae erunt capsulae tubulique accommodati Pro administrandis quoque stillicidijs seu embrochijs necessaria instituentur. Hortus ante domum & balneum. Quae omnia ut bene & cito expediantur, Illust. E. C. Octob. 15. solertem architectum Georgium Stegele ad me misit. Ea etiam imperante, hortum curauimus magnificum parandum opera lob. Lut. & hortulae in Goppingeris & lob. Iacobi Alb. Stuccardiani, alijunctis operis ducentis sexaginta tribus. Caeptum est autem opus Octob. 4. atque ita institutum, ut in area n. vndique circa domum pedes centum & tredecim cedant. Fossa lata pedes 11. alta sex, quae totum atrium ambit, ac puteum fontis Admirabilis includit. In quatuor angulis longius excurrunt areae rotundae, in singulis singulae, pedes 26. latae fossa etiam praedicta extrinsecus cinctae Angulares areas quatuor intercedunt totidem in longum protensa, magnae, fossa, ut priores, eadem cinctae. Addeoque hortus hic late patet, quam late & domus & atrium, puta ad pedes 347. in externis horti duobus angulis duae simile areae rotundae, locis autem intermedijs triangulares, fossa, etiam cinctae. In atrio aditus tres, quorum vnus in hortum vnus in fossae parte deductus vnus ita tamen ut ad eam partem, ubi fons, nequaquam perueniat, a quo curauimus diuertendum quantum potui: reliquae quae circa hortum, fossae aliunde deriuatas excipiunt a quas extra hortum, priusquam riuus fossas ingredatur duae sunt piscinae, quas reponendis enutriendisque piscibus parandas curauimus, vnam rotundam, alteram quadrangulam altera parte longiore seu triquetra. In atrio & horto ordo vnus confitus arborum fructiferarum, pomorum, pyrorum iam satis adularum & instarum, Gappinge emptarum. Absunt a fossa singulae pedes decem cum semisse, a se inuicem triginta vnus. Est in horto & alter ordo, sic ut liceat intus quoque circum hortum in umbra obambulae, nec non in areae tum rotundis tum triquetris diuersorum generum conspiciuntur plantatae arbores. Pariratione & extra fossas tres arborum variarum ordines dispositi videntur, quarum aliae inferendae, aliae insitae, aliae sui generis. Sed & campum sclopetario exercitio destinatum duo ambiunt ordines. Caeterum per aequoris illius prata, quae a balneo Admirabili in Boll pagum itur, ad agrorum margines, binos arborum ordines plantandos curauimus. Sic ut earum, quae iubente me consistae sunt, numerus ad 550 ascendat. Ne autem incuria vlla haec pereant decora, praefectus est horto Cepuros, qui plantas excolat & stirpes necessarias in eorum vnum, qui a qua hac medicata fruuntur. Denique ut numero dicam, nihil illi. E. C. eorum omittit, quae a lexornandum hunc Admirabilem fontem, tum vultudinem & grotorum, qui ad has Aquas venient, procurandam pertinent. Adsit porro Deus propitius heroeis, omniq. memoria dignissimis caeptis. Iam ad situm veniamus. Balneum hoc cum suo fonte & domo magnifica, in prato positum est ameno, non valde humido, cui vicina aedes nouae ciuibus Bollenfibus, qui bombardis ad scopum collimant, deseruientes: circa quas, praeter recens plantatas arbores, sunt quae: cus antiquae, quibus a salubriorem vmbam estiuos soles exclu-

Hortus.

Arbores
plantatae.

Hortulanus

Bombardis
destinatus
locus.

suram salices crebre adsitæ. Quo loco non importunè varios instituunt lusos, quibus se recreant & quibus qui se luvant, honestæ recreationis & exercitatio- nis gratia frui poterunt: nec desunt collusores, cùm tanta præsertim omnis generis hominum è vicinis locis frequentia eò confluat.

De pago Boll, incolis, ac aliis locis in quæ è domo balnei ab Ill. E. C. instituta, è que col- le proximo Eichelberg patet prospectus.

C A P. III.

T Antillum à fonte nostro medicato abest pagus Boll, vt vno hæræ quas drante facillè conficias, itinere iucundo per prata & agros. Is autem non minus amœnus quàm magnus, loco situs est partim plano, partim cli- uoso: in quo domus circiter 160. satis commodè ædificatæ, lapide scissili testæ. Sed præcipua, vt par est, templi amplitudo & structura, in quo mihi sequentia ob- seruata. Lapis olim portæ templi adpositus, cū hac visitur inscriptione, (literis, non illis quidem Romanis, sed ad Gothicas dictas accedentibus:) Il. Calend. August. dedicatum est hoc templum in honorem Domini nostri Iesu Christi & sanctæ Mariæ. In ipso templo scuta antiqua sunt renouata: vnum cum hac inscriptione Der Graffen von Rawenstein alt wappen Fraw Berchten der ein mann, h. e. Comitum à Rawenstein vetera insignia, vnde oriundus, Domine Berchtæ primus maritus. Anno 1531. alterum cum sequenti Graff Heinrich von Irizberg der dritte mann, h. e. Comes Henricus ab Iriz- berg tertius maritus. Propè templum est sacellum, cui adscriptus annus 1464. In sacello ad mortis effigiem legitur:

Templum.

Schawen an arm vnd reich
Ihr werdend all mir gleich, id est,
Contemplamini pauperes & diuites,
Similes olim mihi eritis.

Nec sua Bollensibus deest curia seu domus, vt hodie vocant, senatoria, neu- tiquam spernenda, & vt locus fert, satis instructa, quæ me fontis Admirabilis historiam pertextentem ab Augusti mensis 23. ad Octob. 25. excepit. Puteos pas- sim est videre multos, maiores, minores: vnum etiam magnum extra pagum: at- que hosce quidem non altos admodum, aqua tamen laudabiles. Medium verò pa- gum interluit riuulus. Incolis statura mediocris, quorum plures videas senes qui etiam ad centum perueniunt annos, id quod aquæ medicatæ beneficio fieri per- suasum habent quidam, qui etiam malè affecti, ad eius haustum confugiunt:

Domus Ce-
natoria,
Putei.

Riuulus,
Incolæ.

opes non p̄nitendæ, vestitus honestus : in agris colendis laboriosi, diligentes: erga aduenas officiosi, humani : in audiendis concionibus, quantum ego quidem animaduertere potui, seduli. Victus satis lautus & panis laudatus. Est & ijs vaporarium satis commodum & amplum, in quo ipse & sudari & laui: id valde frequentant & sæpè scarificant : eorū nomine balneatore & tonsore non desistuntur, (cui nomen Christophoro Guttewirt) viro humano, in fracturis reparandis, luxationibus restituendis, aliisq; Chirurgicis operationibus admissrandis exercitato. Est & pago sua moletrina. Concionatorem habent doctum D. M. Erbardum Frischmannum, eique doctum *συγγρον* adiunctum D. M. Tobiam Ceparium, vtrumque officio suo diligenter & fideliter perfungentem. Diuersoria tria, interdum plura: equorum non spernendorum, pecorum bonorum beneque habitorum copia. Carnes in hoc pago & vicinis vt salubres existimem facit pascuorum bonitas, siquidem prata carum herba siue carui dicta, trifolia, aliæq; salubres plantæ, de quibus post, conuestiunt. Non longè inde, præter riuulos, flumina vicina Niccarus, Elsa & Lautter, pisces quidem primæ notæ suppeditant: Vina verò vicinia tota, eaq; salubria, siticulosos balneatoribus & lauandis expetita, oligophora, acerbitate insignis nescia, si eligantur. Ternuioribus arentes faeces acidæ fontes proximi, de quibus mox, colluerint : nec aues & ligna desunt, quippe quæ vicini montes & syluæ subministrant. Aère conyicio salubri & temperato vti, nec calore nec humiditate, nec frigore nimio (non enim altiores niuosi montes vlli in vicinia) infesto: aperto, libero, non valde concluso, non paludibus stagnisue nubilo, sed quem è riuulis & torrentibus aura lenis euentilet. Temperatoris autem aëris mihi fidem facit fructuum, vt pyrorum, pomorum, malorum cydoniorum, in hoc pago & viciniam vber copia, cum tamen hoc anno 1596. plerisque locis pluuiam frigoreq; enecti, cum aliarum arborum tum vitium flores fructuum spern omnem præciderint. Nec inefficax aëris salubrioris argumentum præbent hic senes vegeti & alacres : sic vt melancholicis commodiorem locum, tam propter loci amenitatem, quàm vicinarum urbium, proximorumq; castellorum & pagorum, de quibus post, vix queas reperire. Euntibus à Boll pago ad fontem medicatum & balneum, ad sinistram pulebri colles, culti agris, hortis, pratis, arboribus fructiferis miram voluptate oculos mentemq; perfundunt: nec minore montes proximi non admodum elati (in quibus apri, capreoli, cerui (qui hinc, vt supra meminimus, progressi ad fontem aquæ huius desiderio confluebant frequentes) vsque ad pagum Eichelberg, horæ circiter semissis à balneo itinere: inter quem & fontem medicatum Bollensem est ad colles pagus inter arbores fructiferas ferè latitans, welden im Hunerlaw dictus, à fontè vix horæ quadrantem remotus, in quo Septemb. 17. multa obseruari pomorum & pyrorum genera. Atque ex istis quidem montibus torrens se præcipitat, fontem medicatum præterfluens, quem vbi præterijt, alteri ex iisdem montibus orto miscetur, per subtilis lapides delapsus, id quod de altero quoque inaudiendum. Posset in hoc riuulo pisc. ra vna pluresue præter iam pas

ratas asseruandæ propagandæq; piscium soboli parari: non longè autem à Bol-
lensi balneo ponticulo iungitur viuulus ad pagum Pleinspach tendens. Ante
balneum & fontem medicatu n circum ½ est planities amena, magna, fertilis,
in qua prata optima salutaribus herbis donata. In agris serunt ꝛeam dicoccam,
& ꝛea genus vernum, quod limmer vocant (de quo postea) auenam, pisa, fa-
bam, viciam, linum, canabim, brassicam capitatam albam &c.

Fons
Planities.

Eichelberg autem, de quo paulò antè, pagus est pulcherrimè situs ad mon-
tem, in quo varie stirpes, in planitie mihi minimè obseruatæ. In hoc monte az-
gri quò minus arentur faciunt cliuorum præcipitia: quare ligone fodiuntur.
Habet & salientis aquæ, bonæ, frigidæ scatebram. Cum à pago ad castellum
ascenderem, cochliæ lapidis magni fragmentum inueni, vt in fine libri ex fi-
gura apparebit. Supra pagum in montis non admodum alti cacumine erat olim
castellum, satis laxum (cuius etiamnum apparent rudera) situ & prospectu
amænissimo, fastigio rotundo, liberum etiã circumquaque, & à monte maiore,
qui retro est. Hinc audio pro paranda calce ad nostrum balneum ædificandum
multos auctos lapides: quando non admodum longè à monte Eichelberg illust.

Eichelberg
pagus &
castellum.

L. pis cock-
lites.

E. C. fornaces calcarias tres magnas (apud quas fui Sept. 22.) exstruendas cura-
uui, ad Mompelgardensium instar (vnde operas euocauit) è vimine plexo in
turris modum fastigiatas, argilla intrinsecus oblitas. Cæterùm ex colle Ei-
chelberg (qui horæ circiter semissem à fonte abest) & balneo medicato Bollens
eiusq; domo, & planitie, conspiciuntur vrbes, castella, pagi, montesq; excelsi
crebri, quorum partem annotabimus, vt de fontis huius medicati amœnitate
cõstet. Sicuti ex tabella chorographica quam à Philippo Gretter Ill. E. C. pictore
diligentissimo, depictam sculpendam curauimus, manifestè apparebit. Porrò
autem retro castellum hoc, ad sinistram, est mons syluosus, mediocriter altus.

Fornaces
calcariæ.

Inde aspicientibus offert se pagus (nisi prospectum eriperet interiecta sylua)
Hepshaw, ita demonstrante rustico, horæ vnus itinere ab Eichelberg distas,
quem montes spectandæ magnitudinis parte postica claudüt. Indidem & willa
vrbs (horæ vnussem ab Eichelberg abest) conspicitur: (quod iter & ipse ab Ill.
E. C. Vracũ euocatus secutus sum, per Eichelberg nimirũ & Willam, quam sub-
iectũ à præterlabente fluuio ex Lautter deducto (duo enim fluuij eodem gaudent
nomine) ex Neidlingen pago & castello descendente, quod à Boll quidem
duas circiter horas cum semisse: à willa autem horæ semissem abest. Hic libet
obiter luctuosam intexere historiam: Octob. 20. cum Kirchen contenderem,
circa horam nonam in suburbio Willensi incendium obseruau: nam animad-
uerso hominum concursu, auditoq; campanarum sonitu, in collem ad sinistram
prope Umbden subuehor, syluaq; eluctatus, fumum percipio densissima caligine
horridum, quo loco horreum & stabulum vaccis illust. E. C. destinatum, am-
plum, in quo cordi seni vis magna. Feliciter autem in tanto infortunio cessit,
quòd, licet violento impetu debaccharentur venti, in plures domos contagij ignei

Hepshaw.

Vvilla vrbs.

Lautter flu-
uij duo.

Incendium
à cordo
feno.

vis ulterius, non serpsit. Incendij causam referunt multi ad fœnum autum-
 nale nondum satis rescocatum repositum. Eandem etiam causam existimant
 concremati horrei & bubilis Illust. E. C. in Babenhausen s. Octob. noctu. Vidi
 aliquando & Mompelgardi incendium, quod à cordo fœno quoq; excitatum di-
 cebatur. Id putant euenire, fœno cordo per imprudentiam humidis & putrescētī
 reposito. Sed ad rem. Ultra Fvillam ad sinistram est mons rotundus, ab alijs sez-
 iunctus, in quo agri: in cuius cacumine fontem esse perhibent. Talem etiam hœz-
 bet Illust. E. C. in vitifero suo monte Montbelgardensi, Eiusmodi etiam in Sunz-
 gouia Lotharingiam versùs in cacumine præcelsi montis ab alijs semoti, in cas-
 tello Vvildstein, Abbatum Maurbachensium, obseruavi. Plura prædictū mon-
 tem Willenseni ingentes sunt montes alijs, in quorum sine ad sinistra ex castello
 Eichelberg ostendebatur Hanenkam arx diruta, in monte syluæ, ab vrbe
 Vvilla horæ semissem distans. Retrò excipiunt valles, & has montes alijs. Inter
 Hanenkam & pagum sequentem Bylsingen interiacet syluula: Est autem
 Bylsingen pagus magnus & templo insignis, horam à Vvilla submotus, quem
 Præcum contendens pertransij. Sequitur magnus mons & excelsus, in cuius fa-
 stigio, satis illo quidem amplo, arx est Teck dicta, ante annos multos diruta,
 longè lateq; per Ducatum Vvrttembergicum conspicua. In itinere Præcensi ex
 Bylsingen, semite insistens montem ascendi, stante vsque adeo violenti vëto,
 vt verendum esset, ne cum e quis præcipitaremur. Octob. 23 iterum ex Kirchen
 contend ad montem Teccensem, locum visurus vnde bolus rubra eruitur,
 qui est iuxta viam, de qua fusiis capite de Bolo. Inde autem, locum priùs confes-
 plati, progreßimur ad arce vsque, cuius muri pulchre extracti, vndeq; insignis
 longè lateq; prospectus. Suprà est planities pluriū passuum, & quod notabile, insi-
 gnis fons passus plures ab arce è rupe promanans. Montē hunc ambiunt cōualles
 circumquaque spatiosæ, quibus ab alijs dirimitur montibus, neque verò planities
 tanta vt delapsa eò aqua inundet. Paulò supra fontem patula est Tilia montana
 siue minore folio, satis hîc tamen magno, quæ Septemb. 2. diluculo antè solis
 exortum de cælo tacta nouem Helueticas vaccas, eximias, sub ea recubantes, ex-
 ijs quas multas ibi curat alendas Illust. E. C. obruit. Ibidem etiam bubile ab arce
 passibus aliquot abest. Sed vt eò, vnde sumus digressi, redeamus, Teckham præ-
 tergressi, cacumen montis ad sinistra n reliquimus, in quo, præcipiti situ, arx cõs-
 puitur, à Bylsingen horæ semissem sciuncta. In eodem itinere Præcensi in op-
 pidum Auwen deuenimus, cui adnexum suburbium, interluente fluuio Laut-
 ter alio à supradictò cognomine: siquidem hîc per Lemmingen & Guttens-
 berg arce & pago à Boll quidem tribus horis distante, sub aspectum tamen mi-
 nimè cadente, transit: Quod autem soli inter Auwen & Teck interiacet, hora
 ferè mediâ: ad fontem verò Boilensem duabus horis cum semisse conseceris:
 Vineis habet multas & pomaria pulchra, planitiem versus quæ Kirchen respic-
 cit. Propter Auwen ad horæ quadrantem, per prata vallem versus & montes
 euntibus, fons occurrit & balneum, cui Sauwbad nomen. Vbi supra fontis exa-

Fontes no-
 ratu digni.

Hanenkam
 arx.

Bylsingen.

Teck arx.

Bolus ru-
 bra.

Tilia fulmi-
 ne tacta &
 boues suf-
 focati.

Auwen op-
 pidum.

Sevbad.

ortū collis est vitibus consistus. Gemina fonti scaturigo, altera oclusa, quæ degustata frigida quidē, sed ineffab. lem. saporē reinquit: alte a in piscinā diffusa degenerat pa. uam, in qua iunci magni, & ranae mihi obseruatae. Ex hac piscina inferius paulō altera quoq. deriuata est. Qui adhaeret cacabis lapis crustatus subcinereos & luteo colore pal. et. Scribit doctus vir Georgius Marius P'virtēbergenfis, olim Ill. Electoris Ludouici Palatini Medicus, fontem hunc consta. e cupro, vitriolo & Erythria terra (intelligo rub. icam) est hoc loco balneum duntaxat & hostes vnicus, quō quida. n. lau. tū causa concurrunt, sic vt pluribus interim balneare volentibus satis sit loci. Sed progrediamur. Ex Eichelberg, vltra sylu. iā in planitie in conspectū se dat Nabern pagus cum templo, non longē à Nabern fons est ad dysenteriam commēdatus (apud quem fui Octob. 13. cum Domino D. Rentzio) de quo copiosius capite de dysenteria. Sequitur Dettingen in planitie horæ semissem à Nabern, ab Auwen autem & fonte Bollehsi duas horas cum semis die distans pagus vastus, templo insignis, & amēnis pomarijs, quem in terluit fluuius Lautter, ex Auwen progressus: hāc mihi transitus fuit Fraco per Auwen, indeque vibem Kirchen non longē inde distans venienti. Propē Eichelberg ad horæ quadrantem est piscina, inde pagus Holtzmaden, à balneo Bollehsi horam ferē vnam. Nec longē inde ab itinere Bollehsi, Kirchen versus, ad sinistram, sese alius offert pagus Iesingen, magnus ille & templo auctus ad fluuium Lautter à weilheim delapsus. Abest hic à Balneo & fonte Bollehsi horam vnam & semissem: à Kirchen vrbe, horæ semissem, propter viam ex Boll, Kirchen versus ad sinistram. Sub Eichelberg ad horæ quadrantem est Zell pagus (in quo fui) satis magnus, à balneo horæ semissem distans, Templo, Concionatore, & Ludimagistro: puteis insuper bonis, & salientis aquæ fonte laudato, arboribus fructiferis multis (quarum fructus plerosque annotaui) donatus. Domos legit lapis scissilis, (cuius fodinæ ad balneum venienti mihi obseruatae) varias limacum figuras, & ex ij. aliquas nitella cupri fulgentes, pyritenq. exhibens. Horæ quadrantem vltra Zell per agros & prata cunibus, ad sylu. lam rusticorum, est riuiulus, quem per lapidem scissilem delabentem gemini colliculi vtrinque coercent, iuxtaq. illum fons, cui Rappenzaugem nomen fecerūt. Is per scissilis lapidis crepidines olim fluebat: postquam autem illust. E. Ca. ad pedes aliquot peruestigandum curauit vltra riuiulum, in restagnantem paruum paludem abiit. Cuius mihi aqua, Septe. mb. 19. contemplanti, caerulea visa, odore sulphuris graui: mactæ veluti nebulae albicantes innatabant, cum tamen subitus pura esset. Referebant rustici, nisi præcedente die pluisset, superficiem albam futuram fuisse, haud secus ac si flore lactis esset obducta. Addebant hāc æstare senes & pueros scabiosos in colotos sanitatem recuperasse. Aqua est non admodum frigida, sapore ineffabili, subadstringente. In ea vidi pisciculos, quos fundulos esse dicebant, & à pueris capi. Vtrinque imminent colliculi è lapide scissili limacib. figurato. Variæ salutares herbae, inter quas & Asarum, propē proueniunt. Exonerat se autem in riuiulum. Verum non eam suppeditat aquæ co-

Nabern.

Dettingen.

Holtzmadē.

Iesingen.

Zell.

Fons medicatus Rappenzaugel.

piam, vt potuerit ibi balneum institui ita tamen adornari posset, vt è proximo balneo cò se transferre queant ægroti, seu animi recreandi seu bibendi ergò, si fors-
 te, quàm Bollenfis, magis esset medicata. Octob. 20. reuersus ad fontem Rappenzagel, aquam deprehendi subcæruleam, odore & sapore bituminis rebe-
 menti, euidenti. Narrabat qui deducebat, multos ex Zell & Eichelberg de hoc fonte bibere, ac qui primus detexisset (huic Petro Hanne nomen) rusticum Aichelbergensem esse senem, venationi valdè addictum, qui & olim obie-
 ceruus sepius eò venire & de eo bibere: illum autè nullam ferè aliam aquam bi-
 bere. Huius aquam Kirchen vrbem 21. Octob. delatam in sartagine decoxi, cuius vncia 40. sedimenti B. reddiderunt, sed diuersi à fonte Mirabili: si quidem &
 quantitas minor relicta, & color diuersus, cinereus, falsèd nem vix durè resi-
 piens. Sartagine diuersæ macule infecerant rubentès, sublucæ, quod ab aqua Admirabili non euenit. Eadem in sartagine ferrea decocta, flavescent quid in
 margine fundoq; reliquit. Callas in patella anca ex aqua communi decoximus, quarum colamen cum aqua Rappenzagel remistum gallarum colorem retulit.
 Quæ autè in sartagine ferrea erat, tota nigra reddita est aqua. Verùm remista decoctio cum aqua in sicili & aeneo vase colorem minime mutauit. Decoctio etiam
 gallarum ex aqua communi in ferro, nigra reddita est: in alijs vasis, non item: vnde apparet Fallopy argumentum in discernenda aqua aluminosa & calcan-
 tho delibuta incertum esse, vt iam dictum. Iam ad alia pergamus. Qui ex Boll pago Kirchen contendunt, Zell pagum proximè relinquunt ad sinistram ac
 transeunt iuxta fodinas lapidi fissilis, quem figurarum varietate ludere ani-
 maduertit. Hoc iter etiam conficiens veni in Ombden pagum egregium templo donatum & hospite, à quo per noctem satis lautè exceptus sum: pagus autem hic
 à fonte Admirabili abest horæ vnius itinere. Ex fodinis mox dictis rusticus in
 yssidem dum prætereo laborans, Aglstein nomine dedit Bitumen Gagatæ remi-
 stum. Ex hoc genere quedam partes sunt friabiles, sed non ita vt in bitumine Bollenfi: adjunct aliæ partes similes succino nigro vel lapidi Gagatæ. Igni si ad-
 moueas, flammam concipit, odor, qui bitumini. Primò obtutu titior em dicas, nec enim abludit similitudo germana luter Eichelberg & Ombdè interiacet
 syluula. Post Ombden sequitur Kirchen vrbis, vnius horæ itinere, vbi & torrens superandus. Infra Kirchen iunguntur vtrique Lautterfluuij. Ex Eichelberg deinde monstrabat rusticus pagum exiguum Lindtdorff ad Niccarum, & alium Reydern vicinum vrbi Nürttingæ, quæ est ad Niccarum: (quam, quò minus videamus impedimèto est sylua) ab Eichelberg horas duas cum semisse, à balneo tres distitum. Ostendebat idem & pagum Dailfingen, quem magnum esse dicebat, ad Niccarum situm, horam vnã vltra Nürttingen. Post Kirchen item ad dextram pagum Ottingen ad horæ quadrans
 tem: inde arcem Podertzhoffen cum pago. Hinc windlingen, in quo arces duæ, vbi ante annos 12 fuit. Proximè Boyhingen pagum cum templo. Horam vnã vltra Kirchen, Kungen pagum cum arce nobilium à Thum. Demons-
 trabat

Ombden.

Bitumen &
Succinum.Kirchē vrbis
& arx.Nürttinga
vrbis.

Dailfingen.

Podertzhoff
fcn arx.Kungen
cum arce.

strabat & Bercken in monte ultra syluam, pagum magnum cum templo, horam vnâ à Kungen, ab Eslingen horâ semissem, à balneo Bollenfî horâs quatuor cum semisse distitum, monti autem aiebâ subiectum Niccarum. Ex Eichelberg non longè à pago Zell conspicitur Plienspach pagus, amenus (à balneo horâ semissem abest) fructiferarum arborum frequentia secundus: eò per prata, agros, collem, peruenitur. Hunc alluit riuus, qui fontem Bollenfem proximè præterlapsus, Hattenhouen & Rewenstat versus pergit, vbi funduli & pisciculi Pfellen Germanis dicti capiuntur. Non longè à Pleinspach, horâ ferè semissem à fonte medicato, quâ Bollâ Eslingam itur, est pagus exiguus (weyler vocant) quem & Reuwenstat indigitant, in quo fons acidus laudatus, 13. Septemb. ex scatebris mihi degustatus, probabatur, sapore acido, qualis est fonti S. Petri in valle Griesbachiana Episcoporum Argentinensium, à rusticis sapor ei adscribitur eris h. e. v. ipsi loquuntur. Es Kupfert. Mihi verò ferruginem sapit, aut atramentum scriptorium. Non est vsque adeo tamen ingratus, nam & pleno haustu horâ vnâ ante cœnam sine noxa me proliui: ipsiq; adeo rustici, licet alium habeant fontem, ex hoc tamen ad potum, ex altero ad cibos coquendos aquam hauriunt. Positus autem est, ad moletrinam, in putei formam lapide cæso ex truncato, quem circum Lichen seu hepatica coronat. Proximè autem inferius inundat riuulus ex Pleinsbach promanans, quâ à fonte medicato Bollam itur: vbi & in sylua vicina ceruas tres vidimus, quæ conspectum nostrum neutiquam refugerunt, tanquam cicures, & hominibus assuetæ. Cæterum aquam prædictam acidam, quam Hattbouensem voco, Octob. 7. in balneo Mariæ desili lauui: quæ primò, secundo, tertioq; prodijt, sapore erat ingrato, instar loturæ boli argilloso: residentia subflaua, argillosa. Octob. 22. in patella orichalcea cocta, sedimentum reliquit subluteum, leue. Verum pergamus. Iuxta Rewstat est Hatttenhouen, pagus magnus, templo donatus, horam ferè à Bollâ distans. Inde Schlierbach, pagus item magnus cum suo templo, horam circiter ab Hatttenhouen: sequitur Hochdorff cum templo: inde Blochingen pagus cum templo, horam inde remotus, non tamen conspicuus: vitibus multis excultus, quarum vnas Bollam vidi translatas, albas, bonas, dulces, benè maturas: rubras non item. Præcedente die, fuit Septemb. 21. cæperant vindemiare: abest à Bollâ trium horarum itinere cum semisse. Vnam inde horam est pagus nequaquam conspicuus Alppach, postea Zell templo donatus, horam dimidiam ab Alppach, subsequitur. Post Ober Eslingen cum templo horâ abest semissem, ab vrbe autem Eslingâ quadrantem: iter verò à Balneo Eslingam est horarum sex. Ab Eslingâ duarum horarum itinere, ad sinistram est Stuccardia, nec ea conspicua. Ultra Hatttenhouen ad horam cum semisse est Crapffenreuten pagus parvus: inde Burthenbron paruus quoque, ab Hatttenhouen horam cum semisse: à balneo duas distitus: mox ad horâ quadrantem exiguus occurrit pagus, Diegeltzberg: post in monte pagus laxus cum templo, Hohengern, tribus à balneo horis: hinc Palmarsweyler pagus templo donatus tribus à fonte medicato

Eslingen.

Pleinspach,

Hattthouen.

Reuvestat.
Fons acidus.

Schlierbach.
Blochingen.

Eslinga
vrbis.

Hohengern.

Adelberg
Abbatia.

horis abest. Adelberg Abbatia eiq; adiacens pagus Hundsholtz tribus à balneo abest horis: Afc henbeyern autem pagus magnus templo decoratus, duabus cum semisse à fonte medicato Bollenfi: atq; ab eodem tribus arx Rechenbergerhauſen in monte e, oppidumq; ad montē vltra Göppingam. Supra Göppingam verò horā cum semisse abest ad sinistrā Hohenltauffen pagus magnus cum templo. In monte est Stauffeneck arx collapsa. Inq; alio monte præcelso arx conspicitur Ramsperg. Mox Hohenrechberg pagus Baronum, medij dici itinere à Göppinga. Gemind vrbs Imperij, minus conspicua tribus à Boll miliaribus seu horarum sex itinere disparata Medicum habet & Pharmacopœum. Redesuntibus à fonte & balneo ad pagum Boll, est ad sinistram non longè à Boll pagus Sehningen, in quo domus egregie, hospitia duo, fons aque salietis & putei. Ibi quoq; multos videas lapides scissiles limacibus varijs picturatos. Eò loci etiā copiose prouenit hepatica siue lichen petraeus. Proximè supra Boll, itinere

Sehningē.

Fodinz metallorum.

Durnauv.

Göppingens, habet Ill. E. C. qui metalla fodiant, iamq; exeunte Augusto ad 33. orgyas in altum progressi reperiunt lapides scissiles, pyritas varios, & cochlitas. Paulò post ad dextram montes versus videre est pagum Durnauv, cum castello Nobilis viri; Vvolfgangi Nicolai à Zillort: cuius pagi horologium in Boll exauditur: ad sinistram verò, Batzgerirt pagus magnus, templo ornatus, horam dimidiam à Boll abest. Post etiā ad dextram, tantundem abest Heyningen

Heyningen

Vhingen.
Fōs acidus.

pagus magnus, cum templo. Ad dextrā quoq; est Hamelshausen pagus, tēplo insignis, horā vnam à Boll distans. Longiusq; ad dextram Eischenbach pagus magnus, & is quoq; tēplo donatus, horā vnam à Boll & Durnauv, lā ad signis

stram, propter viam regiā est pagus Vhingen insignis magnitudinis, cū tēplo, vbi & teloniū. Hinc Yrbinhauſen, pagus magnus, fonte acido & balneo splēdidō celebris, horā vnā à Boll remotus. Ad sinistrā item Liengbron fontē habet acidū, balneum & hospitium. Sequuntur inde ad sinistrā, Fulseck castellū in colle: Fawendaw pagus cū moletrina ad fluuiū Fūls. Propterq; eundē hunc

Göppingen
vrbs.

Ioh. Schles.

fluuium ad sinistrā fons acidus Göppingensis, & balneorū & pandochiorum splendore nominatissimus. Proximè autē cū fluuiū Fūls ipsa sita est Göppinga, minimè tamen conspicua ex locis Boll vicinis, vtraq; verò à Boll horā vnam cū semisse abest. At Göppingam versus bore semissem progressus occurrit pagus,

Voltza templo donatus, cui in sacris præest M. Ioh. Schles, vir doctus, & pœta Germanicus insignis, ex promptæ felicitatis, qui & historiā hanc meā de fonte medicato Bollenfi carminē prosecutus est. Atq; hic quidem pagus minimè est conspicuus sed proximi Eysling & Klein Eysling. Göppinge ad dextram appropinquant Dandesdorff, nobilium castellū & pagus magnus, à Boll quatuor, vt aiunt, horas remotus. Inde est Scharpffberg monti præcelso arx imposita.

Octob. 15. inuisissimus fontem, quem Reechberg appellant, ego & Valericus Guntz in quo itinere se quentia loca nobis vel adita, vel visa. Primum quidem Stelen in prato haud iriguo seu sicco (quod genus Vvasen Germani vocāt)

hic asclini via Brand dicto ascenso, syluam & montem Horn transuimus.

Hora.

ad dextram autem relicta sylua Kaliban, Steingrub venimus, vnde effossus lapis sabulosus bonitatis laudatæ: quo vsi sunt ad admirabilis balnei substru-
 ctiones. Inde superato monte in planitiem (auff Buch vocant) venimus, ex qua Richëbach.
 demonstratus mihi mons & pagus Richenbach, vbi Ill. E. C. argenti fodine
 trium horarū à Boll itinere distat, quò cõtendenti, per Hatlenhouen & Ros-
 welden pagos erat transcundum: demonstratam quoq; stagnū cum pago Spar-
 wisen: per quam etiā planitiē iauimus, eius solū multis locis inuersum erat, quod Sparvvifcus
 ab apris dicebant factum, Carlinam quærētibus. Hinc paulūm progressi ad fons-
 tem Rehenbrun descendimus, ad potum incolis celebratum, quem ad balneum Rehenbrū
 Admirabilis fontis facile deriuari posse affirmabāt: quod quidē fieri posse nō diffi-
 teor, sed non sine sumptibus, & quidem, vt mihi videtur, non necessarijs: quan-
 doquidem & ipsius fontis Admirabilis aqua potu salubris est, & in vicinia non
 desunt tum fontes tum putei laudati, aliosq; ipsi asserunt dari, qui cum à fonte
 Admirabili propius absint, facilius, si opus sit, etiā deriuari possint. Porro autē
 fontem hunc ex montis supercilio exortum, & per iugum quoq; ipsum excurs-
 rentem, æstus solis securum venā perenni æuitiā quam ardescere perbibent: cuius
 aluam rupes constituit ex lapide arenoso quali ad ædiuū structuras vsi sunt:
 propter hunc fontē est videre terram duriusculam, nigram ferē, quā Schwartz-
 lebern kils vocant, cuiusmodi etiā circa Boll pagus & fonti Admirabili finitima
 loca inuenitur. Sub fonte est sylua Espeahew & riuus: post sylua Nerle, per Nerle sylua
 quam transitus euntibus Gruibingen. A fonte volentibus in Boll venire, ite-
 rum per semitā ascendendū fuit eandem, per quam paulūm descenderamus:
 vnde nonnihil progressi in aduersum colleis tendimus, vnde fortē fonti origo
 prima in montis supercilio & planitiē inde excurrentis parte, quo loco aqua
 conspiciebatur, & in ea iunci & ranunculus adhuc florens. Proxima est fossā,
 ex qua figulus Grūbingensis argillam effodit luteam, pinguem. Ab hac scrobe iter
 capessimus decliue leniter & incūdum, per syluam im Horn, de qua suprā, pul-
 chris arboribus vmbrosam: fraxino lanceis materiam suppeditatura, vltimo sur-
 recta, ceraso fructu rubro & nigro &c. Hinc ad dextram reliquimus syluam
 Vva dkmle & Kalckofen & Burckhaldert, olim Hohenlandsehrn Hohelads
ehrn arz.
 vocatum: in media sylua monti impostum castellum eorum, qui templum Bol-
 lense fundarūt, cuius sola supereffe perbibent rudera, & rara quædam ibi inter-
 dum inueniri. Sequitur ad dextram quoque sylua Heydenhauen, & alia
 Stuckenhouen. Denum Holtzwasser traiccto Bollam appulimus vnius
 vix horæ itinere descendendo à fonte Rechenbrun. Ultra Boll est & locus
 auff der Heyd distus ad dextram euntibus Durnaw.

De commodis, quæ in nouo mirabili fonte balneantibus vicinæ vrbes & loca subministrare poterunt.

C A P. III.

Göppinga.

NON parum certè fonti & balneo Bollenſi accedit ex vrbium, quas multas habet vicinas, celebritate, propinquitatèq;. Inter quas Göppinga doctos alit Medicos, quos ægri vel ante balneum, vel ſi quid inter lauandum ſiniſtri accidat, conſulere poſſint. In ea medicinam factitarunt inſignes Medici, D. D. Oſwaldus Gabelhouer, ſtudioſorum meorum ſocius, nunc Illuſt. E. C. Medicus aulicus: D. D. Daniel Möglinus, nunc Profeſſor Tubingeniſis, Göppingæ 1581. mihi viſus cū quo amicitia renouata Tubingæ hoc anno. Iā verò D. D. Adamus Iunius, & D. D. Iohā. Ochſlin, vir ſanè omni laude dignus ob doctrinā, medicinæ peritiā & in ea faciendā felicitatem, ſine fuco & iactantia modèſtiam humanitatemq;. Habet & ea vrbs Pharmacopœos duos, Medicis in præparandis pharmaciis qui ſubſeruiant. Amplitudo ea, vt multa tum ad victum, tum ad alia neceſſaria abunde ſuppeditare poſſit: quò accedit & propinquitus, ſiquidem ſeſquihoræ, ſummum horarum duarum, abeſt itinere, via incunda, facili: arce Illuſt. E. C. magnificā, horto varijs ſtirpibus ex culto, fonte acido ſuburbano potu vtili, & balneo nobili donata: circa què reperiri audio lapidè ſciſilem, & belemnitem frequentem. Eſt inter Göppingam & Yeſenbauſen fons acidus laudatus Lingēbrū. In Yeſenbauſen celebri balneo eſt fons optimus, de quo feliciter multas ſeptimanas, ab Auguſti putā 23. ad Octobris 21. bibi. Octob. 22. acidulæ Yeſenbauſanæ in patella orichalcea decoctæ ſpumam albam edebant: quod autem lateribus adhærens & fundo ſubſederat, album, leue, inſipidum: colamini addita gallarum decoctione in patella orichalcea & ſcutella terrea, nulla inde ſecuta nigredo: in ferrea verò, color factus niger, nigerrimus tantillo vitrioli iniectò, in quocumque tandem vaſe, in quo eſſet decoctum gallarum, idè ſubidò. In arena deſtillatæ liquor ſtillatitius non ingratus. Sed præter hanc, & aliæ vrbes non admodum diſtite neceſſaria multa ſubminiſtrauerint, vt Kirchen, arce Illuſt. E. C. ſplendida, quam duarum circiter horarum iter duntaxat ſemouet. In ea mihi notus egregius & eruditus Medicus Georgius Rentzius, qui in celeberrimis Germaniæ & Italiæ Academijs artem ſumma diligentia edoctus, tandem dignum ſtudioſorum ſuorum præmium in celebri Academia Tubingeniſi, Apollinea laurea decoratus recepit, magnāq; iam & dexterritate & ſelicitate medicinam facit. Quò etiam Illuſt. E. C. ex Calb. Iohan. Lutz euocauit, pharmacopœicæ peritiæ, fidei, & ſobrietatis nomine commūdatiſſimum, cui pharmacopœ

Fōs acidus
Gōpping.

Fōs acidus
Lingēbrū.

Fōs acidus
Yeſenbauſenſis eiufque
examē.

Kirchen
vrbs.

lium lautè instructum, oleis, extractis, alijsq; raris magna industria & religione præparatis exornatū. Sunt & alij duo Medici, sed mihi non benè noti. Ultra Kirschen horam progressus est Nürtinga vrbs, vbi arx & Ducis viduæ sedes. Vvilla vrbs, vbi vineæ proximè, sesquiboram à Boll abest. Vracum indidem quinque horarum itinere, vbi antiqua Principum & Ducum domus, & in summo monte arx munitissima Hoch vrach in quo fui hoc anno ex singulari permissione Illust. E. C. Eo in loco & vicinis salutarium plantarum est prouentus. Pisces bonos & magnos suppeditat fluuius Ermt inter quos & troctam seu trutam, vt nominat Hadr. Iunius. Praci est doctus & felix Medicus ac insignis poeta D. Doct. Laurentius Homemus, cum quo contigit a nicitiam contrahere gratissimam anno 1596. Aug. 6. cum eò ab Illust. Principe vocarer. Schorndorffum vrbs cum arce munitissima sex circiter horarum itinere distat; vbi mihi innotuerunt egregius Medicus D. Philippus Brauch, & Pharmacopæus Lecubardus Hägeloch, cuius hortum pulchris plantis excultum vidi. Eslinga vrbs sex circiter horarum itinere distat, vbi antiquus & summus amicus Dn. Sebastianus Volmarius celebris & doctus Pharmacopæus, excellentis & magni nominis Pharmacopæi stirpiumq; peritissimi Dn. Iohan. Volmarij filius: in cuius horto, anno 1560. raras vidi plantas, sicuti aliquoties in Dn. Sebastiani F. cui gener doctus vir D. Martinus Solseisch artis Pæoniæ consultissimus, Medicus Eslingensis. Non omittenda hic Rœtlinga quatuor horarum itinere disita, in qua celebrari audio D. D. Alexandrum Camererium: habet & Pharmacopæum. Tubinga doctissimis in omni facultate Professoribus celeberrima, non longius, quam octo horarum itinere disita, præclaros habet Medicos D. D. Hambergerum, Mægglinum, Philippum Graver, & Pappium: nec deest Pharmacopæus. Stuccardia. Stuccardia populosa & magna, Ducatus Vvirtembergici metropolis, Principum nostrorum & Ducum sedes, vnius diei itinere non distat, vbi socij mei, mecumq; Ill. Ducis Vvirtembergici, Medici aulici, D. D. Paulus Constantinus Pbrigio, Oswaldus Gabelchouerus, & Christophorus Schwartz: quò & alij commeant subinde aut etiam commorantur Medici docti, in quibus est Gilbertus Vay. Pharmacopæi plures: diligens est Casparus Gebhardus Marchius aulicus in medicamentorum præparatione mistioneq;. Hic mihi non silendus hortus Ill. Ducis, splendidissimus, cultissimus, multis plantis peregrinis vernaculisq; referatissimus. Vvisensteig, Illust. Comitit Rudolphi ab Heltstein vrbs duas duntaxat horas distat, itinere satis commodo accliu ad collem syluosum prope Boll, inde autem per conuallem amænissimam conclusam montibus quibus gratiam addunt prata & agri syluis quoque obsiti in Gruibingen vsque pagum satis magnum Illust. E. C. & Comitit, quò duo perueniunt riuli, qui in fluuium Filtz se exonerant: Sequitur deinde alius pagus Comitit, cui Milhause nomen: pauloq; post templum Totzburg, colli, qui monti obiacet, impostum: mox Vvisensteig inter montes, vbi pandochia varia, bona: vbi cum Septemb. 13. essem, magnus spectabatur hominum ex longinquis locis ob mundinas concursus. Eo vænus equos

Nürtinga
vrbs.
Vvilla vrbs.
Vracum arx
& vrbs.

Schorndorf
vrbs & arx.

Eslinga
vrbs.

Rœtlinga
vrbs.
Tubinga.

Stuccardia.

Vvisensteig
vrbs & arx.

Gruibingē.

Milhause.

rum armenta, pecudumq; greges numerosi adducuntur. Splendidas hic habet Comes aedes, qui hoc anno hortum quoque magnum, & amantissimum instruxit quem medium interluit Filtz fluvius, trutis dives, in quo fons aquæ salientis & piscina magna. In eo & admirabilis fons tribus in locis aquam in altum eiaculatus, piscinam parvam efficit, inq; maioris scaturiginis medio patet foramen, per quod magnæ trutæ susq; deq; feruntur, iuxtaq; est ex aqua effluente alia efformata piscina, in qua trutæ magnæ hepaticibus, quæ ter dantur in septimana, aluntur. Aquæ frigiditas insignis, quam carpiones non diu ferant. Supra urbem quoque est piscina magna ex fluvio Filtz deducta, in qua genus anatum sylvestrium Vvistensteigenfibus potus vinum plurimum generum, & in his Alsaticum, quæd Vlna mittit: nec immeritò Vlnam urbem amplissimam ad Danubium inter vicinas vrbes numerem, (siquidem vno die iter satis facile expectari potest) in qua non desunt magni Medici, & in his Leonhardi Euchsi Medici celeberrimi, filij, quorum vnus mihi in studijs apud parentem fuit socius. Sed nec sui huic vrbi desunt Pharmocopæi.

Vlna.

De viribus mineralium & metallorum, per quæ transit aqua medicata fontis Mirabilis Bollenensis, olim dicti Zitteren. Et primùm

De facultatibus bituminis, & Gagatæ lapidis, siue Succini nigri. C A P. V.

Absoluta fontis balneiq; Bollenensis descriptione, quantaq; sit loci oportunitas ob vicinas vrbes, pagos, acidos fontes, flumina, aliaq; multa necessaria, instituti nostri ratio postulat, vt inuestigemus vires aquarum fontis Admirabilis, quas duobus Medicæ artis cruvibus, Ratione & Experientia innixi, perquiremus. Et quidem Rationis firmamenta venabimur ex mixturæ examine, mixtorumq; mineralium & metallorum viribus. Experientia verò fidem facient historiæ subiungendæ, effectuum indices. Quæ vbi expeditimus, verum harum aquarum vsum libro secundo ob oculos ponemus. Aquæ simplicis hic vires tradere non est necesse: eorum autem vires per quæ transit acquirere, nulli dubium esse puto. Ordiamur igitur à mineralibus & primò à bitumine, cuius admisti Admirabilis aqua, manifesta habet vestigia. De quo quidem, vt & succino nigro, ea hoc loco lubet annotare quæ nobis obseruata sunt, antequam vires pertractemus. Octob. 20. impositum bitumen in cochlear ferreum subiectis prunis minimè liquefactum est, sed excandescens dantaxat fumo & fuligine copiosa eructata sublutea, odore graui, qualis esse solet bituminis, paulatim consumptum in cineres paucos luteolos redactum est, neque in operculo, quo tegebatur, quicquam reliquit sulphuris. Octob. 22. coltum in aqua bitumen, neque mutatum ipsum est, neque odore saporeuè aquam admodum inbuat. Huic congener, ac penè idem, Succinum nigrum, durum, nec ita

Bituminis
examen.Succinum
nigrum.

friabile: quoque ex vicinis scrobibus (unde lapis fissilis eruitur) igni luculento iniectum, in flammam magnam odore bituminis aut trifolij asphaltij exarsit, sic ut inter viendum partes quæ tam ignis vi coagulatae cohererent, tandem in cineres abit, qui nonnihil salis mihi habere videntur. Meminit Leuinius Lemnius de occult. nat. mirac. bituminis, quod aliquid huic affine habet: Terra, inquit, argillacea, lenta, tenax, glutinosa, quæ contrectata manibus adherescit: Cley nostri vocant, Brabantil Leem: hanc sequitur bituminosa quædam concretio Darri vocata, ex qua glebas eruunt indigenæ nigras ac pinguedine imbutas, quæ accensæ ut aridi cespites, vehementissimos calores excitant, atque in cineres redactæ, saloque perfusæ materiam ac fomentum olim nostratibus præbuerunt consciendo sali: Hæc ille. Bitumini subiungo succinum nigrum seu gagaten (qui Italis ambra nera, Germanis Schwartzter agstein) cum bituminis specie: idem enim mihi utrumque: quam opinionem non excutiet Matthioli contra Fuchsum censura, maxime cum censurae suæ rationem nullam adferat. Reinerus Solinauder de causa caloris fontium cap. 10. Bitumen, ait, quæque eius naturam referunt, in triplici sunt differentia: aut enim liquidum est ut oleum: aut crassum & quasi limi speciem referens, aut durum & solidum &c. Durum autem bitumen concrevit vel extra vel intra terram aut extractum ex aqua, & asphalti nomine apud Pharmacopoeos venit &c. Iac. Dalechampius Lugdunensis Medicus doctiss. mihi retulit sibi visum Succinum siue Arabum ambram gagatæ condatum in Callia Narbonensi effusum &c. Asphaltu, succino & ambra Arabiae, bitumini cognata videtur camphora. Admirandam vim, quam Aët. lib. 2. cap. 24. gagatæ bituminoso lapidi adscribit, eandem ego in eo genere remedij in camphora experimento cognoui: Si aquæ cyathus, in qua camphora, quanta nux auelana est, accensa cõflagarit, exhibeatur qui cardiaco simili symptomate & maxime feminis quæ vteri suffocatione laborant, statim liberari mihi constat &c. Bitumen in terræ venis minus durum, quod non potest poliri, alij terræ adscribunt, alij lapidibus: rei rusticæ scriptoribus ampelitis terra dicitur, quod olim vsui esset necandis & abigendis bruchis, qui teneras vitium gemmas infestant: Theophrastus carbones terreos videtur nūcupasse, Germ. Steinkolè: eius vsus frequens in Germania & Lugduni. Huius genus quoddam est mollius & friabile, ut potius ad naturam terræ accedat, quale id quod in superiore Germania effoditur: aliud durius, quod Galenus rectè lapidem appellat: quod durum adeo est, ut sculpi & poliri possit, varia sortitur nomina apud ductores, idque omnes inter lapides referunt, nec non gemmis adscribunt quasdam ipsorum species. Huius generis est Gangites lapis apud Strabonem, quem ceteri Gagaten (ni fallor) vocant: Thracius Nicandro: Samothracia gemma Plinio & Obsidianus lapis: Hispanis Ambra &c. Cum in balneis Lucensibus Hetruriae medicinam facerem, Gagaten inueni deuolutum ex vicinis montibus, quem ostendi prudenti viro Gerardo Vallutello, qui summum magistratum Reipub. Lucensium nomine ges-

Terra Brabantina ex qua cremata sal.

Gagates idè cum succino.

Ambra cum Gagatè.

Camphora.

Bituminis genera. Ampelitis terra.

Gagates.

rebat, qui inuestigare cepit huius lapidis metallum, inuenitq; natiuum ipsius
 solum diuersis in locis: iam fundendo ferro quidam, & alij coquendis cibis igno-
 rum vice ad nutriendum ignem sunt vsi: vocant ibidem Pilignum, quia accens-
 sus picem redolere videtur: quod quidem commune est omnibus his, quæ ex bitu-
 mine suam originem ducunt & c. *Quæ diximus hactenus, omnia bituminata
 aut bitumen sunt, easdemq; proportionem maioris & minoris habita, facultatem
 possident, & quædammodum ipsum bitumen facile inflammatur & c. Plura
 qui velit, legat ipsam Reinerum Solinaudrum: qui etiam Cap. 19. addit: in agro
 Treuirensi apud Vrestphalos, vbi ampelitis terra copiose eruitur, in modulo per
 funem ad aliquot orgyas in terram descendit, & reperiri copiosissimam aquam oz-
 dore, sapore, colore bituminis, attamen frigidam. Si aquæ calent in eo loco, qui
 eas effundit, aut ipsi vicino, sulphur esse vel bitumen aut aliquam ipsius speciem
 est necessarium. Tempestiuum iam est vt ad bituminis vires deueniamus:
 Hipp. lib. 2. de morb. mulieb. vtitur ad dolores vterorum suffitu ex bitumine. Euz-
 sius autem à Dioscor. lib. 1. cap. 85. explicantur: Bitumen, inquit, discutit, glutis
 nat, emollit, ab inflammatione tuetur, vuluarum procidentias, strangulationes
 quæ olfactu, suffitu, impoſitu, emendat: comitiales morbos suffitum deprehendit,
 Gagatæ lapidis more: purgationes mulierum cum vino & castorio potum elicit:
 tuſum veterem & anbelitum adiuuat: serpentum morſibus, coxendicum late-
 rumq; doloribus auxiliatur: datur cœliacis in catapotio deuorandum: cum aceto
 potum discutit sanguinem concretum: dysentericis cum ptisana liquidatum, in-
 funditur: destillationibus suffitione medetur: mitigat dentium dolores oblitum.
 Cæterum pilos in commodos siccum replicat specillo impositum: concalescentum
 autem & cum farina hordeacea, nitro, & cera illitum, podagris articularum do-
 loribus, lethargicisq; prodest. Pissasphaltus, eadem, quæ pix & bitumen, si mis-
 ccantur, potest: Galenus lib. 10. simpl. Bituminis, inquit, vis est tum resscato-
 ria, tum excafactoria in secundo ordine: merito itaque eo vtuntur & ad glutiz-
 nationes vulnerum cruentorum, & ad alia omnia quæ exſiccari debent cum mo-
 dica excafactione. Plinius lib. 35. cap. 15. Et bituminis, ait, vicina est natura,
 (sulphuri) alibi limus, alibi terra: limus à ludææ lacu emergens: terra in Syria,
 circa Sidonem oppidum maritimum: spissantur hæc vtraque, & in densitatem
 cœeunt. Est verò liquidum bitumen, sicuti byacinthium (Zazynthium fortasse)
 & quod à Babylone inuebitur: ibi & candidum gignitur: siquidem est & apol-
 loniaticum, quæ omnia Græci pissasphaltos appellant, ex argumento picis & bitu-
 minis. Gignitur & pingue, liquorisq; oleacei, in Sicilia Agrigentino fonte, infi-
 ciens riuum: incolæ id harundinum paniculis colligunt, cuiſſimè sic ad hærescēs.
 Vtuntur & ad lucernarum lumina, olei vice: item ad scabiem iumentorum. Sunt
 qui & naphthan, de qua in secundo diximus volumine, bituminis generi ad-
 scribant: verum ardens eius vis ignium naturæ cognata procul abest ab omni
 vsu. Bituminis probatio, vt quàm maximè splendeat, sitq; ponderosum ac graue,
 leue autem modicè cum adulteratur pice. Vis bituminis, quæ sulphuris: sistit,
 discutit,*

discutit, attrahit, glutinat: serpentes nidore fugat accensum: ad suffusiones oculorum & albugines Babylonicum efficax traditur: item alleprus, lichenas, prurit usq; corporum: illinitur & podagris. Omnia autem eius genera incommodos oculorum pilos replicant: dentium doloribus medentur, simul cum vitro illita: tuſim veterem & anhelationes cum vino potum emendat: dysentericus etiam datur eodem modo, siſſitq; aluum. Cum aceto verò potum discutit cõoretum sanguinem, & detrahbit mirigat lumborum dolores, item articulorum: cum farina hordeacea impoſitum, emplaſtrum peculiare facit ſui nominis: ſanguinem ſiſſit, vulnera colligat, glutinat nervos. Utuntur etiam ad quartanas bituminis drachma & hedyoſmi pari pondere, cum myrrha obolo ſubacti: comitiales morbos vſtum deprehendit: vuluarum ſtrangulationes olfactum diſcutit, cum vino & caſtorio: procidentiam ſedis ſuffitu reprimat: purgationes ſæminarum in vino potum elicit. In reliquo vſu æramentis illinitur, ſeruatq; ea contra ignes. Diximus & tingi ſolidas ex eo ſtatuas, & illini. Calcis quoque vſum præbuit, ita ferruminatis Babyloniis muris. Placet in ferrarijs fabrorum officinis tingendo ferro, clauorumq; capitibus, & multis alijs vſibus. Item lib. 36. cap. 19. Gagates lapis nomẽ loci & amnis habet Gagis Lyciæ: dicitur & in Leucotea expelli mari, atque infra 12. ſtadia colligi. Niger eſt, planus, pumicoſus, non multum à ligno differens, levis, fragilis, odore, ſi teratur, grauis. Fiſſilia ex eo inſcripta non delentur. Cùm vititur, odorem ſulphureum reddit: mirumq; accenditur aqua, oleo reſtinguitur: fugat ſerpentes, recreatq; vuluæ ſtrangulationes: deprehendit ſonticum morbum & virginitatem ſuffitus: item ex vino decoctus, dentibus meſdetur, ſtrumisq; cera permixtus. Marbodæus in Daſtylothea Cap. 28.

Gagatæ vires ex Plin.

Marbodæo;

Nascitur in Lycia la pis & prope gemma Gagates,
 Sed genus eximium fœcunda Britannia mitrit.
 Lucidus & niger eſt, levis & læuiſſimus idem,
 Vicinas paleas trahit attritu calefactus,
 Ardet aqua lotus, reſtinguitur vinctus oliuo,
 Prodeſt geſtatus tumidis intercute lympha,
 Et dilutus aqua dentes firmat labefactos.
 Per ſuffumigium mulieri menſtrua reddit,
 Accenſus prodit ſumi nidore caducos,
 Effugat immites ſimili ratione chelydros,
 Euerſos ventres iuuat & præcordia tenſa.
 Inde & demonibus contrarius eſſe putatur.
 Vincit præſtigias & carmina dira reſoluit,
 Et ſolet, vt perhibent, deprehendere virginitatem.
 Prægnans poter aquam, triduo qua merſus habetur,
 Quo vex abatur partum citò libera fundit.

Aquarũ bituminoſarum vires ex Taberna

Labet hic aquarum bituminoſarum vires ſubijcere ex Iac. Theodori Tabernæ montani Theſauro aquario Germanico, Cap. 40. part. 2. Aqua quæ non ſolum

Spiritalis subtilitates admixtas habet, sed etiam substantiam ipsam corpoream. defz Erdbechsz Erdtwachsz, oder Schwefle. kreidē, id est, bituminis vim habet calefaciendi, exsiccandi, emolliendi, abstergeni, discutiendi, glutinandi: morbis internis omnibus a frigore oris confert potu & ha neo: hepar, splenē obstru- ctione liberat: calculos renum & vteribus haerentes pellit: dorsū & lumborum dolores sedat: colicam & iliacam passionem curat: verum refrigeratum calfa- cit viscidisque humoribus factum & contortum emendat: utilis aduersus ste. rililitatem: matricem tumore affectam restituit: confert apostematis bus vesicae: ventriculum frigidam calefacit. Erigidam hydropem exsiccat: omnia interna membra & viscera calefacit, aluum adstrictum lubricat. Ex- terno vsu, confert resolutis & contractis: neruos emollit & tendines retras- ctos breuiorēs, redditos: tumores duros & tubercula resoluit. Dolores vagos & humorum frigidorum discursus per artus, tollit: (das Schmerzlich lauffen vnd reissen in glidern vnd das kalte gefucht. Aqua bituminosa pota, aut balneo vsurpata sanguinem concretum retentum, ab ictu, saltu, casu, dissolu- it & euacuat. Balneum vibicum liuidas strias, tumoresq; a flagris, casu, ver- beribus ortos dissipat: artuum tremorem, podagram, chiragram, artritidem a causa frigida, tollit: imprimis autem ostocopō articularumq; intolerabiles crues- eiatus, quibus a lue Venerea est origo, percurat: iuncturarum tumores discus- tit à quacung; tandem causa profectos. perniones sanat, & hyberno frigore stupentes debilitatasq; partes restituit in integrum: vulnera curat: omnibus frigidis neruorum morbis subuenit: scabiei, papulis omne genus nec non inuete- ratū, sordidis fluxionibusq; obnoxys vlceribus medetur. Porro autem aqua bituminosa interdum secum deducit visibile bitumen, qualis extrinsecus, quam intrinsecus vtilior: quae autē bituminis spiritu tantam est imbuta intrō rectius sumitur. Multas autem aquas bituminosas habemus in Germania.

Succinum nigrum.

Idem Cap. 42 succinum nigrum (Berg kampffer) species est bituminis (Bergwachsz) aut Succini (Bornsteins) impurius minusq; delicatum quam succinum, tenuiorum tamen partium & efficacius quam bitumen, ita vt nec verum sit succinum nec verum bitumen, sed inter vtrumq; ambigenas medium teneat, sicuti & mixtum habet succini bituminisq; odorem, non secus ac pissasphaltos, cui etiam auceps temperamentum inter bitumen & picem: praeser- tim autem notandum hoc esse discriminis inter bitumen durius (Erdtpech) & liquidum (Erdtwachs) quod licet eiusdem sint natura & generis, bitumē tamen durius (Erdtpech) impurius sit & odore minus grato, quam liquidum (Erdtwachs): contra hoc illo purius, odore gratius, efficacius. Quoniam autem bituminis tum durioris (Erdtpech) tum liquidi (Erdtwachs) promissa cum ferē est vsurpatio: ideo aquam bituminosam hoc libro indifferenter eam omnem appellauī, quae vtrolibet sit imbuta. Quae ergo aqua subtilitatem spiri- ritualium aut corporeae etiam substantiae succini nigri (Bergkampffers) particeps est, vim habet calefaciendi, siccandi, dissoluendi, emolliendi, reuocandi.

Vires aquarum infectarum succi non nigro ex Tabern.

intrò assumpta forisue adbibita siccat, calefacit, omniâque membra tam in-
terna quàm externa reficit, tumores duros & tubercula dissolvit, induras-
tos & contractos nervos tendinésque emollit, vagos brachiorum, crurum do-
lores mitigat : contractos restituit : omnes frigidas fluxiones discutit ex-
siccâtque : refrigerato thoraci & pulmonibus confert : obstructionésque
eoram aperit : dyspnœicos & asthmaticos iuvat : thoracem & pulmones ab omni
viscida pituita, dyspnœæ causâ, repurgat : œdemata crurum qualliacunque ex-
siccât consumitque, nec non hydropem aliósque superfluos humores. Solvit
obstructiones hepatis, lienis, renum, vterum : urinam arenas, calculos pel-
lit : dorsi & lumborum dolorem tollit : sanguinem concretum dissolvit : pur-
gat & corroborat caput & cerebrum refrigeratum. catarrhum exsiccât : chiz-
ragricis & podagricis utilis : iuncturas & artus mirabiliter roborat : aduersus
omne genus sanguinis prefluuij idonea : sanat achores, (Grindt) serpiginem,
(Haarwurm) maculas, fistulas, membrorum tremores, tum potu, tum balneo,
modo debite vsurpetur. Montagnana de Balneis Patavinis Cap. 5. Balnei. S.
Bartholomei aque tempore verno valdè remissè calent : æstate & autumno
valdè calidæ, pingues, crassæ, molles & tactui gratæ, constant potissimum sul-
phure, vt animaduertere potui : destillatio etiam demonstravit habere multum
bituminis siue asphalti. Facultates aquarum huius balnei sunt mediocriter
calefacientes & insigniter emollientes omnes durities in quacunque corporis
parte fuerint : nervos diu induratos & immobiles insigniter extensibiles red-
dit. Ego in balneum olim præscripsi Cardinali, cui contracti erant omnino pes-
des, genua & brachia : quem vidi in ijs aquis, & tetigi stantem rectum & ar-
tus extendentem, quasi esset adolescens : extra aquas tamen illæ vires non
diu durabant. Vidi Nobilem quendam eò deductum insigniter conualuisse.
Fallop. de thermarum aquis & metallis, pag. 260. aquæ illæ quæ transeunt per
venam bituminis sicci possunt in potu exhiberi. Nam & antiquitus exhibeban-
tur euacuandorum corporum gratia, vt refert Galenus ex Archigene, & confir-
mat Paulus & Vitruuius. Si quis putet cum Matthiolo nos desitui bitumine,
nisi ex Palestina habeamus, & quod vocamus bitumen, esse lapidem Gagaten,
per melicet. Nicolaus etiam Dortomanus Professor Monspessulensis, lib. 1. de
Thermis Belilucanis cap. 8. vbi dixit, in Belilucanis thermis caloris pabulum
potissimum bitumini in venis, & extra contento tribuendum, subdit : extra ve-
nas solidiores, Gagaten, ampelitem, fossilem referentes lapides eruti, quibus etiã
succino quid simile sæpe adnatũ reperitur & ipsum bituminosi genus genuinũ
existes. Gagates quoq; lapis siue succinũ nigrum & est & reperitur in puteo fo-
tis Bolleusis Admirabilis, vt dictũ, & locis vicinis, vbi bitumen quoq;. Ceterum
lapidi Gagatæ vires easdem ferè quas bitumini esse, subiecta hic Dioscori-
dis verba ex libro 5. cap. 105. facillè euincunt : in Gagatarum genere præ-
ferendus qui celeriter accenditur, & odorem bituminis reddit. Niger est ple-
runq; & squalidus, crustosus, perquam leuis. Vis ei molliendi, & discutienti.

Montagnana

Bitumẽ etiã
hodie notũ
non ex Pa-
lustina pe-
tendum.

Gagatæ vi-
res ex Dio-
scorid.

Galeno.

Deprehendit fonticum morbum suffitus: recratque vuluæ strangulationes: fugat serpentes nidore. Podagricis medicaminibus & acopis additur. Gal. lib. 9. de simpl. med. facult. Est & alius lapis, colore atro qui vbi igni admotus fuerit, per similem bitumini odorem exhibet, quem Dioscorides nonnullique alij in Lycia inueniri prodiderunt, ad fluuium nomine Gagam, vnde & ipsi lapidi nomenclaturam inditam dicunt. Ego tamen eum fluuium non vidi, tametsi parua nauicula totius Lyciæ litora legerim, quò videlicet, quæ in ea sunt, inspicerem: Crustaceos verò lapides nigros, & qui in ignem additi exilem flammam ederent, cõplures Cælosyria asportare, natos in colle, mari mortuo, quod vocant, circum dato, qua orientem spectat, vbi & bitumen est: cratque lapidum odor similis bitumini, vt ebarque eis ad stultos tumores in genu diuturnos, & ægrè curabiles, mistis videlicet facultatibus, quæ ad hoc symptoma, probatæ fuerant, planeq; visum est mihi euidentiorum earum facultatem reddidisse. Miscui verò ipsum & barbaro quod vocant, & palam medicamentum effectum est exiccantius adeò vt & sinus contraheret, nedum cruenta vulnera glutinaret, ad quæ competere maximè creditur.

Aëtio. Vim gagatæ admiradam esse Aëtius testis est lib. 11. cap. 22. quippe si igne inflammetur, meroq; restinguatur, exhibeturq; id vinum cardiacis potandum, confestim leuantur represso sudore, excitatoque arteriarum pulsu. Nonnulli Gagaten ad pollinis tenuitatem terunt, septemque continuis diebus colicis è vino propinant, drachmæ vnius pondere, & integram restituumt valetudinem: poculum interim, quo laborantes bibunt, eiusdem vapore suffientes. Reinerus Solinander lib. 2. cap. 6. de calore fontium: In Gallie Aruernis prato quodam inter Claromontem veterum Gergobiam & Montferratam oppida vicina, fons copiosissimum profundit bitumen nigrum, tercbintbinæ consistèntia. Accolæ loci consueuerunt hoc bitumine arborum stiones & teneriores ramos illinere, atque ita eos tutos reddere, ne à capris, quæ mirum in modum auersantur hoc bitumè, carpantur. In agro Mutinensi Meiani & Saßoli & propius Parmiam salis: item in radice Vesunij montis iuxta Herculanium, atque in his omnibus locis gossipio vel pannis aquæ innatans colligitur ipsum bitumen. Hæc ille. Bitumine Aruerniaco Lugduni, Genueæ, & Montpelgardi sæpius feliciter vsus sum ad excitandas hystericas. Non dubito bitumen & Gagaten admirabilis fontis, vicinorumque locorum vtile etiam futurum. Illud autem factò periculo examinandum venit, an visci, tercbintbinæ, & pulueris bituminis illitu tutæ reddi possint arborea à caprarum ceruorumq; morsu, quanquam non minus damni ab affricu cornuum, quàm morsu ceruino arboribus impendet. Est mihi bituminis genus Solinandro descriptum, (quod petroleum vocant) ex agro Mutinensi ante annos triginta quinque allatum.

Bitumen liquidum in Aruernis, eiusq; vsus.

De viribus lapidis scissilis, ac aquarum per lapidem scissilem transeuntium. CAP. VI.

Næque verò bitumine solùm abundat fons Admirabilis Bollenfis, sed & lapide scissili, partim duro, partim admodum molli, vt antè dictum : cuius nobis vires erunt inuestigandæ. Hunc igitur, & quidem eum qui pictos limaces serpentæque exhibet, in urbem Kirchen delatum, catillo imposui, priùs tritum : ex arsit in flammam odore graui bituminoso, fumo denso remisto : nec nisi post horas multas, lithant bracum instar, decanduit : vasis, in quo tectò ardebat, operculo nihil sulphuris adhærescebat, nec etiam, ceu sulphur, ardentis flammam cæruleus color tingebat. Idem prunis impostus, conceptâ flammâ in crustas dissilijt : aquæ immerfus odorem & saporem bituminosum imprimit, nibis loq̃ secius interim denuo igni impostus ardet : lapidẽ etiam crassiusculus in te- nues se resoluit laminas. Nec non & fissilis ille Kirchensium vulgaris in ignem iniectus flammam luculentam fecit (de vitriolo rubro & oleo bituminoso ex eo extracto antè diximus). Porro vires aquarum per lapidem scissilem decurren- tium, Iacobus Theod. Tabernæm. in Thesauro aquario Cap. 108. lib. 2. proponit : aqua per lapidem scissilem delabens tumores tibiæ & pudendorum balneo tollit, dolores per artus vagos profligat : humores vitiosos subcutaneos consumit : scabiem, p̃foram, & pruritus omne genus per sanat.

Vires aquarum transeuntium per lapidem scissilem.

De viribus pyritæ, & aquarum per pyriten transeuntium.

CAP. VII.

Pyrites, qui copiosè repertus inter fontis Admirabilis lapides scissiles, in puluerem tritus, catillo iniectus, aurifabrorum Octob. 20. in Kirchen, in flammam ex arsit sanè quàm luculentam, sulphuris modo cæruleam, odore sulphureo graui. Idem in ignem coniectus, non secus flammam concepit fumidâ, odore sulphuris graui, naves feriente. Aquæ iniectus, odore ei bituminoso conciliato, in partes multas nigras solutus est. Puluis prædictus fictili tectò igni admotus, auctus est multum, & nigredinem acquisiuit : nulla in operculo sulphuris vestigia. Idem horas multas in igne relictus, flammam exhibuit sulphur redolentem, navesq̃ vebementer ferientem : quem quidem cum nigredine odore, etiam igni exemptus reseruauit. Pyritæ autem à Diosc. lib. 5. cap. 143. hæc tribuuntur vires. Tam crudi quàm vsti vis est, exalfacere, abstergere, offusam oculis caliginem expurgare, durities concoquere, & concoctas discutere. Resina ex- ceptus excrescentias in carne cobibet, sed calorem quandam, & adstrictionem parit.

Pyritæ vires ex Dioscor.

Matthioli addit, lapidem, quem Græci Pyriten dicunt, officinæ cum Mauritanis Marchasitam vocant. Foditur hæc omnium metallorum ferè fodinis, genere & colore diuersa, plerunq̃ tamen, (vt Plinius inquit lib. 36. cap. 19.) aureis

Matthiolo.

scintillis, vel argenteis respersa. Sterilis hæc magna ex parte, quod (vt Chymistæ existimant) ex impurissimo sulphure, alijsq; inconcoctis partibus metallorum sit conflata. Veruntamen quandoq; pyriten inueniunt, qui aurum, argentum, vel æs intra se continet. Nos pyritē habemus beyllo, armenio, cæruleo, chalebantho, misy, chalciti, minio, auripigmento, & alijs lapidibus adnatum adeo, vt cum fossilibus omnibus lapidem hunc cognationem habere crediderim. Galenus lib. 9 simp. med. Vnus eorum, qui validā facultatem possident, est & pyrites, quem vocant, quo vitmar digerenti emplastro admisto: adijcitur ei & schistos. Ab hoc medicamine & pius sepe numero, & consistentia grumosa in spacijs intermedijs musculorum nata, per halitum digesta sunt. Cæteram vbi in vsum vocantur, lapides omnes admodum vehementer contusi, atq; ad læuorem redacti sint oportet, similiter atque ea, quæ in opbtalmicas facultates admisceantur. Baccius lib. 6. cap. 15. à pyrite & marmore ob duritiem, parcam impressionem recipere aquas scribit: ab illo tamen interdum acrimoniam & adstrictionē vt in luua insula: ab hoc frigiditatem duntaxat insignem.

Galenus.

Vires aquarum que pyritem admixtum habent.

Jacobus Theod. Tab. in suo aquario thesauro copiosè tradit vires aquarum quæ pyriten admixtum habent cap. 93. Aqua inquit, quæ habet spirituales subtilitates pyritæ, (Kifs oder feuersteins) admixtas, facultatem habet calfaciendi, constringendi, molliendi, coquendi, maturandi, & discutiendi, utilis potu, ablutione, balneo. Potu corroborat intellectum, memoriam, & cor, mundat sanguinem, aperit obstructiones hepatis, lienis, renum, vterum. Fluxiones absuimit, arthritidem artuumq; dolores pertinaces alios curat & præcauet: Omnes superfluos humores in capite, ventriculo, vtero, consumit. Menses retentos euocat, nimium fluentes reprimit: mulieres frigidiores, steriles ad concipiendum aptas reddit: dolores sedat ventriculi, abdominis, vteri: ardorem vrinæ, (Kaltseich) gonorrhæam percurat. Balneo quoque extrinsecus adbibita prædictis morbis confert: nervos & tendines induratos emollit, paralyticis & contractis utilis: sanat omnem malignam scabiem, (Grindt) elephantiasin incipientem & Musselsucht. Item cap. 94. aqua, quæ subtiles pyritæ aquei (VasserKifs) spiritus admistos habet, facultate prædita est calfaciendi, siccandi, aperienti, molliendi, purgandi, sanandi. Saluberrimus vsus tam internè, potu: quàm externè, balneo & ablutione. Soluit potu obstructiones hepatis, lienis, renum, vesicæ: colores vitiosos, icterum tollit: vrinam mouet: renes & vesicam mundat: vrinæ stillicidio, dysuriæ, omnibus lumborum, renum, vesicæ morbis salutaris: aluum emollit, status distipat, ad omnes frigidos & humidos affectus utilis. Vterum pituita farctum, refrigeratumque calefacit: menses immodicos & fluorem muliebrem sistit. Extra fota, balneo contractos restituit: induratos nervos tendinè que emollit: fracturis malè curatis auxilio est: scirrhus, topbos mollit: sanat aobores, scabiem, furfures, maculas, serpiginem, (Haarwurm) herpetes: omnes tumores vlceraque corrosentia, rheumatica, lupos, caneros, fistulas, scorbutum, aptas malignas, ani vterique abscessus satia

dos & rhagades expurgat. Item Cap. 95. Aqua pyrite argentei (Silberkifs) subtili spiritu imbuta, vim habet apericndi, constringendi, reprimendi, emolliendi, abstergendi, consolidandi, tam intrâ quam extrâ vsurpata. Pota obstructiones omnes soluit icteris, splenis, renum, vesicæ: urinam ciet: arenulas & calculos pellit tum renum tum vesicæ: dolores colicos, iliacos compefcit: hæmorrhagiam locorum muliebrum & fluores albos reprimat: similiter & dysenteriam, diarrhæam, hæmptysin, hæmorrhoidas nimium fluentes: dolores ex alui profluuiio ortos profligat: omnem fluxum immoderatum redundantésque bus mores consumit, aduersus hydropem utilis: vteri pituitam expurgat: abortum prohibet. Externè fotu, balneo fetidos, superuacuos, sudores compefcit: confert podagræ, arthritidii: induratos nervos & tendines (Krampffadern) emollit: putrida vulnera extergit, glutinat: omnia vulnera, vlcera cacoëtbe, fistulas, lupos, cancos, aliâque serpentia vlcera & phagedænica curat. Aphtas malignas, stomacacem frequenti oris collutione persanat. Item Cap. 96. Aqua pyrite aurei (Goldkifs) subtili imbuta spiritu, facultate prædita est calfaciens di, adstringendi, emolliendi, concoquendi, maturandi, discutiendi, perinde vt cui pyrites ærosus est admixtus.

De viribus aquarum, quæ per belemniten transeunt.

C A P. VIII.

Fodiendo Admirabilis aquæ puteum repertus cum pyrite & fluore albo, vt supra dictum, belemnites. Octob. 20. in Kirchen in puluerem contritus album, in catillum subiectus prunis candentibus impositus, nec colore mutato, nec fumo emisso, crepitauit solum: at cum contunderetur, bituminosum nihil redolebat. Idem integer in vasculum coniectus, paulatim cum crepitu consumptus est & in puluerem redactus, odore tantillum ad bitumen accedente. Aquas autem, quæ belemniten habent, vires sequentes adscripsit lac. Theod. Taberna. libro suo de aquis Cap. 100. Aqua, quæ belemnita (des Alpschofs) spiritum habet admixtum, facultatem habet siccandi, consolidandi, glutinandi, urinam mouet, obstructions aperit, renum, vesicæ, veterum: frangit (si fas est credere): calculum renum & vesicæ, quem & educit: omnia interna vlcera sanat. Extrâ verò vulnera a qualiacunque curat.

Vires aquarum per Belemniten transeunt.

Fontem Bollensem sale etiam non vacare, ex eo suspicetur quispiam, quod ita fuerit gratus etiam pecori, dein, quod sal bitumini saepius iungatur, vt ludaiico, & terrae bituminosae Zelandiae, teste Leuino Lemnio. Nos autem, id quod supra indicauimus, tum insolutum, tum decoctione obseruauimus fontem medicatum Bollensem sale non destitui: propter quem tantum abest, vt deterior sit, aut si verè etiam aqua salsa adesset, minus apta n̄ medicinae putemus, vt contra potius efficaciorẽ existimemus certòq; nobis persuadeamus. Reperiuntur enim celebres fontes & therae salis & nitri participes. Fallop autem n̄ tractatu de Thermais Cap. 9 ait in hunc sensum: Aqua quae habet in se succos salis, si assu- matur in potum, detergit roboratque valde ventriculũ, & euacuat abundan- tiam humoris pituitosi, discutit etiam, nec lædit aliquod viscus. Item cap. 11. A- qua medicata apta ad potum sunt præcipuè nitrosæ atque salis: quia præter- quam quod calefaciunt, expurgant etiam, siccant & roborant: & laudantur et- iam ab antiquis. Nam Antyllus & Aëtius exhibebant in affectibus corporis in- terioribus: Immo dicunt quod applicatæ etiam extrinsecus, faciunt ad fugandos morbos intrinsecus. Dicit Georgius Morellus lib. de aquis medicatis aq̄ri Patas- uini. Prima aqua virginis est temperata, quia modica calido attemperat frigi- ditatem & humiditatem aquæ. Idcirco vtimur illa in potu tantum vt attempe- remus iecoris, ventriculi, cæterarumq; corporis partium feruorem. Ex viribus quas Dioscorides tribuit sali lib. 5. cap. 126. satis constat aquas salias non existis- mendas ineptas medi. inæ: verba Dioscoridis sunt. Salis natura incommune per quã vitilis est: adstringit, absterget, expurgat, dissipat, reprimat, extenuat, & crustas inducit, sed hoc interest, quod aliis alio sit præstantior. Quin & à putredine vindicat. Admisceatur medicamentis psoras abstergentibus, ex crescentia in oculis reprimat, & pterygia consumit, cæterasque carnis extuberationes tollit: Clyste- ribus infunditur: discutit lassitudines ex oleo illitas. Contra hydropticorum tu- mores auxiliatur: dolores in saccis fotu mitigat: & pruritus sedat, ex oleo & aceto infriktus ad ignem, donec sudent: item lichenas, lepras, psorasque. Angi- nam ex melle, aceto, & oleo illitus leuat: tonsillis, vnaque cum melle tostus, Pl- ceribus in ore manantibus, gingiuis, quas humor vexat, & phagedenis vlcerũ, cum polenta crematus illinitur. Aduersus scorpionum ictus cum lini semine: contra serpentium morsus, cum origano, melle, hyssopo: aduersus cerasten cum pice aut cedria, aut melle auxiliatur: contra scolopendre morsus, cum melle, & aceto: aduersus vesparum ictus, & teredines, albidasque capitis pustulas, thymos, & tubercula cum seuo vitulino: furunculos cum vna passa, aut suillo adipe, aut melle discutit: testium tumores, origano, & fermento maturius concoquit, crocodilorum moribus auxiliatur, tritus in linteolo, & intinctus aceto, ita vt vinculis loca constringantur: Prodest ad bestiarum morsus, & ad sugillationes in facie ex melle. Contra haustum opium, & fungos. Cum aceto mulso bibitur,

luxatis

Vires aquarum saliarum ex Fallop.

Morello.

Salis vires ex Dioscor.

*luxatis imponitur cum farina & melle, ambustus igni cum oleo impositus, pus-
tulas erumpere non patitur. Podagricis itidem imponitur, & aurium dolo-
ribus, cum aceto: ignes sacros & ulcera, quæ serpunt cum aceto aut hyssopo illi-
tus sistit. Quandoquidem autem fons medicatus Bolleus non multum habere
videtur salis in substantia, sed potius, ut Iacobi Theod. Tabern. verbis utar: spi-
ritualem salem, subiiciemus hic quæ lib. 2. c. 1. Thesauri aquarum de viribus a-
quarum quæ eiusmodi salē habent, scribit: Salsæ, inquit, quæ tantum spiritualem
habet salem h. e. animã & spirituam, internus quàm externus vsus salubrior effi-
cacioreq̃, calefacit, discutit, aperit, cõsumit, siccatur, absterget, roborat: refrigerato &
pituitoso ventriculo subuenit: concoctione adiuuat. Uterum frigidum calefacit,
roborat: menses mouet, fluorem muliebrem sistit: obstructions tollit renū, vesicæ:
vriam cit: calculos, arenas pellit: tenue, aqueum; frigidumq̃, semen virile corri-
git: flatus ventris discutit: tollit ventris dolores, colicum, iliacum: non bibenda
inter cibos, aut ad sitim sedandam, sed mane & vesperi pro medicato potu, &
frigidè quidem, ne coctione spiritus exbalent. Bibitur à libra vna civili ad tres:
qua ratione alvum potest mouere, & crassam, viscidam, contumacem pituitam
incidere & per alvum educere. Borboniæ thermæ in finibus Burgundiæ in qui-
bus Ill. E. C. & ego balneauimus redeuntes à Gallia 1586. calidæ sunt & salsæ
quarum experimentum insignè vidi Consiliario Dolano ab hemiplexia cu-
rato.*

Vires falsa-
rum aque-
rum ex Ta-
bern.

Borbonia
thermæ.

De viribus Sulphuris, & aquarum sulphurearum.

C A P. X.

Non immeritò dubitet quispiam an aqua medicata fontis Bolleusis ade-
mirabilis sulphur in se contineat. Nicolaus enim Dortomanus lib. 1.
cap. 10, asserit bitumen odore sulphur quandoq̃ emulari, quandoq̃ pi-
cem, vnde pissphalto nomen teste Diosc. tametsi Plinius secus sentiat, non-
nunquam peculiarem habere odorem admodum grauem, &c. Idem etiam de
sua aqua Belilucana, quæ bituminosa & salsa, addit: toti aquæ mixtum esse sul-
phur vix adducor ut credam, eò quod argenteus scyphus, baltheus, numus in
Thermarum harum aquam demersus, ex ea post biduum triduum de splendi-
dior candidiorq̃, retrahitur: si sulphuris non modica portione per fusa foret, fla-
uor euaderet, ut in thermis Cantabricis pluribusq̃, alijs. Fallopius quoq̃ de
thermarum aquis scribit pag. 225. Falsissimum est quod omnes aquæ thermarū
habeant saporem sulphuris: id tamen est verū, quod vbiq̃q̃ sunt aquæ thera-
marum, sunt quidam vapores fuliginosi & exusti habentes odorem sulphuris.
Sed hoc non indicat in aquis illis contineri sulphur: at ille odor prouenit, quia
vapores illi sunt exusti, cuius rei signum illud est quod arbores icte à fulmine
sapiunt odorem sulphuris: Non ob id tamen dicendum quod in ipsis sit sulphur.
Idem etiam dico de aquis thermarum. Licet enim habeant vaporem sulphureum:

Aqua Bel-
lucana.

non ob id tamen est inferendum, quod in ipsis contineatur sulphur, &c. Plinio ut dicit Hadrianus lunius, Gagatis lapidis odor grauis vltus sulphureum vel Orptheo & Dioscoridi bituminosum odorem remittit. Præterea vero scyphi aræ gentei probatissimi, ut antè dictum, in quo dijs Admirabilis fontis Bollensis aqua diu asseruata fuit, color neutiquam mutatus est: contra verò, factò in impuriore argenti patera periculo, ut supra annotauimus. Verùm, ut quod sentio, dicam: odor sulphureus, & quæ de pyrite diximus, faciunt vt faciliè credam fontis Admirabilis aquam nonnihil sulphureorum spirituum posse habere: quam suspicionem confirmant Fallopiana hæc ex libro de metallis cap. 21. ex Chymistarum (vt ait) opinione: Non est, inquit, negandum quod argentum viuum sit materia metallorum: de sulphure quoque non est dubitandum, inquit, quoniam in omnibus venis metallorum reperitur excrementum metallorum, quod sapit sulphur. Et tale excrementum vocatur lapis pyrites, vel marchasita, qui lapis reperitur in superficie fodinarum, seu venarum ipsorum metallorum: & siue comburatur, siue eliquetur, siue contundatur emittit odorem sulphuris. Ergo metalla constant ex sulphure &c. Ad argumentum autem de Marchasita, dico falsum esse, quod sit excrementum metallorum: sed est veluti sulphur lapidosum, sitque ex vapore sicco, sicut & sulphur. Et quia in omni metallo est vapor siccus, idcirco in superficie cuiuscunque metalli reperitur Marchasita, non autem concrescit inibi, quia sit excrementum metallorum: quinimo concrescit etiam in superficie metalli ipsius argenti viui &c. Dicunt Chymistæ, inquit Mathiolus, Pyritem constare ex impurissimo sulphure. Apud Gesnerum de fossilibus ex Kentmanno apparet ex Pyrite excoqui species sulphuris diuersas. Memini videre me Montpelgardi Illustriss. E. ex pyrite, (qui in carbone fossili abundat quem ad aquam falsam excoquendam erui mandabat in salinis suis quæ sunt in Sanau, vbi carbones fossiles non longè ab aquis falsis reperiuntur,) sulphur extrahendum curasse. Lenis etiam fontis Admirabilis tepor adesse sulphur fortè demonstrauit, si sulphuri calor fontium adscribendus, non autem bitumini, vt sentit Andreas Baccius, qui lib. 1. de Thermis Cap. 19. & 20. eorum opinionem refutat, qui bitumen fomitem caloris aquarum, & non sulphur existimant. Præterea etiam ad demonstrandum spiritus sulphureos Admirabilem fontem habere, facere videntur, quæ scribit Georgius Agricola lib. 5. de natura subterraneorum: dum ait: Pyrites siue lapis fissilis, ex quibus excoquitur sulphur. Huc quoque quæ sequuntur ex Baccij libro de Therm: 1. cap. 21. non ineptè faciunt: (Certum enim atramento siue viriolo infectas Bollenses nostras.) Habent & atramenta illius pinguitudinis partem (sulphuris) quanquam non ita crebrò in eis fiunt calores, ac minus incendia: resistente multa eius generis terreatate cinericia: Quare persufa hæc aquis, acri eas vredine, & veluti ex calce incendunt. Alumen quoque est quadam naturaliter vinctuositate participet, potiores tamen partes obtinet

Sulphur ex
Pyrite.

salis, quare ubi sincerum nascitur, nullum habet illius feruescentiæ signum, imò igne admoto retundit flammam. Et si calent alicubi insigniter aluminatæ, accessoriam indicant sulphureosæ naturæ copiam, præterquam aluminis essentia conveniat. Hac ille: Si igitur fons Admirabilis sulphureos habet spiritus, (ut suspicamur habere) nihil de eius bonitate hoc nomine decedit: siquidem insignibus præditum est, Dioscoride attestante libro 5. cap. 83. dotibus: calfacit enim, discutit, & celeriter concoquit. Prodest tussibus, uspiriosis, purulenta exsuscipientibus in ovo sumptum, aut suffitum: præterea partus vsti nidore extrahit. Lepras, lichenas, scabros vngues, cum resina terebinthina mistum auferunt. Cum aceto autem illitum, ad lepras efficax est: vitiligines tollit. Scorpionis ictibus, addita resina medetur: cum aceto verò, draconis marini, scorpionisæque plagas sanat. Pruritus toto corpore erumpentes cum nitro detersum sedat: regium morbum emendat, ad sparsum fronti cochlearis mensurâ, aut in forbili ovo sumptum. Facit ad grauedinem & destillationem: sudores quoque conspersum inhibet. Podagricis cum aqua & nitro illitum, conducit. Grauitatem auditus, suffiti nidore raptim per fistulam hausto, sanat. Letbargicos suffitu excitat: erumpentem vnde curaque sanguinem sistit. Contusis auribus cum vino & melle illitum, medetur.

Placet hic subnectere quæ Tabern. scribit lib. 2. cap. 39. Theauri aquarj his verbis: aqua sulphurea spiritali sulphuris subtilitate imbuta, vim habet extenuandi, atrahendi, emolliendi, calefaciendi, exsiccandi, estq; eius vsus in multis morbis vtilis tam internis quàm externis. Potu & balneo prauos in cerebro redundantes humores, omnesq; totius corporis frigiditas fluxiones exsiccant: refrigeratos neruos & tendines emollit, calfacit, dolores sedat, frigidosque eorum affectus insigniter iuuat: vtilis paralyticis, trementibus, & quibus membra tensa, contracta, ad motum inepta: omnium artuum dolores mitigat: podagram, chiragram, arthritidem omnem à frigidis fluxionibus, intolerabilem ischiadem, dolorem frigidum per artus discurrentem, dorsi, lumborumque cruciatum tollit: tumores & tubercula dura artuum & iuncturarum discutit: articularj auxilio est: hepar, splenem, renes, vesicam obstructione & dolore liberat: arenas & calculos pellit: frigidos omnium prædictorum membrorum tumores emollit, discutit: cordis palpitationem à frigidis humoribus curat: dolores colicos, iliacos, frigidos, pituitosos & crassos flatus resoluit. Cachexiam emendat: hydropem frigidum exsiccant, nec segniùs fluxiones in oculos: visum roborat: refrigeratum ventriculum & caput calfacit, dolore liberat: vtero frigidiori, humidiori, peruerso opem fert, eiusque prauos humores omnes & fluorem muliebrem consumit: steriles mulieres fecundat: vtilis ad artuum & iuncturarum dolores à lue venerea profectos: membra tam externa quam interna refrigerata calfacit: spasmo flatulento (Krampff) convulsis partibus & frigore torpentibus imprimis confert nec non matrici tumenti & induratae: sanat omnem scabiem humidam: absterget lichenas, aliasq; maculas cutis: omnia

Sulphurea-
rum aquarj
vires ex
Tabern.

ulcera humida siccant, ad cicatricem perducit: vagos per artus & discurrentes dolores tollit, lienis scirrhum emellit.

De atramenti sutorij siue vitrioli viribus, ac aquarum
eo infectarum. CAP. XI.

Admirabilem fontem Bollensem in se continere atramentum sutorium siue vitriolum, idq; rubrum, quoq; modo & ratione destillando per descensum, vt vocant, lapide fissili, sit deprehensum, ante diximus. Dicit Baccius lib. 1. cap. 14. Virides (aqua) ac etiam caeruleas & nigras reddit atramentum. Nam vt mincrarum huiusmodi promiscua quaedam est origo, ita hi colores congeni ferè sunt prout caloris gradu temperatur. Eo nunc loco est vt vires eius persequamur nec non aquarum per id transeuntium. Dioscoridi lib. 5. cap. 7. Chalcantimum valet astringere, calefacere & crustas inducere, latas ventris tineas necat drachmæ pondere deuoratum, aut cum melle linctum, vomitum ciet aduersus hausta fungorum venena ex aqua potum auxiliatur, purgat caput aqua dilutum & in vellere naribus instillatum. Matthiolus in Diosc. Nihil miri nobis adfert quod commendarit Diosc. Chalcantimum potum ac deuoratum ad latas alui tineas, & ad fungorum venena, etsi medicamentum erodens & septice facultatis habeatur. Siquidem ad eisdem & alios vsus hoc tempore non modò Chalcantimum ipsum quidam potui exhibent in pestilentia, sed etiam eius oleum, quod Chymistæ vitreis organis magna ignium vi ab ipso Chalcantimo eliciunt, nullo sanè incommodo. Qui illud in peste propinat quod vulgò vocant Copparosa, in aqua rosarum dissoluunt & iterum cogunt, reiteratis tribus aut quatuor vicibus dantq;. Bacc. lib. 5. cap. 11. acidus sapor haud proprius atramentosæ aquæ est: nam multæ sunt acidæ ex alia aliqua mixtura, sicut albule, quæ aluminosæ sunt, ac multæ acidæ in Puteolano nitrosæ. Prima & quodammodo propria atramenti impressio videtur esse Galeno teste vehemens adstrictio cum insigni calefaciendi virtute. Quamobrem verè sinceraq; atramentosæ aquæ potentia calefaciunt si quæ aliæ minerales aquæ & quædam actu in altum penetrant. Nec minùs efficcant, constipant, contrahunt. Quæ verò aquæ mediocriter atramentosæ ab exacta illa mixture desciunt eadem per omnia possunt, quæ aluminatæ atq; acidæ: penetrant verè promptiùs, absterguntq;, ac epote per vinam ac per alium egregiè purgant, arenulas pellunt, &c. Tabern. in Thesaur. aquario part. 2. cap. 33. aquæ tenuioribus partibus & spiritali subtilitate vitrioli persusa vim habet adstringenti, contrahenti, obstruendi, extergendi, glutinandi, iisdem ferè cum alumine prædita facultatibus sed efficacioribus: linguam enim magis contrahit, maioremq; habet accrimoniam: ea si bibatur vel in balneo administretur prodest ad suffusionem vertiginem, epilepsiam, paralysem, sputum sanguinis, hæmorrhagiâ vteri & hæmorrhoidum: naujeam & vomitû compefcit: Nilis me-

Chalcantimi vires ex Dioscor.

Chalcantimi oleum.

Copparosa Acidus sapor in attractamentosis aluminosis & nitrosis aquis. Acidæ Puteoloceræ.

Aquarum vitrioli cõtinēt facultates ex Tab.

lancholicis, mente captis, insanis : tollit cachecticorum & ictericorum fædos colores : hepaticis opitulatur, & quibus sudores fætidî molesti sunt: hircum alarum emendat. Ex ea balneum confert vlceribus depascentibus, canceris, fistulis: mundat, extergit, glutinat. Scabiem malignam elephantiasi similem, omnemque aded pforam, scabiem ac pruritus balneo & potu : maculas, serpiginem, (Haarwurm) partium obscenarum pruritus & putrida vlcera lotione frequenti curat.

De aluminis & aquarum aluminosarum facultatibus.

CAP. XII.

Sunt qui fontem Admirabilem in se alumen quoque continere velint : id quod certo nondum potui deprehendere. Fallopius quidem de Theriis cap. non satisfacit: verba eius sunt, l. c. Ego reperi artem quandam, quam sum expertus in balneis Aponitanis & Lucensibus, & solum in aqua balnei Vvillensis successit. Quando igitur vultis experiri an aqua aliqua habeat Chalcanthum vel alumen, vel aliud simile, coquatîs primò non in vase vitreo, sed in stanneo vel ferreo, postea cum aqua fuerit parum decocta, quiescat : deinde iterum coquatur parum, mox in ipsam injiciatis succum vel decoctum gallarum, pauca tamen in quantitate, & si cum aqua aderit mixtum alumen album vel chalcanthum, vis debitis aquam fieri illico nigram. Hæc ille: quem imitatus est Gallus Eschenreuterus libro de Balneis, suppresso tamen eius, vnde hæc mutuatus est, nomine. Ego quidem & Ioh. Lutzius Pharmacopæus insignis Kirchenfis, ex fonte Admirabili haustam aquam coximus primùm in vase terreo, cui additum decoctum gallarum, neque nigrescit neque omnino colorem mutat. Idem fecimus in abeno. Idem tentatum in aqua Rappenzagellana & cum aqua simplice & in qua alumen incoctum : ex his nulla nigredinem acquisiuit : at vnaqueque in ferro cocta, adiecta dein gallarum decoctione, non tantùm ipsa denigrata est, sed & eodem colore ferrum ipsum imbuunt mutuo. Ex

Examen aluminis per gallas incertum.

que apparet nec nigredinem illam alumini, vt vult Fallopius, deberi, neque ex nigredinis argumento alumini mistionem posse demonstrari. Nam nec vitriolum ipsum per se, aque, cui incoquitur, nigredinem vllam conciliat, nisi decoctione gallarum affusa, cuius vel guttulæ aliquot, iucundo spectaculo, nigrorem commissa proferunt: id quod etiam, si parum vitrioli decocto gallarum inieceris, assequeris. Idem experimentum in acidulis Ebenhausenfis factum. Quæ quanquam ita, vt diximus, habeant, Admirabili tamen aquæ admixtum alumen fortè à simili quis non ineptè collegerit, qui sequentia verba Andreae Baccij de Theriis lib. 1. cap. 21. accuratiùs experierit: alumen etsi quadam naturaliter vinctuâstate participet, potiores tamen partes obtinet salis. Quare vbi sincerum nascitur, nullum habet illius feruescentiæ signum, imò igne admoto retundit flammam. Et si calent alicubi insigniter aluminatæ, accessorias indicant sola

phurose naturæ copiam, præter quàm aluminis essentiæ conueniat. Quod visum est in nouiter repertis mineris in Senensi agro supra Clauem Paludem: quas cum diuersis tentassent per initia experimentis, inuenerunt eas in confectione aluminis pinguißimas, ac conuerso exinde opere, in atramentis, & sequestrata pinguedine, vitriolum fundunt electißimum. Hæc ille. Nec non eorum opinionem, qui fontem Admirabilem non expertem aluminis existimant, confirmauerint sequentia verba ex Georgij Agricola lib. 3. de natura fossilium. Alumen magis atramento sutorio cognatum, quàm etiam Nitri sal. Vt enim horum vtrumque abstergat, tamen sal præterea parum astringit: illorum verò vtrumque astringit multum. Sed differunt in hoc, quòd atramentum magis sit terrenum, minùs alumen. Id autem vel ex eo potest intelligi quòd ex Atramento sutorio fiat alumen. Cum enim oleum ex eo conficitur expirat Alumen: quod lutum quo vitrum vitro iungitur, concipit. Atque eiusmodi lutum cum opere perfectò aqua pura maceratur, in eam Alumen deponit: quod paulatim vitri instar concreuit. Item lib. 3. de ortu & causis subterraneorum. Ex succo astringente non tantum fit Alumen & Atramentum sutorium verùm etiam Sory, Chalcitis, misy: quod slos esse videtur Atramenti Sutorij vt Soreis melanteria quædam. Cum autem humor corraserit Pyritem ærosum & friabilem, fit talis succus astringens: id quod experimentum docet. Nam atramentum sutorium viride, in capilli figurâ formatum sæpenumerò ab eiusmodi Pyrite procedit per Melanteriam quæ eam vndiq; complectitur: & ex tali pyrite non atramentum modò sutorium, sed etiã Alumen excoquant artifices: magnam enim cognitionem inter se habent. Apud Gesnerum de lapidibus ex Kentmanno Vena dura pyritis colore argentea (vulgò aquaticam vocant) similis Dibanae, ex qua si in locum apricum ponatur, atramentum album tenuè & alumen efflorescunt.

Alumè sal-
fugo quæ-
Nam.

Aitrum &
alnicum.

Baccius lib. 5. cap. 8. Alumen quoque ipsum quædam terræ falsugo intelligitur, simili admodum naturali nitro, vt commune videmus alumen album, splendidum, roseo foris colore, & spongiosum: quibus item notis à Dioscoride nitrum describitur. Simile & artificio, quo diximus salnitrum nostrum hodie confici: foditur enim lapis aluminis scabrosus, candicansque ærugineis intercurstantibus venis, exciditurque in rudes glebas, mox in fornacibus aliquot horis coquitur, exinde insolatur ultra mensuram, aquis immaceratur, quamdiu in leuorem argillæ modo solutus sit, tum in feruentis aque alueo per ministros in albißimum liquamen ducitur, hocque corruato in magna capisteria ligata tenacior pars addensatur ligno, excutiturque vbi siccatum fuerit alumen. Et paulò post de impressionibus acturus, quas alumen aquis conciliat, primo quidem gustu aluminis salstatem offerri ait, quæ suctu quodam linguam carpat, sensorio ipsi tandem perquam adstringentem, vnde à Græcis *στυπτήριον* dicta sit. Mox, ex tribus aluminis generibus liquidum aptißimum esse, vt aquis vim suam imprimat, adeoque nullas esse aquas aluminosas, quin

typteria.
Slumen li-
quidum.

de hoc genere plus minus participent : primo, quod, cum liquidum sit, facile soluat : dein, cum limpidum lacteumque, aquas exquirit albiditas reddat (is enim aluminosarum color) & quod omnes auctores ex Dioscoride notant, cum sit cum quodam igniculo caloris, idcirco lactei eas teporis ac temperamenti efficiat, quales merè aluminosas nos videmus Albulas, testaturque esse Aët. ex Galeno, lib. 11. cap. 33. Tandem colligit alumen & aquas aluminatas qualitatibus constare contrariis : calidis scilicet mediocriter, ac siccis admodum : frigidis præterea, ac valenter adstringentibus eaque propter aluminosas primo gustu subdulcem adferre saporem ac tenuem, pungentem linguam : siccas propter qualitates atque aridas, unde sapor in amarulentiam desinat, atque insigniter adstringentem. Nihil oberit hinc subycere ex Dioscorid. lib. 5. cap. 123. Aluminis vires. Alumina vim habent excalescendi, stringendi, & expurgandi, quæ caliginem pupillis oculorum offundunt, genarum carnem, cæterisque excrescentias extenuant. Scissile rotundo efficacius intelligitur. Vri, & toreri ebaleitidis modo debent : Putrescentia ulcera compefcunt, sanguinis fluxiones inbibent : gingivas humore prægnantes compriment, motus dentium cum aceto & melle firman, prosunt cum melle vlceribus oris, eruptionibus papillarum, & fluxionibus aurium cum sanguinalis herbe succo. Lepis conueniunt cum brassicæ folijs, aut melle cocta, item pruritu & vnguium scabritijs, pterygijs, & perunionibus, aspersa cum aqua. Valent cum aceti faece, & galla, pari pondere cremata, ad phagedænas vlcerum : & cum salis duabus partibus, ad vitia quæ pascunt. Furfures, cum eruo, & pice illita abstergunt : ad lendes, pediculos, ambusta, cum aqua illita auxilio sunt. Contractus mores, & graue alarum, inguinumque virus illinuntur.

Vires aluminis ex Dioscor.

Iac. Theod. Tabern. Aqua cui subtilitates & spirituales vires aluminis insunt, facultatem habet calefaciendi, aperiendi, exsiccandi, abstergendi, glutinandi : potu & balneo prodest sanguinem spuentibus, vterinæ hæmorrhagiæ, hæmorrhoidibus : sterilibus mulieribus & quæ concipere non possunt ob nimiam vteri humiditatem aut fluores albos subuenit : vomitum compefcit : ventriculo relaxato, sanguinem meientibus, aut naribus aliâue parte corporis reijcientibus præsentî auxilio est : dolore sedat colicum, iliacum : obstructions aperit hepatis, splenis, renum, vesicæ : vrinam ciet : arenas & lapillos pellit : matricem ab omni pituita & sordibus repurgat : prodest cachecticis, & dematosis, hydropicis : menses nullo ordine fluentes emendat : salutaris admodum abortui obnoxij, laxiores enim vteros constringit, & humiditates consumit : vtero gerentium hæmorrhagias balneo sstet. Sanat vlcera vesicæ : nauasam tollit : ijs cõfert, qui vrinâ continere nõ possunt : pingues extenuat : defluxiones exsiccant : inuat arthriticos, podagricos, chiragricos, resolutos, contractos, tremulos : immobiles tēdines remollit, & ad motum ineptos. Ostocopõ luis venerea tollit : omnia vlcera putrida & serpentia sanat : utilis in varicibus, Curat sinuosâ

Vires aquarum aluminosarum ex Tabern.

ulcera, caneros, vlcera, Luis Venereæ, omnis generis scabiem, maculas, serpigine, (Haarwurn) & imprimis obscenarum partium vlcera & pruritus intolera- biles: lotionem capitis interimit pediculos & lendes: oris crebra cellutione firmas gingiuas, epulidas, parulidas, stomacacem sanat, dolorem dentium compefcit.

De argillæ viribus, aquarumque quibus admiscetur.

CAP. XIII.

Argillam quoque vulgarem medicatis aquis misceri subinde, patet ex bals- neo montis Orthoni, cuius aqua tota argillosa. Commisceri & rubricam doc- cent a quæ Caldarianæ. Terra etiam lutea, vt in balneo S. Petri, commiscea- tur, quæ ochram æmulatur quidem, ochra tamen non est. Fallop. de Thermis cap. 8. Item cap. 16. Materia luti thermarum est argillosa vel cænoza: itaque quodlibet lutum thermarum est argilla vel fimus vel spurcities quædam.

Item cap. 19. In thermis S. Petri lutum continetur luteum argillosum ha- betque vim digerentem ac roborantem. Et propterea vtile est ad remouendum imbecillitatem artuum, & neruorum refrigerationem. Iac. Theod. Tabern. Theaur. lib. 2. cap. 74. Recipe argillæ rubræ fornacum, optimè vstæ lib. 4. (plus minus pro quantitate aquæ præparandæ, ea tamen proportionem, vt pro vna terræ parte, sedecim aquæ fluuiialis sumantur) puluerisatæ affunde aquæ profluentis mensur. 16. coquantur ad quartas. Eiusmodi aqua vtilis est ad omnes hæmorrhagias, vt aqua boli. Balneo tollit dolores Podagricos & resoluta membra cors roborat: lassitudinem pedum crurumque ex itinere saltimve immo dico discutit: Potio ad dysenterias & profluuij omne genus vtilis, recipe argillæ rubræ for- nacum combustæ lib. 1. contuse optimè affunde mēsuras 4. aquæ fontanæ. Bula- liant parum. Deinde extingue chalybem candentem quater vel quinquies. Postquam subsedit, cola per telam rudem aut manicam Hippocr. Bibat æger ad suam restinguendam pro arbitrio. Hæc ille: Aquæ argillosæ insignes vires ad dysentes- riam videre erit capite de dysenteria vbi recensetur hist. fontis Nabrensis qui vix vnum miliare Germanicum ab Admirabili fonte distat.

Morellus de aquis medicatis agri Patauini dicit: lutum aquæ Virginis argil- losum & pingue existit, habetque salsedinem & aliquantulum vaporis sul- phurei: Et ideo ratione horum vim habet seccandi, digerendi, roborandi, & ali- quam vim adstringendi: molliendi autem vim obtinet paruum, quam consequi- tur ab ipsa argilla. Baccius lib. 1. cap. 12. Dulces quidem aquas facit Argilla: sed errant quidam hodie scriptores, qui hoc nomine lacteas quoque huic mixturæ attribuant. Facit enim Argilla dulces, hoc est synceras ac potabiles, veluti ex- emplo ac ratione paulò antè probauimus: Lactææ verò, id est, quæ suaves sunt, ac lactis sapore dulces, alterius succi substantiam ducunt: momentum videlicet aut aluminis, aut bituminis, quas in sua origine potius taliter affici putandum, quàm ex itinere. Quandoquidem magna est affinitas Marge siue adipis terræ

cum Argilla & bolis, subijciemus quæ de aquis Margæ scribit Baccius lib. 6. cap. 19. Calcarariam porro quandam, seu cineream putamus materiam, quam Margam dicunt, quam describit Plinius, ac terræ adipem vocat, multæque esse vbertatis assuevit, ubi in campis spargitur stercoreandis. Quod dissimile veri non fit: nam & cinerum globi qui iugiter ex Aetnæ faucibus cruectantur, ubi pluuies senserint, agros vndiq; regionis, ac vineta impingunt. Natiua hæc per se certis locis, vt quas species eius notant Germani authores apud Saxones reperiri ad letificandos agros, discolors, albas, cinercas. Scatet quoque de lapidum fibris metallisq; varijs, vnde & cum aquis commista, stypticæ eas qualitatis reddit, ac sanguini sistendo efficaces. Hæc ille. In Sundgouia Alsatiæ vicina consuetum margæ agros fecundare, cuius efficaciam eam prædicant, vt multos annos letaminis nullius indigi, restibili fertilitate agricolos beent. atqui in ijs locis, ne vestigium quidem calidarum aquarum vsquam inuenias.

Aqua ex margæ.
Adeps terræ.
Cineribus Aetnæ stercoreatur agri.
Margæ vires
Latamen in Sundgouia.

De Bolo, terra sigillata, earumque viribus, necnon de nostro sanguine Herculis & axungia Lunæ.

C A P. XIII.

S Eptembris 23. ad fontem Boll proficiscens incidi in quendam Bolo onustum, qui aiebat se ex Byssingê venire & ex proximo monte præcelsò (cui imposta arx Teck) non longe ab arce adferre, Augustam vindelicorum auehendam: inde autem Noribergam delatam batzzone medio in libras singulas æstimari. Bolus est mollis instar argillæ, rubra, quam gestabat, eam verò in massulas coægerat quadratas, etiamnum, cum vidirem, molles & quæ digitis pro arbitrio possent subigi diduciq;. exsiccata indurescit, & firmiter linguæ adheret. Octob. 23. placuit locum ex quo prædicta bolus erueretur, videre, quò cum D. D. Rentzio profectus, scrobes comperi secus viam, qua ex Bisfingen in Auitur, in monte, à quo tamen ascensus satis longus ad arcem. scrobium altitudo superficialia, bolus insigniter rubet, & penè ruffescit, admixtis subindè luteis vnguibus. Ego quidem persuasum habeo, quod si altiùs & accuratiùs fodiantur scrobes, fore vt multò pulchrior inueniretur: ipsi lapides proximi rubent. Ex hac ego & Ioh. Lutzius Pharmacopæus terram sigillatam effinximus, quam sanguinem Herculis vocamus (liceat in nostris rebus libertate nominum vri) cuius non minores esse vires arbitramur, quam axungie Solis vel vnicorui mineralis quorundam. Cæterum bolo, terris sigillatis & ex ijs factis sequentes tribuuntur facultates: Dioscor. lib. 5. cap. 73. Lemnia terra, quam sigillum capræ appellant, vim antidoti habet contra perniciofa venena singulariorem: potu cum vino & præsumpta cuomi venena cogit: contra ictus morsusq; animalium, quæ exitiale virus eiaculantur prodest: antidotis familiaris: est & dysenterie utilis. Non dubitamus etiam nostram bolum seu sanguinem Herculeum congenerem esse rubricæ Sinopicæ Dioscoridis lib. 5. cap. 72. de qua ait: vim habet exsiccatoriam, quasi indurando obstruentem, & adstrictoriam: quæ

Bolus circa Teck.
Sanguis Herculis.
Lemniaterra vires ex Dioscor.
Rubricæ Sinopicæ vires ex Dioscorid.

propter vulnerarijs emplastris & pastillis exsiccantibus & astriccorijs commiseri solet. Alium sistit in ovo sumpta aut clystere infusa: datur iocinoris vitio laborantibus. De hac Matthiolus: Quantum conijcere potui Sinopicam rubricam nobis representat vulgarissimus Bolus Armenus vocatus, is nimirum qui in quadrabas defertur massas, quique maxime vulnerarijs medicis expetit ad sanguinis profuuium cobibendum & fracta ossa ferrumiuanda.

Terræ Lemniæ virtus ex Galen.

Galenus lib. 9. simpl. Librū accepi, qui omnem Lemniæ terræ usum edocebat, is à quo dono accepi utebatur ad vulneratum vetera, tum cicatrici inducendæ cōstumacia: ad hæc ad morsus viperæ, atque adeo omnes ferarum morsus, nec non aduersus medicamenta lethalia: non antè modò exhibere, sed & post spbragide uti consueuerat. Addebat porò sese periculum fuisse medicamento, quod quia fructum iuniperi accipit, *Αἰὲ τῶν ἀγρωθιδῶν* nuncupatur, cui utique addebat

Diacomthis.

& terra Lemniæ vomitumque eieci aiebat, si quis, cum etiamnum in ventre lethale venenum hæreret, alexiterium siue amuletum ebibisset. Et sanè nos quoque huius fecimus periculum in lepore narino & cantharidibus, cum sese tale quippiam accepisse homines suspicaretur: verùm hausto, quod Lemniam spbras gida habebat medicamenta protinus omne euomerunt, nec postea vllum illis accidit symptoma eorum, quæ ad leporem & cantharides comitari consueuerūt, tametsi conuicta esset perniciosorum medicaminum exhibitio. Cæterum an ad

Ad venena.

Vomitus excitabat.

alia mortifera medicamenta, hæc inquam, quæ vocant deleteria, eadem vim habeat medicamentum, quod ex f. uel iuniperi & terrâ Lemniâ conficitur, mihi utique ignotum est, at ille ab Elephesiade profectò assererat adeo ut & rabientis canis morsum eam sanare diceret in vino diluto epotam, & vlceri ex aceto impensè acri impostam. Sed & aliarum ferarum ictus, ex aceto sanare referebat extrinsecus, folijs herbarum insuper impostis quæ putredini resistere didicimus. In primis verò prædicabat scordium, deinde centaurium exile, inde marrubium.

Ad rabientis canis mortum.

Ad vlcera.

Porro si quando nec sane ad vlcera cacoëtthe, & putrida terram Lemniam adhibuimus, magnifice profuit: Vfus autem est, pro prauitatis vlceris magnitudine, quippe id quod grauiter olet impendioque laxum molleque est ac sordidum, sustinet vt vel per acerrimum acetum Lemniâ terra in lutosam soluaturs consistentiam, aliorum more pastillorum, quorum alius alio vititur: dico autem palyde, & Pasonis, & Andronis, & qui nunc dictus est quem Beimum vocant. Siquidem hi omnes valenter desiccantes profunt vlceribus contumacibus soluti, interim quidem in vino dulci, interim sapa, interim enomelitate, nonnunquam etiam alborum vinorum quopiam aut fuluorum aut stas uorum, prout nimirum vsus postulat. Nam de talibus alibi definietur. Si militer verò quandoque soluuntur aut ex aceto aut vino aut aqua aut oxymelitate aut ex yero aut melicrato. Porro Lemniâ terra ex aliquo comprehensorum soluta, medicamentum fit idoneum tum recentibus glutinandis vlceribus tum modandis inueteratis ægre ad cicatricem venientibus & contumacibus.

Item eodem lib. Armenia terra, quod summè desiccet ad dysenterias & ven-
 tris profuua, tum sanguinis exspuitiones & catarrhos, ad hæc ad putrescentia
 oris vlcera in primis competit. Quin & eos magnificè iuuat, quibus ex capite in
 thoracem fluxio decumbit : quamobrem illis, quibus ex tali occasione assidue
 difficilis est anhelitus validè prodest. Sed & eos, qui phthoè laborant adiuuat:
 vlcus enim eorum desiccet, vt haud etiam tustiant nisi in victu peccetur non lo-
 uiter, aut ambiens derepente ad intemperiem recidat. Ac mihi videtur, quòd
 sicut in fistulis sæpe conspeximus, non in alijs partibus duntaxat, sed in ipso eto-
 iam ano, vt citra collyrij immissionem quod sordem, aut callum auferret, ipso
 duntaxat exiccante medicamine clauderentur, ac contraherentur : ita quoque
 in pulmonis eueniat vlcere. Siquidem & ipsum ab exiccantibus iuuari medica-
 mentis perinde conspicitur, vtique cum mediocre est, non admodum magnum.
 Ita que visi sunt quidam, eorum qui talia habebant, prorsum esse liberati. Ac quis-
 dam qui Roma in Libyam talem ob causam profecti sunt , planè se sanos esse
 credidere : & sane vsque ad annos aliquot inculpate transigebant: postea verò
 cum non pari degerent cura & cautione, reditus morbi apparuit. Hos ergo, vt
 dixi, bolus Armenia euidenter adiuuat. Quin & eos qui Romæ agunt, qui assid-
 uè difficultate spirandi discrutiantur, magis etiam. Porro in magna hac peste
 cuius eadem facies fuit, atque eius que Thucydidis memoria grassabatur, quot-
 quot hoc medicamen bibère, celeriter curati sunt. At quibus non profuit, omnes
 interière, scilicet cum nec alio quouis iuuarentur. Vnde colligitur quod ijs dunt-
 taxat non fuerit auxilio, qui planè erant incurabiles. Ceterum bibitur ex vino
 consistentia tenui modicè diluto, si aut planè febris careat aut leniter ea tenca-
 tur: sin grauius febrat, admodum aqueo. Non tamen calore vehementes sunt
 febres pestilentiales. Porrò de vlceribus rescicari postulantibus quid attinet
 dicere quantam vim habeat bolus hæc Armeniaca? Liberum est autem vt cum-
 que appellare velis, siue lapidem vt is qui mihi donauit, siue terram, vt ego,
 quandoquidem humidis rigari patitur. MATTHIOLVS. Eorum
 sententiam minimè improbandam censemus qui nil aliud esse Lemniam ter-
 ram putant, quam bolum Armeniam : que officinis seplasiariorum Orienta-
 lis cognominatur : præsertim quod certò compererim, bolum hanc non athebi
 ex Armenia vbi legitimum sycerissimumque Armesium lutum nascitur, sed
 tantum ex insula Lemnio, ex eodem tamen colle, cuius meminit Galenus. Sis
 quidem Armerium lutum, quod bolum quidam vocant, præterquam quòd ex
 Armenia adferri debeat, si Galeno medicorum principi credimus, colore ex pal-
 lido oebre instar, non autem impense rubro. Id quod ipse Galenus libro nono
 simplicium medicamentorum in Samiæ terræ mentione testatur his verbis:
 Ceteram durante hac immuni, & graui pestilentia, ex Armenia ea, que Cappa-
 dociæ finitima est, data nobis est terra etiam siccantior, colore pallido. At-
 qui vt fraus & impostura detegatur atque palam fiat, non est silentio dissi-
 mulandum quod qui Lemnum incolunt mercatores, cum sciant, Armeniam tere-

Terra Ar-
 menie vires
 ex Galen.

Ad difficile
 anhelitū &
 phthoen.

Ad pestem.

Sumendi
 modus.

Ad vlcera.

De bolo Ar-
 menia Mat-
 thioli o-
 pinio.

Ex vna terra duas faciunt.

ram ad nos non aduehi, luci proin dulcedine allecti ex vna tantum terra duas conficiunt. Quippe syncerissimam terram Lemniam extra insulam Constantinopolim comportant, & pro Armenia vendunt emptoribus, suadentes eadem esse ex Armenia comportari. Quam vero in Lemno pro Lemnia exhibent, ut colore ab altera differat, eam cuidam albæ terræ inibi nascenti admiscunt: quò sit, ut longè minus quam sincera rufescat. Hanc itaque legitime spbragidis loco supponunt, hisce adulterijs permista quam etiam sigillis obsignant, ut inde impostura maius lucrum accedat signo magis, quam medicamēto fidentis.

Terra Silefiaca vires ex Berthol.

Andreas Bertholdus Oschacensis de terra Sigillata quam Axungiam Solis vocat. Primum (quod in natura rerum maxima cum veneratione admirandum & celebrandum) in primis aduersatur toxicis, phlitis ac venenis crudelissimis ac robustissimis, aut cuiuscunque generis per os assumptis, eaque per vomitum ex-

Ad venena.

pedissimè ac felicissimè rejicit, si vel ante, vel statim post hausta venena sumatur, sin aliquantò tardius, per sudorem eadem expellit. Secundo, eadem nature

Ad pestem.

admiranda facultate crudelissimo & horrendo pestis contagio resistit, nō solum ab hoc preseruando tutos reddens eos qui hac vtuntur, sed iam infectos & semimortuos, ab Orci faucibus & presentissima morte, miraculosa celeritate reuocando.

Ad morsus animalium.

Tertio, non dissimili virtute ac ratione omnium ferè venenatorum animalium, & insectorum morsibus, idibus aut punctiōibus, itidem vulneribus ab infectis ac venenatis armis quocunque modo illatis, si quid aliud, prom-

Roborat partes omnes.

ptissimè medetur. Quarto, singularem & suauem quandam amicitiam, & admirabilem sanè sympathiam, cum vitalibus humani corporis partibus habere conpertum est: ita ut mirum in modum cor ipsum confortet, cerebrum reficiat, & alijs quibuscunque viscerum malis strepente aduersetur. Hinc omnem ferè cephalalgiam demulcet, cardialgiam remouet, palpitationem cordis sedat, oculorum vulnera & laciones, inflammationes, lippitudines, ac fluxiones curat. Itidem in testium & cerebri vulneribus, inflammationibus, ea remedia præstare hanc nobilissimam terram experientia docuit, quæ vix vlla alterius generis medicina

Ad hæmorrhagiam. Ad defluxiones.

vel promittere, vel exercere possit. Quinto, contra omnē hæmorrhagiā, siue ex venis, siue ex arterijs ipsis, vel ex quacunque tandem corporis parte sanguis effluat, nullum præstantius aut fortius remedium hac ipsa inueniri potest. Sexto,

Ad alui fluxus.

Ad ambulata.

Ad vulnera & vlcera.

Ad inflammationes & anginam.

Ad vitia cutis.

Ad sudores mouendos.

simili quoque ratione catarrho rheumatico, coryzæ, ac grauedini medetur. Septimo dysenteriam, lienteriam, diarrhæam, atque omnē ventris molestum profluxum non minus feliciter quam commodè curat, & omnem hypercatarrhum sistit. Octauo, amarus, vel ab igne, vel aqua feruente, vel liquefactis metallis, per optimè succurrit, tum prohibendo ne ascendant pustulæ, tum partes oblesas citissimè restituendo. Nono, vulnera recentia, & vlcera inueterata, ac maligna pulcherrimè sanè ac maturè curat. Decimo, contra anginam, & aliarum partium internarum inflammationes presentissimum est remedium. Undecimo, contra pruritus, scabie, sudam, ac curatu difficillimam, commodissimè hæc terra vsurpatur. Duodecimo, omnibus morbis qui per sudores expelli queant,

propulsandis, vt vno verbo dicatur, conuenientissima existit. Decimotertio, contra phthisin exsiccano vlcus pulmonum, hæmoptoicis, mirum in modum prodest. Si terra Silesiaca omnia præstat quæ promittit Andreas Bertholdus, licet experiri mihi videtur non potuisse, non dubitarim idem præstare posse sanguinem Herculis & Axungiam Lunæ: Verum imitatus Galeni modestiam, nihil certi pronuntiare volo de non expertis, docebo tantum quibusdam locis, quibus modis possint exhiberi cum aqua admirabili & alijs, tum quomodo & quando sperandum ea posse impetrari quæ Bertholdus pollicetur de sua Axungia.

Ad Phthisin

Sanguis Herculis & Axungia Lunæ.

De marmore, lapide calcario, & fluoribus albis, ac eorum viribus. C A P. X V.

Pteum fontis Admirabilis fodientibus multi fluores albi quibusdam dicti, (spatum vocat D. Iob. Conradus Gerbardus in suis Thesibus, Agricola autem marmor metallicum) reperti sunt, adnati pyritæ, belemnitæ & lapidi cinereo, pulchri, albi, lucidi: crystallum aut marmor dices si durities a desset. Cum aqua nostra de eo aliquid fortè commistum est, quando quidem residentia non solo constat sale, nisi dicamus fontem Mirabilem alicubi per topium album transire, qualis habetur prope pagum Bisingen Villam versus sesquihora itinere à fonte mirabili. Octob. 21. Lapis fluoris albi in puluerem redactus, in fictile subiectis prunis impositus, totus ignitus redditus est. Lapis itidem in ignem iniectus, nec vaporem, nec odorem, nec crepitum, quantum quidem animaduertere potui, edidit: sed candens redditus, combustusque cinereum colorem acquisiuit, digitorum attritu fragilis, non tamen, aquæ immersus, calcis modo resoluebatur. Iac. Theod. Tabern. lib. 2. cap. 84. Marmor, alabastrites, & opbitæ. eiusdem generis sunt & naturæ ipsæ viribus prædita: quorum spiritu perfrusa aqua facultatem habet refrigerandi, incidendi, mundandi: potu utilis ad tuissimam siccam, ad ardentem & hæcticam febrem: pectus dilatat: dyspnæa à causa calida auxilio est: punctiones laterum aliorumque membrorum mitigat: omnes malignos calidos humores in corpore discutit: cutem à calida scabie & papulis repurgat: vlcibus biliosis & ab eryspelate ortis subuenit: denique tollit omnes tumores calidos & pustulas tiliarum ardentes: calidas exulcerationes ani & pudendorum curat. Item cap. 88. Aqua quæ spirituales subtilitates habet lapidis dicti spath, refrigerat, incidit, absterget: potu & balneo utilis ad omnes affectus tam internos quam externos, ad quos aqua alabastris, marmoris & opbitæ. Fallopius tract. de metallis cap. 11. Aqua marmoreæ aptæ sunt ad potum, nisi habeant etiam gypsum vel aliud consimile. Item cap. 6. Calcarij lapides, atque illud immensum genus lapidis quod marmor vel marmoreum vocant, nullum ex his lapidibus, vt experientia ostendit, & vt fuit sententia Theoph. in lib. de lapidibus, fuit vnquam repertus qui aut ab humido, aut a calido fuerit emollitus vel eliquatus. Item cap. 8. Aqua Aponensis habet in se

Spatum. Marmor metallicum.

Tophus albus.

Vires marmoris, alabastris & opbitæ aqua rumq; quæ hos lapides lambunt, ex Tabern.

Aqua marmoreæ.

Aqua Aponensis.

plura metalla, sed confusa potius quam secum verè commixta, statim cum erupit euomit calcarium lapidem quem in se continet, vt videre est illo a qua ductu, per quem aqua ducitur ad molèdinum, & in omnibus illis locis circa ipsum fontem. Aqua balnei magni S. Petri quamprimum exsilit, excernit ramèta cuiusdā rubricæ. Aqua Balnei de Corsina statim cum erupit, relinquit ramenta quedam lapidis marmorèi: quæ ramenta tandem abeunt in stircas. Item de balneis cap. 8. Miscentur cum aquis lapides, sicut marmor: quod dupliciter cum aquis medicatis miscetur, vel sub forma ramentorum, vel sub forma succi. Ramèta marmorea habent balneum in agro Corsenæ & balneum de Agnano vocatum. Lapis quoque calcarius reperitur in medicatis aquis, immò omnes cineres & calces qui reperiuntur in aquis reducuntur vel ad lapidem calcarium vel ad ramenta marmoris. Item cap. 25. Balneum Aquarium scaturiginem suam habet frigidam ex alto saxo, & in se continet aliquid marmoris vel calcis ex marmore candidiss. facti Item cap. 26. Corsinum balneum in quo aqua calidissima, dicit abundare calce, & in balneo de Ducijs marmor copiosum combustum. Item cap. 30. Balneum Agnanum est veluti fovea, & aqua est summè frigida: dicuntque ipsum continere succum marmorèum: quod & ego fateor. Vnde facit ad stipandum calorem nastiuum optimè, ad laxationem vteri & ad imprægnationem: si sterilitas ab vteri laxitate. Vtuntur præcipuè cum mulieres nequeunt retinere fætum iam conceptum ob vteri relaxationem à caliditate & humiditate nimia: in quo affectu est remedium præsentissimum ac multiplici experientiâ valdè comprobatum. Hæc Fallopius quem non intelligo. Quomodo enim calx fieri potest in scaturigine frigida? Quomodo transeundo posset ex durissimo marmore aliquid secum auferre: cum neque humido neque calido emolliatur liquefcatur, nisi cum Baccio lib. 6. cap. 20. lapidis genus intelligat quod aquis dissolutum ad opera deseruit cæmentaria calcis vice, quem idem aquæ calidæ in Dacia tanquam caloris suscitabulum & fomitem subijcit. Qua in re idem recurrit dubium, an calx debeat dici, cum ignea violentia proprie dicta calx ex lapide cremato fiat. Quo fit, vt in eam deducar opinionem, vt laxiore significatione tum Baccium tum Fallopium vocabulum calcis, vsurpasse existimem: & de Baccio quidem nihil penitus dubito, quando quidem paulò post iam dicta, synonymon calci huic naturali facit margam, Plinio terræ adipem dictam. Venit in mentem ophites lapis, mihi Roemburgi ad Niccarum monstratus & laudatus ab honesto ac primario viro ad colicum dolorem: lapis planus ac nonnihil concauus, magnus: calefactum in aqua feruenti applicant abdomini: magno erat emptus lapis. De tali lapide, pulchro scypho, sicuti altero ex Alabaastro donatus sum ab Illust. mea Principe. Verùm an Ophites profuerit occulta qualitate asserere non ausim: Exillimarim vtis litatem pendere à calore adscititio aquæ calidæ diutius in solidiore corpore perdurante: sine molestia tamen propter aquæ contemperationem lenem.

Bal. S. Petri.
Bal. de Corsina.

Bal. de Agnano.

Bal. aquarum.

Bal. de Ducijs.

Bal. Agnanum.

Galx in terra visceribus angignatur, ab aquæ allapsu.
Calidæ aquæ in Dacia.

Marga Baccio calcis genus.
Ophites lapis.

Colicus dolor.

De argento & viribus aquarum quæ participant argento.

CAP. XVI.

Non mihi videntur hic negligendæ vires quæ tribuuntur aquis quæ participes sunt argenti: quando quidem antè indicatum pyritem quo abundat scaturigines fontis admirabilis, ac etiam, vt quidem volunt, ipsos lapides fistiles continet argentum. An autem noster fons alijs, qui dicuntur vires ab auro vel argento mutuari easdem habeant, alijs indicandum relinquimus, ac indagandum quomodo & quibus signis aquas medicatas habere spirituales subtilitates argenti & auri inuestigari possit. Dum hæc versimiliter innotescant, vires adseruimus ex Iacobi Theodori, Thesauri par. 2. cap. 49. vbi scribit: Aqua subtili argenti perfusa spiritu, quoque verè argentea est, facultatem habet refrigerandi, exsiccandi, constringendi, emolliendi, potu & in seorsione, vt quæ auri venam lambit, utilis & salutaris. Acres & calidas in oculis, roboracem, pulmonesque, atrophiam prohibet. Vertiginem è calidis vaporibus natam prostrigat: surditatem & tinnitum aurium tollit: utilis melancholicis, maniacis, phreniticis, vertiginosis, tussim, angustias pectoris à calore profectas aufert. Dolores dorsu, renu, lumborum ab intemperie calida curat, adeoque & omnem calidam viscerum dyscrasiam persanat. Cordi etiam & ventriculo calore nimio æstuantibus robor addit. Aëses immodicos sistit. Sanguinem retorridum depurat. Hæmorrhagias narium compescit, nec non dysenteriam, diarrhœam, hæmorrhoidum fluxum, tam potu quam balneo. Extrinsecus autem omnem scabiem humidam, pustulas furfures, psoram, vlceraque ab erysipelate orta persanat: utilis contra podagram, chiram, arthritidem, tum potu tum in seorsione: omni vlceri & tumori præter naturam calido subuenit. Idem cap. 51. aqua inquit, in qua probè notæ argentum aliquoties fuerit restinctum, singularem vim nanciscitur corroborandi & confortandi: quamobrem non abs re in plerisque corporis affectibus in vsu venit. Potu autem quotidiano in imbecillitate cordis calida cõpetit: cordi enim robor addit: possetque vtiliter in omni intemperie calida & humida vsu pari, nibiloque scius in dysenteria alioque omni alui profluuiio, imprimis autem pestilenti & maligno. Agricola dicit: Aquas aurum argentumque purum lambentes corroborare quidam putarunt. Fallopius de tbermis cap. 11. De aquis argenteis & aureis cum non habeantur nihil dico: credo tamen quòd si haberentur, essent apte ad potum: quoniam cum hæc duo metalla sint benigna, aquæ in quibus ipsa continerentur, non possent & ipsæ non nisi benignæ esse. Bacc. lib. 6. cap. 8. Aliud est considerare aurum vt aurum, & argentum vt argentum: & aliud in minera sua, quam in aquarum differentijs querimus. De auro namque, vt aurum est, idemque eius perfectissimum, hoc scire est opere præcium, quòd nesciam quicquam suæ præstantissimæ impertire potest aquis ipsum abluentibus, sed

An ab argento & auro vires mutantur aquæ.

Vires aquarum argenti lambentium ex Tab.

Aurum autem vim imprimat in aquas.

ex uniformitate exactissima suarum partium, nullo neque accidente natura, neq; artis magisterio aliquam sui iacturam, aut transmutationem sustinet, nisi auri semper in aurum, non sale, non igne, non aceto, nullis succis, nulla rubigine absumitur, non ergo in aquis imprimit. atq; eodem iure post aurum nuncupandum venit argentum. Hactenus igitur de mineralibus metallicisq; fontis nostri eorumq; viribus, quamq; aquis, quas imbuunt, efficaciam imprimant, dictū esto, deinceps altero crure medico tantisper insistamus, & veracibus experientiae historijs demonstremus, quid quantumq; de Aquis nostris ad desperatissimos morbos quosdam curandos sit sperandum, quod genus argumenti norunt docti in vulgi quidem potissimum gratiam tractari, non obscura tamen documenta suppeditare ad penitiores rerum latentesque vires accuratius perscrutandas.

Historiae eorum, quibus fontis Admirabilis Bollenensis, olim dicti Zitteren, vsus tum potu tum balneo feliciter cessit, anno 1595: & primum annotatae ab Vdalrico Gantz in Boll, à 25. Maij ad vltimam Iunij.

CAP. XVII

- Vlcus tibiae. 1 Petrus Braunaucher ex Vveilheim praefecturae Kirchenensis, ter aquam pro vlcere tibiae accersuit, & curatus est.
- Vlcera tibi- 2 Michael Kugel ex Eichelberg praefecturae Kirchenensis quinquies aquam accersuit pro curandis vlceribus tiliarum, quae Chirurgorum remedijs minime cedebant: ea curatus est.
- Vlcus tibiae. 3 Iob. Strobel ex Albershausensis praefecturae Göppingensis, aquam ex fonte Bollenfi pro vlcere tibiae petijt, quod sanatum est: iuxta illud autem & alia vlcera suborta, quae adempta carne putrida, quartò cum aquam accersuisset & in ea lauisset, penitus sanata hominem in columnam reddiderunt.
- Tibiariū im- 4 Vxor Iob. Mayer ex pago Bisingen praefecturae Kirchenensis, totos 35. annos becillitas. nusquam rure suo egressa, quòd pedibus vti non posset, frustra quaternis balneis vsa, Iunij 7. accersita aqua pedes lauit, & curata est, sic vt lintea gramine plena domum ferre posset.
- Narium af- 5 Iob. Hecker ex Schorndorff petijt aquam pro filio Nicolao narium affectu fectus. laborante: secundo cum accerseret, profuisse aiebat.
- Spirandi 6 Bartholemaeus Springer orthopnoea laborans, sic vt in lecto decumbere non difficultas. posset, quartò petitam aquam bibit, qua se curatum testatur.
- Vlcus tibiae. 7 Iob. Draub ex vnder Limingen praefecturae Kirchenensis iam secundo aqua petijt ad vlceris tibiae vxoris, quod pulchrè sanari dicit.
- Vlcera tibi- 8 Andreas Klingebaur ex Vvinterbach semel petita aqua pro vlceribus tiliarum restitutus est.

- 9 *Adalricus Leible ex Heininge Göppingensis præfecturæ, secundo aqua in scabie humida vsus, liberatus est.*
- 10 *Iacobus Mezauß ex Kirchen aquam secundo accersuit pro filiola sua, capit is vlceribus manantibus laborante, quæ pulchrè, vt ait, curantur.*
- 11 *Petrus Schneeweiß ex Gröbingen octies aquam petijt pro veteri tibiæ vlcere, & planè curatus est.*
- 12 *Christophorus Puck ex Nellingen Vlmensis secundo accersuit aquam pro vxore laborante vlcere tibiæ, quam ait pulchrè conualescere.*
- 13 *Georgius Schedler ex Nellingen Vlmensium tertio petita aqua pro puero achoribus laborante, ait penitus curatum.*
- 14 *Michael Ackerman ex Göppingen quinquies aqua accersita pro filio achoribus laborante & stillantibus oculis sic vt minus rectè videret, restitutus visus & exsiccati achores.*
- 15 *Martinus Brandthag Göppingensis aquam petijt pro puero laborante scabie humida genarum, à qua planè liberatus est.*
- 16 *Petrus Traub Kirchenfis ter petijt aquam pro vxore ventris doloribus laborante: cuius potum valdè dicit conferre.*
- 17 *Martinus Rueff ex Gameltzhäusen tanta brachiorum & crurum imbecillitate laborans vt operis non sufficeret penitus, quarto petita aqua lauit, quam ita dicit profuisse vt emolumentum 100. florenis præferat.*
- 18 *Ioh. Malin ex Heiningen ab insigni brachiorum & crurum lassitudine, vnica lotionè curatus est.*
- 19 *Martinus Ditz ex Eichelberg præfecturæ Kirchenfis vlcere tibiæ contumaci, frustra multis vsus remedijs, tertio petita aqua percuratus est.*
- 20 *Melchior Daubenschmit ex Veilhaim accersuit aquam nouies pro filio laborante scabie capitis fluida, quam nulla medicamenta potuerant curare: cuius vsu in integrum restitutus est.*
- 21 *Ioh. Tröster Nürtingensis aduehèdos sibi curauit aliquot congios aquæ, quòd ipse non posset venire ad fontem, propter pedum imbecillitatem: Tantopere profuit vsus eius, vt nunc ipsemet petat aquam.*
- 22 *Ioh. Schneider Nürtingensis internis doloribus misere diuexatus, bis petita aqua lauit: vnde tantum sensit leuamen, vt eentum aureis nollet redimere.*
- 23 *Ioh. Reutter Nürtingensis œdematosum admodum crus aqua accersita lauit, quod ad dimidium subsidit.*
- 24 *Iac. Stielli ex Abern quinquies curauit sibi aduehendam aquam ad pedò balneandum, ita affectum vt ingredi non posset. Iam ita ait pulchrè opus procedere vt ipsemet aquam petat.*
- 25 *Georgius Krafft ex Geißlingen bis curauit sibi aduehi aquam propter antiquum vlcus.*
- 26 *Ioh. Schud ex Strauffen semel curauit sibi adferri aquam pro vlcere brachij.*

Scabie hu-
mida.

Achores.

Vlcus tibiæ.

Vlcus tibiæ.

Achores.

Achores.
Oculi lachrymantes
cum visus
imbecillitate.

Scabies genarum.
Ventris dolores.

Brachiorum & crurum imbecillitas.

Brachiorum & crurum lassitudo.
Vlcus tibiæ.

Achores.

Pedum imbecillitas.

Dolores interni.
Crus œdematosum.

Dolor pedis.

Vlcus.

Vlcus brachij.

- Spirandi difficultas magna.** 27 *Michael Schneider ex Riedrich Auracensis praefecturae secundò accersuit aquam, propter spirandi difficultatem tantam vt non posset ipse ad fontem venire: tertio ipse cum eum venit & ei multum profuit.*
- Fluxio in fauces.** 28 *Iob. Karbl ex Kirchen curauit adferendam aquam ad mensuras decem pro filia laborante fluxione in fauces: Illa aqua abluuit fauces, & curata est.*
- Scabies humida.** 29 *Margarita Iob. Rhaders vidua ex Rechenstatt 14. Iunij secundò accersit aquam, balneauit in ea ob scabiem fluidam, à qua liberata est.*
- Imbecillitas crurum.** 30 *Thomas Harn ex Heiningen secundò curauit sibi aduehendam aquam ad balneum: non poterat ambulare propter crurum imbecillitatem: ab eius vsu restituta vires, & nunc incedere potest.*
- Fluxiones in fauces cum rucedine.** 31 *Pastor in Schüpfloch decies curauit sibi adferendam aquam propter fluxiones in fauces tantas vt sepe non posset loqui: ex quo aquam bibit, cessarunt, & curatus est.*
- Scabies humida.** 32 *Conradus Pwindeyst pastor in Albershausen secundò curauit aduehendam aquam pro filia scabiè humida laborante, quam Chirurgi non potuerant curare, ait conferre aquam & opus pulchrè moliri, se sperare curatum iri.*
- Vlceracollis.** 33 *Euecta est aqua iam quater pro filiola defuncti Schweiner Vlrich ex Schlatt laborante vlceribus malignis colli, quae non potuerunt hactenus curari vsu quatuor aliorum balneorum: Huius autem aquae balneo egregie curata.*
- Imbecillitas brachiorum & crurum cum ictero.** 34 *Iob. Vvein vnd Brodt ex Heiningen quater accersit aquam propter imbecillitatè brachiorum & crurum, & icterum, ait se curatum balneo huius aquae.*
- Scabies humida.** 35 *Iob. Güttlin ex Heiningen quinquies aquam sibi aduehendam curauit, in ea balneauit propter scabiem fluidam, quae non cessit balneo aquae acidae Tebenshausen: Hac autem aqua penitus sanatus est.*
- Vlcera fistulosa pedis.** 36 *Iob. Praun ex duwe accersit aquam pro filio, qui non poterat ambulare ob magna vlcera fistulosa in pede, quem dicit in totum sanum redditum ex balneo praedictae aquae.*
- Imbecillitas artuum magna.** 37 *Petrus Leibli ex Heiningen curauit quater aduehendam aquam pro vxore, quae per annum domo exire non potuit, licet multis medicamentis esset vsa: Hac autem aqua ita adiuta est, vt ipsa venerit ad fontem & dixerit fontem mereri vt vnusquisque trahendo caput aperiat.*
- Impotentia artuum.** 38 *D. Abbatisa in Adelberg curauit semel accersendam aquam propter impotentiam artuum.*
- Tumor pedis cum magno dolore.** 39 *Nicolaus Esterlin Augustanus mercator secundò accersit aquam propter tumorem pedis cum magno dolore, nuncius narrabat ita iuuisse & profuisse hero, vt quingentorum aureorum iacturam mallet perpeti quam aquam non vsurpasse.*
- Vlcus tibiae.** 40 *Hieronymus Geist ex Geistlin en petijt tertio aquam pro vlceribus tibiae, pro quorum curatione frustra multis medicamentis vsus, nunc egregie curatur balneo huius aquae.*

41 Iob. Baur ex Dirckheim curavit quartò aduehendam aquam pro curatio-
tione brachij, in qua: sine fructu expendit Flmæ, vltra 39. florenos: ls ait se vsu
huius aque planè sanum redditum esse.

42 Iob. Haylandt ex Ebeinge secundo accersuit pro vlcere tibiæ pro quo cura-
rando Bibraci multa se expendisse dicit idque sine iuuamento, nunc autem aque
vsu egregiè sanari. Vlcus tibiæ.

43 Iob. Finck ex Yebehausen aquam quinqüies curavit deferendam ac eam
bibit ob dolores internos, qui non potuerunt tolli vsu aquarum Ferinarum
thermarum: Veram, vt ait, huius vsu sanus redditus. Dolores in
torni.

44 Iob. Fischer ex Vveilheim quin iuies accersuit aquam propter vlcera vtri-
usque tibiæ, in quibus curandis multa sine emolumento expendit: per hanc au-
tem aquam sanatæ tibiæ. Vlcera
tibiæ.

45 Iob. Gogler ex Grcubingen decies portandam aquam curavit pro vlcere &
magno tumore tibiæ, pro quo curando frustra multa in Wisensheim expendit:
verum hac aqua curatus. Tumor
tibiæ magnus
cum vlcere.

46 Georgius Tettinger ex Ombden dicit se fuisse in thermis ferinis & apud
fontes acidos, ibi balneasse propter dolores ventris, manuum & pedum: verum
non iuuisse. Ex balneo autem huius aque quam curarat deuehendam in pagum
Ombden sanatum, eductos fuisse multos prauos humores per manus & pedes.
Multæ pecuniæ pacto nollet se non vsu hoc balneo.

Dolor ven-
tris manuum
& pedum.

47 Nobilis in Vveissensteg dictus Peleckhofer quater curavit sibi aduehendã
hanc aquam propter malignum vlcus in pede, pro quo sanando multa inutiliter
expendit: Per hanc tamen aquam sanitati restitutus est.

Historiæ aliæ eiusdem anni . 1595. quas testimonij formã scriptas, cis-
tra vllum ornatum, ne suspecta cuiquam ex alcitio fucio reddere-
tur veritas, verbum de verbo expressimus.

C A P. XVIII.

1 Ego Elizabetha vxor Iosephi Hagen ex pago Hayningen præfecturæ Cep-
pingensis testor, me iam ab aliquot annis neque potuisse bibere aquam cominu-
nem neque acidam: Diu etiam ac continuè decubuisse. Cum autem bibo aquam
Bollensem, cessant dolores ventris, nec ventriculus ita patitur vt solebat. Quò
constet autem prædictum fontem hæcenus profuisse prædictæ Elizabethæ, ego
Barthol. Eylin præfectus pagi Hayningen huic scripto apposui sigillum meum
die 21 Iulij anno 1595.

Dolor ven-
tris & ven-
triculi.

2 Ego Agatha Fleming, Io. Mayer vxor in Bissingen præfecturæ Kirchenfis
testor me per 25. annos circiter habuisse vlcera in vtraque tibia, pro quibus cu-
randis varijs in locis remedia quæsiui, sed frustra: Verum ante mensem plus
minus vsu aque fontis prope Boll Goppingensis perfecturæ, Deo sit laus, resti-
tuta sum pristinæ sanitati. Nullos penè dolores sensi dum ea vterer siue in

Vlcera ti-
biarum an-
tiqua.

cibus, siue in potu, siue in balneis: vel quacunque alia ratione adhiberem. *Vt constet hæc certa esse, ego Io. Ringler nunc Præfectus in Bisingen præsentibus Io. Schuppen seniore, Petro Mercklin, & Valrico Dieterreichen Iudicibus huius loci, apposui sigillum meum 1595. Iulij 22.*

Scabies magna.

3 Ego Io. Eytlin Pistor ciuis in pago Hayningen præfecturæ Göppingensis testor me per aliquot annos continuò laborasse maligna scabie, pro qua curanda aliquoties domi balneauì in aqua communi, sed sine villo emolumento. Verùm ex aqua Bollenfisi balneum, multum mihi profuit. *Vt constet hæc vera esse, ego Barthol. Eitlin Præfectus in Hayningen apposui sigillum meum 20 Iulij anno 1595.*

Icterus.

4 Ego Hieronymus Schmutterer Ciuis in Nirtingen testor hoc meo scripto esse quadriennium quòd grauitèr decubui ex febre & ictero: Et me ad pellendum icterum frustra balncasse in aqua communi in Nirtingen. Verum ex Balneo aque noui fontis in Boll, eiusdemque potu calide ebibito, bono haustu manè ieiunio ventriculo, & aliàs copiosè per vrinam eductam fuisse magnam copiam bilis. Si habuissem salis huius aquæ (sum enim coactus vti aqua ex fonte Flauden) fortè ad huc melius haberem & artus robustiores essent. *Vt appareat prædicta vera apposui sigillum meum huic scripto 22 Iulij 1595.*

Scabies magna.

5 Ego Catharina Conradi Kuders vidua ex pago Hayningen præfecturæ Göppingensis, testor me ab aliquot annis laborare maligna scabie, & me frustra aliquoties vsurum balneis aquæ acidæ & communis in proprijs ædibus. Balneum autem ex aqua fontis Bollenfis quam curauì adferendam, mihi optimè in intersnis profuisse & potissimum ad scabiem. *Hæc esse vera, vt constet ego Barthol. Eitlin Præfectus pagi Hayninge sigillū huic scripto apposui 20. Iulij 1595.*

Vlcera pedum.

6 Ego Io. Vein vnd Brot Ciuis in Hayningen, præfecturæ Göppingensis, testor hoc scripto me habuisse in vtroque pede fluentia vlcera (ein Aulz) & ante septem annos me vsurum thermis Ferinis & aquis acidis, & domi balneis ex aqua communi diuersis temporibus: verum non profuisse. Aqua autem Bollenfis profuit mihi: potissimū verò ex ea vtilitatem sensi in vtroque pede, quavis tantum per quatuor dies in ea balnearim, quam aduchendā curaram. Pauperies & defectus lignorum impediuerè ne diutius balneare potuerim. Ego Barthol. Eytlin nunc Præfectus pagi Hayningen addito meo sigillo supra dicta vera assero, Iulij 20 anno 1595.

Dolor ventriculi.

7 Ego Barbara vxor Petri Laiblin ciuis in pago Hayningen præfecturæ Göppingensis testor me per quartam partem anni domi quotidie bibisse aquam Bollensem, & me non amplius sentire tantos dolores & angustiam ventriculi (so wehe vnd so eng vmb mein hertz) ex quo bibo: & hatten eam me viuuisse Vera dicere pauperem hanc operariam, confirmo. Ego Barthol. Eitlin Præfectus pagi apposito meo sigillo 1595. Iulij 20.

Paralyticæ cum doloribus.

8 Ego Georgius Düttinger ex pago Vmbdem testor hoc scripto me in thermis Ferinis & fonte acido Lebenhausen ante aliquot annos saluam esse ob paralyticam (leinen)

(Semen) manuum & pedum: sed sine fructu: nec etiam erupisse maculis pustulæ. Verum hoc anno 1595. inter Pentecostem & primam Dominicam Trinitatis me lauisse in aqua fontis Bollensis, quem Clementis. noster Princeps & Dominus curat adornandum: Eam autem me curavisse huc Umbdem adferendam, quæ mediocriter mihi profuit. Eruperunt enim pustulæ, & multæ sordes effluxere ex corpore & manibus. Quamvis non abstulerit paralytim, ademit tamen omnes dolores artuum, manuum & pedum: quod magnis pecunijs non redimerem. Anno 1595. Junij 21. Testes subscripti Mathens Vveinlandt Parochus, & Blesiu Rieckben Præfectus pagi in Umbdem.

Vlcera capit
tis & faciei.

9 Aqua Bollensi dicta Sittern ego subscriptus vtor in puero 5. annos totos laborante vlcerebus in capite & facie copiosè fluentibus ex humore salso: quæ præ alijs medicamentis quibus vsus sum, melius confert, ita vt sperem, Deo fauente, ea aqua curatum iri. Scriptum Vveilheim 9. July anno 1595. Subscripti Melchior Taubenschmidt Chirurgus ibidem.

Vlcus subje.

10 Nos Præfectus & Iudices in Naberin pago Præfecturæ Kirchenfens testatur examinatas à nobis sequentes personas, ac primò Iacobum Stielin, respondisse se à sex circiter annis in tibia fluens vlcus habuisse: se quater aquam Bollensem accersivisse, bibisse, vlcus lauisse, apposuisse cum linteis & fascijs. Vnde multum adiutus sit, fluore vlcis iam cessasse: hanc insigniter exsiccare sperare se, cum Dei ope intotum curatum iri. vlcus enim optime disponi ad curationem.

Vlcera colli

11 Michaël Roller dicit filiolam suam habere à longo satis tempore, vlcera in collo, quæ aliquoties occlusa fuerint, & sanata, sed non perstiterint sana. Audizit autem rumore de fonte in Boll, eam illuc duxisse, dedisse in potu, apposuisse lintea ad defacta in aqua illius fontis, prius nonnihil calefacta, idq. fecisse per mentem circiter, ac inde curatam, se nescire an sana sit mansura: se tamen animadvertisse esse aquam insigniter exsiccantem, lintea & fascias in ea madefactas superpositas locis affectis, citò arrescere. Prædicta vi constat esse vera, ego Michael Schölplin Præfectus pagi in Nabern sigillum meum apposui 22 Julij mensis, anno 1595.

12 Puella, quæ has perfert, misera mater expetit aquam Bollensem, quia antebat feliciter vsa & profuit, quod testor chirographo meo Julij 29. anno 1595.

Io. Fridericus Tueringen Præfectus pagi Dettingen Schlezberg vnder Teck,

13 Illustriß. & Clementis. Princeps, &c. Nuper tuæ Ill. C. Medicus Io. Baubinus D. me interpellavit vt secum irem in domum Elephanticonum quia examinare & videre aliquas personas vellet, qua in re illi adfui. Inter alios fuit Cuius Stuccardianus relegatus propter malignam scabiem, consuluit (quod mihi placuit) vt mitteretur in balneum. T. I. C. pro sua clementia, pauperi suppeditavit necessaria ad balneum. ea conditi me vt experiretur nuper detectam aquam Bollensem, quod diligenter executus est vt manifestè apparet Nam, Deo sit laus, indicavit se redisse alacrem & sanum, & me rogavit vt eius corpus inspicerem, quod feci & vera dicere comperi. Si hi: permanear sanus, quod sperandum, hæc

Maligna scabies ad lepram accedens,

aqua multa vtiliter præstare poterit. Rogauit me pauper ciuis vt hæc T. III C. indicarem, ac suo nomine humiliter gratias agerem, &c. Stuccardiae 11, Aug. 1595. Il T. C. obediens seruus Vvolfgangus Bader Chirurgus.

Vlcus tibiæ
câ tumore
& dolore.

14 Ego Althans Gœckler in Grubingen Præfecturæ Göppingensis testor hoc scripto me à quatuor annis circiter habuisse vlcus in tibia, vnde intumuit valde pes & magnos sum perpeffus dolores: quamuis vsus sum opera quorundam Chirurgorum, non potui iuuari. Nuper accersui aquam ex fonte dicto Sittern, in qua pedem balneauî, egressus balneo linteum madefactum in aqua calefacta imposui tibiæ optimè mihi profuit, dolorem omnino sedauit, tumorem abstulit, si tibia sana maneat, magno non redimerem felicem curationem. Vt constat hæc vera esse, ego Præfectus pagi in Grubingen Andreas Seyffer apposui meû sigillum Augusti 1. anno 1595.

Ventriculi
dolores, an
gustia &
vapitus.

15 Ego Michaelausz ciuis pagi Betzgenriet præfecturæ Göppingensis testor me per quatuordecim annos magnos dolores & angustias ventriculi passum, & licet biberim aquas acidas, non fuerunt mitigati dolores: quinimò sepius per os aquam claram eiciebam & vomebam: ita vt non biberim amplius acidos fontes. Ex quo cœpit celebrari fons Sitteren in Boll, ex eo bibi, & benè habeo, Deo sit laus, cui gratias ago. Non enim sentio amplius angustiam, nec vomo, nec ex ore fluit aqua vt solebat. Faxit Deus vt permaneat sanitas: Quò constat vera esse præcedentia, rogauî M. Vvirich Pastorem hic vt apprimeret suum sigillum: quòd factum in Betzgenriet 24 Augusti mensis anno 1595.

Vlcera ma-
ligna per
corpus.

16 Ego Urbanus Kessler Pastor in Schlat testor hoc meo scripto puellam iuuenem huius pagi Margarethâ nomine, demortui Vdrici Ziegler filiolâ, miserum habuisse corpus, & tale vt fuerit periculum ne relegeretur ad elephanticos: Vsa est decocto ligni Iudici & theriis Badenibus in Marchionatu & in Auwen, verum nihil profuerunt. Ex vsu autem aquæ Bollenfis in potu & balneo, melius habet, nec dolores sentit, quales antè habebat, quamuis non sit adhuc in totum curata. Signatum Aug. mensis 22. anno 1595. De hac eadem aliud testimonium vide postea.

Dolor ven-
triculi cum
angustia
& dolore
pedam.

17 Ego Petrus Schleweiss incola in Grubingen Præfecturæ Göppingensis testor me aliquandiu angustiam ventriculi sensisse & magnos dolores pedum ac aliquoties bibisse aquam ex fonte Sitteren & balneasse pedes in ea, internè iuuit & angustiam minuit, in pedibus mitigatos dolores nondum sensi.

18 Ego Thomas Goltz Iudicis substitus in Veilheim testor hoc meo scripto addito sigillo, quosdam huius loci & Io. Fischer Hoffhans habuisse in tibijs vlcera maligna: 19 & M. Michaelem Osualdt tonsorem habuisse tibijs vlcèratas cum pruritu, sicuti etiam 20. Petri Brumwets vxorem 21. & Io. Schoffelt vlcera in tibijs: & 21. vxorem Stephani Fleischwans tibijs laborantes mala scabie: & 23. puerum M. Melchioris Daubenschmits per corpus scabiem saniosam malignam ab humore salso: Illorum quosdam vsos medicamentis conuenientibus: alios balneo Sewbad zu Auwen, sed non permanisse sanos. Verum postea

Scabies ma-
ligna.

postquam curarunt adferendam aquam ex fonte Sitteren prope Boll, & in ea balnearunt affusa alia aqua, quia fuisset violentior sola, fatentur profuisse, suos morbos curasse in totum. Si non recurrant eorum morbi & perseveret sanitas, ut hactenus fecit, multum erit laudanda hæc aqua, utilis in similibus futura morbis. Uxor tamen Petri Bramwers & Io. Schöffelten dicunt nihil sibi profuisse. Scriptum 1595. Sept. 22.

24 Ego Maria Steinbechen ex Gundel'fingen testor me ante quinquennium cepisse laborare ulcere tibiæ & vsam operâ ciburgorum per quindecim septimanas : qui tamen non potuerunt me curare. Hoc anno magno passa sum dolores, ita ut dies noctesque non quiescerem : Tibiam demonstr. aui Præfecto pagi in Boll & tribus ludicibus, Marco Mayer, Adamo Heiden, & Georgio Fischer, qui viderunt quam misera fuerim, exoriata erat mihi tibia vsq. ad genu, nec poteram ambulare. Sed Dei beneficio & vsu aquæ noui fontis Bollenfis facti Sitteren curata sum. Deum precabor dies noctesq. pro ijs qui mihi hoc Baineu consulerunt & inuerunt. Ad confirmationem iam dictorum, rogavi prædictum Præfectum ut apponeret suum sigillum Aug. 4. anno 1595.

Vlcus tibiæ detracta tota cute, dolores ingēres, ambulandi impotentia.

25 26 Nos Michael Kugler ex Eichelberg & Georgius Kubler ex Zebl ambo ex præfectura Kirchengsi testamur nos accersuisse aquam ex nouo fonte Bollenfis, & vsos ad vlcera. Ego Michael Kugler accersui tantum quinque situlas pro balneanda tibia, in qua malum vlcus, quod Dei beneficio statim curatum. Ego Georgius Kubler habui antiquum vlcus in tibia, tibiam laui, quæ statim sanata, ita ut hanc curam meæ tibiæ præferam 50. florenis. ego Georgius Beiringer Præfectus in Zell ut hæc attester, addidi meū sigillū Iulij vltimo 1595.

27 Anno 95. sequentes personæ balnearunt in aqua fontis Bollenfis asportata, nec fuerunt ante in vlllo balneo. Primus Iob. Bezing adolescens 18. circiter annorum qui à multis annis scabiosus vlceratis tibijs in antienimijis: in totum mundatus est & curatus, ut adhuc in eo videre est.

Vlcera tibiæ & scabies.

28 Secunda est vetula 80. fortè annorum Iob. Kremmers vidua quæ à lōgo tempore malè habuit & dolores maguos in ventre passa est: dum in ea aqua balnearet, maior pars dolorum cessauit & curata est: scire non possumus an sanitas duratura sit.

Ventris dolores.

29 Uxor Georgij Iacobi Margaretha dicta quinquagenaria circiter, ab aliquot annis difficulter respirans, & cui alij interni defectus, cum balnearet & biberet de fonte Zitteren, & cum adhuc vitatur, melius habet, & è domo prodire potest. Supradicta ita se habere testor ego Andreas Bosch præfectus pagi: Iulij mensis 26. anno 1595.

Difficultas respirandi.

30 Ego Georgius Ziener fusor ferrî in Königsbronn & Itzelbergen testor me ante sex annos ita fuisse combustum in ventre & pedibus ut penè mortuus sem. Verùm Martinus Baur ex Bussenstat adfert mihi aquam ex Boll præfecturæ Göppingensis, quam ab eo emo quatuor cruciferis in singulas mensuras: ea mihi optimè confert. Hoc testimonium dedi in Itzelberg 27. Nouemb. 1595.

Vrio.

Profluuiū
ventris.

31 Ego Martinus Vveinheimer præfectus in Vbingen præfecturæ Gøppingens
sis testor iam nominandas personas indicasse sequentia de fonte Bollenſi. Pri
mam, uxorem Bernhardi Vvåsenbeutzen laborasse profluuiio ventris per 18.
septimanas, ac se existimare Deo ita fauente, curatam aquâ huius fontis.

32 Secundam, Margaretham viduam Cōsmæ Heiben balneasse in aqua
prædicti fontis, & statim profuisse: sed propter hiemen ingruentem non quâ
diu voluisset balneasse.

Scabies.

33 Tertiam, Iacobum Felger fabrum scriiniariū suo puero grauiter ægotatū
à scabie benè profuisse aquam. Hæc vera esse vt confirmetur, ego Præfectus
prædictus apposui sigillum meum in Vbingen 2. Decembris mensis 1595.

Achores.

34 Ego Michael Vagner senior ciuis in Vvilheim præfecturæ Kùrchenſis
testor filiolum meum habuisse vlcera tum caput & fluens sanie, nesciens quâ
modo posset curari hic affectus, tandem consilio quorundam accersui aquam ex
fonte Sitteren qui est in planitie Bollenſi & balneauit semel bis uel in die quos
tiescunque potuit perferre: quod balneum valde ei profuit & in totum cura
uit. Ad prædictorum confirmationem Secretarius vbis Vvilheim apposuit suū
sigillum 28. mensis Nouembris 1595.

Ventriculi
angustia.
Nauſea.
Spirandi dif
ficultas.

35 36 Ego Sebastianus Geſcheidlin ciuis in Ebersbach præfecturæ Gøppingens
sis testor me cū uxore aliquâ diu vexatos fuisse angustia ventriculi (des heriz)
& nauſea & difficultate spirandi, sed facultates nostræ non erant tantæ vt me
dicamentis possemus vti, Quamobrem audito rumore de fonte, quem Illust.
E. Cel. Vvirt. curabat adornare in planitie Boll, qui utilis esset in multis af
fectibus, ego cum uxore adijimus & bibimus: quo facto, Deo sit laus, statim me
lius ambo habuimus. Hæc habem etiam à paucis annis vlcus in tibia quod cresce
bat: Verùm statim post vsum huius aquæ, cessauit crescere & partim curatum.
Vt hæc confirmetur, rogauit Vitum Schuarenberger Præfectum vt apponeret
huic scripto suum sigillum vltima mensis Nouembris 1595,

Tibiꝝ v'cu:

37 Ego Georgius Nestel præfectus Kùnigsbroūnenſis in Steinheim auff dem
Aulbuch. Testor hoc meo scripto Martinum Baur ex cænobio Anhausen mo
rantem in Guffensſtatt, attulisse aquam ex Boll & multis personis hic & alibi
in viciniâ vendidisse pro potu & alijs vsibus, & cum me rogasse vt audirem eos
qui hac aquâ vsi essent vt eorum dicta scripto committerem: quod feci, & audiui
ex Vvaldburga uxore Birtbol. Vvamen figuli quæ bibit prædictam aquam ob
lassitudinem membrorum, profuisse & membra non ita grauiâ, se. si possit, se
quente vere, susque deque habitis sumptibus, statuisse ad fontem se conferre
& balneare, quia existimet benè purgare.

Lassitudo
mèbrorū.

38 Secundo ex Barbara vidua Michaelis Meblins aurigæ ex Mercklin
gen audiui se bibisse aquam propter colicam & dolorem ventris, & vsam pro
tumore, pruritu & scabie tibiariū: se autem non solum curatam à scabie & dor
loribus: sed sanitatem adhuc perseuerare.

Colicus do
lor ventris
Tibiariū tu
mor, pruri
tus & sca
bies.

39 Tertio audiui ex Magdalena Stephani Lutzy uxore, filiam diu laborasse
vicerato

ulcerato & fluente capite, cui bene confert hæc aqua, & quam uis mensura Vvir-
tembergica vendatur pluris quàm batzionc, ea uti ad huc. Ipsemet audiui ex
quibusdam hanc aquam sibi prodesse. Ut hæc confirmentur, ego prædictus Præ-
fectus apposui sigillum meum 26. Nouembris mensis 1595.

Vlcera ca-
pitis, fortè
achores.

40 Ego Iob. Kock Rechenbergensis præfectus in pago. 41 Groß Eyslingen
testor apposito meo sigillo anno 1595. coram me comparuisse Matthæum
Bundschulen & Annam uxorem Georgij Schirchans, indi. casse se accersuisse
aquam ex nouo fonte Bollensi propter morbos, illum bibisse, hanc autem caput
lanisse, & utrisque optimè profuisse.

42 Ego Bartholomeus Spingler ciuis pagi Eberspach præfecturæ Gøppingen-
sis testor uxorem meam ab anno, brachijs & cruribus penè impotentem fuisse,
ac spirandi difficultate laborasse, ac me aliquoties aquam ex nouo fonte Bollensi
potui dedisse, unde spiratio facilior, & artus Dei fauore roborati, ac profuisse
hanc aquam dum bibit. In huius rei testimonium rogavi Vitum Schnarenber-
ger Præfectum in Eberspach ut apprimeret huic scripto suum sigillum 4. Dec-
cembris 1595.

Brachiorū
& crurum
im- potentia
Asihma.

43 Iob. Dietz ex Ditzzenbach filius Georgij Dietzen profitetur à quatuor
circiter annis cum apud fabrum scriuarium artis tyrocinia poneret, in Deckin-
gen, sibi ortam malignam scabiem fluentem in capite & brachijs, quæ miserè ve-
xatum ultra triennium, passim remedia interim quesiuisset. Postea se fuisse per
aliquot septimanas apud Chirurum Gøppingensem, sed sine fructu: Tandem
verò ex consilio Doctorum Medicinæ se iuisse ad thermas Wildbad in Vvemb-
ding Ducatus Bauariæ, quæ ita curarunt, ut planè mundatus fuerit: sed non diu
perseuerasse sanitatem. Postremò se potu & lauacro recens repertæ aquæ in Boll
Ducatus Vvirtembergici, Dei beneficio, sanum euasisse, & iam ab octo septima-
nis sanitatem continuare.

Scabies flui-
da, maligna
capitis &
brachiorū.

44 Ego Iob. Vlhemius Pastor in Heldenfingen præfecturæ Heydelheim in
Ducatu Vvirtembergico testor sine fraude meo scripto obsignato Martinum
Baur commorantem in Cussenstätt Cænobij Anbaußen aduexisse aliquandiu
aquam nuper reperti fontis in Boll, batione in mensuras singulas æstimatam,
quæ insignis, salubris, & bona Dei creatura est, nullo modo spernenda: quin as-
gende gratiæ primò misericordî Deo, deinde ll. nostro Principi ac Domino,
qui ut pater patriæ, Deo ita fauente, inuenerit in principio sui regiminis mirum
hunc fontem, magnis sumptibus in gratiam & commodum duntaxat miserè
afflictorum, ex innata benignitate curauit excolendum. Hæc enim aqua,
quantum hæctenus expertus sum in meo corpore & membris, multas habet præ-
claras & salutares dotes, ita ut qui cognoscunt & ritè utuntur, semper Deo gras-
tias eius nomine, agere meritò debeant. Existimo, quod si facultates meæ fer-
rent ut adire fontem, bibere & lauare in eo possem, fore ut, Deo suo fauore assis-
tente, sanus euaderem. Scriptum 6. Octobris 1595.

Laus aquæ
Bollensis.

C H A P. X I X.

- Dolor aurium.** 1 Ego Fridericus Beringer Præfectus in Durnau chirographo & sigillo meo anno 1595. Iunij 25. testor tres ex mea præfectura, aqua fontis Bollenfis vsos, quæ a luehendam cui abant, sanitati restitutos. Primus fuit vir grandævus, oculorum & aurium doloribus diu obnoxius, medicamenta varia frustra sepe expertus, vsu aquæ Bollenfis, Dei beneficio, doloribus liberatus est, sic vt census florentis non redimeret.
- Artuum debilitas.** 2 Alter vir senex iam diu contractos & debiles habet artus, atq. is quidem nõdum balnei præscriptum absoluit vsus: eius tamen vsu roborari venit membra.
- Ulcera magna tibiari.** 3 Tertia est vetula, cui tantũ nõ sublata omnĩs ingrediendi facultas, quod magnis scateret crus ulceribus, Bollenfis aquæ balneo curata est sic vt ambulare possit.
- 4 Ego Io. Adam Laublin ex Zell sub Eichelberg præfectura Kirchenfis, profiteor hoc chirographo obsignato, anno 1595. Iulij 25. testimoniũ mihi perhibente Georgio Beringer præfecto in Zell, me à 20. circiter annis magno tibiæ tumore ulcerato diu exatatum, multa, sed frustra, tentasse remedia. Verum ex quo tibiæ solum partem affectã in nouo fonte Bollenfi balneavi, tantũ profeci, vt 50. florentis nõ redimerẽ, si domus ex ædificata esset, præferre alijs balneis ll. E. C. balneum.
- 5 Ego Petrus Burkard ex Elmendingen hospes ad Solẽ testor hoc meo scripto ex Boll 25. Iunij anno 96. me vsus pro meo diurno affectu, balneo aquæ Bollenfis per 10. dies, quod me multum iuuat: bona mihi spes, me Deo fauente, huius balnei vsu breui in totum liberatum iri à meo morbo.
- 6 Ego Vdabricus Eßß Præfectus in Schlatt præfectura Göppingensis testor Chirographo parochi nostri Urbani Kessler subscripto 25. Iunij anno 1595. Margaritham filiolã Vdabrici Zieglers scriiniarij defuncti (quæ hic moratur) lauisse in aqua fontis Boll. quæ proderit ex utero matris scabie humida affecta & ita sordida vt penè ab hominum consortio fuerit separata Balnearat eum in Auwẽ in Sembad & in thermis Badẽsb. Marchionũ. Vsa est etiã Göppinge decoctio ligni Guaiaci: verũ omnia frustra: Nunc optinã valet. At, c. antè balneũ nõ potuisse qua. lratẽ horæ dormire: sed prima die, qua balneasset tota nocte dormiuisse. An sit sana per mansuã tempus docebit. De hac viã aliud testimoniũ antè.
- 7 Ego Elizabetha vxor Io. Dollen in Grubingen testor me, cum corpus per bienniũ in scabie maligna fluxente, horrenda visu obsessum esset, præterito anno à chirurgis deputatis iussu inspectam, & ab illorum vno in totum curatã fuisse: sed mox repullulante morbo, eodem iterum miseriæ rediisse. Iam verò post balneum quatuor septimanarum ex aqua fontis Bollenfis Sitteren, in totum curatum sum. adeo vt licet iam sint 4. septimanae ex quo desisti à balneo, non animata uertam signum vllũ recrudescerit morbi. Quam obrem ago gratias, primò Dei, dein de omnibus qui mihi consulerunt & iuuerunt ad hoc balneum. Et consuet hæc vera, Andreas Schiesser Præfectus pagi in Grubingen merogante apposuit suum sigillum 25. Iunij 1596.
- Scabies humida maligna affectu horrida nõ sine elephãtasis fu. p. cione.**

8 Ego Georgius Milt ex Zell præfecturæ Kirchenfis testor, me valde scabiosum accersuisse aquam noui fontis Bollenfis, balneasse tantum in media aque parte, quæ mihi profuit: Statui, si Deo fauente absoluator ædificium quod H. E. C. curat ædificandum, statim adire fontem, & in eius aqua sola balneare, hoc vt constet ita se habere, compellauit Georgium Beringer Præfectum pagi vt apponeret suum sigillum, mensis Iunij 25. anno 1596.

Scabies.

9 Illustriſſime Princeps: Pauperculus illius Vitus Hummel abominabili morbo affectus, vt planè pro elephantico habitus eorū nomine, chirurgi examinari subiectus sit, quam tamen non elephantiasin, sed scabiem malignā esse aiebat, redijt tandem ex fonte Bollēsi cuius balneo vsus est. Corpus accuratè inspexi & lustravi quod planè mundè cõperi: id quod & ipse quoq; fatebatur & placida quiete frui sic ut licet pauperie prematur nolit 200. florenis redimere, &c. Datum Gresse Gäßlingē 25. mēsis Iunij 1596. Subscripti V. d. l. Rid. & virtè. Præfectus dicti pagi.

Scabies maligna, elephantiasis putata.

10 Ego Michael Gantz Præfectus cū Iudicibus Marco Mayer. Adamo Heide & Georgio Leiblin testamur 9. Aprilis Martinum Schmidt Seuchtingē laborantem pessimo affectu (scabiē malignam intelligo) multa insumpsisse in chirurgos sed frustra: Medicinæ autem Doctorē Vlmensium consuluisse vt iret in nouum salubre balneum H. nostri Principis, quod fecit. Quamuis autem tantum per 14. dies balnearit, in totum curatus est & mundatus, ac alacriter discessit.

Scabies maligna.

11 Item 12. Aprilis Michaelen Klintz ex Vetersbach prope Durlachū miserum diuersis vsu balneis, diuersos consuluisse chirurgos: verum non potuisse curari, qui nisi balneasset in balneo H. E. C. coactus fuisset in eum in Nosocomium. discessurus pluvius æstimabat lotionem quā 50. thaleris.

Scabies maligna.

12 Item 8. Maji Io. Funsch ex Mögling dixisse per plures annos coactum fuisse duobus fulcris innixum ingredi, nullū medicum aut chirurgū Augustæ potuisse subuenire, adeorū monitum fuisse nulla conferre posse remedia, quare ab eorū administratione desisteret, neq; chirurgis ampliùs vteretur: postea verò consultū, vt in salutare balneum Bollenſe profectus, experiretur tandem an iuuari posset. Postquam autem dies 12. balneasset, tantam profecit vt restituto gressu consercratos gallos anathema in templo Dotzburgenſe poneret: reuersusq; est perinde ac si nullo morbo laborasset.

Crurum im potentia.

13 Item 10. Maji, Michaelen Laupp ex Falckenburg, cruribus insigniter tumulentibus, grauis similiter nixum, medicamenta irritò effectū expertum, ex huius balnei vsu domum, profligato morbo iuuisse.

Tumor tibiarum ingressus abortus.

14 Item 6. Maji mulierē ex Eitlingen, per plures annos ita miserè affectā vt nec manus nec pedes posset mouere, pessimeq; morbo (intelligo vlcera maligna) nec chirurgis nec balneis medicabili laborasse: tandē Chirurgorū consilio in balneū H. E. C. profectā sanata. 15 Itē 6. Aprilis, mulierem ex Laup curru vectā, diu chirurgorū inutilem operam expertam, eorundem tandem consilio ex vsu balnei H. E. C. mundatam pristinae sanitati restitutā. 16 Item 18. Maji, pueros duos Leonardī Hentbill Heilſtætenſis, diu frustra egregijs Chirurgis vsos, balneo curatos.

Vlcera maligna, manuum & pedum impotentia. Scabies, crurum impotentia.

Scabies ma
ligna.

17 Item *Vrsulam* mulierem ex *Gmind*, ita scabie afflictam, vt ad elephantia-
cos esset releganda, vsu balnei per 10. duntaxat dies, egregie curata: quod multis
pecunijs non redimeret. Supradicta vera esse ego *Michael Gantz* appressi sigillo
meo confirmo Scriptum mensis Iunij 28. anno 1595.

Brachiorū
& tibiarnū
cōtractura.

18 Ego *Io. Greuier* seriniarius in *Zell* sub *Michelberg* Præfecturæ *Kirchenfis*
testor Deum omnipotentem, ante tres circiter anni quadrantes me correptum in
Hagenau graui febre quotidiana: quæ me reddidit contractum & impotentem
brachijs & cruribus, ita vt manum ori adiuuere non possem nec exercere artē
meam: curru autem me vehendum curasse in nouum balneū *Boll*, quod ita mihi
profruit Dei beneficio, vt ad pristinam redierim sanitatem: pro qua, dum viuam,
agam gratius Deo & *Clementis*, nostro Principi & patri patriæ. Veritatis con-
firmandæ ergo, ego *Georgius Beringer* Præfectus pagi in *Zell*, adhibui huic
scripto sigillum meum 6. Augusti. 1596.

Asthma.

19 Ego *Michael Vveber* ludimoderator in *Zell* sub *Eichelberg* præfecturæ
Kirchenfis testor Deum, vxorem *Kunigundam* à 5. vel 6. annis afflictam gra-
ui morbo, ita vt continuā tussi grauius vexata fuerit, & iam à biennio triē-
niouē multa passam, ita vt medici de ea desperarint: vsque adeo erat breuis ana-
helitus, vt ipsa & plerique existimarent illam suffocatum iri; qua de causā vs-
sam nouo fonte in *Boll* per 4. dies in cibus, potu & balneo mirifico successu.
Si Deo fauente absolutum fuerit ædificium *Ill. E. C.* & si Deus supersti-
tem esse voluerit, iterum meliūs inuiset, quia spero illam pristinam sanitatem
recuperaturam. Vt hæc confirmem, apposui sigillum meum Augusti mensis
6. anno 1596.

Brachij do-
lor.

20 Ego *Vdalricus Vertz* ex *OberMachtal* ad *Danubium* Episcopatus *Constā*
tienfis testor me diu habuisse magnum dolorem in brachio sinistro & ferè vltra
50. florenos expendisse in medicamenta, quæ nihil iuuerunt in deterius abeunt
morbo, adeo vt de amputatione deliberarim, Verùm ex quo balneauī per 4. septi-
manas in nouo balneo *Bollensī*, ita res bene cessit, vt, Deo sit laus, nullū ampliūs
sentiam dolorem. Scriptum in *Boll* 12. Augusti 1595.

Imbecillitas
totius cor-
poris cum
tumore ge-
nitalium &
hernia.

21 Ego *Iacobus Straus* incola *Gruibingensis*, præfecturæ *Göppingensis* testor
hoc scripto me ante 16. vel 17. annos incidisse in morbum, & per medium annū
grauiter decubuisse, ac multas mihi potiones propinatas quæ nihil profuerunt,
Cum cœpi pauld meliūs habere & paululum ambulare, vsus sum thermis *Baden-*
densibus Marchionum, idq. secundo anno à morbo: balneauī autem 14. diebus
sine vllō effectu. Tertio anno me cōmisi curæ balneatoris *Bollensī*, sed successu
nullo. In ea cura incidi in herniam, ob vehementes purgationes, vt existimo.
Balneauī per 14. dies in thermis ferinis: sed nec iuuerunt. Diaconus hūc per 14.
dies quædam medicamenta pari successu exhibuit. Postremò balneauī in aqua
fontis *Bollensī Sitteren* per duas septimanas & semissem, quæ mihi optimè
profruit, sedauit dolores, ita vt valdè subleuatus sim, tumorem genitalium ab-
stulit, remanente tamen hernia. Quandoquidem (Deo omnipotenti sit laus) ita
successit

successit balneū hoc, statui sequenti anno Deo fauente eo iterum vti. *Vt constet hæc esse vera Andreas Schieffer præfectus pagi in Gruibingen, me interpellante, apposuit suum sigillum Aug. 25. Anno 96.*

22 Ego M. Iob. Henricus Concionator in Zell sub Eichelberg testor me anno præterito 1595. filiolum vnum ex gemellis, etatis circiter trium mensum balneasse in aqua fontis Bolleensis dicti Zitteren per 12. dies, sperantem futurum vt curaretur à scabie capitis fluida : balneum tamen fuit pro eo violentius, licet communem aquam multam admiscerem. Cum autem infans imbecillior redderetur, desisti balneare & in hac & in communi aqua, per aliquot septimanas: Intra tres menses cessauit scabies fluida capitis. Scriptum in Zell 25. Iunij anno 1596.

Vlcera capitis manantia, in infatē trimestri.

23 Ego Michael Gans præfectus pagi in Boll cum quibusdam assessoribus meis testamur 6. Augusti corā nobis Volfgangū Schuler ex Newstatt indicasse se laborasse scabie fluente & valde humida, nec potuisse tantillū iuuare Chirurgos aut balnea, excepto salubri balneo in Boll. Aug. 26. 1596.

Scabies humida.

24 Item testamur Henricum Schreiber ex Bünzingen nobis indicasse se affectum in tibia maligno vlcere, quod non potuerint curare Chirurgi: Verū salubri balneo Bolleensi persanatum. Aug. 29. 1596.

Tibia vlceris malignum.

Historiæ, & obseruationes de ægrotis, & alijs animaduersis ab Ioanne Bauhino Doctore Medico, in Boll, vbi Balneum nouum institutum, ad fontem Mirabilem, mandate Illust. suo principe, Domino Friderico, Duce Vvirtemb. & Teck: Comite Montisbel. ab anni 1596. Aug. 24. vsque ad Octob.

C A P. X X.

1 Georgius Gerbuser ex Dinckelspiel, duobus milliarib. vltra Elwängē, 38. annorum rusticus, à tribus annis ægrotās, in poplitibus vexari cepit scabie furfurosa, maligna, vrente, & vehementer pruriente, potissimum noctū & cum calet, per totum corpus affligitur, nec ipsum etiam caput immune est & facies tota, interdum fluit ichor luteus, de alijs affectibus non conqueritur: Vxorem, & liberos benè habere ait, hoc anno inunctus fuit hydrazzro per quatuordecim dies in hypocausto calido, vnde omnia deteriora: hodie primū venit capiens balneare. Verū deficiente loco, coactus est, sicuti & alij multi, discedere. Existimo illum laborasse lepra græcorum: & balneum multum ei profuturum, sicuti profuit alijs multis, similibus morbis laborantibus.

Scabies furfurosa, maligna, siue lepra græcorum.

Inunctio cū hydrazzro.

2 Barbara Geyer ex Suenie Mânchingen quatuor milliaribus, vltra Augustam Vindelicorum, annorum 25. maritata, & liberos suscepit: ab anno cepit laborare dolore in planta pedis: à tribus mensibus ortum vlceris circa malleolum, & internam pedis partem: per sex septimanas cruciata est maximis doloribus, nec dormire poterat, fluebat potissimum aqua crocea, puris parum: causam morbi pu-

Tumor pedis cum vlceribus, & magnis doloribus.

tat luxationem, quæ ambulando obtigisset. Cum à quatuordecim diebus inciperet balneare tantus erat tumor totius iuncturæ pedis, vt ambabus manibus amplecti non posset, cum magnis doloribus, qui cessarunt diminuto etiã tumore, ad duas partes: mouet articulum cum ante balneum non posset: fluit quidem ad huc aqua vel liquor per vlcera, sed balneat etiamnum: Octobris 18. vidi vlcera quæ parua admodum, nec fluunt, vt antè, nec doloribus vrgent, vt aliàs, ambus lat lubenter. Diutius lauaret si non obstarat paupertas: puto adesse osium carriem: quicquid sit, multũ illam iuuat & iuuat aqua medicata fontis Admirabilis.

3 Anna Schedererin ex Heidenheim vrbe Vvrttembergica, quæ hinc distat quatuor miliaribus, annorum circiter 20. non maritata, habet tumores circa pollicem dextri pedis & secundum digitum: vbi vlcera fistulosa. Primò laborauit tumor sub poplite cum vlceribus profundis, à quo tumore curata fuit. Habet vlcera in brachio dextro, extrema manu, & cubito, quem flectere non potest: quorum quædam curata, quædam non: adest tumor in collo in dextra parte, vbi scrophulæ: iuxta tempora sunt quædam vlcera partim curata, partim non, & in oculi dextri augulo externo etiam vlcus. A quatuor circiter annis cœpit morbus: ait exposuisse plus quàm centum florenos patrem aurigam nec potuisse curari: Licet à triduo tantum cœperit balneare, dicit conferre balneam, & vlcera incipere curari. Octobris 3. prædicta ad me venit, indicans se statuisse discedere & desistere à lotionè, se in toto corpore curatam, remanente tamen iunctura olivcrani immobili, quod non mirum, cum antiquatus sit morbus, nec vlla diligentia adhibita pro tentanda extensione cubiti.

Tumores & 4 Barbara Strobelerin Augustana quæ adest cum marito 30. annorum, liberos habuit: per octo annos maximos passa est dolores in tibia: primò nihil apparebat, nec quicquam eorum quæ applicabantur conferebat. A biennio cœpit oriri tumor ad magnitudinem oui anserini, qui durauit per annum cum doloribus continuis. Tandem eo aperto fluxit aqua citrina vrens & pruritus excitans: aderat vlcus profunditatis trium digitorum, quod ea decumbente à partu curatum, idque à tredecim septimanis. Dum vtero gestaret, intumuit admodum tibia vsque ad genu cum summo rubore & pruritu ac excoriatione. In altera tibia etiam rubor & pruritus ac tumor fluens, qui cœpit cum fistula, verùm tandem curatus. Habuit quoque tales tumores, excoriationes & pruritus in vtraque manu. Dies agitur 12. ex quo balneat & optimè habet, tertio statim die à balnei vsu emolumentum sensit, ac cœpit ambulare, cum ne calceos quidem posset induere: dolores cessarunt qui antè erant continui vt non posset quiescere. Dicit se per totam vitam laudaturam Deum quòd se liberarit à tantis doloribus, & celebraturam quocumque veniet hanc aquam & balneum Bollense.

Cancer maxillæ.

5 Vvaldburgæ vxori lob. Georgij Bock siguli ex Vvrttembergico pago Gruiabingen 35. annorum quinquies enixa, ab anno vno & semisse dum lactaret ortum erysipelas: (lactarat per 12. septimanas) ab erysipelate ortus tumor durus prope papillam, ita vt non potuerit maxillam illam sugendam præbere, alterà

autem lactauit ad annum: ex papilla fissa fluxbat ichor luteus. Annus est cum Chlorurus ex vrbe vicina corrosiuam aquã viridem apposuit, quæ magnos creauit dolores: Is per 4. vel. 5 septimanas tractauit eam, volebat omnia septicis consumere: interea ea imprægnata, cum gestasset vtero per 35. circiter septimanas, abortiuit. Exortus enim erat magnus tumor circa scapulam, talis vt nec stare nec ambulare posset nisi sustentata, nec brachium ori applicare per 7. hebdomadas, valde imbecillis: Tandem erupit supra costus tumor cum tribus foraminibus effluxitque humor, vt putat, ad duas mensuras, inas vt vocant, vini consuetas in Ducatu, quæ magnæ: Conualuit tandem ab eo tumore & foraminibus. Mensis Februarij principio incipit apparere tuberculum caruleñ, perinde ac si sanguine distenderetur, quod exulserat tandem ambulando, vt putat, ex affrictu vestium, ita vt effluxerit sanguis. Adijt tunc medicastram in Nelingue, quæ sanitatem pollicita, per septimanas decem tractauit, dabat herbas in potu, cataplasmata applicabat, nihilominus auctus morbus, interim ad brachium se extendit. Postremò cum medicamentis nihil proficeret, iniunxit illi vt ferri genera nouem sumeret, & vnũquodq. affricaret affectui in nomine patris, filij, & S. Sancti, sic curatum iri. Cum hæc frustra fecisset, adijt a' iam mulierem in Ribenbach, quæ, vt prior, pollicita sanitatem, negabat cancerum esse, linteolis in quandam aquam limpidam immersis lauabat, & applicabat vnguenta, medicata est per 15. circiter septimanas: tandem indicauit se nõ posse curare. Aug. 25. venit ad fontem Bollensem. Macilenta est: cancer magnus multis locis vlceratus: merito indicaui nullam mihi curationis spem: posse tamen eam experiri an balneũ sit mitigaturum dolores, quibus vexatur. Sept. 30. venit ad me & demonstrauit mamillam: Violenter balneauit ad horas quotidie 8. Copiosè bibit calidam & frigidam: vtebatur etiam cum cibus: Secundo die superuenit eruptio, quam vocant, & rubor non magnus. Post quã ad tres septimanas lauisset & bibisset, ortũ alui profluium vehemens quod per dies quatuor durauit: putabat se moriturũ: plusquam vigesies aluus noctu mouebatur: ab octiduo iterũ erupit copiosus, nec ab exulceratione & rubore adhuc in totum conualuit: Verũ propter frigus quod facile sentit & percipit, non balneat diu. Cogitur enim a balneo longè ire in pagum: Cancer creuit, se extendens cum callosis labris, profundior est, sicut sub axilla habet: dolores quidem tantos non sentit, & præsertim noctũ, nec etiam in brachio quantos sentiebat. Non mirum irritatũ cancerum violentiori balnei vsu: Si moderatius balneasset, nec tam diu hæssisset in solio, plus existimari potest illã reportaturam fuisse emolumentũ. Ei consului ne cuiquam fidat sanitatem promittenti, vt solent impostores, & pecuniarũ emunctoris: Deo totũ negotium commendaret: Cancrũ quotidie bis ablueret aquã medicata Bollensi vel aliã cũ melle calefacta: sequens emplastrũ curaret parandum, ita vt facile possit extendi supra pellem caninam ex qua faciat duo emplastra alternatim mutanda. Recipe Vng. diapomph. lib. 1. Plumbi vsi ʒ. 1. Cera & Olei rosati q. s. adita ter ebintina fiat ceratum. Augusti 23.

Medicastra.

Superstitiosum remedium medicastra.

Vlcus ma-
gnum tibiae
cū magnis
doloribus
in muliere
quae non
poterat am-
bulare.

6 Agnes vxor Iob. Hincken ex Grubingen annorum 30 aliquoties enixa, ab octo annis vexatur vlcere magno in interna parte tibiae sinistrae: quod ei accidit à partu, dum adhuc haberet lecto: abortiuerat & 12 septimanis ante tempus pepererat: 15 autem diebus ante abortum circa coxendicem dolorem sensit ingentem, vrentem, ita vt non posset in lecto manere, nec crus mouere, sed retractum haberet. Perpeffa est dolorem post partum etiam per sex septimanas: tandem descendit in tibiae rubor à genu ad pedem vsque ardens: applicito tunc pane cum vino albo superuenerunt paruae pustulae, postea paruum foramen, ex quo tandem magnum vlcus: Consuluit rusticum qui applicauit vnguentum quoddam per tres septimanas, quod non tantum non profuit, vt vlcus sit auctum: Adijt deinde Chirurgum, qui aperuit saphenam & apposuit emplastra per sex septimanas: à chirurgo penè curata, reuersa est domum vbi mansit per mensem. Verum cum iterum augetur vlcus, ad Chirurgum reuersa apud illum morata est per 6 septimanas, donec diminutum vlcus: Interea imprægnata gestauit ad sextum mensem. Dum à partu decumberet, chirurgus iterum illum inuisit & paruum vlcus voluit corrosiuus curare: vnde mirè auctum est. Postea vsa est operæ Sacerdotis per annum, sed frustra, vti etiam aliorum. A quinque septimanis balneat. Spacio sex annorum non prodijt domo nec poterat ambulare: iam venit ipsa met ad fontem: dolores etiam dies noctesque cruciabant: multò latius & profundius erat vlcus, vt penè posset pugnum imponere: erat quoque sordidum: nunc potest ambulare, leuiiores habet dolores, vlcus repletur carne, & mundum est: iam ab anno curabat sibi adferri aquam, quia magnum sentiebat ex ea emolumentum: Nobilem vocat aquam: persuadet sibi, si per facultates omnia suppeteerent necessaria, se curatum iri. Statuit adhuc per quatuor septimanas balneare.

Corrosiuum
aocumen-
tum.
Medicaster
Sacerdos.

Morbus ac-
cedens ad
Elephantia-
sin siue le-
pram.

7 Mulier quaedam existimata à quibusdam elephantica siue leprosa (cui articulus pollicis in manu exciderat, facies deformis & tuberculis plena) habuit aliquando pedes insensibiles, vsa est aquis acidis, quas ait ventriculum non posse ferre: Fuit etiam in ferinis Therms: dicit se saepe sentire frigus, deinde calorem: conqueritur de crebro capitis dolore & defluxionibus: à 15 diebus balneat ad horas octo: balneat quidem consilio D. Doctoris Gabelchwer, sed diutius quam ipse praescripsit. Ideoque rogauit vt à tam longa mora in solio, potissimum propter dolorem capitis, quem sentit, desisteret. Praeterea hanc purgationem curauit illi parandam Göppingæ, quã sumpsit Aug. 28. Recipe herb. Veronica, Borriginis, Cichorij, Fumi terræ, Agrimonie. ana m.ß. Omnium fiat decoctio pro vna dosi: coctis & his abiectis, iuri addantur Senæ, Polypodij ana ʒß. Sem. feniculi contusi ʒ. i. bulliant simul, postea exprimantur: In expressione ebulliant Agarici troch: ʒ. i. Epithymi ʒ. i. ß Trium florum cord. ana p. i. in col. dissolue syr. ros. lax. ʒ. i. ß. Misce fiat potus. Hæc purgatio satis commodè & copiosè euacuauit. Ante vsum balnei D. D. Osvaldus conuenientem sequentem potionem praescripserat Maj 27. Recipe Rad. Polypodij querc. ʒ. i. Cichorij ʒß Lapaty acuti ʒij. Enule ʒ. ij. Sumit. Lupulorū, Fumi terræ, scabiosæ, Veronicæ ana m. i. Flor. Borriginis, Buglossæ

Buglossæ ana m.ß. liqui. rasæ ʒ.ß. Passul. ping. ʒ. 1 ß. infundatur in lib. ij. aquæ fontis. Stent per noctem loco calido benè tecta, mane facta ebullitione ad cõsumptionem quartæ partis colentur. In colatura infunde fol. Senæ sine stipitibus ʒ. 1.ß. Rad. Ellebori nigri, Epithymi, Agarici albiß. ana ʒ ij. Stent per horas 6. loco calido, deinde vnica ebullitione leuiter bulliant & colentur per setaceum sine expressione. Recipe Colaturæ ʒ. ij. Syr. de fumo terræ ʒ. 1. de epithymo ʒ ß. misce pro vno & sic pro alijs duobus. Sumpsit continuis tribus diebus, deinde detraxit sanguinem. D. D. Ioh. Exlinus Medicus insignis Gõppingæ Augusti mensis 10. doctè hoc medicamentum præscripsit. Recipe rad. Cichorij ʒ. ij. Cymarum absinthij p. 1. ß. fol. Senæ ʒ. vj. Agarici troch. Turpeti ana ʒ. v. Rad. Elleb. nigri præp ʒ. 1. Passul. ʒ. 1. zz. ʒ. ij. Cinnam. ʒ ß. Cort. citrij ʒ. ij. Contundantur & in syndone R. pugillus signatus Laxier bündtlin in ein halb mafs weins. Dominus Exlinus Augusti 14. hanc etiam præscripsit potionem. Recipe rad. polypodij ʒ. ß. fol. Senæ ʒ. v. Agar. troch. ʒ 1. Rhab. elect. ʒ. ß. passularum ʒ. 1. Seminis anisi, feniculi ana ʒ. ß. zz. ʒ 1. Cinnam. nucis mosch. Caryophyl. ana ʒ. ß. coque in aqua font. q. s. ad dimidium. Recipe iuris expressi ʒ. ij. Syr. ros. sol. ʒ. 1. ß. aquæ cinnam. ʒ. ß. misce fiat purgatio.

Conquerebatur tũc de dolore ventriculi. Cæterum ex potu calidæ aquæ mane ac frigidæ cum sitit, benè habet: Ex naribus melius solitò spirat & ait in mamillis quædam tubercula prodijisse, quæ curata sunt. Oculus sinister rubebat, sed melius nunc habet: dolor capitis a purgatione remisit. Laudat hoc balneum adeo vt statuerit sequenti anno redire, nunc propter frigus & loci nondum adornati incommoditatem, diutius balneare non potest. Vlcusculum habet in naribus quia scalpit: Præscripsi illi vnguētum diapompholygos cum plumbo vsto & oleo rosato. Non dabito quin plus profuisset, si non tam violenter balneasset, & tempore commodiore.

8 Iacobus Hoffmeister ex Boll annorum circiter 72. dicit ante 50. annos patrem laborasse maligna scabie, quæ cum nõ potuisset curari balneo aquarum acidarum, curasse parandum tuguriolum ad fontem Zitteren, & cacabum eò detulisse ad calefaciendam aquam, ibique balneasse & curatum: Se præterea alios vidisse ibi balneantes, quibus eadem profuerit: Vidisse quoque bibentes & cum emolumento. 9 Se etiam, cum ante 15. dies sentiret dolores circa præcordia, bibisse aquam & subitò melius habuisse. 10 Ante triennium, cum ei oborti essent magni dolores in tibia dextra, vt exclamare cogeret, licet nihil appareret, balneatorè apposuisse cucurbitulam cum scarificatione, inde ortum pruritũ & vlcera, ex quibus fluebat ichor luteus, tentasse balneatorem per medium annum ea curare: sed frustra adhibuisse remedia: Tandem co relicto adijisse alium Chirurgum, qui sanitatem promitteret: verum eius medicamenta magis exulcerasse: per duos annos ijs vlceribus vexatum. Tandè accersita aqua ex fonte Zitteren, postquam in calefacta balneasset tibiam ac lauisset sexties vel septies, curatum iam ab anno. Sane apparent vestigia magnorum vlcerum. Idem dicit fontè

Scabies
maligna.

Dolor præcordiorum.

Dolor tibiæ
cum vlceribus.

Zitteré quãdo fornice obsepura.

Pecora & feras appetere aquam fontis Zitteren.

Vlcera tibiꝝ

Fons Zitteren qualis olim fuerit, quifq; eius situs.

Sapor & odor fontis.

Animalia appetentia fontem Zitteren.

Imbecillitas tibiariã casu.

Vlcus tibiariã cum tumore & magno dolore.

Corrosiuorum nocuum.

Zitteren à triginta circiter annis fornice inclusum, cum ante esset sepe tantum cœcundatus: Pecora auidè appetuisse aquam, nec non etiam feras. Eadem etiã testatur. 11 Iacobus Schilkopff Bollenfis 60. circiter annos natus.

12 Blasius Shilkopff Bollenfis, septuagenarius plus minus & qui natus est, vt ait, tempore belli iustici: narrat se à patre intellexisse quendam, cui tibia esset insensilis, parato tuguriolo ad fontem Zitteren, & delato eò cacabo ad calefaciendum aquam, balneasse & curatum fuisse.

13 Henricus Eychelen Bollenfis annorum circiter 60 dicit se habuisse consanguineum, vocatum Beck Enderle ante annos circiter 30. qui cum haberet vlcera in altera tibia, & frustra varijs vsus esset remedijs, tandem vsu fontis Zitteren sit curatus. Fons olim, vt ait, non erat profundus: sed in plano sursum per durum saxum violenter aquas eiiculabatur, & copiosè vt exhauriri facillè non posset: supra innatasse aliquid ex cœruleo albicantis, quod manu ab ijs qui bibere volebant despumabatur, bibisse autem multos, sapor em fuisse veluti ouorum cœctorum, assumptam etiam tales ructus excitasse, odorem fuisse veluti sulphuris. Quia autem animalia magna cum auiditate eò accurrerent, vtile visum fuisse, fornice tegere: tectum etiam fontem habuisse: in superficie aquæ quiddam cœrulei, subtus autem limpida fuisse: Profluentes aquas etiam efflorescentiam sub cœruleam veluti florem lactu. Mulchraum vocant, innuat autem secum detulisse, vt ipsi & alij etiam narrant: odor eminus sentiebatur.

14 Iob. Klein ex Bireksfeld Neoburgicæ præfecturæ annorum 25. ante biennium decidit ex arbore in pedes, vnde decubuit per septem hebdomas: non poterat surgere, nec dorsum flectere, nec mouere tibias: Manebat vti locabatur: Per octiduum non potuit reddere vrinam, elapsis 7. hebdomadibus cepit parùm ambulare fulcris subnixus: ita tamen vt traheret tibias: Multis vnguentis vsus est, ac in thermis ferinis & Marchionatus, in singulis ad quatuor septimanas ferè balneauit: In vtrisque cutis efflorescentiæ eruperunt: Verùm nihil profuerunt, nec sensit emolumentum. In fonte Zitteren balneat à 15. diebus, bis cutis effloruit, nondum meliora sentit, quæ speraret, si fierent facultates vt posset adhuc manere ad 15. dies. Verùm penuria illum à balneis abigit: Ambulat quidem sine fulcris: sed cum magna difficultate, sensuque inter ambulandum doloris in dorso, & tibiariã imbecillitatis. Aug. 26.

15 Iob. Störiz ex Eberspach præfecturæ Göttingensis 40. circiter annorum pastor à 15. annis, habet vlcus in tibiã sinistra ante iore parte siue antienimio excitatum ex casu, quo ablata fuerat cutis: à qua tamen excoriatione fuerat curatus: Verùm superuenientibus erysipelatibus orta vlcuscula, quæ iterum sanabantur. Verùm neglectis ijs à triennio factum magnum vlcus, quod tamen interdum occludebatur vsq; ad magnitudinem vnguis. Triennium est quòd thermis Badenfibus Heluetiorũ per tres septimanas lauerit, & quidè non sine insigni profectu: verùm deficientibus nũmis, non potuit quãdiu oportebat, balneare. Post balneũ igitur adijt Chirurgum, qui adhibita aqua acri, erodente vlcus ex-

acerbanit: circumforaneorum remedia multa frustra applicauit. Biennium est quod iterum adierit thermas Badenses & vsus per tres septimanas penè curatus sit. Postea imposuit varias herbas, folia Quercus & alia ab empiricis desumpta. Superiore anno circa vindemias, tertio in aquis Badensibus Heluetiorum, postquam dies 14. lauisset, cessauit per tres septimanas, & iterum ingressus solium balneauit ad septimanas tres: hac vice non profuit balneum. Circa festum diui Martini conuenit Chirurgus, qui per quadrante anni tentauit eum medicamentis curare quæ summos excitabant dolores, vt non posset dies noctesq; quiescere. Circa huius anni Pascha cum maximus esset vlcus, doloresq; magnos sentiret, nec posset ambulare, accersit aquam Bollensem ex fonte Zitteren, quotidie bis in ea balneabat: superpositis postea folijs herbe quæ vulgò Leuitiscus dicitur, idq; consilio cuiusdam mulieris, quibus postea semper vsus donec ad fontem venit, interdum sedabantur dolores aliquantulum: qui recurrebant uehementiores: vlcera tandem curata, sed iterum aperta. A quatuor septimanis balneat: Cum aduenit, tibia erat valde tumida & vlcera admodum magna, dolores uehementes singulis horis ad exclamationem commouentes, ij nunc cessarunt: multum detumuit tibia & plus quam media parte oclusum vlcus, ex quo adhuc stillat aqua crocea. Octauo die ab ingressu solij corpus effloruit, & proxime iterum ab octiduo: quos tidie ferè balneauit ad horas 8. vel 9. Habuerat etiam vlcera in dextra tibia, curata tamen antequam inciperet balneare. Sept. 12. cum mihi secundò monstraret tibiam, vlcus erat penè repletum carne, & cicatrice egregie obducebatur. Octobris 14. tertio vidi vlcus adhuc satis magnum, minus tamen quam ante. Suasi vt desisteret à balneo, quia diu lauisset & corpus macilentum ante, factum nunc habitius esset, vteretur emplastro sequenti, & lauaret tibiam quotidie aqua medicata frigida. R. vnguenti diapompholygos. ʒ. iij. pulu. plumbi vsti & loti cū aqua Solani. ʒ. i. Ceræ & terebinth. aqua eadem lotæ q. s. Ol. ros. parū, fiat emplastrum. 16. lob. Schurbraut ex Breitholtz Tübingsensis præfecturæ, 56. circiter annos natus ante quinque annos laborare cepit imbecillitate crurum, ita vt non posset ambulare, quæ imbecillitas ex improviso aduenit. Accersitus Tübingæ M. Andreas Chirurgus, per quindecim dies adhibuit vnguenta, vnde restituta ingrediendi facultas. Postea ortus pruritus & vlcera, quæ curauit folijs quernis: in crure sinistro remansit vlcusculum foraminis instar. Quatuor sunt anni quod fuit in vbius feris per tres septimanas, sed sine profectu. Tertius agitur annus ex quo balneauit in aquis Antigast per tres septimanas absq; vlllo emolumento. Ab eo tempore aucto vlcere cōsultuit balneatorē qui stipulatus s. florenos, sanitatē p̄misit: supra vlcus vsus scarificatione, planè curauit: verū quo loco scarificationes factæ orta vlcera, quæ ipse ager herbis exsiccauit: sed inferius alia orta, vbi primū vlcus erat. Ante biennium exortū vlcus in dextra tibiæ interna parte circa malleolū, quod ipse curauit, adhibitis solis folijs Quercus. Hæc vlcera per totū biennium multū torserūt eū tota nocte ardenti dolore, ita vt nō posset quiescere, interdum tumebat, manè detumuerant. A quinq; septimanis vlcere tibiæ sinistra circa malleolū

Leuitiscus

Vlcera tibiæ tumore & doloribus ac spirandi difficultate.

Folia quernæ.

Scarificatio.

Folia Quercus.

profundiore euadente, adijt suum Chirurgum Tybingensem, cuius suprà meminimus, cui non displicuit consilium de adeddo nouo balneo, vt in eo lauaret: quod cepit à quinque septimanis. Prima die qua ingressus solium, cessarunt dolores & commodè dormiuit: *Vlcera autem in vtraque tibia non erant maiora denarijs, quæ ita torquebant.* Iam verò non intumescunt amplius tibiae. Difficiliter spirat, cibi semper benè sapiunt. Multum quidem sudauit, sine omni eruptione, licèt copiosè biberet aquam medicatam & iuscula ex ea paranda curaret. Curato discedenti suasi vt post mensem adeat Medicum Tybingensem, curet se purgandum medicamento quod educat serosa excrementa. Octiduo verò post detraheret sanguinem è brachij sinistri flexura, ac octo diebus postea in vaporario cucurbitulas cum scarificatione curet adhibendas scapulis & brachijs, non autem femoribus & tibijs.

Varices maximæ cum vlcerebus.

17 Georgius Berg Bollenfis annorum circiter 44. rusticus, militiam secutus à multis annis diuexatus erysipelatibus in tibia sinistra, in qua à septem etià annis ceperunt se ostentare varices: ante quinque annos habuit vlcera quæ fuerunt curata. A quinque annis interdum intumescit tibia. A medio anno iterum adsunt vlcera sparsim per tibiam quæ pruriunt. A tribus septimanis magnus bubo in inguine & dolores: vna è varicibus ei scapello septies vel octies in interna parte tibiæ aperta: à sectione venæ cessant dolores ad octiduum. A biennio sæpius scarificauit supra genu & supra pedium versus digitos: *Vlcera quidem non sunt profunda, sed varices magnæ, etiam supra genu: hoc anno non emissus exijs sanguis.* Suasi vt bis in anno aperiat venam in brachio sinistro: & cum dolores erunt magni, curet ex varicibus extrahendum sanguinem, quando quidem assueuit: scarificationem nõ curet faciendam supra pedium sed supra humeros singulis mensibus, & sudet: Possè etiam experiri aquam fontis & balnei mirabilis pro curatione vlcerum.

Vlcera tibiæ & erurum cùm magnis doletibus & tumore.

18 Georgius Franck ex Eckerdingen vno miliari à Stuccardia ætatis circiter 28. annorum, à 7. annis cepit vexari pustulis tibiæ ardentibus, ex quibus stillabat ichor crocens: fluxerunt per triennium priusquam adhiberet remedia. Quartus nunc agitur annus ex quo in balneo dicto Sebabad lauit per tres septimanas ac curatus fuit: verùm cum aliquot diebus post à venatione incalescens transfisset per multas aquas (vnde frigus etiam passus ac calorem) eruperunt denovo pustule lucentes, quæ deinde nigredinem acquisuere. Paulò post à Chirurgo quodam apertis venis internis sub genu vel proplite (vocant Brandtader) in vtraque tibia, inde emolumentum sensit: Verùm cum Chirurgus ille esset baluator, interdicitum illi ne amplius ita sordida tractaret vlcera: vt eatur unguento albo Stuccardiano quod proderat quidem, sed non curabat. Sex sunt septimanæ cùm venit in balneum: In sinistra tibia erant magna vlcera & multa: restat nunc tantum vnum paruum: In dextra tibia habebat vlcera quæ ad femur & inguina pertingebant eaque magna, tumebant valde tibiæ, dies noctesque non poterat dormire præ dolore, nec nisi bacillo innixus ambulare. Ve-

rùm secundo die à lotionè cessauit dolor, sic vt non amplius seuserit: detumuerunt tibiæ: femur & tibia dextra non curata, quotidie manebat in lauacro s. boras: Ter facta expulsio per totum corpus. Vlceri inspergit puluerem è cacabo. Potissimum bibit aquam frigidam medicatam, quæ ei non nocet: interdum bibit aliquid vini: aqua mouebat illi aluum: vult adhuc balneare. Sept. 23. abituries me conuenit ac indicauit se Deo gratias agere ob recuperatam integram sanitatem: Corpus suum à 27. Augusti quarto effloruisse, à tribus nunc septimanis nihil eruptionis aut ruboris amplius apparuisse: Eruptionem excitasse magnum pruritum & cutis ardorem. Noctu sæpius sudasse & multum: tribus septimanis se non multum bibisse, restincta siti quatorquebatur. Ab octiduo desijt violenter balneare. Consilium discedenti dedi vt sæpe detrabat sanguinem, & in brachijs & scapulis procureret scarificationes non autem in cruribus: pelles caninas easq; sæpe illitas oleo rosato ne indurescant, curet adaptandas tibijs.

19. Iacobus Boff tabellarius Stuccardianæ cancellariæ annorū circiter 30 afficitur dolore tibiæ sinistra: cuius principium eiusmodi. Ventris doloribus per 10. circiter septimanas vt existimaretur moriturus, laborauit: qui versura facta in tibiam descenderunt: subsecutus tumor magnus in inguine, insigniter quoque intumuit crus, vnde apostema in femoris posteriore parte, qui ad suram vsque peruenerit, adeo vt non potuerit per tres septimanas ambulare. Tandem vlcera aperta in tibia, quæ chirurgus quidam frustra conatus est spatio 6. septimanarum curare: Vfus deinde balneo dicto Sembad per 20 dies, nec tamen sanata vlcera. Biennium est cum frustra fuit in ferinis thermis. Ab eo tempore imposuit tantum folia arborum & herbarum obuiarum, & curabat aperiendam venam poplitis quam Brandader vocat. Ab octiduo lauat: tibia ante balneum valde tumebat, dolores magnos patiebatur dies noctesq;. Quædam vlcera iam curata sunt, alia multò minora, quæ sanantur: cessarunt dolores & dormire potest, detumuit etiam. Hic factus est primitus totus scabiosus, nunc tota scabies curata: heri cepit eruptio: per octo horas quotidie ferè balneauit. Bibit aquam medicatam calidam & frigidam, quæ cum euacuat per aluum copiosè: vult adhuc diutius balneare, sperat se in totum curatum iri: varicosa tibia est. Sept. 25. ad me venit, ostendit tibiam quæ bene se habet, restat tantum vlcusculum: mirè laudat, adeo vt, quanquam inopiâ prematur, grandi æri vsum balsnei præferat. Me suadente balneabit adhuc per aliquot dies, tantillum quotidie. Consului vt curet sibi tibiale è pelle canina parari, venam secare, & cucurbitulas humeris & brachijs applicare.

20. Melchiori Stolz ex Haußtetten propè Augustam fabro lignario 44. annos nato, à biennio fractum vtrumque crus & carnes contusæ à trabe quæ in crura ceciderat: Dextrum quidem crus fuit tractatum per 13. septimanas, quod tandem gangræna superueniente, ei fuit excisum & ademptum à balneatore, qui pessime amputauit, vt sententiam contra illum tulerint tres Chirurghi Memmingens

Vlcus tibiæ cum magnis doloribus & scabie totius corporis.

Euacuatio per aluum.

Maxima vlcera cruris ex fractura & contusione.

ses, quod vidi. Os femoris extra nervos ita eminebat retractis musculis vt post multas septimanas iterum sectum fuerit os. In crure multa sunt vlcera: quae autem erant ex vulneribus, oclusa sunt: haec verò orta recens apostematata & vlcera. Præterito anno lauit in balneo dicto Vvending Vvildbad (duobus miliaribus à Nerling distito) quod calefaciunt, in eo mansit per sex septimanas: verùm nihil planè profuit. Hoc vere lauit Badenis Marchionum per septem hebdomadas: tantum abest vt adiutus sit, vt in deterius abeat crus. Sex sunt septimane ex quo vititur solio Bollenfi, ex quo sentit magnum emolumentum: speraret se curatum iri si per facultates posset diutius in hoc lauacro perseuerare Aug. 31. vidi miserandum femur paruis apostematibus & vlceribus scatenis quorum quaedam curabantur, multa curata.

Vvending
Vvildbad.

Vlcera tibię
taucterata.

21 Michaeli Beiteilschieffer ex Brucken Kirchenfis Praefecturæ annorum 20, rustico quatuor sunt anni cùm orta est pustula nigra in tibiæ externa parte: cui varias herbas apposuit. Ad Chirurgum balneatorem totos nouem menses itabat, non potuit tamen curari. Ante biennium fuit in Sewbad, balneauit per 20. dies: sanitas restituta, sed non diuturna. Post trimestre enim iterum vlcerata tibia: ab eo tempore tantum herbas imposuit: à 10. diebus balneat: ante balneum tumebat valdè tibia, magnos habuit dolores hac æstate, qui nunc cessarunt & incipiunt vlcera curari: Statuit ad perfectam vsq; sanitatem lauare Sept. 17. illius vidi vlcera curata: in vno restat tantillum nondum oclusum nec cicatrice obductum, benè habet, suasi vt balnearet adhuc donec in totum inducatur cicatrix: non ita tamen diu, vt ante: canina postea pelle inuoluat vlceratas partes sæpius detrabat sanguinem ex brachio: sæpe in Laconico sedeat, scarificet si velit supra humeros & in brachijs. Mansit ille quidem ad 21. & vlcera omnino curata sunt.

Ventris tormina.

22 Aug. 18. Accepi D. Adamum Iung Medicinæ Doctorem balneare in aqua fontis medicati Bollenfis ob ventris, vt aiunt, tormina: aquam autem curat ex Boll Goppingam deuehendam.

Empirici cuiusdam celsura de aqua Bollens.

23 Mibi demonstrata epistola, in qua hæc scripta. Duæ sunt aquæ Bollenfes diuersæ, nuper quaedam est inuenta admodum falsa, quæ non videtur apta medicinæ: altera aqua (quæ pro thermis habetur à quibusdam) habet aluminis aliquid & multum sulphuris, quod in vaporem est resolutum Non posset autem aliquod aptius esse Sulphur, pro curanda scabie quã hoc ipsum resolutum. tantum mihi constat de hac aqua.

Ventriculi interperies frigida.

24 Aug. 30 intellexi ex D. M. Tobia Cepario Concionatoris Bollenfis synergo, suo ventriculo profuisse potum aquæ medicatæ Bollenfis etiam ieiunè assumptum, quamuis frigidum habeat ventriculum, iudicio etiam medicorum qui acidularum ei potu interdicitur.

Angustia pectoris: menses suppreffi.

25 Diaconus cuius modò meminimus, quiq; in concinnanda historia mea fontis Bollenfis adfuit, hæc ipsemet de sua vxore scripsit. Coniunx mea Barbara angustiam pectoris perpeffa tantam, vt si scale, aut locus accliuus esset ascendendus.

suffocationis periculum metueret, Accessit & mensium suppressio, quæ conceptus, licet falso, suspicionem iniecit: quo nomine aquas Bolleses bibit. Unde non tantum facilius reddita respiratio, sed & menses concitati, sic ut trimestri fluxu continuo minimeq; interpolato corpus exacte sit purgatum.

26 Io. Veber ex duwen Kirchenensis præfecturæ vector 35 annorum, ante quatuordecim annis cepit vexari papulis & vlceribus in vtraq; tibia: quater vsus est balneo Sebada, quod proderat quidem, sed non intotum curabat: varijs vsus est remedijs, sed frustra: sectæ venæ pedum ante biennium, adhibita etiam cucurbitulæ cum scarificatione. Decimus quintus agitur dies ex quo solium ingressus: tunc aderant vlcera & papulæ ad genua vsque, ardentibus cum surgeret, decumbenti dolores cessabant: habebat quoq; in manibus papulas: biduo à lauatione intotum cessarunt dolores & ita curatio successit vt primâ septimana in totum conualuerit. Lauabat per 8. vel 9. horas & etiam 10. Eruperunt semel per totum corpus exanthemata rubra: bibebat tantum aquam fontis medicati in pastu, eamq; frigidam, non purgavit. Hac hebdomadâ statuit paulatim à lotionibus desistere.

27 Petrus Schlewweiß ex Buibingen annorum fortè 55. torentes, cui à 12. annis inceperunt tumere tibiæ & vlcerari: vsus est scarificationibus & venæ sectionibus in tibijs: vlcera sæpius curauit herba vocata Hüffspickel, quæ prouenit in Gruibingen: Eam incoquebat vino, quo primùm abluebat, herbâ post imponebat. vtebatur etiâ vnguento quod parabat, sed hoc anno nihil profuit. Lauat à 13. diebus: cum tornaret, tibiæ tumebant vesperi, noctu detumescébant: magnos hoc anno dolores sensit vrentes potissimùm ambulando: vtraq; tibia erat vlcerata: cessarunt in totum dolores: in sinistra insipiunt in totum curari vlcera, sperat breui sanatum iri. Existimat se balneaturum adhuc per quatuor dies: lauabat per 9. vel 10. horas: effloruit corpus sexto vel septimo die: bibit aquâ calidam & frigidam: bibit etiam frigidam antequam in solium descenderet, quæ vehemèter euacuauit multa viscida, alba, fæda. Sanius discessit 7. Septembris: 29. autem venit ad me, allata promissa predictâ herba, quæ est Pilosella maior Tragi: Indicauit se hætenus quotidie mane & vesperi balneasse tibiam per mediam horam vel quadrantem, imponere lintea madefacta, tibiæ potissimùm dextræ, in qua non nihil doloris sentit, licet vlcera curata sint: se alioqui benè habere: ante hac non potuisse stare, difficulter ambulare ob magnam lassitudinem membrorum: inambulatem etiam sensisse difficultatem spirandi, quæ multum diminuta sit, nunc posse stare & ambulare. Consului vt sanguinem curaret detrahendum: octiduo post in Laconico sudaret & scarificaret humeros & brachia: in aquam pro tibijs poneret puluerem lapidis scissilis: tibialia curaret paranda ex pelle canina, quæ sæpius inungeret oleo rosaceo.

28 Michael Gneid ex Schorndorff annorum circiter 25. cepit à triennio egrotare ortis vlceribus in naribus, deinde in capite & sub axilla dextra, vnde fluebat aqua citrina: in pudèdis etiâ. Primùm data fuit à Chirurgo aqua pro naribus, quæ cum non prodesset, tandem inunctus inuncturus per tres septimanas & semis

Vlcera & papulæ tibiæ.

Vlcera tibiarum cum doloribus, tumore, lassitudine & bromia, & spirandi difficultate. Hüffspickel herba.

Euacuatio per porum aquæ.

Pilosella maior Tragi.

Vlcera narium, dolor capitis, herpes & fistula sub axilla.

in eius adibus, nec in totum sanatus, herpetibus & pustulis recrudescentibus sub axillis. Hoc anno, ante festum diuo Iohanni dicatum, adiit Chirurgum qui suscepta cura, vehementer eum purgauit, apud quem mansit per quinque hebdomadas, donec sanata forent vlcera: Verum iterum oborti herpetes & pustule sub axilla sinistra summè prurientes cum dolore capitis, ex vlcera etiam narium: A 14. diebus lauat: dolet quidem adhuc caput: verùm herpetes sub axilla, & narium vlcera incipiunt curari Hæret in lauacro ad minimum per octo horas. Octauo à lauacione die principium eruptionis & ruboris adhuc apparentis: bibit hætenus affatim aquam, quæ eduxit multa crocea per aluum: multum sudat, statuit diutius lauare. Antè secta venâ & consilio Medici Stutgardiani venit ad Balneum mirabile Bollense. Sept. 25. cùm vellet à lauacione desistere, & domum se conferre, me conuenit: indicans se sanatum, licet adesset adhuc aliquid ruboris & eruptionis, quæ erat quarta. Balneauit hætenus, excepto triduo, violenter diu moratus in solio: Suasi vt per aliquot adhuc dies quotidie aliquandiu lauet, donec penitus euanescat rubor.

Augusti 31.

Imbecilitas
tubiarum cum
doloribus,
& scabie
antiqua totius
corporis.

29 Iacobo Vvinter ex Neiffen 30. circiter annorum, ortus ante annum morbus cum maximo capitis dolore tanto, vt ad insaniam se iri redactum existimaret: aderat ingens calor: dolor capitis durauit ad duos menses: Vena secta & detracto sanguine melius habuit. Inde superuenit crurum imbecillitas, propter quam nec stare poterat nec ambulare: quiescens etiam magnos patiebatur dolores: mouet quidem nunc crura & extendit: sed cum dolore: non potest subsistere nec ambulare nisi se fulcris parum sustentet. Scabie vexatus à nouem annis: hodie primum ingressus est solium: in internis partibus nihil mali sentit: magnus illi appetitus,

Vlcera tibi
maxima cum
doloribus.

30 Geneueua vxor Michaelis Feigen vinitoris annorum circiter 42. ante annum cepit ægrotare, peperit ab 8 annis postremò. Origo morbi cum frigore & calore, & doloribus magnis, ardore sub poplite dextro in sura, postea secutus magnus tumor, à tumore tota cutis tibiæ ferè vlcerata, fluebat aqua crocea, deinde cùm penè curata esset, orta vlcera quæ paulatim excreuere vt tandem maxima sint facta: ambiunt ferè totam tibiæ: magnos habuit dolores priusquam inciperet baluare, vlcera erant multò profundiora: Ante sex septimanas cepit baluare, dolores minuuntur qui vexant tamen adhuc circa mediã noctem: fluit aqua citrina multa: ad 8. horas balneat: bibit tantum aquam & quidem copiosam ob sitim. Purgat multum: bis in exanthemata rubra effloruit corpus, dum balneat: qui prius non sapiebat cibum, nunc sapit Sept. 22. iterum hanc ægrotam adhuc baluare vidi. sed malè dispositam, vlcera profundiora quadam iterum aperta Pessimum est vlcus phagedenicum: macilenta est: hodie eruptio rubor. at deficiente aqua calida, subito eruptio retrocessit: Suasi si planè cesset hæc nocte eruptio, vt desistat à balneo per triduum aut quadriduum, & bibat copiosam aquam calidam, vt possit euacuari: interea sepe tibiis adinoueat aquam balnei cum linteis.

Purgatio
per aquam
potum.

31 Michaeli Fveber ex Blienspach, quem inuisi in pago, quadragenario ab anno intumescit venter, alioqui morbis obnoxio, qui sæpius deiecit ex doloribus hypochondrij sinistri. Ab anno dedit ei concionator quidam multa violenta medicamenta: hinc inde etiam medicamenta perquisiuit: nullo medico vsus tamen: nunc tumet valde venter. Splen ad tactum maximus, ad inguem se extendens, durus, in feri copia innatus, quod apparet apposta manu ex inundatione. Volēbat balneare & bibere aquam mirabilem quod dissuasi: Ne autem se sine vlla spe curationis planè derelictum putaret, præscripsi iusculum manè per quindecim dies sumendum in quo efferverit Rad. Ononidis (Vveinstol vocant) feniculi & petroselini, & vt abstineret à potu quantum posset. Sept. 1.

Hydrops
ascites à
splene.

Medicaster
Theologus.

Ononis.

32 Leonardus Engelhard ex Galtzen prope Poppingen non longè à Nerling, septem miliaribus abhinc, à triennio egrotat: primò quidem vrinam non potuit reddere per dimidium diem, deinde difficulter: biennio post reiecit lapides instar Milij. postea non potuit vrinam retinere: curauit indendum bis catheterem, non tamen animaduertentur adesse lapidem: vrina viscida: dolor circa vescicam, item in regione ventriculi: caput etiam malè dispositum, in quo sentit pulsationes cum ambulat: dolores tamen tolerabiles: venit in balneum propter dolorem circa vescicam & appetentiam prostratam. Hodie octauus est dies, ex quo balneat, bibit copiosè frigidam in passu & inter balneandum. Lauit 7. vel 8. horas: Lumbi melius habent, tibie delassantur, dolores etiam circa vescicam minuuntur, nec ita crebrò vrinam reddit.

Dolores
circa vescicam
& lumbos à
calculis re-
num cù ap-
petètia pro-
strata.

33 Vidi curru petentes aquam pro fabro lignario ex Blienspach cui brachium erat sideratum, vt dicebant.

Brachium
sideratum.

34 Sept. 4. Michael Burchart Bolleensis dedit mihi succinum nigrum, siue lapidem Gagaten (Agsstein vt vocant) non longè à Boll ad dextram repertum dum perquireret lapides scissiles (Schifferstein) pro tegendis ædibus. Erat ad hominis proceritatem sesquialteram altè reconditus inter lapides scissiles: afferit se satis profunde similem inuenisse in puteo aquæ medicatæ, sæpius in vna scrobe inuenisse quantam quinque florèntis æstimetur. spissit udine trium quatuorue digitorum. Emebant ciues ex Schwefisch Gemind pro diuersis imagunculis & pro globulis precarijs: in quem vsum auidè solent perquirere.

Lapis Gagate
tes quomodo
reperiatur
& vbi.

35 Sep. 7. Bartolomæus Thettinger Sartor qui in arce moratur Göppingensi ætatis circiter annorum 65. delapsus in aquam, cum domuncula pro cygnis parata corruit & cecidit in ischium seu coxendicem, ita vt putaret sibi crus fractum: Chirurugi tamen dicebant nihil fractum nec luxatum, quanquam nunc longè aliud asserant. Per multas septimanas circa articulum coxendicis maximos sensit dolores, breuius crus alterum altero, & extenuatum vt ait, nonnihil: ob dolore. quos sentiebat cum cælum mutaretur Iulij 8. cæpi lauare in aqua admirabili Bolleensi, & balneauit quidem per 18. dies, cælo pluuiose, incommodo, quia à balneo & fonte ibat in pagum, non semper aderat aqua, bibit calidam manè, nec non frigidam, principio incepit nonnihil moueri aluus: Interea ait se melius

Dolorischijs
à cõfusione
magna.

habere & robustiorem esse redditum existimat si commodo calo & ordinatè lauasset, ac fuissent absolute edes & adornatè balneum, futurum fuisse vt melius conalesceret : purum erapit, licet hereret in lauacro ad 9. horas. Statuit sequenti anno, Deo annuente, iterum se ad hanc a quam medicatam conferre, & ea vti.

36. 37. Sept. 11. Doctus vir & insignis medicus D. Doctor Exlinus medicinam faciens feliciter Goppingæ ad me scribit his verbis: E ciuibus nostris duo hos tẽpore Bollenfibus aquis videntur Guill. Moserus Adeltgergensis Canobij procurator, & Thomas Brothazius mercator. Ille in prædio suo Kaurnensi lauat ad primum ab hinc lapidem: equid ad sanitatem proficiat non dũ comperi: Vbi resciero, faciã certiore. Brothazius decennium ferè capitis dolore qui fontem & tẽpora occuparet ex breuibus interuallis infestatus, aute bicennium locis quæ pone aures sunt sponte exulceratis, multamq; saniem cum pruritu & cruciatu quoddã fundentibus, illo liberatus est. Cum exulcerationi remedium quaereret, ego animaduerto hominem naturã cacochymum, prauis maximeq; serosis scaterere humoribus: sudores è Chinæ decocto cum idoneis purgationibus, & conueniente dieta consului. Hoc consilium vt asperũ nimis, ille auersatus, leue admodumq; dilutum Guaiaci decoctum ad tempus bibit, sine hydrotico, quo remedio mitigatum quidem malum, non excisum fuit. Cum recruduisset, Laisten chymici, postea & Ecclesiastæ cuiusdã Lustigensis consilio operaz, vsus, è fumo quem fugiebat in igne incidit. Sanata enim quæ pone aures erat exulceratione facies tota saniosis pustulis corripit occuparique cepit, non tantum aspectu sedis sed ardore quoq; infestis. Oleoso liquore, qui è scopis incensis exudat oblinere iussus, malum à facie denuò post aures repulit, vbi vehementius quàm vnquam antea erupit. Tunc demum ad me reditum, optionem dedi aut primum illud quod dederam consilium amplecteretur, aut certè thermis vteretur Bollenfibus, corpore pharmacis quibus opus erat acquisitè preparato. Hoc ma'uit, iamque dũc abiere hebdomades, ex quo & lauat & liberaliter eam aqua potitat, gutturnio quoq; supra caput adorsato, vnde caput & facies stillatim irrorantur. lam dũdum conualuit: sed ne repellat malum, in totidem septimanas vsus huiusci prorogabit.

Thymista
Théol.
medicasteri.

Scilicidũ.

Vlcus tibiã.

38 Sept. 16. Vidi vetulam 60. circiter annorum uxorem Ioh. Iosß Bollenfis tibiã balneantem in do'io ob vlcus magnum, quo vexatur à quinq; annis, ait conferre: quamuis nullo ordine lauet & cogatur multum stare & ambulare propter autumnales rusticorum labores. Octobris 16. vidi vlcera in tibia dextra vtrinque magna lauacro vtitur fontis à duabus septimanis: confert, tumores cessant, melius ambulat, munitantur vlcera & carne replentur, dolores qui somnum impediebant cessant. Vix biduum lauit cum rubor apparet cum magno pruritu: bibit primò calidam, vnde commota alius: nunc bibit frigidam.

Vlcus tibiã.

39 Septemb. 17. Apollonia vxor Cypriani Müller rustici in Thalle pago, qui milia i dimidio ab Heilbrun abest, quinquagenaria plus minus, aliquoties enixa, cepit tibiã si istã dolitare à biennio. Impetigat, antionimumq; excoriat, vnde ortũ exspectis cũ febre Curam eius balnea, or qui. a. t. o. n. t. r. e. p. t. r. e. egit, sed succ

coffu nullo. Opilionis operâ femestri vsa, ad cicatricem vlcus neutiquam potuit perducere. Balneis Offensibus prope Vvimpffen & Neckers Vlm, mense Maio datus septimanas cum semisse lota, nullum sensit profectû. Augusti incasis 17. cœpit hic balneare: iam quatuor abiere septim. mæ: ante balneum magnis doloribus conflictabatur, potissimùm cum quiesceret: sæpe erysipelate corripiebatur: tumebat tibia, vlcere satis magno obsessâ. Dolores quidem à balneo mox cessarunt in quo horas octo quotidie hærebat: bibit calidam & frigidam liberaliter, ex qua purgata: vix biduum balneo vsæ cum efflorescere cœpit cutis, nec non quotidie hærens nonnihil erupit, quod statim sanescebat: nondum tamen exanthematibus istis planè libera est. Potus aquæ nihil ventriculo noxæ creabat: quin optimè cibus sapiebat: bibebat etiam vini nonnihil in pastu: in balneo multum sudabat, in lecto non item. Tibiam contemplatus, vlcus vidi sanatum: restabat tantillum cicatricis duntaxat superinducendum. Suasi vt eousque viretur, donec cicatrice inducta, reliqua quoque eruptio disparcat: paulatim autem à longa in folio mora desisteret: imponeret non lintea sed folium Quercus vel Hedera: postea pellem caninam adhiberet parti affectæ: Obuolueret linteis mundis tibiam incipiendo à pede, caueret ne laneus pannus attingeret & vitaret scalptum. Seccaret venam in brachio, sudaret sæpè, scarificaret etiam in humeris vel brachijs, non in cruribus aut tibijs, vt olim fecit.

Offenbat-
neum prope
Vvimpffen

40 Sept. 18. Balthasar Copp Blauburgensis, ingeniosè emblematis eburneis sclopetorum manubria exornare gnarus 28 annos natus, qui occæpit eo ipso tempore quo ego apud fontem mirabilem fui, lauare, hæc de se scripto testatus est. Anno 1591. Augustæ Vindelicorum ex labore ad candulam nocturno diurno, caligare occæpit, citra dolorem, dextri oculi acies, sic vt vesperi vmbra duos digitos latam obuersantem oculis videre mihi viderer. Varia præscripta à Medicis vsurpauit: Inter alia, cum ex medici consilio suffitum è ligno aloës exciperem, superueniente Coryza, in vmbra circuli, circumuolitantes papiliones mihi ob oculos videre videor, post & nebulâ perforatâ, contractiore factâ vmbra. Quinq; dies quibus Coryza granabar, meliusculè habuit visus: sexta die, prædicti medici monitu in Laconico scarificatione vsus, Coryza liberatus sum quidè: at per totû bienniû omnium medicamentorum efficaciam eludit obuolantium papilionum hallucinatio. Ab eo tempore consultus à medico Vlmensis repurgato pilulis cephalicis, corpore ophtalmicâ aquam præscripsit, & fasculi apponendum oculo cum feniculi stilatitio liquore calido: detrahendû etiam curauit sanguinè ex vena mediana, & cephalicis ad pollicem pedis & manus: quorum nihil profuit. Alium deinde medicû Vlmensem consului, qui purgauit pil. cephalicis & potione, sanguinè detrahendû curauit ex vena pollicis & mediana, nec non ex vena pollicis pedis, aquâ etiâ ophtalmicam præscripsit, quæ omnia tantum abest vt quicquâ inuenirint, vt potius autè nonnihil sit vmbra. Quidam postea exhibuit mihi suam Panaccam & terram sigillatam duodecies, erat in vaporario sudandum excepto decoctarum herbarum vapore: quarta horæ parte ante sudorem, dabat etiam acrem ophtalmi-

visus imbe-
cillitas, hal-
lucinatio,
Coryza.

Panacea &
terra sigil-
lata.

Cathartes.

ca. n. aquam : ex qua ortus dolor capitis ac oculorum, ita vt destiterim ab his medicamentis, nec omnibus vsus fuerim: verebar ne in totum visum perderem. Illis enim remedijs mihi valde imminutus visus. Alterius deinde medici consilio vsus sum, qui hallucinationem meam referendam ad paruam defluxionem ratus, cathartes apposuit occipitio, existimās hac ratione reuulsum in fluxiones: multa etiam tentauit per ophthalmicas aquas & purgationes. His remedijs visus nonnihil reparatus: idem prescripsit venę frontis sectionem, vnde iterum imminutus. Adij preterea ophthalmicum Chirurgum in Schornдорff qui nullū in oculis vitium videre potuit, venarum cephalicarum in pedibus sectionem consuluit & pilulas & aquam pro roborando visu: his frustra vsus, iterum conueni prędictū ophthalmicum, qui asserbat me habere acutum visum, oculis nihil deesse, esse tantum pinguedinem superflua que neruos opticos comprimeret: Consulebat vt ab Alchimista Turbit minerale sumerem aut vterer ligno Guaiaco, futurum vt ea pinguedo consumeretur hac ratione. Eius secutus consilium ab Alchimista sumpsi Turbit minerale, quod quidem debebat purgare & sudorem mouere, verum non potui sudare: ardore infesto aestuabat mihi totum corpus, discurrerent per omnes artus cum punctiōibus in omnibus iuncturis: ventris tormina inuexit magna, dysuriam excitauit tantam vt verer de calculo: per sex dies nullum potui retinere cibum: per duodecim dies non fluxit aluus. Ab vsu huius Turbit tantos sensi dolores, vt ne per hypocaustum quidem potuerim ambulare. Quidā consuluit vt sudorem in vapore quarundam herbarum concitarem, quod feci per 14. dies: vnde cruribus robur restitutum & dolores nonnihil cessarunt. Ab eo tempore cum medicamento ad oculos cum vino sublimate, quatuor dies vsus essem, iterum cęperunt puncturę per omnia membra. Nouum consilium suggessit medicus Vlmensis, prescripsit que ferinas Thermas: quas quidem potui perferre & bonam spem fouens, in ys laui per 22 dies: Verum domum reuersum corripuit me magnus capitis & oculorū dolor, intercidit ita visus, vt nihil scribere aut legere possem. Idem medicus consuluit pilulas cephalicas & apertionē venę medianę, inde emendatus visus, sublati dolor, remanentibus interim in iuncturis magnis doloribus. Inde Baro ab Epffingen dedit quater quotidie 7 grana lapidis Bezoar: sudabat & eo remedio sublati omnes dolores & corpus ita roboratū vt intra 10. septimanas possem templum adire & mediocriter laborare: Subsecuta deinde tanta membrorum imbecillitas, sine tamen dolore, vt per annum templum adire non potuerim. Vsus sum consilio medici Schaffhausiani qui me violenter purgauit antimonio nouem diebus quotidie manē, eduxit maximam excrementorum copiam: per tres anni quadrant es eius secutus sum consilium, sed vires non fuerunt restitute. Inde remedia petenti, Francofordianus medicus ludęus dedit ophthalmicam aquam & forte tragema, capiti multum profuit, licet omnibus eius medicamentis non fuerint restitute vires, quamuis etiam exhibuerit ter lapidem Bezoar. Alius medicus mihi prescripsit ligni Guaiaci decoctum pro potu, quo frustra vsus sum: Cum ei ordine descripsissem statum meum, scripsit

Turbit mineralis mali effectus.

Lapis Bezoar.

Antimonij prauus effectus.

existimare se meum morbum non naturalem, nec quicquam præterea præscripsit. Sic perseveravit morbus meus per biennium & semissem. Postremò vsus sum Bollenfis balneo, cuius aqua quater repurgatus fui, ita ut, Deo sit laus, bene habeam, imbecillia tamen sunt genua: 17. Octobris mihi pro theriaca aliquid exhibitum, quod me horis duabus violenter euacuavit per inferiora & superiora: id debilitavit nonnihil crura 5. & 7. & etiam a 19. multò robustior eram quàm nunc: ad novem dies laui per horas 11. ad 14. dies statuebam quotidie lavare per 9. vel 10. horas, ita ut violentius balnearim: Mibi tamen persuadeo me, Deo fauente, post quietem robur membrorum ex vsu huius balnei recepturum: adsunt adhuc eruptiones in utroque digito minore, quæ nondum curatæ.

Euacuatio per potum aquæ admirabilis.

41 Sept. 19. Vxor Michaelis Gantz præfecti pagi, vetula, macilenta conqueritur de dolore ventriculi, appetentia prostrata, amaritudine oris & eius siccitate, nausea à cibo cum desiderio vomendi: nec potest tamen vomere nisi iniectò in fauces digito: vinum ferre non potest, quia vrit. A multis annis eo affectu laborat: semel sumpsit succi radicum Sambuci cochleare, unde tanta secuta euacuatio per inferiora & superiora, cum doloribus, ut incidit in magnas convulsiones, & violenter contraherentur brachia, manus & crura. Ab anno sæpe bibit interdum & noctu aquam medicatam Bollensem frigidam, potissimùm cum sentit oris ariditatem: dicit sibi multum conferre habuisse humidam regionem ventriculi: sed ex quo bibit aquam detumuisse. Ei præscripsi sequens medicamentum R. Herb absynthij

Ventriculi dolor, amaritudo oris, nausea.

Sambucus.

Cardui benedicti & ana p. 1.
Cichorij

Sennæ, Polypodij, Carthami ana ʒ. ʒ. Sem. feniculi ʒ. ij. Omnia macerentur in vino pro duabus dosibus: Post purgationem pro potu ordinario bibit aquam acidam.

42 Septemb. 22. Andreas Halman ex Masmünster in Sundgouia (vbi cœnobium Abbatissæ Domine meæ Scholasticæ à Falckenstein) 47. annos circiter natus, tussi laborat à quinque vel sex annis, quæ multum affligit: multa expuit viscida & concocta: sanguinem non reiecit: paulatim ex parvis initijs inualuit tussis. Decem abiere dies quòd hæc venit, difficultate respirandi laborans. Bibit quotidie calidæ cyathos paruos tres seu mensuræ quadrantem inter pastus: vbi sitit frigidam: quotidie ad sex horas lauit, excepta die prima. Quotidie soluitur aluus, ante adstricta: multa deijcit varia, lutea, alba, fæda, ut ait: appetentia melior successit, facilius respirat, non est stictulosus: secunda die parum sudavit: nec non interdum in lecto sudat: curavit aquam in hospitium adferendam: statuit sequente anno, annuente Deo, instructius adornatis balneis, redire. Sept. 29. venit ad me indicans se absoluisse lotionem, statuisse sequenti die discedere, melius habere, respirationem faciliorem, licet tussis remaneat antiqua: per 7. horas ad summum balneasse, postremis duobus minùs, duas paruos habuisse in corpore eruptiones.

Tussis antiqua, difficultas respirandi.

Vlcera circa
pöpliten.

43 *Vlcus Edel ex Mundertingnen ad Danubium, oppidum Archiducis quatuor miliaribus ab hinc, annorum circiter 60. sator, à biennio cepit ægrotare in tibia dextra ad genu & in poplite. Nullam nouit causam morbi nisi quod habuerit tibiaia aspera, & quod fricando excoriarit elipidumidem, pruriebat cum ardore: imposuit tantum Plantaginem angusti foliam, sed non iuuabat: cœperunt oriri parua apostemata & vlcera sparsim: varijs vsus ad curanda vlcera. lam agitur annus cum fuit apud Chirurgum, ibi mansit per 7. hebdomadas, sed frustra morbo ingrauescente. Antequam adiret Chirurgum, fuerat in Vberlingen Plamensium, vbi fons acidus & magnificum balneum, ibi lauerat per 14. dies & biberat: nihil profuerat. Discedens à Chirurgo prefectus est in thernas Baudenses Marchionum, vbi lauit per 8. Septimanas, diuq; manebat in balneo ad 5. horas: conualuit omnino, sed color displicuit cicatricis, semper rubore perfuse: domum reuerso iterum aperta vlcera ardore infesta: imponebat emplastra. Decimus agitur dies ex quo vitur balneo Bollenensis aque medicatæ: antequam vteretur claudicabat, nec poterat ambulare, dolores magnos sentiebat, vrentes, punzgentes: multa erant vlcera profunda, vt ait fere ad duos digitos: multum tumebat genu: bibit sepius frigidam quotiescunque libuit: quotidie per septē aut octo horas balneauit, nihil interne mouit potus, nec per aliu euacuauit: statim sensit tamen emolumentum sopitis doloribus, & diuinui incipit tumor, vlcera minuidari. Nunc mouet tibiam & ambulare potest. Deum laudat pro beneficio: quædam vlcera curata, alia repleta carne, denique optimè dicit conferre: omnia bona sperat, nondum erupit corpus. Octobris 16. vidi curata vlcera: continuo frigidam bibit, euacuauit, illum diebus aliquot: non erupit, licet diu balneauit: bene habet. Balneabit porro per aliquot dies quia adest adhuc paruum admodum foramen, per quod aliquod purulenti & crocei exiit. Ait nullo modo ita reparatam fuisse cicatricem ex balneo Marchionatus: bene ambulat, nullos sentit dolores: deformia erant & mala vlcera.*

Vlcus faciei
horrendum
à cunabulis.

44 Sept. 23. Cum Bollam irem incidi in quendam lagenas aque Bollenensis dorso gestantē (Christophorum Vvalterū nominant ex Duxstorf, itinere quinq; horarū) pro filiolo trimo, cui quarta ab ortu septimana cœperunt per faciem, caput, totiq; collū serpere vlcera, ichore croceo manantia, qualis ex ipsa quoq; auris cauitate profluebat, aspectu fædo & abominando nulla à triennio quæta puero nox, donec aqua Bollenfi cepit vti medicata. A die Diuo Ioanni sacro aqua cepit accersere, qua per septimanas quinq; vsus quotidie, balneo calida, potu frigida, pernitus curatus est: At post mensem recruduit nōnihil vlcus. Post festum Bartholomæo sacru, iterum petita aqua, vsus per 20. circiter dies, persanatus est: à 14. diebus nō vitur. Nihilominus tamen cū nonnulla rubedinis vestigia circa aurē res mancāt, & patri, vt pote pauperi, ociū abūdē suppetat, porro sūolo ministrabit.

Dolor ventriculi, sitis,
herpes populus.

45 *Margaritha vxor Ludouici Schmid rustici ex Zell annorum 35. circiter, à 7. annis vltimā filiam enixa, à cuius partu cessarunt menstrua, sepius ægrotauit. Antequam biennium cum ventriculi dolorem sentiret à cibo paulò liberaliore, & sitis valde vexaret, pota frigida, idq; hycue, aqua medicata admirabili, cessauit dolor,*

melius habuit. Hoc vere ob herpes circa malleolos & poplites cum magno pruritu & tensione à scalptu, balneauit per 10. dies, non cōtinuo vsu, sed interpolato, adhibita etiam aqua quae prope Zell: curata est in vtraq; tibia, & à quatrinduo incipit balneare propter dolores circa os sacrum & tibiaram: in dextri pedis poplite habet herpes, sed non à modum molestum: bibit calidam & frigidam, putat fore vt efflorescat corpus, quod si non fiat, suasi propter frigus & nondum in totum accommodatum locum vt accommodabitur, differat balneum in proximum ver. Inter ea saepius abluat herpes aqua mirabili.

46 Apollonia vxor Iacobi Vvals lanionis in Bernhausen auff die Gildes ren vno miliari à Stutgardia, annorū 55. ab annis quinq; cepit affici in facie erysipelate, quod neglexit, ac multū ad ignem versabatur, saepius ante hac erysipelata in facie experta, & cū puerpera esset in mamillis: 10. liberos habuit: erysipelati, de quo nunc agitur, superuenere vlcera profunda prope nasum & maxilla: consulti medici, venae sectiones & scarificationes praescripserunt, nihil autē topici. Hoc anno 1596. Cbirurgus per tres septimanas & semissem tentauit eam sanare, vsus causticis: fuit in causa (vt ipsa dicit) semi sui nasi, & quod considerit: Adhibebantur autē dextrae nari, quae ita miserā torquebant, vt turbaretur illi mens: obducta cicatrix ips, quae consumpsit: veram alibi eruperunt vlcera fistulosa & apostemata, vt circa maxilla dextrā, deinde etiam in sinistra sub oculo, vbi tumor adhuc & sinus fistulosus, super frontē tubercula: est edentularis. enim dentes aut euellendos propter dolores: capitis doloribus valde fuit obnoxia, à medio anno nō ita vexatur: fecat saepe venā. Eius tubercula ardore & pruritu nocturno infesta sunt: triduiū est ex quo balneat: vlcera non ita vrunt nec pungūt vt antē. Quantū ego iudico est malignū phagedenicum vlcus, turpis facies, multi elephāticam iudicarent: non animaduerti tamen alia signa pathognomonica: reliquum corpus mundum. Octob. 11. priusquam discederet me conuenit ac indicauit, propter frigus non posse se ampliū balneare, profuisse sibi balneum, id quod in facie satis apparerat, vlceribus penē curatis, facie minus deformi.

47 Caspar Vvolf Guttbergenensis, annos quinquaginta duos natus, ante annū cepit aegrotare: magnos in corpore aestus sensit, multū sudauit: à tribus mensibus ceperunt eripere in pedibus pustulae, & maligna scabies crustosa ad genua vsq; se exporrigēs, nec stare poterat nec ambulare: nocturnā quietē adinebat ardor & pruritus: manabat ichor croceus. Agitur iam decimus quintus dies, quod lauat, idque à horis 8. principid paulo minus diu: Primum autem balneum admodum fuit feridum. Potat calidam & frigidam: vnde aat et triduum turbata alius, vt diari hōa correptus posset videri. Octauo ab vsu balnei erupit corpus & nunc iterum. Triduo à balneo meliusculē cepit habere: singulis noctibus sudat. Cibus ante insipidus, iam sapit: Deo gratias agit quod ita se benē habeat: statuit adhuc balneum prorogare. Octobris 10. me conuenit indicans se curatum. Suasi, vt curet sibi detrahendum sanguinem, & proximo vere ex consilio Medici caubartiquum suuat, pōst ad balnei vsu, eiusdem consilio rediret.

Vlcus faciei phagedenicum.

Cauisticū nocumētū.

Scabies maligna.

Euacuatio per aluū ex potu aqua admit.

Vlcus tibi-
diuturnum.

48 Iob. Evinger ex Strempfelbach præfecturæ Schornдорffensis, 25. circiter annorum, 30. Augusti primò sedit in lauacro, iam agitur vigesimus quintus dies: A quinque annis in tibiæ dextræ interna parte versus malleolum, vlcere orto, per annum nullo vsus Chirurgus, tandem consuluit spatio anni dimidijs, qui cicatricem induxit, quæ tamen non diu durauit, ac ita perseuerauit vlcus donec veniret ad fontem mirabilem, satis illud quidem magnum & profundum, dolorificum valde: noctu enim pungebat, vrebat, somnum impediēbat, ita vt interdum totam noctem peruigil transigeret. Bibit frigidam e. am ieiuno ventriculo, vnde multum repurgatus. Octiduo post, dolores statim à principio sedati: iam Deo gratias agit quod ita bellè habeat. Vlcus completum carne, sed cicatrice nondum penitus obductum: propter vindemias cogitur desistere à lauacro. Vult secum deferre aquam, vt sæpius abluat. Suasi vt tenuissimum puluerem lapidis scissilis inspergat vlceri. Statuit intra aliquot dies, vbi vindemijs prospexerit, redire.

Euacuatio
per potum
aquæ.

Dolores &
vlcera.

49 Soror Petri Copp laborans tumore & vlcere tibiæ, balneauit antehac in Sewbad, hac æstate cum magnos haberet dolores & vlcera, curauit adferendam aquam Blawbure vsque, in qua balneauit, vnde cessarunt dolores. Frater statuit illā, Deo fauente, absolutis ædificijs adducere ad fontē & balneum sequenti vere.

Otis amari-
tudo, sitis,
erysipelas.

50 Petrus Copp tormentorum manubria eburneis segmentis ornare gnarus ex Blawburen quinquagenarius circiter, obnoxius, vt ait, multis morbis, semel tumidus: Torquetur sæpe oris siccitate & amaritudine, crebrò laborat eryspelate, interdum tument tibiæ, adsunt leuia vlcera, sed facile sanescunt. Caput bibere aquam Bollensem medicatam, (heri mane calidam, & in pasto frigidam, simul etiam bibens vinum) & balneare quoque. Hodie correptus contractione tibiæ (Kramppf vocant) à pedio (vbi solet scarificare) incipiēte, cui obnoxius, licet ab anno non senserit: ante balneum purgatum corpus senia: ait nihilominus se sentire moueri sibi alium potu aquæ: experitur hodie dolores lumborum, dicit, se nephriticos dolores crebros expertum. Octobris 3. indicauit à biduo per totum corpus efflorescentias erupisse, se factum macilentum, aquam fontis vel ementer sulphur olere, ac saporem veluti nauseam mouere, esse efficaciorē solito, iam que exhaustum ab euacuantibus ad 10. pedes vsque. Octob. 5. narrauit se liberaliter expurgatum fuisse, reiectis plurimis humoribus croceis. Oct. 9. significat se cogi ob negotia relinquere lauacrum, licet nondum curatus esset ab eruptionibus & rubore per totum corpus ante biduum orto: alioqui se benè habere. Expeditis negotijs in reditu inque itinere pedis plantam læsit, ex labore magis corpus erupit: dolor plantæ vexat, non potest ambulare, rubet atque Octob. 16. & dolet, fortè erysipelas est. Mibi dedit duplicem Bolam bonam, vnam lutcum, alteram rubellam quæ colligitur in argilla propè Blawbure, cuius illitit dicit se mitigasse sæpius dolorem eryspelatis, dissolutæ cum aqua. Verebatur balneare propter erysipelas: suasi ne desisteret propterea. Octob. 23. ad me rediit indicans se benè habere & curatum, rectèq; fecisse quod meo consilio sit obsecutus: intra biduum statuit domum redire.

Euacuatio
per potum
aquæ.

Bolus du-
plex Blaw-
bure.

51 Sept. 14. vocavit me nobilis vir Dominus Carolus ab Eybergen. Il. E. C. cubicularius, varios iam ab anno morbos perpeſſus, magnum apoſtoma in crure quod tamen in totum curatum: calculum renum, & iam multos calculos & arenas reiecit: nuper correptus quatuor paroxyſmīs tertianæ, multū vomuit: nūc vexat dolor in ſphinctere veſicæ, cum reddat urinam: non poteſt niſi cum diſſicultate equitare: vrina turbida, craſſa, in qua filamenta longa viſcida, quæ adhaerent matulæ: præſcripſi purgationem: cum dicat ſe manna purgari & largiter aſſumptis duabus vucijs, conceſſi Calabrinam vocatam: Poſtea incipiat bibere manè aquam Yebenhaufen frigidam vel relinquat tantisper ponè fornacem: non bibat multum prima vice, ſed paulatim procedat ad aliquot pocula, prout natura ferre poterit & ventriculus digerere: Poſtea poterit vti balneo aque medicatæ Bollenſis, cauendo interim ne violenter balneet. Sept. 29. ſcripſi mihi, mannam euacuafſe nonies vel decies: ſe adhuc tantum bis bibiſſe ſtatimque ſenſiſſe vehementer urinam mouere, & ex primo potu arenas reddidiſſe craſſas & cum magno dolore: hodierna adhuc die ſe ad urinam vrgeri, & paucas arenas reddere, ſed craſſas & aſperas cum magno dolore: Exiſtimare ſe addeſſe adhuc multum arenarum & calculos paruos: ſperare profuturas acidulas, modò non plus pellant quàm par ſit: ad id etiam profuturam aquam medicatam, & balneū mitigaturū omnia: alium non eſſe aſtrictam. Reſcripſi vt aſſumat terebintbinam vulgarem ſue larginam reſnam per os cum aqua acida ſemel vel bis in hebdomada: vtitur clyſteribus ex aqua mirabilis fontis medicati adieſſo melle. Octobris 7. vidi illum ex vſu aquæ acide & balneo aquæ mirabilis multò meliùs habere: nondum vſus erat Terebintnina: poterat ambulare, quod ante cum difficultate faciebat. Vrina habebat nihilominus ſedimentum album fetidum, ita viſcidum & adhaereſcens matulæ vt difficulter auelli poſſet: ſumpturus erat præſcripta. Octobris 22. inuiſi illum, vtitur clyſteribus, terebintbina, balneo & aquæ acide potu: vrina non tantum puris habet nec ita viſcida, meliùs valet, ſuaſi vt adhuc per tres ſeptimanas perſeueret.

Arenulæ,
Calculi, Dy-
ſuria, Vrina
abundans
pure viſci-
do & feci-
do.

Manna Ca-
labrina-
Aqua acida
Yebenhaufenſis.

Terebintina
na.

Clyſteres,

52 Vidi ancilam Stuccardianam accerſentem aquam ex fonte mirabili, pro vxore cuiuſdam Doctõris, cui, vt aiunt, morbo conſumptæ nares.

Conſump-
tio narium,

Sept. 27.

53 Ego Anna Beittelschieſſe iam Kingæ habitans, hoc ſcripto teſtor, me aquam Bollenſi, qua iam aliquandiu vtor ſanitati priſtina reſtitutam penitus. Quoniam autem queritur ſolùm de vlceris diuturnitate & magnitudine, nec non an medicum adhibuerim, proſiteor, primùm quidem ex eryſipelate ortum vlcus ſic vt in cruris dexteri anticnemio, quo loco maſefeceram, vlcuſculum ſit natum: cuius nomine adhibitis duobus Medicis non malè ceſſit curatio, parum tamen ſtabili ſanitate: ſubinde enim recrudefcebat vlcus ad articuli longitudinem, altitudine mediocri. Poſtquam autem percrebuit fama de aqua hac Bollenſi, curavi per fratrem Iohannem Beitelſchieſſen adferendam, ex ea crus quotidie vt decebat fõui per horam quàm poſſem ferre calidiſſimã: impoſito, à ſotu, linteo eã

Vlcus tibiæ
ex eryſipe-
late.

dem aqua madente. Hanc hactenus sum prosecutus rationem, quã ita misericors Deus fortunavit, vt iam sana sim. Interea etsi sepe numero mane, horam vna lauerim, non raro tamen factum est, vt, cum mane non vacaret, noctu hora vnde circa primùm, tibiam fouerim: ex quo colligo, si vel certa hora, vel quotidie rescenti vsus essem, futurũ fuisse vt citius curarer, vna enim eademq; aqua ter denno calefacta semper vsa sum. Eximia enim est, vt sanitatis restituta ergo, apud omnes libenter profitear me deprecaturam. Datum Kingæ 27. Sept. 1596.

Vlcus tibie
ex erysipe-
late.

54 Ego Iohanna Thymina Neoburgensis, profiteor me aqua Bollenfi, cum ancilla mea pariter vsam. Vsq; adeo namq; erysipelate infesta torquebar, vt quietem omnem eriperet, ad malleolum internum sinistrae tibie vlcusculo, crucigerum lato, exorto: felicem igitur in ancilla aque huius administrationem contēplata, cæpi ipsa quoq; quotidie sinistram tibiam fouere, linteolo postea eadem imbuto superposito, vnde ad leuitatem persanatum est vlcus. Non potuisset quidem ancilla tandiu adferendam curare, nisi ego quoq; vsa fuisssem: non tamen diurna fuit curatio vlcus. Ante aque vsus, nihil ahibui, tuta tamen hactenus ab erysipelate Scriptum 27. Sept. 1596.

Vlcus sub
genu.

Sultzbad
prope Can-
stat.

55 Sept. 28. Mibi indicatũ est hospitam ex Canstat plurimis annis laborare vlcere sub genu, habuisse magnos dolores, vsam balneo in Canstat (quod vocant Sultzbad) sanè non spernendo, tepidũ, acido, quod pisces non fert, vt ipse expertus sum: vsam etiam balneo Seewald: expertam etiam thermas Marchionum Badensium: Verũ pluris facere aquam medicatam Bollensem, quippe ex qua plus commoli senserit, liberata à doloribus, vlcere penè occluso, penibus occludendo, si d. utius lauisset, quod n. luit, monita de periculo si in totum occluderetur: maluisse adhuc aliquas molestias perferre quã vitam in periculũ cõjungere, contentã esse nunc sedatos dolores, & isa discessisse cũ spe reuertedi proximo vere à balneũ. 57 Sept. 29. intellexi vxorẽ lanionis ex pago Boll grauidã hoc anno, cãm omnia vmeret, nec eduliorum quicquã sãpe, et per 20. septimanas, potissimum ex potu huius aque sustentatam, & factum ad legitimum vsque pariendũ tempus gestasse. Octob. 8.

Grauida vo-
mitu labo-
rans.

Vlcera ti-
biarum.

57 Allocutus sum quendam dolium gestantem, qui diceret se aquam petere pro vidua Georgij Zeit & Heimingenfis, vetula, laborante vlceribus tibiariarum, quæ licet tantum superiore anno ante hyemem per occiduum lauisset, ita tamen profecerat, vt pœne in totum ab vlceribus curata fuerit: ita illi placuit blanda restituta sanitatis spes, vt voluerit nunc balneum repetere.

Raucedo,
dyſpnœa.

58 Eruditus & honestus medicus Dominus Georgius Rentzius medicinam non minori dextertate quã felicitate faciens in vrbe Kirchen, hæc ad me scribit: Non potui facere vir celeberrime colendissimẽq; quin paucis certiorẽ te redderem, quã praeclarè pastor Ecclesiæ Nicrobusanæ, quæ est prope Nörttingam oppidum, nomine M. Iohan. Oswaldus, de fonte Bollenfi sentiat, quidã de eodẽ in seipso cõperti exploratiq; habeat. Nuper enim cum nobiscũ esset Kirchheimi ecce apertè retulit, se dicta aqua, aduersus raucedinem & dyſpnœam per inter-

ualla inimicissimos affectus, iam per annū cum dimidio maximo sanē cum emolumento & iuuamēto vsū esse. Occasionem ad hoc genus remedij, vt audio, præbuit rusticus quidam de Bretzgen Riet præfecturæ Göppingensis, qui aliquando in præsentia pastoris fontem illum miris extulit laudibus, affirmando, sui loci homines, aquas illas communitur aduersus tussim, rauhēdinem, angustias pectōris, scrophulas, & similes affectus quā felicitimē lōgō iam tempore vsurpasse inq̄, pretio habere maximo: Vnde commotus sit vt sibi fontem Bollensem quoque afferri curaret & ex rustici suāsu potaret: Quod cū fecisset, statim sibi per noctem quasi, vt loquitur, raucedinem leniri, anhelitum alleviari & vnico verbo sibi ex illius potu indies melius esse clarē & perspicuē animaduertit: quā efficaciam antea ex nullo medicamine à quouis etiam Medico sibi propinato, percipere potuit. Ecce quania hæc sit fontis laus & commendatio: contra quā fecerint acidule, quas ex consilio Doctorum bis visitauit: sed nihil tamen inde adauius, quin deterius semper habuit. Fontem porro administrat tã ieiuno quā pleno stomacho, nunc maiore, nunc minore quantitate, pro vt libet & sitis vrget. Vrget autem tum, cū aliquot diebus iam vsui infisit. Animaduertit interim etiam, quod actū frigida aqua illa, ieiuno stomacho nocumētum afferat, nec proffit nisi prius purgato corpore: qua de caussa nuper à me purgandi formulam petijt vt maiore cum fructu & utilitate hoc tempore iterum pretiosum fontem in præseruationem vsurpare queat. Hæc sunt illa quæ tibi, vir eximio, significanda putauit, vt hoc pacto non tantum cognosceres quas quantasque laudes concionator prædictus R. sanē & apprime doctus vir, fonti Bollensi vel hoc nomine admirabili tribuendum censeat, sed etiam tali historia & exemplo ceu testimonio quodam præstantiam fontis & admirandam naturam confirmare posses. Vale in Christo Iesu.

59 Ioh. Hausel ex vnder Ensfingen rusticus annorum 30. à quinque annis laborat in tibia dextra: putat principium fuisse eryspelas, semper vlcerata fuit ex quo cepit morbus, tumet multum, multos habuit dolores: vlcus profundum latum in interiore tibiæ parte: à 12. septimanis lauat tibiam aquā quā accersit, quam multū subleuatur & dolores mitigantur, licet non imponat emplastra, nec quicquam aliud præter linteam, & ambulet & laboret: statuit balneare cū loci erit commoditas. Suasi vt consulat medicum cum volet lauare, nec nisi præpurgatus in solum descendat, secta etiam prius venâ brachij dextræ: est robustus, non macer: dedi illi formulam emplastræ, cuius supra in simili casu meminî.

Vlcus tibiæ

60 Octob. 10. vidi qui accerseret aquam admirabilem pro filia Iunij Geber Göppingensis pannicidæ, quæ achoribus laborat.

Achores.

61 Oct. 16. Georgius Zeitz ex Dornstet præfecturæ Vracensis annorum circiter 36 à 15. annis laborat vlceribus vtriusq̄ tibiæ, quæ interdum occludebatur. Tres sunt anni cum balneauit in Sewbad per quatuor septimanas, occlusa fuere vlcera sed intra mensem iterum aperta. Biennium est cum ibi iterum balneauit per tres septimanas: sed quia tardius eò venit, solennem lotionem absolueret

Vlcera tibiæ arum.

non potuit, nec cicatrice obducta fuere vlcera. Quinq; sunt septimanæ ex quo venit ad fontem mirabilem: tumebat vtraq; tibia, & potissimum sinistra, magna aderant vlcera, ingentes dolores in tibijs ardentes: nec laborare nec stare poterat nec in lecto quiescere: lauit quotidie ad 8. vel 9. horas: bibit manè calidam in pastu, inter pastus autem frigidam. Secūda vice euacuauit per aluum, sed nō violenter. Primo triduo quo cœpit lauare, non multum erupit: biduo à lauacro cessauere dolores, crura tument, adhuc gressum impediunt, nec diminuta à balneo. In sinistra tibia supra anticnimum vlcus satis magnum, alterum supra malleolum internum, maiora erant & profundiora, nunc carne repleta mūda: deest cicatrix. Tibia dextra in totum curata ab vlceribus malignis. Laborat etiam difficultate spirandi cum accliuia loca ascenderet, iam videtur spiratio facilior: cachecticus est & pallidus: non sudat extra balneum. Frater indicauit Oct. 24. illum adhuc balneare, & vlcus benè habere, tumorem nondum cessare. Suasi vt curet se purgandum ex consilio Medici: post 15 dies deinde detrahit sanguinem à brachio: præscripsit emplastrum alijs iam præscriptum ex diaz pompholigos, vtq; adeat interdum Laconica.

Euacuatio
per aquæ
potum.

Tibiartū do-
lor, vlcera.

62 Caspar Zeitz frater quatuor annis senior, balneat quia tibie dolent stātī, nonnihil ulcerate: à quinq; diebus cœpit lauare, diu manet in lauacro, sudat in lecto & balneo: secundo die multum erupit cum magno rubore & pruritu ac ardore vt non posset dormire: iam ferè curatus ab illis: tibie sanescunt in totum: minori nunc cum difficultate stat: bibit copiosè calidam & frigidam: nondum euacuauit per aluum. Oct. 23. cœpit vomere multa amara, & aluus copiosè solui educta materia multa crocea: ait huius mensis 24. adhuc aquam purgare & apperere adhuc aliquas eruptiones, alioqui se benè habere & optimè stare posse, id quod erat ei ante difficile.

Euacuatio
à potu a-
quæ.

Tibie tu-
mor cum
pruritu &
fluxu icho-
ris.

63 Ioachimus Oswald ex Nelingen Plmensium pago annorum circiter 80. à 20. annis ægrotat: cœpit morbus secando sæno, cælo frigido: ortus statim magnus tumor, qui perseuerauit: Pruritum habebat magnum, & cum scalperet, ingens ardor vexabat defluente ichore per tibiam sinistram: Lauat in aqua admirabili ab octiduo, dies noctesque ferè balneat & quidem in aqua valdè calida: bibit affatim calidam, & ex ea edit panem: pauper est mendicus: mouit aluum: nondum effloruit cutis: multum cum iuuat & confert balneum: detumuit: Surdaster est.

Scabies,
pruritus.

64 Mauricius Gruinbach ex Zell 40. annorum, à quinq; annis incepit ægrotare: dolebat ventriculus & caput, nihilominus laborabat in eruendo lapide scisili per pluuiam, niuem ac frigus: à triennio vel quadriennio scabiosus cum pruritu magno, fluente aqua crocea: vnde excitatus crebrè à somno: vsus interdum vnguentis. Lauit in aqua Yebenhausensi à quadriennio circiter tantum per octo dies. Sequenti anno ad nouem dies lauit in aqua fontis Lingenbrun. Hoc anno circa Pascha sedit in aqua Sevbard tres septimanas & quatuor dies, vnde curatus fuit à scabie. Circa messem iterum corripitur pruritu & scabie dum metendo

tritico operam dat: à 12. diebus venit ad Balneum aquæ mirabilis, scabiosus valz de, cute aspera, pruritu ardente, ichore fluente luteo: diu mansit quotidie in laua cro ad 7. vel 8. horas. Bibit aquam calidam mane, deinde frigidam, nondum pur gavit: iam ab octiduo vehementer erupit corpus in tubercula admodum rubens tia, ichore manantia. Extra balneum magnas sensit & dolorosas punctiones quasi cultris pungeretur: difficulter spirat à 9. vel 10. annis: faciliorem vero iam spiritum ducit, scabies cessauit, macilentus est & cachecticus.

65 Ioh. Heider ex Schopffen vltra Guttemberg præfecturæ Kirchens, rusti cus, diues 19. annorum: triennium est cum vexatus fuit maligna scabie, quæ ex orta in autumno cum oculorum dolore, perseverans ad ætatem, per se cessauit: nunc iterum eadem correptus à tribus mensibus: totum corpus & aures detur patæ scabie crustosa pruriente: iam primùm balneum ingressus. Licet cæli cons titutio & anni tempus repugnare videantur spero profuturum balneum: sed forte minus. Octob. 18.

Scabies ma ligna cum oculorum dolore.

66 Clemens Brasler Sepukenfis Vngarus 30. annorum, vlcus sinistra tibia habet à biennio ad suræ externam partem, orta papula: Chirurgis pluribus, nec non muliere vsus, fuit etiam in Carolinis thermis Bohemiæ, & per totam hye mem lauit: nullis remedijs potuit (licet multis vsus) hætenus curari, magnos passus dolores. A tribus septimanis balneat, per octiduum lauit ante Göppingæ, tumebat tibia, vt non posset ambulare: inde detumuit & abster sum vlcus: cum ad fontem admirabilem venit, magnum erat adhuc vlcus, dolores licet essent mi tigati, tamen non poterat benè ambulare, nunc autem alacriter incedit, nullos sentit dolores, Dei beneficio, cui gratias agit. Apparet ex cicatrice nunc obdulta magnum fuisse vlcus, nunc repletum carne & ferè tectum: Videtur olim fuisse phagedænicum: vlcus enim habuit sub poplite: bibit copiosè frigidam etiam te iuno ventriculo, nec offenditur nec purgatur. Diu quotidie hætenus mansit in folio ad 11. etiam horas, 10. circiter diebus: post erupit rubor & pustula insigni ter vrentes, & postea quoque secundo, quas nunc habet, sed curantur: deinceps non hærebit tam diu in lauacro. In Carolinis thermis non erupit.

Vlcus tibia phagedænicum. Carolinæ thermæ in Bohemia.

67 Bernhardus Reß ex Heilbrun vrbe imperiali miles, septuagenarius, vt ipse ait, licet mihi non videatur, herniâ laborat à multis annis: dumque ligaturis oc curreret ramici dextri lateris, incidit in herniam sinistri. Triennium ferè est quod sectus est in dextro latere Argentinæ & benè curatus: creuit postea her nia sinistri lateris: ab anno vno & semisse orta ex crescentia ex ano, ante annum ferè extirpata fuit: ante & postea fluxit sanguis & quidem copiosus, magnos habuit dolores: bis secuit Chirurgus, vnde curatus: Postea tamen iterum ex cres uit, atque adeo nunc vt sit maior quam ante, ita vt ne possit sedere, dolores quidè adhuc sentit, aluus cõtinuò fluit, sepe cogitur vrinam reddere: à quinque diebus incipit balneare & multum bibit: Pauper est, non poterit diu lauare.

Hernia con dylomata ani.

68 Iacobus Ender ex Neissen 30. annum supergressus, rusticus ab anno ægro tat: primò doluit caput, non poterat videre, indè imbecillitas crurum vt non pos

Scabies.

set ambulare, antehac erat scabiosus in cruribus. *A* quinque septimanis venit ad fontem mirabilem: primò multum balneabat, ab offidiuo desistit, bibit frigidam cum sumeret cibum: non euacuatus fuit à potu aquæ, non erupit, sed à scabie in totum conualuit, quæ multum vexabat.

Octob. 19.

Stis immē-
sa, bulimos,
difficilis re-
spitatio,
tenfa hypo-
chondria.

69 Michael Vagner ex Schlierbach, ab annis 11. ægotat: cæpit morbus post frigidæ copiosum potum cum caleret. Inde enim calor superuenit ingēs cum magna siti, duravit ad offidiuum: existimabatur moriturus: quotāntis malè habuit, siti diuexatus: secundo anno venesicum consuluit (qui combustus postea) non iuuit. Postea alium impostorem Vlma expulsum consuluit, sed nec is profuit: Sunt anni quinq; cum circumforaneus in Kirchen persuaderet illi adesse calcu- lum, quo nomine ei dedit ita violens medicamentum euacuans per inferiora & superiora vt putaret sibi moriendum: inde multò pallidior factus: color enim erat ante melior. Quadriennium est cum cōsuluit Dominum Adamum lunium Gōp- pingæ missa vrina, qui ei præscripsit quædam, quæ profuerunt quidem, sed mor- bum nondum abstulerunt: eiusdem cōsilio per annum bibit acidulas Tebenhaus- senses: baluauit etiā per 14. dies in ijs: profuit vsus, sed non abstulit morbum penitus: ab eo tempore paucis vsus remedijs. Nunc conqueritur se bulimo vrgeri, cibum interdum sapere et non semper: si paulò plus comedat dolorē sentire, ang- & difficilius spirare, os amarescere, arere, sitim torquere: vomuit interdum valdè pituitosa, non ampliùs ita vomit, lassitudinem membrorum sentit, benè dormire potest: in hypochondrijs non sentit tumorem, sed tantum tensionem cū nimium comedit. Oriuntur per corpus quotannis, vti etiā ante vndecim annos, papulæ vrentes: primò multum sudabat, nunc non potest ampliùs. Præterito anno tu- mebant tibiæ, nunc non item: vrina, vt ait, alba ex cruditate: difficultatem vrinæ nullam sensit, nullam habet nec habuit tussim. Suasi vt biberet aquam Bollen- sem per octo dies mane calefactam in vitro, inciperet à duobus poculis, ascenderet ad eam quantitatem quam haurire posset, quotidie addendo priori quantitati, donec aut vomat, aut per alium reyciat, aut sudet: bibit etiā duabus horis ante cœnam: bis aut ter lauaret per boram semis. Postea bibit pro potu ordinario æ- quam Tebenhausensem acidam.

Octob. 25.

Casus ex
alto.

70 Anstatus Schilkopff cecidit ex domo noui balnei altitudine 15. pedum, in- ventrem: dolorem persensit in hypochondrio, putat propter pugionem: Volui vt statim se reponeret in lectum & biberet aquam mirabilis fontis cum aceto frigidam, tertiâ die benè habuit, agitur 14. dies ex quo delapsus est.

Phtibis.

71 Octob. 31. Scribit insignis Medicus D. Rentzius, se ante mensem suasisse fontem Bollensem potandum Iacobo Dimetelin seruo in monasterio Dencken- dorfensi phtibifico, iamq; meliuscule habere.

Novemb. 9.

Scabies
crustosa,
perrinacis-
sima, læpitis
reueria.

72 Ioh. Schitzzen eiusus Stutgardianus, vinitor laborauit horribili & graui mor- bo, qui vt sequitur cæpit & curatus est. Anno 1586. sub principium Februarij, horrore cum sudore correptus, ingressus Lacocicum, scarificatione vsus est, inde orta tubercula suppurantia, quibus non adhibuit remedia ante Maium: postea

à Chirurgo ei præscriptum vnguentum, quo inunxit brachia & dorsum, & paucis diebus curatus fuit. Verùm non ita diu post iterum per omnia membra erupere: circa diem Diuo Ioãni sacrum balneo per 21 dies in aqua fontis macelli Stutgardani curatus, circiter diui Bartholomæi festum longè deterius quàm antè habuit. Anno 87. cum esset pauper, implorata ope magistratus vrbis, cum laboraret morbo aspectu tetra, capite obducto horrenda crusta & b. achijs & crumbus squamis scatentibus, Medico & Chirurgo consulentibus repurgatus, detractus sanguis, vsus per 5. septimanas ligno Indico, iterum curatus est. Dum vteretur autem potione ligni, grauitè egrotauit ex punctiõibus sinistri lateris: intra tamen tres septimanas cæpit melius habere, & multa sordida expuere, pus & sanguinem: metuebat apostema internum, sanus tamen permansit ad diui Ioannis diem anni 1588. Tum verò recurrit morbus qualis ante: Quamobrem ex medici consilio ad ferinas thermas se contulit, in quibus frustra balneauit. Anno 1589. suâ, uo medici & chirurgi vsus est potione ligni Indici: imbecillitatè omnium artuum persensit, non fuit curatus, tota hyeme decubuit. Anno 90. à Senatu ablegatus ad fontes acidos balneauit, ad septimanas 22. conualuit: sed sub autumnum recrudescente morbo anno 1591. propter pauperiem relegatus est secundò in domum leproforum. Anno 1592. iniunctū illi, vt vteretur balneo Sultzbad in Carostat, quo vsus est per 24. dies: verùm non curatus inde exiuit. Anno 93. vsus balneo in domo leproforū, sanatus est: verùm sanitas parùm diuturna durauit tantum per 4. septimanas. Anno 94. in domo leproforum iterum vsus balneo, conualuit vt ante: iterumq; recruduit morbus. Anno 1595. auxilio Ill. E. C. cum non solum caput, sed etiam manus, axillæ, & pedes scaterent abominabilibus crustis, repurgatus fuit ab Iob. Baubino Ill. E. C. medico hac formulâ remedij. R. Polygodij, Sennæ ana ʒ. i. Borruginis, Fumiterræ, Lupuli ana m. i. Sem. feniculi ʒ. ij. Fiat decoctio pro duabus dosibus: In vna dosi dissolue Confect. Hamech, El. de succo rosarum ana ʒ. ij. misce, fiat potus mane sumendus. Postea secta vena. Tandem eo consulente iuit ad fontem nouum Bollensem, ibi lauit ultra horas 100. vnde in totum sanus & mundus redditus est, & nunc benè habet ac munij suis fungitur ab anno vno & semisse.

Vvolfgangus Bader Chirurgus Ill. Cels. Vvirtemb.

Hactenus bonâ fide & simplici cādore historias commemorauimus eorum, qui Aquas Bollensibus ad Nouembris vsque principium anni 1596. vsi sunt, quo tempore, licet asperiore, ideoque minus oportuno, plures adhuc lauabant.

DE FONTE ADMIRABILI
BOLLENSI LIBRI SECVNDI, IN

QVO DE BALNEORVM ET AQVARVM MEDICATARUM vsu in genere, tum in specie de Bollenfium aquarum legitima & vtili in varijs morbis administratione agitur,

Sectio prior de aquarum medicatarum balneo, potu, vapore, stillicidio, clystere, fotu, luto.

Aquas medicatas quasdam noxias esse, non tamen omnes: imò veteribus nonnullas in potu vsurpatas, non minùs quàm hodie: An Bollenfes tutò & salubriter bibantur?

C A P V T. I.

Acta nobis sunt fundamenta futuræ disputationis in superioribus. Nam & à quibus mineralibus Bollenfes aque vires suas mutuuntur, & qui qualibusque morbis affecti salutarem earum opem senserint, fideli recensione abundè explicauimus. Deinceps *ἡ τὸν καταπονήσιον*, quæ suprâ commemorauimus, rectum vsum Bollenfium nostrarum, morbosque quibus ille medentur colligemus: quod vt eò rectius fiat, à carceribus rem altius paulò arcessemus. Quædã aque omnibus quocunque modo mortiferæ sunt tam potu quàm lotione: vt Cycbri in Thracia aqua. Aliæ sunt potu solum lethales, qualis olim Neptunius fons Terracinae, vt est apud Vitruuium: quare ab antiquis obturatus fuisse legitur. Prope Mompeffulum maritimo quodam vico nomine Peraut, fons manat, resferente mihi Dalechampio, procul etiam aduenientibus odorem bituminis diffundens, exuberans nonnunquam, & foras exiliens, sæpius in angusto cauo delitescens, sed aquis perpetuò horrendo murmure strepentiibus: Moriuntur statim aues quæ illius aquam biberint: exarescunt & vruntur herbe quas profluës rigauerit, ab aqua marina, quæ interdum eum locum operit, non tantum damni accipientes. Narrant & incolæ, quod de Auerno lacu proditum fuit, præteruolantes volucres afflatas eius vapore mortuas aliquando concidisse: In eo tamen fonte bituminis erumpit nihil. Nonnullæ sunt ex his quæ hominibus quidem sunt noxiæ, sed magis animalibus cæteris. Iccirco animalia quibus solùm earum habitus aspirat, qualis est ille qui exhalat è Charoneo specu, quod vidimus inter Neapolim & Puteolos iuxta lacum Agnani ad dextram, vel enecant statim, vel in vite

Prope Mompeffulum
speni aqua
mortificia.

Charoneus
specus.

in vite periculum conijciunt, nisi illico succurras. In quibusdam animalia degētia moriuntur, qualis aqua inter Strapetum & Seburgum, referente Agricola, quae pisces certo tempore necat. Ex illis etiam quaedam certo animalium generi exitiales sunt, quales illae quae in illis locis sunt quae ἀγοα, vulgo Aucna dicuntur, ut in Baiano sinu & vocatus Volaterranus: Præterea inter Scarlinum Senensium & Compigliam Florentinorum non longè à Populoniae ruinis: Dortmundus. Kentmannus apud Gesnerum de fossilibus: Pyrites venenatus qui plumbi candidi venis adiungitur Eberndorfi: Si de aqua in qualotus sit, aut homines aut animalia biberint, intereunt. Certum est quosdam fontes piscibus & a quibus mortē inferre, hominibus salubres. Scribit Iac. Theodorus in Schwabacensis acidulis vivere non posse pisces & locustas fluviatiles, nec etiam ranas: & alios fontes acidos nulla ferre animalia venenata, buffones, serpentes & hydros cæcos (Blindschleichen) & similia, nullos mures siue maiores, siue minores. In Schwabach esse cellas, in quas coniecti mures tam maiores quàm minores, muscæ & limaces suffocantur: In ijs etiam homines suffocari posse nisi sibi caueant: duos etiam si intromittantur, subito in ipso volatu perire: vermes caseorum extingui, si in ijs caseus iniiciatur vermiculosus. Nihilominus tamen salubriter bibi apparet ex eodem Iac. Theodoro. Idem ego observavi in Griesbachianis acidulis & Petrinis in quas immisi pisces, ranæ & buffones, quasi mortui, immoti manent: in aliam autem aquam translati reviviscunt. In aquas Canstadianas prope Stutgardiam (sunt autem ibi quatuor fontes, & fortè plures, unus in vrbe, alter extrâ vbi balneum, tertius paulò longius in prato valde profundus, quartus ad Neccarum fluvium) si iniiciantur pisces, vii expertus sum, moriuntur. Audio etiam olim, cum unus fons angustiore adhuc orificio breviribus terminis circumscripto minùs liberè diffaretur, aues prætervolantes concidisse. Hæc sanè consideratione digna sunt, quam ob causam optarim Medicos Monspeffulanos exhibere aquam fontis versus Perant alicui qui mortem commeruerit, bibendam: ut certò constet an hominibus venenata sit nec ne? Mibi quidem cum degustarem visa est acida.

Aucna.

Aq. Schvvalbacenses a quibus & piscibus nociva.

Griesbachiana aqua.

Canstadiana aqua.

De faciēdo periculo aquae venenatae prope Montepeliū.

Iacobus Theodorus rem consideratione dignam proponit parte 2. cap. 49. Theosauri, cum ait: Aquas quae subtilitates argenti habent, salubres, nec non eas in quibus extinguitur argentum: Nihilominus dicit aquam quae per venas & ductus metalli argenti transeunt ac etiam argentum secum vehunt, à quibusdam per ignorantiam falso aquam argenteam existimari, eaque homines perdi & in periculum conijci: Omnem aquam argenteam potu salubrem, aquam autem metalli argenti venenatam, nocuam & insalubrem. Hæc ille. Ego verò intelligere non possum, cur aqua transiens per argentum sit venenata, nisi iungatur illi metallum aut succus venenatus, ut lapis Kobalt (Cadmiam metallicam vocat Agricola) qui reperitur in fodinis argenti vallis Leberanae. Fallopius sanè, ut ante indicavimus, dicit argentum & aurum benigna metalla, & se credere aquas etiam benignas. Però Gypsum quoque in aquis medicatis reperiri prodidit: unde

Aquæ per venas argenti transeuntes salubres.

Cypser.

Engesta
balnea.Aqua Vos
lactearia.Aqua plu-
bea.Plumbaria
aqua Fallo-
pio non bi-
benda.Aguas Plu-
marias ca-
lore ventri-
cali non
posse con-
uerti in li-
thargyrū.Aqua plu-
maria non
insalubres
in potu.Qui dixe-
runt Plum-
arias à plum-
bo dictas.Plumieres
dicta a plu-
mer.
An pluma-
ria plumbū
habent.

balnei montis Groti in agro Patuino vsam nequaquam in potu tutum esse. Idē ex Gesnero Engestorum balneorum eandem esse misionem credidit. Andernacus, Aquae Volaterranae sale, sulphure, & alumine copioso imbutae nec non periculosa. Nam adeo maligni vapores inde exhalant, vt aues illas praeuolantes necent. Fallopius de thermis: An aqua medicata reperiat quae in se continet plumbum & stannum profus ignoro: Testatur tamen Gesnerus in Germania reperiri talem aquam. Balneum illud vocari à plumbo quod in se habet, Plumbarium. Item cap. 11. In vniuersum omnes illae aquae quae habent in se aliquid metallorum noxiorum ineptae sunt in potu, in primis quae plumbum, quales sunt in Germania dictae plumbeae vel plumbares, quae in potu nullo modo sunt exhibendae, quia periculum est ne natura plumbi conuersa vel in lithargyrum, vel in aliud simile, vt solet, hominem necet. Ineptae quoque quae habent in se substantiam gypseam, quales balnei montis Groti: item quae habent bitumen liquidum precipue Naphtam: Aquas aereas non exhiberem in potu. Haec ille. At cum plumbum non videatur naturae inimicum, sed salubre, vt apparet in ijs quibus globi in corpore per plures annos haerent, & ex eius vsu ad vlcera: examinandum propono an calor humanus tantus sit, vt eo subtiles spiritus vel vapores plumbi, si qui commiserentur aquae, possint conuerti in lithargyrum, reddereque aquam mortiferam vel nocentem? Quod ad thermas attinet, quae Plumbaria dicuntur in Lotharingia sitae, earum aquam non esse malignam, multo minus mortiferam scio, vt qui saepius ibi fuerim ipse, per plures septimanas vsas in potu & balneo calido & frigido, magnatibus etiam exhibuerim salubriter, ac viderim salubriter exhibentes Principibus multos medicos Gallos, Lotharingos, Burgundos, idque anno 1594. cum comitatus Generosam Dominam Ludouicam uxorem Generosi Baronis Domini Constantini à Polwiller Mæcenatis mei. Tunc etiam Illust. Dux Carolus Lotharingiae cum sorore & filia ijs aquis utebantur & potu & balneo. Andernacus sanē non reiecit potum aquarum plumbariarum. Scribit enim, potas vesicae vitis optulari, fluxiones siccare, antiquis febribus prodesse: albos musculorum fluores praesenter discutere, in quibusdam futuros postea prouocare: infecundis mulieribus ob nimiam vuluae resolutionem & humorum copiam, valde prodesse. Interim scio, non solum Gesnerum & Euchsum clarissimos meos Praeceptores, sed etiam Andernacum, Pictorium, Reinerum Solenand. um, lob. Gobelium, Thurnisium, Baccium vno ore dixisse Plumbarias thermas à plumbo dictas, & copiosam quidem eius mixturam continere: Verum neminem video, qui sufficientem huius opinionis rationem reddat. Ego mihi potius persuadeo dictas Plumieres à deplumando, quod Gallis & Lotharingis est Plumer. Unde Andernacus sanē in suo libro de balneis bene scripsit: Plumbarias vulgō Plumbersbad Gallicè dici Bains Plumiers Pictorius etiam scribit Plumiers, & bene quidem. Thermarum enim Plumbariarum aliquot scaturigines ita calidae & feruentes sunt, vt ijs deplumentur.

volatilia. An plumbum habeant me latet : quidam volunt asserere quia de nigret corpora : quod animaduertere non potui. Obseruaui quidem eos qui non habebant indusia denigrari : sed profectò non aqua in causa , verùm sol prens. Sunt enim Thermae subdiales , vbi sol interdum cutem ardens ferit , praesertim si qui sui non habeant rationem , vel non induant indusia , vel non mancant sub iuguriolis. Curare insigniter vlcera maligna ac ad Elephantissem accedentia certa experientia mea ac patris mei pie memoria loban. Baubixi , mihi constat : Nec tamen sequitur id fieri virtute plumbi : quandoquidem etiam ab e quaedam medicatae aquae ea curant , & magnifice aqua fontis mirabilis. Ioh. Göbelius lib. 3. de balneis scribit , diligenter obseruandum , aquas Plumbarias potui non esse aptas , quia natura plumbi facile mutetur in Quercifilber id est bidrargyrum aut in aliud venenatum metallum ex Fallopij sententia. Miror vnde tanta mutatio & tam subitanea subtilium partium plumbi (si quae sint in aquis Plumarijs) quae possint mutari in argentum viuum. Et certe nihil tale inuenio apud Fallopium : nec , si Fallopius dixisset , possem verisimiliter dictum admittere : nisi Gobelius & Fallopius vel alij fide digni comperissent , aquis illis metallica argenteo colore dealbari , vel proximè ad scaturigines adesse plumbum , ex quo extraheretur Hydargyrum.

Plumarias viles in malignis vlcibus.

Plumarias mutari in argentum viuum.

Plumarias non dealbare aurum.

Thurnisus lib. 6. in suo Pisone cap. 49. ait Aquas plumbarias constare plumbi 5. partibus , sulphuris 2. aluminis 1. salis nitri 2. aquae non medicatae (Wildoasser vocat) 14. Verùm quis credat aurifabro indocto , qui post deceptos & fascinosos insignes Principes , magnates & doctos viros (vs solent eiusmodi pollicitatores) diuturno miserabilis carceris supplicio suas chymicas imposturas luit.

Bacius de thermis lib. 1. cap. 8. dicit : Prudenter verò quae per fistulas metallicas leguntur aquae , cauenda sunt ob aeruginem quam concipiunt , bibentibus aestuosam ac intestinis sua acritate noxiam. Ex tegulis plumbeis minus vitij aquas concipere quidam hodie scriptores existimant. Vsi si quidem eas esse Gallis , Belgis , ac Pannonijs & toti ferè Germania : adeoque si ledantur nonnulli , id aquis ipsis , inquirunt , non tabis vitio vertendum. Veruntamen miror huius authoris paradoxon : Nam cum nos sciamus eas omnino etati vixisse damnatas , haud temerè obtrudenda posteris noua opinio est. Vitruuius vix aliud argumentum de earum malitia habuit quam à Cerussa : pariter nec eius materiam vacare vitio arbitratus est , ac propterea qui in vstrinis plumbi lapidem fundunt squalenti facie esse & pauca vitæ. Gal. 7. de med. sec. loc. limrum quendam ex plumbeis tegulis aquas conducere asseruit , qui bibentibus varia alui profluvia saepe commouit &c. Quam noxam alij imputant formae specificae plumbi , alij quod partes ex eo ducant acres & tenues , alij quod ex impuritate naturali substantiae plumbi , qualitatem concipiant putredini valde obnoxiam. Ego aestum solis existimo , qui secundam regiones variat.

De aquis quae transeunt per canales plumbeos.

Argumentum Vitruuij à Cerussa.

Profluvia alui.

Tubi plumbei olim Romæ.

Cauendum ab æneis ac plumbeis hydriis.

Epamæduodurum.

Cur aquæ putrescentes in canalibus vel vasibus plumbis sit malignæ. Aquæ atramentosæ.

Fons acidus Padelborn venenatus. Lyncestis remulentos faciens.

Lapidescentes mortiferæ.

Aq. Stygis.

Aquæ gutturosos facientes.

Quo contagio regiones illæ commemoratæ ac vltiores maximè septentrionales que non adeò gaudent sole assiduo, cavere possunt. Et ob hanc ipsam causam videmus in antiquitatibus vrbis Romæ, quod sub prima illa artium luce, plerumque tubi aquarum ductuum subterranei de plumbo fiebant, qui radiorum solarium expertes nihil eius generis vitij contrahere poterant. Propterea neque in æreis, neque in plumbeis hydriis seruanda aqua, quanquam si vrci stannati sint virus æris eo linctum obducitur, vt communi vsui Plinius attestatur. Hæc ille. Vetres tubulos aquarum fecisse ex plumbo etiam obseruatum in ruinis amplissimis Epamæduoduri, nunc dicti Mandeuere propè Montembelgardum Ill. mei Principis & Archiepiscopi Vesuntini: vbi etiam nunc pulchræ antiquitates apparêt, & Romanorum & Græcorum numismata plurima reperiuntur, ex quibus suspicor ab Attila destructum. Aquas autem non facillè venenatam qualitatem acquirere ex ijs tubulis mihi persuadeo si acrimoniam non habeant & continuè fluant. Considerandum etiam an aquæ in puro plumbo putrescentes potissimum, acquirant malignitatem à plumbo, vel propter putredinem ipsius aquæ. Baccio lib. 5. cap. 11. Synceæ aquæ atramentosæ in potibus inutiles, stomacho aduersantur, corrosivæ atque vlcerantes sunt, parçè in quocunque medicina vsu recipiendæ. Item lib. 6. cap. 12. Obseruatum verò est quòd quæ aquæ minium abluunt, recta caput ipsum impetunt, mentemque obturbant. Quales Plinius ex Ctesia recensuit fonte rubro in Æthiopia, vbi minium natiuum tradidit Hermogenes, & de quo Ouidius in admirandis cecinit lib. 15. Metamorphoseos

Æthiopaque lacus, quos si quis faucibus hausit,
Aut furit, aut patitur mirum grauitate soporem.

Alter similis in Bœotia ad Trophonium deum, qui bibentibus obliuionem adfert, vbi tamen alius adfert memoriam, Plin. Et in Cœa insula alius qui hebetes facit vt testatur Varro. Similiter lacus in Troglodytis, qui præterea insanus dicitur.

Iac. Theodorus in Thesauro aquatico c. 1. Propter permixtionem Arsenici venenatus fons acidus in Episcopatu Padelborn. Georgius Agricola lib. 2. de natura eorum quæ fluunt ex terra. Lyncestis vini modo remulentos facit. Sed quæ multum succum lapidescentem combiberunt, potu mortem afferunt. Is enim nõ aliter ac gypsum in aqua dissolutum, sub humore durefcit, & viscera alligat & venas obstruit & c. Atramentosæ si fuerint minium acres, necant. Talis videtur fuisse aqua Stygis fluuij Theſaliæ, quo Alexandrum necauit Antipater. Aquæ quæ sunt infectæ venis auri, argenti, plumbi, stibij, nervos duros efficere, contrahere, tendere, similiter artus pituita replere & inflare solent. Ex ipsis verò aliæ quæ gutturosos efficiunt, vt in Norico supra Iuuaniam, nobile oppidum, quod hodie, Salzbergum nominamus, atque in Alpibus duobus in locis, in Cillera valle, quæ distat ab Oeno ad octauum lapidem, meridiem versus: Eius vallis incolæ & habitatores nationem Medullorum Pitruuius videtur vocasse: Et in Sundera valle, quæ abest à Curia oppido Ræticiæ circiter duodecim millia

passuum: vbi præterea fons est, cuius aquæ potæ adeo lædunt cerebrum, vt stolidos faciant: atque etiam in Italia Equiculis guttur intumescit aquarum, quas bibunt, vitio. Attamē aurum argentumue purum lambentes cor rescire quidam putarunt. Quæ verò aquæ argenti viui venis imbuuntur, potæ rapiuntur ad caput, idque multis humoribus quos secum ferunt, replent, qui rursus delapsi labefaciunt gingiuas & artus: quod satis indicant inunctiones ex argento viuo compositæ, & catapotia inde facta. Non tamen nego alias res intra terram inucniri, quæ similes habent nocendi vires. Arabiæ quidem peculiare morbi stomachacei & scelotyrbæ partim ex aquarum oriantur prauitate, quorum alter os vitiat, alter crura turbat: & in Germania maritimo tractu fons fuit aquæ dulcis, qua vt Plinius inquit, pota inter biennium dentes decidrent, compagesque in genibus soluerentur: nec dissimilis Susis, quæ vrbs est metropolis Persiæ, fonticulus, ex quo qui bibebant, amittebant dentes, vt Vitruuius scriptum reliquit.

Sed præter reliquos perniciose earum virus, censetur Baccio lib. 6. cap. 12. quas argentum viuum contemeravit, in quo numero habet aquam Stygis dictam in Arcadia, aliamque in Thessalia cognominem, tantæ acrimoniæ vt nullum vas æneum resisteret, solaque mulæ vngula contineri posset, ex quo mortiferam eius naturam satis liquet esse manifestam. Huc accenset ex Vitruuio quoque eiusdem generis in Berofo Taurorum colle tres fontes sine remedio, sine dolore mortiferos: aliamque aquam in Crobi regno memoratam in Alpibus, quam qui gustant, statim concidunt.

Ceterum, vt ex aquis, aliis hominibus, aliis cæteris animalibus, aut eorum quibusdam vitiales esse non est negandum: ita vice versa nonnullas medicatas in vium hominum tam potu quam balneo iudicari non sine euidenti emolumento veni, e certum est: adeoque & huius morem ab vltima antiquitate repetitum, hodie eiu: reuocatum celebrari. Et veteres quidem a quibus thermarum & fontium medicatorum vsus demonstrant varij authores. Strabo quidem lib. 5. vbi describit Italiam, mentionem facit quarundam medicatarum aquarum, vt Albularum & Labanarum quas in crebro fuisse vsu & potu ait, & in seffione ad fugandos morbos: Ante autem dixerat in Cotiscolijs parum procul ab vrbe reperiri fontem medicatum aquæ frigide cuius vsus fuerit & in potu & in seffione ad morbos profligandos: Item in Pithecussis esse insulam quandam Anariam vocatam à Plinio & nunc Ischiam vulgò, vt inquit Fallopius, in ea scatere aquas quæ erant in vsu ad comminuendos calculos & ad exturbandas arenulas ex vesica. Pausanias in Arcadicis dicit apud Cynetenses populos esse fontem medicatum Alysson vocatum, cuius aqua copiose biberetur ab ijs, quos cæcis rabidus momori disset. Oribasius 10. Collectaneorum ad Iulianum cap. 5. ex Herodoti sententia mentionem facit potus aquarum quæ aliquando frigide scattent. Scribonius Largus cap. 146. in vlcibus & humoribus vesicæ exhibebat aquam in potu, in qua sæpius extinctum fuisset candens ferrum; & hoc dicit se facere ad imitationem aquarum ferratarum scattentium in Tuscia. Plinio lib. 30.

Aq. in Rhetia stolidos faciunt.

Aquæ argenti viui.

Stomacace & Scelotyrbæ.

Aq. dentes deturbaas.

Argenti viui aquæ.

Crobi regni fontes.

Veteres bibisse aquas medicatas.

Albulæ & Labanæ.

In Cotiscolijs fons.

In Pithecussis.

Abyssos fons.

Aqua in qua extinctum ferrum.

Aq. ferratæ in Tuscia.

Aquæ alu-
minosa &
nitrosa.

Aquæ ad af-
fectus ve-
sicæ.

Hemina
quid.

Aq. Tusciae
veicariz.

Aluminosa
ad elephan-
tialim.

Aquæ ad
colicam.
Orosena aq.

Aquæ bitu-
minosa &
nitrosa ad-
uersus stru-
mas.

Aquæ bitu-
minosa vel
nitrosa pur-
gantes.

Aqua circa
Baianum.

Qualitates
exhibenda-
rum aquarū
per os.

cap. 6. nitrosæ & aluminosæ aquæ erant in vsu ad euacuanda corpora. Aëtius lib. 11. cap. 30. monet ex sententia Archigenis, vt in affectibus vesicæ exhibeas mus aquas medicatas, & quidem prima die tres heminas (quæ mensura, inquit Fallopius est trium fere librarum) deinde vsque ad sex heminas. Marcellus medicus ait aquas Tusciae ex argumento vocatas vesicarias eò quòd facerent ad affectus vesicæ inque magno vsu essent. Paulus lib. 4. cap. 1. contra elephantiasim exhibet in potu aquas aluminosas Alexander Trallianus in colica affectione exhibet thermales aquas in potu tum vt euacuet, tum etiam vt calefaciat. Auis cenna 3 lib. sen. 16. in dolore colico exhibet in potu tales aquas & 2 lib. cap. 59. ait aquas nitrosas in potu roborare stomachum. Fallopius cap. 25. de Corsena aqua apud Lucenses, habere sal paucum, nitrum copiosum, calcem duplo & triplo copiosorem, & quamuis calidissimam, paucum adesse vaporem sulphureum notabilem, optimam ad cibaria paranda, ad diluendum vinum, & ad alios omnes vsus quos dulcis communisque aqua præstet. Idem, Struuium lib. 8. cap. 3. scribere thermarum aquas in vsu ratione bituminis & nitri fuisse, assumptasque in potum copiosè, ad euacuanda corpora: & subiungi fuisse aquæ frigida genus nitrosam vt Timæ, Festinæ, Cutily, aliisque locis similibus quod potionibus depurgabat, & eruumq; transendo etiam strumarum minuebat tumores. Galenum quoq; quarto de tuenda sanitate videri dicere, reperiri aquas aliquas bituminosas vel nitrosas quæ exhibebantur ad purganda corpora. Baccius lib. 5. cap. 13. Fontes qui ex naturalia in venis suis admissione cum aliquo vapore vel vestigio bituminis, dilutas vnguinè & nidore bituminis aquas produunt, probat etiam in potu: nec bibentibus adeo insuauès esse aut noxias, nisi quatenus caput nonnullis replent, lenemq; soporem eo nidore inducunt: quales nonnulli circa Baianum sinum fontes habentur. Idem lib. 6. cap. 13. In multis tamen aquis arsenici virus remittitur haud dubiè, seu aquarum ipsarum copiâ seu spacio diluatur, adeoq; nonnullæ pro medelis inoffensè sumuntur. Hispanis in Ponto fluuius (vt traditur) fonticulum ex Sandaracha recipit, quo amarulentus redditur, ad certum terminum. Alioqui diluta admodum ex Sandaracha aquæ thoraci purganda laudantur, purulentas excretiones inbibent, suffiriosas, anhelosisque auxiliantur. Talis fortasse aqua Zame in Africa, quæ (vt testis est Varro) canoni faciebat vocem, Item lib. 5. cap. 6. In Baiano & Tuteolano, multæ habentur ad vsu potu medicatæ aquæ quas lac. Elisius in re balnearia commemorat Giberosa aqua, Dirachule fons ex ære & sulphure, Nitrosa S. Georgij, Pugilli aqua, Succellaria, Suballia sapore brodij, Potulenta in Puteolanis, Cripta sapore dulci, Iuncaria, Fotanella nitrata, Petræ aqua, Flaga aqua, Aqua S. Anastasie, Aquæ horti Domini. Eodè authore l. 2. c. 11. medicata, si aquarū potus hodie in Italia est, si equëtissimus. Pbi apponitur qualitas aquæ & minera, quæ ita se habet: eligende quæ nullam gustuè qualitatem exhibent, neque ex actè nullâ præferant qualitatem, sed quæ neq; odore, neque sapore, neque tactu, neque vllâ aliqua in præsentia excedant, aut certè parum ingratis alicui sensui qualitat

tem ostendant: quales sunt *Albulæ*, quæ iam sapore subsalfo, ac lactei temperamenti, similesque quæ se latè ad gustum diffundunt, tenuium videlicet partium, ac modicè calidarum: vnde vim obtineant facillè penetrandi ac abstergendi. *Abstergentia* dicebat *Galenus* 5. *simpl. cap. 10.* modicè nitrosa ac amara esse conuenit vel etiam dulcia quæ tenuium partium sunt: quorum in censu mel experimur absterforium, crebint binam, serum lactis, marinam aquam, & salis omnes unus, Dioscoride etiam teste. atque hæc circa qualitatem nunc dixisse sit satis. Quo ad mineram autem, nitri substantia in primis potulentis aquis maxime idonea est, & quæcunque misti species, quæ seu primò seu ex accidenti nitri naturam participat: Et sal, qui aridior nitro, vires absterforias aquis imprimit insignes, ac seruat diutissimè. Deinde alumen, quod quanquam stypticæ sit virtutis, in aliquibus tamen aquis soluta ipsius falsugine, vim utique abstergendi imprimit, ut ipse iam dictæ *Albulæ* planè ostendunt. *Aquæ* verò per eam emasteriam transiunt, & benè digestæ, pares non inueniunt in medicatis potulentis: subtilis admodum misturæ partium, cum virtute mineralium subacuto: vnde facillè penetrant, ac egregiè detergent, deterfaque loca mediocriter corroborant: quales sub *Viterbio* aquæ calidæ, limpida, & potabiles. Nam quæ crassam ducunt ex ænæ materialibus substantiam, quales in *Cypro* virides, acresque, hæc verrunt erodunt que nimis, ac minùs tutò propterea vsurpantur. Quod idem in atramentosis contingit aquis cinereisque & calcinatis, & in nonnullis admodum sulphuratis, quæ sunt siccæ & stypticæ. Alioqui sulphuris vel potius vaporum sulphuris aequalis mistura, haud inutilis est potulentis aquis, ut quas plerumque reddit ætè tepidas, ac minùs stomacho ingratis. Quæ verò ferri qualitates concipiunt multæ, ob eandem acrimoniæ participationem qualemcunque pariter obtinent detergenti virtutem, sæpe tamen languidam ob multam illius mineræ astrictionem, at ubi ferratæ aquæ ex accidenti mistura acutiores in deterfione habentur, hoc magis laudabiles sunt, quòd soluunt confortando, id est, quòd purgant quidem, ac refrigerant: & præterea (quod admodum vtile est ab euacuatione, & in euacuatione ipsa purgatas exinde, ac lassatas particulas mirificè corroboratas relinquunt. Quibus sanè proprietatibus, quædam *Sancti Cassiani balnea*, & *Parauina* quædam, & *Villa Lucæ*, veniunt maxime celebranda: & item *Porretana* ex alumine. Satiùs verò est, ac multum momenti aquas ipsas experientiâ cognouisse, ut dicebat *Gal.* 5. de san:tu. Quas enim in hoc, vel quocunque etiam mineræ genere inuenimus nimium stypticas esse, non admodum in potibus probandæ sunt. Qualemcunque enim tergendis virtutem habeant, si quis fortasse alio sit durior, vel certè minùs dispositus eas ingurgitet, multifariam lædi contingit.

Albulæ.

Abstergentia quæ.

Mineræ aquarum ibendarum.

Aq. ænæ.

Aquæ sub Viterbio.

Aq. virides in Cypro.

Sulphuræ.

Soluentia confortandæ.

Valde stypticæ damnantur.

Constat ergo ex dictis & alijs que postea dicentur, prisca potum aquarum medicatarum in vsu fuisse: An autem aquas *Bollenjes* similiter vsurpare liceat, præterquam quòd infinitis & quotidianis experimentis historijsque id abundè supra est nobis comprobatum, illud quoque non parum momenti habet

Aquæ Admirabilis fontis Bollenjes.

quod mineralia per quæ transeunt, nihil in se noxij contineant. Ex ijs namque cum primum sit bitumen, ab eo certè nobis non esse metuendū ex Galeno, Paulo, & Vitruuio suffragantibus modò demonstrauimus. Habet & noster fons sallem, cuius cum quotidianus vsus non tantum non sit noxius, sed & sine eo nauisam alij cibi pariant, non possum Bollenenses nostras salis participes à potu excludere.

Obseruanda & agenda ante aquarum medicatarum, vt Mirabilis fontis & noui Balnei Bollenfis, vsus, siue in potu siue lauatiōe, de quæ temporis anni & aëris constitutione.

C A P. II.

Quemadmodum veteribus in vsu fuerint in potu aquæ medicatæ satis diximus, & quidem eò fusius, quo recentius putatur hoc quibusdam inuentum. De balneis verò notior est priscorum consuetudo. Quare longiore probatione supersedentes, lectorem ad classicos auctores relegimus, vt Galen. lib. 1. de simpl. facult. & Method. & 1. ad Glauco. item lib. de tremore & palpitatiōe: quem secuti sunt Paulus Aegineta, Aëtius, Trallianus, alijque non tantum Medici, sed & Historici & Poëtæ qui ante Galenum claruerunt. At in vsu cautio est adhibenda In obscuro enim non est, inquit Andernauus in præfatione libri sui de balneis, plerisque valetudinarios, qui temerè sine periti medici consilio quasuis aquas, tanquam salutiferam illam piscinam Bethsaidam diuinis præditam viribus accedunt, non speratam sanitatem sed novos morbos prioribus deteriores, ne dicam perniciem ipsam domum reportare: præsertim cum illis abusi fuerint. Qui igitur statuent adire aquas medicatas & thermas ac ijs vti in potu & balneo aut stillicidio, consulant doctos medicos, quales multi sunt in ducatu Vvintembergico & locis vicinis. Caucant ab impostoribus, qui medicinam iactant cuius vix principia degustauere: Bonis medicis indicent suos morbos particulatim: inquirent ab eis an Bollenenses aquæ suis sint accommodatæ morbis, an bibendæ vel in ijs balneandum, aut stillicidio vtendum, vel omnibus tribus remedijs, quo tempore, quamdiu, quid sibi ante illarum vsus agendum, an purgandum, an detrahendum sanguis, qua victus ratione sit vtendum? Medici enim est periti & exercitati à teneris annis in medicina (ars enim longa, inquit Hippocrates aph. 1. vita breuis, experientia fallax) dignoscere morbos & æstimare quæ cuiq; morbo, sexui, ætati ex vsu sint aquæ. Accidit sæpè vt complicati sint morbi, quorum vnus respectu proficit aquæ medicatæ vsus, alterius ratione obstat. Est etiam ipsius medici eligere tempus anni conueniens naturæ egroti & ætati. Ipsius quoque est ritè præscribere purgantia, quæ præcedere oportet, & venæ sectionem, in quibus facillè grauis error potest committi tam propter genus purgantis quam propter dosim. Considerent præterea egri apud se an possint præscripta medicorum obseruare, & tamdiu apud aquas medicatas herere quamdiu illis iussu medici ex vsu fuerit. Non enim sine periculo eiusmodi vsus suscipitur,

Ante vsus
augarū me-
dicatarum
consulendi
periti me-
dici.

quin absoluitur: nec periculo quoque vacat si prauè admistratur: vt demon-
strabitur inter abusus. Andernacus de balneis dicit, aquas interdum noxias
cum pluuie circa ver continuè durant, frequentes grauidarum abortus fieri, &
arborum fructus corrumpi solere: hinc nonnullos grauiam incommoda, nonnul-
los mortem ex illarum vsu incurrere, quemadmodum cum alijs annis tum 60.
in plurimis expertus est. Verùm id non vbiq; nec semper, nec omnibus acci-
dere. Quin etiam venti septentrionales & imbres omnes aquas naturà calidas
vitiare, sed hos decem diebus potissimùm, illos tribus. Verno, inquit, vt tempe-
ratione anni tempore tum potu tum balneis vtendum, nimirum mense Martio,
Aprili, Maio: & autumnali vt Septembri & Octobri, præsertim in Italia & in
alijs regionibus non nimium intemperatis. Apud nos autem (Argentine scribit)
vbi cælum frigidum, in vere, in Maio & Iunio & c. Canicularis ad Octobrem
vsque. Verè idem dicit, Si menses prædicti à natura sua recedant & aquæ me-
dicatæ sint iuxta altissimos montes sitæ, aut niuea montium cacumina aërem
refrigerent, aut ipse medicatorum fontiu ac balnearum situs, totaue regio seps-
tentrionali oræ pateat: ad meridiem verò montium altitudine & vicinia contes-
gatur, aut ipsa regio septentrionalis sit, quæ omnia plerumque in Germania &
alijs similibus plagis conspici licet. tunc alijs quoque menses vtilis sunt. Non
enim hîc spectandum qui menses, sed quæ aëris temperies existat. Atq; tunc
magis vsus illarum erit, cum aër temperatus euaserit: etiam si talis in diebus Ca-
nicularibus inueniatur. Si non conceditur aër temperatus, aquam in conclaue
calidum quotidie deferre consilium est: atque ita etiam nonnulli media hyeme
balneis feliciter vsi sunt: quamuis laudabilius lauacrum sit, quod aëri expositū
est & solis radijs perlustratur, cuiusque vapores foras exhalant. In hoc enim
lauantes liberius trahunt spiritus & minus capite offenduntur. Vbi autem crassus
& nebulosus vapores balneas perpetuò obsident, vt in Fauorinis apud Ratos, mi-
rum est quàm cerebrum turbent & sensus obtundant. Cum dura vrget neces-
sitas, nullum anni tempus ad lauationē refugiendum est. Nam aquæ medicatæ tã
hyeme quã æstate vires suas cõseruant. Sin autē aër ambiens sit frigidior humi-
diorg, igne in cõclauis excitato, ad mediocritatē vel calidior fieri potest. Hæc ille.
Sūma est: Cū ex aquis medicatis aliæ frigide emanent, aliæ calidæ, illarū tēpore
frigidissimo, harum calidissimo vsa interdicitur: Quare potissimū ver eligunt,
frigidis per Caniculares æstus etiam vtantur. Et hæc quidē apud plerosq; sentē-
tia obtinuit. Ego verò cum Andernaco aquā mirabilē fontis Bolleensis nō verer
prescribere ad balneum tempore hyberno, summa necessitate id requirente, cum
presertim aër frigidior corrigi possit: nec aquæ ipsæ miserales, si non confusa
aqua pluuiali aut niuosa cõficatur, minores per hyberna frigora habeāt vires: imo
maiores possideant, si Georgij Morelli de aquis medicatis agri Patavini, senten-
tiæ standum est. Quid ergo tam suspectum reddat per hyemem balnearum v-
sum? Certè ambientis iniurias excluderit hypocaustorum multorum magna cõ-
moditas, quæ H. B. C. curauit edificanda, per quæ tum contemperrari potest aër

Aliquando aqua me-
dicata insa-
lubris.

Tempora
cōmoda jis
qui balnea-
re studue-
runt.

Quidā fe-
liciter me-
dia hyeme
balneis vsi.

Aquæ me-
dicatæ suas
vires seruāt
hyeme &
æstate.

tum ægri tutius possunt in hoc Mirabili balneo lauare, potissimum ij qui raræ sunt texture, delicatuli, defluxionibus & affectibus pulmonis obnoxij, quàm in iberiis Plumarijs, vbi interdum mense Maio & æstate ingens subito exoritur frigus, non tecto interea balneo nec locis accommodatis: quod posset tamen caueri facile vt ægri commodè balneare queant frigore ex improviso superueniente: multo melius etiam quàm in balneis Griesbachianis & alijs multis. Æstatem in vsu balnei medicati Bollenfis non reformidem quoque, quia tractus ille mirè calidus & temperator, quod ad calorem attinet, quàm Italia: ad eò vt que hic æstas est, ver dici queat multorum locorum Italie. Adhæc aquæ Bollenfes non videntur ita siccæ aut calidæ potentiâ vt sit verenda æstas: & cum actu calidæ non profluant, potest aqua minùs calefieri, ægri possunt minus diu balneare, quò melius ferant, nec resoluantur: Sub tecto balneant, quòd æstiuos soles excludat: post partum sunt vicina loca vmbrosa vbi se recreare & refocillare possint. Loci denique oportunitas, qualem exigit Fallopius, dum vult eligendum non obnoxium pluuijs, non ventis, remotum à lacunis seu paludibus, & solum tectum. Si qui autem vaporum densam verebuntur caliginem siue ex suo, siue aliorum lacuantium solio, quippe quam perferre nequaquam possint: ij, nisi sumptu terreâs tur, facile huic malo prouidebunt, si cupas seu baptisteria in priuata sua cubacula translata, diligenter vndique peripetasmatis tegant, exserto duntaxat capite, collo linteis & coriina munito ne vaporum iniuriam sentiat. Si etiam refrigescat aqua, calidam occulto infundibulo, nec per cubiculum diffusus vapor caput repleat, affundant. Posset etiam totum balneum cortinis, ad instar castrensis papilionis, obtegi, ex cuius fastigio prodeuntes tubi per patentem fenestram sumos foras conducant, non secus ac in caminis videmus: cuiusmodi etiam tubulo laternis conclusum lumen à fumis expurgari apud mercatores quosdam aliquando conspexi. Atque hæc quidem mihi de Bollenfium balnearum vsu superioribus consentanea dicta sunt.

Vapores lauando quomodo arcedi, ne lædant caput.

De præparatione aquarum medicatarum vsui præmittenda.

C A P. I I I.

Non ante topicis esse locum remedijs, quàm vniuerso corpori generalibus præsijs sit prospectum in confesso est apud omnes, & ratio suadet: alioquin enim pleno corpore adhibita fluxiones maiores in partes concitant ita ante imbecilles & morbo labefactatas, ex quo fit vt non tantum optatum finem præpostera curandi ratione instituta minimè consequamur, sed & geminato morbo maius ægroto malum creemus. Iam verò aquas medicatas in localium numero esse, tum potu, tum maximè balneo vsurpatis, notius est, quàm vt pluribus probari debeat. Quare nemo nisi debita præparatione præmissa, audeat se aquis committere. Cæterum præparatio duplex est, vna quidem

Purgatio
ante vsum
aquarum
medicatarum

in corporis totius mundatione, altera in partium imbecilliorum meatibusq; excipiendis humoribus aperiendis. Quod ad purgationem, ea necessario praemitenda semper in canonico aquarum vsu, tum vt via referentur, tum vt crassiores materiae educantur: Nam cum omnes aquae naturales aut frigidae sint, aut calidae: haec quidem etsi vacuant, non tamen potenter, nec subito, adeo vt illuuii in corpore relicta nec prius expurgata, futurum sit vt earum vis obtundatur nec speratus euentus consequatur: Illae vero multo ignauius expurgant, vnde vel idem vel maius periculum metuendum, ne videlicet in caeno saecum restagnans aqua visceribus inexpiabilem noxam inferat. Nec obstat, quod quibusdam recte cesserit temeritas, qui nullo praemisso cathartico balneis se commiserunt: rara enim haec felicitatis temerariae exempla, artis iusta ratione constituta thesaurata nequaquam debent infringere. Quanquam interim minore periculo bibitori quam balneatori, purgationem possunt omittere interdum. Si enim aquae saliae fuerint, teste Montagnana conf. 303. tract. 2. ille ipse vi deterforia pharmaci neglectiorem suppleuerint: neutris tamen consuluerim pharmacum contemnere. Probo igitur andernaci consilium, Ager, inquit, antequam ad fontes proficiscatur, expurgari domi aut in ipso loco vbi scaturiunt, debet: per initia quidem medicamento leui, quod primas venas euacuet, quale est Cassia fistularis cum Anisi & Zaccari momento, aut Manna, aut Benedicta, aut Catholico aut Electuario mistum ex Benedicta & Diasebesten, vtriusque semuncia, aut Syrupus noster Diasereos cum aqua adianti pro periti medici iudicio. Haec ille. Ceterum nos plures purgationum formulas hic non proponemus, quia medicorum peritorum est ea praescribere pro natura aegrorum & genere morborum. Eae enim non possunt ita tradi vt indiuiduis conueniant. Sparsim tamen quaedam proponuntur vbi de morbis particularibus fiet mentio. Porro praeparationis quoque vniuersalis pars est in sanguinis detractione, quam maxime sequi purgationes, quam praecedere, atque etiam probo in nostris Germanis ei assuetis. Nolim tamen balneatos lauatuosque aut bibituos aquas medicas tam temere sine consilio medici, id remedij genus tentare ex sua vel ignarorum Chirurum, aut Pharmacoporum, vel Chymicorum opinione: qui plerumque in affectibus tibiariis ex ipsis tibijs solent, magno cum aegrorum detrimento, sanguinem detrabere.

Purgantia.

Venefectio.

Altera praeparationis pars propius iam balnei vsum attingit: Summo mane inquit Montagnana, surgat qui vult balneare, & ambulet per horam semis, donec emiserit vrinam & fluxerit aluus: si non fluxerit aluus, vtatur suppositorijs (de quibus post) mungat nares, abluat os, peccat caput. Deinde obseruet, inquit Fallopius, an ventriculus sit vacuus a cibo. Nam, vt ait Herodotus, a medicamentis istis validis solent nasci nocumenta magna, si eis vtamur nondum perfecta prima concoctione. Atq; vt maiore cum fructu aegrotus balneum experiat, Laconico seu vt vulgo vocat sudatorio, suadet andernacus cutis meatus aperiendos, vt aqua facilius ad interiora penetret. Quibus peractis, tempore quidem calido, horas

Praeparatio
paulo ante
ingressum
balnei.

Laconicum
ante bal-
neum.
Quibus ho-
ris diei la-
uandum.

Si hepar & renes calidiores.

Ventriculus quomodo præmuniendus.

Paulatim descendendum in solium.

eligat diei remissius calentes, quales sunt matutine & vespertinae, Tunc enim minus existimantur corpora resolui, minusq; debilitari: cum aliis ambientis calore aeris cum ea quæ aquarum est iuncta, nimium corpus digeratur exhauriaturque. Sed nec summo manè, etiamsi frigus eius tale quid suadere videatur, descendendum in solium, donec à nocturnis vaporibus expurgatus fuerit aër, id quod duabus ab ortu solis horis fieri assolet, plus minus pro regionum varietate. Si cui autem calefaciendi ventriculi causa in solium descendendum est, cui hepar vel renes calidiores timorem supercalefactionis inuehat, consulit Fallopius inungi ante ingressum balnei, cerato myrtino vel rosaceo, vel vng. sandalino vel comitissæ. Si balneo refrigerante utendum propter caliditatem hepatis alteriusve partis, etiã præmuniendus ventriculus cerato Mastichino vel Spicato hoc est factò ex oleo spicæ & cera, vel inungatur cerato mastichino vel oleo de spica cum quo mixta sint aromata. Quibus partibus ubi fuerit prospectum, capitis quoque erit habenda ratio, quod, ne vaporibus repleatur, erit optimè muniendum. Tum verò indita manu in aquam calidam consideret an balneum pro sua natura non sit calidius vel frigidius: si comperiat secundum suam naturam dispositum, ingrediatur balneum, & ut vult Fallopius, sensim descendat, non precipitet. Vidi enim plures, inquit, qui balneum non potuerunt ferre si superabat regionem diaphragmatis, affuescat paulatim balneo. Omnes enim mutationes subitanæ periculose, teste Hippocrate. Quare ut prudenter etiã monuit Andranacus, lentè in lauasrum descendat, eique primis diebus non ita calido siue naturâ siue manufacto ieiunus ad umbilicum, si inferiores partes laborant, insudeat: Sin autem mediæ aut supremæ, ad ceruicem vsq; demergatur ad dimidiam circiter horam aut paulò diutius in eo perseverans.

Quot horis, quot diebus lauandum: quibus signis cognoscatur posse laborantem cum fructu solium perferre: quo argumento sufficienter lauuisse, deque lauantium eruptionibus.

C A P. III.

Quot horis lauandum.

M Edicorum ægris assistensium officium est, particulatim ijs præscribere, quot horas quotidie sit in solio descendendum, quot etiam diebus balneo sit utendum. Quod, ut rectius fiat, considerabunt, ut ait Fallopius, etatem, tempestatem, habitum, vires, temperaturam & similia. Eidem consuetus dierum numerus balneandi est ad quindecim: præcipuè si aquæ fuerint valdè calidæ: si verò mediocres, ascendimus vsque ad viginti vel ad viginti quatuor: si ad hoc imbecilliores, vsque ad triginta dies. Non est determinatus dierum numerus balneandi: consideranda natura aquæ, & morbus. Neque enim omnes morbi sunt pariter rebelles, vires etiam ægri & comoda quæ æger consequitur ex

balneo: si appareat sanari morbum, pergendum donec curetur. Sunt qui vtuntur ad quadregesimum vsque. Quod moram attinet in aqua, aliquæ aquæ requirunt longam, aliquæ breuem: in aquis frigefacientibus mora conueniens trium, quatuor, & quinque ad summum horarum, sed nunquam supra quinque est in balneo morandum: idem in tepidis: Ita solent facere qui vtuntur balneo dicto de Aquis quod balneum, vt ipse Fallopius ait, est in Pisano agro cuius aquæ tepidissima, licet sint qui dixerint constare ferro, alumine & ære, sola aqua potabili constant, quæ habet sedimentum quoddam arenosum, quale reperitur in omnibus aquis dulcibus simplicibusque. Ingrediuntur igitur hoc balneum mane & ibi manent tres quatuor & aliquando vsque ad quinque horas, totidem etiam vesperti: quod idem potest fieri in alijs eiusmodi aquis: quia longa in ipsis mora nullum (cum frigidæ sint) affert incommodum. Sed in aquis calefacientibus mora est horæ vnius cum dimidia vel duarum ad summum, si habitus corporis sit frigidissimus. Mora balneandi, vt inquit Antyllus, diuidenda in tres partes, & sensim procedendum in mora, quousque deuentum sit ad summam moram: illuc vsque cum peruenerit æger, sensim retrocedendo minuatur moram, donec redeat ad primam. Exempli gratiâ: si æger vult vti quindecim diebus balneo, prima die manebit in eo dimidiâ horam, secunda die paulo plus, & sic augetur singulis diebus quousque deuenit ad sextum diem, quo morabitur horâ cum dimidia, & in hac mora perseuerabit vsque ad decimum diem, postea incipiet retrocedere. Hæc ille. Montagnana merito censet diutiùs manere balneandum quàm à prandio. Quoniam autem mirifice mihi placent quæ nosser Germanus Andernacensis scripsit de mora in balneo, ea subiungam. Prima die demergetur ad dimidiâ circiter horam aut paulo diutiùs quàm antea, nempe horam integram, aut sesquihoram immorabitur. Altero die eodem tempore matutino balneum accedet eique paulo calidiori ad stomachi regionem vsque immergetur, & horam integram aut sesquihoram immorabitur. Tertio die eodem tempore, balneis adhuc calidioribus insidebit, & tot horis quot nimirum vires tolerare poterunt, continuabit. Aduertendum autem calidos, raros, imbecilles vel ab origine vel à morbo, macilentosque diu balneis insidere nec posse nec debere. Frigidos autem, benè habitos & fortes diutiùs: mulieres diutiùs: nempe in aurora horis tribus aut quatuor, quod etiam satis esse iudico, sicut prioribus horam dimidiâ aut integram aut summum sesquihoram: alijs duas aut plurimum tres mane, vnam vel duas vesperti, balneis insidebunt. Sic tamen vt quatuor, aut quinque, aut sex, aut septem, vbi natura tardius concoquit, aut multum cibi ingestum fuit, horæ à prandio ad vespertinum lauationis tempus intercedant. Hactenus ille. Nolim tamen ægrum in principio sibi quasi vim inferre & necessitati legem imponere ad moram horæ semis, vnius vel duarum, vtque in balneo maneat donec se imbecillum sentiat. Hoc enim si fiat, labuntur vires, resoluuntur spiritus, & humidum radicale, vt ait Montagnana, potissimum si qui naturâ sunt calidi, rare texturæ, & sanguinis subtilioris, & vel naturâ vel per accidens debiles: quo fit, vt

Balneum de Aquis in agro Pisano
Sedimentum arenosum in omnibus aquis dulcibus.
Tepus manendi in Balneo.

Diutiùs manere balneandum quàm à prandio.

Mora in balneo ex Andernacensis.

Qui diutiùs manere in balneo ferre non possunt.

In principio non manendum in solio ad imbecillitatē.

viribus ita redditis imbecillioribus, plus damni adferatur, quam commodi: nec deinceps bene ferat balneum, naturâ minus robustâ ad noxia pellenda, quæ adiuuanda erat potius usu balnei. Optimè igitur *Andermacus*, *Infirmi* naturâ vel morbo non parum periclitantur, si diutiùs quàm par est balneo insideant. Satius enim est antea exire quàm omnino deficere. Quare numerus horarum à me propositus unicuique pro sua natura & statu faciet satis, nisi forte aliquid superuenierit, quod vel abstinentiùm in totum à balneo, vel paucioribus in eo residendum horis, vel semel tantum lauandum in die suadeat, vt omnibus etiam imbecillis consulo. Porro cognoscetur an balneum sit profuturum si venter statim primis diebus spinam versus contrahatur: sin autem infletur, aut torminibus affligatur, inutile erit, sicut etiam si quis in primo ingressu vri & rodi intus videatur, deinde horrere incipiat. Quot diebus autem in totum balneis citra potionem utendum sit, certò præscribi nequit Nam aliæ alijs efficaciores: Deinde hi diutiùs, illi minus in eis pe seuerare possunt. Quæ naturæ calidæ sunt, citius vires suas corporibus insinuant: quæ igne calefunt tardiùs. In *Germania* medici ægris alijs octoginta, alijs nonaginta, alijs centum, alijs plures lauationis horas imperant, cum tamen ignorent quot quisque ferre potuerit. *Sauanarola* meminit quosdam suo tempore menses duos & plures balneis usos fuisse, indubiè paucis quotidie horis. Sunt autem qui tunc à balneis abstinentiùm esse doceant, quando cutis ex facultate illarum nimirum ex sale vlcera, rursus conuenerit: quanquam insueniantur qui bis aut ter exulcerentur, conualescant que: Alij verò ne semel quidem, sed materia in his paulatim per meatus degerit, quod indubiè pro corporis habitu siue raro, siue denso, siue mediocri accidit. Nò mirum est eos qui iuxta fontium venas calidissimas per totos aliquot dies & noctes resident, statim exulcerari Non est facultati ac laudi balnearum quarumcunq; cutis eroso exulceratioq; tribuenda, sed potius acrimoniæ salis ac nitri quæ in eis continentur. Si eiusmodi aqua medicata bibatur, cutis multò faciliùs exulceratur adhuc recens & mollis, siccata iam rursus per se conualescit. Naldè igitur errant qui tam diu lauandum esse censent, donec cutis erodatur. Non est expectanda exulceratio, vt paucis diebus curatio absoluat, cum non sine periculo fiat, præsertim in ijs qui corpore tenui, vel non satis purgato, sed cibus etiâ in balneis assumptis pleno adedò continentur eis insidet. Certius signum curationis in balneo absolutæ est, si corpus meliùs quàm antea habere cæperit, & functiones naturæ vegetiores existât.

Nam qui non adedò multis recrementis humorum redudant, & probè antea purgati sunt decentiq; victu vtuntur, eorum cutis nò tam facile sicuti aliorum, qui contrario modo se habent, rubescit eroditurq;, nisi violentâ illâ & continuâ lauacione vim naturæ intulerint. Quanquã nonnulli ne sic quidem cutis ruborem contrahunt, sed mortem potius sibi accelerant, vel tantam viscerum imbecillitatem accersunt, vt nunquam ea ad pristinum robur restituere possint Fateor quidam exulcerationem illam ex balneis contractam ægris non nunquam commodi aliquid adferre, sed id quoque citra illam euenire potest. Hæc ille Ego sanè obserua-

Quomodo
cognosce
mus profi
cere balneû

Quot dies
bus in torû
sit balnean
dum præ
scribi certò
non potest.

Error quo
rundâ me
dicorum
Germ.

Mora per
plures men
ses in laua
crio.

Exulceratio
cutis.

Nò semper
expectada
cutis exul
ceratio.

Quidam mor
tem sibi ac
celerant, aut
insigniter
nocent.

uari nostros Germanos solere plerumq; ab vsu balneorum, etiam dulcium aquarum, incidere in eruptiones, rubores, exulcerationesque cutis, idque crebris alijs nationibus: Causas esse puto iam ab Andernaco assignatas, morā diu tūriorē in ijs, quōd non ritē repurgentur, quōd multū bibant & comedant dum lauant. In mirabili balneo Bolleni obseruauī quibusdam cutem non exulcerari, alijs citō & aliquoties erumpere. Existimarim illos qui sudant facili, minus eruptionibus obnoxios: nec verō precipuam causam attribuerim eruptionis, mineras libus vim suam imprimētibus aquis medicatis: quamuis non dubitem etiam inuare & augere. Quicquid sit diuturna experientia cōstat eos qui exeunt ex balneo, cum prodire volunt eruptiones, vel cum prodire, aut vlcerationes in totum nō sunt curatæ, sepe in graues incidere morbos: id quod ipsemet etiam in me ipso obseruauī ab vsu balnei acidularum S. Petri in valle Griesbachiana. Cū enim ob vlcus renis, aliquam diu bibissem acidum fontem copiosē mane ieiuno ventriculo, ac ante cœnam, & pro quotidiano potu benē prius repurgato corpore tū per cathartica, tum etiam per aquæ potum & sudores, volui quoque experiri lauacrum: quod cum tardius incepssem, & tanto tempore non possem ferre lauacrum, quanto perfererat Il. meus Princeps (qui feliciter eas aquas bibit inter cibos loco potus, ascenditq; baluando ad 12. horas, cum incepsset ab hora semis, & ita paulatim iterum descendisset) atque E. C. absoluisset balneum, ritē curatus ab exulceratione: ego qui incipiebam nonnihil exulcerari, nolui remanere in balneo sed eum sequi (licet ille pro sua summa clementia vellet me remanere) incidi in grauem morbum. Consilium igitur meum est, vt post eruptionem balneū adhibeas, sed non diu maneant in lauacro, nisi cogantur, vt sepe vidi coactos ob ardores & pruritus: Continuent autem per paucos dies balneū paulatim desistēdo, donec in totum curata cutis suo nitore restituatur. Non loquor hic de ijs qui ob magnitudinem morbi diutius coguntur balneare, & aliquot eruptiones aut exulcerationes ferre, quæ non toties euenirent, meo iudicio, si nō ita violenter præter omnem rationem lauarent, & tam diu in lauacro, vt faciunt nostri Germani, manerent. Pro colopbone hic non videtur mihi malè conuenire historia notata digna ex Morello de aquis medicatis Patauinis. Retulit Chirurgus quendam rusticum mense Decembri tum paupertate tum ingenti frigore cum se videret circumseptum, fame potius quàm frigore emicri sibi induxisse. Quamobrem in Apennense balneum egrotorum ingressum, in eo die noctuq; ad mensem Iulij remansisse. Cum autem vellet exire ē balneo, maximis doloribus ex cruciatur ita vt se mori clamaret: dormiebat in balneo, bibebat ex ea aqua, panem in ea madefactum comedebat. Tandem mense Iulio, cum maximi aestus extarent cum cepisset paulatim exulcerari, demum euasit omnino & sanus remansit. De quodam alio etiam retulit qui per quatuor menses pariter in eodem balneo commoratus est. Hæc ille.

Cur Germani facilius habeant eruptiones.

Periculosū desistere à lotionē cū cuti imminēt exulcerationes vel rubores.

Acidę Griesbachianæ.

Il. E. C. Vvitenb. balneauit ad 12. horas.

Grauis morbus ob exulcerationē cutis nonnihil, suppressam.

Ab eruptione non diu hærēndū in balneo.

Historia cuiusdam qui ingressus balneū Apennense vitādī frigoris ergo, in eo mansit per menses 8.

Historia alia cuiusdā qui per 4. menses moratus in balneo.

Quid agendum iis horis quibus non lauatur, vt in exitu & à cibo: quando prandendum, cœnandum, redeundum ad balneum : de que somno obiter.

CAP. V.

Absterſio. **B**alneis egressus æger, in tepidario calidis linteis aut spongys siccis abstergi curioso seque vestimentis innouit debet, vt frigus ad eum non aspires: Deinde verò in conclauis & lecto calido à ventis & aère tuto, ad horam decumbet, sudabitque, si natura ad id absque multis & grauibus operimentis procliuius est. somnumque breuem, si volet à sudore captabit, non antea. Etsi verò hic etiam non superueniat, tamen æger per id tempus quod dixi, in lecto conquiescet: inde sudore, si erupit, linteis absterſo totum corpus fricetur, præsertim resolutis. Ante omnia verò caput exsiccandum est, vt quod plurimum offendas tur, si recrementum eius ob cutem obstructam, non euaporent. At si frictiones ob dolorem aut vlcera fieri nequeant, glans subiicienda est: Indutus iterum vestimentis in aërem temperatum & purum egredietur, donec iterum refrigerat paululum, aut in conclauis modicè ambulabit, vt flatus & vapores ex calore balnei contracti discutiantur. Hæc Andernacus, & rationi & Montagnana insigni & celebri medico consentanea: cuius in consilijs Tract. de Balneis, lauacro vsi præscriptio est, vt ex eunte è balneo caueant ab aère ambiente frigido, muniant se bene vestimentis, & in lectum se recipiant: in eo quiescant ad minimum per horæ quartam partem, bene lecti, non tamen nimium, si oriatur sudor, admittat, postea abstergere curant corpus, & eo absterſo parum iterum quiescant minus cooperti. Non comedant nec bibant donec corpus calorem habeat temperatorem, deambulent parum ante cibum: qui non possunt deambulare, vt artritici paralytici & debiles, curent instituendas leues frictiones artuum. Si balneantes se imbecilliores sentiant, dormiant per horam inter meridiem & cœnæ tempus.

Sudor.

Friccio.

Glans.

Cauendū in exitu balnei ab aère frigido.

Fricciones.

Somnus inter meridiem & cœnæ tempus.

An vno eodemque tempore tum potum tum balneo aquæ medicatæ sint vsurpandæ? an in cibariis liceat aquis medicatis vti? an cum balneo iungendus vsus cucurbitularum?

CAP. VI.

Num potio aquæ medicatæ in totum sit absoluenda, & deinde in balneis descendendum: an alternis diebus aqua medicata bibenda alternis lauatio sit tentanda, tres sunt medicorum sententiæ. Quidam affirmant aquam primum diebus aliquot succedentibus bibendam esse: quidam hoc die potandam, altero in ea lauandum censent, vt sex diebus ter aquæ potio, terque lauatio adhibeatur. At si morbus longior fuerit, diutius aquam bibendam & etiam in ea lauandum dicunt. Mihi placet vt aqua prius purgandi corporis gratiâ bibatur vel sex vel septem, vel 10. vel 15. vel pluribus diebus pro morbi conditione: deinde etiam

Varie medicorum opiniones.

Purgatio per aquam.

etiam lauetur totidem aut pluribus, & si morbus externa potissimum affligat, ut citra potionem balneum adhibeatur Imbecilles qui aquae potionem desiderat, tertio quoque die vel pluribus, vel duobus continuis eam bibendam, tertio con-
 quiescendum esse cenfeo, & in eo clysterem ex illa confectum, sicut monui, inji-
 ciendum, qui saepe plus quam potio aquae proficere solet. Germani nostri cum
 quidam sint, balneis magis utuntur, siue morbus interiora, siue exteriora cor-
 poris membra obsideat: & si quando bibunt, accidit in balneis magno errore &
 incommodo. In Italia plerunque aliam aquam medicatam bibere, in alia lauare
 solent, eo quod haec magis potui, illa balneis accommodata sit: verbi gratia, si po-
 tionem sumat aeger ex aqua Villensi, balneum ac lauationem in aqua Corsena
 absoluat, Andernacus. Idem, Solent hodie medici Vindelici aegris suis praecipere,
 ut primam Syluestribus utantur aquis ad dies 15. deinde ad Cellenses se confe-
 rant, ibique tam diu lauent, donec curationem absoluant: quod sane consilium non
 improbarem, si Syluestris fontis aquam prius pro natura morbi biberent, deinde
 in Cellensibus laurent: Sin autem lauare tantum aegri vellent, ut tunc vbi la-
 uationem inceperint, in iisdem quoque hanc absoluerent. Iac. Theod. vulgarem,
 antiquam, malam, & nocuam esse consuetudinem acidos fontes bibere & in ijs
 balneare: id etiam fieri apud fontem acidum Goppingensem ac plures laedi quam
 iuuari. Probo sane Andernaci methodum ut purgato corpore bibantur medi-
 catae, nisi quis velit ante purgationem, loco syruporum praeparantium mediocri
 quantitate per dies duos tresue calidam mane bibere: postea purgationem cum
 aqua medicata sumere: deinde euacuato corpore iterum bibere copiosam aquam
 ad educendos, si commodè fieri potest, reliquos prauos humores per aluum, vel
 per vrinam aut sudores quò apparebit naturam inclinare. Quò enim natura ver-
 git inquit Hippocr. eò ducere oportet. Si cura morbi per sudores non fuerit abso-
 luta, licet postea balneare, sed non tot horis ac diebus ac si non fuisset vsus potu
 ad sudores: nec etiam, ut verum fatear, improbo potum aquarum ad sudores mo-
 uendos in quibusdam morbis per aliquot dies post finitam lauationem aut parum
 quotidie circa finem lauandi. Denique ut dicam quod sentio, summe displicet aegros
 in ipso lauacro dum balneant bibere, ac ut hoc etiam obiter dicam comedere,
 licet viderim medicos quosdam doctos in thermis Pluvarijs permittentes ut suis
 aegris exhiberetur potus aquae medicatae vel etiam vinum. Meis aegris, in quibus
 mihi opus videbatur, & potissimum ijs qui difficulter sudabant, ego in exitu
 balnei magnum haustum ex latice fontium desumptum quam calidissime fieri
 poterat exhibebam in lecto ac ipsemet quoque sumebam: Et certè mihi qui habeo
 ventriculum valde frigidum & imbecillum cum calido hepate, admodum con-
 ferebat: nec non Domine meae quam ad thermas illas deduxeram. Opinioni
 Baccij lib. 2. cap. 10 accedo dicentis.

Clysteres
ex aqua
medicata.

Aqua Vil-
lensis.
Aqua Cor-
sena.
Aqua sylue-
stres.
Aqua Cel-
lenses.

Mala consuetudo eo-
rum qui bibunt
aquam acidam & bals-
neant.

Potus aquae
loco syr-
porum.

Purgatio
per aquas
medicatas.

Quidam in
iplo balneo
dant aquas
medicatas.

Dari potest
aqua medi-
cata in exi-
tu balnei in
lecto.

Motagnana
notatur, qui
bibit ante
ingressum
balnei.

Consultit Montagnana Medicus suo tempore illustris, ac balnearum admo-
 dum industrius, dum patientes quidam balneo utuntur, aquae eiusdem balnei
 sabbatum, ante ingressum aluci praesumendum esse: ut cuius virtus quasi altera

Præcedat
potio pro-
pter purga-
tionem.

Potio & la-
uacium ea-
dem die nõ
institatur.

Raccio non
bibenda a-
quæ medi-
cata cum
cibus.

Acidæ ad
urbem Romæ.

Aquæ Pu-
teolanæ.

Aq. Borbõ.

Aq. Orbes.

Acidg Rom.

manus ad extrinsecam exprimat. Idque specialiter in Astute, in Asthmate, & in
Empyicis, quanquam mihi non admodum laudatur. ad summum vero si cui po-
tu, & laua. ro, vtendum sit, is per plures dies antea bibat, & postea lauet, non è
contra: ex potu enim purgatio ferè intelligitur: ex balneo autem alteratio, res
edificatioque & confortatio membrorum. At hoc inter prima Medicinæ insti-
tuta est, purgari prius debere corpus quàm alterari, & confortari. Sunt tamen,
qui vel ex forti naturæ robore, vel ex consuetudine, ab antelucanis potionibus,
luatione quoque eadem die vtantur. Quod perperam fit: cum ad minus alter-
nandi essent dies. Sic enim trahitur natura cogiturque ad contrarios motus, à cõ-
tro scilicet ad circumferentiam, quos difficile valet simul tolerare. Galeni quoque
auctoritate in eodem Aphor. smò. V. Sect. iiii. Balnea (inquit ipse) calida obsi-
stunt purgationibus, & tunc præcipuè cum vehementioris extiterint caloris. Et
præterea quoniã multa per noctem solet fieri vrinæ emissio, quæ vespertino bal-
neo impediretur. Huic affinis est questio nobilis altera, an in cibarijs liceat aquis
medicatis vti. Damnat Baccius l. 2. c. 19. d. Abusus insignis periculi est, aquas me-
dicatas in potibus ac cibarijs vsurpare: non erat apud antiquos, sed nõstri seculi
inuentum, & (vt quisque decipitur specie recti) ob duas causas. Vna quæ em est
saporis illecebra, ob quam aliqui eas cum vino temperat, bibuntq; suauius, vt vsu
venit de quibusdã Acidis ad urbem Romæ, de quibus mox paulò dicemus. Altera
occurrit ex vulgari fama sumitur, cum quæpiã balnei aqua perinde solet in suavis-
sime saporis celebrari, ac si simplex esset, & potabilis, cum non sit: haud enim id
absolutè intelligendũ est, ac minus vsu recipiendũ: sed ad respectũ duntaxat cõ-
positarum illarũ, quæ planè aut in sapore, aut in odore quampiã præ se ferunt in
suauitate, eatenus suaves sunt intelligendæ, non tamen dulcibus comparandæ. Quæ
nomine celebrantur in Puteolanis per multæ aquæ: Fontanalis in primis dista-
qua, Crypta item, & Iuncaria, & aliæ, quæ ibi nitratae sunt, ac bituminosæ mi-
stura. Aliæ & in Baias, quæ cũ videantur non adeo differentes à simplici aqua,
sunt omnes tamen plus aut minus compositæ. Salsæ sunt Aquarij aquæ quanquã
eis alioqui vsurpentur in cibarijs. In aquis ad Borbonium Ancerici in Gallia, nihil
adeo inamoni saporis reperitur & cum in eduljis consuetudine vsurpentur, ceterũ
sunt alterum Balicani, & sulphuratisimæ. Tales perperã vsurpantur in His-
spania ad Orensem ciuitatè, cum tamẽ ex minimi mixtura ac sulphure, sint admo-
dum calentes. Acidæ omnes, quas hodie Romæ per multi sanè viri illustres cum
vino bibunt, ex communi consensu chalcanturum obtinent, vel salis quidpiã, vel
cineris, vel aluminis. Sunt enim acido insigni sapore, ac lingua suctu quodã car-
punt, & relinquunt decoctæ in vase albissimi pollinis specie gypsi, aut calcis mistar
salsifcule. Quanto autẽ versentur in errore hi, qui vicinã medicatis abutuntur
aquis, duabus potissimè rationibus demonstratur: primò, quia aquã, quæ mista
est, vsurpãt pro simplici: deinde rem quæ est medicamentũ, vsurpãt pro alimẽto,
& iã scimus quòd medicamẽti substãtia cũ non possit à natura digeri, necesse est
vt in matũ conuertatur humorẽ, qui plurisariã postea sese exerit noxius. Cui pe-
riculo argumento esse possunt plures ille aquæ, quæ cum ex tonitru pluerint,

aut per tegulis excolatæ sint met allicas, acrè quandã potuerint cõcipere qualitate, ob quã æstuosæ, ac noxiæ stomacho, & intestinis, ab vniuersa Medicoꝝ scho-
 la dãnantur, non sine dysentericæ aut inflãmationis alicuius viscerũ periculo his,
 qui eas sumpserint. Multo ergo magis damuandæ veniũt potibus sponte manã-
 tes aquæ quæ manifestũ ex natura alicuius mineræ misturã conceperint, quæ om-
 nes siccãt, ac aliquã idcirco obtinent medicamentariã qualitãtẽ. Porrò constat
 Alimenti, ac Medicamenti esse oppositã rationẽ, etiã in vsu aquarũ ipsarũ. Sane
 aquæ balnearũ, vt sunt omnes quoddã medicamẽti genus, operantur, tũ quantita-
 tate ipsa qua cibitate cõprimunt ad excretionem, tum qualitate, quam obtinent,
 absterfua: quin natura ipsa cooperãnte detruse, interna quæcunq; trãseunt mẽ-
 bra expurgãt omni excremento. Contra verò accidit vbi aut in cibarijs, aut in poti-
 bus sumendæ veniũt: nã ob modicã quantitãtẽ, neq; sollicitãt naturã ad excre-
 tionẽ, neq; grauãt, sed cũ alimento simul ad intima vsq; viscera distributæ, neces-
 sum est alterũ duorũ. Vel vt corrũpantur, & in malũ conuertantur humorẽ: quã
 ob causam vidimus quandoq; ad aquas potabiles balnearũ homines, indigestas,
 corruptasq; in bilem aquas, copiosissimam simul bilem, & vitã miserè euomisse,
 Quod omnes qui ad balnea versantur Medici attestari possunt: Vel certè necesse
 est, vt ebibitarũ eiusmodi aquarũ potio, aliquã relinquat in venis, ac in sanguine
 ipso, eius mineralis qualitatis impressiõne: quo fit, vt nisi subitariã inferat noxiã,
 eo offendat grauius, quo paulatim afficit, cõtaminetq; mala aliqua qualitate jans
 quimẽ, ac spiritus vitales, vnde ex insperato aliquo oritur humorũ ebullitio, aut
 viscerũ inflãmatio, aut vrinæ difficultas, aut lapis, aut dyslõteria, aut eius generis
 aliquid vitũ perniciosum. Quo planè sensu, de assumptis scilicet in cibarijs aquis,
 quæ aliqua mistione infectæ sint, intelligenda est ea Hippocratis cõsura in libro
 de Aere, aquis & locis, Calidæ aquæ (dicit ipse) aut vbi ferrũ nascitur, aut es, aut
 argentũ, aut aurũ, aut sulphur, aut bitumen, aut alumen, aut nitrũ, omnes duræ,
 & æstuosæ, quæ & difficulter minguntur, & ad alui egestionẽ sunt cõtrariæ. In-
 telligas si in cibis sumitur, & potibus, non iure balnei. Sicuti & quod subdit, In
 salis similiter decipiuntur homines, in eo quod per aluũ secedere, eamq; soluere
 putãtur: sunt enim crudæ, & coqui nõ possunt, ad egestionẽ contrariæ, ac adstrin-
 gẽtes potiũs, quã eliquãtes. Manifestũ est ergo quã planè aberrẽt ij, qui in ciba-
 rijs id genus admistas bibunt a quas, easq; meritò ab omni victus ratione alegas
 mus, atq; interdiciamus. Hæc ille. At verò lac. Theod. in suo thesaur. aquatico scri-
 bit l. l. c. 2. vinosos esse fõtes in Lãgeschwalbach in valle Mũntzbach & aliũ fõtẽ
 Lũndebronnẽ: eius autẽ in Mũntzbach mineralia dicit esse copiosũ ferrũ, vitriolũ
 mis sue bergschwebel aut gelbẽ atramẽt, succinũ, sal gemẽũ sue Cristallin
 saltz, capburã fossilẽ & parũ sulphuris: Incolas nihilominũ vti p quotidiano po-
 tu asserit, & vt plurimũ sanos esse, robustos, nõ nimĩ pingues, boni coloris, sanos
 senescere, si pegrinãdo incidãt in morbos facillẽ restitui, nõ multa coaceruare ex-
 cremẽta, immunes à morbis capitis, defluxionibus, à morbis vetriculi, vteri, geni-
 talium partiũ, renũ, vesicæ, hepatis, splenis, febrib. ictero, hydropẽ, articularib. mor-

Quomodo
operentur
aquæ medi-
catæ.

Aq. in bilera
conuerfa
mortifera.

Hippocr. de
aq. sententiã.

bis, elephantiafi, leprâ, maligna scabie, epilepsiâ, calculo & lumborum doloribus. Ego sanè fontibus pluribus acidis adfui, Griesbachianis, Schauenburgensibus & S. Petri, Ribelsauwensibus, Antegastensibus, Oberrauwensibus, Goppingensibus, Yebenhausensibus, Hatheuensibus & alijs aliquot ad Nicarium ubi multi bibunt eorum salubriter inter cibos sine vlllo nocimento, quod audiverim, imò celebrant vulgò potum: Principes etiam bibunt: Ipse etiam per 10. septimanas salubriter potu quotidiano bibi acidas fontes potissimum Yebenhausenses hoc anno qui mihi restituerunt appetitum afflicto insigni inappetentiâ cibi & potus. Ante aliquot annos cum meo Illust. Principe Griesbachianus per mensem integrum nullo alio vsq; potu, in que ysdem lauimus. Quo sit vt nihil mihi videatur periculi imò iuuare posse se mediocriter cum cibis bibantur aquæ medicatæ, quæ constet non malignis & insalubris mineris, & potissimum quibus earum insunt tenuissimæ partes & spiritus (quales sunt in yis quas modo cõmemorauimus) qui facillè exhalant vt nulla remaneant vestigia acilitatis, nec vinosi quidquam, ac similes redduntur vulgaribus non infectis nisi diligenter fuerint obturatæ & loco frigido conseruatæ: Nec video cur rejciendæ eiusmodi aquæ, quia medicatæ, nisi velimus omnes medicatos cibos etiam rejcere: Nihil in illis quod putredinè generare possit deprehendo, nec etiam ex se facillè corrumpuntur. Concesserim fortè aliquos bibentes aquas medicatas etiam acidas copiosissimam bilem & vitam miserè euomuisse: verum illud valde dubium an hoc ascribendum aquis medicatis veniat, quas inter cibos biberint. Quid si ante insigniter cacochymici coaceruata bile à praua victus ratione, seu etiam viscerum intemperie, nec benè prius repurgati? Nisi fortè fuerint aquæ medicatæ calidiorib; mineris multum permixtæ, vel malignis: de acidis minus calidis & quibusdam planè frigidis an id sentiendum, acutioribus dijudicandum relinquo. Si qua ex nostris acidis cõtaminarit mala aliqua qualitate sanguinem ac spiritus vitales, vnde obortasit humorum ebullitio, aut viscerum inflammatio, aut vrinæ difficultas, aut lapsus, aut dysenteria, aut eius generis aliquod symptoma perniciosum, id, meo iudicio, nimis quantitati assumptæ nec tamen excrete esset tribuendum: si aliqua mineralis id efficeret, iudicarem id euenire, non quia mineralis, aut quia moderatè sumpta esset cum cibis pro potu: sed quia malignitatem in se haberet, aut nimium esset medicamentosa pro potu quotidiano. Nec sanè in Hippocr. lib. de aère & aquis inuenio interdicti potum medicatarum aquarum inter cibos. In genere quidem improbat aquas calidas minerales quæ per violentiam caloris nascuntur: non tamen ita spernit, vt inter cibos vel alio modo, vsus earum tollat: ait enim: Quorum verò molles ventres & humidi ac pituitosi sunt, his durissima ac subsalsæ aquæ conferunt. Sic enim maximè reficari poterunt. Cur non liceat nobis, in personis quibus conuenit, bibendas præscribere inter cibos aquas medicatas, prout vtimur jalæ, sinapi, aceto, pipere, Zinzibere, & similibus vt citrijs, capparibus & alijs medicamentosis? Ad dederim præterea nec præter rationem, meo iudicio, potum acidorum fontium nostrorum salubriorem in multis etiam

Acidi fõtes
 varij salu-
 briter inter
 cibos bi-
 buntur.

Acidæ Ye-
 benhausen-
 ses.

Hippoc. nõ
 interdictus
 potus aqua-
 rum medi-
 catarum cõ
 cibo.

sanis (de perfectè sanis non loquor, qui rari, plerique homines sunt neutri) & morbidis quàm ipsius simplicis aquæ, vel etiam vini. Experientia enim constat multos non posse ferre potum frigidæ, qui tamen huius ferunt etiam copiosè assumptæ ieiuno ventriculo, id quod mihi ipsamet euenit. Spiritus subtiles mineralium gratam aciditatem præbentes corrigant nimiam humiditatem & frigiditatem aquæ simplicis, ac robur addunt visceribus laxioribus & imbecillioribus (nolo hæc inaudiri de ijs qui se ingurgitant) Quin imò docti & celebres medici ad leuandam sitim miscent aquæ communi tantillum spiritus, vt vocant, vel olei feruidissimi & adurentis vitrioli: Id quod vidi facientem clarissimum meum Præceptorem Gesnerum cum siticulosior esset: Id etiam præscribebat insignis Medicus & Philosophus memoriâ dignus Dominus Zwingerus, naturalè acidularum mixtionem emittentes, fortassis Galeni imitatione aceti parum aquæ affundentis: quæ miscella minùs tamen grato naturæ humanæ est sapore quàm temperamentum mirabile à Deo acidulis, vino pauperum inditum. Ad hæc dixerim subtiles spiritus aciditatem nostris acidulis imprimentes facere vt minùs diu hereant in hypochondrijs, & citiùs communi aquâ cum cibis concoqui & distribui. Quid dicam de ijs qui ob calidius hepar vel etiam calidiorem ventriculum vel imbecillius cerebrum vinum ferre non possunt? An non his magis ex usu fuerint acidulæ (attestante etiam experientia) nostræ, si ventriculus facillè ferat, vino fumido & vaporoso. *Illust. Mater Illust. mei Principis, quam honoris gratiâ nomino, quæ nunc in Hassia moratur, salubriter à plurimis annis nullo alio potu vititur quàm acidularum vicinarum. A vino sanè citiùs potest excitari humorum ebullitio vel viscerum inflammatio quàm à nostris acidulis. Hæc scripsi vt constet quibus rationibus motus, non solùm permittam potum inter cibos acidularum nostrarum, sed ipse etiam non verear passim in usu balnei fontis admirabilis eas præscribere: Quam meam opinionem consuetudinemque (vti omnes alias) paratus sum mutare si veris rationibus experientiâ comprobatis demonstratur melior. Alijs quidem medicis peritis liberum est de suis fontibus, mihi nec expertis nec notis (de quibus non loquor) suas obseruationes scribere: mibi de notis idem ius esto. Illud obiter subiunxero, aquas Plumaris refrigeratas destitui sapore & odore minerali claras & puras esse, similesque videri vulgaribus simplicibus, vino denique misceri cum cibis, nullo quod audierim aut viderim, nocumento. Idem vidi facitantes pauperes ægros plurimos, nec nò quosdam diuites in Balneo admirabili sua sponte me nec imperante: nulli tamen in noxam vel leuissimam, multò minùs perniciem obseruari cessasse, vt luculentè apparet ex historiarum quas superiore libro commemorauimus Sylua. Cui opinioni de quibusdam aquis medicatis salubriter bibendis cum cibis, astipulatur sequentia Baccij scribentis lib. 6. cap. 2. de ferratis aquis. Rusella vetusta fuit in maritimis Senarum ciuitas, hodie paruus vicus, vbi balneum, cuius mentionem inuenimus apud Ammianum in Commentarijs Antonini Casaris. Est autem aqua clarissima super cæteras à quas, nec valde calida: quin vbi refrixerit suaui-*

Spiritus vitrioli.

Aquæ Plumaris.

Fons admirabilis.

Rusellæ ciuitas & balneum.

Rufellana
aqua vinū
diluitur vti
liter.

Rufellana
aq. mixtura.

Rufellana
aq. vires.

adeo gustanti apparet, vt vix cam mineralcm agnoscas, ac iucundè admodum cum vino diluta bibitur, cum manifesto hepatis, ventriculique iuuamento. *Misnera* (vt pluribus experimentis comperimus) ferrea pluri ex parte est, cū quinta aluminis parte, ac sulphuris: Unde tantisper incalescit, fomite & momento aegenti. In balneis mediocriter digerit, atque exiccat, scabiem, atque id genus cutis vitia delet. Crurum manantia vlcera per sanat. Consueti autem sunt ex tenui plebecula aliqui, eius aquæ molli tempore allecti ea balnea ingredi, ac diutissimè quindecim etiam dierum spacio in eis permanere, ac mirum est vt extenuati alioqui, ac ad ossa etiam enervati, pingues ac robusti exeant. Vt sciant qui legunt, lentè hæc balnea, ac inoffensè operari, tota æstate, atque etiam sub Sirij feruore vitælia. Hæc Baccius. Et certè quanquam nouum videatur, nouum tamen non est, ad cibos medicatas aquas adhibere: Siquidem Tryphon Gortyniates, Galeno teste lib. 5. de comp. med. secund. loc. cap. 2. splenetico balneo egressus salsamentum citra panem exhibet, & vinum mari mixtum, sequentique die eadem offert.

Cucurbitula
cū scari-
ficatione.

Aquæ à Co-
metis.

Potus medicatarum in balneo & cum cibus reuocat in memoriam nos vidisse plures vtentes etiam cucurbitulis dum balnearent tum in thermis Plumarijs tum alijs: Quibus suffragatur *Andernacus*: In ditioe Senarum sunt aquæ medicatæ à Cometis vocatæ dulcis aquæ similes, in ijs cucurbitulas applicare solent. Ego sanè non improbo earum vsum, si cum consilio medicorum peritorum ad moueantur potissimum scapulis & humeris in affectibus capitis & faciei: coxarum verò femori, natibus & circa inguina Baccius vtitur in scabie corniculis cum scarificatione, vt videre est lib. 3. & copiosius alibi dicemus.

Aquas aluum potu soluere, tum alias tum admirabilis fontis *Bollensis*: qua ratione purgent: & quædam alia notatu digna.

C A P. VII.

DE lauatione, omni que ei præmitti debet, præparatione, tam per purgantia, quam per alia instrumenta medica, totoque adeo eius vsu, quantum quidem instituti nostri ratio postulat, sufficienter exposuimus. Iam de aquarum potu acturis, inquirendum videtur in causas, propter quas potissimum bibuntur: in qua quidem re, ne mihi multum sit laborandum facit & scriptorum & egrotantium consensus, calculum simul adijcente experientiâ. Solui enim per eas aluum fatentur laborantes: idem scripto testantur omnium ætatum Medici, qui in hac artis parte operam posuerunt aliquam. Habet enim *Gaslenus* lib. 4. de sanit. tuenda cap. 4. In lassitudine considerandum an exercitatione, purgatione per vomitum aluumuè, gestationibus aut vsu aquarum sponte nascentium soliti superuacua expellere id intermiserint. Fallop. de thermis cap. 27. de balneis *Pistoriensibus*: Vnum il *Bagnuolo* vulgò, alterum il *Tettucio*: Primum habet paucum sal, alterum magis copiosum in vsu potissimum ad potum pro soluendo vëtre, quod facit validissimè, etiam si non exhibeatur in maiori quantitate quam duorum trium uè cythorum. *Andernacus*, Aquæ medicatæ in

Balnea Pi-
storienfia:

Balu. in Lo-
fingen.

opido Lofingen, constant sale nitro & modico alumine: non diu nimis calefieri igne nec longius deferrī debent. Potē aluum ducunt: vteri fluorem album, & strangulatum tollunt, fecunditatem pariunt. Item: aquæ Borlæ in ditione Senarum nitro infectæ, sed adstringentium expertes eoque aluum probè subducunt potæ. Item: Aquæ Pulicani in Italia admodum feruentes, eodem die mutant colorem in aureum & argentum. Exustus humores purgant, iecori vtilis. Item: Aquæ Paganelli in Italia nitro, alumine, & modico ære infectæ potæ ventriculi affectibus vnicè salubres, purgant, confirmant, appetentiam excitant. Jac. Theod. Tabern. asserit se acidularum Langenscbwalbachcensium potu repurgatum. Pantaleon cap. 18. obnoxys colico dolori manè exhibet poculum aquæ thermarum Tigurinarum, dicens aluum mouere. Baccius lib. 4. cap. 10. Aquæ balnei Cornelianii Aquisgrani calida quæ sulphure, alumine, sale ac bitumine parsiat, potæ aluum, renumque calculos ac arenulis pellit. Item: Aqua balnei Porcetani Aquisgrani, calidæ admodum qualitatis vt & obsonia percoquat Remondano teste, nullo aut sapore aut odore ingrata & minus sulphurca, cum multo sale ac multo alumine, in alueis lapidem facit. Solut hæc aqua ventrem si largius bibatur, iudores excitat ob substantiæ tenuitatem, tam sanis quam ægris in quaque ætate ac sexu perutilis. Hæc ille. Si aqua calidissima actu lapidem faciens tam salubris, cur non & nostri fontis admirabilis aqua erit salubris? Reliquæ vires aquæ Porcetani balnei adscribentur capite de hydropē. Aquæ Montis falconis in Carnis eidem Baccio tepidæ, odor ac sapor sulphureus, salsusque: nec mirum influentibus in eam ex occulto fluctibus, littore longè omnium latis hic cuniculus debiscite. Proinde notum est quod prodiait Plinius de refluxu horum fontium. Nam intumescit in his aqua æstuantis mari, moxque residet illo quiescente. Hanc, qui nuiter eam sunt experti, ebibitam infernè purgare asserant: quod causæ non dissentit, pluri ea sale, ac sulphure participante inter alias misturas. Exsiccat in balneis, ac moderatè calfacit, digerit, ac abstergit, ex quibus multa potestatem ex tertijs, tum ex quarto facultatibus, operatur. Sunt in vsu tota æstate. Itē Balnea S. Martini sub Como inter montes, qui vulgò Brælia, à Strabone autè ac Plinio in ga Rhetia nuncupantur. De minera, sunt hi montes metallis ditissimi, auri, argenti, æris. Gignunt Crystallū gemmarū instar splendidissimam, magnis massis, ex angularibus: nec non ametystorū innumeorum sobolem, quos granatinos à similitudine appellant lapillos. Nec caret hic tellus intimo suo fomite calor. Quare harum aquarum natura mista est, nec sine eius fomitis vestigio: nam ad tactum blandissimè calent & quæ acrimoniæ, ac salsuginis quidpiã gustui referunt, multam nitri, ac ferri misturã ostendunt, quod & ex sublimationis experimēto, & ex adiacentiū recemēto ratiū qualitate confirmatur. Odore suaues, nec vlatenus ingrata: vnde non solū natu gradiores, ac natura validos, verum etiã tenellos pueros aquæ, ac mulieres, & seæes leuissime inuāt, vel certe (quod plurimi faciendū videtur) innocēter attingūt. Sumuntur in omnē vsū, nō aliter atq; Porcetane aquæ, imprimis tamē vsu balnei electissima. Virtutū vero

Aq. Borlæ.

Aq. Pulicani

Aq. Paganu.

Aq. Langschvalb.

Aq. Tigur.

Balu. Cornelianum.

Balu. Porcetatum.

Aq. Montis falconis.

Balnea S. Martin.

adminandarum perhibentur, vt nulla plane sit à capite ad pedes affectio, quæ non visa sunt vel sanasse, vel admodum iuuisse. In potibus quidem, quanquam modicè purgatorie sint ex mixtura, stomachum tamen, & reliqua alia nutritio- nis membra omni exuunt intemperie, frigida præsertim, atque humida. Ad duciam vero faciunt ad catarrhi omnigena vitia discutientium aliarum aquarum morè, capitis, neruorum, iuncturarum. Imo si in particulam quampiam, aut imbecillam aut laxam, aut tumidam in aspersio nibus sumantur, roborant, ac discutiunt. Luxata firmant. Contractiones & tendinum, & chordarum in artibus, cæno ipsarum illutato, eo que ad solem (vt moris est) resiccato, & subinde abluto in balneis, in pristinam habitudinem restituumt. Et denique non hominibus solum verum bestijs quoque, & domesticis iumentis auxiliares repe- riuntur.

Caldanæ
aquæ in
Corsica.

Item Caldanæ aquæ in Corsica sunt mediocriter calidæ & in vsu frequenti tam balnei quam potuum ad multas infirmitates vtiliss. Per aluum enim soluunt, vi sane purgatoria perexigua, ac vermes interficiunt. Ducunt & per vrinas.

Aq. S. Laur.
in AEmilia.

Item, est quedam potabilis aqua sub Meldula Æmilie opido, quam quod nocte sancti Laurentij singulis annis oriri dicatur, eam sibi nomenclaturam com- parasse prodidit Menghus Fauentius, qui parum ante hanc ætatem super aliqua Italiae balnea breues edidit censuras. Ad vsum potionum medicatarum hanc vti- lem asserit, per 15. dies. Nam ebibitam mox se subducere, laxare ventrem ac ciere vrinas. Item quatuor millia passuum sub Fauentia, quandam eiusmodi aquam commemorat, Sancti Christophori nomine, ad cuius festum 25. Iulij frequen- tari assolet, & vt mos est indigenis, calefacere eas ac bibere pro solutionibus ven- tris. Est enim frigida, gustui salta, & inodora. Stomachum mundare, obstructa aperire, calculos frangere, ventositati & colicis opitulari traditur. Rulandus:

Aq. S. Chri-
stoph. sub
Fauentiæ.

Aluum laxant aquæ nitrosæ salsæ, Lencenses potæ. Item balneum calidum dul- cis aquæ. Bilem purgant acidulæ in Mendib & Pontterborn: bilem vtramque euacuant aquæ Cellenses: biliosos morbos iuuant acidulæ Göppingenses, Auven- ses, Berkingenses, Fideris, Cellenses. Item ventrem laxant & purgant acidulæ

Thermæ
catharticæ.

Kissing Heilborn, Sultzbrun. Item purgant ventrem & corpus per aluum & vrinam Antegast Condertbal, Niederlaustein, Heilborn & salsulæ aquæ. Dor- tomannus, Aquæ Bellilucanæ actu simul & potentia calidæ & salsæ: quarum pabulum potissimum bitumini in venis & extra contento tribuendum: argu- mento lapides, quorum pingue oleosum & lentum, humidum bituminosum: scia- licet, quod extra venas solidiores, gagatem ampelittum fossilem referentes lapia- des eruti, quibus etiam succino quid simile sepe adnatum accretumque reperit- tur, & ipsum bituminis genus genuinum existens. Sulphur hic nusquam ves- stigando repertum, nitrum & sal habent. Aquæ hæc purgant flatum, serum, pis- tuitam & melancholicum succum. Ex prædictis apparet testibus omni excep- tione maioribus vim purgatricem aquis naturalibus nonnullis inesse. In quor- um etiam classem admirabiles Bolienses nostras vt accensam, faciunt inuis-

Aq. Bellilu-
canæ.

mera experimenta historicè nuper mihi propofita. Qua autem methodo, vt id præftent exhibendæ funt fanitatis conseruandæ studiofis, postea dicemus. Priusquam tamen hoc caput finiamus placet subijcere obseruationes quasdam Bacuij lib. 2. cap. 11. Planè videtur aquas medicatas potulentas esse purgatorias. Nam educunt causam morbi: vt aquæ ebibitæ quarundam balnearum, quæ vacuando serofitatem humorum, medentur hydropi, & quæ sanant similiter icteritiam. Item autoritate Rhazæ, qui dixit æneas balneas naturales purgare tanquam medicinas. Et demùm, quia tam balnea naturalia quàm pharmanca exagitant, purgantque excrementa variè. His tamen non obstantibus, verè equidem purgatorias vix vllas existimus medicatas aquas, sed absterforias potius dicendas esse, ac lato duntaxat vocabulo intelligendum, cum interim vel purgatorias eas, vel soluere, vel deijcere vsu euenit dici. Purgatorij enim medicamenti vocabulum, quod *ναρκαριον* est Græcis, solis videtur conuenire pharmancis: quæ Galeno teste v. simpl. & in libro de his quos purgare oportet. qualitatis familiaritate proprium sibi attrahunt humorem, vt magnes ferrum, & rhubarbarum choleram. Atque id genus omnia calida esse aliquo insigni excessu. At aquas medicatas non ita agere palàm est: quandoquidem pleræque (vt diximus) frigidæ sint, ac siccæ substantiæ cum aliqua tamen tenuium partium portione: & quæ quantitate sua comprimente non minùs operantur quàm qualitate. Nec verè lubricant, cum nullæ sint pingues aquæ, quæ non etiam siccæ aliqua præualeant qualitate, vt bituminis vel sulphuris. Minimè item leniunt: quæ dulcissimæ esse natura conuenit, frigida, humida, mollia, non sicca. Abluere ergo rectius dicemus medicatas aquas: Nimirum quæ aqua sunt, & planè balneum corporis intrinsecum. Et abstergere, qualitate aliqua mixturæ modicè nitrosæ (vt vult Galenus) vel amara, vel etiam dulci, ac tenuium partium substantia. Et tales diximus nos, ad hunc vsu aquas idoneas, talesque esse eas experimur. Ad argumenta propofita, medentur ex accidenti: accidit enim in quibusdam morbis, vt causæ sint præuie, itaque eis balnea medeantur. Vel cum abstergunt, euacuantque cruditates à ventriculo & flatu, viscositates à renibus ac vesica, arenulas, lapillos, obstructiōnem forte quæ fecerat ictericiam: Vel per sequelam partis ad partem, vt si quandoque promoueant aquas hydropi, quod tamen varius est. Alioqui operantur violenter, quod intellexit Rhazes: Quod non est electiuè operari, sed promiscuè, & quæcunque fortè fortuna contigerint. Qua exagitatione nullum est accidens, aut periculum in balneis neque maius neque deterius. Post hæc non minus vile est scire, quæ verè ebibitæ aquæ transeant, an ex hepate penetrent in venas, & exinde in renes. Ex modo quidem purgationis, ac breui simul intervallo, quo ebibitæ purgantur, non tam videntur penetrare, quam sui copia comprimere, vt diximus, ac deijcere. Ex altera tamen parte, penetrare eas satis indicant exeuntia ipsa, tenniori saltē, sui parte si non totas penetrare. Nam ebibitæ aqua, primo crassa alimenti excrementa ex amplis vijs deijciuntur, simulque vrine: sanguinis serofitates. Postea dum aquæ suam molliuntur operationem, detera

Aq. medicata educunt causam morbi.

Non tamen sunt verè purgatoria, sed absterforia.

ναρκαριον propria acceptio.

Aq. medicata non lubricant.

Non leniunt. Sed abluunt.

Et abstergunt.

Respondetur ad obiecta.

Ad. I.

Ad. 2. & 3.

An aq. ebibitæ penetrent, an verè comprimant.

Penetrant.

Arg.

guntque ex dictis vijs, quæ inbæferant, superflua, aquæ clara, & puræ min-
 2. Arg. guntur. Exhausta iam ebibita aquæ quantitas, vrinæ tinctæ redeunt, & crocæ,
 3. Arg. quæ scilicet genuina sunt venarum, & sanguinis recrementa. Præterea vides
 mus, quòd permultis euacuant per sudorem. Et quos accidit post aquas ebibitas
 aliquam incurere offensam, si nimiram offenduntur retentis aliquibus earum
 vestigijs, vel in renibus, vel in hepate, vel in venis, vel in toto corporis ambitu, vt
 4. Arg. multiplici nobis experimento compertum est. Huic sententiæ quod vsquequaq;
 ebibite aquæ penetrent, facit illud Plinij testimonium (quâquam vix mihi cre-
 dibile sit) visos quosdam bibendo turgidos in tantum, vt annuli integerentur
 cute. Vltimò videndum est, quenam ratio diuersitatis sit, vt dum ebibita aquæ

Cut aq. me-
 dicata per
 renes & he-
 par excola-
 ta non re-
 linquant in
 iis sedimēta
 Resp.

cut hepate, & per renes excolantur, non æquè tamen omnibus relinquunt sedia
 menta aliqua. Nam hoc nomine damnatae sunt in vniuersum aquæ, tum limo-
 se, tum medicata, & acide, quæ à nonnullis hodie Romæ sumuntur in alimētis,
 quod relictis sedimentis, vel arenulas gignant, vel lapidem, vel id genus affectio-
 nem aliquam, sanè quoniam eiusdem rei longè alia ratio est, an medicamenti vice
 vsurpetur, an alimenti. In vniuersum quidem, ebibitas in balneis nulla relin-
 quere sedimenta, consonum rationi sit. Natura enim non facit saltum, teste Phi-
 losopho: sed procedit in suis operibus digerēdo, hoc est sequestrando, ac separan-
 do vtile ab inutili, ut de Gener. animal. cap. xi adeoque crasse, & terrestres pars
 tes cum aqua bibite, non penetrant meseraicas: sed à stomacho ad intestina se-
 questrantur ad aluum, cuius vim excreticem ipse simul extimulant, vnde ser-
 me raras id genus iuuenies aquas, quæ non primo per aluum educant, virtute,
 scilicet ac stimulo crassiorum illarum partium, & deinde per vrinas: subtiliores
 verò trahuntur à meseraicis venis ad hepar, ac vapore saltem ipso penetrant ad
 venas vsque, & exinde restant ad renes: vbi si renes sint sinceri, ac meatibus
 liberi, & non oppleti, transeunt & ipse: imò sua vi absterforia verrunt omnem
 secum ichorem, dilutantque vias, ad arenulas vsque emundandas. Sin renes opa-
 pleti, nec antè (vt debuerunt) preparati multis scatant crassis ac viscidis excres-
 cētibus, hæc ipsa in quâ viscida excrementa fiunt omnium arenularum antecedentes
 causæ, ac propria calculi materia, auctoritate vniuersæ scholæ medicorū, & non
 sed mèta terræ v'lius ebibite aquæ: quæ nimirū viscida excrementa cum inepta
 sit virtus balnei dissoluere, ac extergere: tenacius cū sedimēto aquæ adglutinata,
 perniciosus illic gignūt obstruções, phlegmata, callos in vesica, arenulas, calculos.
 Quod periculū vidi frequēs in obesis corporibus, vel quæ non adeo ad mensurā
 ebibita: v' reddebāt aquas: seu his somno consopitis, seu aquarū eius ann in salus
 britate, seu propria mineræ imbecillitate, seu quopiam alto sumentis errore. Ad
 quā cautela tria repeto, ac moneo seruanda esse præcepta: Primum, vt diligens fiat
 eius electio balnei, quod & authore, & experientiâ comprobatū sit, & tali affe-
 ctui, & tali naturæ esse idoneū. Alterum, vt studeant qui bibūt aquas, vt integra
 fiat ebibitarū excretio. Et tertium, vt nullū interm comittant errorem: Semper
 huius experientiæ memores, raras ob culpam balnei periculari sole: e in balneis:

Per accidēs
 gignant aqu.
 arenulas in
 renibus &
 vesica.

Observada
 ne ex aqua
 rū potu ob-
 struções
 arenulæ
 gignantur.

plurimos ob errorē & culpā propriam, quæ falso postea ipsi balneo, vel auctori, vel medico vitio vertitur. Hæc Baccius. An aquæ quædam medicatæ nullā habeant purgatoriam vim inditam à proprietate quadam occulta, & verè cathartica, ac tantum ablutione, abstersione vel copia & pondere euacuent, asserere non ausim: multas quidem euacuare abluendo, abstergendo & grauando facillè crediderim. Aquas autem medicatas nullas purgare qualitatis familiaritate proprium sibi attrahendo humorem, quia pleræq; sint frigida ac sicca substantiæ cum aliqua tenuium partium portione, vereor vt satis firmiter hæc ratio possit subsistere: quam plerumq; aquæ medicatæ insuscitantur metallicis, in quibus facultas illa potissimum ad se trahendi elucet vt apparet in magnete & succino utroq;. Quod si tanta esset vis mineralium vt aquas reddant siccas & tenuium partium, cur non etiam calidas, cum ipsa calida esse in confesso sit apud omnes? Præterea illud ineuitabili demonstratione erat prius concludendum proprietatem occultā purgandi pendere à qualitate manifesta caloris in aliquo insigni excessu: quæ tamēn doctus Philosophis & medicis propono pensitanda. Alterum quod hic desidero, eiusmodi est. Si ea existit sagacis naturæ prouidentia vt crassæ & terrestres partes cum aqua ebibitæ non penetrent meseraicas, sed à stomacho ad intestina sequestrentur per aluum, cuius vim excreticem ipse simul extimulant: quæ ratio est vt potæ cum alimentis id non agant, sed arenulas gignant vel lapidem? An natura quæ separat copron & terrestres partes ciborum, non potest idem facere admixta aqua medicata? An pars aliqua succorum terræ acrim magis terrestris remanens cum fecibus non idem poterit facere? Non video quid obset. Solent enim natura attrahere quod sibi familiare. Iam vero cum eiusmodi sint diuitias exat alimenta, verisimile euadit medicamenta & medicamentosa, (quorum proprium est vincere, non vinci) non trahi, hoc enim vinci est, sed cum alimentorum excrementis saltē crassiorem eorum partem in intestinis relinquere, eo que etiam facilius, quod vbi cum alimentis assumuntur, non cogit alimenti defectus naturam vt ad aliena se conuertat trahenda. Quod si quis miretur, cur cibi admixtæ aquæ medicatæ omnes partes, non etiam cum cibis à natura trahantur? miretur idem, segregatricis facultatis vim: miretur idem supra omnem admirationem mirabilem totius corporis æconomiam.

Exercitatio
in opin.
Bacchii.

Aq. medicatæ verisimile est ratione metallicorum calidas esse præparatæque

An omni ætati conueniat vsus aquarum medicatarum.

C A P. VIII

Quem admodum ex Medicorum placitis, non omni ætati imperatur purgatio: ita profectò nec illa quæ aquarum medicatarum ope perficitur. Quare rectè & prudenter mihi facere videtur, qui, quibus minus competunt, interdicit: neq; empiricorum more, omnes sine discrimine ad thermas alegant. Pueris citra annum 12. nisi quid urgeat, catharticum non propinamus: quia de causa nec eas aquas purgatrices obtrudere temerè. Est tamē vbi & in hac ætate purgatio

Pueris autem conueniant aquæ medicatæ

Senibus an
conueniãt.

nem licet cum deliberatione moliri: id quod alijs remedijs alijs: Fallopius etiam ad quarum potu ad cyathum vnum aut alterum in bimulis & trimulis, grassante Pisis dysenteria pestifera feliciter præstitit. Senilem quoq; ætatem viribus effectam ab aquarum potu excluderim. Assatim enim pro iure balneorum haustæ languidas caloris reliquias restringunt, mortemque præcipitant: infra se subsistant, cum non penetrent, aut certè difficulter, distento ventre retentæ viscera refrigerant aliæ qualitate labefactant. Quæ si calidæ sint, nec medicæ ætati tutæ, præsentente febre, existunt, nisi fortè ex eo genere sit, quæ ad vlcus aliumuè affectum, ad quem eiusmodi aqua idonea est, consequatur. Sic enim primario affectu sublato, non magno negotio secundarius tolletur. Sed & aquam bibituro illud ex

Bibentibus
aquis me-
dicatas vias
oportet esse
latas.

Aquarianz
aquæ.

Balnea qui-
bus nõ con-
ueniant.

Fallopio obseruandum, vt vias habeat latas, & sit de ijs qui possunt aquam acceptam reddere. Si enim venæ essent angustissimæ, aqua non pertransiret, & sic valdè obesset, quod ego, inquit, in meipso sum expertus. Ter enim bibi Aquarianas aquas & nihil vnquam ipsarum per lotium aut per secessum excreui: sed post duos aut tres dies, tam copiosæ per sudorè exierunt vt scutellâ ferè potuissent colligi. Gal. 1. de sanit. tuenda: Infantibus haudquaquam salubria balnea, quæ vim aliquam præ se ferunt minérale. Omnia enim talia manifestè siccant. Nec minùs à frigidis abstinendum, quæ eorum prohibent augmentationem. Paulò post: difficilimè omnium senes balneum ferunt, ob humorum paucitatem & multam spirituum resolutionem: Habenda tamen habitudinis ratio est in singulis ætatibus, Galeno testè, quando sint ex pueris seuibusque robustis, quos per balnea, etiam in potu rectè curamus.

Quomodo instituendus potus aquarum medicatarum tum aliarum, tum Mirabilis fontis: de quantitate sumenda, & tempore.

CAP. IX.

AEger, inquit Andernacus, purgatus defatigatusque vel ex itinere vel ex medicamento, die vno & altero aut etiam pluribus se recolliget, & tandem aquæ istius medicatæ potionem assumet. Verum diligenter curabit antequam illa vtatur, vt cibum pridie assumptum concoxerit tum in ventriculo, tum in iecore: Quod cognoscet si nulla tensio in præcordijs nec grauitas sentiatur. Si autem eger nihil acidum nihil nidorulentum aut cibi qualitatem & grauitatem olens quippiam eructet, sed aluum quotidie pro assumptorum ratione deijciat, quæ si natura quotidie aut saltem altero die non descendat, tertio die sollicitari debet. Quinetiam si vrina pro consuetudine tinta reddatur: si spuma & pistuina è pectore excreta sint, ne in corpore diutius retenta ad imbecilliores eius partes deferantur, potio aquæ melius proficiet. Corpore iam hisce omnibus recrementis libero, eger non labore, non inediâ debilitatus, nec curis animi affectus, sed alacris & quietus aquam istam bibere incipiet, abstinerebitque interea, dum bibit, à venere. Bibet autem manè post solis exortum, vbi sponte experimentus est,

Signa per-
actæ côco-
tionis.

Balneando
abstinendū
à venere.

& cœnam frugalem concoxerit, tam calidam quam ferre potest, ex ipsa scaturigine sumptam. Imbecilles autem in lecto aut sedili ex fonte ipsa allatam bibent. Sin autem non satis calida per se fuerit vitreo vase condita ad ignem calefiet ea mensurâ quæ ventriculo grauis non sit. Qui volet bibere aquam, inquit Fallopius, id faciat non continuata serie, sed partiatur in quatuor vel quinque vices, vt exempli gratiâ, si viginti cyathi aque essent assumendi, quatuor pro singula vice bibet, hoc est quinque vicibus: si sexdecim, quatuor vicibus: si duodecim, tribus vel quatuor vicibus, non debet bibere ingurgitando: inter cyathos cuiuscunque vicis deambulet parum, postea bibat cyathos alterius vicis assumpti videlicet duobus cyathis continuata serie, ambulabit saltem par quâ tam partem horæ moderatè, nec eoque vt sudet aut incalescat corpus, deinde bibat duos alios cyathos & ambulet, & sic deinceps: Sufficit si spacio vnius horæ vel vnius cum dimidia assumatur quantitas aquæ quæ assumenda. Nam si citò & continuata serie, vt quidam imperant, in ventriculum ingurgitetur, pylorus obstruetur & non egredietur aqua. Cùm totam biberit aquam, inambulet vsque ad horam prædictâ: quæ erit cùm excreuerit circiter tantum aquæ quantum bibit, siue sint duæ, tres, aut quatuor horæ: vel obseruet quando vrina quam reddat, non erit amplius alba, & cum ad luteum mutationem videbit, poterit prandere. Si sistatur aliud & nihil amplius per secessum, aut per vrinam aut per aliam viam aquæ egredietur, licet media pars tantum excreta sit, præteritis quatuor horis ab assumptione aquæ sumat prandium, & non exspectet donec reijciatur altera aquæ pars: quia vt plurimum nocte primum adueniente per aluum excernitur. Sunt qui inter polatis tantum diebus exhibent, altera ægrum in balneum immergunt, tertia die iterum exhibent, sed non placet. Alij mane exhibent aquam & vesperi infundunt corpus: sed nec hoc mihi placet. Ego non infunderem corpus, quousque absoluta esset potatio, & exhiberem aquam non interpositis sed continuatis diebus. A pauca quantitate incipiendus potus, vt legimus apud Aëtiū fecisse Archigenem. Incipiendus igitur erit à tribus vel quatuor vel quinque, sed non pluribus libris, & eo vsque augendus, donec quantitas fuerit reduplicata, vt si, exempli gratiâ, corpus esset imbecillum, prima vice exhibendæ tres libræ quæ erunt sex cyathi, altera 7. tertia 8. quarta 9. quinta 10. sexta 12 sed non procedatur ulterius: Si corpus fuerit validius, exhibeantur prima vice octo, & quotidie augebitur, donec perueniatur ad sexdecim, sed nunquam excedatur numerus 20. cyathorum. Cùm ad summum peruentum fuerit, non insistendum in illo numero, sed retrocedendum sensim donec deueniatur ad minorem numerum, quo coeptus potus. Aqua nullo modo debet assumi frigida, sed calida ita vt excedat teporem: Si calida actu naturali calore non fuerit, calefiat in duplici vase. Hæc ille. Ne quis autem existimet me non facere discrimen inter nationes, & earum mores diuersos ac naturas aptas vel ineptas ad potum & balneum aquarum medicatarum, addam hic quæ traicit Andernacus Germanus: cùm propter Germanos potissimum & eis vicinos conscripta hæc nostra sit historia, quam us vtilis etiâ

Qua hora dici & quomodo bibendum.

Potus & baln. simul improbat.

A pauca quantitate incipiendus potus.

Mensura bi-
bedi ex An-
dernaco.

alijs nationibus. Verba igitur Andernaci hæc sunt: Mensura aquæ medicatæ bi-
bende huic maior illi minor conuenit: hinc alij tres alij quatuor, alij quinque cy-
athos sustinere citra incommodum possunt. Quantūcunque autem vnusquisq; re-
quirat, eam omnem horā dimidia aut certe integra assumet: deinde leuiter inama-
bulabit, sed extra aërem frigidum. Sunt qui tribus vicibus ac paulatim illam bi-
bendam esse dicunt, prima libram, altera sextarium: id quod prudenter faciunt,
si aliam non antea assumant, quàm prior sit reddita. Vulgares tres sextarios
propinant, sed ita vt singulis potionibus interponant horam. Hic autem ad-
uertendum est, quēmadmodum paruas, ita copiosas nimis aquæ potiones ni-
hil proficere. Hæ enim ventriculum grauant, relaxant, & statim sine hu-
moribus educendis effluunt, vt etiam nullam vim corpori insinuent: illæ im-
becilliores sunt, quàm vt in corpus aliquid agere possint. Minimus itaque mos-
dus non multò infra librā, præsertim in adulta ætate subsistet: maximus sesqui-
sextariū non excedet. Hæ mensuræ corporibus mediocribus, hoc est non nimium
exiguis & imbecillis, aut contra plus æquo amplis & valentioribus, hibacioris
busque satis esse poterunt. In Italia tres sextarios ægris permittunt; imo qua-
tuor & dimidiam cum triente, (vacant Bocalia) & vncias quatuor. Singula
illa constant sesquisextario. Germani etsi quatuor sint, tamen aquam siue dul-
cem siue medicatam copiosam ferre nequeunt. Qua de causa medicus cuius-
cunque nationis & naturæ cognitionem rationemque habere debet. Hoc in-
terim negligendum non est, vbi locus longissimè à ventriculo distat, maiorem
copiam aquæ permitti solere, modo ille hanc sine molestia digerere possit. Vbi
iam aqua pota rursus aut semel aut per vices reddita fuerit omnis vel certè ma-
ior eius portio, siue per vrinam siue per aluum, (vrina autem tinctā, quæ a-
quam subsequi solet, excretam illam esse plerumque, sed non semper indicat) eis
capere tempestiuum est. Si primis diebus illa inferiùs non descenderit cly-
stere educenda, & cibus longius differendus. Idem etiam faciendum est, si illa
per vrinam aut vomitum duntaxat reddita fuerit: nec cibus ante sumendus
est, quàm venter eā liberatus fuerit. Nihil enim est deterius in medicatæ
istius aquæ vsu, quàm si pota retineatur, cōque, si id fiat post tertiam eius
potionem, vitanda est. A prandio sicut etiam post aquæ medicatæ potionem,
somnia interdici debet. Sin autem caueri nequit, saltem duabus horis post ci-
bum ineat, non decumbendo, sed in sedili capite eleuato: quanquam præ-
stiterit vigilem esse, & tempus iucundis honestisque colloquijs terere, & si
aër non dissuadet, modicè deambulare vt cibus faciliùs ex stomacho descendat.
Vesperti autem cœnandum non est, nisi æger valde esuiat, & cibum in pran-
dio probè concoxerit. Tunc enim duorum ouorum lutea, albumine reiecto, asa-
sumet, & modicum vini meraci superbibet. Sin oua abhorreat, micam panis
vino intinctam comedet, & coriandri Zaccaro conditi, quod satis est, sesqui horā
post lecto se committet quiescetque. Iob. Göbel. de thermis, scribens de potu ad
purgationem, suadet ijs qui sufficientem quantitatem bibere non possunt vno
haustu, vt post horam vnam sumant alium haustum. Ego vicis ægris non præ-

Clyster.

Somnia.

Cœna.

scripserim eam vten li rationem : eis potiùs consulo vt tantillum deambulent, paulò post iterum bibant. Si ventriculus sit nauseabundus, eò magis se cogant ad potum, deinde moucant vomitum, vel digito vel penna in oleo intincta : Saepe hac ratione viscida pituita & bilis crassa quæ difficulter per intestina descendit, magna cum vtilitate eicitur. Dum aquæ medicatæ bibuntur ad mouendam aluum & purgationem, non probo exhiberi tabellas Diamoschi dulcis aut Aromaticirofati : quas non improbo pro ratione personarum in morbis, vbi ad roborandas partes internas præscribuntur cum potu aquarum medicatarum. Porro quod ad tempus generale attinet, grauis est illa Fallopij censura de thermis cap. ii. Sunt qui nullum tempus in exhibendis aquis medicatis obseruent: aliquando istos secutus exhibui & bibi etiam ipse hyeme, sed maximè lædunt. Ego præterquam quòd non excreui aquam illam, incidi in crurum conuulsionem, ita vt amiserim quasi omnem motum earum partium. Id ipsum vidi accidisse cuidam nobili, cui hyemali tempore thermalis aquas exhibui, & ei conuulsa sunt crura, vt ne extendere quidem posset pedes : & hoc etiam alijs accidisse vidi. Sed obseruaui aliquos quibus aquarum medicatarum potus hyerno tempore profuit. Hyeme præterita in hac vrbe exhibebam aquas mulieri, & cum in eadem domo habitaret altera mulier eius consobrina, videretque potum aquarum eo tempore illi prodesse, voluit & ipsa thermalem aquam tunc bibere, & post aliquot dies incidit in magnam conuulsionem, doloremque crurum, & imbecillitatem ventriculi talem, vt egereret excrementa viridi colore tincta. Cum itaque ad potum harum aquarum hyerno tempore soleant vt plurimum succedere conuulsiones, moneo vt non exhibeantur hyeme, & si sint exhibendæ corrigatur aër cubiculi & calidus reddatur, ac si esset æstiuus. Aqua quæ calida est exhibenda pro potu tempore quidem calido, sed non calidissimo. Tempora oportuna pro exhibendis aquis calidis, erunt principium autumnii, principium æstatis, & vltima pars veris. Si ad refrigerandum & con- temperandum totum corpus opus esset exhibere frigidam aquam, tempus oportunum esset constitutio anni calidissima. Errant illi qui vno & eodem tempore exhibent aquas calidissimas & frigidiss. Falsa est omnino opinio, dicens potum aquarum thermalium non esse tutum anno bisextili. Eadem ex eodem lo- anne Gabelius. Potum aquarum medicarum quamuis minus probè hyemali tempore, non tamen in totum rejciendum hyerno tempore existimari, si confusis alijs aquis vires non sint imminutæ: Siquidem hyeme ventres ex Hipp. calidiores melius concoquunt : id quod de potu qui per secessum vel vrinas vim suam exserat inaudiri volo, non de eo per quem sudores mouere consilium est. Periculum enim ne ambientis algidi frigore poros constipante & distatione eua. uationemq; propulsatorum ad cutim humorum impediante, aliò viam capeffentes a iure dolores a tuum pariant. Valeat inquit Morellus de balneis Patauinis, qui tempore hyemis aquas thermalium nolunt exhibere, existimantes eas brumali tempore aliquid virtutis acquisitæ dimittere: cum tamen eo sint tempore perfectiores qz

Aq. medicatæ hyemæ quibusdam nocet, alijs non.

Crurum conuulsio à potu aquarum.

Aëris correctio hyemæ.

Tempus anni quo conuenit exhibere potum aquarum medic.

Nullum periculum à bisextili anno Aq. porus hyemis tempore non in totum reijciendus.

Aq. medicatae præstantiores hyeme.

mnibusque qualitatibus potentiores. Frigus enim ambiens non sinit aquas ita diffilare & spiritus exhalare, vnde perfectior illarum actio redditur. Quare ex parte aquarum hyems videtur magis oportuna quam aliud tempus: Idem ex parte ægrotantis est, quandoquidem virtus sit fortior ad sustinendam tantam aquæ copiam, nec aër frigidus debet hanc aquarum administrationem impedire, cum ad libitum nostrum possit alterari. Ideo quotiescunque adest necessitas & datur occasio aliqua exhibendi, fiat quocunque tempore, alterato aëre prout exigit morbus curandus. Hæc ille Baccius lib. 2. cap. 10. de tempore potulentarum aquarum medicatarum hæc scribit: Tempus sumendi aquas confusæ expressit

Error Archigenis.

Archigenes: nam matutinum proponens, benè quidem, vt communitur fit, sed subinde hora, subiungens, calidiorè confusionem fecit: nisi hæc fortasse culpa sit errantis interpretis Nos distinguemus de vniuersali tempore, & particulari. In vniuersum anni tempus idoneum est inter vtrunque æquinoctium per æstatem, & omnino temperatæ qualitatis, vere & autumnò, ex Galen. iiii. de Sa. tu. Sub. Cane, & ante canem difficiles fiunt purgationes, dicebat Hippocrates. Et ratio triplex Galeno ibi interprete. quæ & in purgationibus medicatarum aquarum militant. Primò, quia corpora tunc exusta non sustinent medicamenti acrimoniam: quare plures hoc tempore purgati incidunt in febres. Secundò, quia imbecilles dissoluuntur. Tertiò, quia aëris ambientis calor in partem trahit extrinsecam, contrariam ei, ad quam purgatio ducit humorem: quo nomine vidimus sæpe non purgatis aquas putrescere in corpore, itaq; conuersas in acrem bilem accendisse maximas febres. Militat & Aphorismus in altero solstitio:

Tempus vniuersale.

Solstitium æstiuum vitandum.

Hyemis enim frigore hebetantur tam balnearum vires, quam corporum: nam aquæ ipsæ variarum confluxu aquarum non modicè alterantur, vt pluries diximus. Aëris vero ambientis frigiditas aduersatur balnei operationibus, quæ sunt aperire, fundere, laxare: at frigus constipat, & vel planè nocet, vel non facit ad usum. Ceterùm sunt quædam aquæ, quarum priuata ratio in electionibus esse debet: tum ob specialem earum naturam quolibet tempore vsui idoneam, tum ob patientis urgentem necessitatem. Ergo quæ semper synceræ seruantur, semper vitiles. Quo modo Sancti Castiani aquæ, Porretanæ, Villa Luce, Salsule Montis Catini, & quædam aliæ, quæ deferuntur per vniuersam Italiam, atque etiam in Galliam, ac toto anno (quando scilicet cumque vtendæ veniunt) tepesactæ bibuntur vitiliter, etiam in medijs solstitijs: quanquam vel me tacente patet, quod nulla balnei aqua eodem cum successu, ac laude bibitur longè exportata, quo ad fontem proprium. Maxima enim pars ex ipso fonte hausta, ac delatæ amittunt omnem virtutem. Rectè ergo dictum est, quod quas non constat experientia esse vitiles, eæ bibendæ non sunt, nisi ad proprias venas, ac proprio tempore. Quapropter quæ nõ adeo accidentalibus pluuiarum rigibus contemmerantur, quales multæ habentur, diuini vena latis, ac operis cuniculis, vere statim in eunte possunt asumi. Hoc enim tempus, vere scilicet ipso, ac per æstatis initium, totius anni electissimum est, vt cæteris purgationibus, ita & balneis. Quæ autem ipso etiam

Bruma vitanda.

Aq. quædam quolibet tempore idoneæ.

Aq. S. Caff. Porretanæ &c.

Aquæ non parè vim ad featuriginè bibita & exportatæ habent.

Quales aq. vere bibendæ

vere,

vere, vel pluuijs, vel longis niuium destillationibus sunt obnoxie, vsque ad Canicula ortum non sunt eligibiles: tuncque per quadraginta circiter dies, vbi maxime illa obstacula cessant, optime eliguntur. Quo tempore Aquæ vallis Sancti Marini bibuntur communiter. Nisi aliquid obstitit. Sunt enim quæ magnis caloribus sumptæ non digerantur (vt iam diximus) vnde vel oppleunt, vel in malum couertuntur humorem. Sunt alie, quæ quanquam forèt æstate electissime, ob aëris tamen illius temporis eo loco inclementiam, sunt omittende. Hæc Baccius. Porro autem quandoquidem constat ex mixtione metallorum & succorum Bollenfis fontis, nec non ex historijs aquas eius non tantum impunè, sed & cum emolumento bibi posse, non displicebit à medicis eius vsum præscribi in potu, eo potissimum modo quem proposuimus ex Andernaco, & quidem ijs qui acidularum actua lem frigiditatem ferre non possunt, præsertim verò ad morbos quorum postea fiet mentio libro tertio. Quamdiu medicatæ aquæ sint, inquit Andernacus bibende morborum naturæ & status indicabunt: Alij siquidem diebus sex aut septem, alij quindecim aut pluribus indigent. Certior autem absolutæ purgationis nota est cum aqua talis excernitur qualis assumpta est. Post absolutam potionem balneum experiendum. Nam hoc cum singulare & partibus idoneum sit remedium, potionem & in vniuerso corpori accommodatum seorsum qui debet. Baccius lib. 2. cap. 20. scribit: Bibenda aqua balnei tres dies ad minus consulitur, in leuibus scilicet casibus. Communiter ad 10. vsque vel quindecim etiam dies bibendum: quod & pro morbi ratione & pro tolerantia patientis, medicæ prudentiæ determinandum relinquitur. Non sine ratione, obiter hoc loco instituimus scribere de acidulis ac earum potu. Nam præterquam quod frequentissime in potu vsurpantur, sæpius earum sparsim mentionem facimus, & cum vsu nostri fontis admirabilis præscribimus: magna est etiam ijs vtendi commoditas. Si quidem primo libro plures fontes acidos bonos prope balneum admirabilis fontis esse diximus, quorum etiam vsum magni facimus in potu tum per se ad varios morbos, tum in sine lauationis balnei nostri, denique & inter lauandum: Adde multos constare mineralibus communibus nostro fonti admirabili. De fontibus autem acris & acidis scribit Andreas Baccius de therinis lib. 1. cap. 12. quæ sequuntur. Acres aquæ, fortes, acide, per gradus suos vnius sobolis sunt. Acres igneam magis & siccam indicant qualitatem mixture: fortes cum ignea terram admistam: acide minus igneam & mediocrem. Acris saporis proprie est argentum viuum, & vapor eius: deinde æris materia & eius excrementa præcipue, quales emanant ex æris mineris acerrimæ aquæ in Cypro, & in Neusola Davie. Horum acrimoniam consequuntur arramenta, nec non Soryos, aut Misfos, chalcitidis succi, ex quibus fortes dictæ sunt aquæ: quo nomine celebres in Volaterano ex atramento. Acide tandem sunt quæ in substantiam suam acrimoniam aliquam suscipiunt vaporum aliquorum terrestrium, nimirum metalli alicuius, quæ plus minus participant argento viuo, ærugine, chalcantubo. Acidulæ aliquæ manifestam in se continere videntur mixturem vel aluminis,

Quales ætate.

Aq. vallis S. Marini.

Cautio.

Quamdiu sint bibende aquæ.

De acidulis

De fontibus acris & acidis.

Argentum viuū acris saporis.

Aëris materia.

Arramenta.

Acide.

Argentum viuum.

Cinis.
Vinolenta.

Fons Paphl.
Andriæ fôs
statis dieb.
vinum mit-
tens.

Lyncestis
aqua temu-
lentos faciês.

Bituminis
impressio in
vinosis.

Asperæ &
austeræ.

Omne me-
tallum acce-
aquis acidi-
tate concu-
liat plus,
minus.

Sed præter
cætera, ari-
atque chal-
cantihî ma-
teria.

Aetismetal-
super reli-
qua pluri-
mâ gignit
excremen-
torum.

Cur nõ vbi-
q; ibi aq. a-
cida læper.

Acidarum
facultates.

vel nitri, vel salis, atque cineris. Harum porò naturam consequuntur vinolenta, que & ipse aliquam imbuunt metalli acrimoniam. Sunt verò rariores inuentu, vt quem in Paphlagonia fontem scribit Theophrastus. Nisi superstitiosa aliquorum fontium exempla posita sint: qualem Andriæ fontem Liberi patris rescitant Mutianus & Plinius, quem statis diebus septenis eiusdem diei vinu mitte-
tere, sed si auferatur è conspectu templi, saporem transire in aqua, euaporata for-
tasse illa virtute. Et que vini, non sapore, sed potestatem imitantur, vt Lyncestis
aqua, que ebibita vini modo temulentos facit: quo effectu, ac etiam sapore ipso,
aliqua bituminis impressio notatur. De asperis autem, austeris, & huiusmodi sty-
pticis, ac adstringentibus, haud aliam hîc rationem habebimus, nisi hanc, quod
quia communes sunt differentie, misti alicuius consequuntur natura, aut ferri,
scilicet aut aluminis, aut lapidum eiusmodi. Item lib. 6. c. 21. Omnis metalli acris-
monia habet proprietatem ad acozem. Quod constat experientia, nam alio loco
reperitur chalcantihî, vel æris lapis, alio loco cinis, & calx. In Hispania, & Aquitania
æres sunt putei, qui aquas longè concipiunt ex fibris argenti vini. Quandâ
acrimoniam imprimit quoq; vena ferri, subinde alumen dulciorem, & nitru. Al-
terum haud minus est manifestum, quod inter omnes succos, ac materias ad a-
crem impressionem idoneas, idonea super cæteras est acidus gignendis aquis, ma-
teria æris atque chalcantihî. Primum veluti seminarium, ac matrem æris supra
ostendimus esse Chalcitim, Sory, Misy, Melantheriam, Chalcantum, que gustu
omnia mordent, aspera, acria, ac vbi madorem aliquem senserint, acescunt. Et
postea, quod multi in hoc est momenti: Nullum est inter cætera metalla, quod
tantam aggeneret in se excrementorum copiam, & acrium, quam æris metala-
lum. Que quanquam de essentia æris non sint, sed mera eius excrementa, que res-
dant in formam aut succorum, aut salium, aut vaporum: prudentissima ta-
men natura, que nihil paritur ociosum, per assiduum cum eo metallo digestio-
nem, in aliquam reducit perfectionis speciem. Nam in metallo æris ex alio excre-
menti genere facit ceruleum, ex alio chrysochlam. ex alio diphygen, quasi tero-
reum, & bis vltum totius lapidis excrementu, & aliqua præterea genera relin-
quit indigesta, aut que in via sunt ad digestionem aliquam, vt est ærugo, quam
viride æris emulatur, gustu mordacissima, & acida, chalcantihî materia, ochra,
rubigo, & id genus multa: Quorum omnium nulla est acida aqua, que non alio
quod educat, præferatq; vestigium, ac argumento pariter sunt nobis certissim-
mo, saporem acidum in terris, si aliquam habeat propriam materiam, nullam
habere magis certam, aut idoneam, quam metallum æris, quod & operationi-
bus earum aliquibus postea confirmabitur. Cur verò non omnes ex æris mate-
riæ nascantur Acida? iam manifesta est ratio, quoniam hæc acritas vt plurimum
ipsorum excrementorum est potius, quam æris? atque hæc vbi plus, vbi minus
redundant, vbi alterum, & non alterum. Acida refrigerant in primis atque ex-
iccant, præsertim ebibitæ. Deinde protenui essentia, proque acquisiti caloris
igniculo, penetrant crassasque humiditates dissolunt. Hinc tertia virtute lap-
idum

dem tam in renibus, quàm in vesica frangunt, arcuulascq; efficiunt, quæ prima est, ac insignis harum aquarum prerogativa. Vbi enim ventris crassa redundat pituita dantur vtiliter a tenuandum, ad siccandum ad tergendum. Obstructiones aperiunt hepatis, meseraicarum, ac etiam lienis per initia. Resistant putrefactioni, vt aetum exiccatoria facilitate, nec non tota substantia, vt sal, alumen, nitrum, cinis, chalcant hum, cuiusque horum soboles sint Lumbricos enecant, ab ebrietate vendicant, partium repressis, partium dissipatis vaporibus. Porro tandem non adeo Melancholicis laudantur: nec hi qui multam congregant in corpore pituitam. Nec stomachis frigidis bene faciunt, nec nervus nec vtero nullis frigidis affectibus conueniant. Hæc Baccius: cuius sententiam de cinere acidulis admisso minus probare possum, nisi actu calidæ sint. Nec scio quid velit lib. 2. cap. 5. de iudicijs particularibus operationum aquarum naturalium, vbi ait, de facultate à coloribus infirmisimum iudicium esse. Nam in albis vel alumen subsidere, vel calcis misturam vel cineris vel ypsi vel etiam argillæ: A calce, inquit, calidam ab alumine aut ypsso adstringentem, ab argilla simplicis naturæ aquam emanare videmus. Miror vbi terrarum conficiatur per se vi ignis subterranei spontanei calx proprie veteribus dicta, quæ colore albo inficiat fontem aliquem. Verùm vt ad fontes acidos euetamur, cum pro instituto nostro, sufficient quidem in genere quæ modò diximus, operæ pretium fecerimus, si subiungamus aliquid de acidulis balneo admirabili vicinis, de earum mixturis & viribus. Scribit Martinus Rulandus in suo balneario Acidulam in Ducatu Vvrttembergensi iuxta oppidum Gøppingam infici chalcantibo, ere, ferro, sulphure, pyritæ saxis atque calcarijs. Iac. Theod ait habere spiritus pyritæ, æris, ferri, vitrioli, bituminis, & sulphuris. Vires ex sequentibus subiiciemus. Fuchsius in institut. lib. 2. sect. 5. cap. 28. In ditione Vvrttembergensi prope Gøppingam urbem ad fluvium Vilsam, fons est alter acidus, quem Germani etiam Saurbrunnen vocant, quòd aciditate iam dictum longè superet, & ob acidum suum saporem, in potum hominum illic degentium magno studio hauritur, & expetitur. Ventericulum & iecur propter insignem adstrictiorem inuuant, & corroborant, hocque nomine luxatis corporis partibus prosunt. Cum verò acidulis penetrandi & abstergendi vis insit, iecoris lienisque obstructions solvunt, adeò que ictericis & malo corporis habitu laborantibus succurrunt. Febres tertianas propter causam paulò antè expositam, discutiant, & calculos frangunt. Vomitum biliosum restringunt, & vlceribus medentur. Iacob. Theodorus addit pellerè lumbricos, sedare dolores magnos colicos & iliacos, extenuare adustam bilem & pituitam, euacuare aut præparare ad facilem euacuationem per cathartica, purgare refrigeratù vterum à viscidis & putridis humoribus, venenù assumptum expellere & dissipare: intoxicatis acidulas bibendas, esse eis vtilis. Narravit (inquit) mihi Il. Frider. III. Eleffor Palatinus, tempore Il. Ducis Pldavici Vvrttembergici intoxicatos hīs aquis reliquiter vsos, eius aquæ filiù Il. Ducem Christophorum, variè affligeretur ob reliquias assumpti

An cineris
mistura in
acidis.

An calx mi-
neralis in-
ficiat colo-
re albo.

Vires acidu-
latum Gøp-
pingensiu.

Intoxicatis
conuenire
ex. historis.

veneni, primo anno quo bibit, melius habuisse, non tamen omnino restitutum donec etiam tertio bibit ad duos menses, tandem integram sanitatem recuperasse. Rulandus addit prodesse balneo & potu contra testium inflammationes & tumores, hydropem, profluvia ventris, menstruorum fluxum superfluum, ulcera, scabiem, pruritus, spirandi difficultatem, pectoris compressionem, sitim, sanguinis fluxum ex naribus alijsque locis, semen augere & veneream stimulare. Huius aciduli fontis usu abstinendum ijs, qui patiuntur chronicos morbos, quartanam febrem & hyposarca, hydropem eiusue initium. De Yebenhausenfi fonte vicino dicit lac. Theod. ratione virium subtilium eadem ferè præstare quæ Göppingen. Minus tamen habere pyritæ, & plus spirituum vitrioli. Rulandus verò fontem Ebenhusanum qualitate & viribus æquiparari acidulis Göppingensibus. Iacobus Theodorus tertium fontem nostro vicinum (de quo supra lib. 1.) asserit eandem habere mixturam & vires cum Göppingensi. De fonte Haths mensi propinquo etiam scripsimus in præcedentibus. De quibus omnibus, ut & alijs alibi acidulis, cum metallicorum & mineralium, quorum impressiones recipiunt, mixturam temperationemque considero, illud semel dictum sit, mihi videri eas non esse simpliciter & potentiâ frigidas, quantumvis ex acido aut vinofo sapore id adstruere nonnulli conentur. Quod autem refrigerent (sæpè enim id facere non diffiteor) id partim frigiditate actuali, partim ex accidente facere, mihi persuadeo, & quatenus aqua ex se frigida est, quæ superat sua frigiditate calorem qui imprimitur per metallica. Scio doctissimum Baccium hæc dicere, Ratio dicit aliquas thermales aquas refrigerare per accidens, discusso scilicet per calorem balnei calore noxio: aliquas per se, ob maiorem aquæ quantitatem in pauca mistura mineræ, etiam calidæ: aliquas ne calefacere quidem posse, quarum misturas (si non in summo) ad humanæ naturæ temperamentum, frigiditas esse experimur: multas salsas, nitrosas, & aluminosas: multas etiam ferreas, & aliquas plumbeas: quæ omnes ebibitæ manifestè refrigerant. Baccio concedo multas aquas medicatas infectas metallicis calidis refrigerare, & quidem salubrius quàm aquam communem vel simplicem, non tamen magis refrigerare nisi id faciant per accidens: nec vllas existimarem ratione ferri frigidiores: nescio etiam an experientiâ constet plumbeas ebibitas refrigerare. Nondum mihi constat acidas participare argento viuo, in acidulis à me visis nihil tale hactenus animaduertere potui: nec etiam argentum viuum acris saporis proprie esse, nisi per chymiam mutatum sit, ut fit per præcipationem vel sublimationem. Agricola lib. 8. foss. Mauri cum ardore solis omnia torrentur, id in lacum infundunt, atque iniecto corio super ipsum strati se refrigerant. Nuper cum improba vxor marito aliquot vicibus argentum viuum dedisset deuorandum, id sine vllò nocuumento egressit per aluum: quæ in manifesto maleficio deprehensa, pœnas legibus dedit. Matthiolus in 6. Diosc. cap. 25. Argentum viuum si largius bibatur, excessu summè frigido & humido, putrefacit suo temperamento innatum corpus visum & subinde congelat sanguinem, vitales spiritus & ipsam denique

An acidula
simpliciter
& potentia
frigida.

Metallica
aq. per acci-
dens refri-
gerant.

Plumbæ aq.

An argento
viuo parti-
cipent aci-
de, & an
acres.

Mauri argẽs
to viuo se
refrigerant.

Quidã sine
nocumẽto
assumunt
argentum
viuum.

cordis substantiam. Quandoquidem id medicis experientia compertum est, vt Conciliator testatum reliquit de pharmacopæo ardentissima febre correpto, qui multum ex eo potauit, & paucis post horis congelatas interijt: in cuius ventriculo libram inuenerunt, quin & sanguinem circa cor concretum. Quo argumento palam fit magno a modum recessu frigidum esse. Auicenna scripsit non deesse qui bibant, & nullam inde sentiant noxam. Goritienses mulieres agrè parturientibus vltimo remedio potandum præbent scrupuli pondere. Fallopius de metall. cap. 37. Argentum viuum tutò potest exhiberi per os: nam video & brutis exhiberi sine noxa. In mea enim patria solent pastores, quando anbelitu cognoscunt vitulos laborare vermibus in eorum ventriculis existentibus, solent inquam, ne vituli macri fiant, accipere nucem auellanam, eamque diuidunt, & alteram testæ partem explent argento viuo & deijciunt in gulam: idque ter & quater aliquando faciunt, & nihil mali vnquam visum successisse. Ego soleo, quando video puerulos positos in extremo periculo, & iam omnia alia sunt frustra tentata, exhibere argentum viuum quantitate duorum vel trium granorum milij & vidi semper à vermibus sanatos. Licet itaque ex sententia auctorum sit suapte natura, & ab occulta quadam proprietate inimicum nature humane: tamen si in pauca quantitate exhibeatur, nihil certè obest, nec erodit. Hoc dixi quoniam Diosc. asserit quod bydrargyron corrodit intestina, nos tamen videmus hoc non fieri: Quando dicit quod non seruatur nisi in vasis vitreis, plumbis, stanneis, & argenteis rectè à recentioribus accusatur. Solent nostri spleasiiary seruare aliquando per integrum annum in testæ nucis auellane clauso foramine cera, conseruatur etiam in vesicis, atque in vasis ligneis. Hæc ille, qui post longam disputationem de temperamento a genti viui, concludit calidum secundo gradu intenso vel in principio tertij: siccum autem in tertio intenso, nulla facta acrimoniae aut rosionis mentione. Verùm hæc sunt per transfennam dicta indaganda veritatis ergò non contradicendi. Reuertamur ad acidulas & bibendi modum subiungamus, quem medici agris assistentes aut consulentes sequi poterunt, vel aliter instituire, personarum & morborum habitatione. Talem autè præscribit Iacobus Theodorus in suo thesauro aquario. Qui acidulas volet bibere, surgat oriente sole, & purgatis aluo, vesica, & ore, sole benè exorto lentè (ne nimium incalescat corpus) deambulandum vsque ad fontem (senes sumant ante potum tabellam conuenientem morbo quo affliguntur ne ventriculus offendatur frigore) Primum bibat libram β. ex scaturigine quam vasculo tecto manibus aliquandiu fouebit, vt imminuat nonnihil frigiditas, & non resoluantur subtiles spiritus, in quibus horum fontium latent vires: deglutiat paulatim & supercomedit aliam tabellam, & deambulet moderatè donec sudor appareat: qui vt meliùs promoueatur, tectum ingrediatur, mediocriter tegatur: prima vice per mediam horam benè sudet, se tergat calidis linteis, induat, caueat ab ambiète frigido donec occludantur pori, obambulet parum donec tres horæ à potu elapse sint, deinde prandebit. A cibo ad horæ semissem minimum sine multo motu &

Pharmac. mortuus ex multo potu argenti viui.

Parturientibus datur argentum viuum.

Vitulis datur argentum viuum.

Pueris datur aduersus vermes argentum viuum.

Argentum viuum non corrodit, vt vult Diosc.

Conseruatur in vitæ vasis.

Tèperamentum argenti viui.

Modus bibendarum acidularum ex Tabernamontanæ.

somno maneat. A prandio circa tertiam pedetentim pergat ad fontem, comedat tabellas duas, superbibat uncias 12. deambulet per trientem horæ, sudet, postea exsiccatus in cubiculo, vel extra, si cælum serenum, deambulet vsque ad cœnam: A cœna etiam abstineat à multo motu. Tribus horis à cœna bibit ad minimum libram semis, deambulet parum, & deinde in lecto se componat. Sequenti die bibet libram, per horam sudori vacabit, à prandio horà tertia bibit 20. uncias: in cæteris aget vt dictum. Sequentibus diebus perget eadem ratione, & potioni mane ac à prandio addet tres aut quatuor uncias, donec bibat ad duas libras plus minus pro ratione personæ & morbi. Hanc methodum bibendi sequetur donec elabantur tres septimanæ: quibus præteritis incipiet paulatim potum minuere, eo modo quo cœpit bibere, donec redeat ad libram unciarum 16. & sic perseverat ad 30. diem. Tunc verò poterit desistere, potissimum si melius habeat. Solet autem sanitas primum sequi post mensem aut sex septimanas: quamvis primis octo diebus & in quibusdam post 14. mediocri conualescentia percipiatur, quæ in alijs metallicis aquis non ita citò apparet. Circa sudorem idem observandum, quod iam de potu diximus, paulatim ad duas horas ascendendo & deinde diminuendo ad horam, atque ita perseverando ad finem. Quidam curantur intra 24. dies, alij intra 20. Quotidiè post cœnam antequam ingrediatur lectum toto potus tempore bibendæ acidulæ, quotidie aucto potu donec bibatur ad libram. Si potus acidæ moueat vrinas & aluum, omittendus est sudor. Hæc Tabernam. Plura ex eo non addemus cum non sit nobis de acidulis particulatim aut copiosè scribere propositum, sed ex vicinitate obiter arrepta occasione. Hoc tantum moneo ne non futurum authorem meis ægris, vt bibant acidulas vel de fonte admirabili à cœna cubitum ituri (ne videlicet perturbetur concoctio) nisi tanta esset sitis quæ somnum impedire posset.

Quid agendum vt aquæ medicatæ potæ melius vires suas, pro morborum varietate, exferant: quamque diu sint bibendæ.

C A P. X.

Sæpè fit vt bibantur quidem aquæ, sed vel quoddam minore quantitate assumptæ sint, vel quoddam viæ impeditæ sint, siue quia nulla præcessit per cathartica referatio, siue quia natura arctiores sunt, minime reddantur: id quod cum evidenti periculo non potest non esse coniunctum: quamobrem Medico opera danda est, vt tarditati descensus & ignauitæ aquæ obuiam eat, ita tamen vt, quæ pro calcari addet, morbo & loco affecto sint accommodata: hoc interim in omnibus adiuuantibus obseruato, vt aquæ cruditatem, ne status pariat, corrigant. Si ergo per aluum ducere est consilium, oportune primis catibus solutiuum aliquod, imitatione Hetruscorum & Fallopy, admiscebitur: cuiusmodi sunt.

Aq. medicatæ vim euacuantiæ iuuantia.

mel rosatum, manna, & id genus alia: vel etiam salis paucillum, hoc enim vi abo-
 sterforia ignaviam aquæ excitat, & maturius per secessum deducit. Itali pur-
 gatricis alterius cuiusvis aquæ vt Montiscatini præmisso cyatho, expetitæ as-
 que potionem auspicantur. Vbi verò ea se non offeret commoditas, oportune
 pharmaco, vt dictum, adiuuabimus. Altera via est, vt longiore itinere per venas
 ad vrinæ destinatos meatus perferatur: quo casu illa addi possent, quæ eam qua-
 litatem aquæ imprimant, vt à venis facilius, allecta sugatur: qualia sunt dulcia:
 quæ eadem vi deterforia, vlcus renum, veterum, vesicæ (si tale quid ad aqua-
 rum potum hominem pertraxerit) expurgabunt, & ad sanationem feliciorē
 apparabunt. Sed nihil ad hæc loca citius aquam deducet, quàm aromatica diu-
 retica: quorum omnium is erit modus & delectus, vt affectui locoque affecto
 sint accommodata: id quod Medico in Medendi Methodo exercitat o indicas-
 tiones dogmaticæ insinuabunt. Idem enim de alijs affectibus, quorum gratia as-
 que naturales bibuntur, erit iudicium. Aquæ verò cruditatē distributionis
 que moram corrigit Andernacus Tabulis ex cinamomi ʒj.ß. nasturtij, calami
 odorati vulgaris ana ʒ.ß. anisi, fenic. ann ʒj exceptis saccharo, in aqua artemis.
 soluto. Quorum tamen si nihil sit, sed citra adiuuentum accessorium satis effi-
 caes aquas deprehenderimus, puras putas propinabimus eousque, donec desi-
 derio Medici periti satisfactum erit, quod, ceu de lauatione supra nobis dictum
 est, circumscribent morbi conditio, habitus corporis, vires debiles vel robustæ,
 & similia. Neque enim, quod nonnulli dicitant, decem duodecimue diebus ne-
 gotium concludemus: aliquando enim paucioribus, sæpe pluribus sperata sanitas
 obtinetur. Obiter illud quoque admonere licebit, in lauatione si infirmiores sint
 aquæ, posse eadem methodo efficaciares & ad morbum accommodatiores reddi:
 quò faciet hoc, si plures diuersis affecti morbis in idem solium non descendant.
 Abusus enim est, si quis existimet eodem remedio diuersos affectus discuti.
 Baccius lib. 2. cap. 10. Error, quem frequenter videre est ad quasdam in Etruria
 aquas, quæ ferreæ à prædominio mixtæ cum sint, & cum quadam diiectoria
 facultate, quando minus ebibitæ vacuantur, stimulo aliquo indigent. Nobilio-
 ribus enim cum manna commiscantur, vulgaribus cum salis gemmei frustulo,
 & pauperculis cum rosarum infuso, vel tartari momento. Quòd si tormina, aut
 id genus inflationes quandocunque gignant, discussorij aliquid, ac aromatici co-
 misceri cum aquis Medici imperant, vt cinamomi, zinziberis, macis, gariophyl-
 lorum, galangæ, similiumque pollinem.

Ad distribu-
 tionis morā
 & crudita-
 tem.

Ferrea in
 Etruria.

Purgatiuaq;
 vacuantib;
 addenda.

De Sudatoriis, atque vsu vaporum balnearum naturalium.

CAP. XI.

Quem locum habent Stupbæ in Thermissis vrbanis, eundem obtinent in naturalibus Sudatoria. Hoc excepto, quod stupbæ, vt pote concalescunt simplicis aquæ calidæ vapore, magis humectant, sanis idcirco vtilis, & imbecillis. Sudatoria autem naturalia, pro ignea actû, & potestate virtute minerarum, impensè exiccant, calfaciunt, ac pro exacta tenuitate summe penetrant, valèter discutiunt, promptissimèque sudores eliciunt. Vsus idcirco eorum præcipuus, est ad calefaciendum, ad exiccandum, ad emolliendum induratas partes, ad euacuandum denique per sudorem vniuersum corpus. Commodissimæ atque naturales sudationes hydropicis sunt, & quocumque seu humore, seu flatu distentis. In his enim (vt inquit Celsus) euocandus est sudor, non modo exercitatione, Laconico, & Clibano, sed & arena calida, & sicco vapore, quales maximè vtilis suo tempore prodidit super Baias in Myrtbetis, quæ ad hanc etiam ætatem manent. Faciunt similiter ad œdemata, quacumque in parte corporis soluenda, in abdomine, in pedibus, in testibus: nam ex ipso didicimus bernias quacumque ex caussa generatas, ac in principijs potissimum hisce Sudatorijs percurari. Faciunt item ad induratos iuncturaru, ac nervorum affectus, ad ischiadem, ad podagram, ad distentiones quascumque, præsertim ex resolutione factas, ac interdum etiam ex vulnere. Si qua verò in parte balnei, necessaria in hac est vniuersi corporis præparatio, atque purgatio. Nam hoc maximè vsu possunt humores impensè eliquari, atque hominem ledere. Porrò vtendi modus (me iudice) esse debet, vt, quoniam vim adeo subitariam vix vlla corpora benè recipere, per suas prius alias balneas disponderentur, vnde quasi exonerata multis superfluis natura, assuefactaque lenibus balnei sudationibus, facilius ad hos vltimos reliquiarum conatus alliceretur. Intret patiens, vt in alijs vsibus iam diximus, ieiunus, ac ventre vacuo, ac intret totus excepto capite: quod vel pileo, vel auerso situ à vaporibus tueatur. Comparantur autem sudationes penes diuersam locorum aptitudinem varijs modis. Sunt qui ad aquas ipsas medicatas, & calidas, vapores excipiunt, vbi per aliquam loci angustiam exhalent, constructa super ipsos (quantum locus patitur) domuncula, saltè posititia: quod genus sudationum haud acris admodum virtutis est, pro aliquo, qui cum ipsis vaporibus eleuari debet, ac quarum humore, ac innoxie fere sumuntur. In alijs vero naturales terræ cavitates reperiuntur, quas (vt in Puteolanis videre est) subiecti caloris ignei rebeamentia, ac ars simul dilatauit, vbi stâtes tanquam in hypocaustis, confertissimos statim sudores mittunt. Atque hoc genus acris admodum sudationes, & supra Laconici vires, molitur, nisi quantum quisque eas contemperare sibi potest, aut humi iacens, aut medijs assidens gradibus, aut supernis, quo maximè vaporis ignei copia eleuatur. Nec deesse debent in benè ordinatis spiracula quedam, vnde astantes, & ægri, aurâ interdum extrinseci aeris recreentur, & vt ratio exigit, vaporarij

Sudatoria naturalia exiccantiora stuphis vrbanis.

Sudatorio- rum vsus.

Præparatio necessaria ante Sudatorio- rum vsu-
Modus sudatorio- rum vtendi.

Multifariâ sudores in balneis cõ-
ocitantur.

Sudaria hu-
mida ex aq-
vapore.

Sudatoria
licca.

Spiracula
euentila-
tionis ergò.

rarij halitus ad condecientiā euentetur. Quin etiam aliquibus locis hæc altera habetur commoditas, vt immixtis in quedam foramina, ad hunc vsu conficta, membris solis affectis, vaporum vitius vbi tantam opus est, recipiatur, in quo membra ipsa affecta sensim dimouere oportet, ac paulatim ad naturalem situm, quem intenderis, assuesfacere, ac exceptis sudationibus, eadem condecienti aliquo præsidio tota die, ac nocte custodire, vt vel vnguento, vel cerato, vel pulueri eidem generi aliquo, quæ communiter in contractionibus, induratisq; iuncturis vsurari solent. Cæterum qui hoc remedijs uti volent, commoneandi sunt, quod ad sudatoria naturalia, etiam balnearum salubrium, cryptæ etiam quandoque reperiuntur insaluberrimi halitus: quare haud minime cuiusquam interest, loci naturam vtcunq; prius habere compertam. In vniuersum vero, nocent naturales omnes sudationes naturis primum calidis & siccis, item longo morbo imbecillis, & his denique qui facillè propter æstiuam animi deliquia incurruunt. Præfert Montagnana quas vocat vaporationes ipsis balneis, quia vapores melius se imprimendo in membra sedent dolores, emolliant durities, consumant humores, vti longa experientia se obseruasse ait: quod mihi etiam placet in multis morbis, vt suis locis particulariter dicetur, vbi agemus de morbis quibus conuenient. Quamuis autem non ea est vaporationum oportunitas, quæ in Italia multis in locis propter aquas sponte & naturâ sua calidas occurrit, qualisque in Germania quoque nostra in thermis Marchionum Badensium, nec non Badenis Heluetiorum, ac Plumbarijs magno cum fructu haberi posset non magno negotio: Nihilominus tamen, quoniam (vt suo loco dictum) defectum hunc hypocaustorum tubulorumque è caldarijs vapores artificiosè conducentium adminiculo supplere possimus (sive ea maius cum Cicerone vaporaria, sive cum Columella Laconica, sive denique cum Seneca sudatoria) non pigebit ea, quæ Fallopius lib. de Thermis cap. 15. scripsit summam subiungere. Habemus in balneis loca quedam vaporibus calidis plena: quæ dum sunt generum, alia magna vt duos tres & quinque in se recipere possent, & ista à recentioribus vocantur Stufæ: alia sunt parua, in que duntaxat vnum vel ambo crura possunt inseri, & ista loca appellantur casuernæ & foueæ à recentioribus. Stufæ cum sint refertæ vaporibus elatis ab aëre quibus medicatis, & medicamentum sint magnum, in earum vsu omnia ea sunt obseruanda, quæ in vsu balnei, & habitus totius corporis, sexus, ætas, tempus quod debet esse serenum, & similia requirunt. Purgatio magna & maior quàm in stillicidio. Summo mane oriente sole surgat æger, & necessariò excernat alui fæces: deinde ingrediatur Stufam toto corpore excepto capite si opus sit Stufa pro toto corpore. Sudorem copiosum emanantem non sistat. Cum egredietur è Stufa ingrediatur lectum, & in eo maneat per horam, deinde prandeat. Si pars tantum est affecta, ea sola inseratur in foueam, & pars superior quæ non inseritur in foueam, tegatur optimè. Cum pars affecta ibi manserit quam diu oportet, extrahatur, siccetur & inungatur aliquo oleo, quod eiusdem sit facultatis cum vapore illius foueæ, & interim dum æger habet partem insertam in foueâ,

Foramina particularia ad sudores è certis membris elicidos.

Vtendum est.

Cautio in Sudatorii siccis delictu.

Sudationes naturales quibus notitia.

Purgatio.

moueat ipsam continuè. Utatur Stufis & foueis mane vel vesperi, mane luto, vespèri laconico : vel contrà mane balneo, vesperi autem luto & stufa, nam potest ad libitum permutare. Stufam oportet semper calidam esse, nunc magis nunc minus considerata constitutione aëris, anni, habitus corporis, etatis, morbi, & aliorum dictorum de potu & balneo. Utatur stufis vel foueis bis in die vel permutet, vt dixi: Nunquam vtatur stufis vel foueis plus duabus vicibus in die : Numerus dierum sit quindecim aut viginti ad summum. Baccius varia sudatoria naturalia recenset ad thermas in Sicilia, Sudatorium ad Baias, Sudatorium in Myrtetis ad Baias, Sudatorium ad lacum Agnani in Puteolano, Sudatorium ad Cumas, Sudationes in Vesuuio, Vaporarium ad Petram Malam, Sudatorium cum balneo in Enaria insula, Sudatorium ad Minium fluuium in Hispania, Specum vaporis ignei ac pluuiosum in Pantalaria insula. Scribit Guillelmus Pbilander commentarij supra Vitruuium ad Borbonium Ance-rici ad Ligerim fluuium esse balnea aquæ calidissimæ vbi Caldaria, id est, Sudatoria ollæ, vbi aperto per latus alterum canali perfluentes ea calidissimo complent vapore: Earum aquarum vsus coquendis cibis nihil inamœni saporis habere. In Baianis est Balneum saxi cum spelunca, vbi sudatorium. Balneum in Calaguria Hispaniæ parte ex calidarum aquarum venis abundantibus sulphure: Habet sudatorium sub reposita antri cellâ perobscura, quod per fenestram, à primo ipso amiculo vapores aquarum calidos recipiendo, attemperatur: vtile ad dolores artuum antiquos, duritiesque iuncturarum, quæ ex vulneribus, vel alijs etiam causis solent accidere. Ad thermas plumarias est etiam sudatorium, ibidem plura parari possent valde vtilia.

Sudatoria naturalia varia.

Balneum ad Borboniū.

Baln. saxi.

Baln. in Calaguria cum sudatorio.

Ad thermas plumarias sudatoriū.

De aquarum medicatarum stillicidio, clystere, & fotu.

CAPVT. XII.

Asperionis vsus apud veteres rarus.

Asperionum verò vsus ad balnea naturalia variior videtur fuisse antiquis. Siquidem eius proprium vocabulum (quod sciam) nec apud Græcos legitur, nec apud Latinos auctores *ὑψήρησι* *ἢ* *ὑψήρησιν*, communius est, quasi impluuium, & impluere, infundere, conspergere. Nec tam ex Galeno colligimus vsus, quam ex eo, atque Archigene corrigi ab usum, vt infra ex G. de San. tuen. videbimus. Plinius, quem habemus ritum omnium antiquorum obseruantissimum, inter vsus quos commemorat aquarum, de hoc non meminit. Meminit obiter Horatius, cum esset in Baianis balneis, ad Vallam illis versibus,

Qui caput & stomachum supponere fontibus audent
Clusinis, Gabiosque petunt, & frigida rura.

Duccia vocabuli nouum pro asperione.

De hoc ergo vsu nos ad recentiorum nostrorum instituta tractabimus: & quare vulgus communiter Ducciam, nos idem vocabulum, pro renoua, aliquando vsurpabimus, aliquando ad latina vocabula accommodabimus, ac modo stillicidii

dicam, modo affertur, cum appellabimus. Sunt ergo in balneis, quæ ad hunc usum probantur, constituta fistule, vel una, vel duæ, vel plures, quæ volubili epistomio clausæ, aquas à communi fonte, pro eo ac quisque voluerit, vel reddere, vel retinere poterit. Delabuntur autem ex alto aqua, palmi unius, vel ad summum cubiti spacio, vel in balneum, vel in subiectum ad hunc usum alucolum. Nam duplex est modus: Præterea quidem, ut is qui sola uti debet aspersione, super oblongo sedens scamno, vel succumbens pectore affectam tantum capitis irroret partem. Alter, ut se in balneum de more immergens. Stillicidium super ne recipiat: qui modus in robustiore corpore, ac ventris affectu utilior est, attrahente simul infra balneo, ac aqua ipsa ducit ex ictu vehementer discutiente. Atque hæc fuit causa instituti huius, ut addito ictu ex alto cadentis aquæ ad calorrem, vehementior fieret discussio. In duobus potissimum morborum generibus, frigidis scilicet & inueteratis, ad calefaciendum, ac succiandum, ad resolvendum, ad emolliendum induratas, & ad corroborandum imbecillas partes. Aut ratione situs, ut potes si vel in alto corpore hæreat affectus, ut exempli gratia, Ictibus: vel (qua potissimum causa laudat Galenus perfusiones in caput) si affectus duro ossium & calvarie obice sublatens, vim aliquam presidij postulet, ut penetrare valeat, ac discutere. Qualem obtinent eo insultu virtutem quedam aquæ medicatæ, sulphuræ in primis, quæ naturaliter sunt calidæ, & subtilis essentia. Ac potissimum si vel nitri, vel æris quidpiam admiserint, quorum mixtura maiorem acquirunt tenuitatem, ac penetrandi virtutem: quo nomine Sanæti Philippi balnea sunt Senis, multis alijs anteponenda. Utiles & aquæ, quæ vel alumine participant, vel ferro, vel adstringenti mistione aliqua cum sulphure, ut & discutere valeant, quæ est prima intentio, & membra ipsa subinde corroborant. Tales hodie ducitæ mirifice habentur ad Corseni balnea in agro Lucensi: incomparabiles alioqui ob commoditatem, ac amoenitatem. Sûnt & Patavinæ perutile: admodum calidæ, cû cineris, atque salis mixtura, & amoenissimæ. Cum ferro, & ære ad Piterbium. Cæterum si ullus unquam apud veteres fuit ducitæ usus, utilissima in primis, ac notatu digna est Archigenis præceptio, quam Galen. in 6. de Sani. tuen. & ex eo deinde Cælius asseuerant, Siquidem animadvertendum esse calidarum sponte manantium aquarum usum noxiû esse capitibus natura calidis: frigido alioqui existente affectu. Quod declarans Galen. Calidarum enim (inquit) quæ sponte nascuntur, sulphureosæ, ac bituminosæ, propterea quod calefaciunt, nocentissimæ sunt capitibus natura calidis: aluminosæ verò, quoniam angustos claudunt poros. Id est, quia aut incendere nimium poterunt caput, & febres excitare: aut potius humores dissolvere, ac liquabiles nimis ad aliquam nobiliorem particulam reddere, ac suffocationis inferre periculum. Quamobrem his naturis (ut recte monet Galenus) eaduntaxat calidæ aquæ erunt vitales, & citra noxam, quæ utique dulces sunt, id est minus medicamentosæ: quoniam (subdit) nec calidæ essent, si omnis calefacientis substantiæ expertes essent. Ex

Administrandi modus.

Iq; duplex.

Causa instituta ducitæ.

Ducitæ facultates.

Sulphuræ ad ducitæ commendatissimæ.

S. Phil. Baln.

Sulphuræ cum adstringenti mistione ad ducitæ probantur. Cors. baln.

Ducitæ necessaria præceptio.

Quib. pro-
prie duciam
conueniat

Quib. par-
tibus parū
conueniat.

Vfus ducic

In catarrho.

In paralyfi
& ipafmo.

In hemicra-
nia & parte
frigido affe-
cto in u-
terato uaxa
wqjlonā.
deaxv labo-
rante.

Tēpus uni-
uerfale duc-
cix.

A duciam
facienda.

Somnus di-
urnus ca-
uendus.

Rheumati
occurrēdū.
Regimen
victus.

quibus colligitur duciam frigidis esse proprium remedium: hisque tribus affe-
ctibus, naturis, membris frigidis. Facit ad affectus omnes frigidos, ac inuete-
ratos, primum capitis, deinde neruorum, ac iuncturarum id genus morbis. Cae-
teris locis, vt hepatis, heni, ventriculo, vtero quae minus sunt natura frigida, fria-
gido quamquam teneantur affectu, aut perperam duciam adhibetur (quod non
nulli tamen omittunt) aut certe non nisi contumaci, ac iam desperato affectu
concedendum. De vfu: debita ac diligenti supposita preparatione, tum cor-
poris vniuersi, tum laborantis ipsius particulae, maxime vero capitis, res ita inea-
tur. Incipiendum prima die leuiter, id est exiguo, ac tepido stillicidio, & quan-
diu non molestantur subeant, mox calidius indies erit comparandum. Moz-
ris est autem caput prius deradere, qua parte saltem guttae subeundum est, quas
tuor digitorum latitudine, & duorum instar longitudine à coronali in sagitta-
lem suturam: mox circumdata leui pileo capitis corona, super scanno balneas
rio subeundum. His quidem qui frigido, humidoque catarrho, aut alioqui
humido, neque multum calido afficiuntur, vt vbi gratia surditate tenentur,
bregma supponendum, quo loco cranium tenuissimum est, atque rarissimum.
Qui autem aut resolutione debilitati sunt, aut detentione, aut spafmo, aut ali-
cuius partis infirmitate, aut neruorum contractione, aut aliqua huius generis
mollificatione laborant, super occiput, vbi neruorum principium, impluuium
recipiant, quod cadens per humeros totam spinam perfundat. Si defluxus verò
cessauerit, partes ipsas solutas, contractasque duntaxat irrorandam: quod multum
tum, ac diu pro primario, & iam consistente affectu fieri debet. Hemisrania
denique, aut alterius membri frigido, vel antiquato affectu detenti, imbecil-
lam, obsessamque iam particulam subiciant: idque mane diluculo, & vespere
facitandum, alio exinanita semper, ac ieiuno ventriculo: Vel si minus validi
sint, semel in die subeant, & vbi solitum est quindecim plus minus dies succum
bere, hi suppleant dierum numerum, ad viginti circiter dies, atque amplius.
Tempus verò particulare est pro conditionibus antea positis varium, & omni-
no ad horae spacium, & amplius, pro tolerantia: Vel, quae certior meta est, quan-
diu sentiant aegri aquae caliditatem ad intrinsecas capitis partes penetrasse.
Tum exiens, ac deterfio lenibus linteolis capite, derasa capitis particula panno
lanceo, & scuffia obtegenda est: tum quidem vt impressa diu aquae medicatae
qualitas conseruetur, tum vt ne laedatur extrinsecus, quin crustam etiam ipsam
relictam capiti ab aqua duciam, multis à duciam diebus seruandam consulimus.
In die cauendum à somno, qui hoc maxime vfu solet obrepere. Simul atque nos-
xie à capite rheumati defluxionique, quam adeo detestati sumus, occurren-
dum, cuius caussa sacchari ro, ac ei semiuinciam hor à somni sumendam consuli-
mus, ac interdum sacchari candi quidpiam elambendum. Subinde per quadragin-
ta dies, victu vtantur regulari, caput non lauent, ne crustam (vt dixi) remo-
ueant. Solem vitent, ventum & venerem: Baccius. De stillicidio inter alia

scribit Fallopius: Riuis aquæ salientis vel arte vel natura ita instructis subieciatur corpus vel corporis pars aliqua, in quo vsu maxima est vis medicamentosa, quia ratione illius motus imprimitur vis: & ista vtendi ratio fuit frequentissima apud veteres, ita vt aliqui præter modum etiam vterentur, & vt ait Galen. in 4. de tuenda valetudine, quidam subijciebant caput stillicidio aquæ sulphureæ. Frequentiss. quoque vsus iste est apud nos & frequentior quàm fuerit ante, cum vigeat Sauanarola & reliqui illius ætatis. Item cap. 15. Balneum de Ducijs in agro Lucens habet paucum nitrum & marmor combustum copiosum, & ideo valde siccatur sed parum calefacit: sunt in vsu pro capitibus humide & calide temperaturæ & præsertim humide & profunt. Sed mirum est quod aqua illa scateat feruentissima, & tamen nihil sulphuris in se contineat, & quod etiam auget admirationem est vsque adeo feruidum vt depilet pullos si subijciantur & tamen humanis capitibus nullam affert noxam, ego bis in meipso sum expertus anno ætatis 14. & 18. Cum reciperem stillicidium videbatur mihi quod virga ferrea ignita attingeret caput in tota eâ parte per quam fluebat aqua: Unde mihi videtur quod à Deo optimo fuerit stillicidium illud extractum. Vtuntur stillicidijs his ad siccandos catarrhos, & sunt ibi in vsu tantum pro capite. Andernacus, Instillatio, barbaris gutta, Italicis ducia vocatur: cum hycipiti instillanda est caput linteolo circumdatur, ne illa distuat, vt postea dicitur: fiat non primis lauationis diebus, sed vbi corpus aliquandiu illi assueuerit. Instillanda autem quotidie ad horam dimidiam, qua nimirum ad interiora penetrasse iam deprehendi potest. Id porro obseruandum est omnes aquas sulphureas, bituminosasque, si vehementer instillentur, capiti, ventriculo iccorique adeo esse periculosas vt per sepe mortem inferant. Præterea Germanis & alijs qui copiosiore alimento vtuntur, cuiuscunque aquæ etiam non admodum calidæ, instillationem esse periculosam. Hec ille. Aquæ admirabilis fontis etiam non paruo cum fructu possent in vsu vocari (non sunt enim vehementer calidæ) modò ex medicorum præscripto diligentem victus rationem & stillicidij vsurpationem instituunt. Poterunt quoque periti medici pro diuersitate morborum & partium, additis stirpibus vel metallicis conuenientibus, aquarum vires augere. Medicatarum aquarum alter vsus est in Clysmate: quod genus remediij vtilissimum, tam præsentis præsidij vt non tantum derepente tanquam incantamento dolores immanes & intolerabiles partium in ventre inferiore sedet, sed etiam plerique earumdem morbi grauissimi vix alij vlli remedio cedant: nec abdomine solum affecto, verum etiam superioribus partibus, potentissimè reuellendo. Quid autem faciat Medicus vbi astrictissima aluo inferiore, per os exhibitæ reuoluntur? Quare meritò accusanda venit præpostera Germanorum nostrorum verecundia, vt ipsi loquuntur, vel, vt ego interpretor, inepta & damnosa

Balneum
de Ducijs.Periculosaq.
valde calidam.

Clysteres.

saepe pertinacia, qui magno suo incommodo, non raro presente periculo, & Medicorum autem molestia & taedio tam generosum suo tempore remedium fastidiunt: quod omni aetate (imò mensurae & à matre rubenti ac grauidae, experientia mea frequenti & felici) sexuque non tantum salutare, sed & honestum (contra quam vulgus dicitur) si exceptus liquor injiciatur, syringe stannea vel argentea aut aurichalcea citius, commodius, ab vna etiam sola persona, & salubrius ac honestius quam cum vesica aut sacco scroteo. Oportet autem geminam fistula mobili donatam esse, quarum alteram sibi quilibet interposito linteo pertuso, indere potest: & ita ceteris omnibus partibus pharnacopœus vel obstetrix aut pharnacopœi vxor indere alteram ac intropellere liquores, ut ne hinc rusticum pudorem nobis obiecerint ineptuli. Illud interim non in syringe tantum fistula, sed alia quacunque studiosè cauendam venit, ne, ut, assolent, nimio tenuitatis acumine animum eiusuè sp̄b̄interem offendat: quod fiet si crassiusculus nucleolus glomeretur fistulae finis. Iacobus Theodorus Tabernae montanus ad tormina ventris ex acidulis in Langenschwabach infuso clystereeducta materia bliviosa dolores compefcuit: Quid ergo de Bollenfibus nostris sperandum, quas praeter teporem intestinis amicam, tot mineralium, quibus cum nervosis partibus maior consensio quam sit acidulis, mixtura commendat? Et certè impune alium naturaliter calidis aquis proliui, attestari possum ipse, ut qui iuuenis in Heluetiorum thermis Badenfibus, periculum facturus quantum caperent intestina, ipse mihi liberaliter per syringam thermales aquas aliquoties citra noxam iniecerim. Quanta autem cum utilitate, quo modo, & in quibus injiciendi clysteres, quae etiam addenda, sp̄asim varijs in locis ex praedicto Iacobo Theodoro, Andernaco, alijs item Germanis medicis, Italis & Gallis dicitur. Beltsensem calidam non nimium, etiam solam & multoties injici posse non solum sine villo periculo, sed etiam magna cum utilitate asserere non dubito. Idem sentit Baccius de thermis libro 2. cap. 19. Sanè e quidem ne errorem nunc dixerim clysteres ex aqua balnei comparare: id tamen in certis casibus factuandum, ut in colico affectu atque hydropo: Haud tamen eorum usum communiter consulimus, ne, ex quacunque balnei aqua duabus rationibus: tum quia ignorandum non est in plerisque casibus, qui curentur ad balnea naturalia, clysteres vel non sufficere vel nequicquam esse, tum quia non minoris noxae esse possunt quam utilitatis ubi per eos intempestivè natura ad deiectionem partem proritetur, fortasse invita. Item cap. 10. Quibus ex affectu naturae, vel aquae ipsius vitio, vel ex constitutione eius tempestatis non adeo balneis oportuna, minus purgatio ebibitarum aquarum successerit, infuso rosarum ex saccharo nihil suavius est neque commodius. Ob quam causam uti aliquibus ex eadem aqua clysteribus non habemus absurdum, & tam ex simplici ipsa aqua balnei, quam incoctis aliquibus vel lenientibus vel distillatorijs, saccharo addito atque oleo & sale, ut moris est. Prorsus enim oportet

omnēm ebibitarum aquarum mensuram exturbare è corpore. Aliqui si quid reliquarum remansisse suspicio sit, post usum potulentorum, lauacra calida exudationesque instituunt. Verùm de his haftenus. Paucula nunc subiicienda de ^{Fotus.} fotibus qui in nostris aquis admirabilis fontis vires non paruas, vt patet ex historijs, habent: de quibus Fallopius de thermis cap. 14. *Aquæ thermarum possunt nobis inferuire per fomētum, quando in eis madefacimus spongias vel panes nos & fouemus corpus, qui vsus frequentissimus est apud medicos Veronenses in aquis Calderianis, in alijs autem locis & balneis non viget huiusmodi vsus.* ^{Aq. Calder.} At Baccius lib. 2. cap. 19. de thermis: *Fomentorum nullus inquit vsus esse debet in balneis naturalibus: quippe balneum vniuersam simul corporis temperaturam, atque eius affecti membri respicit: fomenta verò ipsa quodpiam veluti refluxum sunt ijs, qui vbi non possunt ex aliqua occasione vti balneo, fomenta ipsa pro locali vsurpant remedio. Vel, vti fit ad Porretanas aquas, si adhibeantur circa pectinem fomenta his, qui sumptas minus reddunt aquas. Vt ego magnis viris Fallopio & Baccio subiungam meam sententiam, fotus ex balneis medicatis non parui facio, potissimum ad balneum aquæ fontis admirabilis & similes aquas quas ars calefacit, vbi etiam hypocausta quæ calefieri possunt, qualia multa diximus esse in splendido ædificio ab Illust. meo Principe instituto: in quibus commodè administrari potest ægris imbecillioribus, qui non facilè solum subire possunt, aut certè diutius in eo manere. In ijs etiam, qui vnā partem corporis magis afflictam habent: quæ maiori fotu opus habet quàm totum corpus balneo: Cuius sanè etiam fotu externis accedente prudentiâ Medici, additis morbo & partibus conuenientibus augeri commodè vires possent, exempli gratiâ, si caput, ventriculus, hepar, & splen afficiatur, per fotum impetrari quædam possunt vel corrigi quædam impressiones aquæ medicatæ, quæ minùs utilis ter in vna parte corporis existimantur balneando.*

Apud fontem admirabilis cubicula disposita ad fotus administrationem.

De cæno, crassamento, fœce siue limo thermarum aquarum uè medicatarum, & eo deficiente in Balneo admirabili & fonte medicato Bollenfi quid substituendum,

C A P. XIII.

OMnis terra (inquit Galenus 9. Simplicium) vim possidet desiccandi. Vnde & pinguis agrorum terra, quæ colitur, utilis est ad curationem omnium partium resiccatione indigentium, quomodo ea in Alexandria, & in Egypto vtuntur. Vidi enim (inquit ipse) in Alexandria hydros picos, ac lienosos aliquos terræ Egyptiacæ illutatione vti, qui sibi suras, femora, cubitos, brachia, tergum, latera, pectusq; linirent, ac perspicue iuuarentur. Eundem in modum & veteres inflammationes, & laxos tumores, quæ Græcis ædemata dicuntur, hoc lutū persanat. Quinetiâ noui quosdā toto corporis habitu aquos

Terra quæ siccat.

Exercitatio
ad verba
Galeni.

fos, ex inmodica hæmorrhoidum eacuatione redditos, inde manifestum sensisse auxilium. Et quidam diuturnos dolores iuxta partem aliquam firmatos, prorsus hoc luto sanauerunt. Hæc Galenus. Quam tamen facultatem haud equidem omnem terram, quæ colitur, æquè arbitror obtinere, sed illam Ægyptiam maximè: quæ nimirum Nili quotannis diluuiâ recipit, ac tota hærensâ idcirco, & salsa, & nitrosa redditur, pro naturali, quam diximus, soli illius fluminis qualitate. Nec terram solum dixit, sed lutum pingue. Hoc enim differe lutum à terra videtur, quòd hæc cum aut pinguis sit, aut arida, aut compacta multis modis lutum dicitur si cum humido misceatur, seu terra simplex, seu mista sit. Propriè autem ad hunc usum, lutum intelligimus medicamentosum, quod in fundo medicatorum fontium residere solet. De quo & Plinius meminit lib. xxxi. cap. i. & vi. Utantur, inquit, & cæno fontium balnearum naturalium vtiliter, sed ita si illud Sole inarescat. Qui vsus hodie est frequentissimus. Ad emolliendum induratas partes: quo in genere balneum Sancti Bartholomei in Patavinis, est in toto orbe percelebre. Ad calefaciendum, ac sic candum, ad discutiendum, soluendumque contumaces in aliquo membro impæctas, materias, infixos (vt dicebat Galenus) alicui parti dolores æmouendos. Ad roborandum denique, ac firmandum maximè iuncturas, ac nervosas partes. Est autem lutationis vsus duplex: post balnei vsum plures dies, & cum ipso balneo decem, vel quindecim dies, & vterque est laudabilis. Quo fit, vt ij, qui vel partem quampiam ex longo morbo, imbecillam confirmare velint, vel relictos tumores, vel dolores discutere, vel contracta membra extendere, vbi prius condecenter se præparauerint, ac balneo vsui fuerint plures dies, affectam partem luto huiusmodi, actu calido, & quale ex ipso fonte sumitur, illinant. Vel balneum ingrediuntur calidum summo mane, mox sole inualescente vtantur luto, quod subinde resiccatur, reliquo interim corpore, & capite defenso à sole, ad horam immutent. Vel factò cumulo nouum super imponant, donec resiccatur ad duas circiter horas, vel cadat sponte, vel amoueat. Tunc lauent eodem balneo membrum ipsum affectum, ac exiccet linteo, mox adhibito condecenti ad id quopiam præsidio, vel vnguento, vel oleo, vt dicemus, prændendum est. A prændio quatuor ad minus horas supersedendum est: hoc si quidem tempus naturæ totum condonandum est ad digestionem alimenti primam, & vt quiescant interim affecta membra. Facta verò in ventriculo coctione (quo nomine parcius prændendum erit, quam cœnandum) ad lutum redeant eodem tenore. Vespere autem descendant rursus in balneum, vel paulisper vtantur perfusione, vt vna aqua, vnaque opera, & lutamentum abluant, & membra ipsa iam lutata confirmant, mox inungant, & cœnent. Sunt qui anasarcam patientes, prægressa aliqua diligentia (vt monet Aëtius) inter initia admisso ipsi illutamento ex discutientibus quopiam, totos (si oportuerit) illinant, mox quæ in sine in balneis abluant. Ad dolores verò, & tumefactiones laxas, & nervos contractos, affectam partem illinire à balneo quoque

vniuersas

Lutum medicamentosum seu aquarum medicatarum residentia.

Facultates. Baln. S. Bar.

Vsus.

vniuersali satius est: ac ita assiduo illutamento vti, quod efficacius tū disso-
 tum roborat. Vtile vero, ac recipiendum quod Montagnana consuluit, vt qui
 contumaces id genus duritias, vel contractiones, aut balneo, aut illutamento cu-
 rant, aliquo ad eandem intentionem proprio linimento, per reliquum diem, ac
 noctes vtiuntur. Quale ipse habet, quod recipit, Olei sesamini, olei amygdalarum
 dulcium singulorum seiscunciam: medulle crurum bouis, sepi castrati, pinguedi-
 nis gallinæ, singulorum vnciam: vitellos oui duos: croci drachmam: cum aceto
 postea, in quo dissolutum sit ammoniacum, conformetur linimentum: addito,
 si libet, pro narcoticis opio, aut chamæmeli floribus, ad dolorem leniendum. Vel
 esto ex bdellio vnguentum apud Mesuem, vel aliud huiusmodi. Cinerei, vel
 falsi cæni illutatio tumores hienis aliarumq; partium, ac cæteras inflationes ex
 crasso, frigido, ac impacto alicubi phlegmate valenter discutit. Cocturas item
 ignium sanat vel etiam factas aquis feruentibus, si aut cinerem, aut calcem,
 aut lithargyri recrementa lutum præ se ferat, & ex terra ipsa, cretosaque intri-
 tum vesicas eleuari prohibet, vrginemque penitus abolet. Sunt qui illutamenta
 sibi arte quoque componant, quale extat apud Aëtium, Ad tumētes corporis emis-
 nentias: Atramēti sutorij partes quatuor, aluminis scissi madefacti partes sex:
 luto fusco subigito, & ægro nudato, ac præloto, corpus illinito, deinde lauato, ac
 rursum eodem modo foueto, linito: quod vbi ter feceris cum rosaceo inungito,
 ægrumq; per totam noctem contegito, reperies sanum. Dortomanus de thermis
 Belilucanis: Vtuntur cæno fontium vtiliter si illutum sole inarescat, teste Plin-
 io: aut potius si prius impositum, & sole seu aprico loco arefactum eluatur, &
 deinde recens quoties inauerit. Possumus eo vti liquido, exsiccato, vsto, quod tū
 exsiccabit magis mordaciusque erit nisi eluatur plantaginis seu rosaceo staz-
 mate. Fallopius de thermis cap. 16. Luti facultas est emolliendi partes indura-
 tas: cuius luti ratione balneum Diui Bartholomei in agro Patauino celebratum
 in toto orbe & balneum de aquis. Luto etiam hoc modo vtiuntur: Aeger habeat
 alueolū in quem imponat partem affectam, madefaciat eam in aqua calida bal-
 nei, statim superponat lutum primū parua quantitate, quā paulatim augeat,
 donec multum sit supra partem, quod sinet supra eam, donec refrigeretur, &
 tunc abijciatur, aliud superponatur, & id ter vel quater faciat: vltima vice
 abluat partem aquā balnei, siccet, inungatq; oleo aliquo, & pannis obuoluat
 exerceatque si potest: id faciat manē & vesperī. Lutum oportet esse calidum
 pro ratione morbi, habitus, ætatis, temporis anni, & reliquorum supra dicto-
 rum. Solent vti luto spatio quatuordecim vel 15. dierum, idque vesperī & manē
 per horam & semissem: qui excedunt solent incidere in febres acutas. Paulatim
 procedendum vrendo luto, & paulatim desistendum. Nos qui luto in Bol-
 lensi balneo destituimur, eius loco succedaneum parabimus lutum ex puluere
 lapidis fissilis nimirū, bitu nine, succino nigro & argilla cœrulea (quam sugge-
 runt loca fonti vicina & rimæ lapidis fissilis, quamque verisimile est & bitu
 minis & lapidis fissilis naturam redolere) subactis ex aqua Bollehsi ad luti vjz

Vnguentū:

Illutamen-
tum cinere-
rum & sal-
sum.

Illutamēta
artificialia.

crassamentum: poterit etiam addi sulphur, ut facit Anderi acris ad ramisem, ut dicitur suo loco: licebit deinde eo modo uti quo prescribunt Baccius, Dortomanus & Fallopius, estate ad Solem, vel si caelum minus calidum, ut plerumque existimo esse circa fontem mirabilem, ad ignem aut ad vaporem ebullientis aquae in vaso parario, destinato ad vapores recipiendos, vel in hypocausto.

De victus ratione quae in sex rebus non naturalibus dictis consistit, ijs obseruanda qui aquis medicatis utuntur, quidque post usum tandem aquarum sit faciendum.

C A P. XIII.

Non eadem in specie victus ratio omnibus conuenit, qui aquis utuntur.

Cum varias ob causas in usum veniant aquae medicatae, & varijs sint praediti temperamentis, varijsque morbis obnoxij, qui is utuntur: difficile est victus rationem prescribere, quae omnibus ex aequo conueniat. Qui enim podagricorum effectuum causa deflexionumque ad aquarum usum accedunt, his non est dubium quin victus prescribendus sit tenuior, ubi humores frigidum, viscidumque. At si non ex eiusmodi humoribus pendeat morbus, quis non videt pleniorum victum & posse & debere interdum usurpari? Quae in re quoque affectuum constitutio obseruanda pertinax aut leuis, quique facilius cedat. Si quis tamen expectat quid nobis de victu sit sententiae, eiusmodi proponemus rationem quae cum latitudinem habeat quandam, possit utentibus quibusvis obseruata prodesse. Et primum quidem illud pro confesso accipiunt plerique, quod alijs in questionem tamen solet vocari: parcius prandendum esse quam cenandum his, qui balneo uti volent. Rationem adferunt, ut vesperi quoque balneo uti possint: Cauent scilicet illi, ne se largius prandeat, diutius protracta concoctio vespertinae lauationis oportunitatem excludat: Scitum enim est medicorum, vi balnei euocatum ad exteriora calorem haerentem in venarum cibum minus feliciter concoqui, crudumque in venas rapi, unde obseruaciones & ex is pendentes morbi infiniti oriuntur: Quod cum ita sit, illud in genere potius susserim, siue de matutina siue vespertina lauatione in auidatur sermo, non prius in solum esse descendendum, quam absoluta sit concoctio: quae cum in alijs maturius, in alijs serius absoluitur, nullo horarum numero circumscribendum hoc tempus esse videtur. Sed vnusquisque suae naturae & idiosyncrasias conscius ubi ex cessata ventriculi grauitate descendisse cibum nouerit, intrepide se aquis committat. Primum cibum modicum bonique succi exigimus, ita quoque & potum intra mediocritatis terminos requirimus: qui qualis esse debeat mox explicabimus, ubi prius cibos aquis medicatis utentibus ex usu futuros, obfuturosque recensuerimus. Probantur quidem quicumque boni sunt succi & concoctui faciles. Cibos sequentes concedit Montagnana lib. de balneis tract. 3. Panem recentem bene fermentatum & preparatum, carnes pullorum, vitulorum, hordinas, agni unius anni

Parcius prandendum quam cenandum lauantibus.

regula generalis.

Sibi utentibus aqua medicata concessi.

Orictis iuuentis, anatorum, perdicum, phasianorum, leporum: Inter herbas betam, spinachiam, borraginem, faniculum, petroselinum & similes: iuscula ex ciccribus rubris vel albis, panico, hordeo. Aceto, inquit ille, aliquando uti possunt vel (si timeatur nocumentum propter nervos) succo aranciorum, malorum puniceorum acido dulcium, & similibus incidentibus, aperientibus, non multum astringentibus. Idem in tract. 2. permittit aues non degentes in aquis, ova, pisces non viscosos, caseum recentē, lac coctum, colostrā & alias partes lactis conuenienter assumptas. Quidam laudant rupicaprae carnem ac ceruinam, iuuenem sane non improbarim. Scribit Plinius lib. 8. cap. 12. Februm uis: bos non sentit ceruus quin & medetur huic timori. Quasdam nos principes faeminas scimus omnibus diebus matutinis carnem eam degustare solitas, longo aeo caruisse febribus. Non improbo etiam iuscula ex auea, ovis & oryza, nec cerasa acidodulcia rubra, amygdala, ficus, passulas, limones, citiia, arantia & mala punica, pyra & poma tosta cū aniso, & cotonea cocta, in sine pastus sumpta. salmones paruos & locustas fluuiatiles. Prædictis addit Andernacus: Iuscula sint ex capis pullis que cohortalibus elixis, deinde etiam eorum carnes: ex venatione capreoli, inter aues autem attagenes, palumbi, turdi, & turtures, omnesq; auicule montanae: ex piscibus saxatiles, thymali, lupi, trutæ, funduli, perca & id genus. Potus sit vinū album & non acerbum austerumq; sed modicè astringens, tenue, clarū, leue & generosum. Vesper: etiam rubellum stomacho optimè conuenit. Si vinum valentius sit, rectè aqua cocta diluitur, quod dimidiū calicis instar vna vice sumi potest. Nam satius est modicum singulis vicibus, quàm copiosum simul assumere. Hæc Andernacus, cui improbantur in hoc casu ova dura, frixa, caro agnina, leporeina, nec non grandium, animalium præsertim sale & fumo indurata, ut bubula, hircina, ceruina, suilla: quanquam iuuenum adhuc ferarum aliquando concedi possit. Inter aues quæ pedibus nituntur, anatum, anserum, pauonum, & gruuum esus obest. Ex piscibus indurati, glutinosi, molli carne præditi, anguille, cyprini qui vulgò carpa dicuntur, & tincæ minùs laudantur. Inter olera brassica & qualibet legumina, poma, omnes surculorum fructus: in super acida omnia, salsa, lactaria, omne genus pistorium, pulmentaria ex farinis facta, panificia, caseus. Vinum non sit acerbum austerumque. Aqua cruda & frigida noxia est, vinumque dilutum, maximè autem refrigeratum: si tamen valentius sit, rectè aqua cocta diluitur. Non malè dudum Montagnana similia docuit cons. 303. & inter alia, ut qui balnearent cauerent à cibis valdè frigidis & qui facillè corrumpuntur, lacte cerasis, & alijs fructibus valdè humidis aut valdè calidis & acribus, aromatibus, alijs, capis & similibus & totaliter ab aqua frigida, nec bibant in balneo: esse enim valdè nocuum potum. Item de bal. tract. 3. Omittant lactucas & reliqua olera, & fructus frigidos siccos: ut pyra, castaneas, cytonia, & c. vitent coitum propter resolutionē humidi substantifici. Digna consideratione sunt quæ ex Baccio lib. 2. cap. 20 sequuntur: Alimenta tres conditiones in totum obtineant: ut sint boni succi, concoctu non difficilia

Ceruina ceruicis impedit febres.

Potus

Cibi aqua medicata vitentibus interdicitur

Alimenta conditiones

& quæ gustui inoffensæ sapiant. Sunt rursus de primarum rerum delectu, quas
 rum multa efficacia est ad sanitatem tuendam, hæc communissimæ regulæ: pri-
 ma, ut ipsa regio aëris habeatur inculpate sani: secunda ut aquæ quæ in potibus
 sumuntur & cibus, sint synceræ, sanæ, & laudabiles incolis qui bibunt eas, nec
 balnei aquæ utantur, ut quidam perperam faciunt: sit panis benè fermentatus,
 & conuenienter coctus, non calidus ut statim è cibano mittitur, nec vllatenus
 vitiosus, nec compactæ massæ, & duorum ad summum vel trium dierum. Peres-
 liquis, balnearij quidam medici à balneis interdicut rebus omnibus æzymis pas-
 scilibus, herbis præsertim crudis, piscibus, caseo, recocta, butyro, lacticinjs om-
 nibus, fructibus, leguminibus, acris, salitis, frixis & id genus alijs liberæ vi-
 tæ. Sed hæc nimis exacta est regulæ, nec seruat in balneis: sed communiter
 cum laudentur bonæ carnes, oua recentia, & condimenta familiaria, haud pro-
 pterea intelligas interdictum esse, ut aliquando non liceat pro ratione transire
 ad fructus, atque herbacea, ac id genus alia minùs regularia alimenta. Nam ius
 re balnei (vbi diximus) nulla sit præscriptio, nisi ut electa sint omnia. In primis
 autem de vinis danda est opera, ut vina elegantur sine vitio, mediocris substan-
 tiæ & quæ facillè nutriant, minùs austeræ, neque dulciora: nominatim verò hæc
 potissimum careant noxa ut non sint fumosa, quæ caput tentent, vnde bibentes
 in somnū præcipitant, multisque defluxionum generibus redduntur obnoxij.
 Ex æquo subausteræ laudantur potius, quam quæ exactissime penetrant: hoc
 enim penetrationis nomine cauendum aliquibus est, qui per balneum, ac icianitū
 dum exucco ac sitibundo corpore fatiscunt ad pocula, statim in prima mensa
 panem ex vino puro intinctum ingurgitant: nocet enim subitus vini occursum
 neruosos partibus, ac iuncturis, viscera inflammat, quæ scilicet attrahunt via-
 num auidius penetrantibus verò rebus ac liquoribus præsumptis, vix ulla pe-
 riculi excusatio est, quin dilatatis per balneum poris, & corpore cibi indigo,
 quàm citissimè quæcumque ingerent alimēta, ea incocta statim ad penitissimas
 usque partes protrahuntur, quæ multarum fiunt agritudinū, causa hoc tamen
 vitio damnanda veniunt imprimis nostra acetaria, quibus iam adeo vesci consue-
 uimus in antecænijs. Nam ea ratione fuisse diuersum morem apud anti-
 quos existimo, qui assiduis utebantur balneis, ut postponerent cæniæ acetaria
 non anteponerent: nimirum quia exercitatis ac lotis, timendum fore videbatur
 ne primo statim occursum acetariorum lederent inanem ventriculum, sicque cor-
 pus famelicum succo statim imbuerent non satis utili: & contra, approbatum
 diutissimo usu consuetudinem legimus, ut ab ouis, perinde boni nutrimenti cibo
 suas cænas inciperent, & finirent ad mala: uide ortum præueibium, quod læ-
 gitur apud nostros Latinos, Ab ouis ad mala. Peri autem simile sit, per abusum
 postea quorundam, præsumi cœpisse acetaria, proritata nimirum per oxycarum
 ac lactucas auiditate, quod videtur subnotasse Martialis in carminibus Xenij d.

Claudere quæ cænas lactuca solebat auorum,
 Dic mihi cur nostras inchoat illa dapes?

Ad exemplū scilicet illud, quod ponit Cato in libro de re rustica, Si voles inquit, in conuiuio multum bibere, cœnareque libenter, ante cœnam comesto crudā brasficam ex aceto, quantum voles, & item ubi cœnaueris, comesto alia quinq; folia, reddent te quasi nihil ederis, biberisque, bibesque quantum voles. Porro victus ratio in balneis, non solum de regimine circa cibum & potum intelligenda est, sed de omnibus etiam rebus, sine quibus, dum viuitur, neque corpus consistit, neque vita: de somno scilicet & vigilia, motu & quiete, excretis & detentis, animi affectibus, atque de aère, locoue in quo versandum sit. Ea quæ aliquis minus accuratè neglexit, vita etiam immuni, in varias transire solent affectionum causas: multo ergo maiori diligentia præscribenda sunt ac seruanda in balneis, tum ut non impensè noceant, tum etiam ut promissas balnei utilitates non defraudent. Primum itaque de somni & vigiliæ ratione præsciuisse hoc est operæ præcium quod somnus balneis est aduersissimus, dormiendum his, qui balneo utuntur, noctu, & minus etiam quam consuetarum horarum interuallum: nec tamen ad multam noctem vigilent, quominus cogantur peruigilia noctis sup-
 plere die: imò quantum dulcius interdium somnus obrepserit, tanto cautius, & quasi insidiosus syrenum cantus, euitetur: in uniuersum enim omnis somnus nocuus est, si intempestiuè ineat: omnis autem intempestiuus dicitur: qui præter naturæ ordinem fit. Ordo vero conueniens naturæ est, ut dormiendum noctu sit, non interdium. Esto ergo somnus nocturnus, qui super unam horam ad minus, vel etiam duas post cœnam leui præmissa exercitatione ineat. Tantū vero dormiatur spatium, quandiu perfecta sit in ventriculo coctio, septem ad summum horarum, nonnullis minus, pro virtutum nutritioni inseruientium, facultate. Hic verè quies, ac dono diuū mortalibus à Poëta dicta est, quæ animi ægritudines oblivione delet, spiritus uiuificat, calorem unit, concoquit quæ concoquenda sunt, & inæqualia reddit æqualia, lassitudines abolet, intenta laxat, dolores alluiat: quæ omnia necessaria sunt in balneis emolumenta. Intempestiuus autem rationem subit immodicus, si peracta scilicet concoctione diutius dormiatur, quem terminum plerique à consuetudine definiunt. Hic enim inter alia, hoc potissimum adfert incommodum, quòd ne excrementa suo tempore expellantur, impedit. Damnabilis igitur ac noxius somnus immodicus, noxius & diurnus. nocentissimus vero diurnus ad balnea naturalia, duabus præcipuè de causis. Prima quia impedit operationes balnei, siue (ut melius dicam) naturæ, balneo præsertim in potibus sumpto. Nam inuare, sanare, mouere, superflua expurgare, non ipsius balnei, neque medici est (sunt enim hæc instrumenta) sed naturæ opera: natura verò consopita, non perficit, sed relinquit, relicta aliquando vincuntur, reducunturque (ut aiunt) ad benignum pro robore virtutis: sæpe verò redundant, & perinde ut res ex toto præter naturam, in aliquam corporis partem deiruse putrescunt: & non sine flagitio, cum aliquos ob hanc solam causam viderim in balneis lussisse vitam. Altera causa cur diurnus somnus dānetur, est quod is somnus non naturæ est, sed à facultatibus

Somnus.

Somni tempestiuus commoda.

Somni intempestiuus incommoda.

minerarum vaporibus excitatur: qui primò quidem caput aggrauat, immodèrè te calefacit, & deinde humores ex capite colligando, fluxiones concitat: fluxiones verò ubi in subiectas partes fiunt, omnis vitij fiunt genitrices: alios enim de fluxu facto impetu in principem aliquam partem, repente suffocat: alios vidè qui cum aqua balnei, non bene digesta, & corrupta, euomuerunt animam: alios resoluit, neruis oblectis: alijs tuſſim contrahit, alijs tabem, alijs alui prefluuia: alijs in aliquam partem imbecilem mediocris notæ delapsa, vel inflammatio uas inducit, vel eryſipelata, vel apoſtemata id genus aliqua. Quæ equidem ſomni pericula eo velim diligentius unumquemq; noſſe, quo inter balnea nullum eſt accidens frequentius illo, neq; moleſtius. Ad quam ſane cautelam duo hic præcepta repetenda ſunt: unum quod iam paulo ante diximus, ut parçè, & temperſtinè prandeant, ac omittant interdum carnem, eſt enim cibus ſomni materia qua aucta augetur & ſomnus. Alterum præceptum eſt, ſi ſomnus alioqui urgeat, ut medicetur, ac euitetur per remedia. Hanc verò cautionem à ſomno, exercitiij ratio confirmat in balneis, quod ad potulentas aquas inter pocula ipſa faciendum idcirco diximus, quoniam moto corpore integra magis euacuatio fit, ac ſomni materia tota educitur. In lauacris autem à balneo quidem, & à cibo quiſcendum, ſubinde certis horis moderatè ſe exercere conuenit, ut vaporum balnei reliquæ, quæ caput aggrauare ſolent, & ſomnum inducere, excutiantur. Si quis verò ad motum ex imbecillitate, vel ægitudine ſit ineptus, exercitiij loco, ſi ex uſu ſint, geſtationibus uti poterit. vel leuib; frictionibus. Quod frictionibus quoque interdiciantur, puta ob ulcera, vel dolores, vel immiſſentem aliquam fluxionem, hi ſtudeant per latas vias, & maximè per aluum, naturales ſaltem vacuationes habere. De animi autem paſſionibus, quoniam corpora ſequuntur animas, animæq; velut naua nauigium, regunt corpora non mediocrem ſane curam habere oportet. Perturbationes ergo animi omnes eliminent & præſertim à cibis, ſi velint quoque corpus optata perfrui iucunditate. Curus omnes imprimis obliuiſcantur, iram amoueant, triſtitiam, timorem, impatientiam, omnem cauſam ſolicitudinis. Et contra: cum firma ſpe, ac fiducia balnei, omnem ſuauiſſimam que è rebus exterioribus perſcitur, ſibi procurrant, quantum poſſunt. Verbis utcunq; & gratis ſodalium inuitationibus indulgeant: ſemper dati illius præcepti memores, ut à nimio luxu ſe temperent. Eadem quoque de cauſa ad venerem iocoſam quandoque indulgentiam, cæterum ludentem omnino excluſant: ne hanc aliquis per omnia deſeſtetur, gratis ſonis, muſicis & cantionibus delectentur. Minus legant nec ſtudeant, ac parcius ardua nimium commentaria, quantumuis delectare ea animum videantur. Ad mentis torporem euitandum, ſomnumq; arcendum ac meridianos æſtus, quos oportet cum quiete traducere, varijs alijs oblectamentis, ludicrijsq; citra fatiſtidium, pauliſper ſibi indulgere poterunt. Quo in genere cum ſint aliqua per moleſta, quæ maiore animi indigent ſtudio, quam difficilis admodum in re aliqua ſpeculatio, omnia huiusmodi explodantur: & ex æquo omnes ludi, qui ad

De ſomno
præceptio-
nes.

Exercitium,
& quies.

Animi
mz 142.

aequitiam, anxietatem, ac insolentiam prouocare valent, sacro ipso iure balnearum interdicantur. Denique de ambientis aeris constitutione: aer quidem, quem velimus, nolimus per habitum continuò inspiramus nõ solum inspiratus intima corporis penetralia sua qualitate afficit, verũ ipso etiã ambitu, ubi quidpiam à sua tẽperie recesserit, fit nocentissimus, maximè in balneis, ubi peruiuum usquequaq; corpus efficitur, & aer ipse pro sui tenuitate exquisitè penetrans, statim soluitur, cõmouetque, praesertim cerebrum, magis nocens suo occurso corpori, quã aqua frigida. Sit ergo locus boni, atque laudati aeris ex natura: ubi rursus tempore balnei, omnẽ caueant cali intẽperiem, nempe aestus, frigora, vehementes flatus, Lunæ radios. Prohibendũ quoque esset pro aeris salubritate iure publico, ut iuxta balnea neque lina maceraretur, neq; canabis, neq; coria neque id genus alia in aquis fetetia, quæ postmodũ lacunas aquarum relinquũt putidissimi balitus, itaque aerem, autumnò potissimum, in salubrem reddunt. Est habitatio alta, ad orientem, vel occasum hybernũ spectans, lacunis quantum fieri poterit auersa (quæ præceptio saltem in posterum in balnearijs structuris seruabitur) non terrena, non humida, nec quæ faciliẽ vitiosas lanugines in pariete contrahat. Inter primas autem partes collocanda esset ad ipsa balnea, & ad ipsos fontes porticus spaciõsa, ubi non solum salubres diei captaret auras, sed quæ ad usum potationum in matutinis faciendarum esset idonea, ægrosq; bibentes ab insultu, ac frigore aeris defenderet. Tales videmus ad magnifica balnea, antiquaq; praesertim, ordinationes: Nam quæ scaturigines sub dio à bibentibus frequenter tantur, non adeo aliquos sua salubritate possunt inuare, nisi cautè ministrètur, quàm multo plures ob incommoditatem ledere. Sint & lauacra ipsa sub diuersorio, vel prope diuersorium benè collocata: sin minus, contra infestas aeris constitutiones, benè assamentis sint munita, ac storeis, & quæ opportunis ministris omnino nõ careant. Vbi verò loci situs non adeo tutus, ac balnea pauperis impensæ extiterint, pro frigore, imbre, aut graui nubilo obstante, eoq; magis si æger imbecillus sit: tunc satius fuerit priuatas in diuersorio paratas habere tinas, ac tepesacto per caminum aere, laxationes exercere.

Errores insignes & abusus noxi admodum, qui committuntur ab ijs qui sine consilio peritorum Medicorum, vtuntur aquis medicatis potu, balneo, vel alijs modis.

CAP. XV.

Antequam à balneo profecturis regimen praescribamus, expediet abusus, qui ab agris in thermis passim comittuntur, notare: eoq; grauiori censura, quanto isti errores hoc seculo latius grassantur. Apud Romanos, inquit Dertomanus, Principum aucta luxuria, publicæ balneæ extrui ceptæ cum alibi, tũ Romæ in modum prouinciarum, si Amniano credendum, in quibus etiam cum plebe Principes promiscuè lausgabatur, puta Commodus, Gordianus, Galienus

Romanorũ
luxus in bal
neis.

iuniores: alijs ter, quinq̄ies, uel septies astate, bis uero hyeme in die lauiffe,
 & in thermis cœnitasse placet, ut tradit Capitolinus. Admittebantur unâ
 feminae, ne uoluptatis lenocinio quid deesset. Deinceps decrecente Romani im-
 perij potestate, decreuit pari passu luxus cupedia: sic ut infrequentior post ther-
 marum fuerit usus. Dum Dominus de Puiſsum thermarum Belilucanarum
 effectu in se agnitarum uires promulgat vix quartus elabitur annus, quo tanta
 hominum multitudo in hunc usque diem bis quotannis eò conluit, idq̄ nulla
 habita affectuum, temperiei, etatis, vitæ anteaetæ, sexus, regionis cæterorūq̄
 distinctione, ut uiliores thermas posthac ob abusum quam famosiores ob usum
 fore sit metuendum. Ferulâ digni, qui (causarum indicatione aliter suadente)
 calidis simul ac frigidis eundem fontē sine discrimine usui fore contēdunt, & c.
 Turpius labuntur in thermarum usu, seu ab usu uerius, cum cunctis quantitas
 tem potuū tantam quantā capere possunt, præscribunt. Contra naturæ & artis
 medicæ præcepta faciunt qui ad potus satietatem se saturant. Qui existimant
 potum triduanum, quadriuanum & deinde balneum totidem dierum sufficere,
 temerè credunt. Montagnana tract. 2. Conf. 100 de balneis Patauinis: Qui
 uoluptatis inquit ergò balnea quærunt, qui a solent esse repleti & nulla uictus
 ratione utuntur, balneando incidunt in febres putridas & alios prauos affectus.
 Communis modus comedendi & bibendi in balneo lasciuiæ est: Si cibi siue po-
 tus sint calidi actū & potentia, augent caliditatem, & à balnei calore disponū-
 tur ad corruptionem & putredinem. Si sint frigidi impediunt ne dissoluantur
 quæ per balneum oportet dissolui, & obstructions faciunt difficiles curatu.
 Siue sint frigidi siue calidi impediunt actionem caloris innati. Fallopius de ther-
 mis cap. 11. Si æger sit inobediens, uelit interdum dormire, omnino indiscrimina-
 tim comedere & quacunq̄, horâ, & similia agere, quæ essent in causa ut as
 quæ potiùs obessent quàm prodesse, non exhibeatis illi ullo modo thermales a-
 quas, etiamsi ratione morbi conuenirent. Abusus ille erat insignis de quo Pli-
 nius lib. 31. cap. 6. ubi scribit de ijs qui uidebantur sibi magni uiri qui maiorem
 copiam illarum aquarum bibissent: Unde aliqui tantum bibebant, & tumidi
 adeo fierent, ut annulus quem gestabant digitis tegetetur à cute. Fallopius scri-
 bit lib. de therm. cap. 10. se uidisse quendam Presbyterum qui tantum Aquas
 rianæ aquæ uiberat, ut trium dierum spatio tumidus ita manserit, ut non am-
 pliùs ab aliquo agnosceretur: excreta illa aquâ, desisse tumorem, & redisse ad
 pristinam gracilitatem, refrigeratum tamen illi mansisse totum corpus. Idem
 Fallopius de therm. cap. 11. Sunt Medici qui postquam valdè defatigarunt æ-
 gros & aliquando præter rationem, & institutum uiderint res non succedere
 statim, nulla habita alia consideratione, relegant ad aquas thermales tanquam
 ad an. horam sacram, in eo peccantes. Andernacus, In Germanica gente quidam
 totos dies noctesque mergorum instar balneis incubant: cibum potumque in
 eis ad satietatem usq̄ sumentes, nullo uel breuissimo spatio ad alium deiciendâ
 interposito, aut saltem exiguo, ad illa reuertuntur. Nuper apud Rhetos in bal-

Concursus
 promiscu-
 us ad Belilu-
 canas, ani-
 maduersio-
 ne dignus.

Abusus in
 potu aqua-
 rum medi-
 catarum.
 Abusus in
 dierum nu-
 mero.

Ex mala
 uictus ratio-
 ne in bal-
 neo, febris
 alijque af-
 fectus pra-
 ui.

Susque de-
 que omnē
 uictus ratio-
 nē facienti-
 bus interdi-
 cenda bal-
 nea.

Abusus Ro-
 manorū ni-
 mio aquæ
 medicatæ
 potu.

Incōmoda
 ex nimio a-
 quæ potu.
 Taxantur
 medici in-
 docti.

Germano-
 rū in bal-
 neis error
 quod ad vi-
 etum & sō-
 num, non
 ferendus.

neis Fauorinis vidi nonnullos tum cibo repletos tum prorsus ebrios in illis ob-
 aormire, vt mirum fuerit eos cruditate, colicisque aut alijs perniciosis morbis nõ
 la borasse, & vires eorum concidisse, aut febre, aut leppitudine correptos, aut sub-
 ita etiam morte oppressos esse. Idem Germani nostri quidam, si quando bibunt,
 quod tamen rariùs accidit, id in ipsis balneis plerumque eademque hora & die fa-
 ciunt, qua balneis insident magno errore & incommodo. Nam quæ per aluum
 & vrinam excerni debent, balnei calore per totum corpus capiuntur, suntque
 humoris motus contrarij. Idem, in Germania & Medici ægris alijs octoginta,
 alijs nonaginta, alijs centum, alijs plures lau tionis horas imperant, cura tamen
 ignorent quot quisque ferre poterit. Hinc fit communiter, vt qui multis horis
 quotidie lauant, diebus octo aut quindecim curationem absoluant, qui paucio-
 ribus 20. aut 10. Verum sine vilo ordine & iudicio. Idem, Valde errant qui tam-
 diu lauandum esse censent donec cutis erodatur. Nam inde seprus apertiones vel
 obstructions alijsque multj affectus oriuntur, qui ad mortem vsque perseuerant.
 Quare non est expectanda exulceratio. Nonnulli violenta & continualaua-
 tione vim nature inferunt, & ne sic quidem cutis ruborem contrahunt, sed mor-
 tem potius sibi accelerant, aut tantam viscerum imbecillitatem accersunt, vt
 nunquam ea ad pristinum robur restituere possint. Idem de aquis Fabarijs
 Pfeffers: Vidi nonnullos qui totos dies noctesque per integram septimanam
 aquis insiderent, non multum medicine præceptis obseruandis solliciti: cibum
 potumque in lauacro sumebant, somnoque indulgebant. Diuersiorum incommo-
 ditus, angustia, & spurcitas, & sepe tantus fetor vt animi defectionem boni-
 tibus paulo humanius educatis accersat. Reimerus Solinander de calorib fontis
 tium causa lib. 1. cap. 1. Est in Sicilia fons calidus, cui non solum nomen ex su-
 perstitione est impositum, sed ex rerum naturalium ignoratione ridicula quæ-
 dam obseruantia accessit: vt scilicet vnicuique morbo curando sua propria sedes
 attribuat, quasi immutatis sedibus impossibile sit, eadem tamen in piscinâ, ea-
 rum conualescere. Item in epist. ad Vincentium Arnulphinum patricium Lu-
 censem: Grauiiter incusabam vulgarem aquis sponte calidis vtendi modum, qui
 nobis Medicis cum vulgo passim communis est, siue potionis siue lauacri, siue
 stufæ vsus intelligas, siue etiam embrocæ. Hæc cum ego ostenderem,
 doceremque vicina Portæ balnea admodum salutifera propterea hoc tempore
 iacere neglecta quod elapsis his annis patres nostri perperam ijs essent vsi: Idem
 eo tempore vestris salutiferis alioquin & celeberrimis balneis euenturum præ-
 dixi, nisi occurreretur: quandoquidem, quot quæso ex innumeris qui ad ea con-
 fluunt valetudinis ergo sanitatem recuperant: profecto pauci: neque id ratione
 vlla quam quod passim sine discrimine ijs & ratione vtuntur. Multi ed ablegan-
 tur à Medicis, qui alijs remedijs minori negotia restitui possunt: nonnulli ed
 amandantur quibus omnino non sunt ex vsu. In vrbis Corfensæ balnei, plus-
 rimi salutem querunt capite calido siccoque & destillationibus salsis calidisque
 affecti: quibus tantum abest vt profint, vt etiam mirum in modum absint &

Error in præ-
 scribendo
 balneis tẽ-
 pore.

Erosio cu-
 tus, neutiq̃
 baln. termi-
 nus esse do-
 bet.

Error laua-
 tium in Fas-
 batijs.

Supersticio
 ridicula in
 fonte quo-
 dâ Sicilia.

Baln. Portæ
 vicina
 propter ab-
 usum ne-
 glecta.

Medicorũ
 error.

Noxa ex ab-
 usu baln. Corfens
 baln. Corfens

grauiter noceant. *Ville aquarum calidarum omnibus eadem quantitas potanda datur in quibusuis morbis, in quacunque corporis parte affecta: item in diuersis etatibus, in diuerso sexu, intemperaturis oppositis etiam conceditur eadem aqua & eiusdem assumendae quantitas datur, hocque eodem sit tempore eisdemque conditionibus. Unde euenit ut pauci perexiguum inde iuuamentum percipiant: multi nihil inuenitur, ut taceam quod plerique detrimētum perferunt.* *Gabel. de thermis S. Iobi lib. 1. Hic mihi non est silentium praeter eundam peruersam quorundam consuetudo, qui, quocunque tandem consistunt morbo, siue externo siue interno, magna valetudinis iactura & Medici contemptu, intempestiue lauant, atque in ipso solio potitant, pergracantur, dormiunt, saepe numero etiam vix à ventre se abstinent. His si quid sinistra accidit, id balneis imputant, melius ante ac post balnea habuisse se dicentes. Qualis autem vsus talis & successus: ipsique adeo temeritatis inconsultae sibi poenas accersunt: ex quo fit vt thermæ, ex se quidem salutare, propter abusum male audiant.* *Pantaleon de thermis Tigurinis cap. 20. admirandum proponit abusum circa scarificationes: maiorem partem existimare se non euacuasse, nisi corpus oneretur incisus cucurbitulis quasi senticeto erinacci horreret: cum saepe potius eis esset emendus sanguis: uti quibusdam scarificationes utiles, ita etiam nocuae macilentis & ijs qui frigidis fluxionibus obnoxij: addo accelerari senium & mulieres citò deformes reddi. Idem subiungit: Qui thermas adeunt non re-purgato corpore, ijs subtiliores humores resoluuntur, crassiores condensantur: vnde magna nocumenta: alijs eliquati humores petunt faciuntque animi deli-quia, alijs nauseam inuectunt, alijs pariunt obstructions hepatis & splenis, excitant febres, icterum, & alios morbos. Idem ijs euenit qui voluptatis ergo balneant: hinc fit vt multi sani ad thermas profecti, egroti domum reuertantur: que culpa non thermarum sed ineptorum hominum qui consilium non petunt: In consilium enim aduocandus fidelis & peritus Medicus de purgatione instituenda. Euacuatio bona quantitate non est metienda: multa die-ctio quibusdam plus obest quam prodest: Instituen-da purgatio pro diuersitate humorum, interdum secunda vena: que omnia requirunt prudentem & doctum medicum: Veram, proh dolor! apud has thermas & penè per totam Hel-uetiam grauiter peccatur, quilibet se Medicum iactat, cui ne brutum quidem animalitudo committas rbi zotens, agirta, odontothryptes, theriace false ins-titor, vetula, Iudæus, carnifex, magna pellicetur, ac non solum simplici vulgo sua garrulitate sed etiam Sat apis imponit: phaleras osentat, curatos com-memorat: de læsis & deceptis altum silentium. Si quid didicit, sinistro usu pec-cat: vno calopodio omnes cal: eat: conatur cum summat temeritate omnibus mor-bis mederi. Vtile esset, si obseruaretur mos Italiae, Galliae, & quorundam pre-cipue locorum Germaniae, vt de suis me licamentis à peritis medicis exami-narentur. Tum verò mysterijs maleferiatorum patefactis, in clara luce appare-rent eiusmodi belli homines numella aut exilio digni. Factum est vt dum es-*

Abusus in
scarifica-
tionibus.

Nocumēta
omissæ pur-
gationis
præparato-
ria.

In Empiri-
eos & cir-
cisforaneos

sem in thermis Helueticis, etiam ibi esset Iudæus qui se nominabat Simonem & medicinam faciebat: ad eum confluebant multi electuarium magno pretio ementes: Ibi tunc eum queque conspuit Polemarchus quidam emeritus Zugen-
 sis: Iudæus sanitatem pellicetur accepta aliquot coronatis: Cum frustra essent omnia, aduocor & ego, comperio phibiticum, balneum ei valde nocuum: sciscitatus diligenter quid dedisset Iudæus, comperi illum habere ollam plenam succo baccarum sambuci inspissato, ad hæc libram scammonij, cuius dabat interdum drachmas duas cum vniua semis rob de sambuco, exigebatque coronatum: atque is quidem ~~araxapabur~~ nec scribere nec legere poterat: quare vehementer increpui hominem, vt qui multos perdidisset & decepisset, breui moriturum Polemarchum (quod etiam euenit) quo prognostico vsus nolui ei medicamenta exhibere, sed consului vt domum reuertetetur. Iudæus territus ausugit. Vereor ut similes multos habeat Heluetia: sed, vt dicebat ille, Mundus vult decipi. Atque hi quidem abusus & errores in alijs aquis medicatis: à quibus ne nostre quidem in hac sua infantia, vt sic loquar, immunes. Vidi enim qui plus iusto biberent, vim etiam nature inferrent: simul semelque sine more modoque pocula ingurgitarent & solio vterentur, susque deque facerent omnem purgationem & preparationem, qui neglectiois sue pœnas grauioribus morbis afflicti luerunt meritis: cum non tantum impunis interim, sed & salutaris sit vsus legitimus, ex consilio Medici docti institutus: (Nam ab agritis quid sit expectandum Iudæus ille satis superque docuerit) quales multos habet totus ille tractus.

Iudæi im-
 postura
 Argiuosa &
 pcutialis.

Quæ nam vitæ ratio esse debeat proficiscen-
 tium à balneis.

C A P. XVI.

Balnearum verò ad vsum sicut diligens præparatio requirebatur, & in usu ipso seruanda erat, quam præscripsimus methodum: ita post balneum recta aliquandiu vitæ ratio teneri debet. Non enim pluris est, aliquid benè incipere, ac diligenter prosequi quàm feliciter absoluere. Id autem cum singularis obseruantie esse debeat: ut communiter tamen dixerim, quamdiu quis non senserit se bellè esse restitutum, à susceptis vitæ præceptis non debet discedere. Pauci enim in magis morbis, solent in ipso statim balneo insignem aliquam experiri vtilitatem: sed ad tempus, tardius aut citius pro virtutis robore, pro affectus magnitudine, pro ea quam seruauerint victus ratione. Alij ad viginti dies iuuari videntur, alij post mensem, alij amplius, dum sanè in dies virtus ipsa euadat robustior. Imò quarundam balnearum est certus terminus efficacie ac iuuamenti. quæ seu propria natura, seu cœlesti virtute, perparum solent non decurso anni spatio prodesse. Quarundam verò singularis concordentia videtur ad hominem, vt huic quidem semel profusè

Susceptum
 vitæ regimè
 à baln. con-
 tinuandum.

Balnea non
 eodè sem-
 per modo
 & tempore
 vires suas
 exeruant

rim: huic verò visa semel inutilia, secundo, & tertio anno reiterata fuere vitia. Quia etiam hoc longa veterum obseruatione compertum est, ea balnearum iu-
 namenta firma esse magis, & certa, quae non subito, sed ad tempus post usum
 balnei sentiuntur: quod quidem in magnis, ac inueteratis affectibus intelligen-
 dum est, quicquid de paruis, ac leuibus sit. Sublatet enim in his, quae repente
 operantur, vis aliqua vt plurimum: & natura vim non tolerat subitam, & mini-
 me in magnis affectibus. Longo enim curantur tempore, iuxta Hippocratis sen-
 tentiam, quae longo item tempore contrakta sunt vitia: quae vero breui, breui.
 Profecturi ergo à balneis, hinc incipiant concepte spei, ac salutis seruare ratio-
 nem, vt si multo interuallo abfuerint, ad posterum diem, atque etiam tertium
 differant: dum sane inmanes à ministerio balnei, se recreent. Postea se caute ex-
 ponant itinere, maxime si pedestri eant itinere, vt duriores quotidie visuntur,
 ac sani. Nec minus qui equo vehuntur, maxime imbecilles lassitudinem quan-
 tum fieri poterit, euitent, aestum, fastidium equitandi, & alia eius generis, quae
 vix enarrari possunt via incommoda. Imò si algor aeris, vel pluuia intercidat,
 vel in lectica vehantur, vel in arceris vulgaribus, non equitent. Somnum, famem
 intempestiuam, eoque magis exhausti in balneis non sufferant ad postremum,
 ubi domum peruenerint, post gratiarum actiones Deo Optimo Max. consilium
 prudentis medici inecant. Qui per spectis eius dispositionibus, inuuantibus ac no-
 centibus ab usu balnei, salubria, & quae iuxta naturalem statum inuenerit, con-
 seruabit: & si quid à propria natura recesserit, ad pristinam symmetriam restitua-
 tuat. Nam usu uenit frequenter, quòd ex diutina aliqua consuetudine victus,
 exercitij, medicationis alicuius, paulatim aliqua à propria recedant natura. Ma-
 xime verò in balneis, ex quorum assidua caloris mineralis actione, ac impressione
 eius aliqua reiecta in corpore, solet facile intemperantia alicuius partis calida
 emergere, egrīs ceteroquē à principali affectu, quo tenebantur, liberatis. Præter
 caetera verò iecur, dum regressi à balneo pleniori tum cibo tum potu utuntur, ac
 liberaliori se dedunt vitæ, quasi fomite adhibito ad impressum calorem solet in-
 calefcere. Acrobustis in eo existentibus vitibus, uel ad uitium intemperem ipsam
 transmittit, uel ad imbecillam aliquam naturam, ubi vel molesti caloris excitat
 sensum, uel inflammationem, uel erysipelas, et aliquando febrem. Optimi ergo
 consilij est, vel minima etiam apparente eius uisceris intemperantiae suspitione,
 ut susceptam iam in ipso balneo uiuendi rationem, per aliquot dies proseguantur:
 adhibitis nibilo secius tum forinsecus, tum intro, quae paulo ante diximus, mor-
 dice refrigerantibus, & quae robur uisceri adiungant. Perseuerantem verò affe-
 ctu, si caetera consentiunt, dextri brachij iecorariâ venam secare conueniet, cumq;
 victus, ac reliquorum remediõrum modum instituerè, qui in id genus intempe-
 rantijs solet institui. Aliqui ex acritate nimia potulentarum aquarum, ventris
 dolores postea, perinde quasi marinas ebibissent, solent perpeti: Alij urinae ardo-
 rem, alij sitim, alij deiectionem appetentiam. Nonnullis lassitudinis quaedam spes-
 cies oboritur, atque insolita in actionibus pigritia: nimiam vel non exquisitè

Quo tunc
 dius a bal-
 neio auxilium,
 eo certius.

Profectio-
 nis appa-
 ratus.

In itinere
 obseruanda.

Domum re-
 uertis ob-
 seruanda.

Iecoris su-
 percalfa-
 ctio.

Curatio.

Venefectio.

Alia sym-
 ptomata di-
 gressis à bal-
 neio super-
 uenientia.

purgatis ex debili natura aquæ, uti debuerant, vel quod frequentius evenit, dituto nimium balneo prægressis imbribus. Qui singuli uictum seruare debent aliquandiu, qui ad frigidum, atque humidum inclinēt. In uniuersum autem aluberrimum omnibus esse censemus, ut post balneum nihilomagi sibi indulgeant, quam in balneo. Summa uero eius obseruationis est quadragesimus dies: qui sicut motuum nature, ac morborum, ita & medicine in suis ministerijs est terminus, ueluti peremptorius. Interim repletionem tum cibi, tum potus cauere debent, somnum diurnum, immodicas noctu uigilias, nimia exercitia, pariter atque ocium, omnem malam ambientis aëris constitutionem, molestias animi, irascundiam, ac passionem huiusmodi alienent. Alius, ut quotidie bis eat, procuretur: uel saltem non minus consueto. Venerem, tanquam pestem, nocituram sciant: maximè imbecillis, ualentioribus autem per mensem ad minus, non adeo concedendam. Caput non lauent. Si uerò aut cutim rugosam, ressecatam, atque astrictā à balneo uiderint, aut lassitudinem senserint, temperatarum ineant aquarum solum, præsertim si eo uti consueuerint: aut leuibus frictionibus ex tenui oleo ac uino, mane diluculo utantur. Postquam autem è lecto surrexerint, ceteras sorporis superfluitates, tam per nares & fereatam, quam per obscuros meatus excernere studeant, capite etiam depexo. Subinde non ocientur, nisi quidpiam obstitit, & dum ad consueta se conferant exercitia, omnem euitent lassitudinem, ac in singulis auream seruent mediocritatem. Pantaleon in lib. therm. Theriacularum, relinquētibz balneum hoc dat consilij, ut eligant cælum serenum: caueant à pluuioso, ne corpus pluuiâ madefactum à balneo corripatur affectu eryspelatoso dicto Rottlauff & Carfunkel. Tria indusia aliquoties mades faciēda in aqua thermarum & sine expressione exsiccanda, ut eius vires penitus combibant. Induat, ut, si corpus sudet, sentiat aliquid uirium balnei neuè fiat subita mutatio: gestent unum indusium per triduum. Domi uult per tres uices tertia quaque die institui sudationem pro uniuscuiusque natura cum chamæmelo & origano. Fallopius à Stillicidio priuatim monet, ut 40. dies caput tectum gestet laborans, quo tempore nunquam etiam caput sibi abluat, caueat quæ à Sole à pluuiâ, à uento: A lutamento uerò, ut præter uniuersalia paulò ante dicta, partem oleo inungat aliquo accommodato, eamque continuo exerceat, moderate tamen.

Utiis occurrēdum.

Dies quadragesimus finis frictionis à balneo regiminis.

A Stillicidio caput sit tectum per 40. dies.

De symptomatum, quæ iis, qui aquis medicatis vtuntur, superuenire
assolent, ac etiam euenire possunt in admirabilis fontis vsu : eor-
umque reinediis.

His ergo, quos diximus, modis conclusa est omnis aquas medicatas vsur-
pandi ratio. Quoniam autem non tantum ex indebito earum vsu, verum
etiam interdum rectè vtentibus accidentia superueniunt nonnulla, ijs quo-
modo obuiam sit eundem operæ precium fecerimus si doceamus, id quod & ad
præparationis accuratationem, & ad dietæ obseruandæ maiorem religionem in-
uitabit.

De dolore capitis. CAP. I.

Soposifera.
Assumenda
per os.

IN dolore capitis balneantium scopus est exhibere ea quæ reprimunt vapor-
es, & eorum ascensum ad caput prohibent: qualia sunt quæ somnum indu-
cunt. Item diacytonites cum saccharo sine aromatibus, Coriandrum conditum,
malorum punicorum grana & similia frigida & astringentia. Item R. Oxiz-
sach. ℥. i. β. aquæ plantaginis, cicb. ry, vel oxalidis ana ℥. i. β. detur in potu eunti
dormitum. Hæc Montagnana Fallopius autem inquit: Capitis dolori occurre-
tur, si ægro eunti dormitum exhibeatur: saccharum rosaceum cum violaceo, vel
Myrabellini cbebulæ conditæ saccharo vel per se vel cum saccharo rosaco. Solez-
mus etiam statim à cæna exhibere diacydonitem confectum cum saccharo sine
aromatibus. Nos inungimus etiam caput oleo amygdalarum dulcium sæpius ab-
luto aqua vel cum oleo communi abluto. Interdum curamus applicandas humes-
ris cucurbitulas siccas: solemus etiam post cænam ad minus quinque horas, cons-
fecta prima concoctione, exhibere pilulam mastichinam ponderis duorum scrus-
pulorum: Si fuerit pilula nimis crassa fiant due vel tres, nihil refert. Anderna-
cus, Si vapores è ventriculo sursum eueati ad caput ferantur, doloresque exci-
tent, coriandrum præparatum ex vsu erit, & confectio ex cotoncis sine aroma-
tibus à cibo sumpta. Ante illum verò catapotia alephangina, vel ex hiera picra

Topica.

Eucurbit.

Pilulæ.

Coriandiū.

Pilulæ.

Dolor capi-
tis per con-
sensum.

Dolor cap.
ex essentia.

Dolor. cap.
ex vsu aq.
medicata.

simplici conferunt, quibus communes humorum materie in primis vcnis con-
tente educuntur. Lubet ex Baccio sequentia subiungere: Si ex consensu caput
patiatur, puta ventriculi, quod sæpius è fit, pro diuersitate et cause occurrendum.
Comitione, exempli gratiâ, solutione ventris, purgatione item ventriculi ex ab-
sintby coma, vel compositione Dialoës, Melino, aut Mastichino vnguento foris
illito, quæ Galenus u. de compos secund. loca. & 6. de sanitate tu. fuscè commem-
orat. Si tandem ex essentia hæserit in capite ipso intemperies calida, si quidem
id ex naturali capitis dispositione accidat (vt 6. de sa. tu. notatur) tunc calidis
medicamentis, sulphuratisque ac bituminosis huiusmodi calidis aquis abstinen-
dum est. Si autem (quod primum est) ex impressione balnei, & præsertim ad
vsu Ducciæ, talis mala affectio contracta sit, supersedere aiquando, ac minus
vii balneo, non erit absurdum, dissipatis interim vaporibus cõceptis à balneo per
exercitium leue & tempestiuum & per molles frictions. Nec non inter cibaria

sumptis refrigerantibus ac reprimentibus, quale est Diacytonites, coriandrum, vel anisum à cibo, atq; etiam frigidae aquae modicum. Caput item ipsi dormituro circum tempora inungemus rosaceo oleo, oxirrhodino, vnguento rosaceo, & id genus alijs. Non displicet applicari fronti & temporibus albumina ouorum cum aceto. Ruianus ad capitis dolorem prescribit lixiuium cum Chamæm. belide & rad. asari. Verùm considerandum an lotio hæc non sit calidior, à vaporibus balnei excausato capite.

Cibi.

Albumina ouorum.
Lixiuum cum asaro.

De somno immodico. CAP. II.

Accidit interdum in potu aquarum somnus intensissimus, ad quem impedendum solet aliquando prodesse tegere caput linteo duplicato dum bibituri aqua: Expertus sum aliquando profuisse. Occurendum etiam huic Symptomati continuo odoratu rutæ vel castorij, si ferri potest eius odor: interdum necesse est fricare scapulas, & quandoque applicare cucurbitulas scapulis sine scarificatione. Hæc Fallopius, quibus lubet subijcere quæ Baccius lib. 3, cap. 2. tradidit aduersus somnolentiam ex Balneo. Primum balnei vsus minuendus est, ociuum subinde, solitudo, acidia, graues odores, cibaria frigida, humidaque, & somnifera, ne causam augeant somni, euitentur. Intrinsecæ verò cause correctio est, vt cerebrum, quod vapores illos primò excipit, multiplicatque in se, & consistipatur, si qua correptum sit intemperie aut frigida, aut calida, corrigatur, ac roboretur, vtræque enim in balneis somniculose passioni fauere possunt. Quod pluribus ingenijs fit: primum repressis à cibo vaporibus, vel diacytonio sumpto, vel aniso, vel coriandro, vel panis crustula. Quòd si quis frigida assueuerit à cibo, vt plarique vtiliter solent, eam quoque hac de causa in balneis tutò vsurpare poterunt. Ad hæc cum è lecto de mane surrexerint, caput perfricent, depestantque, & omnia excrementa que tum in faucibus & palato, tum in naribus, atque in auribus infarciri solent, expurgentur: vt omnino meatus omniuaque pateant, naturalibusque vacuationibus seruiant. Iniecto interim per aures oleo amygdalarum, dulcium quidem in calida, amararum verò in frigida causa, aut eius generis aliquo alio, quod moderate refrigeret, vel calfaciat, nec obstruat. Ad retrahendos denique vapores ne caput impetant, varij sunt modi: Hinc ea licentia in balneis, in sodalitijs, ac iocis, & longo cætu puellarum, que in cymbalis canant ad aures. Sin minus ad exercitia veniendum frictiones, strictiones, que fortiora sunt. Gestent per diem rutam quam odorentur, vel petiam aceto imbutam, vel grauis odoris aliqua Sternutamentis autem caute magis vtendum est, vt pote que si vlla adesset capitis grauitas, ut repletio, periculum esset ea excutere, ac fluxionem conuolare, quam principaliter euitare nitimur.

Cap. tegedū
Ruta, castoreum natib. obiecta.

Frictiones.
Cucurbit.
Viçtus.

Vapores reprimentia.

Frictio.

Iniectio in aures.

Exercitia.
Olfactor.
Sternutariis caute vtendum.

De vigilia superflua. CAP. III.

Si vigilia balneando vexent vesperi cum se committet lecto duabus horis post cibum, balneans sumat tepidæ Aquæ stillaticie lactucæ vel portulacæ ℥. ij. Syr. de papa ℥. i. vel sumat Syr. de papa ℥. i. syr. violati ℥. β. aquæ nymphaeæ ℥. ij. Portulacam in cibus & lactucam, folia viclarū flores nymphaeæ, & in aluarū & papaueris semina. Nā talia somnū prouocant, Montagnana. Si vigilia vexat,

Soporifera.
Inunctiones.

- omissis internis narcoticis, inungendum caput oleo violato, amygdalarum dulcium pluribus vicibus abluto, cui addi poterit mica opij: Si opium addatur, melius est solum nares & tempora inungere vel utendum unguento populeo. Fallop. Præter precedentia Baccius addit usum croci & trazeæ (ita vocat) è seminis papaveris, portulacæ, lactucæ, cum saccharo in brodio aliquo dissoluto, cõmodissimis esse & extremorum lotiones. Accipe, inquit Pantaleon libro de theriacis Tigurinis cap. 37. folia salicis, vitis, lactucæ, maluarum, nymphaeæ, papaveris repone in sacculum, coquantur cum aqua per horam, ante decubitum abluantur manus & pedes & per horam semis contineantur in lauacro. Rulandus. Virgilia pellunt Gebersweiler Villacenses aquæ dulces calidæ. Non displicet sequens linimentum eiusdem Rulandi de balneis. R. yng. popul. ol. nenuph. ana unc. ß. croci, opij ana gr. iij. Miscantur & fiat linimentum, quo inungantur tempora, nares, pulsus manuum, & pedes cum plantis. Innoxium, inquit Baccius lib. 3. cap. 1. somnium multam vigiliam perpeisis inducunt Fontanalis ad Puteolos & consimiles quæ ex bituminis natura caput implent, & ex accidenti frigida conspersio. Cum nostro fonti admirabili non desit bitumen, cur non dicamus etiam ad somnum sacre posse ritè administratum?

De Convulsione & potissimum erarum.

CAP. III.

- Convulsionsis unum genus nunc intelligimus, cum capita aliqua musculorum, præsertim in eraribus, contrahantur. Quod accidens vulgò Strabios appellat, frequens in natatu in aquis frigidis, frequens & per noctem his, qui balneis calidis utuntur. Apertis enim illis per exercitiũ, his verò per balnei calorem poris carnis, facillè nocturni aeris frigiditas introducit. Nec minus, ipsis fortasse musculis per balneum exiccatis. Cui affectioni facillè quoque succurritur, is membris ante somnum ex oleo aliquo calorifico confricatis, ut laurino, vel anethino, addito (si libet) sulphuris etiam momento. Vera autem convulsio quam rarò accidit, at duobus hominum generibus superuenire solet in balneis: his scilicet qui desperata vndeunque ab alijs præsidijs salute, balnea illegitimè subeunt: & etiam his, qui prætergressis balnei legibus, gula, somno, & veneri indulgent. Primi quidem ex longo quopiam morbo resicati, aut malè affecti nec ad ea dispositi ad balnea, plerunque vel suffocantur, vel ex siccitate convelluntur. Quæ si quidem confirmata sit affectio, curatu impossibilis est, ut in Aphorismis pluries testatur Hippocrates. Si verò utunque sanabilis videatur, humectantibus eget, victu simili, cunctior etiam cibo, tum somno, dulcium & temperata un aquarum folio, hydrelæ, ac etiam olei balneo, & consimilibus. Secundi autem ex humorum agitatione, qui cum vaporibus balnei commiscantur ita affici solent, quod his capite oppleto, fluxionis genus excitatur ad nervos, uniusque eorum compago resolvitur. Quo fit, ut nervi & musculi in latum nulli, ac repleti.

ac repleti.

Ac repleti, breuiores euaserint, longitudine scilicet naturali imminuta Et hi quidem rectè curabuntur, si commota materia protinus vacuetur valenti quopiam medicamento purgante, & à remotis attrahèntè propingito. Post hæc (ut vi Methodi monet Galenus) noxas neruoso ipsi generi impressas oportet corrigere, ipsi sumquè roborare: adhibitis capiti, spinali medullæ, & reliquo corpori cal, acicètibus, rescicantibus, ac discutientibus oleis, unguentis: ac alijs eiusmodi remedijs. Quo tempore victu tenui, ac rescicante uti opus est & qui maxime vires restauert, Baccius lib. 3. Fallopij de thermis cap. 11 consilium est; Si conuulsi circa crura vexet cum maximo dolore, intermittat æger aqua potum: si parua sit cum paruo dolore, nec frequens, utendum clystere aciri ex decocto Ebuli, cucumeris sylvæ, hiera semp. Vel fiat alius cum sapa lotio & vino maluatico. In leui conuulsione, non omittendus est potus aquæ, sed exhibendi sepe clysteres: verseri inungenda crura oleo rutaceo vel laurino. Et si conuulsio non ceelat, miscendum cum oleo parum sulphuris viui.

Euacuatiua.

Alimentaria.

Vitæus.

Clyster.

Inunctio.

De defluxionibus à capite.

C A P. V.

Contingit sæpe rheumatismus à capite propter colliuationem à calore balnei factam aut quia cerebrum debilius redditum. Huic affectui prouideri potest aspersione sequentis pulueris cum itur cubitum. R. Ladani, Styracis calamitæ, rosarum, ligni aloës ana 3. β. sandaracæ (sive vernicis) 3. vi. spodij 3. v. macis 3. β. fiat pul. subt. Confert odor nigelle. item pulu. sequens: R. ligni aloës 3. i. Styracis calamitæ, ladani ana 3. β. coriandri præparati 3. iij. sandal alborum 3. ij. acatiæ 3. β. caphuræ gr. iij. Fiat puluis, inuoluatur tela sericea & sæpius odoretur. Montagnana de balneis Patavienis tract. 3. Defensiuum bonum prohibens humorum defluxum in membra debilia si ahibeatur in exitu balnei & cum panno obuoluatur, R. Sandaracæ 3. iij. amyli 3. i. spodij, acatiæ, balaustioram, hypocistidos ana 3. ij. Siefmemitæ 3. ij. farine volatilis molendini 3. ij. β. succi pl. vel aquæ 3. iij. vitellos ij. Terantur omnia diu in mortario plumbeo cum suo pistillo. De his verò Andernacus: Sin humores in capite ex calore balnearum eliquescant, & in partes inferiores distillent (Græci *νεκρόσπον* seu *νεκροσποδον* appellant) capatotijs assaieret & sine quibus drachmæ semisis instar, ex aqua feniculi utendum. Syncipiti autem quæ coronalis commissura est, puluis subtilis ex caryophyllis vel agallocho vel styrace calcemite ante somnum imponendus est. Melanthium autem serico panno aut linteo raro illigatum, naribus admoueri debet: præsertim ubi defluxio est tenuis. Andernaci consilio placet subiungere quæ copiosus tradidit Baccius lib. 3. cap. 2. Quidam cum tentasset pruriginosam quandam scabiem in balneis adstringentis naturæ rescicare, non fuit citius scabie mandatus, quàm in ipso etiam usu balnei oborta tussicula, factus est tabidus. Similem quandam

Puluis capiti interpergendus. Alius naribus admo uendus.

Pilulæ. Puluis capillis inspergendus. Melanthiij.

Notabilis histtoria tabis ex balnei adstringentis incèpestuo usu

Hydrops ex
intēpestiuo
thermarum
vfu.

Febris ex fi-
nistro vfu
balnei.

Præparatio
per cathar-
ticum.

Victus.

Somnus.

Æt.

Puluis capi-

Reuellentia
& diuer-
tentia.

Diacodion
Looth de
papau.

Cautio pro
rheumatic.

Parris, in
quâ timetur
de luxus,
pignunio

Αποθεσιν
veterum.

Melo insula commemorat Hippocrates, qui thermis propter impetigines vsus, ab
ijs quidem curatus est, cæterum in hydrope incidens, mortuus est. Galeni est
eius quem Albularum intēpestiuo vsu, constipatâ cute, ac facta humorum col-
liquatione, febris corripuit. Primum si videbitur aliqua esse in capite aut in reli-
quo corpore humoris copia, vt quæ fortasse defectu præparationis redundauerit,
ea, intermisso ad diē, vel etiam perendie balneo, aliquo ad id proprio medicamēto
vacuetur, puta, vel pilulis ex capitalibus aliquibus, vel Diacatholiconē. Subinde
vsus minuant balnei, & ipsam aquam condecenter sic temperent: reliquamq; vi-
ctus specie ita instituant, vt in caussam suspicionis non addant. Parcè, ac semel
die, si ita expediat, comedant, vel cœnam minuant, eamq; interdum omittāt. Me-
raciori ac potenti vino abstineant, pariterq; omnibus acribus, nidorosis, fumosis
nauseabundis, ac tardæ digestionis interdicantur. Parum etiam, ac horis duntaxat
consuetis dormiant, & capite eleuato: interdum verò, somnum, defluxionis à
capite præcipuum fomitem, tanquam à veneno caueāt. Sub nubilo, ventoso, plu-
uioso, & caliginoso aëre ne inambulent: procurantes interim capiti, si à capite
fluxio gignatur, pulueribus qui capitales vocantur, è betonica, rosis siccis, cala-
mento, spodio, tburē, mastiche, & consimilibus rebus, circa capitis verticem cons-
persis. Tuentur verò recipientia membra, tum per idonea alimenta, tum per ea
præcipuè, quæ vim quoque obtinent medicamenti: adhibitis extrinsecus vinctio-
nibus, epithematis, caput purgissq;, quorum materia vulgò habetur paratissima:
item diuersionibus varijs. Celebrat Galenus in 7. local. mel ad destillationem ca-
lidam, ac salsam in thoracem illibentem, Diocodion drachmæ pondere dormitua-
ris elinctum: Est, si illius non adfuerit copia, eclegmatis è papauer tantundem,
& quæ prius ad vigiliis instituiimus. Quod si ex his grauior timeatur somnus,
sacchari rosacei semiunc'a sat erit. Porò qui ad vsus ducicæ defluxionem ad
infima verebuntur, haud tutum iudico his, vt se totos immergant in balneum.
Veram vt sedentes in scamno balneario, & capite de more pileati conspersiones
suscipiant, cautissimè adhibitis circa collum spongij (vt iussit Archigenes) ne
pectus irrigetur. Vidi qui rectè partes imbecilliores, quibus timuissent influxum,
ante balneum perungerent, itaq; illas tuerentur: vel adstringente scilicet ac re-
primente quopiam vnguento, vel quod penetrando confortaret ipsam particulā.
Ad quam rationem haud immeritò eos laudauerim, qui secundum antiquorum
instituta, exercitati, ac loti in balneis, cum in pristinum naturæ habitum fuisset
restituti, se inungerent. Thoracem ipsum, verbi gratia, vnguento ex oleo amig-
dalarum amararum, liliaceo, ac ladano: vel rosaceo & chamæmelino circa spinalis
metulle principium, vel santalino circa hepar. Demum, quod tertio loco monen-
dum proposueram, est, vbi vehementior visus fuerit, quacunq; ex causa, fluxio-
nis impetus ad principem quampiam partem, ac maximè ad pectus. Tunc enim
nulla magis compendiaria præsidij ratio fuerit, quàm balneum omnino dimittē-
tere, ac tantisper supersedere dum se bellè restitutos, ac melius reparatos sen-
serint. Vbi enim aliquid destillasse ad pulmones sentimus, protinus (vt Celsus est

author) abstinere à balneo, Sole, vino, ac venere debemus. Rul. de bal. lib. 1. cap. 4. Rheuma, catarrhus seu desillatio capitis aufertur hoc experimento: R. Pul. Senæ ʒ. vj. sem. eruce ꝑnc. β. Piperis longi drach. 1. β. Fiat puluis, de quo manē ac vesperi sumatur drach. 1. vitando balneum. Eius vsus esse potest etiam in alijs vitijs corporis. Rulandinum hoc experimentum non sine consideratione multa cuiquā sumendum consuluerim, potissimum siticuloso & excalfacto à balneis, abundanti biliosis & acris humoribus, denique ijs qui calidiores sunt hepate vel cerebro.

Ad defluxiones Ruland.
Exercitatio ad prædictū remedium.

Devertigine. CAP. VI.

Vertigini succurritur per intermissionem balnei, exercitia, frictions, aliasque id genus diuersiones adhibitis circa caput tum reprimentibus vaporum ipsorum impetum, tum discutientibus ad finem, quæ in ipso capite hæserint, illorum reliquias. Verum si vapores ex ipsa humorum commotione excitati fuerint: commodissimum planè est eos prius euacuare, vacuatisque inferiorum partium, vnde cleuantur, rationem habere, ceu ventriculi, hepatis, lienis, folliculi fellis, vteri. Sed ventriculi in primis rationem habebimus, qui vt facile ex assumptis cibarijs alteratur, ita assiduos ad caput vapores mittit. Quare extraneas omnes causas, quæ statim eam circumuolutionis imaginem mouere possunt, auferant: vt rotabilis motus est, & ex alto conspectus. Euomant, si nihil obstat, ceu natura inuita: & præsertim à cibo, vbi ventriculus eius affectionis sit in causa. Cibum verò in posteram non sequatur potus, sed quid modicum adstringens, premens, ac vaporationem prohibens, vt pirum, cytonium, panis crustula, anisum. De cætero capiti facient tum per aures iniecta subtilium partium, & temperata, vt amygdalarum oleum: tum reprimentia per affectus initia ad collum, ad frontem, & circa tempora, varijs liquamentis adhibita: ex rosacea nimirum aqua, oui albumine, rosaceo oleo, atque vnguento. Et omnia breuiter, quæ iam sub capitis dolore comprehensa habemus. Baccius lib. 3. cap. 2.

Reuollētia.
E' nuā d'ap'ois
Corroboratio.
Vomitus.
Adstringētes cibi.
Topica.

De Debilitate visus. CAP. VII.

Leuicula quoque res est oculorum punctiio, quæ ex subacri caligine aquarum mineralium quibusdam inter balneum accidit: nam per seipsa, circa primos dies remittitur. Alioqui visus quum debilitari contingit in balneis, haud quaquam contemnendum videtur. Nam quandoque debilitatur ex siccitate immodica oculi superflue vacationi succedente: quandoque ab humore eliquato vi balnei in capite, coque nerui visorij cavitatem opplente: & quandoque ex vaporibus balnei faculentis caput opplentibus: quarum singulariter causarum cura esse debet. Ex siccitate enim, per humectantia visio foeneri postur-

Oculorum pruritus.
Amblyopias in bal. causæ.
Amblyopias è siccitate, curatio.

Hu neccāti

Amblyo-
pia ex ob-
structione
ab eliquatis
humoribus
entatio.
Dietetia.
Collyrium.
Eaacuatio.
Topica.

lat: cibo nimirum & potu, proba nutritione, aquarum interim dulcium, & temperatarum balneo, somno, & ceteris cum totum corpus, tum oculos precipue humectantibus. Ex humore autē in nervos visorios eliquato, idonea sunt per initia diuersiones: ad brachia quidem frictionibus grauib. & ligaturis: ad occiput vero, & humeros leuib. cucurbitulis applicatis. Instillato saepius in oculos collyrio ex oui albumine cum rosacea aqua, & saccharo, quod mediocriter reprimat, motumque adfluxionis ad longinquas partes promoueat. Post principia verò, quum scilicet coniectabitur iam aliquam fluxionis partem in oculis haesisse, vacuatione in primis totius corporis vtendum est, vel pilulis quidem coccij, vel aureis, vel lucis, vel ex hieris, & agarico, quae primò fluxionem auertant, atque euacuent. Deinde ad discutientia localia veniendum, quae tamen semper vltima esse debent, etiam si mitissima, vel inquam praetentatis alijs. Quo in genere ea maximè praeseruntur, quae leuia cum sint, peculiarem quampiam visui restituen-
tuendo obtinent facultatem: vt succus chelidonij, euphrasiae, feniculi, fel perdis-
cis, fel ericij, collyrium ex fellibus, & maiora alia. Ex vapore denique balnei des-
bilitata viso, vacuatione quadam praemissa reparanda est: partim quidem in his-
bendo reliquias ascendentium ipsorum vaporum ad caput, vt si vtantur post-
cibum vel coriandro, vel aniso vel feniculo, vel diacytonio, & quae alias diximus.
Partim verò eas reuellendo ad inferiora, per ipsorum frictiones, lotiones, ac exer-
citia, vel balanis, & clysteribus, pro his qui non crunt ad exercitationes idonei.
Postremò oculis adhibenda quae ipsos tergeant, ac roborent, quantum fuerit opus.
De multiplici verò ad oculos fluxione in balneis, semper quae ex vsu duciae
in capite fit, verenda apprime est. Pantaleon de thermis Tigrinis cap. 19. dicit
eas noxias ijs qui imbecilles habent oculos, propter vapores sulphuris, ita vt alia
quando patiatur visus: cui nocumento occurrit conspiciijs (quorum aluta aliue
materiae idoneae accommodatorum iter facientibus ad pulueris aërisque iniurias
arcendas vsus est) capiti alligatis.

Amblyo-
pias ex va-
pore bal-
curatio.

Reprimētia
vapores, à
pactu.

Reuellētia.

Localia.

Cōspicilia.

De Tussi. CAP. VIII.

Tussis quoque in cofluxionis genere ex balneis verenda est. Est enim hoc
accidens indicium imbecillitatis spiritualium membrorum, & acrimo-
niae iam praedictae humorum, qui scitent è capite. Quae defluxio si in pul-
mones fieret, tabis periculum posset inducere. Est autem perinde in balneis natus
ralibus, ac in febribus symptoma quoddam, quale solet intemperies calida exci-
tare. Primò igitur, cautius se balneis committant qui tussi inestantur: adstrin-
gentibus, modicèque frigidis caput defendant, vt puluere aliquo consperso,
quorum materiam in praecedentibus retulimus: aut ceratum aliquod constipans
applicent in bregmate. Percrebro autem iisdem Galeni vij secund. loc. medi-
amentum Diacodion ex Democrate conscriptum relingant, ex sapa praesertim ac
melle confectum, defluxum enim id prohibet, & tussim mirifice sedat. Vel quod

Localia.

Diacodion.

Diacodion æmulatur, familiariusque est, ex saccharo confecta ipsius albi papaueris semina: vel eadem contusa, ac saccharo tabellarum instar excepta, elinctaque de more, bora somni. Eodem pertinet eclegma de papauere, aut quod sanum, & expertum apud Septisarios inscribitur. Utendum item gargarisim ex aqua tepida, nec non frigidam subinde profuisse scribit Paulus, frigidi aëris inspersionem, & frigidum victum.

Tabellæ è Sem. pap.

Eclegmata, Gargarism.

Victus.

De animi defectu. CAP. IX.

Sudores autem è balneis excipere oportet, his quibus sudandum est, quamdiu satis vacuatum fuerit. At ubi largius eruperint, ut supra modum lassari patientes videantur, & in syncopem labi, leuissimè sudor abstergendus est: nam alius quoque alium elicit. Subinde leuando operimenta refrigerare conuenit, fenestris patentibus, quo per status aëris frigidior inducatur, ac euentilatio circumquaque fiat. Ombhacino quoque oleo, aut myrthino, aut Cytonite, aut quopiam alio adstringenti oleo perungantur. Cæterum satius fortasse fuerit prouidisse ut qui raræ admodum texture sunt & ad largos huiusmodi sudores idonei, parcius (præsertim inter initia) lauacris committantur. Intraturi scilicet ipsum balneum molli priùs ex oleo frictione utantur, à balneo autem aut in tinam frigidiusculæ, id est minus calidæ aquæ confertim insiliant, aut eadem per ministros conspergantur, ac detergi inungantur. Eodem modo gracilibus, imbecillis, delicatis naturis, & reconualescentibus, si quando balneis uti contingat consuluisse oportet. Cibarijs verò mediocriter astringentibus, refrigerantibusque utantur: velut acidis granatis, limonibus, lactucis, oxalide, & similibus. Nec minus animalium pedes ex aceto vtilis, & lac etiam decoctum. Baccius. Quandoquidem Fallopius de alio genere animi defectus scribit, eius verba ex lib. de theriis cap. 12. subiungemus. Animi, inquit, defectus sæpe accidit balneantibus, ut in ijs qui habent os ventriculi ita imbecille, ut paulò post ingressum balnei concitant, qui suffocarentur nisi occurreretur. Alij non incidunt statim in deliquiù animi, sed cum diutius quam par sit, morantur in balneo: hi non tam diu manent in balneo. Alijs autem qui ratione bilis vexantis orificium ventriculi obnoxij deliquio, abstergendum est orificium & præmuniendum exhibitione pauci panis intincti in succo granatorum vel ombhacio. Fallopius addit, addit Andernacus: Si anima deficit, aquis odoratis naribus admotis, aut aqua cinamomi stillatitia cum momento Zulapij rosati, bellarijs, herbis conditis Zaccaro, quas conseruas vocant, vel electuarijs, vel eo quod Manum Christi appellant, vel panis momento ex vino refocillantur.

A sudore ninitio.

Aër refrigerandus.

Vnctio.

Texture raræ quomodo lauandum. Frictio ex oleo.

Imbecillis, quomodo balneandù. Cibi.

Animi defectus ab ore ventriculi.

A diurnitate moræ in baln.

A bile vexare orificium ventriculi. Aquæ odoratæ.

Si quis ieiunus in solium descendere non potest.

CAP. X.

Præsumēda.

Qui prudenter & rectè aquis medicatis vti volet, omni cibo, potu, & somno abstineat, quandiu in illis residebit. Sin autem quis cibo se carere posse tantisper diffidat, vuarum passarum corinthiacarum aqua elotarum cocblearia duo, cum triplo vini diluti modo ante balneum assumet, aut pruna aliquot in aqua macerata, aut panis tostī maceratiq̄ue in vino diluto, aut Marcici dicti paululum, aut bellaria quædam, conditaque Zaccaro vt corticem citri, aut mali medici similiaque ingeret. *Andern.*

De fastidio aquæ medicatæ.

CAPVT. XI.

Conditā.

Si stomachus post quinque aut sex dies aquæ fastidio afficiatur, aut status ructusque oriantur, potionem die vno intermittet: cinnamomo autem caryophyllo, nuce muscata, Zinzibere, galanga, omnibus Zaccaro conditis recreatur. *Andernac.*

De oris & gutturis siccitate.

CAP. XII.

Hypoglotia

Leuia porro hæc accidentia, & quàm plurima consimilia haud quaquam vereri debent, qui aliquod in signe malum per balnea curare student. Sed ne hæc ipsa tamen contemnere per omnia videamur: hunc est antibus assidue in ore detentis linguæ atque oris asperitas lenienda est: nempe aut glycyrrhizæ, aut myxarum, aut psyllij, aut lini seminis decocto. Idem præstat in ore detentus portulacæ succus, & item myxa, palmule prunorum damascenorum, nec non Tamar Induarum pulpa lactucæ cauliculis & huiusmodi alia. Optimum ac facillimum est saccharum candi vulgò appellatum, stillatim elinctum. Ore sæpe conuineant, sternutamenta cicant. (dum nihil obstet) præstantius hæc enim humectare solent, & in latus recumbant, nam resupinus cubitus refoccat. Ceterum, quoniam exsiccationes, sitis & asperitates eiusmodi plerunque (vt bene inquit *Aëtius*) principalium viscerum intemperiei indicia sunt: idcirco hoc in primis diligenter animaduertatur quod si viscerum sit culpa, eorum perfrigerationi præcipua cura teneatur: non omīssis interim vntionibus, conuenienti vitæ regimine, & balnei dimissione, si ita viscerum postulet intemperies. *Baccius.*

Decubitus.

Parti primario affecta prospiciendum.

De siti. XIII.

Sitis leuiuscula toleranda.

Sitis autem vt *G.* de locis affectis scribit *Galenus*, pluribus ex causis fieri solet, sed præcipue ex calida intemperie viscerum, & in primis ventriculi, atque hepatis. Quæ modo quidem lenis est, ac singulis serè balneis communis affectio: tumque nullis opus habet remedijs, præterquam tolerantia, & somno naturali. Modò verò plurisariam noxia sit: quam aut morsus ventris, aut lingue

amaritudo, aut æstus quidam, qui ad hypochondrium vsque pertingit, comitas-
 tur. Quæ si adsint, inutilis balnei signa solent esse præcipua, triplici ex causa,
 quæcunque sit. Aut ex simplici intemperie, cum ex labore, aut ex vehementi bal-
 nei actione, vniuersi corporis habitudo exhausta, ac rescicata apparet. Atque hi
 seu bibant balnei aquam, seu lauentur, caute magis eis se committant. Aut ac-
 cidunt cum ventriculus vel etiam hepar ex æstare incipiunt: quod potissimè
 ad vsum potuum aquarum fit: tuncque haud secus abstinendum omnino à poti-
 bus est. Aut denique si in his visceribus aggregati sint aliqui biliosi, vel falsi hu-
 mores: quod ferè accidit retentis, ac non ex toto purgatis aquarum bibitarum
 reliquijs. Quæ nimirum cum nativa viscerum humiditate exæstuant, putredini-
 nem excitant, ac febrem manifestè accedunt, de qua suo loco postea loquaturi
 sumus. Ad sitim, sicut antea ab immoderate cauendum esse dictum est: ita &
 circa potum, in exhausta etiam ingrudente siti, erit abstinendum. Id quod du-
 plici ratione cauetur: vna quidem omnium euacuationum communi, vt ne scilicet
 rescicata membra ex virtute Balnei, quam celerrimè quicquid patientes in-
 gurgitauerint, seu crudum, seu coctum, seu minùs corpori vtile, imbibant. Altera
 vero, vt ne multo potu obruantur, ob varia quæ monet Galenus pericula: præer-
 ptam scilicet vomitionem, intestinorum leuitatem, diabetem, perniciem quamz-
 ptam ventriculi, quæ olim Dioscorides censuit inter venena. Danda vero opera
 est, vt in prima statim mensa alimentum præsumant aliquod, facile ac cito di-
 gestibile, & quod maxime sitim non ingerat, vt lactucam, acetosam portula-
 cam, pruna granata acida. Subinde bibant sobriè, vel paulo etiam copiosius, ac
 abstineant per reliquum diem à potu. Nisi quòd vbi vrgeat sitis, per aliqua, quæ
 lambendo sumuntur, sibi indulgere poterunt: cuiusmodi sunt acetata in pri-
 mis, quæ Galeno ipso teste, valenter sitim, quæ à simplicis caloris copia orta fue-
 rit, extinguunt. In hoc genere sunt Tamarindæ, pruna, condita ex myrobalanis,
 ex persicis, & ex prunis. Item syrupus de ribes, syrupus de agresta Auicennæ,
 saccharum violaceum, Conserua de acedine citri. Quorum singula aut elincta,
 aut aliter in cibarijs vsurpata esse conuenit. Si denique sitis vacuationem se-
 quatur immoderatam, qualis sæpenumero extenuatis accidit, ac imbecillis inter
 balnea: modis omnibus, ac tota victus ratione humectare studendum est, ac ipsè
 ferè ingenijs succurrendū, quibus Galenus in vj methodi ventriculi siccitatem
 emendare docuit. Abhibito interim super ventriculum, & circa hypochondria
 infrigidante Galeno ipsi nuncupato vnguento, quod hoc ipso nomine extinguedæ
 sitis mirificè celebratur. Deinde est Rosaceum vnguentū, & Santalinū cum mos-
 dica amplius adstrictione. Benè faciet & somnum conciliare. Baccius. Potum in
 balneo quamuis vetet Montagnana, concedit tamen idem si sitis fuerit ingès in-
 ter passus, potum aquæ cum multo saccharo, vel cum iulepo rosato, vel violaceo,
 si astricta sit aluus. Vel Iulepi ros. ꝑ. i. β. aquæ violarum & borraginis ana ꝑ. ij.
 Misce bibatur sæpe. Item syrupus de Ribes, de Berberis, de fructibus & simi-
 les refrigerantes & humectantes conueniunt. Item R. Syrupi de pomis,

Signa comi-
 tantia, &
 caussa.

Siticulosus
 ab exhausto
 cautè folio
 & potu vitē-
 dum.

Siti cum vi-
 scerū intem-
 perie calida
 noxius aq-
 thermalis
 vñs.

Sitis cũ in-
 temp. cal.
 vñ cũ hu-
 morib. cal.
 ex aq. retē-
 ris putref.

In ea potu
 abstinēdā.

Victus.

Acida,
 & Aq.

Victus.

Somnus.

Iulepnus.

Syrupus.

	de Nymphaeana ʒ. i. Decoctionis sem. lactuca ʒ. β. misce bibatur frigidè. Semina Anguria sepe in ore retenta, & portulaca, vel oxalis masticata sitim sedat.
Setu lactis caprini.	Comperio ad sitim multum conferre serum lactis caprini, potiss. cum extracto casseo laciterum coquitur ac illud serum acescit nonnihil: ʒ. iij vel ʒ. v. insigniter compejunt sitim. Si propter immoderatam sitim cogantur bibere in balneo & inter-
Aq. cocta.	pastus, praestat bibere aquam coctam cum saccharo sufficienti, & sexta parte
Sitis duplex	succi malorum puniceorum mediacidorum, vel acidorum in calidioribus, quibus hic potus est conducibilis. Fallopius de thermis cap. 12. duplicem facit sitim, vna dependenter tantum ab ore, palato, & faucibus: alteram ab ore ventriculi: pro-
Posca.	tollenda prima dicit, abluat os posca, vel aqua saccharata aut bordeacea vel te-
Decoctum hordei.	neat in ore saccharum Candi vocatum, vel prunum Damascenum, vel abluat os aqua frigida. Si pendeat sitis ab oris ventriculi resoluta humiditate, vel quia
Cassia.	adesit humor acris vt bilis, detur decoctio hordei vel intybi cum iulepo. Aliquan-
Sacch. rosa.	do exhibemus ante cibum duas drachmas cassiae, sitim extinguit, conuenit etia copiosum ius pulli in quo decocta sit oxalis & intybus. Si sitis sit propter bilem
Iulepi.	solemus exhibere cassiam cum pulpa tamarindorum: sed praestat agrum sumere
Conditum.	unciam semis sacchari rosacei, quod tota nocte teneat in ore, vt sensim sponte descendat, egregie sitim extinguit. Hec ille. Andernacus: Vnas passas si sitis ex-
Acidularu potus.	cruciet, in aqua probe lotas coiblearis modo offeres, vel Zulapium violaceum ex aqua intybi aut cichorij, aut in qua hordeum sit incoctum, aut fontana: vel con-
Aq. sitim restinguentes.	ditum quod recipit. Zaccari rosacei, violacei, cirsiij singulorum sesquidrachmam, syr. acetati simpl. violacei vtriusque quantum ad mixturam satis est. Praeter haec
Lac amygdalicum.	conducit corallium vel cristallum in ore continere, aut nucleos prunorum, ceras
	forumue. Quamuis omnia praescripta placeant, magis tamen placet ad restin-
	guendam sitim potus acidularum nostrarum & aliarum similitum si haberi possint, quae duplici modo sumi possunt: vel in quotidiano potu per se vel cum vino,
	vel copiose mane & ante cenam ad contemperandum & euacuandum bilem.
	Rulandus, Sitim restinguunt acinula Deinach, Kesselbrun, Mendich, Ponters-
	born, Goppingenses, Vberkingenses, Ebenhausana, Auwen, de granae, potus a-
	que frigida dulcis sufficiens, elutio oris ex frigida dulci. Pantaleon hanc praes-
	cripsit potionem ad sitim lib de thermis Tigurinis cap. 36. Accipe Passularum
	corinthiacarum unciam semis, Glycyrrhizae optime concisa drach. 6. sem. cus-
	cum. drach. ij. Amygd. repurg. lib. β. aquae mensuras ij. Coquantur per boram, pos-
	tea optime contundantur, & percolentur, refrigerentur in cella vinaria, agro
	detur bonus haustus.

De appetentia prostrata & intumescente ventriculo.

CAP. XIII.

SI prostratus fuerit appetitus propter defluxiones pituitosae in os ventriculi, abstergendum & roborandum: ad id utile diacytonites sine aromatibus acceptum a cibo ad ʒ. ij. Coriandrum saccharo conditum. Experta est sequens potio,

Diac. loni-
tes.

potio. R. Miuæ cydoniorum cum saccharo confectæ ʒ. i. β. decoctionis Masti-
 & liquoris sillatirij menthæ ʒ. ij. Misce : detur in aurora & bis acter in die.
 In causa frigida confert syr. de me: ka: in calida syr. ros. Oxyjacchari, syr. de ri-
 bes, & berberis & similes. Montagn. Fallopius verò dicit : Si prostratus est ap-
 petitus ob calorem ; sicut solet vt plurimum , mane & vesperi solemus exhibere
 oxyfacchara & miuam cydoniorum cum saccharo paratam (& sine aromatis
 bus) dissoluto cum succo cydoniorum, vel cum aqua absinthij, vel cum succo ma-
 lorum panicorum, vel cum aqua menthæ, quarta parte horæ ante cibum. Vtatur
 etiam aceto, ombacio & arantij acidis. Aliquando exhibemus pulsam tãma-
 rindorum cum castia. Quandoque fouemus ventriculi regionem cum decoctione
 rosarum, violarum, sandalorum & absinthij. Pantaleon. Accidit interdum vt
 pituita extenuetur & in ventriculũ delapsa tollat cibi appetitum, quod illis
 vsu venit qui voluptatis ergo lauant nec se purgant & præparant ad balnea. Hi
 purgandi pilulis Alephanginis è Rhabarbano aut communibus. Potest exhibita
 tepula & penna oleo intincta in gulam impulsã vomitus moueri, quem exci-
 piant cappare & oliuæ. Inungatur ventriculi regio ol. de absinthio, masti-
 chino, cytonite & similibus. Si hæc nõ iuuant, & turgat venter, omittatur bal-
 neum. Baccius addit lib. 3. cap. 2. Collabitur verò appetentia plerunque ex con-
 tracta in balneo calida ventriculi intemperie: quam indicant sitis, midorosi, ole-
 tosi que rictus maximè. Restaurabitur autem si pro ratione refrigerans victus
 instituitur, sumptis per intervalla cibarijs ex lactuca intybo, cicorio, & quæ ex
 aceto conduntur, aut acido granatorum succo, aut citrorum corticibus conditis,
 cauendo semper immoderantiam. Facit verò extrinsecus Santalinum adhibitum.
 Quod autem raro in balneis accidit, si vel frigida intemperies, vel imbecilla ven-
 triculi natura, huius sit affectionis causa: quo tempore neque sitiunt patientes,
 neque frigida sustinent, imo ora atque labia albicant, & interdum acida eru-
 skant: Tunc his post balneum stomachici vnguenti inunctio faciendã est: dan-
 do interim patienti aliqua, quæ peculiarem habeant ventriculi tutelam, & eo-
 rum præsertim quæ alimenti simul & medicamenti vim possident. Vt condita
 è cydonijs cum speciebus, citra condita, Zinziberis conditi ad fabæ quantitatem
 frustulum, & consimilia quæ Scitamenta ob hoc ipsum appellantur. Alijs porro
 ex causis, veluti ex humorum copiã, crassitie, vlcere, vel non deijctur in balneis
 appetentia, quinimò firmatur, vel certè vsu ipso balnei reficitur. Scribit libro de
 balneis Andernacus. Aquæ ferinæ quanquam non sint adeo feruentes aut calidæ
 vt Badenses: tamen imbecillis stomachus inde ob sulphuris copiam intumescere
 solet & cibi appetentia amitti. Quæ si eueniant maturè ab eis est abstinendum:
 Hæc ille. Quamuis præcedentiã consilia ac remedia non spernam, tamen in ple-
 risque præfero potum acidularum bonarum recenter è vena sua petitarum, &
 ab aère diligenter conseruatarum, sicubi id commodè fieri possit, quemadmodum
 inde non parum accedit fonti Bolleensi oportunitatis ex diuersorum fontium
 acidorum & quidem bonorum vicinitate.

Potio.

Syrup.

Acida.

Fotus, ventri-
 ticuli.

Purgatio.

Vomitus.

Inunctio.

Signa pro-
 strate appe-
 tentie ex in-
 temp. cal.
 ventriculi.

Curatio.

Victus.

Topica.

Appet. de-
 iectus ab
 intemp. ff.

Curatio.

Localia.

Assumenda.

Acidula pro
 strate appe-
 tentiam re-
 stituunt

De appetentia immoderata.

CAP. XV.

Bulimi causa.

Curatio.

Bulimus ab exhausto.

Indulgentia in bulimo incommoda.

Curatio.

Victus.

Appetentia bifariam immoderata, aut circa quantitatem, aut alienae qualitatis desiderium. Haec praecipue continentem habet causam, humoris vitiatum aliquem, & acidum, qui os ventris mordeat, irriter, atque appetentiam gignat. Quae in balneis rara est, nisi admodum aegris, ordinariamque idcirco postulat curam, ut ventriculus excalfiat, excicceturque humore noxio, vel theriaca usu, vel copiosa vini potione, quemadmodum iubet in Aphorismis Hippocrates. Altera in causa balnei frequentissima est, quam ponit ac curare docet Aëtius lib. 9. cap. 22. Cum scilicet corpus rarefactum ex usu balnei, exhauseturque sudoribus, & transpiratione assidua spirituum, ad multam tum cibi, tum potus copiam sumendam compellitur. Ex quo excessu sani, praeter praedicta licitationis ac fluxionis pericula, hoc alterum noxae genus facile incurrent si appetentiae indulgeant, quod minus valebunt à cæteris erroribus cauere, imo incontinentes fient à somno, inertes ad exercitia, ad cæteras excretiones. Hinc cruditas necessario fiet copia, exinde obstructions, ex obstructionibus vel febres accenduntur, vel acutorum morborum aliquis oborietur, tumores viscerum, intestinorum dolores, dysenteriae, vrinarum difficultates. Ad huiusmodi ergo immoderantiam, hoc frænum à principio statim adhibendum est, ut usum balnei minuunt, quod prima ac efficiens est illius immoderantiae causa. De cætero eam curam prosequantur quam instituit Aëtius: abstineant à nimio cibo, à meraciori vini potu, ab aëre ac balneo calido, & omnino ab ijs rebus quae siue intrinsecus, siue extrinsecus calfaciant, ac rarefaciant cutim, possuntque exhalationem mouere, ac appetentiam augere: Imò studeant cutim densam ac spissiore reddere: tum aëre frigido tum vnctione ex oleo quopiam adstringente, ut rosaceo vel myrtheo. Ex alimentis eligant quae citò non exeant, obsonia videlicet aegre corrumpibilia, & styptica, ut syluestrium animalium carnes, auicularum, palumborum, leporum, capreolorum, cochlearum & id genus alia. Ex plantarum generibus utilia erunt arantia, citria, granata: minimè verò herbacea, neque mollia, & quae citò transeant. Baccius lib. 3. cap. 2.

De ventriculi imbecillitate.

CAP. XVI.

Stomachica & gylua.

Ventriculi autem atque hepatis munia cum sint omnibus animalis partibus necessaria communiaque, ut scribit Galenus in 7. Methodi, summa diligentia nos uti decet, ut ne inter balnei ministeria eorum virtutes offendamus. Quamobrem si pro viscerum inuata imbecillitate, aut resolutionem virium timeamus, aut ipsius particulae periculum, sani certe consilij fuerit, tempus salutaribus auxilijs anticipasse. Succurratur igitur tum his, quae per os ingeruntur, tum his quae extrinsecus adhibentur stypticis, amaris, acidis, atque modicum aromaticis oleosis. In quorum genere sunt rosa, santala omnia, ribes, palmas, &

aloë, mastiche, vinū astringens aromaticum, acetum, citra granata, cotonē mala, oxalis, plantago, passule acidule, cerasia acida, bisq̄ similia multa varijs modis egrotanti ipsi ministrata. Et ex his, quæ vim quoq̄ medicamentariā habent, dia-cytonium, saccharum rosaceum, conditaq̄ alia ex citrijs, myrobalanis, cytonijs syrūpus rosaceus, de agresta, aromaticū rosatum. Adhibenda verò ex trinfecus, oleū Topica.
 mastichinum, rosaceum, melinum, myrtbinū, de absynthio, vnguentū rosatum, sandalinum. At si nihilominus ventriculus ipse in imbecillitate labatur, tunc vel os eius duntaxat afficitur, virtutis nimiram appetitiuæ lapsu, quam antea reparare docuimus: Vel fundum, ac villi eius retinentes patiuntur, & tunc retonrix virtus maximè deicitur. Vel certe prægressa aliqua ventriculi affectio, aut intemperies est, quam balneum excitauit, tumque omnis saccultas naturalis, cuius origo est ipse ventriculus, imbecilla simul efficitur. Præmissa ergo vacuatione aliqua, si necesse fuerit, veluti ex dialoë Galeni, Partiū ventriculi affectu signa
 vel mastichinis pilulis, vel alephanginis, vel communibus, vel diacatholiconē Vacuatiō.
 maximè medicamento, cibarijs studeant boni succi, sorbilibus, & quæ citò ac in pauca quantitate nutriant, celerrimeq̄ laxatas virtutes instaurent. Esto etiam Victus.
 cum his cibus eius qualitatis, quæ ventriculi partes laxas in vnum cogere queat, roboret, somnum conciliet, lassitudinemq̄ à balneo relictam auferat. Qualis ma- Cibi.
 ximè idoneus fuerit subacidus, & subausterus, aromatibus parum astringentibus conditus, veluti diximus. Paulatim verò, ac per intervalla dandus est, quā- Potus.
 tus scilicet non grauet ventriculum, sensimque augendus, donec ad consuetam illi quantitatē ventū sit. Potus etiā sit parcus, etiā si magna sitis adsit, eam enim potu largo placandā non esse cautū antea à nobis est, & sitim tolerare ventriculū Potus.
 roborat. Esto autē vinum tenue, odorū, & lene. & aqua cocta dilutū quantū opus videbitur, modico item stillatij liquoris adiecto, boni Mesuæ consilio, quod faci- Cauida ex alimentis.
 ciat ad causam. Vitando vinū dulce, crassum coctum, vinosum, & turbidum, & aquam tum calidam, tum frigidam, hæc enim imbecillum extinguit calorem, illa autem laxat, ac innatas ventris virtutes dissipat. Vitent præterea pinguis, nau- Somnus.
 seabunda, dura, cruda, mali succi, ac etiam lenta, & herbacea, præter mentham, ac alia eiusmodi stomacho maxime congrua. Dimisso autem usu balnei interea, somno indulgeant competenter, hic enim omnes ventriculi molestias ex resicca- Animi affectus.
 tione maximè obortas sedat, pristino vigori ipsum restituit, ac reliquum corpus Topica.
 instaurat. Gaudium, deliciæ, & reliqua id genus victus ratio teneatur. Forinsecus autem imposuisse præstat interim olea, vnguenta, cerata, epithemata, & ex Sicq̄ intēp. ventriculi curatio.
 herbis, ac liquore aliquo malagmata paratu facilia, quæ eandem sententiam iu- Sicq̄ intēp. ventriculi curatio.
 uent, caloremque conseruent, ne dissipetur, qualia adstringentis, ac odore facul- Sicq̄ intēp. ventriculi curatio.
 tatis maximè sunt, ut ex tria sandalis confecta, & eiusdem farinæ alia. Quod si tandem attenuatus adeo ventriculus sit, vt hæclicæ periculum timeatur (quod in his, qui cum mala valetudine vadunt ad balnea non raro euenit) ventriculum ipsum modis omnibus humectare expedit, atque his præcipuè, quæ tum corpus Sicq̄ intēp. ventriculi curatio.
 vniuersum, tum virtutes instaurare valent.

De Dolore ventriculi. CAP. XVII.

Quatuor de
causis do-
let ventri-
culus ad
balnea.

Calida in-
temp. simpl.
ventriculi
curatio.

Victus.

Topica.

Pharmacia.

Intemp. vē-
triculi, cum
materia ali-
unde demā-
data curat.

Exulceratio-
nis vētricu-
li curatio.

Balnea di-
mittenda.

Victus.

Externa.

Quatuor potissimum de causis ventriculus dolorem potest incurere ad balnea: vel ob intemperiem ipsius aequalem, vel inaequalem, vel ex vlceratione, vel tandem ex flatulento, acri & pungente humore, quem vsus balnei concitauit in ventriculo, non tamen coniunxit. Siquidem sola intemperies calida est, facillimae curationis habetur, Galeno teste 7. Method. vt quae aliterantibus duntaxat & adstringentibus alimentis, ac frigidae aquae exhibitione curatur. Quod si etiam aestus vehemens calidae intemperie adiungatur, eum affectum, ac si febris esset, curaueris, demisso in totum vino, melle, ac calorificis alijs, ac ptisanae hordeaceae vsum, humectantiumq; aliorum iubeto: foris vero crudum oleum, hoc est omphacinum, & melinum illinito, vel santalinum vnguetum, & vt interim simplex diacytonium cum saccharo rosaceo, vel violaceo elambant. Si vero cum intemperie materia quae piam coniuncta sit, aut haec quidem ex essentia excitata est in ipso ventriculo, aut ex alterius partis consensu: si primum, tunc praemissa, si oportuerit, praeparatione aliqua, vacationi intendendum est: hanc autem ex habilitate naturae patientis moliemur, vel per deiectionem, & per vomitum: pharmacias quidem vtendo clementer purgantibus & à propinquo trahentibus vt hiera Galeni. Verum si materialis eiusmodi intemperies, ex cuiusdam alterius membri consensu adducta in ventriculum est, quemadmodum frequenter ex irruente à capite fluxione solet accidere, eo in casu membri illius demandantis robori attendere oportet: recipientis interim cura visceris non neglecta. Si vero cum hoc exulcerari quoque ventriculum contingat, cum in caeteris causis parcius balnea sumenda sint, hic ea prorsus oportet dimittere, ac pariter rerum acrium alimenta, & his similia. Sit victus refrigerans, ex ptisana, cum qua quippiam mellis adiungant, quod per ipsam vlcera repurgentur atque abstergantur, & aliquando quae dolores mitigent, ac mordacitatem obtundant, commendantur, forinsecus epithematis adhibitis quae corroborent, ex palmulis, malis cotoneis, ac polenta, ceratisq; ex melino rosaceo, ac santalino. Post repurgationem vero, sint quae carne implent, & deinde quae adstringant, ad cicatricemque perducant. Baccius.

De flatibus ventriculi. CAP. XVIII.

Iusculum.

Emplastrū.

Olea, aliaq;
apera.

St tandem ex ingenito isthic, inclusoq; flatulento spiritu ventriculus doleat, Sius galli commodissime exhibet Meues, emplastro adhibito ex pane calido, oleo ac melle. Peculiariter autem ad flatum ventris, laudant balnearij Meudici haec olea de absynthio, de Mastiche: similiter gariophyllos, galangam, Macem, arisum galliam muscatam, & ex his varia medicaminum genera. Anisum, vel coriandrum à cibo commansum familiare est, ac id genus confectiones. Ceterum discutientium status longissima est apud medicos series subtilium scilicet partium omnia, calida & sicca. Baccius.

De Singultu. CAP. XIX.

Singultus quo os ventriculi quodammodo conuellit, retentricis, ac ex pul-
 cricis facultatis est vitium. Contingit autem in balneis aut præ nimia ipsa-
 rum actione, aut ob materiæ malitiam, quacunque ex causa in ventriculū
 contractam, aut morsum excitatum ex acrimonia, aut grauantem, aut flatu re-
 plentem, ac distendentem. Quem quidem emendant sua contraria, quæ nimirum
 materie ipsius acrimoniam hebetant, vacuant, discutunt. Rbazes ad assiduam
 singultiendi molestiam, frequenter aquam tepidam modicè sorbillandam præ-
 bet. Ex immodica autem balnei actione, veluti si quispiam imbecillior nimidū
 ad potulentas aquas exinanitus, penè ex haustus anhelet, parum spei in reme-
 dijs est, & si diu perseueret, letale, vt testatur Hippocrates. Si verò siccus eius
 modi affectus sit, & non adeo confirmatus, humectantibus iuuatur, & est sa-
 nabilis. Perrard autem ex viscosorum frigidiorum, & humorum copia accidit sin-
 gultus in balneis: nisi fortasse ex ciborum corruptione, quem sanat vomitus. Iu-
 uat & spiritus retentio, teste Paulo, Baccius.

Causse.

Curatio,

Aquæ tepe-
 dæ forbiti-
 cula.

Prognosti-
 con.

Victus. ?

De Vomitu. CAP. XX.

Vomitus autem, vt inquit Paulus, quia tam sanis quàm ægris potest con-
 tingere, & vtrisque modò vtilis esse potest, modò noxius, ideo diligenter ad
 opus balnei vomitantis causa cognoscenda est. Et præsertim, quia multis
 vomitus est domesticus, quem tamen balnei violentia sua acri in potionibus qua-
 litate exacerbare posset, multis contra inimicus, quibus cautè operatio aquarum
 ex vomitu vacuantium (quanquam faciat ad causam) moderanda est. Quæ
 prudentia tota ferè in electionibus balnearum, quæ maximè conueniant, versari
 debet. Maxime verò cauendus his, quibus ex affectu quoque aduersatur, ut
 malo præditis stomacho, sanguinem excreantibus, & qui suffocationibus sunt
 opportuni. Qui omnes sicut violentis, & nimiam acribus potulentis aquis ab-
 stinere iubentur, ita si laboriosam aquæ etiam mitis operationem experirentur,
 penitus eam intermittere debent. Sed in longis profunt affectibus, ac solutu con-
 tumacibus, qui validam commotionem desiderant, qualis est podagra, ischias, an-
 tiqua meseraicarum, hypochondricum, & lientis obstructio, hydrops, inflatio,
 epilepsia ventriculi vitio, melancholia, & similes. Quibus omnibus potulenta
 valida etiam facultatis balnea tentare vtile est, neque per initia, quantumcunq;
 meticulosi, vomitus suppressendus, vt qui postea magnam exinde vtilitatem
 sperare debent. Hoc signo confidentes, si benè tolerant, & quiescant, haud statim,
 nec copiosè, nec quolibet cibo vtentes. Quod si præter hæc intempestiuis vomit-
 tionibus tententur, vel ventriculi nausea, quampiam stomacho intemperiem cõ-
 ciliatam indicium est. Tuncque exeuntium qualitas inspectanda, nam aut ama-
 rulenta & biliosa, hepatis vtrique vitio calescentis, in quo casu & balneo inter-

Vomitus
 moderadus

Vomitus
 quibus ad-
 uersus.

In quibus
 aff. conue-
 niat vomit-
 tus.

Signa vo-
 mitus vtilis.

Curatio vomitus in eemp. hepatis vitio.

dici debent, & regimine febricitantium frigido atque humido instituendi, & quod robur ipsis visceribus conferat. Aut alimenti assumpti specie existunt, in quo simplex intemperies calida arguitur, facile per refrigerantia supra dicta ad alias ventriculi passiones, simul atque corroborantia emendabilis. Si vero aliqua humiditas inter visceris tunicas infarsa timeatur, vnde nausea & cibi etiam auersio solet accidere, perdonea ex Hiera simplici erit purgatio catapotys, & electuarijs prædictis. Nam vntiones, fomenta, & conditorum eiusmodi vsus, nunquam in his casibus sunt inutilia, & quæ multam habent ad omnem vomitum conferentiam, lenticula cum pulegio decocta, aut mentha, aut thymus alia quando ex aceto, panis ex vino dilutiore & odoro infusus, Paulo: mala punica, citria, myrabolani, & huiusmodi alia, Baccius. Ex quibus liquet, aquas primus lum bibentes si vomant raro quicquam sinistri portendere, imò conferre. Solet enim vnâ pituitâ & aliâ omni illuue ventriculum egregie deplere, sic vt curationis quâsi principium sit. At si sequentibus diebus vt secunda & tertia ex consilio Fallopij, diuertendus ille motus clystere, cui addendum sal & hiera & aliquid simile: reiecto clystere bibat aquam, deinde applicetur cucurbitula regioni ventriculi, mox exhibeantur quatuor cyathi aquæ quam si retinuerit, bonum erit signum: altera die iniiciatur alius clyster, sed non applicetur cucurbitula, & detur aqua, quam si euomuerit desistendum ab exhibitione aquæ: si cesset vomitus, perendum. Si sexta vel septima vel nona die euomat tres quatuorue cyathos aquæ, bibat iterum aquæ tantundem, dummodo hoc non eueniat ob nimiam ventriculi defatigationem, quæ si esset, oporteret desistere.

Purgatio.

Appropria.

Fallopii in vomitu consilium.

De aluo nimium soluta,

C A P. XXI.

Acres aquæ potæ intestinalia exulcerant. Curatio. Cautio.

Pertimescendum quoque cum primis est, alui nimium solutæ accidens in balneis, quando non pauci ob hoc solum in dysenteriam precipitent: incauti nimium, qui salugineas acresque pro potulentis medicatis aquis ingurgitantes, cruentam deiectionem ac intestinorum tormina experiri solent. Principio igitur dum à virtute balnei excernente crudos & contumaces humores fluor processerit, finendum. Iudicabunt enim id esse naturæ munus, leuis tolerantia patientis, quies, ipsarum excretionum qualitas, quantitas, condecens occasio, synpocera aquarum ebibitarum eiectio in fine, & tandem cessatio. Sin autem vacuatio modum excedens vires deiciat, flatus & tormina efficiat, cum siti aspera & lingue siccitate, & pro quantitate, qualitate, & tempore exeuntium minus idonea videatur, protinus balnei ministerium dimittendum est, seu bibendo seu laxando, seu quocumque modo ipsum assumpserint. Quod si coacta natura adhuc aluus iuerit, ac immodica vsque adeo sit inanitio, vt æstus, asperitas, ventriculi attenuatio, totius corporis exsiccatio inducatur: tum non modo extrinseca causæ

Baln. omniteadum.

sa, quæ est ipsum balneum, intercidenda est, sed etiam intrinsecus materiali scilicet & efficienti causæ fluxus prudenter occurrendum est: habita diligenti ratione, num aut hepatis, aut ventriculi, aut intestinorum, aut cerebri id vitio contingat, Baccius. Placet huc facientia subnectere ex Pantaleonis libro de thermis Tigurinis cap. 40. Sæpe fit ut natura conante se exonerare, oriatur fluor alui, ita ut à lotionè aliquamdiu sit desistendum: Is non statim reprimendus ante diem vnum aut alterum: Quod si vires nutent, roburque sensim deficiat exhibendi essent cibi & potus paulatim constringentes, pultes ex auena, pyra, oua indurata, citoniatum, vinum rubrum chalybeatum cui succus citoniorum admixtus, acini granatorum, & vuarum cum cibus: perseverante fluore rob de ribes, de berberis, Saccharum rosaccum antiquum cum spodio aut bolo armena: regio ventriculi poterit inungi ol. myrtino, de absinthio, mastichino. Hæc ille. Si fluor alui sit ab humoribus acerbis malignisque & periculum de dysenteria, nihil mihi videtur in principio consultius quàm statim copiosa aqua bibita eos educere, vel, quod tutissimum, vt euocato medico, eius consilio repurgetur laborans Rhabarbaro, Myrobalanis, tamarindis, Syrupo rosato, & similibus quæ doctus Medicus facillè accommodare potest, & ex aqua fontis admirabilis exhibere. Si non cesset alui fluor à purgatione, tunc probò axungiam nostram Lunæ primam & sanguinem Herculis ex aqua fontis medicati sumptum. Si sitis simul vrgcat laudo moderatum potum acidularum per se, vel mixtarum cum vino. Post euacuationem non displicet agrum perseverare in lotionè, modò ea sit moderata quæ corpus non nimium calefaciat, ac sitim excitet & vires prosteruat.

Parti micti & assumptis occurrèdù.

Fluxus alui non statim suppressendus.

Assumèda.

Dysenteria in principio occurritur aq. medicata solutiva aliuè putgantibus.

Adstringentia.

Ad sitim dysentericorum.

De astricta aluo. CAP. XXII.

Procurandum porro in balneis est, vt aluus superfluitatibus vacet, vt his quotidie scilicet vel ad minus pro consuetudine exoneretur, multos enim ob hoc solum accidens, colica, atq; etiam iliaca passione correptos vidimus. Quod si, ex contracta in intestinis calida, & sicca intèperantia, id minus præstare quis poterit, vt vsuenit ex balneo, imus venter totus quopiam emollicte, relaxante, & refrigerante vnguento illinatur. Cuiusmodi inter vsualia, ac facillè parabilia sunt, oleum commune, antiquumque, butyram, oleum de cyclamino, oleum de thymelea, vnguentum de cyclamico ilibus, & femori illitum, Mesuæ, vnguentum Dialtheæ, vnguentum Agrippæ. At si adstrictio diutius processerit, in hydrelæi peluim patientes mittuntur, atque etiam simplicis olei. In eduljis verò vtantur iuralentis, ac item emollientibus, malua, blito, beta, mercuriali, cæcurbita, portulaca, vrticæ cauliculis, omnibus ex oleo, & gæro elixatis, cuius loco hodie vel omphacio, & sale vtetur, vel lectissimi tartari ex vino pollinæ, quod vim abstersiuam non paucam obtinet. Pari modo, in antecenis sumant pruna damascena, & fugaces fructus eiusmodi, quantum licebit. Ex medicamentis

Colica & iliaca ex astricta aluo.

Inunctio.

Victus.

verò, quæ per os deuorantur, si quidem dispositionis ratio indicauerit, valent etiam purgantia exhibentur: hoc seruat, vt quandiu medicamento ministeris ægri intendant, à balneo abstineant. Sin autem clementia quædam assumant, ut bolum cassiæ fistularis: vel deuoratis pilulis alexandrinis, mastichinis, communibus, de tribus, & sine cura vulgò appellatis ante cibum. Clemens verò, nec minus delicatum est hydrososatum Pauli, & quod vulgò medicis, modò syrupum plarium infusum, modò rosatum, aut violatum solutiuum appellant, pondotrium vnicarum assumptum bene mane. Vel saltem non omittantur clysteres, primum quidem ex brodijs leuibus, ac mollibus, deinde postea acrioribus: aut glandes suppositorie indantur. Nec desunt multæ, ex medicatis aquis, quæ inditæ ex enemate subducunt aluum, vt vitrosæ præ cæteris, æneæ, atque etiam salsæ: contra verò ferruginæ, aluminosæ, & sulphuræ, quæ in quantum tales exiccant, atque adstringunt. Montagnana olim scripsit consilio 303. Balneans cui astricta crit aluus, quotidie ante cenam lambat cassiam ex siliquis, aut accipiat pilulam ex aloë infusa in succo intybi: aut ℞. sequentis pulueris ℞. epithymi, polypodij an. ʒ. i. β. senneæ ʒ. ij. β. salis Indi. ʒ. β. glycyrrhizæ, cinnamomi, zinzan. ʒ. β. anisi ʒ. i. fiat puluis subtilis ac interdum ante cibum exhibeatur suppositoria ex melle & saccharo, radice betæ, iridis, dauco vel petroselino illitis melle & sale, aut de carne salita &c. Præterea aluus astricta molliatur cum syr. prunorum, decoctione fructuum, solutiuo syrupo violato & similibus frigidis & humidis mixtis cum aquis: cum sero lactis preparato. Item cum decoctione betæ, violarum, maluarum, vel utendo in cibis. Item ℞. Aloës, syr. viol. lupulorum ana ʒ. ij. Mastiches, croci an. gr. iij. Infundatur aloës in eis per diem & noctem, vel per tres dies, & fiant ex ijs pillulæ post exsiccationem succi leui igne vel in sole factam, parum ante cenam sumantur ij. vel iij. Est bonum & vtile remedium. Fallopius: Pauci sunt quibus intra quatuor vel quinque dies non supprimatur aluus, cui symptomati occurrendum cum clysteribus alternatis diebus exhibitis ex succo maluarum & tremore bordei. Si eger non admittat clysteres, bibat ius quinque aut sex prunorum Damascenorum ficcorum, vel quatuor aut quinque caricas sumat in quibus imposita sint quatuor grana Cartami mundati, capiat dodrantem cassiæ in fistulis, per dimidiam horam ad summum ante cibum, vel deglutiat ponderis scrupuli pillulam aloës lotæ & præparatæ, vna cum rosacco saccharo alternis saltem diebus. Andernacus, Si aluus naturâ quotidie aut saltem altero die non descendat, tertio sollicitari glande subiecta aut clystere inditò debet, aut catapotijs alexandrinis, aut hierâ picra, aut cassiâ, aut mannâ ne crudi humores ex stomacho per totum corpus nimio balnei calore distrabantur & omnigenos morbos inducant. Aluum astrictam soluentius iusculis emollientibus, vt maluæ, violarum, aut brassicæ trientis in star cum Zaccari momento: vel duorum ouorum luteis crudis, iuri pisorum aut gallinæ calido inunctis abscriptisque: vel vuis passis duorum cochlearium modo assumptis: vel prunis damascenis bene maturis & dulcibus: sic tamen vt omnia hæc paulò

paulò ante cibum sumatur. Ex medicamentis casie fistularis uncia, cum modo dico Zaccbaro vel manna ex iure aliquo: vel catapotys rosaceis ante cenam de-
 uoratis: vel decocto emollientium herbarum, cui electuarj catholiconis uncia
 fit addita, Zaccarum rubrum & salis modicum, per clysterem indito: vel capi-
 tis veruecini decocto, cui Zaccarum, mel, & cassia fistularis sint adiecta: vel
 glandibus ex melle & farina in massam redacta & sale: vel pingui carne suilla
 salsa formatis. Dorton. Astringitior aluus ob intemperiem frigidorum intestino-
 rum aut contentorum copiam, primum clysteres, mox potus hos frequentes nõ
 copiosos aquæ exigit. Iisdem diebus quibus manè hausta aqua Belilucana,
 ingrediatur balneum horis pomeridianis, lecto à balneo decumbenti admouean-
 tur fatus calidi, obducatur toti ventri cœnum thermarum: lingat reliquias.
 Pantaleon de thermis Tigurinis, Accidit interdum ob calorem balnei astringi
 aluum & sequi colicum dolorem: id si eueniat, cessandum à balneo donec so-
 luta sit: bibat ieiunus poculum aquæ thermarum aut cassie unciam semis dis-
 solutæ cum iusculo carnis, aut syr. ros. lax. unciam semis: aut paretur potiun-
 cula mihi usitata in meis agris ex senna, cinnamomo, Zingibere, glycyri. hiza,
 radicibus petroselini, aniso, melissa, mentha, violis, & resis: huius decoctionis
 accipe duos aut tres haustus: mutanda tamen pro ratione personarum, interdum
 supponenda glans ex melle: aut enema ex polio, mentha, maluis, hieræ picræ
 & benedictæ laxatiuæ ana uncia semis, ol. rutacei & anethini singulorũ drach-
 mis sex, salis drachma una & semis: Enema cum injicietur nec sit iusto calidius
 nec frigidius, sed teporem habeat urinæ hominis sani. Hæc ille. Vbi astrictio
 alui à calore balnei & siccitate alui non probantur mihi pilule, nec aloë, nec
 rosæ siccæ, nec calidiora pro correctione sennæ, siue sint herbe siue aromata: non
 laudo etiam calidiores confectioes in clysteribus, similiæque illa & herbas,
 multo minus cœpura thermarum exsiccans. In nostro balneo ad mirabili pote-
 runt præter cætera prædicta in potu exhiberi aliquot pocula aquæ nostri fontis
 manè, intermissa lauatione donec reseretur aluus: Poterit quoque injici sola a-
 qua balnei calida, vel addi oleum aut butyrum, interdum salis tantillum, aut
 etiam mel, aut malua, aut albæ. Si iungantur astrictæ aluo alia symptomata
 ut colicus dolor à pituita, uterini affectus, calculus, consilio opus est medici:
 interea nihil obest omnia lubricantia & emollientia, & sine insigni calore euac-
 quantia exhibere per superiora & inferiora donec adueniat Medicus, qui hic
 poterit uti in enematis hieræ picræ & benedictæ laxatiuæ, diaphœnicone, te-
 rebintinâ & similibus pro ratione agra & morbi. Hoc etiam monuerim non
 obfuturum, si æger sentiens in ventriculo redundare prauos humores cum a-
 strictione alui, sumat trochiscum semis axungie nostræ Linnæ cum multa a-
 quâ fontis mirabilis. Si insignis fuerit astrictio præstat præcedere enema.
 Non displicet sequens euacuatio modo ultra diem non reseruetur ne serum la-
 tis corrumpatur ex quo conficitur, de qua Rulandus de balneis libro 1. cl. 4.
 Purgatio cholagoga suavis & utilis omni ætati, sexui, & morbo: R. fol

Clyster

Glandes.

Avnb Bell-
Luc.

Clysteres.

Solutio
potiucula.

Exercitatio
ad præce-
dentia.

Potus aqua
rum Bollæ-
simum ad al-
num soluē-
dam.

Ex iisdem
clyster ad e-
undem va-
sum.

Astricta al-
uus cum a-
lijis sympto-
matibus.

Axungia Linnæ
solutio

Sene ex purgat. unc. 1. Cinnam. Zingib. ana. drach. ʒ. Sacchari candi unc. ʒ. Sacchari drach. ʒ. bulliant in seri lactis caprini lib. ʒ. per quartam horæ partem, deinceps macerentur per noctem: ex iure hoc potui detur ab unc. 1. ad quinque mæne & per horam ante cœnam.

De aqua retenta, & ob eam intumescente ventre.

CAP. XXIII.

Clyster.

Signa retentæ aquæ in hypochondriis & intestinis. Clyster.

SI primis diebus aqua medicata pota non descendit, clystere ex aqua ipsa cum melle, Zaccaro & sale educenda. Singulis quaternis aut quinis diebus potio intermitti potest, & alius iniectione ex aqua medicata cum melle rosæ remarino condito & chamæmelino sollicitari, Andernacus. Fallopius verò de thermis cap. 11. Si aqua retinetur nec rejicitur per secessum, aut vesicam, aut vomitum, aut aliam partem: aut retineatur in intestinis & hypochondriis (quod cognoscetur ex molestia in illis partibus, ex tensione graui, rugitu & flatibus intestinorum, & inundatione quadam) eadem die iniicitur clyster ex eadem aqua bibita, adiuncta hiera simplici vel syrupo rosaceo: si hoc clystere aqua retenta non euacuatur, fiat decoctum ex ebulis & folijs cucumeris sylu. cui de cocco addatur hiera, vel hiera diacolocynthidos, & parum olei chamæm. fiat clyster: detur deinde prandium: à prandio quiescat: vesperi iniicitur alter clyster ex isdem, & sic mane sequenti alius, donec tota fuerit euacuata: & si tota fuisset educa per primum clysterem, non esset reiterandus. Altera die bibatur iterum aqua, quæ si iterum retineatur, educatur eadem ratione & non bibatur amplius, sed aperiantur rursus viæ, alterenturque materiæ. Causa retentionis in intestinis est copia materiæ mucosæ: retinetur etiam ob aquæ imbecillitatem: Paretur optimè attenueturque & detergat materia illa, deinde bibatur aqua, quæ si non sit sua natura salita, ponatur sal in primis duobus cyathis: Multos vidi in quibus retinebatur aqua, quibus fuit saluberrima post secundam præparationem. Si aqua retenta fuerit & non appareant antedicta signa, indicium eam retineri in toto corporis habitu: Prima die nihil erit agendum, si etiam altera die retineatur, danda opera vt euacuetur. Solemus nos ne aqua diffundatur per totum habitum corporis exhibere prima die vesperi per dimidiam vel integram horam ante cœnam, pillulam unam quæ purget pondere scrupuli unius ex pillu. alephanginis vel mastichinis vel ex rhubar. agarico & alijs æquali pondere. Secundo die, si tota aqua retinetur, procuranda cum diligentia euacuatio, potissimum si multa: (Nam vidi multos qui inciderunt in hydropem anasarca) ea fieri potest vel per vesicam, vel per insensibilem euacuationem, efficiendo, vt æger sudet mouendo se, aut ingrediendo balneum calidum: Sed non est tutus modus euacuandi ratione balnei, est etiam tardior, sicuti per lotium. Superest euacuatio per intestina quæ commendatur, quæ va

Aq. in corporis habitu retenta.

Pillulæ.

Anasarca ex aquis potis retentis.

Nec tunc nec citò educuntur retentæ aquæ sudore, aut lotio.

tuntur excellentiff. Medici Patavini & nos cum ipsis, quod faciunt addito grano vel duobus elaterij optimi: id occultant pro secreto: Cauendum ne ultra duo grana dentur, est enim maximum medicamentum, nec in hac re potest inueniri præstantius. Euacuata aqua hoc medicamēto, omittendus potus aquæ. Si non tota aqua, sed aliqua ipsius quantitas retineretur prima & secunda die, non abstinendum à potu, sed si tertia ad huc retinetur, detur pilula cum elaterio & omittatur omnino aquæ potus. Ad nostrum propositum hæc faciunt quæ dicit Baccius libro 3. cap. 2. Retentionis est species, in qua balnei aquæ ebibita quocunque impedimento non purgatur. Primo verò distinguendum est ubi retineatur, an in visceribus, an in circumferentia totius corporis, an in vasis vrinarijs, & vesicæ. Quorum locorum sunt certa signa distinctiua, dolor, rugitus, inflatio, fluctuatio in ventre aquæ, sputamina insolita, languiditas appetentiæ. Est & tumor ad supremam cutim (quod certè nunquam vidi) testimonio Plinii, quosdam visos bibendo turgidos in tantum, vt annuli integerentur cute. Quidam ebibitis, me auctore, aquis Sancti Marini iuxta Ariminum, regressus in patriam cepit insolitam corporis lassitudinem dolere, deiectam appetentiam, ventris duritiem, porro casu quodam oborto ei erysipalate tumore super dextrum hypochondrium, quod offenderat, perinde quasi perfectus hydrops, complures fistulas aquarum, ichoroseque humiditatis, vsque in admirationem Medicorum eiecit à loco. Quocunque ergo modo aqua ebibita retineatur, de sui indicat necessaria euacuatione, per conuenientem viam. Sin in intestinis, statim eadem die vacuanda est, per clysterem ex eadem aqua, vel diffusorij aliquo addito, parietaria præcipue, & etiam hiera. Secunda die, nihilominus bibendum: quod si similiter retineatur, eadem præsidia reiterentur. Quod si tertia, & quarta item die retentio prosequatur, supersedendum est: ac vnam duarum putabimus esse in causa, vel quia eo anno balnea sunt minus salubria, vt pote si multis essent diluta pluuijs: vel corporis perperam fæctam esse præparationem, visceribus obstructis viscositatibus, quæ erant tenuanda, vt suo loco docuimus. Reliquias verò euacuare tentadum, aut pilula aliqua ante cœnam, quæ prouidet aluum, vt Mastichina, vel de tribus, vel de stomachica. Aut stimulo aliquo aquarum virtutem exacuere oportebit, vt vel salis momento, vel syrupo rosaceo. Utuntur Patavini Medici, teste quoque Fallopio, pillulis quas habent in secretis vulgi causa: nimirum scrupulo vno ex prædictarum aliqua specie, cui additis boni elaterij grauis duobus, faciunt vnam pillulam, exhibentque ante cœnam: quæ & non grauat dosi, & purgat certissimè retentas aquas. Quod si languido alioqui prius corpore, aquisque retentis, de hydropis specie timendum sit, putrefacta forsitan aqua, ac viscere cum toto corpore perfrigefacto, aperte ad fortia præsidia, veniendum est. Etiam ad Ebuli decocti exhibitionem, quod quandam habet proprietatem ad ducendas aquas. Communia sunt exercitium, labor, sudor. Quàm maxime

Rectius per alium educuntur.

Elaterium Patavinorum medic. secretum.

Aqua balnei retenta.

Signa retentionis aquæ in hypochondrijs.

Signa retentionis aquæ in habitu corporis.

Rara historia emissionis aquæ retentionis.

Curatio.

Clyster ex aqua balnei.

Pillulæ.

Aquarum vires quomodo accuendæ.

Elaterium.

In] hydrophis suspitione quid agendum.

Decoctum ebuli.

Balneum:

vero expedit finito balneo, eos in balnea, ac lauationes calidarum aquarum committere: medicatarum quidem, si talium copia haberi poterit (hoc enim in casu balneum post potationem aquarum conceditur.) Sin minus priuatarum, & dulcium lauacra ineant: denique perseuerent exerceri, gestari, fricari, vt omnino imbibitas iam humiditates excutiant: Quidam ad aquas Porretanas, si minus ex potu earum promouerentur vrinae, adhibent circa pectinem malagmata ex pasrietaria decocta in aqua, actuque calida saepe, ac sepius adbibita: faciunt & ex ea clysters.

Malagma
ad pectinē

Clyster:

De sudore immodico: CAP. XXIII.

Nō temere
cohibēdus
sudor.

Sudores autem è balneis excipere oportet, his quibus sudandum est, quamdiu satis vacuatum fuerit: at vbi largius eruperint, vt supra modum patientes lassari videantur, & in syncope labi, leuissimè sudor abstergendus est: nam alius quoque alium elicit: subinde leuando operimenta refrigerare conuenit, fenestris patentibus, quo perflatus aer frigidior inducatur, ac euentilatio circum quaque fiat. Omphacino quoque oleo, aut myrtino, aut cytonite, aut quopiam alio adstringenti vnguento perungantur. Ceterum satius fortasse fuerit prouidisse, vt qui raris admodum texturæ sunt, & ad largos huiusmodi sudores idonei, parcius (inter initia præsertim) lauacris committantur: intraturi scilicet ipsum balneum molli prius ex oleo frictione vtantur, à balneo autem aut in tinam frigidiusculæ, id est minus calidæ aquæ confertim insiliant, aut eadem per ministros conspergantur, ac detergi inungantur: Eodem modo gracilibus, imbecillis, delicatis naturis, & reconalescentibus, si quando balneis vti contingat, consuluisse oportet. Cibarijs: verò mediocriter adstringentibus, refrigerantibusque vtantur, veluti acidis granatis, limonibus, lactucis, oxalide, & similibus: nec minus animalium pedes ex aceto vtilis, & lac etiam decoctum, Baccius. Sequitur iam sententia Montagnanae cons. 303. de thermis: Sudor in balneis non retinendus, nisi nimium sit superfluum qui prosternat vires: tunc corrigendus victus ratione: lacte, acidis (non simul cum lacte sumptis) vt iure concreto cui admixtus succus malorum puniceorum, cibus in quibus amygdala, & qui crassiorem succum reddere possunt, vt pedibus animalium bene coctis, affuso deinde aceto & similibus, panico cum lacte iusculis ex milio & lacte, de quo non dubito insigniter compefcere sudorem quia sum expertus. Quies à balneo, manere in vmbra, & corpus parum exponere aëri, sudorem conuenienter reprimunt. Frigida, astringentia, & sicca medicamenta aspersa corpori non placent, ne poros nimium obstruendo deterrima symptomata excitent. Fallopy autem sententia cap. 12. est: Si sudor non est valde molestus ægro, non esse coercendum, esse bonam euacuationem: Si lassitudines faciat non inungendum corpus, vt à quibusdam fit, nec exhibendos cibos astringentes & viscidos, potius desistendum ab vsu balnei, vel vtendum tantum semel in die, & breuiori spacio ac balneo tepidissimo, Rulandus

Inuñctioes:

Astringētia

Victus.

Asperfa cor-
pori frigida
improbaturAstringētia
damnātur.

de balneis scribit : ad sudorem superfluum vinum myrtilinum mirifice confert: quod sic fit: Accipe fol. summitatum & fructus myrti ana partes æquales, con-
tundantur & ponantur in vinum ac bulliant vsque ad consumptionem tertie
partis: postea vinum coletur atque bibatur: ceterum regimen est frigidum. Item,
sudores immodicos compescunt Volekestein, Niderborn, Leonstain, Anneber-
genses, & alluminatæ, feriatæ, gypseæque balneæ ac frigida aquæ dulces.

Vinum
myrtinum.

Dr calore iecoris & renum ac acrimonia urinæ ex balnei calore concitatio.

C A P. XXV.

Quoniam verò incallescencia in balneis natura calidis apprime omnibus
verenda est, & quibus maxime vniuersa corporis temperatura, & in
primis viscerum, hepatis, ac renum inclinatur ad calidum, idcirco sani consi-
lij fuerit tempus anticipasse, tum debitis, quas consulimus, præparationibus,
tum electione idonei balnei, tum denique conseruantibus præsidijs, quibus vnus-
quenque in ipso balnei usu comunitum esse oportet. Talia multa ad stomachi
tutelam paulo ante adduximus, temperata, aut frigida, ac modicè sicca, ad vnam
quamque etiam hepatis, & renum intemperantiæ calidæ suspicionem vtilia. Cui
periculo si anticipata remedia non suffecerint, ac dubium sit ne aut in hepate,
aut in ventriculo phlegmone concitetur, quamprimum balnea interdican-
tur. Imò si quæ apparuerint factæ inflammationis indicia, quam celeriter facta è dire-
ctio lateris missione sanguinis, Medici curæ se ægri committant. Vitentur per ini-
tia scammoniata, & similia quæ per aluum purgant violenta pharmaca: per fus-
sis oleo partibus, in quo absinthium incoctum sit, qui cum aliquid quod cum
amaritudine adstringat commiscendum, vel ut omphacinum oleum, vel meli-
num. Emplastra item adhiberi possunt procedente affectu, è farina bordeacea,
fenugræci, ac seminum lini, cum palmulis, malis cotoneis, absinthio, camomilla,
& meliloto: nec non Diamelilotum emplastrum, quod ex ijdem fere paratum in
officinis habetur. Et in summa compositam habeant facultatem, tum relaxan-
tem subtilium partium, amaramque, tum adstringentem. Montagnana hæc di-
xerat lib. de balneis, Ardor urinæ accidit balneantibus vel propter calorem hepa-
tis & renum excitatum à calore actuali, & vt plurimum potentiali balneorum,
qui urinam acriorem reddit, vel arenulas generat, quæ vel irritant & pariunt
interdum ex coriationem. Verùm facillè est mederi sequentibus. R. quatuor sem.
frig. communium ana ʒ. β. Papaueris albi ʒ. iij. sem. lntybi, lactuce, portulacæ
& oxalidis ana ʒ. i. flo. Nymphaeæ ʒ. β. penidiorum ʒ. i. sacchari albi ʒ. i. β. fiat
pulis siue tragea quæ valde efficax. Conferunt & efficaces sunt sequentes pil-
lule si sumantur ante cœnam & summo mane. ij. vel v. R. succi Glycyrr. ʒ. ij.
sem. lactuce ʒ. vj. sem. papau. albi ʒ. i. β. croci ʒ. β. fiant pillule cum succo folio-
rum violarum. Cum calor iecoris & renum ex balnei calore concitatur & urina
transiens naturalia extrema urit, pungit quæ, omnia acria, salsa, amara, multum:

Refrigeran-
tia tū præ-
cautionistâ
curationis
ergo.
Balm. inter-
missio.

Vena se-
ctio.

Vehemētet
purgantia
vitanda.

Topica.

Inunctio.

Emplast.

Tragama.

Pillulæ.

Vi&us ratio

que dulcia vina generosa, & concubitus vitari debet. Cibus autem refrigerans & humidus ex hordei cremore, lacte amygdalino, oleribus spinachia, bleto, lactuca, portulaca, & id genus alijs parandus est. Pisces conferunt saxatiles & cancri. Potui vinum aquosum aut glycyrrhizæ, cui cortex ademptus sit, aut hordei decoctum, aut vuarum passarum, ex calfacta aquâ maceratarum dilutum. Interdum prodest vinum, in quo tragacanthæ vel sem papaueris albi paulum infera fuerit. Quinetiam iuuat succus glycyrrhizæ die nocteque in ore retentus, paulatimque deglutitus. Sic etiam electuarium diatragacanthum frigidum deglutendum rectè exhibetur. Ad idem valet tragema mane & vesperi ante cibum sumptum, quod recipit sem. lactucæ, portulacæ, cucurbitæ, melonum, papaueris albi singul. ʒ. i. cinamomi ʒ. ij. glycyrrhizæ expurg. ʒ. i. Zaccari rosacei in tessellâs redacti libram. Extrinsecus autem præcordia dextra ante balneum & post illud debent albo Galeni vnguento cum camphoræ modico obduci. Lunili autem superiores vnguento hoc quod constat cerati santalini, refrigerantis Galeni vtriusque uncia: ex oleo rosaceo fiat unguentum. Quod si calor citra acrimoniam vrinæ infestat syr. acetati uncia duæ cum aquâ intybi, & cichorij in aurora sumentur: vel syr. ex acido citri succo, aut ex limonibus confecti tantundem ex eadem aqua. Fallopius, Si vrinæ ardor vexet, mouenda alius exhibendo duos cyathos aquæ salioris, vel misce cum duobus primis cyathis aquæ sal vel hieram. Si hæc non prosint præcipuum remedium inter alia, aqua florum fabarum vel ex siliquis ipsi recentibus ad vncias sex exhibita per tres vel quatuor horas ante prandium aut cœnam, addito syr. de Glycyrr: vel de papauere. Exhibenda hæc aqua siue ardor sit ante potum aquæ, siue post potum: si post triduum num vel quatuor dierum huius vel aliorum medicamentorum vsum non cesset ardor, omittendus potus aquæ thermarum. Pantaleon lib. de thermis Tigurinis præscribit inungendam pubem cum ol. violaceo & succo portulacæ & considerandum an vlcerata vesica, tunc vtendum consilio Medici, & sane meritò, quia magnus morbus hic occurrit medendus. In ardore vrinæ, quod ipse sum expertus ob renes affectos, iniectioem albuminis oui optimè agitati vel aquæ in qua maceravit, Psillium, aut gummi Arabicum aut tragacantha, aut althea maluaue decocta vel eorum semina. Rulandus de balneis ad ardorem præscribit que nunc subiungemus, nemini tamen consuluerim propter hyoscyamum, eius vsum sine consilio periti Medici. Verba eius hæc sunt: Vrinx ardorem tollit sequens potio. R. Sem. portulacæ, lactucæ, endiuie ana drach. i. papaueris albi unc. ij. Iusquiami drach. ʒ. sebesten vnc. ij. croci drach. i. Glycyrrh. vnc. v. pinearum unc. x. aquæ fontanæ: misceantur & coquantur ad tertie partis consumptionem: deinde colentur & fiat potio: de qua sumat patiens in auro mane unc. i. cum unc. i. Zulus lapij violacei & videbit quarto die effectum mirabilem. Secretum alexij Pedem,

Electuar.
Tragema.

Externa.
Iniectiones.
Vnguenti.

Syrupi,

Aqua salsa.

Aqua flou
fabarum.

De ardore & calore totius corporis, ac etiam feбри.

C A P. XXVI.

BAlneantibus aliquando superuenit quædam inflammatio totius corporis, in qua est ardor viscerum & corporis totius, & tantus vt egressus æger ex balneo videatur sibi esse in fornace: aliquando adest febris, nonnunquam est sine febre. Verùm siue adsit febris siue non, desistat à balneo per quatuor vel quinque dies, & vtatur victu refrigerante ac humectante, bibatque aquam decoctam. Nam eiusmodi feruori solet frequentissimè succedere febris hectica: bibat summo mane syrupum intybi vel violarum cum decocto violarum, vel bibat decoctionem hordei, in qua incoxerit intybus. Applicetur regioni hepatis epithema ex decoctione intybi & cichorij, addito pulu. diatrium santalorum: quæ primum cessarit ardor exhibeatur eiusmodi purgans medicamentum: R. Cassie recenter extractæ, pulpæ tamarindorum ana ʒ. vii. misce & dissoluatur cum aqua oxalidis vel intybi: fiat potio. Altera die ab euacuatione rursus descendere ei licet in balneum: verùm balneet tantum semel in die & non bis. Hæc Fallopius. Cap. 4. Febrē in balneis omnis error circa victus rationem excitare potest, potissimè tamen quatuor sunt causæ. Vel quod balneum ipsum immodicè calidum, & acre, corpus calida, & sicca intemperie officiat: vel quod materiam ante usum balnei præparandam, ac vacuandam quis illegitimè retinuit, itaque concalcata putrescit, & febrē ciet: vel quòd ex vehementi actione balnei, multus corporis, aut animi motus superuenit: vel tandem, quòd frigoris occursum aëritus corporis densati prohibent vapores à caliditate balnei excitatos transpirare, unde cohibita transpiratione putrefactio humorum, febris gignitur. Quomodo cumque ergo Febres interueniant ad balnea, tum iam balnearum naturalium usum recusant, vt pote quæ humectatione, ac refrigeratione opus habent, contra quam balnea possint. De reliquo autem, curatio statim se exhibet, ab effectricis eius causæ cognitione, 7. Methodi Galeno teste. Hanc verò, si ad huc perscueret, abigere per contraria oportet, nisi febris magnitudo, ac seu a accidentia curandi ordinem interpellant. Quamobrem si balnei caliditas vehemens, acrisque in causa fuerit, calor eiusmodi extinguendus est, refrigerantibus scilicet remedijs, acrimoniamque obtundentibus, quorum & in alimentorum, & in medicamentorum genere notissima apud Medicos suppellectilis habetur. Aërem nimirum ad frigidum & humidum alterantibus, cibum, potum, unguenta, emplastra, quæ cor & hepar contemperant esse oportet, omnia frigida atque humida. Postremò temperatis balneis utendum, & reliquis eiusmodi omnibus. Si præterea duntaxat materia quæ olim iam euacuari debuerat putruerit, ea in primis æquetur, donec expulsionem parata euacuetur. Preparatio autem ista duplicem habet rationem, vnam quidem respectu viarum, quas, si obstructæ fuerint, præaperire idoneis ad hoc medicamentis, ac cibis necesse est. Alteram verò respectu humorum peccantium, qui si tenues sint, statim purgantibus egent medicamentis, Expectare autem oportet digestionem in

Victus.

Syrupi.
Iuscula.
Externa.
Epithema.
Catharticū.

Causæ febris in bal.

Baln. naturalia febribus inimica

Curatio per contraria.

Febris à balnei calore nimio.

victus & remedia refrigeranda.

Febris ab humorum putredine.

Preparatio viarum & humorum.

Vacuatio.

Febris ab
animi affe-
ctibus.Febris à po-
rorum con-
stipatione.

Sudores.

Centaurii
minus.

pinguibus, & glutinosis, quos præextenuare, & incidere prius expedit, sicut est phlegma, & cholera nigra, atque ubi vacuationi tempestiua fuerint, educere. At si à vehementi aut corporis, aut animi, motione à balneo febris redundauerit, Diariae febris curationem ab eiusmodi causis obortæ, exposulat. Quòd si denique fuerit frigus poros corporis condensans, aperientia, adhibeantur, & quæ vapores transpirabiles reddant, saltem post initia: Sudores enim in his prouocasse saluberrimum est, præsertim in balneis aquarum dulcium temperatarum. Et non pauca, non dissimulem, contingunt in balneis, quæ curationem non admittunt: Id enim commune est omnibus medicinis, ut, in quibus sanantur plurimi, mori contingat aliquos, sine viuentibus omnibus inuitabili. Ex Rulando placet sequentia subjicere: Febris si accidat, à balneo abstinendum donec remiserit. Remittit autem, si manet febricitans longè ante paroxysmum, ex decocto centaurii minoris bibat ad ℥ vi. calidè ac in lecto bene contentus, quotidie sudet. Qui Ruc landino hoc remedio uolet uti, consulat peritum medicum.

De lassitudine ac debilitate corporis.

CAP. XXVII.

Vacuatio
nec ini-
quior uil-
lissima.

Curatio.

Subuenitur
primæ cau-
sæ.

Pæter animi autem deliquia, vniuersi interdum corporis debilitas vacuationi immodicæ succedit tanta, ut vires ipsæ prosternantur. Quapropter iure optimo Galenus vacuationem repetere, quam exquisitè semel vacuare maluit, tolerabilius existimans quempiam in morbos à plenitudine incidere, quam ab inanitione. *i.* Est & altera causa, nempe mineralium virulentia in balneis, ac malignitas, quæ intemperiem, & quandam naturæ fatigationem in corpore excitat. *ii.* Est tertia externus calor, æstusque balnei à profundo ad cutim trahens, & spiritum dissoluens: quo nomine accedunt quoque extrinseca aëria, ira, anxietas, angor animi, coitus, labor, & peruersa reliqua viuendi ratio. Quæ vel ex eo potissimum recensenda veniunt, quòd ipsis euitatis, promptè se quisque ab hac lassitudinis specie vendicabit. Cognita ergo causa, ubi quis plus solito se grauari senserit, dimisso balneo virium reparationi intendat, & eius causæ, cum tamen eueniat, quando pro re nata contra ipsum symptomata prius est insistendum, & quum præsertim ob ipsius vehementiam præceptis virium resolutio timeatur. Si quidem igitur imbecillitas hæc propter vacuationem immodicam ad balneam contingat, analeptice artis parte, hoc est, refectoria, & renutritoria utendum est, quemadmodum infra ex Galeno ad ventriculi debilitatem occurremus. *ii.* Si verò ob corporis intemperiem, ab aquarum malignitate excitatam, ipsa acciderit, contrariis prædictis profligetur. *iii.* At si fiat spiritu ab æstu, labore, coitu, ira resolutio, veluti quoque si contra ipsum symptomata pugnandum est, renutritoria victus ratione, & roborante est opus. Qua in re perquam commoda est delectatio, & alimenti paulatim pro viribus facta accessio, ad hæc somnus & quies, & adhibita medicamenta suaueolentia, tum cardiaca, cum stomachica. Balnea quoque

quoque dulcium aquarum temperatarum, inunctisq; postea de more patientibus, circa finem curationis sunt saluberrima, Galeno teste. Sicuti etiam expedit aut in balneo ipso, aut cum statim exierint, iuscula pullorum, & ouorum vitellos sorbere: præsertim si leuis frictio præcesserit, & musculorum unctio ex olco temperato aliquo, quale est olcum de spica, oleum chamæmelinum, & oleum ex leucoio, quod de cheri in officinis inscribitur. Oleum quoque vetus auctore Galeno, & præterea oleum mastichinum cum rosacco, & vino antiquo dilutum, lassitudinem, debilitatemq; tam neruorum, quam reliquorum artuum emendat, quod & valetudinarijs non erit inutile. Rulandus. Defatigatis & lassis conferunt Leucenses, Ponterborn, balneæ reliquæ calidæ. Item. Lassitudinem & imbecillitatem membrorum tollunt Syluestres, Badenses, Herciniæ, Marggraffbad, Cellenses, Piperinæ, Laubacenses, Vvaldweil, Vvendingenses, Schweining Zuckenthal ac cæteræ balneæ ac thermæ. Dulces item aquæ calidæ. Non displicebit, modo corpus non nimium incaluerit, si ad lassitudinem tollendam tum eam quæ præcedit balneum, tum eam quæ sequitur, ex aqua balnei admirabilis iuxta sententiam Rulandi hæc decoquantur, Origani, Pulegij, chamæmelina. m. ij. saluæ, Decoctum
ἀνοπυ.
 Baccarum lauri ana m. ij. Non laudari tamen diuturniorem moram in solio de lassatis: Præstat non diu morari ac repositis plantis prædictis in sacculum, eo totum corpus post paruam in lauacro moram blandè fricare & abstergere. Rulandus nõ vult nimis fatigatos ab itinere illico balneũ ingredi, sed corporis quietem expectare per vnum & alterum diem: mihi tamen videntur de lassatis à laboribus. vel multo motu sine periculo lauare posse in aqua fontis admirabilis, modo lauacrum non sit calidius, & in eo non morentur vltra quartam partem horæ aut horam semis, deinde lectum ingrediantur. Non extra propositum acturus mihi videor si ex Baccij lib. 3. cap. 1. subiungam quæ sequuntur: Refrictiones Ad refrict.
 non solum capitis, sed etiam totius corporis, vt cum per niuem diu contigit iter peragere resouent calida ac temperata, tum priuata, tum naturalia quædam, vt Aquisgran thermæ ac similes, Insolatus, discussoria artificialia, in herbis medicatis decubitus, & ad omnes lassitudines eadem & quæ in vrbani insti-
 tuentur. E diuerso exustos sub sole recreant, lauatio in frigida
 & hydrelæum tepens, & ex nitro naturales.

HISTORIA

FONTIS ADMIRABILIS BOLLENSIS LIBERTERTIVS. DE MORBORVM, PER AQVAS MEDICATAS CVM alias, tum Bollenfes, curatione,

Facta cum alijs Balneis collatione, qua similia lambunt, mineralia, nec non vera historiarum superioris Libri fide.

Aguas medicatas, sicuti etiam fontem Admirabilem & balneum novum Bollenfe, ad sanitatem conseruandam conferre.

CAPVT. I.

Quot modis multiplicem suam vim aque medicatae, tum ad liae tum Bollenfes nostrae, haud auare exserant, in superioribus nobis abunde dictum est: nunc animus est haec omnia ad morborum medicationes accommodare: ad hunc enim scopum illa omnia ferebantur. Neque tamen existis mandandum, in omnibus affectibus, omnes vtendi rationes necessarias adhibendas. Sunt enim quos vna, sunt quos plures percurent. Interdum sola potatio suffecerit, interdum balneum solum, alias non tantum vtraque haec sed & irrigatio & fons, forte etiam & clyster & illutamentum, in subsidium vocanda. Cuius rei cum multiplex sit discrimen, nos in singulis affectibus, quid facto opus sit explicabimus. Quandoquidem autem praestabilis, sanitatem praesentem conseruare, quam absentem reuocare (quanquam hoc forte honorificentius maiorisque operae) primum in genere demonstrabimus aquas medicatas sanitati tuendae esse aptas & quomodo his vtendum: deinde particulatim ad aquam medicatam Bollenfem applicabimus. *Dortom. de thermis Beliluc. cap. 2. lib. 2.* Romanis thermarum vsus in sola corporis externa calefactione & humectatione consistebat: nondum Romanis cognita calentis laticis intus sumpti vi morbis medente simul & Therapia, sed sola Hygeine seu prosperam valetudinem seruante. Qui exacte sani sunt, victuq; adeo frugali vtuntur, vt humorum excrementorum que contra naturam a corpore absit congeries, conseruare modo debent corpus forinsecus & perspiratu facile custodiendo, cutem subitus & super calefaciendo, attenuando, relaxando, digerendo, id quam commodissime thermarum Belilu. vsu fiet, modo vere & autumno semel in septi-

Roma. ther. valetudinē cōseruabāt.

Corpus excrementis vacuū sanū cōseruatur si cōmodē perspiret.

mana his mergatur corpora, horule vnus spacio circa sextam matutinam. Quibus non licet thermas adire, tralatitia aqua carū (supparibus tamen viribus) denno calefacta balnei materia esto. Ex hoc egressi lecto componantur, cooperiatur stragulis, sudent, sed de facili, non continua multitudine, conopei manimine, balneum afflatu. Post horæ spaciū abstergantur. Quibus insuper fortunæ & otij plus suppetit oleo veteri ad apothepiam inungantur. Elapso hinc duarum horarum spacio amiciantur vestibus recentibus & mundis. Caueant toto die ab æris iniuria. Victus sit medius ex sorbilibus iuribus carniū, hordei cremore, amygdalato, panata, ouis, auibus mōtanis, piscibus saxatilibus, balyro, lacte ouillo, pane filigineo, vino non medicato æquali mixto, passulis, amygdalis, nucleis pineis, datylis. Cedendum tamen aliquid consuetudini, etati, sexui, vitæ generi &c. Cæterum qui conseruari ob partium continentium integritatem, mutari ob contentorum lapsam qualitatem & quantitatem desiderant: hi si flaua aut atra bile redundet, circa æquinoctium purgari postulant decocto cōueniente, vel hoc epythymi à Mesueo descripti. Accipe Myrobalanorum flauarum cebularum, & Indarum ana ʒ. i. tamarindorum ʒ. ij. β. fumarie m. a. β. absint h̄ij m. β. prunorum v̄m. xx. passul. mundatarū ʒ. i. Coque in lib. iij. aquæ aut aquæ casei ad tertiam: colaturæ adde ʒ. ij. & ʒ. ij. cassiæ. Adseruetur in tres doses sine cassiæ, quæ singulis matutinis ad ʒ. vj. addatur ne densescat decocti forma. Tertio die si venter quale quantumq; debet, vix excernere conijciatur, addi decocto possunt Electuarij ros. Mesuei vel conf. hamech. ʒ. ij. Quin volet ex Medici prudētis cōsilio purgetur alio cathartico prædictis humoribus congruo. Si verò flatus, serum, pituita, melancholicus succus in vitio sint, aqua thermarum purgentis medicamenti loco vtendum hoc modo. Accipat vitreo vase aquæ lib. i. vel lib. i. β. hauriat modico aut nullo intervallo ieiunus: inambulet cito gressu duo millia plus minus passuum. Viat fragi & iucundè toto die. Postridie resumat aquæ lib. ij. vitæ & victus ratione pari cum pridiano die obseruata. Tertio mane aquatum redeundum, liberalissimè sorbendum ad lib. ij. β. iij. vel plures, idque nota τὴν ἀγοίαν & artificiosam coniecturam ex qualitate & quantitate superfluum præcedentibus diebus egestorū desumptam. Si nauſca aut vomitus apprehendat, non impediatur nisi violentior corpus concutiat & facile non toleretur. Contra si nec per vomitum, nec per deiectionem fiat humorum excernendorum & in vitio existentium depletio, clysteribus videndum ex aqua thermarum singulis diebus binis vel ternis, vt assumpta aqua per loca naturæ conuenientia noxius educatur humor. Triduo purgationi dicato elapso (siue artificiali decocto, siue sponte natis aquis, perfecta sit purgatio) altero triduo continuo balneandum præscripto in perfectè sanis modò. Victu per integrum mensem post paulò temperatiore quàm pro consuetudine vtendum. Iacob Theod. Aquæ acide in Langensdywalbach horum sanos conseruât, indicio quòd eo loci bibentes sani ad senectutem permanēt. Non video cur nos pari pacto non possimus vtī aquâ fontis medicati Bolleſis go modo quo præscribit Dortmannus vsūm thermarū Belilucanarum. Fons enim

Inaſtū
eum oleo;

Viſus ratiō

Cōseruatiō
& mutatio
valetudis.

Decoctum
Epythymi
purgans
Meluci.

Purgatio
per potum
aquæ medi
cata.

Si vomitus

Clysteres.

Quomodo
balneandū.

Accommo
datio aquæ
medicatæ
Boll. in vsu
cōseruandæ
santitati.

Bollensis, propter bitumen & succinum nigrum vim habet discutiendi humores superfluos, acopos est, à pyrite etiam & sale vim abstergendi acquirit. Salubrem aquam in potu demonstrat creber vsus eorum qui habitant in Bol: salubritatem etiam demonstrare videntur animalia quæ tantopere appetunt. Si quis vtatur eo modo quo *Dortomanus* præscribit, non dubito euacuaturam quosdam: cum videamus ex historijs à nobis annotatis multos purgari, licet placeat catharticum præscriptum, consulo tamen ut nullus sine consilio medici periti, quorum non est penuria in Ducatu *Virtembergico*, se purget, nec vtatur hoc fonte neque in potu neque ad balneum. Quòd si moram non ferat diuturnam præceptis malum alicuè circumstantiæ, axungiam *Lunæ* alteram apud *Iob. Lutzium* seplasiarium petat licet, de qua trochiscum vnũ vel semissem prout facile vel difficulter solui se senserit, sumat, dissolutũ ex multa aqua fontis *Admirabilis* calida. Illud interim morbo præterea, me non improbare, si qui voluerint bibere, lento proficiscantur gradu ad fontem *Rappenzagel* qui fortè erit medicamentosior, si circumscriptus muniatur à proximo riuulo, id quod nisi iam factum sit, facile fiet: Deambulatio etiam tempore sereno faciet vt facilius assumatur aqua: quæ si alicui frigidior videatur siue illa siue *Bollensis*, poterit adhuc paullum in diplomate calefieri. Est enim iam subtepidam in viroque loco.

Potus aq. in
Rappenza

Aq. quomo.
do calefa-
cienda.

Ad obesitatem minuendam & impediendam.

CAP. II.

Obesitas & prædiues corpulentia à pituitoso re, vt putant, sanguine, qui totum humectat, imò refrigerat corpus, vt pl'is iusto appetatur & assumatur alimenti. Hoc tum crudius venas subit angustiores præ copia pinguedinis, in quam faciesit spiritiosa multa substantia, ea propter venæ minis calor, minis spiritus participes, longiore morà aut defectuose coquant, coctione puta pituitoso succo verè idonea. Hinc satius putamus asserendum pingues & obesos pituitescere, quàm pituitosos naturà pinguescere. Obesitas igitur & corpus lentis *Belulucanarum* aquarum vsus vtilissimus, si potent, lauent, reuuant, cæno obducantur, aqua stillatitia & reliquijs pro sale in cibo & potu luxurient, *Dortom. Jac. Theod.* dicit aquam acidam in *Langenschwalbach* obesitatem consumi. *Fallopianus* de thermis cap. 17. de balneo *Aponensi*. Nihil præstantius est stufis istius aque ad macros reddendos illos qui sunt habitu corporis nimis pingui, qui ob sudorem qui promouetur, exciccatur valde corpus: ideo solemus relegare ad stufas *Aponitanas* illos qui timent nimiam obesitatem: fugienda medicamenta per os, quia sepe obsunt ventriculo: Vtantur victu tenuiori quàm vt erentur si balnearent: non vtantur illa aqua in potu. *Iob. Gdb.* dicit aquas aluminositas *S. lobi* vtiliores esse pinguibus quàm macilentis. *Baccius* lib. 4. cap. 10. Aqua balnei *Cornelianii* *Aquisgranii*, eos qui nimia corporis mole grauantur reatè adhibita extenuat. Item lib. 3. cap. 1. Extenuant naturà sui omnes aquæ in

Belulucanæ
aquæ.

Acida Lan.
gëschvvalb.

Aq. Aponi-
tanæ.

Aq. S. lobi.
Aq. balnei
Cornelianii.

pensè calidæ, sulphurose ac bituminose & ex atramento, quas in nimum pingues emaciandos vsurpare licebit & in Atrophias resocillandos. Perhibent obesos fieri homines aqua Antiohi in Campania tractu temporis ob mediocrem siccitatem. Rulandus: Crassitiem corporis adimunt aquæ Carolinæ. Pantaleon annotat cap. 18. Tigrinas aquas vtilis esse pinguibus & cap. 19. pinguibus vtilius balneum manè ieiuno ventriculo, macilentis autem à prandio. Non dubito aruinam posse vsu aquarū admirabilis fontis minui, si parum comedant & dormiant, diu lauent, multum se exer. eant & sudent, aquam eius fontis bibant.

Aquæ Antiohi.

Ad Atrophiam & debilitatem à morbis.

CAP. III.

Atrophia quandoque sequitur præclusionem venarum maiorum à crassioribus viscioribusque humoribus: ob id mirum non videatur, si de repente obesi corpulentique in atrophiam quandoque incidant, quæ liberari vix vniquam solent. Atrophie autem conferunt aquæ Belilucanæ, Dort. Fallop. de Ther. mis cap. 18. Franciscus Frisimelica & Aloysius Bellocatus excellentissimi medici primi ceperunt vti aqua Virginis, & ego postea sepius vsus sum, reperi que easdem quas ipsi dixerunt vires habere. Aqua purissima est, salsedine vix perceptibilem habet, tepida, & quia temperata, potest feruores viscerū remittere & emaciata corpora pingua reddere. Andernacus. Aqua Apulie Locris ventriculi concoctionem iuuant, consumptos reficiunt, renes confirmant. lac. Theodoro aquæ acide Schwalbach extenatos impingunt. Ioh. Göbelio aluminosæ S. Iobi faciunt ad extenuationem quam vocant Schwindsucht & Sarr: si potæ retineantur, per venas distribuuntur, & per vrinas reddantur. Baccius, Aqua sancta iuxta Sancti Philippi balneum, primum quidem in delicijs, vel his qui scabiem exsiccare leniter intendunt: deinde pro singulari, qua celebratur proprietate ad impinguandum emaciata corpora. Nec minus extenuata Atrophiantos quos Græci appellant, membra reficit. Quæ præstat homine prius diligenter præparato ac purgato omnibus superfluis corpore, simul atque victus ratione seruata. Nam ob mediocrem calorem digerit ac nutrimentum ipsum corporis vsquequaque à centro ad circumferentiam contrahit. Item lib 3. cap 1. Impinguare permittunt Tigrinæ ebibitæ in Heluetijs aquæ & item Ville Luca, Tritole, & Luucarie & Fontanalis dicta in Puteolano. Rulandus, Debilitatos à morbo vel alio malo roborant aquæ Piperinæ Leucenses Baden wileuses. Item impinguat balneum aquæ dulcis calidæ moderatum. Item Marasmo conueniunt Cellenses. Bollenses nostræ cum purgent potu, vitiososque humores per secessum educant, atrophie succurrere absurdum minimè videbitur, ex accidente puta, cum humores tum pituitosos tum biliosos probæ concoctioni & nutritioni incommodantes leniter detergant: Quod si etiam atrophia, aut vt rectius loquar, macies caloris nimij soboles fuerit, præsentius sanè ab his, quam à Belilucanis similibusque calidis, auxilium erit expectandum merito: quæ si ignauius pur-

Debilitatos à morbo.

gent, defectum eum trochiscus semis axungiae Lunae suppleuerit. Nec oberit mos derata lauatione alimentum, celebrata prima concoctione, in habitum corporis molliter trahere, ac praestare quae aqua sancta, de qua ante.

Ad sudores nimios. CAP. IIII.

A Quas aluminosas S. Iobi sudores nimios reprimere docet Iob Göbel. Idem posse praestare nostras non dubito, si quis in tepidis vel frigidis lauet, & potissimum si aliquid argillae caeruleae, aut etiam marmoris metallici Spat dicti, siue fluorum alborum addatur. Quibus praesidijs tum demum locus erit ubi vel sanguinis tenuitas penetrabilis vix suis locis continetur, vel pororum laxitas rariorq; corporis habitus sudoris nimij causa extiterit: Nemini tamen sua serim ut id faciat inconsulto perito medico, propter summa pericula quae inde euenire possunt. Si sudores ob sanguinem tenuiorem & feruidiorem diffuunt, inter alia velim, moderatè inter passus bibi acidas Syebenhausianas. Plura qui vult, libri superioris caput de Sudore balnearum symptomate, inueniet.

Ad febres & intemperies partium calidas quae aquae quoque vsu idoneae.

CAP. V.

A D cor referenda intemperies febrilis intermittens à pituita, melancholico succo, vel ambobus humoribus, ut febris quotidiana, quartana, quintana, sextana, septimana, nonaria: nocturna, erratica à pituita, continua & epiala, à pituita vitrea & acida. Hemitriticus à pituita copiosa continuam febrem, & bile parciore tertianam intermittentem committente. Quotidiana continua à pituita. Quartana continua à melancholico succo. Haec intermittentes curari debent aquae Bellilucanae potu à lib. ß. ad lib. ij mane. Diebus intermissionis liberatius, accessionis parcius per septimanam integram, aut ea amplius. In quotidiana, nocturna, erratica particulatim ventricululum & aluum fouere aqua: itens caeno linire expedit. In quartana, quintana, sextana, septimana, nonana (quae infrequentes sunt omnes praeter quartanam) licnem. Continuae febres remissionis, non intermissionis participes totum hypochondriorum ex aqua, litumque ex limo cum succo Enulae campanae, morsus diaboli, scabiose, cardui benedicti postulant, Dortem. Valterus Rivius in speculo, aquas Cellenses (Zellerbad) quarum mixtura est ex sulphure, alumine, & cupro, ad chronicas febres à pituitosis humoribus & bile commendat. Iac. Theodorus fontes acidus in Langenschwabach ad omnes febres ab humore melancholico & bilioso, ad ephemeris qualescunque, Andernacus. Aquae Cellenses in prima origine tepidiuscula, igne autem in lebetibus magis calefiunt, alumine, are & modico sulphure imbutae, ministris auxiliantur morbo regio, febribus diuturnis, quae ex pituitosis,

Febbris à pituita & humore melancholico.

Ratio bibendae aquae ad febres intermittentes.

Lutamentū.

Continuarū

febriliū curatio in

thermis.

Forus.

Lutamentū.

Cellens aq.

Aq. Langens-

schwabac-

enenses.

Aq. Cellens.

biliosissimæ simul humoribus contractæ sunt, nec non quartanis, maloque habitui
 & aquæ intercuti subueniunt. Item, Aquæ Habenses arte calefactæ mixturæ ex
 alumine, ære & sulphure temperamentoque Cellensibus propemodum respon-
 dentes: quidam etiam salis aliquid inesse eis putant: potæ viscerum obstructio-
 nes aperiunt, febres diurnas ex sparijs & mixtis humoribus discutunt. Aq. Hab.

Item, Aquarum Badenwillensium quarum scaturigo tepida, potio viscerum ob-
 structiones aperit, febres antiquas discutit, mulieribus menses reducit. Item, A-
 quæ medicatæ in Löffingen constantes sale nitro & modico alumine, arte calefac-
 tæ alum ducunt & ventriculorum corroborant, febres inueteratas sanant. Item, Aq. Baden. 1

Aquæ medicatæ in Comitatu Leonstein, alumine, sale, sulphure & ære infectæ
 arte calefactæ iccoris lienis renumque obstractiones aperiunt, inueteratis febr-
 ibus auxiliantur. Item, Aquæ Bertringenses tepidiusculæ ferro, alumine & sul-
 phure modico infectæ, potæ lieni & stomacho imbecilli admodum auxiliantur,
 febribus inueteratis conducunt. Item, Aquæ medicatæ in Brinzbach potæ, Aq. Bertrig.

quartanæ & lienis obstractioni profunt. Item, Aquæ Clotterbadenses ære & mo-
 dico sulphure imbutæ iocinorosis, bile suffusis, obstractionibus lienis, frigido &
 humido ventriculo, appetentiæ caninæ & febribus inueteratis auxiliantur. Iob.
 Gøb. Aquæ aluminosæ S. Iobi vtilis sunt in chronicis pituitosis febribus. Christ. Aq. S. Iobis

Encelius de re metallica lib. 3. cap. 14. Nicander in theriaca bitumen prædicat va-
 lere ad venenata abigenda. Bitumen certe quartanam expellit sua vehementiâ
 & spiritus acrimoniâ. Non mirum ergo si venena abigat. Baccius lib. 3. cap. 1.
 Ad talem intermentem (calidam) viscerum laudantur balneæ ex alumine Por-
 retanæ, quæ non minus balneo auxiliariæ sunt, quam potu: sicuti & Albulæ in
 Latio. Item lib. 4. cap. 10. Balneum de Macereto mineræ sulphuratæ minoris tas-
 men acuitatis quàm aquæ Sanctæ ad S. Philippum. Quare aqua longè clarior,
 minusque calens, & cum sapore styptico ac fumoso, vnde aliquam ferri in ea, ac
 aluminis mitionem agnouimus. Valet idcirco ad eadem quæ Petrioli balneum,
 agit tamen clementius, vt Sauonarola inquit: vnde tatiùs indicarunt quidam
 meo tempore Senenses egregij medici, hanc in certis casibus assumere, exuctis
 ferè tenui scabiæ, ac febrilentibus. Item lib. 5. cap. 6. Multo autem vsui hodie est
 Neapolitanis Balneolum sanè ob præclaras virtutes, quibus viscera roborat &
 caput, & sensoria omnia. Et, quod maius est, omnem chronicarum febrium ma-
 teriam paucorum dierum potionibus dispergit. Item, Aquæ à Grotta nitrosæ
 Sauanarolæ, Mengob. Faentino nitrosæ cum ferri admitione atque aluminis,
 alijs eræ: membra nutritionis præcipuè iuuant in potibus, deiectam appetentiâ
 in staurant, adeoque ventriculi villos corroborant, vt Hefticâ etiam laborare in-
 cipientem earum vsu persanari posse existiment, author Sauanarola. Rulâdus, Aq. Grottis.

Febres. Febribus chronicis & antiquis opitulantur aquæ Piperinæ, Glottenes, Fideris,
 Plübariæ, Badenweiler, Löffingenses, Bertringenses, Acidule in Deinach, Mē-
 dieb & Pöterborn, Febribus diuturnis, pituitosis, biliosis, nec nō quartanis opem

Aq. Hab.

Aq. Baden. 1

Aq. Löffing.

Aq. Leonst.

Aq. Bertrig.

Aq. Brinzb.

Aq. Clottes.

Aq. S. Iobis

Bicuminis vires.

Aq. Portet.

Balneû de Macereto.

Bal. Neapol.

Aq. Grottis.

Hefticâ

Febres.

Quartana.

Hæctica.

Superiorū
accomoda-
tio ad Bol-
lenfes.

afferunt Cellenses & acidula. Febres diuturnas nothas & mixtas remouent aquæ in Leonstain, Hubenses. Febrem tertianam veram & spuriam tollit Gopping: acida, Auwenses, Heylborn, Vberking, acidula, &. Febres quartanas pellit Gebersweiler, Brindbach, Piperina aquæ, Cellenses, Heylborn. Febres phlegmaticas submouent Cellenses Annabergenses. Febres ephemeræ & hæctice sedantur balneo aquæ dulcis calidæ moderato. Item aquis Etingensibus non longè à Basilea infectæ multo ære & pauillo bitumine. Nostrarum vero cum consimilis sit cum prædictis mistura, utiles futuras & potu & lauacro ad febres diuturniores pellendas non dubito, si earum usus indiuiduis dextri Medici operâ accomodetur qui, quæ loci est felicitas, delectum in præscribendo potu habebit, & vel Bollenfes præscribet; vel ex vicinis acidulis aliquas: vel exempli gratiâ, diu diuexatis chronicis febribus & defatigatis usu variorum & multorum medicamentorum poterunt præparari corpora & præbumentari ex Hippocratis præcepto ante purgationem exactam aquâ medicata Admirabilis fontis, cuius aliquot pocula calefacta, ut dictum, per aliquot dies bibat licet, & si consultum videtur Medico consulenti vel assistenti, eò usque ascendat, donec moueatur aluus: vel certè per aliquot dies: Deinde verò pro purgatione ex aqua dissolutum trochiscum semis aut unum Axungia Lunæ. 2. aut aliud conueniens catharticum assumat. Perpurgato euacuatione corpore non inutilis existimo usum lauacri cum moderamine adhibiti, interq; cibos potum acidularum per se, vel cum vino pro ratione personæ & morbi. Ad rectum sanè quarumcunque thermalium aquarum usum in intemperie calida magni interest quæ de hac re scribit Baccius lib. 3. cap. 1. expendisse: Nulla calida balnea febribus conueniunt per se. Si quid ex ijs iuuamenti sperandum sit, id forsasse erit quod natura per balnea præsertim potulenta, excitaretur ad aliquem motum, alioqui ex se pigra & consopita: Vel forsân, quæ frigida plerumque febres esse solent longæ & inordinatæ, deciderentur, ac ad certum circuitum reducerentur. Et balnea naturalia in vniuersum quæ euidenter sunt calida non conueniunt calidis affectionibus; non febribus non inflammationibus, non tuis moribus id genus, aut affectibus omnino calidis. Vbiq; tamen intemperantia adhuc non morbus sit, sed inæqualitatis potius obtineat dispositionem, illi commodè per quædam balnea temperata obuiam iri poterit. Et thermales aquas omnes propter minorem misturam ad siccum & calidum inclinare: refrigerare tamen per accidens, disussio scilicet per calorem balnei cal. re noxio: aliquas per se, ob maiorem aquæ quantitatem in pauca mistura minere, etiam calidæ: aliquas ne calefacere quidem posse quarum misturas (si non in summo) ad humanæ naturæ temperamentum, frigiditas esse experimur: multas salsas, nitrosas, aluminosas, multas etiam ferreas & aliquas plumbeas: quæ omnes ebibitæ manifestè refrigerant. Cæterum ubi febris tanquam accidens est, & non primaria, minoris periculi balnei usum putandum est, ut qui multa febricitant scabie, vel ulcere, quos demandare ad balnea non pertimescimus. Imò dy-

sentez

sentericos quos febris consequitur acuta, ad extremum nullo serè alio persanari remedio nouimus, nisi exhibitis (vt postea dicemus) in potu medicatis aliquibus aquis. Quæ Fallopius lib de thermis, cap. 11. antea annotauerat: *Obseruandum*. Potus aq. docens, vt æger dum bibit aquas (intellige calidiores) non laboreat febrî, quia tunc non sunt exhibendæ, nisi adesset necessitas & febris consequeretur ad leues vel alium affectum: vnde ego exhibui in dysenteria quibusdam laborantibus febre, qua remota cessabat febris. Item cap. 17. de balneo Aponensi. Fugiant Aponensem aquam, qui habent intemperiem hepatis calidam & siccam, qui calidissimi & siccissimi & qui laborant febre, nam incident in marasimum hepticamue. Hæc ille. In principio heftices non minoris facio acidulas admirabili fonti vicinas, quàm Grottenfes. potu administratas. Balneum etiam nostrarum Bollensium æquè vtile futurum existimo atque Etingensium, modò ex consilio Medici prudentis administrantur cum insigni moderatione in tempore & calore balnei.

Dysenteria.

Aq. Aponens. quibus febricitantibus fugienda.

Ad pestem. CAP. VI.

SI pestis sit ratione corrupti aëris, potus aquarum thermalium non est tutus: si verò per cõtagiũ, nulla adest suspicio, quo minus aquas bibere possimus, Fall. cap. 11. Baccius l. 2. c. 6. Pestilentie tempore quantumuis causa balneas exigit, haud tuto sese illis quis commiserit, propter aëris contagia potius quàm ipsam luem languentium. Ac multo minus eas consuluerim, si aëris insalubritatem non tantum cœlestium inclementia gignat, quantum concepta in terrestribus vitia, quæ apprime aquas ipsas possunt inficere. Auspicantur autem futuram pestilentiam quidam Medici, quando terrestrium impendet vitio, si serpentes crebrò è latibulis apricari inueniantur, lumbricos è glebis subreperere, auiculasq. campestres ad montana ac edita loca conuolare. Verendi autem terræ motus illius anni, illiusque regionis: quippe qui flatuum subterraneorum indicant multitudinem, ac sæpe ex horribili commotione imas speluncas, & vnde aquarum transcursus est, replent suffocantque aut mirificè eas contaminant. Equidem acidulas Ducatus Vvirmbergici ac etiam Griesbachianas & admirabilis fontis & proximi Rappelzægel, dum succos & metallica (à quibus vires trahunt) perpendo putre lini aduersa expertiaque acrimonia à qua sanguinis adustio corruptiua sit metuenda, atque ex penitissimis terræ visceribus, quò minus facile peruenit aër infectus, ipsas emanare, improbare, potissimum si bibatur ex ipsas fatuiginibus, non possum: Sicuti nec euacuaciones quæ per eas instituuntur, quando quidem sine insigni humorum agitatione molliuntur: quales ad præcautionem non parum habent momenti. Placet etiam iisdem de causis peste affectos bibere. Illud propono considerandum, an ad præcautionem pestis non liceat in aquis medicatis ad abstersionem cutis & apertionem pororum quo euentiletur sanguis, & non ita facile putrescat, modicè lauare? Non tamen sua serim lotionè diuturniore in calidiori loco, aut cum infectis peste. Merito quoque & hoc.

Pestis aëris vitio nata tempore, notius aquarum thermalium potus.

Intuta, si pestis ex terrestri vitio. Signa pestis terrestri vitio orituræ.

Aquæ Ducatus Vvirmberg. acrimonia & caloris insignis expertes pestilenti tempore tum fanis tum infectis coëcti possunt.

Tertiana
balneo &
sudore cu-
rata.

queri posset: An infecto peste non possit vtile balneum propter distas causas & ad euacuandum sudore qui summe commendatur, haberis? Cum mihi esset tertianarius, qui multis medijs vsus à tertiana liberari non posset, quia ad sudores esset ineptus inuitis assistentibus balneum aquae dulcis & vaporarium praescripsi, cuius vsu conualuit. Nec dissenteanea lac. Theodori sententia cui fontes acidi in Langenschwalbach in omnibus venenatis morbis & tempore pestilenti venenato calido, probantur.

Ad affectus pilorum. CAP. VII.

C Aput à Platone non solum principale in homine, sed etiam totum nuncupatur. Ob id affectuum, quibus thermae Belilucanae medentur, seriem scribere aggrediens, ab hoc primo & summo ventre incipiendum duxi. Nimietas à nimito spirituofo seu halituofo naturali non vaporoso: Nam vaporoso naturalis & humidioris copia somnum, non naturalis catarrhum gignit. Si quis nimietate capillorum laboret, nec amputatione eorum vindicetur, a symptomate hunc affectum sequente, puta dolore capitis (quod feminis quam viris frequentius accidit: exemplo nobis inter ceteras femina nobilissima Heluia, per me sanitati restituta) solo potu aquarum Belilucanarum est curandus. Quatuor vel sex diebus continuis mane hauriat aquae libram vnam primo die, postridie duplum, ceteris diebus quantum volet & lubeat idque semel aut bis in die ventriculo cibus vacuo. Caveat à vapore aquarum carebariam inducere quia leuis summaque potens, cohibetur operculo duro transitu, vacantes sedes petit, trahitur simili substantia spirituofo. Si ablui aquam desideret, id fiat vnicò die per quadrantem horae, nec sudet post in lecto, sed statim abstergatur. Nimietati capillorum defectus opponitur, ad quem defluuium. Caluities, alopecia, ophiasis siue area referuntur, quae omnes ex humore seroso, meatuumque amplitudine laxitateque saepiuscule fieri solent: potu largo aquarum mitigantur, sed quatuor elapsis diebus, impluuijs & embrocibus earundem venientibus triduo, tumque post impluuium caeno thermarum & strigimento caput illinendum, cui admixtum sit oleum myrtinum, in quo Abrotoni plurimum coctum sit. Canities praecox ex pituitae putrentis diaphano simili ratione depellitur modò caeno oleum omphacinum iungatur. Atrophia & ariditas, ex defectu halituofoe materiae, nil praeter vaporem antelucanum thermarum harum post vasum balnei aquae dulcis postulat. Pilorum quassatio seu exasperatio, dichophya seu reduplicatio, trichiasis, crispatio, rhopalosis, seu baculi in more figuratio, qui affectus non tam materiae quam meatuum conditioni accepti ferendi, per impluuium thermarum, item crassamentum per se aut conuenienti oleo mixtum, illitum, rasis prius aut euulsis capillis, emendantur, Dort. Bacc. de thermis l. 3. c. 1. Pilos abolet radicitus aquarum fortium lauacra, qualis ex auripigmento fons Susis in Persia, vel qualis ex atramento in Volaterrano, vel, si aliae non habentur, valde salae, nec minus acres nitratae, si syncerae sint, vel ex calce parata aqua, & quae dicuntur

Nimietas
capillorum
curata am-
putatione:
sed cephal-
agia, nimie-
tate sequens,
thermarum
vsu.

Belilu. laua-
crum, embro-
cha, lutum ad
defluuium
capillorum
qualecunque.

Ad Caluitiē.

Ad pilorum
atrophiam
& ariditatem.

Baln. natu-
ralia pilori-
um vim ha-
bentia.

Psoltra. Eadem acria ad lendes necandas, & item ad pediculos, pudendorumque blattas exterminandas. Alopeciam contra, hoc est quando capilli, & pili vndeque defluunt, cobibent ex stypticis ac adstringentibus lauacra, vt ex ferro Caldariane sub Verona, Plage Roman. nūcupata in Aenaria, aqua maris, & aluminate. Rulandus, Alopeciam sanant Lutherbad, Neubrun, Caſtein, Etingerſes & balneum calidum dulcis aquæ. Vvaldsborn seu aquæ ſyluaticæ. Andernacus, Fons Vvaldsborn infectus lapidibus bituminosis, super quæ oleum albū non grauit ex olens, capillos retinet, valet cōtra albuginem oculorum. Fontem mirabile in Bol conferre posse defluuiū pilorū siue areis, aut alopecie, & ophiast, & caluitiei, ex succo putrido, meatuum amplitudine, laxitateque, sepius scule fieri solitis, mineralium ratione quæ habet admista ex Diosc. demonstrari possit. Dicit enim, bitumen discutere & glutinare: discussio autem conuenit ad resoluendos serosos putridos humores & resiccandos. At iteim Galenus bitumen reserare: glutinatio ad meatuum amplitudinem laxitatemque, facit. Quam obrem non absurdè fecerit, qui aqua mirabili ex præscripto Dortomanni vsus fuerit: pro cæno autem siue luto assumerem puluerem lapidis scissilis cum tantillo bituminis, addito pauco sale.

Vvaldsbornenses ad capillorum defluuium. Accommodatio fontis mirabilis ad prædictos capillorum affectus.

Ad furfures, pediculos, & lendes.

C A P. VIII.

E Pidermidis affectus sunt à crassiori materia geniti cum areta tam vulpina quam serpentina. Pediculi ex crassis: lendes ex crassioribus quam pediculi vaporibus densatis, modum ob id acquirere nequeuntibus his, illis contra: aquarum Belilucanarum vsu debellantur. Crassior namque contumaciore humores in lezibus longiore spacio, in furfuribus breuiore, in pediculis medio exsiccandus, detergendus, vacuandus. Utantur itaque aquæ huius potulargo per integram septimanā mane & vesperi. Post abluatur caput latice hoc per quatrīdū frequenter die, in quo staphisagria coxerit, illinatur, vel solum id exsiccātū capiti inspergatur, Dort. Huc faciunt ex Baccio sequentia: Furfuraginem, omnemque cutis ariditatē abolent abstergentes, vt nitratæ, salseque, ac ex his solia, ac vi molitoria bituminose, & lactis balneū pro fastosis mulieribus. Rulandus, Contra capitis furfures, lendes, pediculos prosunt aquæ Vvolckensteinne tepidæ, imbutæ permulto alumine, paucillo pyrite atque bitumine. Itē, Furfures capitis deponunt nitrose, Vveringenses. Itē, Porriginem sanat Lutterbad balneū sulphureū. Hæc ille. Mirabilem aquā ad furfures impediendos vtilem esse credibile est. Pyrites enim, teste Diosc. abstergit, adeoque vt ait Iac. Theod. aqua quæ habet pyritem consumit omnes superfluitates capitis. Pediculis etiam & lendibus resiccare facile est credere, discutiendo quidem vapores vi bituminis, abstergēdo autem facultate pyritæ & salis. Scissilis etiam lapis consumit humores intercutaneos teste Iac. Theodoro: Efficaciorem interim futuram nostram aquam crediderem pro capitis lotionē ad pellendos pediculos si iungatur agaricus præscriptus à Rulando de balneis in lixiuio.

Belilu. furfures, pediculos, lendes debellat. Potus. Lauatio. Bollenf. cōtra prædicta vitia vtilis.

Belilucana
ad faciei vi-
tia.

ORis facieiq; affectibus medentur thermae Belilucanae, ablutione potissimum, cui ancillatur caenum liquidius exsiccatum vstum, item reliquiae stillatitiae pro ratione desideratae desiccationis, detersionis, euaporationis rugis ob cutis laxitatem, ephelidibus, lenticulis, sugillatis, ionthis seu varis, asperitatibus, humorum crassiorum vitio contractis omnibus, decorationi faciei & fucio non parum seruire potest detergendo, exterendo, coarctando cutem, Dors

Aq. virginis
ad guttam
rosaceam.

tom. Fallop. de therm. cap. 18. Aqua Virginis in potu tantum est in vsu, eamque exhibemus feliciter admodum ijs qui patiuntur guttam rubram vel rosaceam vocatam, quibus est facies rubicunda, & verrucis quibusdam rubentibus plena: sumpta in potu duobus annis contemperat optimè hepatis feruorem: Est tepida aqua & purissima, salsedinem vix perceptibilem habens. Baccius lib. 3. cap. 1. de

Aq. genera-
lis taxatio
ad faciei vi-
tia.

thermis. Aquae nitrae salsaeque ac ex his folia, ac vi mollitoria bituminose & in potibus ad omnes faciei maculas, vitiligines, albos, volaticam, impetiginem, morpheam, varulos, maximè si interlauationes priuatas alia adhibeantur loca- lia. Ad nitorem porro & candorem carniuum, antiquae mulieres nobiles uteban-

Cosmetica-

tur diaphasmate puluere precipitissimo, vel etiam lactis balneo, vt testis est Plin- nius. Vel nitro, vel aphronitro, detergo in balneis. Quibus nostrae mulieres carens tes farinam fabaceam in balneo vti poterunt, authore Galeno & Dioscoride. Vel nostratum oleo de tartaro se leuiter detergeant: vel stillatitia aliqua ex his aqua.

Aq. dulcis.
Morphea.

ex immaturis pineorum conis, vel fabarum recentium, vel radicum Ari, vel li- monum, vel sola Tyberina aqua. Rulandus, Faciei colorem pulchriorem reddit

Lentigo.
Bollenses
cosmeticae.

& spiritus recreat lotio vultus ac manuum ex frigida aqua dulci. Item contra morpheam conferunt aquae sulphureae Geberfwoyler, Vvolckenstein. Item: Lentiginem curant Teplice Vvolckenstein sulphuratae. Haec ille. Aquas fontis admirabilis multa posse praestare ex praedictis non dubito, si quis loco caeni aquae admisceat marmor metallicum vstum aut non vstum in tenuissimum puluerem redactum, vel argillam quae maximè albescit, aut puluerem belemnitae. In potu licet non inprobem ad promouendam euacuationem copiosum potum aquae admirabilis, malim tamen aegros pro ordinario potu vti acidulis, potissimum eos qui ob calidius hepar ruborem faciei nimium contraxerunt. Ex historijs nostris satis apparet multis quibus facies erat foedissimè deturpata profuisse aquam me- dicatam Bollensem, licet sine vlllo ordine & intempestiue vterentur.

Ad Achores, Cerion, siue tineam.

CAP. X.

Belilucana
ad achores
& ceria.

Achorea à pituita aut sanguine putrentibus, Cerion seu Favus ab aquosis cor- ruptisque humoribus, salsaue pituita topicis thermis Belilucanis simul cum aqua vsu interno perfecte sanantur, si laborans manè & vesperti quartaria p. vj. vel plura assumat ex aqua (largam quantitatem assumere conuenit ob di-

stantes à ventre infimo partes, vt caput & artus: largum rursum in externis positius quàm internis affectibus : denique in contumacibus affectibus & chronicis largiore quàm in alijs) idque quindecim dierum spacio. Caput sit pilis nudatum nouacula, aut quod præstat volsella. Abluatur quater, quinquies, sexties, die & probe abstergatur spongijs. Crassamentum cœnosum mixtum oleo oxycedri, & reliquiarum huius aquæ post distillationem totidem vicibus illinatur, apriscetur, & soli se exponat, si ferre possit, Dortmund. Dicit præterea Baccius lib. 3. cap. 1. In tinea emundanda, capitis erroneis vlcusculis sanandis, fauis & meliceridibus, & serpigiosa ophiasis nihil melius aquâ maris, & quæ attrahant firment ac abstergant, vt aluminatæ, plumbæ, ferreæ. Rulandus, Achores curat lotio ex aquis sulphureis, aluminatis, nitrosijs, ferratis, cuprejs. In capitis tineis vtuntur aquis Etingensibus & Vveringensibus. Aquam medicatam mirabilis fontis sanare achores & cerion siue tincam vt vulgo vocant, faciliè ex mistione mines raliùm demonstrari posset. Iac. Theodoro aqua quæ habet spiritus pyritæ curat malignam scabiem (bosengrind) siue achores. Et quidni achoribus benefaciat cum sanet non minus maligna vlcera & ipsam lepram Græcorum? Ex historijs etiã apparet quosdam curatos eo affectu licet sine methodo vsos : Interim tamen nonnullis adiectis vis aquæ medicatæ augeri potest : pro oleo oxycedri sumi iuniperinum vel aliud simile sine periculo potest tentari. Ruland. de baln. lib. i. cl. 3. cap. 4. Ad achoras R. Pisorum m. ij. decoquantur in s. q. aquæ: horum iuri admisceatur tantundem lixiuij fortis: & facta ebullitione reseruetur vsui. Caput eo lauatur quotidie ante cibum & mox siccetur.

Aq. naturalium ad achores & similia capitis vitia taxatio.

Boll. ad vlcera capitis manantia.

Lixiuium.

Ad Hydrocephalon. CAP. XI.

Pericranij affectus, Hydrocephalon ex sanguinea pituita vel sero resudante, frequenti interdium capitis ablutione ex thermarum Belilucanarum aquâ subsidet, Dortmund. Aquam admirabilis fontis Bollensis ad hydrocephalon conferre posse satis manifestum consideranti crasin : Pyrites enim lapis teste Galeno, valde digerit & exsiccat : discutit etiã bitumen : siccat quoque Belemnites auctore Iac. Theodoro. Salsedo & bitumen adiuuat: potest etiã vis aquæ, si morbus contumacior extiterit, augeri.

Belil. ad Hydrocephalõ
Bollens. ad hydroceph.

Ad capitis, cerebriq; affectus & potissimum dolores.

CAP. XII.

De particularum autem medendi methodo in balneis; hæc semper tibi distinctio proposita esse debet. An ea pars per essentiam afficiatur, hoc est per affectum proprium: an per consensum, nimirum si aliunde eius affectus sit causa. Quod frequenter accidit, & in affectibus capitis, atque cerebri maxime, aut ventriculi vitio, aut vteri, aut aliorum membrorum. Semper enim

Aqua ma-
teriam à capi-
te auertent
res balneo
& duccia.

Duccia ad
cerebri
morbos per
essentiam.
Quor capi-
tis locis
duccia reci-
piatur, & ad
quos af-
fectus.

Cautio Ar-
chigenis in
duccia, ex
Galeno.

Baccij ap-
probatio ex
noxis suble-
quentibus.

Visceris ali-
cuius infla-
matione,
febri.

Defluxione
in partes
nobiles.

Duccia pro
iis quibus
caput visce-
raue cali-
diora.

illi particulae occurrendum est, vnde primum est affectionis principium: tunc in preparatione, quam semper supponimus in omni balneo diligenter esse praemittendam: tum in tota ipsa curatione per balneas. His ergo in casibus, aquarum potatio, modice calidarum, ac purgantium hac ratione conuenit, quod impetentem euacuat materiam, ac mundantis particulae corrigit excessum. Sic nitratae vtiliter bibuntur aquae, salulae quaedam, & omnino absteriores facultatis. Conuenit & balneum in aquis calidis: ut quae diuertant saltem impetentes ad caput vapores, si ita affectus postulare videatur. Quare calentiores aliquanto, & discussorias esse oportet aquas, quas in balneo simul, ac duccia vsurpare licebit. Propria vero innata, ac infixae capite materiae discussio est ad ducciam: haec enim disutiendo, ac exiccando statim haeret, continuam (vt dicunt) tollit causam simul, atque affectae particulae imbecillitatem corroborat. Tribus autem locis in capite suscipitur duccia pro affectus ratione. Aut enim affectus est toti cerebro, & toti capiti communis, vt catarrhus, cephalca, lethargus, stupor, vertigo, apoplexia, epilepsia, memoriae lesio, mania: tunc quae in bregmate, vbi suturae se incruent, & cranium est rarius, ac tenuius, duccia suscipitur: Aut certam aliquam capitis occupat partem, vt catarrhus ad oculos, ad dentes, ad aures, surditas, & Hemisrania: & tunc pars ipsa affecta, vbi commodè fit, vel communiter, bregma ipsum subijcitur. Aut caput quidem ipsum origo est, ceterum affectus ad inferiores extenditur partes, quales sunt affectuum neruorum maior pars: tuncque circa occiput, vbi nerui incipiunt ad subiecta membra descendere suscipienda est duccia. In vniuersum autem ad ducciae vsus habenda ante oculos ea Archigenis praecipio est, auctore Galeno in vj. de Sa. tuen. quod calidarum sponte manantium vsus noxius est capitibus natura calidis. Quod nos declaramus experientia, visos multos in balneis, qui robusti cum fuerint, & capite natura calido, aliquo tamen ex frigiditate affectu capitis laborantes, puta vel hemisrania, vel surditate, vel debilitate viscerum, vel vertigine, & similibus, hos ad vsus ducciae calidarum aquarum, duo nozarum praecipue genera incurrisse. Alijs caput incaluisse, ac vel inflammatione, vel febre fuisse correptum. Alijs (quod peius est, & frequentius) vehemens ex capite defluxio oborta est. siue in thoracem, siue in aliquam aliam nobilem partem, ac vel repente suffocatio superuenit, maxime non bene prius preparatis, & purgatis corporibus, vel aliquis grauior priore affectus incidit. Quapropter ad veram methodum habendam his in casibus, standum erit Galeni consilio, Hisce naturis consulendas esse duntaxat aquas, quae vti que dulces sint: id est (vt ipsemet experit) minus medicamentosae & minus naturae calidae. Vel etiam arte attemperetur aqua duccia ad condecentiam. Communiter autem, ad has omnes occasiones sunt diuersa aquarum genera idonea. Primum quidem sulphureae, quae nimirum actu mediocriter caleant: Quae si praeterea aliqua alia minera participant, vt nitro, vel aere, vel serpo, haec quidem

magis idonee. Ex nitro quidem vt Sancti Philippi duciae sub Senis, quae pro
 aquis ferè partibus nitri cum sulphure, vnde subtilis sunt substantiae, egregies
 que penetrant, attenuant, parem inter omnes ducias non habent, ac diuersa
 sunt temperae omnes. Ex ferro autem magis corroborent, vt aquae ad Auinios
 nem, tribus milliariibus à balneis Sancti Philippi, quae & balneo, & ducia sunt
 vitales, & minis calidae. Simile ac multis prerogatiuis duciarum est Corfensi
 balneum in Lucensi agro, in quibus diuersa quae requiritur temperies est. Si-
 mile item de aquis Pijarum est. Balneum Calderianum Verone, Bussetum, &
 de Cruciatu Viterbij, Prunelli ad Aleriam in Corsica, aqua Speluncae in Aez-
 naria, quae & bibitur. Aut alia mixtura insignes, vt variae in primis, ac nobiles
 quocumque vsu aponi balneae, deinde aqua Sancta Asculi, aqua Sanctae Mariae
 in balneo cum ducia admodum calida, Burmienses aquae in Liguria, Trescu-
 riana sub Berganno, Sancti Martini sub Como, Brigenses in Valessis, Borbonij
 in Gallia, ad Orensem ciuitatem in Hispania, vbi & calidae ad Lucum Auguz-
 sti. Plumbeae aquae in Lotharingia. Ad praescriptas rationes, sensoria iuuant
 nitratae, eneeque peculiari tutela, ebibita: Grotta praeter ceteris, & quae hanc
 emulatur Tigurum, Fabaris ex auro in Rhetijs. Leuc in Valessis, Embs ad la-
 cum Podamicu Et item Sanctus Philippus in balneis, Badenia in Heluetijs &
 calidae ad Miniu flumiu in Galicia Haec Bacc. Fallopius vero lib. de thermis c. 11.
 Multi medici aquas thermales exhibent in potu ad affectus capitis & videmus
 caput inuari: quod non fit per se, sed per accidens, hoc est per consensum vetriculi,
 quia remoto vetriculi affectu remouetur & capitis laeso. Si vapores qui cleuan-
 tur à potu aquae sint sulphurei & caput fit frigidum iuuabunt per se: sed si
 aquei oberunt valde. Dortomanus, Similari in cerebro pars, putà membrana
 eius Cephalaea, Cephalalgia, Hermicrania seu Heteralgia ab humore vaporeu fri-
 gido crasso afficiuntur eis medetur thermæ Belilucanae: sunt autē nō propomata
 sed potus aquae eius per septem dies ad $\omega\mu\mu\mu\mu\mu$, dosim singulis diebus augendo
 ad quartum diem, quo elapso eadem qua auxerunt proportione imminuant: ita
 vt septimus dies primo, dosi ressondeat. Completo hoc septenario, refecentur ca-
 pilli & altera hebdomade embrochis aquae vtendum corpore cibis vacuo horā
 sexta matutina discussis thermarum vaporibus. Si exsiccandum firmiore & so-
 lidiore materia, cœni vsus ad litum capitis non est negligendus. Rulandus, Capis
 tis morbis succurrunt aquae nitrosae, salae, dulces. In specie, Embenses, Newbad,
 Piperina, lungbrun, Löffingenses. Item Capitis dolori pituitoso & vertigini suc-
 currunt Badenses, Villacenses, Teplica, Aberenses, Antegastenses, Zuckentha-
 lenses, Annabergenses, Carolina, Lanbacenses aquae. Item Hemicraniam curant
 syluestres.

Nitratæ

Ferratæ

Variae mi-
 sturæ.

Nitratae
 neaq; sen-
 foris ap-
 propriatae

Belilus ad
 frigidos ce-
 rebri mor-
 bos.

Ad Apoplexiam, Paralyſim, Lethargum, Caron & alios frigidos morbos capitis.

CAP. XIII.

Belilucanæ
thermæ.

Aqua Stillatitia.

Tigurinæ
mineræ.

Apoplectici.

Frigidis
morbis.

Paralyſi.

Neruorum
imbecillit.

Stupori.

Torpori.

Lethargo.

Caro.

A Poplexia, Hemiplexia, Paralyſis à pituita: Conuulſio, tremor, ſupor, ſopor, catarrhus ab humore copioſiore, frigido craſſo lento: affectus ſunt quibus peculiariter bellum indixerunt thermæ Belilucanæ: In his diu deplendum, detergendum, incidendum, exerendum, ſiſtendum aquæ potu bis in die. Utendum chyſteribus ex aqua, lotione & fotu partium affectarum: litu craſſamenti liquidi primum, mox reſiccati & oleo ex ſemine nigellæ expreſſo ſeu de caſtoreo temperati, idque in vmbra, non aprico loco. Pro vino ſumatur in menſa aqua ſtillatitia thernarum Belilucanarum cum ſaccharo & citrino ſantalo per manicam colata. Salis vicem præbebüt reliquæ poſt diſtillationem, Dortmund, Pantaleon de Tigurinis thermis: Poſtquam cap. 15, ea conſtare auro, argento, ære, plumbo, ferro, ſulphure, alumine, ſale, nitro & bitumine dixiſſet, non tamen demonſtraſſet vnde id conſtet: Cap. 18. vtilis pinguibus ſcribit, qui multis cibis & potu caput grauant, ſibi que timent ab apoplexia, vertigine laborantibus que eam ſolet præcedere, epilepticis, eis licere hauſtum mane bibere: facere ad memoriã & auditum, aurium tinnitum tollere, cerebrum exſiccare. Rulandus, Apoplectics ſuccurrunt balneæ Delfingenſes, Vveringeniſes, Piperinæ, Abazeniſes, Aquisgranenſes, Carolinæ, Laubacenſes ſulphuratæ & nitroſæ. Item, Membriſ fluxionibus obnoxys, torpidis, reſolutis ſubueniunt aquæ ſaiſulæ, ferratæ, Acidulæ in Spiegelberg. Item, Contra frigidos & humidos morbos confeſſerunt aquæ cupræ, aluminatæ, nitroſæ, ſulphuræ, in ſpecie, Badenſes, Cellenſes, Leucenſes, Göppingenſes, Piperinæ, & cæteræ aquæ ac thermæ omnes calidæ & ſiccæ quahtatis. Item, Paralyſim curant, Sylueſtres, Vveſterbad, Emſenſes, Conſtantinæ, Elbogænæ, Aquisgranenſes, Plumbariæ, Vvendingenſes, Niderborn, Zuckenthal, Abr, acidæ ex ferro & ſulphure, Teplicæ, Caſtein, Kiſſing. Item, Contra neruorum imbecillitatem ac omnia vitia profunt aquæ ſulphuræ, falſæ nitroſæ. Imprimis verò Etingenſes, Sultzbrun, Vvattweil, Sultzberg, Flichen, Mendich. Neruorum frigidos & humidos morbos, aquæ bituminofæ, Newbad, Badweiler, Hubtzal, Lutherbad, Ribbadenſes, Vviſbat, Vvolckenſtein, Zuckenthal, frigide actu aquæ ſulphuræ, alumine, nitro vel ſale imbutæ. Item, Reſoluta membra reſtituunt Brigeniſes calidæ Valeſtorum ſulphure multo & alumine pauco, Hubbad, Vveringeniſes. Item ſtuporem curant Badenſes Herciniæ, Annæbergenſes: torporem Spiezelberg, Dalfingenſes que conſtant ſulphure & alumine. Lethargiam depellunt Badenſes Herciniæ, Carolina, Caſteininæ, Dalfingenſes, Antegaſt, Badenſes Aſtriciæ, Laubacenſes, Piperinæ, Annæbergenſes & dulces calidæ. Ad Carum profunt aquæ dulces calidæ, Badenſes, Margraſſbad, Caſtein inſectæ calce pyritarum, animonio, ſale, nitro, auro, item argento & ære. lob. Göbel. dicit aquas S. Iobi aluminofas facere ad ſoporem ſum affectum cerebri

rebri fräschlich dictum cerebro crassis pituitosis humoribus obfesso, si cum vino detonsis derafsuè crinibus applicentur capiti cum panno lineo. Iac. Theod. dicit aquas acidas fontis in Langenschwalbach vtilis esse resolutis post colicam vel iliacam passionem, ducendo prauos humores & roborando ventriculum & hepar ac partes coëctioni inseruientes: eos, qui vtuntur in principio colici doloris, vacare periculo resolutionis. Fallopius de thermis cap. 19. de balneo Aponensis: Prodest in sefsio in hac aqua resolutioni inferiorum partium. Quando medulla spinalis est refrigerata, solemus instillare aquam hanc ad principium medullæ vel totum dorsum & est optimum remedium. Aqua nostri fontis Admirabilis potest eo modo per stillicidium recipi, idque in ipso solio addita vel Betonica, vel rosmarino, vel saliciâ, vel maioranâ, vel folijs lauri aut similibus paucioribus vel pluribus arbitrio medici assistentis. Andernacus: Aquæ calidæ Fabariæ vulgo Pseffers, sulphure, nitro, ære, auro & ferro infectæ calore moderato in balneis omnem articulorum dolorem, podagram chiragramq; discutiunt: particulas naturales inefficaces restitunt: nimium intentas remittunt: artubus ex morbo colico, irâ & vino resolutis, tremori quem ira, victus immoderatus aut frigus excitauit, omnique lassitudini auxiliantur. Montagnana consilio 305. Pro paralyysi in muliere, manè balneet & à prandio immerso corpore vsque ad fauces. Exeundo è balneo componat se in lectum & maneat in eo donec sudet: deterfa vbi erit inungatur à collo vsque ad lumbos. Tertia die recipiat stillicidium supra occiput, quod distillet ex altitudine quatuor pedum & fluat per totam spinam: recipiat etiam super scapulam & humcrum ac totum latus sinistrum: id faciat per horam vel duas, recipiat deinde se in lectum ac postea inungat vt dictum. A prædio ingrediatur sudatorium, excipiat vaporem per horam vnam, & deinceps singulis diebus manè recipiat stillicidium, & vesperi vaporem, & deinde inungatur. Caueat ne astringatur aluus. Magni & acutissimi morbi sunt Apoplexia, lethargus, & caros qui sola aquâ medicata quæ lentè vires suas demonstrat non facile solui possunt. Prehensis igitur his magnis morbis, cum etiam subitanis & generosis remedijs sit opus, necesse est vt vtantur consilio medici periti nec multū tardent: Si medicus existimet opus esse sudoribus, considerabit an immergendus in soliu aquæ admirabilis calidū, quo deterfa care, & excalfacto habitu corporis, excitatoq; calore naturali torpescete possit moueri sudor. Vidi Montbelgardi apoplecticum multo sudore ab apoplexia & paralyysi paucis diebus liberatum. In hemiplexia conferunt sanè aquæ medicatæ quæ affectam in thermis Plumarijs vidi Generosi Domini à Schwende vxorem, cui consilio adfui anno 1594. curatam. Similiter obseruauit Borbonijs thermis Lotharingiæ & Burgundiæ vicinis, quæ falsæ & sulphuræ calidæ, Consiliarium Nolanum Paralyticum curatum. Mibi dubium non est consideranti mineras fontis Admirabilis, paralytim etiam posse curari, ac fortè felicius quàm quibusdam multo alumine constantibus: diuturnam tamen moram in solio non probarim. Vaporum receptio & sus

Aq Langens-
schwal ad
Parsin.

Aponentes.
aquæ ad re-
solutos.

Stillicidiū
in nucha ad
medullam
refrigeratā.

Fabariarum
minera vi-
resque ad
resolutio-
nes.

Consiliū ad
paralytim: :
Solium.
Inunctio.
Stillicidiū.

Sudor.

Apoplexia,
Lethargus
& Caros
morbi acu-
tissimi.

Apoplexia
& paralytis
sudore cu-
rata.

Hemiplexia
thermis cu-
rata.

Vaporatiū
Bollenſe ad
ſudores pa-
ralyticis
ciendos.

dores magis arident, modò omnia dextre adminiſtrentur ex conſilio medici, nec ijs violentius vtantur: Chronicus cum ſit morbus longiore opus eſt tempore pro eius cura. Iſ qui reſolutionem patiuntur ab colico dolore vel iliaco, non ſuas deo vt facile ſe conſciant in lauacro. Placet vt prius aliquamdiu ad euacuationem bibant vel aquam Admirabilis fontis vel acidulas: earum etiam potu moueantur ſudores: poſtea verò vtantur lauacro, ſed valde moderatè: vidi multis nocuiſſe potiſſimum ſi paucis menſibus poſt lauacris vtentur: Opus eſt in eo morbo diligenti victus ratione & patientiâ, vt in quartanis, quotidianis, & tertianis noſtis. Non enim poſſunt curari donec totus ſanguis repurgetur, muſtetur, ac viſcera roborentur. Placent ideo acidulæ vt iam dictum, ritè aſſumptæ. Non diſſicabit ſi verè paralytici, qui vtentur lauacro Admirabili, addant lapidis ſciſſilis & pyritæ puluerem, ac etiam baccas iuniperi contuſas, quas Rulandus præſcribit ad m. xv. in balneo aquæ ſepties chalybeatæ ad paralyſin. Stillicidia poterunt etiam à medico præſcribi, additis iam dictis ac cephalicis herbis.

Intendèdis
balnei viti-
bus ad pa-
ralyſin.

Embrochæ.

Ad melancholicos morbos, mærorem, fascinationem,
aliâque animi pathemata.

CAP. XIII.

Aq. Belli.

Cerebrum ipſum vt ſimilare patitur intemperiem melancholicam, quæ melancholia morbus dicitur: item lycanthropian, cynanthropian ex humore melancholico. Quatenus diſſimilare cerebrum, afficitur ipſum & membrana ſimul, delirio melancholico ſtatuſo. Potu aquæ Bellucanæ indi- get, ſed ſubmerſione & lauacro magis affectus & motus animi, vt triſtitia, metus, verecundia, puſillanimitas, ſollicitudo, ab humoribus frigidis melancholicis &c. ſæcundos deſiderant calices alternis diebus, bis meri, illis thermarum Bellucanarum: quo die verò indulgebunt vino, cedere aquâ, mergi vehique & ſomno indulgere expediet. Hæc viciffim ſiant ſpatio duarum ſeptimanarum intergrarum, Hæc Dortom. Legimus Auguſtinum balneo ingreſſum, vt leniret hæc ratione dolorem, quem humanitus de matris obitu conceperat. Rein. Soles nander de cal. font. l. i. c. i. lac autem Theod. acidulas in Langenſchwalbach prædicat ad melancholicos morbos, valdeq; aſſerit viles in melancholia hypo chondriaca, ad terrores & phantaſticas cogitationes. Quandoquidem autem medicatus fons Admirabilis ita metallica lambit, vt nimia quantitate non excedant: tum per ſe tum per accidens, potu & balneo vtilem, ex docti Medici præſcripto, non dubitamus affectibus prædictis adiuuante amantitate loci & vicini tractus commoditatibus, inter quas, inſignis, & laudata potulentorum varietas, ſiue fontium acidorum, ſiue vinorum, quorum delectus haberi poteſt, quæ moderatè ſumpta cor hominis exhilarant: qualem moderationem etiam intelligere Dortomannum haud ambigo per paulò liberaliorem in quibusdam poculum fecunditate: tantum enim abeſt, vt crapula minuat melancholiam, animique

Aug. leni-
ca di dolo-
ris ergò la-
uit.

Langenſch.

Bollenſes.

pathemata emendet, vt augeat potiùs, ac deteriora reddat. Porrò autem licet nos-
 ter fons & mirabile balneum, multum celebrandus habet vires, non tamen tan-
 tas habet, vt possit fascinatos & fascinantes pseudochymicos, chrysopeos, vere
 Medicinæ fucos curare: neque enim alia ratione istud demonij genus, quo ob-
 sessi sunt, Mammona inquam, fastus, & credula persuasio, quam precibus &
 ieiunijs, vt Dominus noster pronunciauit, eijcitur, atque adeo nihil est quod hic
 opem medicam, nihil est quod exorcistas moremur: presentes habemus ad huc
 vitali aura fruentes, qui Dæmonem istum, si non expellere, at certe furores &
 insaniam certiore auxilio, quam vilo Philonio, refrænent: qualem Diuum ha-
 bemus, inuentorem & instauratorem diuini nostri fontis & balnei, qui, pro sua
 insigni solertia, nullis pepercit sumptibus, vt fraudes pseudochymicorum chryso-
 peorum detegeret, perspectaque magicâ impietate, fascinatione fraudulenta, ia-
 stantia Thrajonica, imposturis mellito verborum lenocinio & ænigmatum tes-
 nebrosa caligine perplexis, simplici credulitati obuiam iret, sublatis medijs am-
 pliùs fascinandi eos, quibus non est in ære vel iudicio, vt explorare istorum fucos
 queant: in eo se demonstrans nec degenerem, nec inferiorem suis maioribus, Duo
 cibus Christophoro & Ludouico, qui eiusmodi non tulere in Ducatu, cinifiones
 impostoresque, qui (vt lusit quidam) ridiculè,

Medicinæ
 fuci pseu-
 dochymic

Polliciti fuluum Phryxæi velleris aurum,

Mendicant vilem Iupplice voce obolum.

Tandandus igitur Ill. noster Princeps: celebrandus Illust. Dux Bavarie, alijsque
 Dijs consimiles, quibus data à Deo omnipotente voluntas & potestas eiusmodi
 pseudochymicos chrysopeos, magos, demonolatras, monetarum adulteratores,
 veneficos, medicastro, impostores, Iudeos (qui Mammonæ ergò sacra miscent
 prophanis, qui vt suam occultent ignorantiam, vel inuidentes generi humano
 misanthropi, secreta sua iactant ineffabilia, à se solis inuenta, alijs incognita: cum
 veri hominis, nedum Christiani sit, prodesse omnibus, nihil occultare eorum, quæ
 faciant ad conseruationem generis humani) persequi & punire pro meritis:
 vituperandi siqui sint, qui foueant & retineant manifestarios & tales palam
 perspectos. Quid præstent vel non præstent in animi affectibus aquæ medicatæ
 ostendit Baccius in sequentibus, dum ait: Animi verò affectus si qua balnei ope-
 ratio attingat, ea est, quæ caput exonerat, itaque virtutes animales promptas, ac
 magis expeditas reddit ad omnes actiones. Ita simplici aquæ calidæ balneum, &
 pedum simpliciter, & capitis lauacrum, tum disentiendo à capite vapores, tum
 reuellendo, animi iuuare poterunt. Ceterum nullus est inter naturales aqua, quæ
 à proprietate meri à animi affectus respiciat, aut iuuet: nisi quas in fabulis forsan
 prodidere, Amore detentos liberare Setennium Achaicæ fluum: & item in Cy-
 zico fontem Cupidinis vocatum, & in Sardinia fontes ex auro, quos tradidit
 Solinus, contra fascinum, & maleficia. Succellaria in Baiano aqua ad eaz-
 dem, & mentem aperire traditur, sicut item Tripergulana balnea, Grotta

In eos qui
 secreta oc-
 cultant.

Animi affe-
 ctus Ther-
 mis iuuatur
 per accidens.

Nulla ther-
 ma proptie-
 tate prædigi-
 sunt qua a-
 nimi affe-
 ctus curentur.

Viterbij, Tigurinae aquae in Heluetijs ex auro, quae nimirum in auxilijs animi, secundarijs operari virtutibus promittunt. Verè autem equidem, aut haec in superstitionem rejicienda esse existimo, aut si quam animus vilitatem ex id genus balneis sentit, cae sunt non animi simpliciter, sed coniuncti passiones. Quae nimirum sanantur pro communicantia, quam habent facultates ipsae animae cum corpore. Rulandus de balm. lib. 1. cap. 4. cl. 3. Ad melancholica, insaniam ac virgilitatem, inducens somnum: R. Maioranae. fl. Betonicae, chamemeli ana m. ss. Condiuntur sacculo & decoquantur in s. q. vini: quo crebro lauetur caput: Haec ille. Si praecedentia tantum praestant cum vino, potius praestabunt meo iudicio, decocta aut potius macerata in aqua fontis admirabilis, potissimum si nullus adsit calor. Idem clas. 5. Daemoniacis prodest Neubrun & Spiegeberg. Item, Intellectum restituit Zellerbad. Item, Sensus omnes vitiosos, non tamen ex utero, restituit, roborant, conseruant Badenses Helueticae, Embs, Vvysbad, Sylvestres. Lotio pedum cum aqua calida dulci ante introitum lecti. Lotio capitis matutina ex calido lixiuio. Item: Iracundiae affectum lenit obtunditque Fideris. Item: Maniacis viles sunt Cellenses, Piperinae, Neubrun. Item: Melancholicam purgant & pellunt Abecenses, Zquisgranenses, Cellenses, Gebersweiler.

Ad catharros & defluxiones à cerebro.

CAP. XV.

Stillicidium.

Si quis velit balneare propter catarrhos, assuefacto corpore in balneo per bi dium instituat stillicidium supra caput: obuoluetur caput per frontem, tempora, & collum panno lineo crasso: recipiat aquam calidam distillantem per siphunculum ex altitudine trium pedum: recipiat primo supra sinistram caput, deinde supra sinistram partem capitis, tertio super dextram, quarto supra occiput. Idem faciat supra alias partes dolentes: Montagnana, cons. 303. Item de balneis Patavinis ait: Quicunque desiderat per balneum exsiccare humiditates cerebri & consumere catarrhos fluentes, ac humores replentes nervos & remollientes, ut accidit Paralyssi laborantibus, recipiat stillicidium aduersus catarrhos supra bregma, aduersus paralyssim supra occiput aut supra latera capitis: In hemiparalyssi & semilibus, eo utatur donec sentiat aquam profundis partes capitis penetrasse: in paralyssi non tegat capitis posteriorem partem linteis sed remaneat totum occiput detectum, ut aqua cadat supra collum & vertebrae ac nervos exsiccet. Potius placet recipi stillicidium supra caput secunda vel tertia die quam prima cum iam corpus assueuerit balneo. Fallopius de thermis cap. 17. de balneo Aponensi, Stillicidium aquae concludit primo ad capitis intemperiem frigidam & humidam, & ad catarrhum ex intemperie frigida tantum vel humida: ad vertiginem & intemperierum dictarum aliquam habeat coniunctam: ad aurium sibilum: ad tinnitum & ad surditatem, ad resolutionem linguae, oculorum & aliarum partium, ad epilepsiam si sint hi morbi cum intemperiebus praedictis. Hos

Balnea Pataviniana.

& consimiles morbos fugat Aponitana aqua per embrocham administrata exsiccando, calefaciendo, euacuando roborandoque cerebrum eiusque membranas & reliquas capitis partes. Caueat à stillicidio istius aquæ qui laborat intemperie capitis calida, etiamsi esset adiuncta humiditas. Item cap. 15. Stillicidia de Ducijs commendantur pro capitibus humidis & calidis, & ad siccandos catarrhos. In balneo de Ducijs est paucum nitrum & marmor combustum copiosum, & ideo valde siccatur, sed parum calefacit, hincque fit vt stillicidia quæ ibi fiunt appellentur Ducia temperata, & sunt in vsu pro capitibus humida & calida temperata, præsertim humida profunt. Andernacus, Aegris prodesse potest instillatio Italæ ducia vocata, quæ syncipiti, cum cerebrum fluxionibus obnoxium est, aqua instillatur: occipitio autem cum neruorum spinæque dolores, resolutionesque & similes affectus vrgent. Cum syncipiti instillanda est, caput linteo circumdetur, ne illa diffuat: tempora verò & frons oleo myrteo & mastichino, cui adiecti sint myrtorum, cupressi, bistortæ, mastichis, terræ sigillatæ, singulorum scrupuli duo, ceræ modicum, illinantur, ne humorum materia calore aquæ ad oculos aliaue membra concitetur. Hoc autem caueri debet ne aqua iusto sit calidior, aut frigidior & contagione aliqua infecta. Cum verò in occiput danda est, caput cum linteo non circumdandum, sed aqua per spinam fluere sine danda est: vt etiam vis illius insinuetur, &c. Plura huc facientia inueniet lector cap. de Stillicidio lib. 2. vbi etiam obseruabit quæ Andernacus de Germanis dicit. Idem: Aquæ calidæ Badenses copioso sulphure imbutæ in caput datæ, omnibus frigidis humidisque vitijs cerebri conueniunt: defluxiones humorum ex capite siue in linguam, siue in palatum, siue in alia membra factas siccant: memoriam iuuant, omnesque sensus vitiatos, non tamen ex origine sed mala vitæ ratione: præsertim visum, auditum & odoratum restitunt. Idem, Aquæ Ferinæ sulphure, sale, & alumine imbutæ, calidæ in caput datæ, cerebrum purgant sensuque instrumenta corroborant, cerebri frigidus affectus sanant: sonitus intra aures discutiunt. Item, Aquæ ciuitatis Aquinensis Montisferrati duobus diebus limpida sunt, tertio virides. Ingratus earum sapor est tanquam ouorum putridorum, artubus & capiti salubres: maximè si frigida materia infestet. Item, Aquæ calidæ Visebadenses vulgò ex sulphure alumine, & nitri modico infectæ admodum, calidæ instillatæ ad capitis defluxiones frigidæ aliaque vitia conferunt. Item, Aquæ Badenwillæ manufactæ calidæ, scatuvigine tepida, in caput quæ sutura coronalis est facta aspersione quæ *ἰσχυρὸν* Græcis dicitur, defluxiones cerebri exsiccant. Iob. Gôb lib suo de thermis dicit: aquam S. Iobi ad urbem S. Anneberg tepidam constare alumine & vitriolo, plus tamen adesse aluminis, deduci per serpentem ferream qui est in fornace, vt ad balneum calidior reddatur: conferre capiti & cerebro, calefactam gargari: atque sistere defluxiones capitis in os & fauces, dissipare & consumere ore diu retentam humiditatem & superfluos lingue humores: facere etiam ad tumorem gingivarum & palati licet adfit calor, si os sape abluatur & calidæ in ore retineantur: Item ad vlcerationem: dolores sedare

Cautio.
Ducia.

Instillatio
eiusque v-
sus.

Vnguentâ
defensiuâ.

Thermæ.
Badenses aq.
defluxio-
nes aliasq.
frigidæ ce-
rebri passi-
ones.

Thermæ
ferinæ.

Aq. Montif-
ferratæ ca-
piti salu-
bres.

Badenwill-
lenfes.

capitis, qui à pituita originem trabunt, applicatas fronti & occipitio, aut recessa
 pta euaporatione: vtilis admodum grauato capiti, vapores dissoluere si tempore
 oportuno per stillicidium administrantur: ad Coryzã facere naribus attractam.

Ad Pollent.
 accõmoda.

Ego sane non dubitarim aquas admirabilis fontis idẽ præstare posse & fortasse
 felicis, quando quidem poros non ita constringunt, & exhalationes non ita fa-
 cile reprimere possunt vt insigniter aluminosæ, quales S. Iobi & aliæ similes vel

Elæchus aq
 & thermariũ
 ad deflu-
 xiones.

quæ calidiores. Kulandus, Ad capitis fluxus & humiditates profunt aquæ sylue-
 stris, Hubbad, Delsingenses, Plumbaria, Sultzbrun, Vvaldsborn, Keeswasser.

Item, Contra capitis distillationes & tremorẽ conferunt aquæ Vvybaa, Löffin-
 geneses, Brigenses. Item, Catharros & defluxiones sanant aquæ Arwenses, Caro-
 line, Delsingenses, Leucenses, Volckstein, Annæbergenses, Neubron, Badenses

Helueticæ, Hercinia, Vvendingenses. Item, Cerebri distillationes curat Falborn.

Item, Contra defluxiones humorum è capite ad partes subiectas adminiculo sunt
 aquæ sulfurea, nitrosa, Lucenses, Syluaticus fons, Niderborn, acidula in Kissin-
 gen, Vvebr. Item aduersus fluxiones capitis ac totius corporis curationem adhibe-
 bentur aquæ ferratæ, gypsea, aluminatæ: potissimum autem Embenses, Cellen-
 ses, Villingenses, Vberlingenses, Vveringenses, Laubacenses.

Ad vertiginem & Incubum,

CAP. XVI,

Patitur cerebrum cum meatibus in vertigine ex flatibus, Epilepsia à pitui-
 ta aut melancholica: Incubo à crapula, stomachi cruditate, melancholico
 succo & flatibus crassis, opacis. Frequentissime his morbis affecti magno

Belil. potus
 ad vertig. &
 Incubum.

suo commodo aliàs freti sunt Beliluca. aquarũ potu quindenis diebus perpetuis:
 imò loco vini in pastu, non alio liquore quàm aquarum harum stillatitio egelido
 vtebantur &c. Dortom. Fallopius de thermis cap. 17. de balneo Aponens: Stil-
 licidium huius aquæ confert ad vertiginem si sit iuncta intemperies frigida vel

Aponensũ
 stillicidiũ.

Ad vertig-
 ex sympa-
 thia ventri-
 culi.

Per idiopa-
 thiam.

humida. Vertigo si sit per sympathiam & consensum ventriculi qui factus sit
 pituitosis humoribus, institui poterit potus aquæ fontis admirabilis: si biliosus,
 acidularum acijs repurgari corpus. Si non euacuent sufficienter, addi poterit æ-
 quæ trochiscus Axungie Lunæ secundæ dissolutus in aqua admirabili. Si vertigo
 ab idiopathia & inueterata sit, poterit adhiberi stillicidium, sed non sine consilio
 docti medici.

Ad Memoriam.

CAP. XVII.

Aq. Badenſ.
 in Austria.

Minera.

Stillicidiũ.

Aquæ calidæ Badenses in Austria multi sulphuris, paucioris nitri, minimi
 aluminis participes memoriam amissam restitunt, capitis dolori ex pituita
 vertiginique opitulantur, si illud aquã ipsarum foueatur, aut eam ex alto
 destillantem recipiat, ita tamen vt corpus totum prius sit euacuatum: alioqui

periculum resolutionis aut lippitudinis imminet. Nervis ex humore irriguis & resolutis conferunt: surditatem flatus & sonitus intra aures discutunt. Idem, Aquæ fabariæ capiti instillatæ cerebri obstructiones aperit, memoriam firmat, visum obtusorem & auditum grauem egregie emendant: nisi ripæ iuxta ipsius præterfluentis strepitus fragorq; intolerabilis die nocteque impediret. Rulandus, Memoriam restituit & confirmant Piperinæ, Carolinæ, Dalsingenses, Badenses Austriæ, Helueticæ, V. Iacenses, Tropicæ, Apouenses, Syluestres. Valtherus Riuus in speculo, Wildbad confert omnibus affectibus frigidis capitis & nervorum, epilepsie & conuulsioni: roborat sensus & intellectum & imbecilem memoriam. Aquam fontis admirabilis firmare posse memoriam non dubitarem asserere, considerata facultate mineralium per quæ transit, potissimum si post purgationes, sudores à balneo, accedat stillicidium, in cuius aqua incoqui possunt herbæ caput roborantes vt betonica & saluia ac similes.

Aq. Fabar.

Thermarum memoriam confirmantium enumeratio.

Aq. ferinæ siue syluest. Accomod.

Ad Ebrietatem. CAP. XVIII.

IN Arcadia, inquit Vitruuius lib. 8. cap. 3. ciuitas est non ignota Clitor, in cuius agris est spelunca profluentis aquæ quam qui biberint sunt abstemij. Ad eum autem fontem Epigramma est in lapide inscriptum hac sententiâ versibus Græcis: eam non esse idoneam ad lauandum sed etiam inimicam vitibus, quod apud eum fontem Melampus sacrificijs purgasset rabiem Prati filiarum, restituissetq; earum virginum mētes in pristinam sanitatem. Dort. lac. Theod. authore aqua acida in Langenschwalbach tollit dolorem capitis à vino generosiore vel ebrietate. Georg. Agric. de natura eorum quæ fluunt è terra lib. 2. Acidule quæ etiam ignem senserunt (internum subaudi, in ipsis mineris) vrinam potæ mouent & calculosis medentur & ebrietatem discutunt. Baccius, Ebrios somno sepultos excuscat frigide vsus in conspersionibus, nec minus acide in potibus, & quæ à crapula vendicant lauaciones in thermis. Rulandus, Contra crapulâ præstant aquæ Aegræ. Non minus à Bollenfisibus ebrietatis præcautio longè certissimo experimento me auctore petetur si quis vino & cereuisiæ fortiori bellum indixerit, & ad Bollenfium vsum se contulerit, me sponsore à temulentia securus esto. Quam rogationem pauperes centuriatis comitis sanxerunt iam dudum & religiose vt plurimum obseruant, neque inde vllum detrimentum senserunt, vt diuites istos tam afflictæ valetudinis ex temeto meraciore fecundioribusq; poculis pudere pigereque merito debeat, quos vini sacra sitis maiore quam leonina feritate armat, fecidiorè quàm Grunnij illius proluuie & ignauia debonestat. Vsq; adeo creatura diuiniore animi capax positas metas semel transgressa obbrutescit. Coniuet parilis turpitudinis cōscientiâ penes quæ animaduertedi potestas: at vindex Dei oculus nō item: quibus vltrices podagras, artritidas, cōtractiones, catarrhos, & simile acie numerosam infer. sissimā immittit, solidas corporis bases & columnas subuersurâ, propugnacula labefacturâ, sacri consilij

Aq. spelunc. in agro Clitoris abiectionis reddens.

Superstitiosum.

Langensch.

Acida & frigida vulgaris ad ebrietatem.

Aq. Aegræ. Bollenf. ad ebrietatem.

no potest. xris in ebriofq;

assessores corrupturam, coquis etiam & lixis abdominis non parcituram donec pro tribunali trepidantem regiam cordis maiestatem captam miserè sub iugum mittat. Vnde desertæ stationis pœnas comminatur expectandas. Innotat altissimi interpres Diuus Paulus ad Galatas cap. 5. Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, immundicia, impudicitia, luxuria, idolorum seruitus, veneficia, inimicitia, contentiones, emulationes, iræ, rixæ, dissensiones, sectæ, inuidia, homicidia, ebrietates & his similia: Qui talia agunt regnum Dei non consequentur. Verendum ne Turca tollat vsus vini, quod Deus optimus sua clementiâ auertat.

Ad Epilepsiam & tremorem.

CAP. XIX.

INyctæ contumaciæ Epilepsia vix ac ne vix quidem exquisitissimis remedijs vnquam cedit, vbi iam in cerebro radices egit, nisi fortè totius temperamenti & habitus corporis mutatione. Lenitione tamen eius atrocitæ legitimo remedijs vnquam vsu, sic vt vel tardius redeat paroxysmus, vel mitius affligat citiusq; cesset, medica ope impetrare possumus: Quo in genere sunt aquæ thermales, ad quas in desperatis malis, tanquam ad sacram anchoram, vbi mali vis omne medicinæ auxilium eluserit, subinde confugimus. Dortomanus dicit: Epilepticos magno commodo fretos Belilucanis aquis per potum. Fallopius de thermis cap. 17. de balneo Aponensi, Stillicidium huius aquæ conducit ad Epilepsiam, si fiat ex frigidityte & humiditate. Iac. Theodor. aquas acidas in Langenschwalbach probat in epilepticis: impedire quoque paralyfin, & ad dolorem capitis facere. Rulandus, Epilepsiam tollunt Piperinæ, Neubrun, Annabergenses, Abécenses, Carolinæ, Valdsborn. Ioh. Göbel. aquæ S. Iobi aluminosæ conferunt conuulsionibus quas vocat Gicht, Krampff & Daymigkeit, non tantum adhibite per stillicidium occipitio & fronti, sed etiam potæ. Verisimile efficaciores esse nostras admirabilis fontis propter bitumen & Gagaten lapidem si epilepsia & spasmus sint à flatibus & pituitosis humoribus: quæquam etiam per accidens possint quoque prodesse, redundantes biliosos humores euacuando per aluum, vel per sudores resoluendo & propellendo malignos & acres vapores, propter quos pleuraque excitantur illi affectus, vt pulchrè demonstrat ingeniosissimus Præceptor meus Rondeletius. Vbi autem maligni, & acres humores vaporesuè, præfero potum acidularum. Rulandus: Tremulis succurrunt Piperinæ, Badenses Hercinæ, Volckestein, Annabergenses, Auwen, Dalsingenses, Lutterbad, Syluestres, Teptica, Brigenfes. Multis argumentis possem demonstrare vsus aquarum fontis admirabilis vtilem posse esse ad tremorem, nisi prolixitatem vererer. Hoc sufficiat monere ad tremorem volenti vti, non conuenire violentius balneum: & in exitu diligenter cauendum à frigidiorè aère: ne poris apertis se insinuet & tremorem maiorem inducat.

Belilucana.
Baln. Aponense.

Aquæ Langenschvv.

Aq. S. Iobi.

Accomod.

Tremores.

Ad ocu.

Ad oculorum affectus. CAP. XX.

Oculorum affectus dolor ab intemperie frigida, à frigido crasso humore, à flatu copioso genitus. Ophthalmia à pituitoso sanguine. Epiphora, defluxio ex frigidis humoribus. Emphysema, tumor Oedemati similis ob id pituitosus aut serosus. Chalazia, remollitio palpebræ ex humorum colluue vndique congesta: primum potu aquarum Belilucarum aluum ciendam indicant (vide Hippocratem Aphor lib. 6. Aph. 17 & 31.) deinde ablutioem oculorum aquis ipsidem subingimus. Potui mane & vesperi: ad finem cœnum tota nocte eis imponimus. Anchilops & Aegilops abscessus in angulo oculi maiore ex humore pituitoso, seroso melancholico. Crithe, Hordeolum tuberculum, palpebræ cilio obueniens, aliter Græcis *wooliz* dictum, ex pituita aut melæcholia, Encathis in maiore angulo vt Aegilops carnis ex crescentia, eodem quo Ectropium modo nascitur, Ptilosis, palpebræ carstities ex pituitoso sanguine, magis exsiccantia quàm predicti affectus desiderantes, à potu aquarum incipiendo, mox aquam pro collyrio vsurpando, denique cœno per se in ymbra non ad solem inducto, curantur: quæ remedia ex cause magnitudine peti repetique debent. Ulcera, cœlemata lata scilicet & extensa more cœli, non profunda. Epicaumata post adustionem sordida, Hypopyo seu suppus ambo ex pure, Nubecula & albugines, cicatrices puta. Argeme ylcusculum, Pterygium vnguis (differens à superiore) adnatæ membranæ ex crescentia, ab angulo oculi orta & ad oculi coronam vel vltra se promouens, Mydriasis dilatatio pupillæ, quæ omnia minora quàm sunt videntur, ex humore excrementitio. Nyctalops seu nocturna cœcitas ex pituitoso humore. Glaucoma, obscuritas crystallini humoris vitium ob humiditatem nimiam (vt putant) humori pellucido glaucum colorem inducens, qui alioqui omnis coloris est expers, Hypochyma, suffusio, cataracta, humorum affusio inter tunicas Corneam & Araneosam vel Corneam & crystalloidè apud Paulum, Amblyopia siue bebetudo visus ex humorum congestu. Ecpiesmus seu expressio ex pituitoso sanguine seu melancholia. Hæc inquam omnia exsiccantia, detergentia, euaporantia, excrementia remedia postulant, quale est thermarum Belilucanarum sæpe multumque oculis affusa & infusa aqua, mox cœnū crassum obductum, cui quædoque reliquiarum & nitrosi salis aliquid addendum. Alternis diebus aque larugo potu purgentur. Hæc Dortom. Diffusior censura Baccij lib. 3. latius se extendit: sub sua signa coactis & videris singulis. Calidis pariter oculorum passionibus, quæ mobiles sunt, aut ventriculi, aut vteri, aut alterius subiecti membri vitio temperatè iure potuum balneæ opitulantur. Maxime quæ oculos peculiari tustela respiciunt, vt enee ante alias, nec minus aureæ, deinde nitrosæ. Grotta Viterby talis, & ibi Iaselli, ac simili natura Tigurina in Heluetijs insignes, Fabarrienses auratæ. Postea Tritoli sub Puteolis, & sequentes ibidem nitratæ, titulorum Sanctæ Anastasiæ, Adiutori, Iuncariæ, Petræ, & Plage Romanæ in Ischia, quæ omnes bibuntur. Tuetur oculos admiranda semper prærogatiua Ciceronis cognomento Scatebra ad Baias, cum sudatoria ad idem salutarium vaporū.

Aq. Beliluc.
ad varios o-
culorum oc-
bos vsus, va-
rius.

Calidi oculorum affectus.

Approprietæ oculis aqua.

- Sicut & Bulla ad Puteolos: & sudatorium in Minio fluuij Hispaniæ, quæ natura terræ nulli cedit oculari remedio, conspersis item ex eo naturalibus aquis, sicut & ex Cadmia naturaliter dilutæ aquæ probantur, & ex Pombolyge parate. Eadem punctationibus tum oculorum, tum palpebrarum quoque facient, & ex æruginibus infusæ, nec secus vbi frequenter fluxionibus, aut lippitudine infestari solent: his enim multæ aquæ minerales, ferri præsertim aliqua virtute participes, & quæ citra mordacitatem exiccent, limpida, & claræ vtiliter oculis infunduntur. Nam Aquulæ istæ claræ, quæ nouiter ad mœnia vrbs reperitæ sunt, sapore aliquatenus sicco, fluxiones id genus oculorum facillè sedant. Et quæ de Trigorio dicuntur, ad decimum lapidem via Hostiensis. Offuscationibus, ac nebulis obscurantibus, Aquæ prædictæ, & Eiceronianæ, in Sardinia Solini fontes à Admirandi. Aenea in super, ac Nitratæ epota, vt Brachula sub Baijs, & Petra sub Puteolis, Marina tepens irrorata, & ex Cadmia aquæ omnes & collyria. Suffusionibus verò, non adeo Hypochysis confirmata, tam potus prædictarum medicati, quam ex discussorijs ex alto cadentes aquæ auxiliantur. Quod promittit Astrunum cum duccia, duccia Sancti Philippi, Badeniæ in Helueticis, Grotta ac similes, & collyria ex æruginibus, cadmiaque præparata. Sic lacrimas ex fistula importunè abortas exiccare, in quo aeneæ prævalent ebibitæ, vel ex Minio aquæ etiã perfusæ, quales multæ iuxta Minium fluuium in Gallecia: & ad lucum Augusti. Sordidas vero ex antiqua lippitudine lemas, vel ex alterius ex aucti morbi reliquijs, cum potationes non noceant, assiduè tamè ex medicatis ipsis perfusiones exiccant, aureis, aeneis, miniatis, æruginosis, ac arte cum pombolyge paratis. In vniuersum omni inueterato oculorum affectui duccia baln. in occipite adbibita propria est: vbi nimirum eorum nerui habent originem. Idem lib. 6. cap. 15. In Ilua Tyrrheni maris ob ferri metallum per celebri insula, eminent occidentali situ altissima rupes, quæ tota fere coaceruata pyritide lapide videtur, ac crebris hinc inde aquarum riuulis irrigatur. Quæ omnes frigidissima sunt, cum sapore tamen insigniter acri, ac adstringente, vnde & gingiuas lædunt, ac paulisper detentæ in ore stuporem inducunt dentibus. Vtilis ocularijs remedijs, fluxionibus nimirum, ac lacrymis spontaneis, & rubentibus ex ea causa oculis consperse. Idem lib. 5. ca. 5. Aqua de Grotta vel ipso vapore spiritus visiles in staurat etiam senibus. Visum acuit. fistulas lacrymalcs, lippitudinē, suffusionem que cobibet, Sauranarole. Idem lib. 3. c. 1. Visum instaurant etiam sanis ac senibus aeneæ aquæ, vt Viterbiensis aqua tam nobilis, Ferinæ item & Tigurina epotæ, & ex minio in Hispania peculiari proprietate. Rulanus, Visum restituunt, conseruunt, obscuritatem auferunt Dalsingenses, Castcin, Laubach, Spigelberg, acida ochra infecta. Brintzbach vltra Rhenū scaturientes ex ære & ferro, Piperina, Syluestres, Löffingen & nitrosæ aliæ. Itē, Contra oculorum vitia valent Neubrun, Badenweiler, Eideris. Item: Ad oculorū humiditatē, fluxus, lippitudinem proficiunt Badenses Herciniæ, Aegrane iuxta Bohemiã acidulæ infectæ chalcitæ, ære & ferro, Pveringenses, Leucenses, Spigelberg, Abeck, Zwickentz, Anspachenses,
- Oculorum punctationes.
- Lippitudo.
- Caligines.
- Hypochysis.
- Lachryma ex fistula.
- Lemas.
- Duccia vtilitas.
- Aqua Ilua lalula.
- Visum instaurantes.
- Aqua in Brintzbach.
- Ad lippitudinem.

Dalsingenses, Glottenfes, Kefwasser, Niderborn, Vvolckenstein. Item: oculorum claritatem confirmat, lachrymas sistit, & omnem fluxum ac oculos roborat aqua frigida. lalcis pota, & si ex ea lauentur mane oculi, vel in eam aperti immergantur & manus ex ea post cibum lauentur crebro: & ex ea subcalida pedes ante lecti introitum abluantur. Item oculorum suffusioni & Hypochysi conferunt Badeses Heluetiae, Casteininae, Annæbergenses. Oculorum albugini, Vvaldsborn. Oculorum carnem excrescentem aufert Spigelberg acidula. Fallopius de thermis cap. 17. de balneo Aponensis, Stillicidium huius aquae conducit ad resolutionem oculorum. Item cap. 26. Vidi ex vsu balnei de Corfena cæcum quandam sanatum: in eo est sal paucum, nitrum copiosum non valde acre, calx copiosa. Andernacus, Aquae medicatae in Brintzbach ære & ferro imbutæ balneæ visum acuunt. Idem, Aquae medicatae Ribbad prope Friburgum ære & sulphure infectæ oculis conferunt, renibusque calculosis: scabiem discutunt. Idem, Aquæ in Apulia Sudatorie dicitæ visum accunt, lachrymas stringunt. Aquæ à Bulla capiti, oculis, iecori, lieni, & vtero idoneæ in caput datae defluxioni & oculis ægris medentur. Aquæ Locris Neapolitanis magno in vsu quemuis dolorè angustiamq; tollunt: capitis & oculorum fluxionibus, caligini opitulantur. Idem, Aquæ calidæ Leucenses ære copioso & sulphure infectæ oculorum obscuritati & lippitudini profunt. Iob. Gøb. dicit de iuis aluminosis aquis S. Iobi: conferre oculorum doloribus à superfuitatibus si ijs aquis abluantur: in alijs affectibus applicari occipitio vel stillicidio administrari. vtilis esse ad hordeolum & alios oculorum morbos solas vel cum alijs mixtas: exemplo esse senem nobilem, qui cum conquereretur de visus imbecillitate & obscuritate ob humiditatem multam oculorum eis aquis vsus asserebat caliginem omnino ademptam, & optimè restitutum visum. Cause quæ me mouent vt existimem precedentibus oculorum affectibus posse prodesse aquam fontis medicati Bollensis, sunt facultates à Dioscoride attributæ Pyritæ lapiti: cum ait excafcacere, abstergere, offusam oculis caliginem expurgare, excrescentiam in carne cohibere: & quemadmodum ante annotauimus, mixtura pauci salis, copiosioris Gagatæ vel bituminis, iuxta mixturam Beliluc. minorem tamen. Salis enim vel minima portio facit ad absterfonem. Præterea ex facultatibus lapidis Gagatæ à Diosc. ascriptis. Potest etiam demonstrari quibusdam affectibus oculorum vtilem esse posse aquam Bollensem, quia vis ei molliendi & discutiendi: qua facultate etiam predictum Bitumen eodem authore, cui quoque lib. 1. cap. 83. Naphtbam vocat Babylonys, bituminis colamen colore candidum, interdum nigrum, ad suffusiones oculorum & albugines vtilis. Galeno etiam tributa Bitumini vis rescicatoria tum excafcatoria in secundo ordine: quæ facultas moderate calfaciens vtilis est oculis, quia violentiora acria ferre non possunt. Cur non etiam liceat de nostro pyrite addere in tenuissimum puluerem redacto supra lapidem marmoreum?

Ad oculorū claritatem.

Aq. frigida.

Lotio pedū.

Ad suffusionem.

Aq. Aponens.

Cæcus sanatus aqua

Corfena.

Aq. Brintz.

Aq. Ribbad.

Aq. Sudatorie.

Aq. à Bullæ

Aq. Locris.

Aq. calidæ

Leucenses,

Aq. S. Iobi.

Historia.

Bollenses ad

oculorum

morbos esse

ficaces.

1. Ratione

salis

2. Ratione

Gagatæ.

3. Ratione

Bituminis.

4. Ratione

Pyritæ.

Ad aurium
vatio mor-
bos Belilu-
canarū vltus

Aurium affectus, Dolor ex intemperie frigida sola, aut intemperie cum materia frigida, crassa, glutinosa, flatuosa: Tinnitus seu sonitus ex flatibus: Grauis auditus & surditas recens ex crudis crassisque humoribus mitigatur potu aquae per plures dies continuos. Purgato satis corpore laticem insundimus auribus & effundimus. Crassamentum exsiccatum addito sulphuris & styracis calamitæ modico, more suffitus per acetabulum excipimus, item feruentium aquarum vaporem teste Plinio. Ulcera sordida, purulenta, sordes, caro excreescens, vermes, calculi vel alia corpora immissa exigunt frequentem ablutio- nem internam & externā aurium aquā thermarum Belilucanarum per se aut stilliticiā. Post madesiat in aqua emmotum: id auribus imponatur per horæ ses- missem. Extrahatur, & aliud crassamento limouè imbutum indatur. Interea decumbat æger, non dormiat in aurem affectam, Dortmund. In eandem sententiam Baccinus lib. 3. cap. 1. Eisdem porro balneis ac ea.lem ratione aurium morbis me- dendum quas iam capiti, ac maxime à causa frigida applicuimus. A frigida enim ac immersa in illis partibus materia plerunque sunt obstructio, sonitus, surdi- tas, grauitas, & hinc ex distensione dolor, tumor, humiditas, purulentia, quibus omnibus necesse est per discussoria balnea medicari. Quales inter Italiae Duccias sunt illæ tres præcipuæ, S. Philippus, Corsenum & Aponus, quibus ad prædictos affectus communiter hodie vtimur certissimo successu. Facit & nitrata aqua in- fusa tepens, quæ & vermiculos intus necat aggeneratos. Faciunt & Astruni bal- nea sub Puteolis, & balnea Carpi virtute partiali, omnia calida subtilis essentia, ac digerentia. Nec minimè in potibus vtiles & tam in calidis quam in frigidis Aeneæ aquæ, quibus prima iuuandi sensoria tribuitur, vt sub Viterbio Grotta laselli, ac Nausæi dictæ, Leucæses, Fabarienses, Ferinæ, Tigrinæ, huiusmodique aliæ. Fallopius de thermis cap. 17. de balneo Aponensi. Stillicidium huius aquæ conduit ad aurium sibilum: ad tinnitum & ad surditatem præsentem temperie frigida & humida. Constat autem hæc aqua quæ caliditate actuali depilat: sale copioso, lapide calcari & vapore sulphureo. Item cap. 26. Ago maximas gratias Deo optimo maximo quod balneum de Corsena construxerit, videtur propria ipsius manu efformatum: Cum essem penitus surdus, ex geminato stillicidio eius accepto totum fere auditum recepi: Vidi etiam alios surdos ex vsu istius balnei fuisse sanatos. In eo inest sal paucum, nitrum copiosum non valde acre, calx co- piofa duplo & triplo aliam superans materiam in eo balneo contentam: Et quam- uis aqua calidissima sit, tamen non nisi paucus vapor sulphureus inest. Ander- nacus, Aquæ Vvembdingenses manufactæ calidæ, surditatem & status aurium dissipat. Idè, Aquæ in Apulia à Petra dictæ omnes capitis molestias dissipant, sur- ditatem, oculorū caliginem, suffusionemque discutunt: pectori & cordi salubres. Vvaltherus Riuinus: Psefferbad Rhetorum constat auro, sulphure, & sale ni- tro, restituant auditum deperditum. Lob. Gôb. aluminosas aquas S. Iobi vtiles

Bal. discuf-
foria ad au-
ritum morbos.

Nitrata.

Stillicidiū
Apon.

Surditas
aurata bal-
neo Corsen.

Aq. Vvemb.

Aq. à Petra.

Aq. Pseffer.

Aq. S. Iobi.

esse scribit ad tinnitum aurium ex crassis vaporibus fotu administratas : per
 stitlicidiam posse etiam ijs curari veterem aurium sibilum. *Rulandus, Ad aures*
 & auditum valent aquæ Piperinæ, *Keswässer, Laubacenses, Dalsingenses*, ac
 lotio pedum cum aqua calida dulci ante introitum lecti. *Ad aurium sonitus, tin-*
 nitus status aque in *Löffingen, Antegast, Zuckenthal, Dalsingenses, Piperinæ,*
Badenses Herciniæ, Austriæ, Annæbergenses, Villacenses, Abecenses, Teplice,
Sylvestres, Vvendingenses & nitrosæ. Contra aurium fluxus & humiditates
 valent *Dalsingenses Keswässer, Margraffbaden, Vvolckenstein acidula in Kis-*
sing & Vvehr. Contra aurium dolorem frigidum valent *Vveringenses, Vvalds-*
bron. Aures purulentas, inflammatas & tumefactas sanant aquæ nitrosæ in-
 stillatæ auribus. Item, *Surditatem remouent nitrosæ Dalsingenses, Briegerbad*
Neubrun, Badenses Austrasiæ aquæ calidæ multum sulphuratæ, parum nitrosæ
ac aluminatæ Antegastæ nominatæ, Abecenses, Teplice, Villacenses, Vvending-
enses, Piperinæ Spiegelberg. Non minus emolumenti ad affectus quibus obno-
 xia sunt aures ex *Bollensibus sperem, Succino* quippe nigro siue *Gagate lapidi*
vis est innotuissimæ; idemque serpentes auctore Diosc. fugat: Bitumen discutit: Py-
rites abstergit & , attestante Galeno, consistentiæ grumosa in spacijs musculo-
rum intermedijs nata, per balitum digerit. Vbi tinnitus aurium, dolor, & surdi-
tas à frigidis humoribus, id dederim consilij vt peractis generalibus quæ totum
corpus respiciunt pro topico recipiatur in aurem vapor per in fundibulum inco-
ctis aliquibus herbis conuenientibus: deinde apponatur sacculus plenus tenuis-
simo puluere bituminis & succini, madefacti in feruenti aqua fontis nostri. Si
 aqua in aures illapsa, vel animalcula, festuca, puluis & similia sacculum ex te-
 nuï & rara tela plenum bitumine & *Gagate*, calidè suaserim superligari auri.
 Si calculi vel similia magna corpora, vt aliquando vidi nucleum ally, aquis me-
 dicatis præferrem lubricantia & relaxantia vt olea amygdalarum dulcium, vio-
 larum, liliorum & similia. In historijs nostris legitur patrem filiolum trimum,
 fere ab ortu statim ichore croceo manantibus auribus, cum maligna crustosaque
 faciei scabie, grauique inquietudine conflictatum, potu & lotionè aquæ *Bollen-*
sis in columem reddidisse. In purulentis auribus non improbarim etiam balneû
præmissis præmittendis, ac stitlicidium: nec non iniectiones pulueris pyritidis te-
nuissimè triti cum aqua mirabili.

Census bal-
 neorû ad au-
 res facien-
 tium.

Ad sonitum

Ad fluxum.

Ad dolorè.

Ad purulè-

tas aures.

Ad surdi-

tatem.

Accommo-

datio aquæ

fontis ad-

mirabilis.

Ad illapsa

in aures.

Aures flu-

entes.

Ad τρωπ-

ῆσις.

Ad narium affectus. CAP. XXII.

Narium affectus, olfactus deprauatus ab humore crasso obstruente ossa
 Ethmoidæ, Sarcocornæ, Polypus, Ozæna vlcus ab humidis, crassis, putri-
 dis humoribus, aliudvè narium vlcus, curantur potu multo ac frequenti
 aquæ *Belilucanæ*, naribus *Errhini* modo aqua attracta è vola manus, ore pleno
 aqua communi frigida *Fæx* exsiccata vel exusta, item reliquiæ aquarû *vstæ* &
 rursum lotæ hic conferunt, vt etiam in aurium sordidis affectibus, *Dort. Baccius*

Potus.

Abscessus
narium.Thermarū
index ad
nares fa-
cientium.

Bollenfes.

lib. 3. cap. 10. Per potuum ministeria iuuant anea, nitratæ, idque genus aliæ pur-
gantes aquæ, de Grotta, de Tiguro, Porretanæ & his aliæ consimiles. Nec mino-
ri efficaciâ ad abscessus iâ incipientes occurrunt, trahendo ad infima, ac vacuâdo,
quemadmodum cōspersæ plumbeæ iam factis vlceribus, Ozænæ & Polypo, quæ
les in Lotharingiæ montanis, vel arte ex delato plumbo comparatæ, & ite. n. Als-
bulæ prope Romam per Alumen diluatæ, omnem fæctorem leuando. Rulandus, Cō-
tra narium, sedis & aliarum partium excrescentias valent aquæ Niderborninæ,
Glottenfes. Item, Narium excrescentiam, Ozenam, Polypumq; curant, Castein,
Zuckenthal. Item, Nares à morbis eiusque olfactum conseruat aqua dulcis friz-
gida vel tepida naribus attracta: idem præstant Annæbergenses. Vtilem futuram
aquam mirabilem Bollensem supradictis narium morbis, apparet ex facultatē
quæ tribuitur à Tabernemontano aquæ quæ Pyrites lambit: nempe curandi
cancros & fistulas: quò pertinet & illud à Dioscoride proditum, cui Pyrites ab-
stergit, durities concoquit & concocta discutit. Et inter historias nostras vna de
quodam laborante vlcere narium & herpete sub axilla, qui pertractatus quasi
laboraret lue venerea, cuius sanè suspicio, nec curatus, nisi vsu aquæ medicatæ
Bollenfis in balneo & potu. Plac. et balneum, attractio in nares aquæ nostræ me-
dicatæ, dum balneabunt & extra balneum, linimentum paratum cum butyro,
pulvere lapidis scissilis & pyrite tenuissimo.

Ad sanguinis profluuium ex naribus aut alia etiam ex parte.

C A P. XXIII.

Aq. Cellens.

Historia.

Aq. Vinadi.

Aq. Regia.

Elêchus aq.
ad ha mor-
rhagias.

Aquæ tepidiusculæ Cellenses sanguinis profluuium ex naribus aut alia etiam
ex parte non solum in potu, sed etiam in balneis singulariter prodesse mul-
tis exemplis didicimus: maximè in Nobili viro qui sæpius quotannis im-
medicabili sanguinis fluore per nares ad mortem vsque laborare solitus erat. His
cum istis aquis quotannis bis vteretur, reliquo tempore nihil incommodi senties-
bat: Cum autem intermitteret, rursus in morbum incidebat, Andernacus. Idem,
Aqua, Vinadi in Pedemontio ferræ potu sanguinis fluiori vtilis: confirmant
ventriculum: similes etiam sunt apud Pisas Regiæ distæ. Baccius: Salsæ autem
& atramentatæ sanguinis ex naribus fluxum retinere valent, vt aluminatæ oz-
mnes, ac nitratæ etiam in fotibus, plumbeæ, ferratæ & quæ gypsum ducunt.
Item lib. 1. cap. 1. lute balnei ac potuum adstringentia faciunt sanguini vndecun-
que mananti aluminatæ, vt Albulæ & Porretanæ: ferratæ vt Sancti Cassiani
omnes, vllæ Lucæ, Caldane Pisorum, Caldæ anæ Veronæ, Plumbeæ in Lotha-
ringia, atramentose in Pclaterrano, aqua ex gypso, & quales emplastice S. Vi-
ctoris sub Fabiano concalactæ, & in balneis adbibitæ. Et demum quæ valde
conferunt arte paratæ, ex hematite lapide à proprietate, ex rubrica sinopidæ,
autimonio schisto. Si sanguis ex naribus effluat larga & improuisa ægro frigi-
dæ multæ aquæ affusio prodest mirificè. Rulandus, Fluxus sanguinis narium alia-
rumque partium supprimunt aquæ Cellenses, Löffgenses. Acidulæ in Kelich,

Kessing, Goppingens, Kesselborn & ferrata: & aqua frigida dulcis fronti & ceruici crebro apposta. Hæc ille Obnoxys hæmorrhagiæ e naribus nihil præstantius venæ sectione ad præcautionem & curationem: quanquam ad præcautionem etiam non improbem purgationem per potum aquæ fontis Admirabilis: deinde mediocrem potum inter cibos, acidularum. Si quis lauare velit, caueat à calidiore lauacro & diuturniore mora. Fluente sanguine confert aquam frigidam continuo in ore tenere, cum incalescit mutandam, sæpe in nares trahere, addita argilla vel bolo: Vitale etiam alterutri narium imponere turundas ex pilis leporinis non concisis vt præscribit Guido & alij, intinctis in linimētum ex aqua frigidissima, argilla vel sanguine Herculeo aut bolo, ac albumine oui.

Præceptio-
nes in hæ-
morrhagia
cōpescēda.

Ad Scrophulas & Bronchocelen.

C A P. XXIII.

Scrophulis ex pituitoso melancholicoque humore ortis, Bronchocela niuosa rum aquarum potu contractæ, potu & litu præsentaneo aquæ Belilucanæ, aquarumque partes præsidio sunt, Dortmund. Aquæ thermales, inquit Fallop. de thermis cap. 7. potu acceptæ iuuant tantum illas partes per quas transeunt & quas fouent: Partes verò illæ quæ nec tanguntur, nec fouentur, puto quod non inuentur. Adiuuantur fauces & quæ circa fauces sunt earum puto, & ideo antiqui exhibebant aquas Pinna Vestinæ vocatas ad discutiendas strumas vt ait Vitruuius lib. 8. c. 7. Andernacus. Aquæ rubræ quasi frigide Lucensæ æratæ aluminosæ potæ tonsillis, auribus, vna & oculis commendantur: has calefacere oportet. Ioh. Göbel dicit aquas aluminosas S. lobi curare bronchocelen. Baccius de ther. lib. 4. cap. 9. In Baianis est Scrofæ balneum, quod à scrophulis sanandis dicitur ad vitia quoque cutis perutile. Item lib. 3. cap. 1. Broncocelas autem, id est deformes sub gutture tumentias, Gibberosi ebibita aqua sub Baijs pollicetur ex proprietate reprimere, balneum ex bituminosis assidue vsurpatum, Plumbeum in Lotharingia, ex ochra vel æruginibus paratæ aquæ. Sicut scrophulas subnascentes abolere Scrophæ balneum item in Baianis & digerentia, & calida alia diutissime fota, vt nitrata calentia, ac item ebibita, quales placuit Vitruuio celebrare Subcutilas aquas in Sabinis, pariterque fomenta ex bituminosis, ferreis, plumbeis, & ex brassica parata. Ruland. Glandularum mala depellunt Carolina, Glottenses, aluminatæ, ferratæ ore retentæ. Item, Strumas discutit ac pellit Zwickenthal, Voickensstein, Carolina, Annæbergenses & nitrosæ. Iam verò & vsus aquarum fontis admirabilis posse non sine successu prædictis morbis vsurpari nõ dubito, prius benè repurgato corpore, obseruata victus ratione tenuissima cum multo labore: quali vtuntur Hispani scrophulosi cum veniunt in Galliam vt tangantur à Rege, prouocato multo sudore, parato ceno ex aqua, pyrite & lapide scissili vltis ac etiam ipso Gagatæ & bolo. Scrophulosi profuisse in historijs annotauimus.

Aq. Pinna
Vestinæ.
Aq. Lucifæs.

Scrofæ bal.

Scrophulæ

Glandulæ

Bollensium
administratio
in
Bronchoe.
& Scroph.

Ad labiorum, oris, palati, faucium, tonsillarum, & vuulæ affectus.

CAP. XXV.

Timidis & concisis labris ob frigus mederi aquas Belilucanas dicit Dor-
tomanus. Idem præstare posse nostras Admirabilis fontis non dubito, si
eâ sepe eluantur, linteolis post superdatis. Ad id etiam utilis erit Axungia
Lunæ cum butyro vel oleo amygdalino. Iuuant, inquit Baccius, peculiari facul-
tate os ac fauces æneæ aquæ, vt Grotta tam celebris, & Tiguri in Gallia, &
quæ in balneis Auinionis scatebra ænea, & Leucenses in Valesijs. Deinde ni-
trata, & quæ pro tenui substantia mouent, nec secus collutæ omnes. Tonsillas
cobibent, columellæ inflammationem, tumoremque restringunt eadem, & ad
Villam sub Luca potiones, collutionesque, ad Porretanas, ad Tigurum, ad Viter-
bium. Fauces aperiant vocem instaurando eadem, Nitrata, & præsertim Brac-
chula, & ex Petroleo, sub Baias ebibitæ, Astrunum balneum, Tigurinum, Lo-
tharingicum, Leucense & Zana in Africa Anginas ac pleuritides arcent. Ru-
landus, Fauces & os ab anginâ, fluxionibus alijsque malis præseruat collutio oris
ex aqua frigida dulci. Item aquæ Lucenses. Item: ad vuæ affectus conducunt
Vveringenses, Vvolckestein, Gypsee. Item: ad oris vitia conferunt æreæ, alumis
nose, Annæbergenses, Aquisgran. Glottenses, Leucenses, Piperinæ, Vvolckens-
stein ore retentæ. Tonsillas affectas sanant æreæ aluminatæ, Kesselborn, acidule
infectæ ferro, æreæ atque calcantbo, Kissing, Vvolckstein, & acidule pleræque:
Item ferratæ, gypsee, nitrosæ ore retentæ. Item ad vuæ affectus conducunt Glot-
tenses, Leucenses, Vveringenses, Gypsee per crebram collutionem oris. Hæc ille.
Non video cur non possint nostræ aquæ eadem præstare, quæ præcedentes col-
lutæ frigida vel calida pro ratione & tempore affectuum, per se vel addito san-
guine Herculeo aut Axungia Lunæ priore. Historiam habemus puellæ curatæ &
defluxione in fauces potu & collutione.

Ad Aphthas gingiuarum & dentium affectus ac scorbutum,

CAP. XXVI.

Aqua Beli-
lucana.Gingiuarū
abcessus.Gingiuarū
inflammatio.

Aqua Belilucana medetur oris affectibus & vlceribus apthodeis pitui-
tosis abluitione potissimum: Epulidi carnis excrementie in gingiuis, hu-
midis excrementibus gingiuis, Dortom. Facit verò ad gingiuarum absces-
sus colluta tepida efficaciter vel nitrata, vel salia, Corrosi verò ac laxi, sicut &
dentium infirmitati quæ nimirum ex auri & salsa è capite fluxione dependent,
non vulgari auxilio faciūt quæ ad destillationes supra retulimus, potationes, bals-
nea, discussoria aspersiones Sicut collutæ salse, montis Catini in Tuscia, Aquarj
oppidi in Aemilia, Succellaria Baiarum, Perretana & Albulæ, ambe ex alumine,
Caldanellæ cum ferro, & quæ variæ sunt tituli S. Bartholomæi sub Patavino,
Astrunum à proprietate, Carporum balneum, & Veronense. Inflammatis cruen-
tisque

tisque ac multa acri humiditate fluentibus gingiuis magnopere conferunt aquarum dulcium, & temperatarum balnea ex Aëtio. Faciunt porro prædictæ minerales omnes ad confirmata iam vlcera, apthasque quocunque vsu omnes, & præterea ex antimonio parata gargarismata, ex æruginibus fortiora, ex auro inter naturales sub Fabaris, & ex ochra quales habentur in Germania quædam. Iac. Theod. Tabern. Aquæ pyritæ tribuit facultatem Scorbutum & Aptham (Mundfaul) si ea sæpius os colluatur, curandi. Rulandus: Gingiuarum putredinem, humores, carnemque superfluum sanant aquæ ferratæ, aluminatæ, salis, Abecenses, Aegrana, Annæbergenses, seu S. Iobi, Vvolckensteininæ, ore retentæ. Item, Scorbutum sanant Abacenses, Aquisgranenses vel Aqueses aquæ calidæ sulphure, sale, & alumine infectæ. Hæc ille. Multis rationibus possem demonstrare aquas medicatas Bollenses & acidulas ad apthas vitales esse, si mihi omnia sæpius repetenda esse existimarem. In ijs interim laudarim potum ad euacuationem nostrarum, deinde acidularum post euacuationem, abluitionem ex vtrisque, linimentum paratum cum melle, pulu. tenuissimo belœmnitæ, pyritæ, & marmoris metallici. Sed etiam dentibus sui sunt dolores, sui morbi. Dortoma: Dolori dentium ex frigiditate sola aut frigidis humoribus, dentium deturpationi & decolorationi ob humores viscidos, lentos, & fuliginem, medentur Belilucanæ thermæ. Andernacus, Fons Vvaldsborn lapidibus bituminosis infectus valet ad capitis defluxiones, dentium dolorem & aurium ex frigida causanatum. Iob. Göbelio aquæ aluminosæ S. Iobi prosunt doloribus dentium diu ore retentæ: eiusdem frequenti collutione dealbari & repurgari dentes qui incipiunt corrumpi prodidit. Ruland. Dentium dolorē auferunt Syluaticus fons Vvaldsborn, Abecenses, &c. calidæ siccæ per collutionem adhibitæ. Dentes mobiles confirmant & sanos conseruant aquæ Aegrana, Annæbergenses, Casteinenses, Vvolckensteinenses, & aqua frigida dulcis qua os sæpe colluatur. Hæc ille. Qui conferet mineralia nostri fontis cum præcedentibus, comperiet nostras aquas idem posse præstare quod præcedentes.

Vlcera oris & Aphthæ.

Gargatismi.

Pyritæ aq. Scorbutus. Epulis, Stomacace.

Aquæ resistetes scorbuto.

Accommodatio.

Ad dentium affectus.

Beliluc. aq.

Vvaldsborn fons.

Aq. S. Iobi ad odontalgiam.

Ad mobilitatem.

Ad Raucedinem. CAP. XXVII.

Rauis seu Raucedo, à Borea flare incipiente: Nam tertio die, hoc est postquã aliquam diu inualuerit vix huius inæqualitatis vocis causa existit, sed aut pluuijs mitescit, aut assuetudine se toleratu facilem reddit: Ea sine potu aquæ Belilucanæ mitescit fumum hauriente & in calido balnei solio versante sat diu ægro, Dortom. Baccius lib. 5. cap. 6. Bracchulæ ex natura æris sulphure non mediocriter participantes, grossas fauces subtiliant (bronchocelas vocant) raucam vocem ebibitæ claram reddunt. Idem lib. 3. cap. 1. Vocem clarificant aperientes ac tenuis naturæ epotæ balneæ, & eadem nitrata, Tritolæ & Iuncariæ & Astruni aquæ sub Puteolis. Petrolei fons ad Baias de natura bituminis, Grotta, Tigurum, ac similes ex ære, Fiuncella, Porretana & Carpi ex ferro ac

Aq. Beliluc.

Aq. Brach.

Vocem clarificantia.

alumine, & nitro, & ex Sandaracha aqua, qualis Zame fons, in Aethiopia. Balneis vero utendum his ex dulcibus aquis frequenter, ac cibos comedent qui erosionis sint expertes, ac laxent. Cauenda autem his qui vocis affectiones patiuntur balnea quae nimis exsiccant. Item lib. 6. cap. 5. Aqua à Grotta sub Viterbio asthma concoquit, anhelosa suspiria mitigat, vocem cantoribus clarificat, quod aeri tribuitur, & faucium morbis medetur. lib. 6. cap. 13. Ex auctoritate Varronis aqua Zame in Aethiopia canoram facientes vocem. Rulandus: Raucedinem, grauedinemq; tollunt Ribbadenses quae constant ex maiore parte sulphuris, minore aeris: Vvaldsborn: & calida aqua dulcis ore retenta. Est & inter historias nostras videre aquam fontis Admirabilis facere ad raucedinem, felici Concionatoris experimento. Quae si etiam ex faucium vlcibus nata sit, ut saepe elephantiasis vsu venit, collutionem è Bollensibus frequentem commodaturam haud dubitè.

Ad affectus linguae & tumorem, ranulam, paralyfin, mutitatem.

C A P. XXVIII.

Linguae tumori vitiles Belilucanae, ac batrachum seu ranulam ex pituitoso sanguine sanant, Dortom. Fallopius de thermis cap. 17. de balneo Aponensi: Stillicidium huius aquae facit ad resolutionem linguae. Rulandus: Linguae nimiam humiditatem, paralyfin sanant Piperinae, Annæbergenses & consimiles. Mutos sanant Neubron & Spiegelberg cui aqua auida oqbrâ infecta. Ranula cum non paruus sit morbus neque facile vnico aquae medicatae remedio possit curari, doctum & expertum Medicum tum in aquae tum aliorum praesidiorum vsu & administratione in consilium adhibendum esse censeo. Ad tumorem vero & paralyfin linguae intruere posse aquas medicatas sperem, si omniaritè administrantur, ut affectis Hemiplexiâ: euaporationibus potius utantur quam multo balneo. Stillicidium etiam placet, additis capit roborantibus & exsiccantibus: ac crebrae ex calida collutiones & retentiones in ore ad alius stomaticis, ut melle anthosato, conserua primulae veris & similibus. Ad mutitatem etiam nostras aquas vitiles existimo, potissimum si sit à resolutione vel paralyfi, nec quaelibet mutitas vel aquis medicatis ac etiam alijs remedijs curari potest.

Ad rupta & vulsa circa omoplatas, ad dolorem clauicularum, scapularum: ad gibbos.

C A P. XXIX.

Rupta & vulsa circa omoplatas ob villorum fibrarumque in musculis dorsiflutionem continui, per interualla dolorifica, limo aquarum mitigantur. Postquam inaruerit limus, balnei aqua eluatur ut recens & crudus denuo imponatur, idque pluribus repetatur per quatrimum vicibus mane, meridie & vespere. Clauicularum scapularumque dolor ab intemperie frigida simplici vel

cum materia, immersione in aquam, fotu eiusdem crebro & cœni luto in aprico, aut alio loco mundo & sereno planè mitigatur, maxime si cœno parum olei lumbricorum, vulpini, vel de castoreo commiscatur, Dort. Eadem in hisdem affectibus, parig, successu vt confidimus, erit Bollenfium administrandarum ratio, tum vapore excepto, tum limo è pyrite, lapide scissili, bitumine & pauca argilla confecto subactòq; imposto. Cum sepe gibbi à causa icthue accidant, non immeritò videtur subiungendum, quid huius causa à thermis sit sperandum. Andernaco, Gibbos discutiunt Vvembdingenses aqua manu facta calide. Ego quidem Gibbum nullum solo vsu aquarum medicatarum curari posse credo: Non negarim tamen vtiles esse eas cum cæteris remedijs tum maxime vbi partes ab icthū casuue laesactae sunt roborandæ, nec non vbi principiu à defluxione pituitosa: Tunc laudari præmissis præmittendis Stillicidium in partem addendo aqua admixibili, chamepytim, saluiam, rorem marinum & similia: postea superimponendo lutum factum ex aqua admirabili, pyrite, lapide scissili & bolo Teckiano, vel etiam argilla. Oportet etiam egrum gestare thoracem durum loricamue comprimentem partem quæ incipit protuberare, cuius conficiendæ aliquot modi docentur in lib. med. II. Principis Domini Ludouici Ducis Vvirtembergici.

Gibberosis
vt cõferant
aq. medic.

Ad mamillarum & papillarum affectus,

C A P. XXX.

Mammæ sororiantes, turgentisque citius & plus quàm deceat ob humorum seu vaporum eò inclinantium orgasmum, mensum tardiores eruptione cutem vniuersam densiorem & perspiratu difficiliorem, si dent si per dies quatuor pluresuè aqua Belilucana potetur mane & vesperi ad dosin lib. ʒ. ss. bis diebus elapsis foueantur mamma liquore hoc: demum post fotum illinatur fece balnei, admixto ei melle cocto & despumato simplici, anthosato, vel anacardino. Dort. Iob. Gobelio aqua aluminose S. Iobi mulierum mammas contrahunt, duriores & firmiores reddunt si crebro linteola in aqua madefacta illis applicentur additis alijs adstringentibus. Pantal. de thermis Tigrurinis cap. 18. dicit eas facere ad mulierum pendulas mammas, eas contrahere & duriores reddere, potissimum si simul ad noctem linteola madefacta in succo prunellorum sylv. & aceto applicentur: eas mulieres posse etiam bibere aquam. Baccius, Fontanalem dictam in Puteolano aquam promittunt lac multiplicare, cum id tamen nature opus sit. Nam lac exficcare artis quoque est, vt cum mamillas infantarijs copiam lactis non sustinetes marina aqua assidue fouemus, vel ex Grotta sumptis, vel ex plumbis in Lotbaringia, bisq; similibus extenuantibus. Rulando aut bore mammas laxas conferunt Annæbergenses. Supra dictis vitijs confert aqua admixibilis si addatur puluis fluorum alborum marmorii similibus, & belemnite, ac parum aluminis. Vtilem alioqui lapidem scissilem nolim addi, ne prauum colorem imprimat, nec cætera adstringentia quæ id facere possunt, vt gallas & ma-

Mammæ
turgentis.

Fotus mām-
marum.
Litus.

Mammæ
pendulæ.

An aq. lac
multiplicet.

Mamillæ
laxæ.

Accommo-
datio.

licorium. Non absurdè & mammarum tumores (etsi de tumoribus in genere suo loco dicitur) propter affectam partem eandem meminerimus. Dortom. Tumor mammarum à flatibus ortus: Scirrhus earundem ad modum scrophularum perceptibilis, ob frigida repellentiaue remedia humores cogentia in glandulosas mammarum partes potum aquarum Belilucanarum expetit, non qui vacuet per multos dies, sed qui calefaciat. Ob id primo die vacuandum assumptis aquæ lib. duabus vel tribus. Sequentibus diebus sumat lib. 1. vel 2. vel 3. tantum, vt eisdem tum etiam mergi possit. Foucantur mammae, luviantur cæno addita axungia crurum vituli. Rulandus, Mamillarum duritiei tumorique Casteminae. Mammarum vlcerebus Badenses Hercinie & consimiles conferunt. Hæc ille. Ad tumorem mammarum & vlcera non improbo balneum & fotum aquarum nostrarum. Ad tumores probo vsun bituminis triti cum aqua ad fotum moderatū, ne plus attrahat quàm resoluat. Vlcerebus in exitu balnei inspergi potest puluis crustacei lapidis adherētis cacabis, vel pyritæ aut lapidis scissilis tenuissimè triti per se vel cum melle. De cancro mamillarum, Cap. de elephantiasi dictum est. Passillarum autem tumor Dortomano, carnis excrementia, fissura ex humorum copia & frigore, fotum ex aqua Belilucana, litum è cæno flagitant. Similiratione papillis affectis vtilis erit lotio ex aqua fontis nostri tepida & linimentum factum ex axungia Lunæ prima, pyrite tenuissimo & butyro.

Censura.

Ad Lactis correctionem.

CAP. XXXI.

LAc frigidius, serosius, humidius in obesis fœminis, alijsue quibus tale existit ex causis externis seu internis, calefcit diutinâ & frequenti potatione Belilucanæ aquæ, in pauca tamen quâtitate, lotione balnei, fotu mammarum ex aqua lutosâ. Potu distillatæ huius aquæ cum saccharo in prandio & cæna: vsu reliquiarum pro sale in obsonijs. Colostratio autem seu in Casei grumique morem lactis coagulatio in mammis ob copiam non exucti lactis vel frigus, postum, fotum, & litum aquarum Belilucanarū desiderat, vt tumor mammarum, nisi quod in litu mel scylliticum cæteris sit præferendum, Dortom. Medicus assistens ægrotæ poterit præscribere vsun aquarum medicatarum admirabilis fontis & acidarum pro ratione personæ & imminuti lactis. Si obesa mulier, conferet repurgatio per cathartica & aquam: deinde balneum, non tamen calidius & sine longiori mora, proderit & fotus mammarum. Si calidiori sit temperamento præsertim hepate, os amarum & cibi minùs sapiant, suspicio, subsit viscera biliosus humoribus redundare, euacuatio instituetur ex aqua admirabilis fontis. Sin difficilius ægrotæ alius soluat, neque efficaciter ob id vires suas aqua exserat addetur trochiscus semis axungie Lunæ secundæ: celebrata purgatione, ad intemperiem calidam corrigendam, acidularum potum præfero. Non oberit etiã ijs quæ sero abundant interdum excepto vapore mouere mediocriter sudores. Cæterum in colostratione, aquas nostras probo. Cum enim bitumen teste Dioscor.

Sparganollis.

Præceptiones in aquarum potu.

dissoluat concretum sanguinem non potest non prodesse litus cum pauca argilæ bitumine tenuissimè trito, pauco aceto addito etiam oleo rosaceo : Fotus quoque Bollensum intinctis pannis tepidè sæpius applicitis, quo impediatur inflàmatio.

Ad Alarum, inguinum & pedum fœtorem.

C A P. XXXII.

ALe fœtida & hircuitalla, quod commodè recipiant putrentia recrementa è grandioribus vasis calore & humore multo scatentibus ad raram, laxam, glandulosam sedem sic curantur, nisi in valde annosis. Per integram septimanam mane hauriat aquæ Belilucanæ lib. ij. vt depleatur à noxijs humoribus: altera septimana balneo harum aquarum interdium abluatur, alas depiles confricando: lecto compositus aspergat reliquias aquæ post distillationem, quibus addatur puluis foliorum seu granorum myrti, lentisci, tinctorum, & maximè radix scolymi. Loco salis edulis vtatur his reliquijs cum sale communi, pipere & nucemosebata inter pastus. Dort. Rulandus, Alarum sudorem & fœtorem tollunt aquæ aluminata, ferratæ gypsee, nitrosæ & Volckensteinenses. Item fœtorem alarum, inguinum pedum auferunt aquæ Niderborn. Item, Inguinum sudorem, fœtorem auferunt aquæ Niderborn Volckenstein: Tumorem Teplica. Hæc ille. Probo si per vsum aquarum medicatarum, vt nostrarum, repurgetur corpus per aluum & per sudores: Non tamen hoc consilij dederim vt faciliè emunctorij adstringentia aut repellentia adhibeantur. Quò enim natura vergit eò ducere oportet, si fiat per loca conuenientia, inquit Hippocr. Vbi natura grauat putrido humore seroso, quis locus commodior, quàm alæ & inguina? Similitudinis affectus & curationis ratione ducti, bona Lectoris pace, pedum quoque fœtores attexemus. Dortom. Vidi & fœtentes pedes, multis tales ob humorum putrentiũ copiam qui putredinis sunt participes, etiamnum cute delitescentes: aut quod crebrius accidit, per poros egressi, neglectis vel non curatis à sordibus pedibus secundum cutem, putrere atque tum fœtere incipiunt. Abluantur igitur crebrò balnei Beliluc. aqua cui saluie & absinthij comæ additæ, mundis linteis. Item tertio quoque die assumant aquæ thermanum lib. ij. plus minùs mane quo tamen die à lauacro desistant. His nisi conquiescat affectus eadem methòdo vtèdum qua in alijs hircuitallis vt modo dictum. Hæc ille. Non dubitarim aquarum admirabilis fontis eo modo quo Dort. docet administratam, idem præstare posse: & feliciùs meo iudicio quàm cum balneo Rulandino, quod ad fœtorem pedum recipit Aluminis m. x. coquendum in s. q. aquæ: in qua vsque ad talos immittantur pedes mane atque vesperi & diu multumque fricentur, lauentur que. Suspectus est mihi vsus copiosioris aluminis in hoc affectu ob multam astringentem: Verendum ne prauis humoribus & vaporibus retenti tanta astringentione, creent aliam quem deteriore affectum.

Beliluc. ad-
ministratio.

Epipasma.

Baln. cefys
ad alarum
hircum.

Bollenf pa-
rallelismos.

Pedum mœ-
phitis.

Astringenti-
nimitù vsus
suspectus.

Dolor laterum externus ex flatuum vaporumue copiâ aut aliâ causa contractus, maximè autem frigore externo & Aquilonaria tempestate sic curandus: abluï merigique toto corpore æger debet. In balneo fricetur multum & duriter pars affecta. Egressus balneo lecto componatur, sudet copiosè. Post abstersionem sudoris, foueatur cænosâ hac aquâ pars dolens. Hæc fiant bis teruè in die, Dort. Simili modo possent administrari aquæ medicatæ fontis admirabilis: obseruata hac cautione, ne multis prauis humoribus repletum sit corpus, neuè etiam diu æger in balneo relinquatur si suspicio vel febris vel humorum organo valdè commotorum, vel iam etiam fluentium. Sed maiore cum periculo coniuncta sunt thoracis vlcera, potissimum penetrantia: quæ Dorto-mano scribente, si sordida fere fistulosa, abluï aquâ Belilucana debent: Emmota & puluini latice hoc madeant cum vlceribus imponuntur. Per interualla purgatur corpus potu largiore aquæ. lisdem proderit nostræ aquæ admirabilis fontis potu ad purgationem, & balneo: Puluis ex pyrite & lapide scisili conferet inspersus vel admotus cum melle: & emplastrum de plumbo parentis nostri, si vlcera in thoracem non penetrent. Nulla enim talia in thoracem iniicienda: nec etiam facile penetrantia occludenda, ne retentum pus noceat, nisi consilio medici & chirurgi fiant iniectiones cum melle vulnerariarum herbarum ex aqua admirabili.

Ad thoracis & pulmonis vitia, tussim, difficultatem spirandi, & asthma. C A P. XXXIIII.

Belil. aquæ
ad tussim.

Aspere arterie debetur tussis quæ a defluxione aut frigida aut humida, aut ambabus oritur: cui medentur thermæ Belilucanæ, si antelucanis horis æger fumum harum aspi-ret: oriente sole aquetur: potet ad commodam euacuationem, idque triduo continuo. Collum cæno obducatur finita purgatione. Ad pulmones pertinet anhelatio, spirandi difficultas, asthma ob infarctâ pulmonibus pituitam crassam, sctam, viscidam, nisi admodum sit malum antiquatum, diutino vsu interno aquæ Beliluc. per mensem puta integrum euincuntur, si primo die aquæ potu æger purgetur assumptis aquæ lib. ij. vel pluribus tribus diebus tantum lib. i. assumat: quinto die rursus lib. ij. sexto, septimo, octauo lib. i. & sic in sequentibus. Pro potu vtatur aquâ stillatitia, loco salis reliquis huius aquæ, Dort. Baccius, Thoracem peculiari facultate tuentur ex Sandaracha aquæ, cuius naturæ fons proditur Zame in Aprica, Plinij testimonio. Et item ençæ, quæ attenuant, acuntque vitales spiritus mirificæ, & Nitratæ: nam è disuerso quæ indurant, vt Ferræ, ac Frigidæ, vel opplent, obstruuntque, vt Gypseæ, ac alumine dilutæ, minùs eligibiles. Quare immersis in altum thoracis vitis, ex

Ad spirandi
difficult.

Ex Sandar.
aquæ ad tho-
racæ affectû.
Aençæ, &
Nitratæ.

lento potissimam phlegmate sentibus, vt obstructiones, Peripneumoniæ, suspici-
 riosa Asthmata, efficacissimum habetur remedium tenuium, quales diximus, &
 quarum potatio, in primis Grotta, & Tigurum ex ære, Fabarienses ex auro, ad
 vallem Sancti Marini, ac aliæ Nitratæ ad Baias, Porretanæ admistæ in Bono-
 niensi, Corporum aquæ, & Aquæ in Liguria ebibitæ, ac similes. Asthmaticis vti-
 lis habitatio ad Puteolos habetur, (authores sunt Medici Neapolitani) pro na-
 turali sulphuris habitu, qui modicè siccatur, atque attenuatur. Vtilis porro & vocis
 exercitatio, cantus, & clara lectio. Ceterum post initia purgationibus alijs præ-
 gressis, omnia calida, ac digerentis facultatis balnea, ac etiã sudatoria conueniunt:
 quales discussoriæ Badeniæ in Austria, blandæ Aquisgrani in Brabantia, Mi-
 niatæ Aquæ calidæ in Hispania, Leucenses in Valesijs, multiuigæ facultatis A-
 ponus, atque his similes aliæ modicè calentes nec vllò mineræ excessu aut astrin-
 gentes, aut siccantes. Tussim verò macerant eadem epotæ, aperiendo, tenuando,
 educendo, vt Tritoli speciali virtute ad Puteolos, & ex bitumine aliud ad Baias,
 Plagæ Romanæ titulo aqua in Ischia, ac demum sub Astruno aspersiones in an-
 tiquata etiã tussi. Fallopius de thermis Patavinis cap. 17. de balneo Aponensi.
 Thorax iuuatur ex vsu istarum aquarum: cum pulmo humidior, nihil est præ-
 stantius quàm diuturna infessio in Aponitana aquâ quia consumit & siccatur hu-
 miditatem illius. Confert etiã ad Asthma si æger diu moretur in balneo: quod nõ
 ingreditur nisi cessarit paroxysmus. Andernacus Virebaldenses aquæ calidæ ad-
 modum, vbi dolio quodam exceptæ aliquanto deserbuerint, potæ ad frigidos totius
 corporis humores, asthma, difficultatè spiritus & vrinæ, & aquâ intercutè, &c.
 conueniunt. Item, Aquæ Badevillenses manu factæ calidæ iuxta oppidum vulgo
 dictû Vvattweil sulphureæ & nitrosæ asthmaticis ex pituita auxiliantur. Præ-
 dicat Io. Gøb. aquas aluminosas S. Iobi, valde vtilis difficili respirationi & simili-
 bus morbis originem trahentibus à frigidis & tenacibus humoribus, si mane, vt
 decet, bibatur vel in occipitiû stillicidiû recipiatur. Solum ipsum balneû profuisse
 nobili magni nominis Franco qui difficilimè spiritum ducebat & vexabatur flux-
 xione in thoracè: cõpescuisse fluxiones in thoracè, leniuisse dolores neruorû: frigi-
 dâ ventriculû calefescisse: deniq; vtilis esse admodum omnibus frigidis morbis qui-
 bus afficiebatur prædictus nobilis, à quibus multo vsu balnei sanus domû reuer-
 sus sit. Heliseus Rösslin de Alsatia & aquis Niderborn ll. Comitû Hanauensiu:
 spiritû habent cupri: Vbi enim vitriolû facile reperitur cupri. Nã vitriolû succus
 est metallicus, ex quo teporis tractu fit metallû potissimû cuprû & ferrû: parti-
 cipant sulphurè, nitro sue sale petræ: tepidæ sunt: habent sal & bitumen: curant
 veterem tussim, calefaciunt refrigeratum thoracem, repurgant à coaceruata pi-
 tuita, valde vtilis difficilè spirantibus, conferunt incipienti phthisi. Rulandus,
 Tussi medentur Cellenses, Annæbergeses, Gebersweiler, Lutterbad, Vvaldsborn,
 Zellersbad. Itẽ Asthmaticis prosunt aquæ ferræ, salis, cuprinæ: ac in specie Bad-
 weiler, Sylu. Embseses, Badeses Herciniæ, Vvisbadè, Volckèstein, Vveringeses,
 Vvattweil, aquæ in Lössingè, Zuckenthal, Annæbergeses, Dalsingenses, Ribbadè-

Taxatio & enumeratio aqu. thoraci cõferentiû.

Ad Asthma.

Sudatoria.

Ad Tussim.

Aspersiones

Aq. Aponesi.

Pulmo hu-
midior.

Ad Asthma.

Aq. Vireba-]

Aq. S. Iobi.

Historia.

Aq. Niderb.

mistura &
vires.

Aqu. cata-
logus ad
tussim.

Ad spirandi
difficultate.

Lixiuū ad
Asthma.

Accommo-
datio.

Pulmonum
cum pleura
adhæsus.

ses, Antegast. Lutterbad. Item, Pectoris angustiam, defluxiones & thoracis ceteros morbos omnes auferunt Cellenfes, Göppingenses, Hubbad ex alumine, ære & sulphure, Badenweiler aquæ frigida, sulphure & nitro infecta, Emb-senses, Kesselborn. Kissing. Idem: Spirandi difficultatem tollunt Badenses Helu-uetia, Vvaldsborn, Sultzbrun in ditone Triuerensi constans sale, alumine atq; calchantho. Idem, Thoracem pituitosum expurgant nitrosæ aquæ Badenses Au-стриæ, Heluetia, Villacenses, Tetricæ, Abecenses Ribbacenses. Idem lib. 1. cl. 3. cap. 4. Lixiuum ad Asthma siccat & sistens distillationes ex capite ad subiectas partes R. Saluæ, betonica, hyssopi ana m. ß. fl. chamæm. ros. rub. granorū myrt hi contusana m. i. Bulliant in s. q. lixiuij dulcis condita sacculo. Ex hoc caput sin-gulis septimanis lauetur semel aut bis ante cibum. Venti aquis fontis admirabilis ad similes affectus, lixiuij loco erunt ex ipsa venâ latices in quibus candētes lapides fuerint extincti, cui herbae & semina iam dicta incoquantur. Ad hæc nō video cur non etiam in his affectibus vtamur potu & balneo aquæ medic. Bolsensis, considerata naturâ mineralium. Argumento sunt historiæ eorum qui asserunt se eâ subleuatos. Quamobrem qui volent vti prius se præparent ex consilio medici, qui poterit eis præscribere bechica, quæ consulo sumenda & ore tenenda dum bibent ac balneabunt: A balneo diuturniori & calidiori caueant, ærem frigidum in exitu balnei vitent vt summum venenum. Mane poterunt tussiculosi & asthmatici paulatim & guttatim ad horam semis deambulando, deglutire de aqua nostra stillatitia admirabilis fontis in vitro calefacta, addito saccharo candi vel syrupo violaceo, iuiubino, de hyssopo, glycyrrhiza prout medico assistenti ex vsu esse videbitur. Quid si paretur Electuarium lambendum quod recipiat minutissimum pollinem bituminis? quod tamen committo iudicio assistentis medici. Crebro dissectione anatomicâ obseruata asthmatis & difficilioris respirationis causa, pulmonem ad pleuram certis locis per fibras agglutinatio: de cuius per balneas curatione Dortmund. Pulmonibus cum succingente costas membranâ glutinatis ab humore frigido, humido viscido, lento crasso aqua Belhucan, intus assumpta & foris admota, purgare detergere, incidere oportet pluribus diebus: in solio balnei versari, auram eius aspirare, aquam stillatitiam potare, salem eius lingere &c. Si quis possit cognoscere aut coniecturâ consequi se laborare glutinazione dictâ, quod fortè fiet si æger sentiat dolorem in aliqua thoracis parte certa continuo vel crebro vexantem, & aliquando in eam partem ceciderit aut ictus fuerit, costa rupta aut tale quid euenit, vel laborant pleuritide vera vel defluxione in eam partem: Tum non inutilem existimarim potum aquæ admirabilis fontis vel eius stillaticæ eo modo quo ante dixi lentè deglutiendo cum bechicis. Poterit etiam adhiberi fatus repurgato prius diligēter corpore ac etiam sanguine detracto si repletio aliqua, ne fatus non digerat, sed potius attrahat Fotum etiam nolim vel nimium vel calidiorē. Cuius quoque non minùs quàm fatus Beliluz canarum Dortmundanni vsus erit, si à diaphragmatis intemperie frigida & humida difficilior euaserit respiratio, vt ei apud Galenum accidit qui à ventriculi calore

calore & siccitate curatus ad motus frigidis humidis remedijs, frigidam humidamque contraxit diaphragmatis intemperiem: quapropter difficulter in postea rum spiravit.

Ad Hæmoptysin siue sputum sanguinis.

CAP. XXXV.

Sanguis ore eiectus cum tussi, ex thorace provenire & pulmonibus ob vasorum ab aliquo vel copiosiore sanguine distentum, aut ittu, casu, grauiorum onerum sublacione, gestacione, tussi violentiore apertum ruptumue vt in d'gea, & c. & c. & c. vel acri humore crosu, vt in diabete: vel denique rarefactis tunicis, serosiores simul factū sanguinem parū firmiter retinere valēs, vt in d'axyz d'boa Tot ergo aiquantū uis esse possunt cause ad quam multi medici, inquit Fallopius feliciter exhib. nt aquas medicatas, vt Villensem uocatam in agro Lucensi que non solum plurimum liberata sputo sanguinis, uerum etiā à marcore illo ex quo fit phtibisi, ita ut præseruet à phtibisi. Vidi dum essem in Hetruria apud balneum Villense plures ex potu eius aquæ subleuatos à sputo sanguinis & præseruatos à phtibisi: Obseruaui eos quibus statim aqua egrediebatur per secessum, nō adiutos ex potu: qui uerò retinebant per tres horas & postea exercebant per urinam summo pere adiutos, Fallop. de thermis cap. 11. Item cap. 27. Aqua balnei Villensis habet aluminis parum ita coctum & commixtum aquæ, ut aqua ipsa diu integra durat, & per totam Italiam & extra Italiam dejeratur, habeturque semper in omnibus ferè Italie urbibus, præterquam Patauy & Venetijs: roborat & laxas partes astringit, eā felicissimè utimur in sputo sanguinis ex aperta uena in thorace, priusquam factum sit vlcus vel callus crustaue aliqua in uena, damus in potu roborat uentriculum & viscera omnia, & consert ad laxatas uenas, ad fluxus uteri rubros & alios similes affectus: soluit parum uentrem & permeat facilimè. Idem, Aquæ iaiidæ Porretanæ quasi temperatæ, aluminosa & modico sulphure, sale, & nitro scaent, potæ cerebrum sensusque & uentriculum corroborant: capitis defluxiones sistunt, difficultatem spirandi tollunt: appetentiam cibi excitant: sanguinem ex fracto uale in pulmone aut pectore profluentem sistunt. Idem, Aquæ iuxta Veronam Calderianæ in Italia ferreæ & aluminosæ, potæ pituitam ex cerebro fluentem sistunt, sanguinis spuitionem prohibent. Hæc ille Vide capite de phtibisi auctore Dorotomanno, thermas Belilucanas comperere phtibisi & hæmoptysi Sicuri etiam ex Baccio quædam tibi annotauimus. Iob. Göbel. dicit aquas aluminosas S. Iobi utiles spuentibus sanguinem ob apertam in thorace uenam, si nullum adsit adhuc pus: potas facere etiam ad humidam tussim. Rulandus, Ad sputum puris & sanguinis conducunt Syluestres, Fiederis, Annabergenses, Leonstein aquæ que profluunt ex alumine, sulphure ac are. Volckerstein. Hæc ille. Aquas acidas nostro fonti admirabili uicinas magis facio in hæmoptysi potissimum us qui calidiori sunt temperamento. Non im-

Aq. Villent.

Ad phtib.

Ad sputum sanguinis.

Aq. Porret.

Calderianæ.

Belilucanæ.

Aq. S. Iobi.

probo etiam nostras admirabilis fontis dextre praescriptas per peritum Medicum qui poterit exhibere omnino paulatim sorbillandam cum axungia Lunae prima vel cum sanguine Herculis.

Ad Empyema & Phthisin. CAP. XXXVI.

Empyema è pure collecto inter pulmones in spacia thoracis, eodem fere modo tractandum quo asthma nisi quòd in hoc linctu ex melle & reliquis sepius utendum, Dort. Quamuis empyici non facile curentur, subleuari tamen multum possunt: accidit saepe vna parte pulmonis minus infecta & corrupta diu superuiuere, si expectorationis diligens habeatur ratio. Bechicis uti etiam poterunt aegri eo modo quo praecedenti capite dictum ad tussim & asthma. Placet etiam mel mixtum cum aqua admirabilis fontis. Huic affinis est, saepe etiam eius effectus, phthisis: licet tum haec, tum haemoptysis alias subinde causas agnoscant, thermis vel curand vela lenienda. Phthisis enim & haemoptysis, testante Dortomanno, ab ulcere etiam interno, dictu mirum, ex aquis Belilucanis aliena mentum percipiunt tametsi passim fama increbuerit, phthisicis has aquas esse insaluberrimas. Quod verum comprobamus, si phthisi seu haemoptysi laborans, harum aquarum largo potu abutatur. At in thermarum solio versari, moueri, agitari, vehi, fumum & vaporem inhiare: abluì aqua per intervalla, selibra eius aquae cum syrupo de tußilagine mane sensim deglutire, post multam in solio moram, is ex usu est maximè. Sic namque Plinius de falsis aquis agens. Haru aliis usus multiplex, principalis verò nauigandi phthisi affectis, aut sanguine egerentibus, sicut proximè Anneum Gallionem fecisse post consulatù mercurius &c. Baccius, Palmonarijs ad tussim conuenientes aquae, quae eadè vlcera omnes consolidant Plaga, Iuncariae, & ex Petroleo balneum in Baiano. S. Marini in Flaminia, Fons Catinus in Hetruria, Aqua Borra, Porretana, Villa, Grotta, Tiguri &c quae minio in sinibus Hispaniae dilutae sunt. Haec enim contrahunt, ac violos denasando visceris à phthisi etiam confirmata vendicant, quo nomine Villa Lucae commendatur, Grotta Viterbij & sub Tiguro aquae, nec minus Porretanae potiones, Albulae & his similes. Quare & haemoptoicos, id est sanguinem extuscentes iuuant. Rulandus, Phthisicos sanant Piperinae, calidae quae scatent è sulphure, nitro, aere, auro ac ferro. Embsenses, lungbrun, Cellenses Zunabergenses, balneum aquae dulcis calidae. An aquae Admirabilis fontis Phthisicis ex usu sint, dubium alicui videatur, cum Tabernaemon. pulmomarijs a quarum usum interdicit, quas spiritus vitreoli imbuìt, ut nocuum. Vvicius quoque eos taxet Medicos, qui acridulas Asthmaticis praescribunt. Ego tamen, ubi rem penitus expedo, Admirabilem fontem minimè detrimentosum futurum phthisicis mihi persuadeo, quantumuis aliquid habeat tenuiorum partium viteoli. Non enim ita adstringit ut extremiorum expulsionem impedire possit, nec ea etiam est acrimonia, quae rodat & vlceret. Quare vel eo nomine cõferre putè quòd abstergendi facultate praee-

Beliluc. ad phthisin & hē nopyrin. efficacēs cōtra vulgatē opinionē.

Salsulz phthisicis vtilis.

Baln. catalogus ad phthisin celebratorū.

Bollen. etiā phthisicis & asthmaticis salutares.

ditus sit fluxionesque à cerebro in pulmones decumbentes potis sit consumere, corpusque repurgare per aluū, per sudores, per eam quam vocant eruptionem. In hystorijs nostris, legitur D. Ranzij observatio de Phtibisco cui Bollenfis aqua contulerit. Et certè minimè catholicum Vviri interdiciū esse, euicerit nobilis Burgundus macilentus, extenuatus, tussiculosus, defluxionibus obnoxius, phtibiscus multis habitus, què acidularum potu plurimum adiutum esse certò scio, adeo ut secundo biberit, vsus interea victus laudata ratione. Tabernæmontanus etiā Cap. 4. Thesauri, inter acidularum Langenschwabacensium præconia, dicit exsiccare & consumere à capite in thoracem, pulmonem & alia membra, defluxiones: asthmati, obstructionibus thoracis & asperæ arteriæ in ederi, expectoratum iuuare, pulmonum viscidam pituitam expurgare, respirationem faciliorem reddere: vlceratis iam pulmonibus, si non prosint, at certè nihil etiam obesse. Nos quidem ex Galeno diximus lib. 1. terram Armeniam Phtiboë laborates adiuuare, vlcus desiccare. Quidni etiam idem faciat aqua Bollenfis, argillæ particeps, cuius vires in siccandis vlceribus non minus forsitan efficaces terrâ Armeniâ? Nullus hinc tamen temeritati subscribam: quin ex consilio duntaxat periti Medici paulatim mane sorbillandam suaservim, aditis beebicis & axungia Lunæ primæ, non minus fortè vtili ipsâ terrâ Lemnia, vel axungia solis, siue terra Silesiaca.

Ad pleuritidem & peripneumoniam.

C A P. XXXVII.

Pleuritis quedam à frigore ambiente, cute perspirata prohibita, frigidiorè sanguine orta sotu & litu tbermarum Belilucanarum curatur, Dort. Ruzlandus: Peripneumoniam sanant Cellenses quæ constant alumine, ære, ac modico sulphure balneum aquæ dulcis calidæ. Pleuriticis vtilis sunt aquæ salzula, cupræ, dulces, Piperinæ, Sylvestres siue Ferinæ calidæ infectæ sulphure, sale ac alumine, vt alijs placet ære & nitro. Hæc ille. Pleuritide laborantem vel peripneumonia malim aquam medicatam nostram bibere quàm vinum, ad quâ scio multò vtiliorem. Nolim tamen nimium frigidam bibi, ne frigiditas expectorationem impediât. Vtilis etiam erit paulatim & crebro cum syrupo violaceo aut altheæ in saccharo depurato aut candi deglutita: Nec ipsas acidulas non nimium frigidas pro potu inter æ pastus improbo.

Bollenfis aqua potus.

Ad cordis affectus. XXXVIII.

Cor autem (vt inquit Aristotele) svitium aliquod non patitur graue. Quare hoc primarium viscus balnea non nisi secundaria actione iuuant, prohibitus nimirum, quos aut ex aliquo censensu partium, aut aliorum morborum inturrit, affectibus: vt quæ Cardialgiam, palpitationē, syncopenq; prohibet, ventriculū iuuat, vterū, thoracē, pulmones, fauces, veluti aenea, vt de Grotta Viterbij aquæ quas nō desunt qui aureā quoq; fouere materiā existimēt, Fabarienses ex auro in Rbetia, vel ex auro parata aqua, vel in qua aurū extinguitur: vel quæ extrinsecus dissipatos ex affectu, vehemēti dolore, vel ardētī febre spiritus vniat cōfirmētq; epithemata, Bacc. And. de baln. Aquæ in Apulia Astianæ pulmoni, licni

Fabarienses aqua. Aquæ extinctionis auri Abianæ, aq.

Lunatic.

Aq. à colat.

Cautio.

Seri copia
nimia in
pericardio.

& tuſſi abigendæ apte appetentiam excitant. Aquæ à lunare vocatæ, ad ventriculum & iecur roborandum efficaces, lætitiâ & hilaritatem inducunt, venærem excitant. Aquæ à colatura appellatæ potæ cor exhilarant, tuſſim moleſtâ tollunt, pulmones à pituita liberant, tuſſim prohibent, ventriculi concoctionem iuuant & appetentiam excitant, in balneis præcipuè pulmoni conferunt. Hæc ille. Aquæ admirabilis fontis non exiſtimo minores vires ad cordis affectus quos cauſe prædictæ pepererint, quàm modò nominatorû: hoc tantum menuerim cauendum corde patiente à nimij caloris balneo. Quod ſi in ordinato motu cor feratur, inquit Dortom. vt in palpitatione obſtatum craſſiorem vel humorum melancholicorum copiam in pericardio aut corde vt parte diſſimilari coërcitam, non ſolum aquam Belilucanæ potando, ſed lauando reſoluendoque ſanatur. Neſci certò ſiri poſſit cauſam palpitationis eſſe ſimilem prædictæ, licere putamus etiâ balneo vti aquæ admirabilis fontis: quo egreſſus ager, cum pulueribus cardiaccis, vt aromatici roſati Bollenſes bibet. At ſi palmam peperit calculus vel tuberculum, non tantum deſperata curatio, ſed diſſicilis & obſcura coniectura. Hic Medicis Cæſareis ſoleriſſimis hæſit non ita pridem aqua. Cæterum inter cordis palpitationis cauſas Galeno habetur nimia ſeri copia in pericardio coërcita, quo tamen in perfectè ſanis ſeri non pauca quantitas continetur, vt in mortuis. Hac, inquit Dort. parte adaptum telum Chriſto Saluatori noſtro crucifixi ſit veriſſimile. Seri hæc copia inter Pericardij & cordis ſubſtantiam fluctuans, largiore aquæ Belilucanæ potu per quadriuum depletur. Si aliqua coniectura innoſceſcat copiâ ad eſſe ſeroſi humoris in pericardio, eum velim repurgari ſyrupo de Rhamno cathartico ex aqua admirabili, deinde vti vapore ad cauendum ſudorem, deſum applicari cardiaca reſſecantia.

Ad Omphalocelē.

CAP. XXXIX.

Omphalocelæ à flatu
vel humore
pituitoſo.A relaxatio-
ne perito-
nei.

Vmbilici eminentia tollitur per Vvetingenſes aquas Rulando. Ego verò eam ſolo aquæ medicatæ vſu curari poſſe vix crediderim, niſi fortè ſit à flatu ſolo, vel ab aliquo humore pituitoſo: ribilominus tamen vtilis exiſtimo aquas medicatas noſtras eiſmodi affectu laborantibus, ſi priùs repurgentur diligenter cum aqua ipſa, addito etiam trochiſco Axungie Lunæ ſecundæ in adultioribus, in iunioribus ſemiſſis vel triens ſatus fuerit. Velim ſi ſit à relaxatione peritonei faciâ conſtringi optimè ægrum, quam in ipſo balneo geſtet, ſuſtinentem qua parte vmbilicum ſpectabit, globulum ex probato aliquo emplaſtro contra berniam, qui excipiatur tela ſerica. In exitu balnei in dorſum decumbenti adempta faciâ madida, ſacculo repleto bolo Teckſiana, argilla, pulu. pyritæ, ſciſſilis lapidis & ſuccini nigri, immerſoque in aquam medicatam calidam foueatur ad mediam horam: ad quadrantem deinde horæ applicetur ſacculus ex aqua medicata frigida madens: tandem verò globulus ex prædictis cum faciâ recenti vmbilico alligetur. Ita interim prouiſum eſto faciæ, vt cum ſurget, non

decidat. Adhæc summa diligentia cauendum ne erumpat eminentia ambulando equitâdo, clamando, cantâdo, aliu reddendo &c. Post menstruu vsum balnei per annum integrum fasciam cum globulis gestet caueat que ne sine ijs sit, nec tenet et experiri an curata sit prominentia. Quod si Omphalocoele sit ab humore aliquo vel flatibus nec globulis nec fascijs opus est præmissa purgatione supra dicta sufficienti cum balneo foetus, litus, & emplastra quæ poterunt præscribi ab assistente medico vel perito Chirurgo pro ratione morbi.

Ad viscerum morbos & nutritionis instrumentorum, in genere.

C A P. XL.

Viscerum plurima sunt passionum genera, ac diuersa, quibus pro ratione balnea naturalia conueniunt, plus aut minus, aliquibus nequaquam conueniunt. In vniuersum illis conueniunt omnibus, quæ alteram duarum habet originem, vcl obstructionem scilicet vel debilitatem, vel vtramque simul. Balnea enim naturalia hæc operantur præcipue, quod aperiunt, & resoluunt, atque corroborant debiles partes. Vsus verò duo præcipui, In potibus scilicet quo statim ipsarum aquarum ebibitarum qualitates ad affecta ipsa loca perducitur: & item in balneis, quæ digerendo operatur, & confortando, quo nomine & lutamenta in aliquibus viscerum morbis quandoque recipiuntur. Obstructionum quidem soboles sunt omnes istæ passiones, Intemperies quecumque sit, inflatones, tumores, dolores, abscessus, vlcera. Et præter hæc, repletiones, cardialgia, icteritia, lienes, atræ biles, viscositates, arenulæ, lapides, hæmorrhoides, vteri morbi, præfocationes muliebres: quæ omnes passiones abstergentibus opus habent remedijs, iisdem que attenuantibus, ac digerentibus, & quæ huiusmodi sunt balneis. Debilitatem verò viscerum hæc potissimum consequi solent passiones, indigestio, vomitus, fluctuatio, flatus, colica, cruditas, inappetentia, fluxus, cachexia, hydrops, diabetes, sanguinis mictio, vteri fluores, laxitates, abortus, sterilitas, quæ omnes, affinesque aliæ passiones corroborari in primis desiderant ipsa membra, ac simul digeri superflua, quæ duo egregie præstant balnea, & quæ in potibus sumuntur maxime. Ergo, vt in omnibus, ita potissimum interiorum morbis debitam supponimus præparationem esse præmittendam, qua & superflua quantum fieri poterit excernantur, & via dilatentur, & membra tandem ipsa ad futuram balnei operationem disponantur. Quoniam verò particularium ipsorum affectuum, ac particularium membrorum habenda ratio est, in quocumque balnei vsu, in primis quidem ipsarum intemperierum diuersitas attendenda est, quæ aut cum materia esse possunt, aut sine materia, calidæ, frigidæ, humidæ, siccæ, vel mixtæ ex his, Et qualitercunque sint, per balneas competenter curantur, habita tamen ratione penes qualitatem intemperiei, & ad quantum se extendat gradum: vt frigidæ intemperiei calida adhibeantur balnea, tam abstergentia, quam digerentia, calidæ vero, & calidæ siccæ intemperiei minus calida consulantur,

Potus.
Balnea.
Lutamenta.
Morbi ex visceru obstructione.
Debilitatē.
Sua cuique intemperiei opposita balnea.

Bal. ad quælibet viscerum intemperiem indifferenter.

Roborâtes aquæ potu.

Roborâtes aquæ solo vsu balnei.

Ad eosdem affectus, aquæ balneo efficaes.

Ad viscerum nutritionem in imbecillitate faciens aquæ.

imò frigida facultatis sint balnea. Passionibus porro omnibus interaneis (id est quæ sub prædicta veniunt censura) convenire promittuntur Aqua de Grotta Viterbij, & quod iuxta est balneum titulo Iastelli, quod & apostemata discutit interna, Tigurique in Helueticis similis aqua, Acidæ ad Goppingam, Acidæ ad Rostenburgum, & ad Caroli 4. aquas fons acidulus. Cæterum non solum quidem affectibus internis his, qui pendunt à debilitate, robur esse procurandum intelligo, verum etiam in omni fere viscerum morbo, semper inter alias balnei medicatas facultates, quæ robur ipsis simul adiungant, præferuntur, quales sunt quæ ferro participant, vt Ficuncellæ ad Sanctum Casianum egregia in hac facultate prædita, Villa Luca, Carpi, Aquæ in confinibus Liguria & Monferrati, Ferruginæ ad Baias, Leucenses in Valestis, Ferinæ ad Martianam Sylvam, Quæ omnes, vt pleræque his similes aliæ bibuntur, abstergunt vias latas, & relaxata membra confirmant. Corroborat verò solo vsu balnei nec adeo calfacit Auinonis balneum ex ferro, & huic simile de aquis, & Regina sub Pisis, Balneum cui Sancti Ioannis titulus sub Luca, Corsemumque Caiæ, & de Palatijs Viterbij, quod vulgo balneum à Serapide cognominatur, Caldarianum item sub Verona, Fitterum in Hispania, Badeniæ in Helueticis, Plumbeæ in Lotharingis, & ex alumine Albule potu & lauacro vtilis, Nitratae in Alsatia, Poiretanæ, Aponus. Itaque hæc viscerum maximè affectibus medentur, inter quas (vbi non tantum roboris queritur) Nitratae ebibitæ clementius agunt, vt Tritolæ, & Paganelli sub Viterbio, Tritolæ aliæ, Iuncariæ, Petræ, & Plage sub Puteolis, Blandulæ Sancti Marini apud Ariminum, & Albule, quas adeo Archigenes ad vesicæ, & vteri vlcera celebrauit quæ omnes vix primum attingunt caliditatis gradum. Ideo earundem potiones ad viscerum inflammationes valent, intelligas quæ citra æstuosam sunt febrem, aut in principijs, aut effectu iam declinante. Nam in his priuata alia non desunt præsidia. Inflationes verò, & indurata, quæ frigide iudicant intemperiei excessum, digerentibus, item ebibitis discutere oportet, vsque aliquanto calidioribus, ac roborantibus: Aponi aquæ vsu quocumque ad id idoneæ, Balneum Corporum, Bussetum Viterbij, Sanctæ Crucis ad Baias, & his similia, Non posthabitis interim prædictarum, aut Acneæ, aut Nitratae misturæ ad hæc omnia prerogatiuis. Sicut easdem in balneis dissipant Aponus, Auinio, Aquigranum, Lotharingium, Badeniæ Austriæ, Sancta Maria in balneo, Sancta Asculi, Sanctus Martinus in Comensi, Calidæ in Bergomensis, quæ cumque vbique terrarum ex sulphure seu sincero, seu admisto temperate, Bacacius. Porro eorum, qui balnea bibunt ob quampiam membrorum nutritionem inservientium imbecillitatem, est plurima pars, quæ idcirco corroborantia desiderat balnea Corroborantium verò in communi hæc ratio est, vt siue peculiari virtute, siue temperamenti æqualitate membri naturam ita contemperent firmitate, que vt superflua, & circa ipsum calida, frigida cuiuscumque excessus reicere valeant, atque aliunde irrumpentia vitare. Vtramque virtutem singulariter obtinent de Grotta aquæ inter æneas, & iuxta consimiles fontes ad Viterbium, &

Tigurine in Heluetijs. Villa sub Luca fortius roborat, minus euacuat pro pluri ferreae mineræ admitione. Medium obtrinet Ficuncella S. Castiani. Quibus tribus generibus quæcunque aliæ sumendæ aquæ balnearum confirmandæ erunt, vt Spelancæ aquæ in Iſchia, Caldanelle sub Senis, Caldariaricæ sub Verona, Leucenſis in Valeſis, de Aquis in Gallia tranſpadana. Et deinde quæ in balneis ex quacunque intemperantia firmant, Auinio sub Senis ex ferro, & huic ſimillima Caſtilio in Ænaria, Aleria in Corſica, Carpi, Aquæ, & Regina sub Piſis, Corſenũ sub Luca, Fitterum, Aquisgranum, & Badenia Auriaricæ. Nitroſas aquas in poſtibus corroborare ſtomachũ author eſt Auicenna. Canonis, quæ tamen ſi minus valide ſint in hoc quam Ferratæ, ſunt purgando ſaltem leuiſſimæ. Tales ſunt S. Marini ſcrobis, aqua Borra, Treſcurianæ fons sub Bergamo, Tritoli, & Iunſcaricæ venæ. Gibberoſi, Plage Romanæ in Ænaria, Nitroſe in Alſatia, quæ tamen omnes phlegmata, viſciditates, & cruditates valenter vndecunq; ex vijs latis extrudunt. Nec minus Porretanæ ex alumine, & ferro modico, Albulæ in vrinis efficaciores, Ferinæ ex ære ad Martianam ſyluam in Germania, Fiderij puteus, & ad Göppingam balneum, ſuperbus Aponus. Vomitu ſoluunt ſalſe, Marinæ, & his ſimiles, Montis catini ſalſula, & alia Aquarj apud viam demilian, Salmacidæ sub Aſculo, Treſcurianæ, Borra interdum inflans, Porretana, Ficuncella. Violenter verò ſubuertunt Atramentoſæ, vt Stygijs aqua in Arcadia, qua traditur Alexandrum mundi domitorem fuiſſe necatum: virides & æneæ nature in Perſide, & item ex Chryſocolle, Auripigmentoque, qualis ad Suſas fons in Perſia. Contra, crebras ſiſtunt vomitiones, ac nauſeã Ferratæ in primis, & quæ extrinſecus adhibita firmant, vt Auinio, cæteræque. Deinde Aluminatæ vt Albulæ, quanquã putidæ primo ſenſu, & Porretanæ firmando ad extremum, de Aquis in Liguria trans Apenninum, & ex Gyſſo irroratæ emplaſtica virtute, ſicut & Plumbeæ in Lotharingis. Sitim vero arcent mendoſam, quæ viſcera item poſtea refrigerant euacuando acria: ac humectant, ſiccã intemperiem alterando, Nitratæ, æneæ, ac partim Ferreæ, Acidæ, & Calidæ in ſuper ſimplicis labrũ. Porro veteres ad omnem viſcerum debilitatem, & ad robur virium comparandum, commendabant ſuper cætera exercitium, & præcipuè in ventriculi morbis, nec non dulcium & temperatarum aquarum balneum.

*Aquæ
quæſiunt.*

Contra vomitum & nauſeam.

Sitim compeſcentes aquæ medicæ.

Ad ventriculi morbos. CAP. XLI.

PEr ea, quæ communiter nutritorijs accommodata ſunt remedia, facile balnea quæ ventriculum iuuent, inferemus. Corroborant enim ac frigide ſiſmul, & ſubcalidæ faciunt intemperiei eadem balnea tam epota, quam in lauacris ſumpta. Calidæ verò intemperiei eorũ, quo in communi viſcerum modo diximus, ſuccurrendum, quæ videlicet modicum refrigerent, reprimantque aſtrictoria facultate per initia, vt ex Ferratis adpoſitiſſima eſt Ficuncella, Villa Luçæ, Sanctæ Crucis ad Baias, Porretanæ interdum. Acidæ verò aquæ omni id genus calidæ intemperiei ex proprietate vtiles, quales ad Anticolum Aquæ in Campania, vſui etiã in domeſtico idoneæ: Acidæ extra urbem ad 3. lapidem ſecus viã Hoſtiẽſem, Fiderij Fons in Germania, & ad Göppingam. l' b̄

Ad calidam intemperie.

- enim confumata intemperies eicit humidum, sicca ac desperanda introducitur
 ventriculi tabes, cui inter lauaciones priuatas ex aquis dulcibus temperatis con-
 sulendum, ac per hydrelai fotum. Choleram verò in sine sedant quasi eadem, Fi-
 cuncella, Porretana, Villa Luca, Auinio, Caldariana: nec minus clysteres ex sala-
 sa, & Subcutile vetustæ in Sabinis, ac eodem modo superbibita tepida, auctore
 Galeno. Subcutilas subinde istas videtur probasse Celsus in Cœliaca passione, ac
 lienteria, fluxibusque crudiatum; quibus à Grotta sub Viterbio potiones egyptie
 medentur, & aliæ ex ferri natura refrigerantes, astringentesque vacuando, &
 Porretana. Atra vero bile in ventriculo vexatis eadem consuliunt, & Tiguri
 potatio in Heluetijs. Ad excitandum verò appetentiam nitrata faciunt, & sal-
 sæ, & acida priuata facultate, quomodo nobiles sub Viterbio Paganeili titulo, &
 à Grotta mirificæ, quæ reconualescentes etiam, & pregnantes citra noxam appete-
 re promittunt. Noxiam verò è diuerso caninæ famis voracitatem cohibent Cel-
 lenses ebibitæ in Heluetijs, quibus non paucas ex superioribus censuris conferre
 poteris, & lauatio ex simplici aqua frigida, & fomenta, & epithemata, Baccius.
 Fallopius de thermis cap. 11. Potus aquarum thermalium confert ad euacuationem
 ventriculi, intestinorum & reliquarum partium, per quas transcutit teste Gas-
 len. l. 4. de tuenda sanitate cap. 4. & Vitruuius s. lib. c. 3. & Alexandro Tralliano in-
 curat. affectus colici qui exhibet has aquas pro euacuandis detergendisque inte-
 stinis, & pro calefaciendis illis partibus omnibus & visceribus per quæ aqua
 transit. In Hetruria apud Senas multi assumunt thermales aquas pro euacuando
 corpore. Aquæ thermales potu acceptæ calefaciunt viscera per quæ transeunt, tes-
 tes sunt illi qui refrigeratum habent ventriculum & hac de causâ medicatas
 aquas bibunt, quibus sentiunt ventriculum calefieri & roborari, dummodo aqua
 permeet & non moretur diu in ventriculo. Eidem quoque faciunt Trallianus &
 Auicenna qui exhibent medicatas aquas in potu, in colico affectu non solum vt
 expurgent, sed etiam vt calefaciant. Hæc ille, qui etiam scribit Montiscatini
 fontem Balneolum in vsu esse pro potu ad roborandum ventriculum & reliqua
 viscera: sed præcipuè ad abstergenda intestina & primas venas: Aquam autem
 uilam feruentem esse & saliam. Item cap. 17. de balneo Aponensi. Ventriculus
 iuuatur ab hac aqua siue in potu siue in stilicidïo laborans inappetitâ, difficul-
 tate concoctionis. Roborat enim valde ventriculi partes relaxatas earumque hu-
 miditates absorbit: denique confert ad omnes affectus prouenientes ex frigiditate
 & humiditate. Item cap. 24. Aquæ balnei Caldarini in agro Veronensi, licet
 refrigerare dicantur, tepidæ sunt quibus viuuntur medici Veronenses ad potum,
 balnea, fomenta, in cibis pro ægris, diluunt vinum, habent saporem subsalsum,
 parum adest salis, vt vix possit excedentem aquæ humiditatem corrigere, conti-
 net etiam rûbricam: nostri medici viuuntur y ad dissolutionem ventriculi à cau-
 sa calida & ad hepar & renes calidiores, ad menses nimium fluentes & relaxa-
 tionem renum, & vbi refrigerandum & siccandum. Earum igitur facultas est
 siccare, refrigerare, roborare, astringere & ventrem nonnihil subducere ratione
 salis.
- Ad Cholera.
- Ad atrabile.
- Ad appetentiã deiectã.
- Ad caninã famem.
- Ad euacuationem ventriculi.
- Ad calefaciendum ventriculum.
- Aq. Aponens.
- Aq. Galdar.
- Ad caliditatem ventriculi.
- Purgatio.

falis. Solent tamen grauiā parere symptomata, nisi quis cautē vtatur, & attendat ventriculo ijs vtendo. Item cap. 25. Aqua balnei Aquarij scatet frigida & pauca ex saxo alto, nullum habet odorem manifestum, inest illi sal & nitrum vt reperi distillatione: habet præterea nescio quid marmoris vel calcis facti ex marmore candidissimo. Habet hæc aqua vim calefaciendi & exsiccandi magnam, & diu perdurat integra, calefacit ventriculum, prodest ad menstruum, um alborum fluxionem & ad omnia membra quæ laxa sunt constringenda. Dorte manus: ventris infimi affectus Stomachi dolor, cardialgia à putris pituitosis humoribus, vaporibus tetrīs: ab externis remedijs frigidis nimia quantitate continua & discretā foris adhibitis, hæc ratione curandus. Ante cœnam enema infundendum ex thermarum Belilucanarum aqua: postfridie assumendæ lib. 2. aquæ diluculo: vomitus ciendus post horæ spacium digito in os inserto. Si per vomitum commode non vacuetur, per inferiora aluus excernet irritata & stimolata aquâ assumpta, aut citanda denuo clystere. Sequentibus tribus diebus mane sumat a quæ bus ius minorem quantitatem, puta libram vnam. Horâ vna ante cœnam foueatur stomachus hac aquâ additis absinthij comis. Quinto die copiosam hauriat aquâ æger mane vt susque deq̄ depletur: ad hoc iuuabit aliquam diu inspirasse vaporem thermarum. Pro communi sale ægro conferet magis sal reliquiarum, nuce moschata, pipere & communis salis portione mixtum. Pantaleon de aquis thermarum Tigurinæ cap. 18. dicit insigniter ventriculo vtilis, augere concessionē, certum esse: quamuis in principio non sapiat cibus, si quis balneo octiduum ordinatē vtatur, subsequi magnum cibi & potus appetitum: quod si non sequatur & inflatio sentiatur, non esse bonum signum, præstare domum reuerti, quod sepe euenit qui adeunt thermas inconsultis medicis & violenter balneare volunt. Nutritoria viscera roborant acidule Saurethal ferri, aluminis, ac nitri particeps, Kerlich ex alumine & ferro. Item: Calefaciunt ventriculum & alia membra aquæ salse, sulphureæ, bituminosæ, aluminatæ. Item Auwenses, Vvisbad, Badweiler, Leuckerbad aquæ calidæ copioso ære & modico sulphure. Balneum aquæ dulcis calidæ. Item ventriculum roborant, intemperiem frigidam & humidam corrigunt, humores vitiosos, crassos, viscosos, acutos & mordaces expellunt: dolores, flatūs, tumores & alios morbos profligant aquæ sulphuris, cupri, ferri, satīs, nitri. Item Leucenses, Cellenes, Vberling, Neubad, Göpping, Fideris, Bertringen, Vvaldsborn, Gonderthal, Falborn, Kesselborn, Kissing, Abr, Badenweiler, Syluestres, Badenses Herciniæ, Heluetiæ, Austria, Schweningen, Saurenthal, Treffbach, Vberlingen, Vvendingenses, Löffingen, Vvillingen, Auw, Vberkingen, Ebenhausen, Deinach, Gebesweiler, Bellerthal, Ettingen, Ribbaccences, Sulzberg, Sulzbrun, Kerlich, Mendich, Ponterbörn, Montebarer, Basenbaim, Embenses, Kefwasser, Lonquich, Mertesdorff, Teplica, Villacenes, Abecenses, Auwen, Carolinæ, Dalsingen, Glottenses, Volckestein. Andernacus: Aquæ calidæ Badenses apud Heluetios sulphure copioso, & alumine modico imbutæ potæ, quamuis ob copiosum sulphur minimè sint gratæ, tamen pituitosis

Aquarium balneum.

Beliluc ad ventriculi dolores.

Aq. Tigur.

Nutritoria viscera corroborantes aquæ.

Aq Baden. Helueticæ ad ventriculū pituitosum.

Stomachi affectibus, intestinorumque obstructionibus, angustijs thoracis, spiritus & vrine difficultati profunt: cibi fastidium malamque concoctionem emendant.

Aq. Ferinae.

Aqua autem Ferinae quanquam non sint adeo feruentes aut calidae vt Badenses, tamen imbecillis stomachus inde ob sulphuris copiam intumesceere solet, & cibi appetentia amitti. Quae si eueniant mature ab eis abstinendum est. Item: Fons

Fons Syluaticus.

Syluaticus Vpalsborn lapidibus bituminosis infectus est, super quo oleum album non grauiter olens, dolorem stomachi & frigidam ventris intemperiem flatusque intestinorum discuit. Item: Aqua Vvilligenfes sulphurea & modici aluminis participes, artibus imbecillis in balneis salutare, fluxiones exsiccant & ventriculo profunt. Idem: Aqua Cellenses quae tepidiuscula appetentiae caninae & ventriculo praua intemperie affecto profunt potae. Item, Aqua Batouillenses sulphurea & nitrosa, aquae ventriculo & intestinis refrigeratis conferunt. Quamuis haec

Vvatwiller. est neglecta, tamen efficaes.

aque Vvatwillenses in Alsatia sitae sub Abbate Murbacensi sint calefaciendae nec magno in honore sint ac quasi neglectae inaeant, nec mudentur scaturigines, nec loca commodè extructa pro lauatione, nihilominus efficaciter medicamentosa sunt, quemadmodum in meipso & alijs expertus sum tum internis morbis: etiã meo ventriculo coaceruante pituitam multam à cerebro defluentem, hepate calidior, licet sulphur potissimum odore se demonstrat. Si Domini Abbates curas rent perquirendas neglectas scaturigines eo modo quo Ill. mens Princeps in suo fonte Admirabili, non dubitarem quin in vtilitatem Alsaticorum & aliorum vicinorum id futurum sit cum summo multorum pauperum commodo. Quae res Deo grata esset, ex cuius mandato nobis curae esse debent pauperes, & non minus in illos erogari facultates ecclesiasticae destinatae olim in pios vsus, quam in ipsos ecclesiasticos, quos interea nullo modo negligendos arbitror. Boui enim trituranti non est obligandum os, ait Diuus Paulus de his qui diuinum verbum annuntiant & sacramenta ritè administrant. Verum haec in transcurfu. Reuertemur ad nostras aquas Admirabilis fontis non minus vtilis vetriculi quibusdam affectibus quam Vvatwillenses non excultae & multae aliae enumeratae: quod constat ex historijs à nobis in medium productis & ex ipsorum mineralium mixtione. Inter alia lae. Theod. vt priore libro annotatum, aquas bituminosias ventriculum calefacere scribit, & Pyritae consumere omnes superfluitates in capite, ventriculo, & matrice, sedare dolores ventriculi, ventris & matricis. Nostrae igitur aquae poterunt in affectibus ventriculi frigidis calidae assumi ad purgationem per se vel etiam cum Axungia Lunae vel alijs catharticis, ad balneum, ad fotum in quo possent incoqui herbae, absinthium, mentha, calamus aromaticus & similia. In calidis affectibus ventriculi praefero acidulas pro ordinario potu.

Bollenfes stomachicæ.

Ad nauream, vomitum, singultum, ructum.

CAP. XLII.

49. Beliluc.

NAusea, vomitus; singultus ex plenitudine vitiosorum humorum os ventriculi molestantium, praescripto modo ad stomachi dolorem persanantur & breuiore tempore vsui fructuque aquarum Belilucanarum cedunt. Priz

mo namque die hæc symptomata conquiesse assumpta larga aquæ quantitate sepe numero vidimus, Dort. l. Gôb. auctore aquæ aluminosæ S. Iobi roborant venter ac vomitum impediunt, coctione à frigiditate tardio rem promouent, id quod multi testentur, qui experti ventriculum calefacere eiq; robur addere, si ea in ventriculo non diu maneat. Addit multis etiam profuisse tensione vexatis ob imperfectâ ciborû coctione: Singultui & cardialgiæ (id est Eckeln & Herzwee) à frigidis humoribus mox ex ipsa vena haustas & balneo per aliquot dies usurpatis Rulandus: Singultum sedat Zellersbad aquæ sulphuratæ. Item: Nauseam tollunt Annæbergenses, Badenenses Heluetiæ & acidulæ pleræq;. Item: Contra rictus conducunt, Zuckenthal, Auuenses quæ sunt acida & imbuuntur per multo sulphure, paucò alumine atq; ferro. Item: Vomitum supprimunt aquæ aluminis, ferri, Auuenses, Göppingenses, Vberking, & acidulæ aliæ Vvendingenses, Annæberg, Cellenses, Leonstein, Volckenstein. Aquæ sane admirabilis fontis & acida eis vicine non pauciora præstare possunt quàm omnes prædictæ: Bollesenses quidem euacuando per aluam & per vomitum: acidulæ autem roborando ventriculum & hepar quæ insigniter nauseam tollunt.

Bollesenses
& acidulæ.

Ad ventriculi cruditatem, inappetentiam, Bulimon, nimiam appetentiam, concoctionem deprauatam, ardoremque ventriculi,

CAP. XLIII.

Ventriculi intemperies frigida, humida, spiritiuosa ab assumptis admotis, quæ sequitur cruditas, inappetentia, bulimos, nimia appetentia, concoctio deprauata à qualitatis frigida & quantitatis nimia pituitosæ vitio contracta, quandoq; motu externo aquarû Beliluc. curantur: sæpius si adsit humorû quantitas, depletione horû desiderant. Primum tum die simpli aquæ, secundo dupli, tertio quadrupli hauriendû & hic sistendû. Stillatitia, aqua sit pro potu cû saccharo aut melle, & reliquæ eius mixtæ, pro sale. Lotio ex aquis his ante prandiu horis duabus oportuna, Dort. Rulandus: Appetentiâ excitat & restaurat Dalsingenses, Kesvuasser, Sultzberg, Vberlingenses, Vuattvueil, Veringenses, Vuolckenstein Glotterbad, Leucenses, acida Göppingensis, Syluestres, Cellenses, Badenses Herciniæ, Margraffbaden, Vberkingens. Ebenhausana, Auuensis, Mendich, Saurental Lonquich, Metesdorff & pleræq; acidulæ. Appetitum caninum infringunt Cellenses, Glottenses, Veringenses, Zollersbad, Vberkingensis & acidulæ aliæ. Balneum similiter calidum dulcis aquæ. Itæ: Cibi fastidiu tollunt Badenenses Heluetiæ, Vvendingenses, Ponterborn acidus fons ferri, aluminis, atque calcanti partiiceps, Cronenburgica. Item: Contra malam concoctionem auxiliantur aquæ alminatæ, Villacenses, Volckenstein, Badenses Heluetiæ, Herciniæ siue Margraffbad, Leucenses, Fideris, Vberlingenses. Hæc ille. Nostræ quoq; aquæ admirabilis fontis euacuando succurrere possunt omnib; prædictis affectibus. Plurimû laudari in Bulimo & nimia appetentiâ. Ad inappetentiam verò mihi magis probatur acidulæ quæ mirabiliter appetitû restituit, quod in me ipso expertus sum. Vbi autè sentitur ardor ventriculi, citò sedatur potu aquæ acide in Lagens.

SWalbach Jacob. Theod teste. Iob. Göbel. laudat aquas aluminosas S. Iobi a d ventriculi ardorem, Soht vocat. Rulandus: Contra ventriculi ardorem & calidã intemperiem profunt ferratæ, Embjeses, Syluestres, Lcumingen, Brubach, & a'ie acidulæ. Hacilli. Placet mihi aquæ fontis admirabilis potus ad vomitũ vsq; ubi ardor vexat, qui fecundis calicibus calidis ac etiam addito axungie Lunæ trochisco prouocandus indito etiam ori digito. Solet plerunque is ardor euenire à chylo & pituitã corruptis in ventriculo. Iam dictã itaque ratione benè repurgato ventriculo, roborandi ergò licebit vti in potu ordinario parua quantitate acidularum, potissimum si adsit calida intemperies.

Ad alui fluores ac dyfenteriam. CAP. XLIII.

Vomitus
Bollicibus
eiendas.

Pertinet autẽ ad intestinorum affectiones tam iure potus, quã balnei omnia, quæ ad nutritionis instrumentorum tutelam seruiunt. Galenus in 4. de San. tuen. inter deiectoria medicamenta adnumerat vsum aquarum sponte manantium, quibus aut sulphuris, aut bituminis, aut nitri vis inest, quibus solitos fuisse quosdam inquit vere, vel autumno quotannis excrementa euacuare. Clementer operantur nitrosæ aquæ, deinde salis, acrius vel ex ære, vel calchãto. Quo in genere violenter absterforiæ, seu potius excorioriæ sunt euitandæ, qualis Stygos fortasse hydor in Arcadia, & viridis quedam aqua in Persia. Mesdiocres, quas diximus nitrosas, vtiliter ad meseriacarum obstructions bibuntur, simul atque ad corroborandum interanea ipsa. Talis Plaga aqua, & luncaria ad Baias, & quedam similes in Aenaria insula potabiles: quæ omnes & excrementa abstergunt, aperiunt obstructa, ac refrigerant. Talis & Sanctus Marinus in Aemilia, aqua Borra, & Montis Catini, & Aquarij, & in Alsatia nitrata Efficaciores aeneæ, Grotta in primis, & ibi Iasielli, & Nausei dictæ aquæ, Tigurine subinde, dein Porretanæ ex alumine, & ferro, & nobiles Albulæ. Fluoribus alui communiter ex herbis medicatis infusus probantur. Perro in Dysentericis cruciatibus reuocat hodie ferè homines de morte ad vitam aqua M. Catini, Salmacidae, quæ à Tettuccio vna, altera minus salis à Balneolo cognominantur, seruaturque etiam in longinquas regiones ad latæ toto anno incorruptæ. Dantur iteratis potibus plures dies. Quorum exemplo consulo id genus Salmacidas, quæ innumere passim nascuntur, quenquam ex periri debere. Harum enim antiqua laus est à salis natura: Muria (inquit Dioscorides) Dysentericis infunditur, etiam si nome intestina corripit, & Ischiadicis veteribus. Eadem ad verbum testatur Plinius libro 31. cap. 8. Et item Paulus lib. 3. cap. 42. Muria & portulacæ succus (inquit) potus Dysentericis conuenit, Baccius. De fluoribus autem hæc scribit Dortomanus: Diarrhœa & Perirrhœa ex crudis corruptisue humoribus fundum ventriculi obsidentibus, alternis diebus copiosum potum aquarum Belucanarum desiderat, tumque solo pane vino tincto victitet æger. Postero die quo abstinendum ab aquæ haustu, panatis vtatur. Hæc vicissim fiant per septi-

Aperiendis
meseriaca-
rum obstru-
ctionibus.

Ad fluores
alui.
Ad dyfente-
riam.

Salmacidæ.

Ad Diarrh.
& Perirrheæ.

Aq. Beliluc.

manam. Cœliaca affectio & hienteria per rheumatismum seu synathroisimum crudorum corruptorum aut alio modo vitiosorum humorum curanda ut dictum de diarrhœa, nisi quod quantitate minore a ternis diebus sumenda aqua. Quandoque hic clysterum usus ex hac aqua summè profuit. Cæterum in diarrhœa & perirrhœa, cœliaca, & hienteria maximè confert argill' a rubra ad Bolilucum copiosa, si sæpius hta aqua dulci ventriculo & abdomini illinatur. lac. Theod. dicit aquas acidulas in Langenschwalbach euacuare prauos humores & tollere lubricitatem intestinorum & postea roborare grata sua aciditate: denique habere facultatem purgandi roborandi & astringendi vt habent Myrobalani. Rulandus, Lienteriam sanant Vvendingenses & similes. Item Diarrhœam curant Embsenses, Annæbergenses, Göppingenses, Vvendingenses, Vvolckenstein. Hæc ille. Aquæ feruentes constituunt Montiscatini vocatum balneum, vnus fons Balneolum, alter Teetutum. Aqua fontis Balneoli est in vsu pro potu ad roborandum ventriculum & reliqua viscera: sed præcipuè ad abstergenda intestina & primas venas. Aqua Teetutij est in vsu in potu maximè ad soluendum ventrem: Nam soluit validissimè quantitate duorum triumue cyathorum. Aquâ etiâ Balneoli sum ego vsus & expertus in dysenterij vlceribusque intestinorum, exhibebam sex vel octo cyathos, felicissimo cum successu: ad eundem affectum optima quoque est aqua Tertulij: Verùm cum sit fortior in minori quantitate est exhibenda, Fallopius, qui cap. 11. addit: Cum essem Pisis, ibique grassaretur dysenteria, audiui quod quidam medicus exhibebat aquas thermales Montiscatini cœpi exhibere illas gradioribus natu, cumque vidissem quod summopere profuissent, exhibui etiam puerulis duorum annorum quod potui & quantum ipsi volebāt, & conueniunt: & aliqui accipiebant vnum cyathum, alij duos, alij tres. Quamuis illa aqua, salsa sit non excedit tamen salsedo: quotquot bibebant aquam illam, omnes liberabantur. Est post: Exhibui in dysenteria quibusdam laborantibus febre, quia febris pendebat ex dysenteria, & ita remota dysenteria, cessabat & febris Rulandus lib. 1. cl. 5. Dysenteriam sanant aquæ Plumbariæ, Cellenfis, Vvendingenses. Iacobo Theod. aquæ quæ succinum nigrum habent bonæ sunt aduersus omnia sanguinis profluuia. Octobris 20. anni 1596. fui apud fontem profectum Naborn è regione Bislinguen cum D. D. Ranzio peritissimo medico qui dicitur curare dysenteriam: Fons in agro situs fluit per argillam, aquæ turbidæ, valde frigidæ, nullo euidente sapore: insectum alit quod curauit depingendum, & ranas. Rustici narrabant multos accersere & bibere potissimum ad dysenteriam: esse etiam quendam fabrum in pago qui eadem septimana ita turbidam bibisset & curatus esset, quique omnino sibi persuaderet se potu huius aquæ curatum. Non longè à fonte est argilla bona cærulea. Eadem hebdomada lapidem topazium album, leuem è lapacidinis versus Bislinguen aduexerant, vt fontem fornice includerent. De quo ad me Ranzius noster anno 1596. mensis Oct. 31. his verbis. Et si fontem Nabornensem, vir præstantissime plurimumque colendū nuper met ipse satis superque perspexisti, cum de Monte Teccensi & Bolifodina descendis-

Cœliaca & hienteria.

Aq. Langenschvvalb.

Balneol. & Teetut. ad dysenteriam.

Aq. ad dysenteriam.

ses, aded vt descriptione vltiore non indigeas: nihilominus tamen quia me hortatus es vt fontem illum describerem, viresq̄ eius paulò accuratiùs peruestigare libenter morem gerere & in obsequium venire volui. Ecce igitur appellatur fons ille vulgo der Sinnerin Brun, desumpto nomine à pratulo illo appellato der Sinnerin wasser, vbi suam habet scaturiginem. Distat hic locus parum ab ipso pago Naborn, spectans versus Vuillam oppidum. Licet verò foniculus nunc appareat, nec etiam num fornice vel operculo aliquo decoratus: non propterea tamen ita sterilis est & contemptus: quin gemina scaturigine instructus, satis copiosam aquam de se diffundere conspiciatur. Ceterum fons aqua non limpida est & clara, vt alias se habet potabilis aqua, sed turbulenta (quam argillaceam dices) non aliundè perfectò quam ex terra argillacea vel lutosa, quà cespes ille gramineus, vbi scaturit, diu s est & abundat: Qualem etiam ibi loci figuli pro construendis fornacibus eruunt & commo-

saport fontis Naborn

dissimè vtuntur. Quòd si quis aquam ori admoveat gustuq̄, d'gnoscat, non reperiet sanè alium saporem, quàm terreum & argillaceum, cui saporì quoque analogia respondet odor per destillationem & decoctionem redolens: quin etià ipsa in sartagine exsiccata residentia alium nò refert præter lutosum saporem. Ad tactum insuper gelidissima apparet. Vt tamen sit, ranis alijsq̄ animalculis, quos araneas vel Sepielas aquaticas, vulgò wasserspinnè appellant, abundat, qualia scaturigo fortior secum ex terræ visceribus non secus atque arenulas calcules & terræ glebulas effert & extrudit. Quod admiratione perfectò nò indignum videri possit. Licet autem descriptus ita ruditer foniculus videri potest, quasi maiores ipsum parum aestimassent eò quod sub dio tam longo temporis spatio, absque fornice remansit: Nihilominus tamen, vt retro est dictum mirificas illi vires inesse aduersus dysenteriam, tenasum & similes alui fluxus, quin etiam contra alcolas & anginam comperio. Id quod maximè hoc anno grassante dysenteria epidemiali, experti sunt plurimi passim homines, quos maxima cum vtilitate & iuuamento, illo vsos noui. Quo nomine fortè commoti sunt Nabornenses, quòd propter præstantiam in currandis corporis malis, hoc demum anno fornice ex lapidibus tophaceis vulgò Sauhstein ex monte Bisingsesi der Kinderberg appellato, aduectis, ornare & contegere decreuerunt. Et vt exemplis res non careat ecce retulit mihi nuper R. & doctissimus pastor Nabornensis M. Christophorus Bayer paucis ab hinc annis in summa affectus dysenterici desperatione, vsurpasse hunc fontem Nobilissimam feminam Annam à Greiberg indeque breuè conualuisse. Hanc eandem aquà biberat quoque ex suasu dictæ iam femine, filius Adolphi Demari Nobilis, Caspitanei in arce Kircheimensi contra dysenteriam & quidem non sine emolumento. Sed quid opus est longiore inductione? testantur vnanimiter omnes quotquot ad huc interrogauì, mirificè contra dicta corporis mala fontem illum prolesse. Annon fama ad te peruenit, quid sabro illi ferrario Nabornensi dysenterico fons hic profuerit? Ita sanè. Quis igitur fontem Nabornensem ob præclaris suis virtutes & diuinam vim ad hæc corporis mala, non predicabit? Dignus

vires eius.

Hiflor.

sanè æternà memorià, dignus vt in fontis admirabilis hystoriàm quam p̄ce manibus habes, referri non immeritò debeat. Si nostrum institutum fuisset ple- Applicatio.
 niùs & distinctè de singulis morborum differentijs agere, hic nobis essent variæ
 fluorum species ac eorum causæ tradendæ vt diarrhœa, lienteria, dysenteria,
 cœliaca &c. Verù prolixitatis vitandæ ergò de fluore alui in genere & de dysen-
 teria hic agemus & monstrabimus, quomodo in ijs affectibus vtendum sit Bol-
 lensibus. Si fluores alui sint ab acribus humoribus, vilis erit potus aque fontis Purgatio.
 admirabilis: quo in casu pluris facio, quàm vbi pituitosi in causa: licet nec tunc
 spernam abstersionis & purgationis ergò propter vires à bitumine, à sale & cæs-
 teris admixtis. In dysenteria mihi etiam probatur, quia argilla est particeps.
 Suadeo tamen vt primum in omni fluore & potissimù in dysenteria ex consilio
 medici iungantur aque nostræ medicatæ myrabolani & rhabar. ac syrupus ro- Potus Bol-
lensium.
 satus, ad meliorem & magis subitanèam euacuationè, quam summè probo ex-
 perientià edoctus in curanda dysenteria: Euacuat is humoribus exsiccantibus
 dysentariam licebit vti cū potu ordinario ex aqua medicata, Axungia Lunæ & Clyster è
Bollensibus.
 sanguine Herculis mihi non minorum virium, quàm Axungia solis tantopere
 decitata ab Andrea Bertoldo Oschacensi Misnio. Poterunt hæc eadem vt iliter
 etiam enematum forma injici, quæ in dysenteria magni faciendæ ad dita argillâ
 & bolo Teccensi, abdomini emplastra ex iisdem & luto induccta. Id penè omni-
 seram post primam euacuationem non inutilem futuram aquam medicatam cū vomitus.
 axungia Lunæ prima vel sanguine draconis etiam ad nauseam & vomitum. Vo-
 mitus enim educit crassam & viscidam pituitam ac bilem crassam, quæ difficul-
 ter per intestina deturbatur. Non improbo etiam moderatum potum aciculariū
 in his morbis, potissimum in dysenteria cui iuncta febris.

Ad dolores intestinorum: vt colicos & iliacos, CAP, XLV.

Flatibus verò ex intimis intestinorum anfractibus discutiendis, vt in Co-
 lica vsu venit ac in llei cruciati, in clysteribus efficacissima aqua Aponi,
 ac iuxta alia vena titulo S. Petri, Aseulanae, Pisanae, Lucanae, Cæcæ, Trefscu-
 rianæ, Fevine, Aquisgranæ, de Molgny, Badeniæ, vtriq; Embs dictæ, Briggæses,
 Febarienses, Celleses, bituminosæ, salsæ, omnes vbiq; terrarum pro calido fomite
 actuali digerentes ac diffusoria. Et aliquæ ebibitæ, vt ad Gøppingâ acidæ. Colicæ
 Alexander Trallianus exhibet thermales aquas in potu quæ & euacuent & cal-
 faciant: & item Auicenna 16. Tertij Siccæ vero intèperiei vt siccantia & calida
 balnea improbantur, ita balneis dulcibus vtendum & medicatis ex herbis emol-
 lientibus: hydrelæo itè & oleo. Porro diffusorij balnei vice artificialia aliquãdo
 sufficimus, vt vaporarij vsu, atq; olei vel hydrelæi solii tepens, maximè si ex
 fecibus ibi induratis, vel sicca alui intèperie pendeat dolor. Frigidæ. n. intèperiei
 satis ea calorifica faciunt cõpeteti vsu, Baccius. Idè lib. cap. 10. Peculiari instituto
 in colicis passioibus solèt medici ad Patavina balnea & itè ad Viterbèsa, clysteres Clysteres
ex aquis.
therm.
 ex eisde facere. Rulandus; Colicæ passioi medètur aquæ Annaberges, Annenses

Stica, Abrahidula, Baden, es Heluetiae, Herciniae, & Austriae, Bertringenses, Habbad, Vveringenses, Caroline, Dalsingenses, Vvolckenstein, Crastein, Piperine, Vvallis, Schweyningenses, Göppingenses acidae, Embs, Lencens, Syluestres, Bellertal, aqua dulcis calida & alia aquae ferratae, bituminosae, auriferae. Item: Ilicam passionem curant Piperinae, Dalsingenses. Item: tormina ventris leniunt Salsulae, Fideris, Montebaur quae sunt acidulae ferratae, sulphuratae, & aluminatae, Sultzbergenses Fallopius de thermis cap. 17. de balneo Aponensi: Ad affectus & dolores intestinorum confert summopere haec aqua in potu assumpta

Baln. Aquariani mixtura & vires

vel per clysteres iniecta. Idem cap. 25. de Aquariano agri Rhegientis, aqua scetet frigida, quae habet bonam mixtionem, ita vt centum & plures etiam annes intacta seruetur, & ego eam bibi quae tamdiu fuerat & extra proprium fontem seruata & incorrupta prorsus erat: Accepi etiam bis in colica affectione: inest sal & nitrum vt comperi ex distillatione. Si ponamus etiam aquam in vas aliquod ligneum in quo sit rimula per quam aqua sensim per totam noctem resudet, vidbitis mane concretum sal in ea rimula. Habet haec aqua vim colesfaciendi & exsiccandi magnam: defertur in Gallia, in Hispania, Neapolim & alias longinquas partes incorrupta semper manens Calefacit ventriculum, colon intestinū, prodest ad menstruorum aliorum fluxionem, & ad omnia membra quae laxa sunt, constringenda. Montagnana de balneis Patavinis tract. 3. Colicos & iliacos absque lapide venum plurimum iuuat clystere ex aqua balnei cuius quarta parte ol. ricinini & olei de bacis lauri, quod lenius, vel de ruta vt me docuit ratio & experientia: Paretur autem hoc modo: R. Aquae balnei lib. 1, ol. de lauro ℥. iiii, olei autem ricinini quia vehementius est ℥. ij. Iac. Theodorus scribit historiam notatu dignam de dolore ventris quo laborauit per annum, bis in die certis horis

Aq. Langen.

reduce, curato potu aquae acidae ex Langenschwalbach, quo & purgabatur & dolores sedabantur. Cum autem redisset cruciatus cum desiderio dei, iendi continuo, iniecto enemate ex aqua, educta magna copia acris & vrentis ac nigrae bilis, adiuncta viscida pituita & sanguine putrido, roboratus fuit etiam ventriculus qui non concoquebat. Ibidem legitur historia suffraganei laborantis dolore ventris diuturno, obstructione splenis, imbecillitate ventriculi, & cachexia, qui adiutus eiusdem aquae potu. Haec autem aqua constat multo ferro, vitriolo, misse, succino, sale gemmeo, camphora fossili & paucis sulphure. Ioh. Göbel. aquas

Aq. S. Iohi

aluminosas S. Iohi nobis commendat in colico dolore & torsionibus intestinorum a pituitosa materia enemate iniectas cum oleis quibusdam & benedicta: prodesse profluuijs alui tum potu tum balneo. Haec ille. Pluris facerem aquam aluminosam in fluoribus alui quam in colico dolore, in quo ad educenda pituitosa non faciunt quae fluxus compefcunt. Nostra ergo aqua mirabilis fontis commodiores erunt ad colicum dolorem propter mixturam salis. Sal enim abstergit: Propter bitumen quoque: Denique quia non tanta astrictio adest quantam in alumine

Aq. S. Matig.

solet esse. Andernacus: Aquae S. Mariae in Italia ferro & sulphure consistant, articulorum resolutioni, ilio colicoque dolori conferunt. Dortomanus:

Colicus

Colicus dolor à pituita, flatu, abscessu & dematoso, externo vsu thermarum Belilucanarū facilius cedit. Vvalterus Rivius in speculo dicit, thermas marchionum Badensium vtilis esse ijs qui diu laborarunt ventris dolore, colica & iliaca passio-
 ne. Paracelsus de balneis scribens de thermis Marchionum, Wildbad, & Zellerbad ait calere à calce, non esse vsque adeo efficaces, arrodere cutem propter calcem, non curare vlcera, tantum mundare: vires in restaurandis resolutis membris imbecilles, sedationem doloris colici communem esse cui libet calefactæ aquæ aut calci affusæ: quod lassitudinem tollant, appetitum excitent, causam esse quietem & diurnam lauationem: mitigare quidem aliquos magnos morbos, sed curare non posse. Hæc ille. Quam bene iudicent medici qui de illis thermis scripserunt & tueantur suam Spartam, si placet. Quod ad me attinet in iliaca passione & colico dolore potissimum vbi astricta aluus vel inflammata intestina, præfero vnicum enema ex aqua medicati fontis admirabilis pseudochymicorum antimonio & argento viuo, quæ ignis violentiæ suæ symbolo imbuuit conuersa in vitrum, flores, mercurium præcipitatum, sublimatum, turbith &c. Quæ iliaca passione
 & colica laborant vtantur intrepidè, donec adueniant medici, enematis ex aqua admirabili Bollenfi: bibant etiã calidã. Medicus augebit vires aquæ herbis, oleis, & ijs quæ existimabit è re egrotorum esse. Sanè si, vt vult Iac. Theod. lib. 2. cap. 32. ad iliacum & colicum dolorem vtilis sunt aluminosæ, quis dubitet parem esse Bollenfium efficaciam, potissimū si quo modo ille aluminosæ, nos Bollenfies præscribamus? Quippe in aquæ aluminosæ mens. ß. decoquit absint huj, mens. Enema. the. fl. chamæm. sem. anis. ana M. j ad medias: decoctionis vnciis 24. admiscet ol. chamæm. ʒj. ß. elect. Bened. lax. ʒj. hieræ picræ ʒß. saccharij ʒj. ouĩ vitellum. F. enema injiciendum modicè calidum, perque horam retinendum. Ab huius vsu biduano triduanoque certum pollicetur & præfens præsidium. Porro autem in distis affectibus, Bollenfes, me consultore, calidæ & liberali manu ieiuno ventriculo haurientur, quibus non displicebit incoxisse chamæm. cum aniso, vel scenic. vel sem. carui, præsentibus potissimum flatibus vel pituita. Si non sequatur euasuatio doloris suæ mitigatio, aluusq; astricta maneat, placet ad præscriptam formam aliam enema cõcinnatum injici, aquã Bollenfi pro aluminosa substituta. At si à biliosis fuerint & calidis humoribus prædicti affectus, aut à scybalis retentis, nõ probo calidiora hæc, sed potius pinguiũ intestinorum decoctũ ex aqua admirabili cum oleo vel butyro, crebro iniectum: aut oleum ex aqua copiosa forpinatũ. Si cui consilium est lauare, id non nisi aperta aluo faciet, nec diu in solio hærebit: cuiuscunque enim generis balnea, quantum ego in Germania obseruare potui, colicis doloribus parum conferunt, imò verò paresin inducere videntur, quo nomine nec eos magnopere iuuant, qui nuper admodum resoluti ineptos habent ad motum artus, vt suo loco dictum. Rulandus de balneis lib. 1. cap. 3. Ad colicam ventrisque torsiones R. Flor. chamæm. meliloti, anethi. S. lini. ana m. ß. Menthæ, calamenti, absint huj ana m. j. Pulegij, origani, cumini, gran. juniperi, baccarum lauri, spicæ m. ß. sulphuris viui ʒj. Salis nitri ʒß. Sacculo in aqua coquantur in s. q. aqua fluz

Badenses March. Paracelsi cenfura de Badenf. March. Feri. nis, & Z. II.

Bollenfium vsus in Col. & Iliac.

Enema.

Baln. resolutionis colicorum caussa.

Infectus.

uatilis ad tertias, & fiat in seffus, quo vt utur eger manè & vesperi, & si opus fit noctu ac sepius donec ex toto remittat dolor. Sacculum hunc decoctum in aqua admirabilis fontis non improbo, potissimum si applicetur ventri in colico dolore à flatibus vel pituitosis humoribus.

Ad vermes ac lumbricos. CAP. XLVI.

Zeliluc.

Vvaldsborn
fons bitu-
minosus.

Göpping.
Langensch.
Aq. S. Iobi.

Catalogus
aq. ad lum-
bricos.

Lumbrici ab humidi pituitosi, crudi putrentisque nõ planè putridi, succi copiam interno vsu thermarum Belilu. facilius cedunt. Dort. Ander. de balneis dialogo. In Comitatu Birtsch fons bituminosus tempore Friderici Caesaris cepit innotescere vulgò Vvaldsborn dictus, lapidibus bituminosis infectus est, super aquam oleum albi coloris, non nigricans nec grauius olens vt Iudaicum sed potius odoratum apparet. Valet ad capitis defluxiones, dolorè dentium & aurium ex frigida causa natum: capillos capitis retinet: valet contra albuginè oculerum, tussim inueteratam, difficultatè spiritus, dolorè stomachi & frigidam ventris intemperie &c. Vermes ventris interficit. Bacc. Ceterum vermes ingeneratos enecant, extrahuntque aquae maximè amarae omnes, acres ac fortes, quales ex atramenti materia in Volaterrano, Acidæ, Porretanae, Trescurianae & ipsæ M. Catini salinae. Vvaldterus Riuus: Fons acidus Göpp. potus enecat lumbricos, sedat colicam & iliaca passionem. Iac. Theod. dicit aquas acidas in Langenschwalbach impaire vermium generationem, restituere pueros emaciatos ob lumbricos. Io. Göb. ait, aquas aluminosas S. Iobi pellere tæniae, quas lange vnd breite Würme nominat. Ruland. Vermes ventriculi enecant & expellunt nitrose, acidule Göpp. Auy, Vberkinge, Ebenhausen, Anneberg, Carolina, Teplica in Bohemia infectæ sulphure, nitro, bitumine, alumine, saxo, calcario, degranæ, Badenses. Haec ille. Vti credo pleraque ex praedictis prodesse ad pellendos lumbricos eorumue materiam educendã, ita etiam non dubito aquam nostram medicatam tantundem praestare posse. Verum cum lumbrici, tæniae, ascarides saepe non cedant etiã multis & vehementissimis remedijs, potissimum si fuerint in ventriculo, consulo vt statim à principio qui volent eas expellere, iungant axungiam Lunæ 2. vel sennam, rhab. agaricum & similia adiectis insigni eorum antidoto, S. contra, corallina, & fraxinella. Poterunt etiam mane aquam medicatam calidam bibere cum absinthio, centauro vel tanaeto.

Ad ani affectus, intestini recti relaxationem, mariscas siue ficus, hæc morrhoidas fluentes, suppressas. CAP. XLVII.

Ani proci-
dentia.

Tinesimus:

Intestino relaxato & tumido optimè conferre aquas aluminosas S. Iobi scribit Iob. Göbel. Ad eundem morbum vtilem etiam futuram aquam admirabilem non dubito balneo administratam & euaporatione, addendo candentem lapidem scissilem vel etiam aliquid aluminis. Laudarim etiam si post balneum, reposito intestino inspergatur puluis scissilis lapidis cum argilla cerulea vel bolo Teccensi: emplastro osi sacco ac inter fæminco appposito. Rulandus in seffum ad tinesimum parat ex fol. taphi barbati m. ij. & calyculorum sem. lini lib. ß. coctis in aqua. Idem: ad ani fluxum sanguinis eiusque conuersionem & pros-

eidentiam valent aquæ aluminosæ, ferratæ, gypseæ. Anî phlegmonen, proci-
 tia & rimas curant aquæ Badenses Herminæ, Vendingenses rimas & vlcera
 acida iuxta Antegast, Badenses Austria, Embenses, Glottenses; tumorè Vve-
 ringenses. Item: Mariscas auertunt, Piperinæ, Aquigranenses, Vvetingenses, id-
 que genus aliæ. Huc pertinet & hæmorrhoidum consideratio, siue eæ p.n. fluât,
 seu suppressæ: qua de re Dort. Hæmorrhoidum suppressio à frigidiore, crassio-
 reque sanguine melancholico, pituitoso, item obstructione &c. Et prouocentur
 potum solumque frequentem ac multum desiderant aquarum Belilucanarum.
 Baccius lib. 2. cap. 1. Vbi verò noxiè retentas hæmorrhoidaliû venarum fluxiones
 reuocare opus est, quæ mensibus ciendis commédantur in potibus maximè vsur-
 pandæ nitratæ, enæ, ferreæ temperaturæ, Porretanæ, Albulæ, vel blandis certè
 lauacris extimuladæ, sulphuratis scilicet, & quæ haud nimis exsiccent, vt Aquigr-
 grani lauationes, S. Philippi, ad aquas Pifarum & consimiles. Existimarim po-
 tum, balneum, fotiû ac potissimû vaporem aquarû fontis Admirabilis hæmorrhoi-
 dum turgentibus venis dolorem creantibus posse prodesse ac interdum aperire: si
 ægri id non impetrent, consilio medici iungant alia medicamenta vt pilulas pur-
 gantes, & alia topica. Econtra autem accidit interdum vt plus iusto fluât, in quo
 casu Baccij consiliû est l. 3. c. 1. Exsiccant hæmorrhoidas omnia calorifica & sicca
 nature balnea: habenda tamen ipsarum conditionis aliqua ratio. Oblongas enim
 & inflatas, quales ad thymos Cap. de pûdenid. vitijs appropriauimus, sanare vas-
 lent. Obstant verò dolore, mitiora adhibenda & minus acria, vt salsa aqua,
 & marina tepens, vel ex sulphure & alumine, vel ex antimonio in priuatis res-
 medijs comparata, & ex herbis medicatis adstringentia balnea. Faciunt aut-
 tem Porretanæ venis hisce fluentibus, Sazanarola teste, & eadem qualitate
 Albulæ. Faciunt & S. Cæsiani ebibitæ, de Ficuncella aque super cætera: quippe
 exsiccant, ac omnem serosam humiditatem è renibus, ventre atq; hepate abster-
 gentes, tam calidam quam frigidam eorundem intemperiem corrigunt eodem
 teste, ac viscus ipsum mirificè confortant, & sanguinem reddunt minùs flui-
 dum. Idem præstabunt Leucensis aqua, & Ferina in potu ex Germanicis,
 plumbeæ, gypseæ, omnes adstringentes, emplasticeque opplentes, & earundem
 virium medicata balnea arte facta. Item lib. 5. cap. 6. Aqua potulenta in Baianis
 Pugilli nûcupata, quæ vel eo nomine insignes meruit laudes quod solutum quaa-
 piam ex causa vêtrem astringere valet ac hæmorrhoidarum fluores: calidam ni-
 mirum acremque intemperiem remouèdo. Quare nec fortasse à ferro absoluitur,
 quemadmodum sunt ad ea confinia Solis & Lunæ & Imperatoria vocata balnea
 ferrata. A longis pârter febribus liberat. Idem lib. 6. c. 5. Aqua de Grotta sub Vi-
 terbio tam balneo quam potu atq; clysteribus colicam discutit, iliacam atq; hæ-
 morrhoidas. Rulan. Hæmorrhoidas supprimunt aluminosæ, ferratæ, gypseæ, Itè
 Plûbariæ Erkaujes, Annæberg, Badens, Heluetiæ, Hubbad, Vvending, Vvolicke-
 stein. Io. Gôb. Si nimîû & nimis diu fluant hæmorrhoides aqua aluminosa balnei
 S. Iobi miraculosè iuuat balneo ad vmbilicû & potu. Ego sanè nō improbarim a-

Rhagades

Marisca.

Belilucanæ

Aperendis hæmoth.

Bollenfium in hoc aff. vsus.

Hæmorrh. sistendis.

Aq. Pugilli.

Aq de Grotte

Aq. S. Iobi.

Bollenfes.

Acidula.

quam admirabilis fontis in balneo, modo non sit calidius nec mora diuturnior. In potu præferrem tamen acidas easque mediocri quantitate & non ea qua præscribuntur ad mouendam aluum. Poterit etiam addi axungia Lune & Sanguis draconis. Præterea anus aquâ mirabilis admixtis tepidè foueri. Non tamen res primendæ hæmorrhoides nisi tantus sit fluxus qui prosternat vires.

Ad Cystis fellis obstructions, Epiploï, Mesenterij Pancreatis vitia.

CAP. XLVIII.

Beliluc.

Obstrectio cystis fellis à crasso viscido lentoque humore vnde icterus flauus & alui excrementa multâ bile tincta more modoque obstructionis venarum mesaricarum curatur thermarum. Beliluc. vnius diei potu, alterius balneo, si alternatim his aliquam diu ægri vtantur: vt & aquâ stillatitia in pastu & extra cum saccharo vel melle: sale similiter reliquo post euaporationem & stillata tam aquam. Epiploï, Mesenterij & Pancreatis saburratorum tumores, ob ingluuiem nimij aut vitiosi cibi: item primæ vel etiam secundæ coctionis vitium (Dico primam & secundam coctionem more scholis recepto & vsitato, tametsi nulla coctio prima, nisi tempore, nulla secunda, sed omnes tertiæ reuera sint, hoc est, eadem sit ratio facultatis, functionis & vsus: diuersæ tamen partes & materie in prima & secunda quam in tertia concoctione) Sanantur modo iam dicto nisi quod in hisce affectibus contumacioribus vt plurimum remedia in longiore protelare moram oporteat: Dicitur. Cum obstructions & affectus prædicti non facile vni medicamento cedant, certe nec ita facile solis aquis medicatis profligabuntur. Necessè igitur est vt ægri consulant prius medicos peritos. Alioqui profuturus nostras aquas non dubitarim: poterunt enim victus ratione & potu aquæ calidæ mirabilis fontis præparari ad expurgationem. Vult enim Hippocrates vt vitæ corpora vt commodius euacuentur, id quod sine molestia fiet vsu triduo vel quatruiduo potus aquæ quotidie augendo: quem sequetur deinde purgatio, quæ institui poterit propinatis cathartics ex aqua. Nec displicebit postea descensus in solium ad dies quindecim modò sit moderatum quod non excalescat nimirum corpus & sitim pariat. Placent clysteres sæpe administrati ex aqua medicata sola vel alijs obstructions soluentibus ac etiam purgantibus additis. Nec displicebit potus acidularum per se si sitis, & hepar calidius: vel cum vino.

Omnis co-
coctio ter-
tia est.

Obstructio
affectus co-
tumax.

Bollenfes
sytuporum
preparan-
tium loco.

Solium.

Clysmata.

Ad locinoris morbos. CAP. XLIX.

Iecur robo-
rantes &
expurg aq

Ferreæ.

Iecur autem in aîmè, seu calidam patiat in temperiem, seu frigidâ, & quos cumq; adhibendo remedio, seu intrinsecus, seu extrinsecus, semper quæ robur visceri adiungant, desiderat, Galeno teste xj. Metho. Quam maxime prærogatiuam Ficuncelle potiones obtinent, mediocris ex calido fomite temperaturæ, eiusque ex feri portione admixta styptica, & quæ tamen noxia vndecunque purgamenta extrudens, cuiusvis huius visceris morbo presentanea est, vnde illi apud vulgus nomen Figatella inditum fuit. Post hanc est Villa Luca, non adeo expurgans, Calderiana aqua, & sub Carpis, similesque, quæ bibuntur.

Eur. Deinde aenea natura de Grotta, de Figyro, Ferina, quæ calidiores sunt prædictis. Nec minus subtilis substantiæ Fabarienses ex auro, & Porretana, tam potu, quam laucro ex alumine roborantes, vacuantesque, ac similes ferè tepentes Albulæ. Flumo loco nirate, quæ quantum quidem ab alijs firmandi facultate deficiunt, tantum reliquas superant species refrigerando infirmata, aperiendo obstructa, & purgando, vt multæ sub Baius, & in balneis Caldanelæ, Auinio, de aquis sub Pisis, aliæque. Eadem propterea ad morbum regium, & ad inflati ones excutiendas efficaces. Nec secus sulphuratarum balnea temperata, Aponus, Aquisgranum, Bathonia in Anglia, Mattiaca sub Maguntia, ne vulgares in Italia ieiuerem, & præter has temperatarum aquarum balnea. In frigidis verò, hepatici, seu qui obstructo, aut indurato viscere, toto abdomine inflantur, & Cachexiam illapsi efficaciora, & tam intus, quam foris calorifica magis digerentia, desiderant. Talis Aponus, & quocunque usu accommodus, Sanctus Martinus ad iuga Rhetia, Badenia in Austria, alteræ in Heluetia, Leucenses, Ferina, Lothoringia, Figurina, Grotta. Idem lib. 4. cap. 11. Calidæ quoque, & in balneis celebres aquæ sunt ad Castellum, cui Vicum nomen, sub Allecca oppiditione in Corsica, quæ pro aliqua mistione ferri, mirificè viscera, ac intestina corroborant in potibus. Hepaticos fluxus persanant vt Ferratæ reliquæ. Similes aquæ apud Morazanum castellum, diocesi Mariana, vbi scabiem sanant, vlcera exiccant manantia. colicos, & artuum dolores compescunt, usu balnei. Similes & ad Baricem Castellum. Atque hisce omnibus calidiores ad Talagum pagum. Itè cap. 9. Cum Alumine verò mineræ quoque sulphuræa est balneum, quod de Palatijs nuncupatur. Vbi magnifica balnei peruetusti, ad Serapidis templi vestigia apparent, cuius hodie quoque vulgare cognomentum seruat, Balneo de Monte Grotto, quod est in Patauinis ad simile ponitur Sauonarolæ, calfaciens, digerens, serosamq; excrementorum sobolem, quæ vitio hepatis in totum corporis ambitum diffusadi solet, valdè exsiccans. Vnde aiunt has aquas experimento, ieur tota sui forma respicere. Dortmund. Hepatis intemperies frigida, humida, flatuosa hinc dependet cachexia, hydrops: ex melancholico scirrbus siens pedetentim exantlanda. Ob id mane & vesperi terni cyathi aquæ Bilucanæ hauriendi: clysteribus ex hac aqua, fotu hypochondrij dextri, deinde litu ex limo cui additum sit spicæ nardi, cinnamomi, & mastiches momentum, vna cum oleo absinthino vtendum. Sabulo ad litus maris obruantur hydropici. Rulandus: Contra calidam intemperie iecoris & renum valet Kesselbron acidula quæ inficitur ferro, ære, atque calchanto Contra lecoris intemperiem calidam, inflammationem & obstructionem valent acidulæ Vberkingenses, Göppingeases, Ebenhusanæ, Auwenses, Leiming, Mè. ich, Ponterbern, Kesselborn, Kysing, & acidulæ aliæ. Item aquæ Embses Constantiæ. Contra lecoris intemperiem frigidam & humidam, & mala frigida conducunt Badenses Herciniæ, Austria, Villacenses, Teplicæ, Abecenses, Pueringenenses, Dalsingenenses. Iecoris dolori, tumori & scirrbo conferunt sulphurata, Badenses Austria, Antegast, Badenweiler, Item

Afner.
Aureæ.
Aluminosæ.
Nitratæ.

Ad ietherum
& inflationes hep.
Sulphurææ.

Frigidæ hepatis intèp.

B. de Palatijs Viterbij

Ad calidam intemperie hep. & renum.

Ad iecoris intemperie frigidam.

Obstruções.

obstructiones iecoris, splenis, pulmonum, renum, vesicae, aliorumque viscerum & partium aperiunt Badenses Heluetiae, Göppingenses, Vvildbad, Leucenses, Pisperinae, Cellenses, Hubbenses, Badenweiler, Leonstein, Vvaldsborn, Niederborn, Auv, Pberkinge, Deinach, Bassenheim, Medich, Dalsing, Glottens, Keefwasser, Kronenberg, Laubach, Vuillacenses, & salulae, sulphurate & c. lo. Gd. dicit magis quam utilitatem esse aquarum aluminatarum S. Iobi in obstructionibus lienis & hepatis siue potu siue balneo: comendat etiam ad icterum. Fortè non minor erit vis tollendae obstructionis in aqua admirabilis fontis ob subtiles partes salis, potissimum si stillatia aqua sumatur cum cicchorio, agrimonia, & similibus: Praefero tamen in affectibus hepatis & potissimum calidis acidulas Göppingenses & Yebenhausenses, Peters & Lingenbergenses, Licebit etiam vti nostris aquis Bollensibus ac ad preparationem euacuationi praemittendae in obstructionibus, vt icterus & tumoribus: Conueniunt etiã enemata. Augeri potest vis aquae tum ad purgationem tum ad apertionem iunctis medicamentis internis & externis vt facit Dortomanus. In tumore hepatis frigido pituitoso non oberit litus cum aqua fontis nostri, bitumine, pyrite & lapide scissili ac alijs, quae poterunt dextrè à perito medico assistente praescribi quem requirunt hepatis morbi, ne incuria magis ledatur hepar siue nimio potu, siue nimio aut calidioro balneo: quo moderatissime vtendum sentio ne à calore actuali balnei incalescat hepar, excitetur nimia sitis, ac ex nimio potu sequatur hydrops. Calida intèperie hepatis laborantibus omnino censeo abstinentum à lauacro, nisi interdum lauent vt obstructio pororum tollatur ac earatione exhalare melius possint acres aliqui vel maligni vapores in habitu corporis per mediocres sudores, vel insensibilem transpirationem vel si adsit aliqua scabies, cuius reliquiae melius euacuandae aut resoluendae. Verum caueant à diuturniori mora in calidioro balneo, quam etiam in aqua non medicata in his affectibus improbarim.

Bollensium
Aquis.

Ad lienis affectus.

CAP. L.

Icterus vitæ
ginum.

Lienis intemperies, frigida, humida, pituitosa, melancholica: Scirrui ab arteriarum calore destitutarum obstructione adstrictioneue multiplici plexu in liene. Quin & ab arteriarum crasso humore refertarum in liene obstructione sepe icterus niger (maximè virginibus cum primam catulline incipiunt) alui astrictio, cachexia, hydrops oritur. His affectibus conueniunt thermæ Bellilucanæ & eandem cum hepate curandi methodum desiderant. Sed quia hoc in dextro, ille in sinistro stabuletur hypochondrio, vtendi modo variant, Dort. Eadem ratio in ministrandis circa lienem balneis quae in hepate esse debet: nisi quia pro ratione huius visceris, solidioris ex natura substantiae, frequentius ab intemperie frigida, humidaque ledi solitus, calidioribus, & magis subtilis essentiae potibus gaudet lien, & quae simul egregie firment. Quare lienosis, id est obstructione patientibus, duro, oblongo, ac tamido ad sensum hypochondriosis

nistro, ferratæ aquæ (vt Rasis est author) à proprietate conueniunt, quales supra paulò recensuimus multas. Deinde æneæ, deinde nitratæ, deinde aluminatæ omnes in potibus: Vel in balneis calidæ omnes, & cum viribus digerēdi, nec ferro exuta ob eandem affinitatem, quales Caldanelle sub Senis, de aquis in Liguria, sub Luca, sub Pisis, sub Viterbio, in Hispania multæ. Præseruare à licnis morbis Anticoli aquas vsu comperimus, & similiter aquas ab vrbe, Acidulas Saneæti Iohannis: confert quoque obstructo visceri lixiuium ebibitum eiusdem Rasis Medici auctoritate, vel quales naturales aquæ aliquæ in Baiano produntur, quæ cineres, ac pumices elambunt. Galenus in ix. de comp. Med. secundum loca ex Triphone marinam quoque commendat in potu cum vino, ex balneo tamen aquarum dulcium, ac malagmate: Et idem discussoris rebus illutamentum, salsum, sulphureosum, ferreum, actu calidum, quælia ad nervos contractos, & in articulorum tumentijs idonea esse comperiuntur. Calix vero intemperei, ac inflammato lieni, satis quæ hepatis adscribuntur faciunt, Baccius. Rulandus: Contra lienis vitia omnia opitulantur aquæ ferreæ, sulphuræ, dulces: imprimis vero Piperinæ, Leucenses, Gebersweiler, Badenses Herciniæ, Bertringenses, Annæbergenses, Auwenses, Saurenthal, Montebaur. Obstructiones lienis jecoris, resnum, aliorumq; viscerum aperiant Syluestres, Glottenses, Göppingenses, Vberking, Ebenhausanæ, Vvolckenstein, Leucenses, Piperinæ, Cellenses, Leonstain, Niderborn, Brintzbach, Mendich, Heilborn. Lienis obstructionem & intemperiem calidam depellunt acidulæ Auwenses, Vberkingens, Ebenhausanæ, Leueningens. Ponterborn. Lienis tumorem, duritiem, inflammationem, doloremq; curant aquæ salsa, sulphurata, Casteininæ, Löffingens. Badweiler, Bassenheim. Lienem extenuant acidule Kerlich, Kesselborn, Kissing. Montebaur. Lienis intemperiem frigidam emendant Badenses Herciniæ, Dalsingenses, Væringenses. Hæc ille. Scribit Præceptor meus Rondeletius, Tot sunt morbi & tales in splene, quot in hepate: Quare simili modo & simili methodo & fere eadem materia medica curantur: In hoc tamen differunt, quod morbi splenis. valentiora remedia incidentia ob materiam quam continet terream & crassam requirunt. Verùm quia fortiter aperientia ledunt hepar, in internis cauendum. Hæc cum ita se habeant non erimus prolixiores: tantum monebimus, nos plures facere in huius affectibus balnea quam in hepatis: Præterea etiam nos magni facere enematam, quibus addi possunt fortius extenuantia, aperientia, purgantia, hæmorrhoidalis moentia vt depleatur splen sine hepatis noxâ. Cum potu etiam possunt addi Scelopendrium sive Ceterach, Tamariscus. In topicis lutatione cum oleo sapparorū, soti additis corticibus eorū & similibus poro arbitrio periti medicū.

Ac. marina.

illucamētū.

Contra Lienis vitia.

Hepatis & lienis iisdem morbi, eadem que fere remedia.

Ad Hydropem.

CAP. LI

Hydropsi omni incipienti occurrit aqua Grotta: confirmato autem non hæde solet prodesse. Similiter & Serapidis balneum cum ferro. Vt vitio autem hepatis confirmato pauca spes in omnibus balneis esse debet. In curatione. n.

Hydrops
cōfirmatus
balneis nō
cedit.

hydropis prima statim se exhibet redundantis aquæ vacuatio, cui rei quamquam aliqui nostri veteres aquarum naturalium potiones, & balnea consulunt: docet tamen experientia, ac ratio, non esse eis admodū confidendum. Verendum enim in potionibus est, ne aqua aquæ addatur. Itaque æger siue ex viriū imbecillitate siue nimio onere succumbit, vt aliquos vidimus ad hoc remediū inbiantes in ipso etiam vsu miserè perijisse. Balnea verò, quamquam calorifica, & fortia, vel nequicquam sunt tumenti hydropi, vel certè prosunt tantum in sine & vacuatis aquis. Quocirca tria iudico necessaria: hepatis robori primo, ac perpetua curatio: ne esse intendendum. Secundo factò hydrope à balneis abstinendum, & tertio tentanda balnea, vel in principio, si ita ratio postulare videatur: vel certe in fine. Quæ vteri vitio vel lienis coaceruari solent humiditates, & in Ascitis specie principio, vidimus nitratas, ac salulas quasdam modicè purgatorias sanasse in totum & sola in Marinis balnea, & quales probauimus Grottæ aquas calorificas, digerentes, roburque visceri, ac nutritorijs reliquis adiungētes, adbibitis aliquandiu ad finem, vel sulphuratis, similibusque calidis balneis, vel ex marina aqua. In Tympani verò discussoriæ omnino facultatis esse oportet aquas, siue in potibus in principio tentanda sint, siue in balneis sub fine: quando idonea quoque est vaporibus ipsarum calidarum fomentatio, qualis ad Corsenam commoditas, ad Aponum, ad Baias, ad Puteolos, nec minus super saxa, barenasque calentes sub Sole recubitus insolatusque. In Hyposarca denique assidua profunt illutamenta præter cetera & in marinis, salsis lacunis, atramentosis paludibus in sulphureosis calidissimis quantum vires sufficiunt, lauari. Adde incomparabile remedium ad omnem hydropem in puluere ad aquas calidas in Ischia voluntari, atque insolari. Ex Plumbo balnea in Lothoriagis omni hydropico permira habentur, Fabariensia, Badenia vtraque. Calidæ ad Viennam ad fines Bohemiæ cum lutamentis, & infra sub Buda aliæ. Acidum & valdè potens Stygianum ex nostris, non longè ab vrbe, & Sabatinum valde acre, Bullicanum Viterbÿ feruidum, Bulla saliens ad Puteolos, Thermæ in Sicilia, calidæ ad Lucum Augusti in Hispania: quæ omnes vbique calidæ ad Hydropem valere ab authoribus promittuntur. Omni item hydropi ex salsis clysteria vtilia sunt. In herbis medicatis similiter decubitus, insolatus, ex sudatio saburratio, quin sub tritici ascervo, aut salis, dum calent, volutari valde conuenit. Nec minus stuphæ, hypocausita, ac Pyriateria, Baccius Idem lib. 4. cap. 8. Prope calidas in Enaria insula sunt spelunca, est vsus Arenationis, cui fortasse parè facultate non inuenies in totâ Italia. Siquidem natura soli sponte calida, ac sicca cum sit totaq; materis sulphureæ ac aluminosæ, discussoriâ obtinet virtutem egregiam. Quamobrè defossa ad genu scrobe calenti puluere obruuntur, tecto tamen sub tuguriolo capite ac mutato sæpius puluere vbi refrixerit. Iuuat Hydropicos supra oë remediū, podagricos tumores, discutit, hystericas ventre inflato mulieres sanat, artuum tumores resoluit. Paralyfin firmat, neruorum contractiones quæ ex humiditate ac frigiditate pendent distendit, omni frigide ac humide intemperiei conuenit.

Ad Tympanitem.

Balnea,

Saburratio.

Sudationes sicca.

Idem

Idem cap. 10, meminit balnei Porcetani Aquisgrani quod lapidem in alucis facit: cuius præcipuus sit usus in balneis, quibus valde exsiccet, humidis idcirco defluxionibus articularum, cutisque affectionibus idoneum, ventriculo humecto ac nauseabundo opitulari, hydropisim, laxosq; tumores id genus extenuare. Gal de simpl. facul. l. 1. c. 7. Salsæ, nitrosæ, sulphurosæ, bituminosæq; omnes aqua inter cutem laborantibus peritiles. Ambrosius Pareus lib. 25. cap. 42. de med. facul. & compos. Aquæ calidæ morbis frigidis & humidis auxiliantur: membrorum inflationes hydropi, ictero, ab humoris crassi lenti & frigidi obstructione supervenientes tollant &c. Vtiles cutis defecationibus, herpetibus, elephantiæsi, lepræ. Vitandæ tamen sunt naturis biliosis & feruido hepate præditis: Nam cachexiam & hydropem icore affato inæherent. Fallopius de thermis capite 17. de balneo Aponensi: Facit ad leucophlegmatiam, nec non ad hydropem particularem ventris, si præcipue æger utatur huius aquæ vaporibus, id est stufis. Andernacus: Omnis aquæ inter cutem species quamvis balnearum aqua in primis discutiatur: tamen etiam luto ventri obducto. Item aquæ Vicedadensis calidæ admodum potus ad aquam inter cutem ex frigida & humida materia contracta convenit. Idem, Aquæ Ferinæ Vvildbad paulò magis quàm temperatè calidæ sulphure, sale, & lumine imbutæ. Potæ quidem icoris & lienis obstructiones in aqua inter cutem & morbo regio aperiunt. Idem, Aquæ Cellenses tepidiusculæ malo habitui & aquæ inter cutem subveniunt potæ. Idem, Aquæ Vvembdingenses manufactæ calidæ humores, & aquam inter cutem discutiunt. Idem Aquæ medicatæ in Zuckenthal sulphuris, aluminis, nitri & salis participes hydropicis, flatuosis tumoribus, anbelatoribus, vteris frigidis & alborum fluori, lassis & scabiosis in balneis conferunt. Idem, Aquæ calidæ domus novæ in Italia ex alumine & sale copioso, calcis & cineris modicè participes, aquæ inter cutem ex frigida intemperie contractæ potu vtilis. Idem, aquæ Asinella in Italia ex ære constant, sulphuris participes: hydropicis, obstructionibus viscerum & vteri collectionibus potu vtilis. Loban. Geb. ait aquarum aluminosarum Sancti Iobi usum consumere humiditates facientes hydropem, si hydrops non sit inueteratus & confirmatus. Item postea, potu & crebro balneo optimas esse ad tumentem ventrem siue hydropem, icterum & spleneticos affectus: id scio inquit, non tantum auditu, sed etiam experientiâ. Rulandus, Hydropicos sanos faciunt aquæ nitrosæ, salsæ, maxime autem Vvendingenses, Vveringenses, Vvolckstein. Vvalisserbad, Vveisbaden, Sultzberg, Annabergenses, Auroenses, Anstegast, Aquisgranenses, Dalsingenses, Leucenses, Badenses Hercyniæ, Austria, Goppingenses, Teplizæ, Abecenses, Vvillacenses, Vberlingenses, Brugenses, Pæperinæ, Syluestres, Cellenses, Zuckenthal, Belleribal, Heylborn, & reliquæ aquæ atque thermæ calidi & sicci temperamenti. Item ad tympanitem commendantur aquæ Bertringenses, Castein. Iac Theod

A. Porcetā-
Aquisgran.

Aq. Aponē-
ses.

Aq. vic eba
denfes.

Cellenses.
v vending.

Aq. in Zu-
ckenthal.
Aq. domus
novæ.

Asinellæ.

Catal. bal-
ad hydropē

Bollensium
administratio in hy-
drope.

dicit aquas acidas in in Langenschwalbach tollere cachexiam, cōsumere hydro-
pem & potissimum Asciten: adeoq; & ab hydrope præseruare. Ex eodem demō-
stratum aquas quæ spiritus sulphuris habent vtilis esse hydropicis. Cum autem
admirabilis fons eos etiam habere videatur & præterea aliorum metallicorum
ad hydrope facientium, non dubitarim asserere vtilem esse etiam admirabilem
fontē modò hydrops nō sit deploratus, & consilio adsit peritus medicus, qui prius
hydropicos præparet ad balneum, impediatur à nimio potu, caueat ne hepar nimium
incalcescat, procuret fluidā aluum, moueat vrinas & sudores alternatim, potissimū
per vaporarium à nobis institutum, & nominatim in leucophlegmatia.
Aridet quoque nobis medicamentū Tabernæmontani, potissimum si hydrops
sit Ascites, de quo sic scribit lib. 2. cap. 39. Medicamentum ex aqua sulphuris ad-
uersus hydropem. Accipe tres manipulos seminis lathyridis, salis m. 1. Contunde
simul & cum aqua sulphurea fac pultem, quæ extensa supra pannum applicetur
tumentum ventri, manifestè videbis aquositate consumptum iri cum di-
minutione tumoris. Eodem modo in balneo admirabili præparatur medicamentum
cum lathyride, sale, addito lapidis scissilis & pyritæ tenuissimè triti m. 1. β. ab-
domini applicetur post euaporationem & tamdiu permittatur donec siccetur
totaque nocte maneat donec sequenti die lauacrum, in quo non nimium diu
hereat, abluat. Possimus etiam arenationem artificialem instituire.
In vaporario crebris foraminibus pertusi aluei caldarium vaporibus ex-
cipiendis superponentur: puluere lapidis scissilis, cuius quantitas maxima
esse debet, pyritæ, gagatæ interiecto panno lineo aut canabino densi-
simo (ne puluis per foramicula excidat) replebuntur. In his volutabit æger,
aut partem tumentem detirebit. Vaporations cum videam ap-
probari in hydrope & leucophlegmatia, quæ eius species à Fallopio de thes-
uris cap. 15. Si quis igitur eâ sine hydrope anasarca laboret & velit vti aquâ
medicata admirabilis fontis, suadeo cum Montagnana tract. de balneis
Patauinis, vt. potius recipiat vaporem aquæ in hypocausto quàm balneet:
Idem suadeo agendum in tympanite. Addit Montagnana magis iuuari la-
borantes tympanite decubitu super saxa vel lateres aquâ balnei calefactos:
Se vidis ex vapore maximum iuuamentum, & vt vtar eius verbis, in præ-
dictis morbis & in duritiebus nervorum, & ad sedationem dolorum à ma-
teria frigida & flatibus procreatorum. Suaferim ergo vt vis aquæ no-
stræ augetur iniecto lapide scissilicandente qui facillè excitabit vapores ex-
tenuantes, siccantes, & excalescentes. Potum acidularum interdum vtilis
lem aduertit & nominatim anno millesimo quingentesimo nonagesimo sex-
to Grisebachianarum cuidam insigni viro magna cachexia & hydropis prin-
cipio laboranti. Alter autem æger egregius vir præterito anno eorundem va-
su in hydropem incidit, qui tamen Deo ita fauente, varijs remedijs longo
tempore administratis curatus est. Qui sibi timebit ab hydrope non bibat
aquas nostras nec acidulas sine consilio: & inter alia hoc diligenter obseruet:

Pptus aci-
dularū an-
ceps euen-
tus, noxius
magis quā
vtilis.

vt consideret an aqua rejciatur pro ratione ebibitæ, per aluum, vel vrias
nas vel sudores: quibus euacuationibus non succedentibus, earum vsus
non carebit periculo.

Ad lumborum, renum & vesicæ morbos.

CAP. LII.

Renum verò affectus, viscerum, & maximè hepatis, cui videtur ministerio
subesse, rationem in Balneis consequuntur, ac vesicarenum. Vexantur
autem renes calidæ intemperiei affectu vt plurimum, tum quia primarij,
latiq; venarum, & arteriarum caudices eò trãseunt, tum quia renũ ipsorum subs-
stantia laxa pinguitudine admodum inflãmabili quæ ex sanguinis ibi serositatē
luxuriat, participat. Vnde ex leui quacunque causâ, vel exercitio immodico, vel
percussione, vel ponderis leuatione, vel cibarijs calidis, vel etiam venere, incans-
descere solent, & inde lapides in materia ibidem cruda, & crassa gignuntur, in-
becillitates in tenui humido, inuoluntariæ pollutiones, fluores albidj, diabetica
passio, inflammationes, vlcera, morbi immedicabiles. Primæ curæ ergo debet esse
calida intemperies, cui per easdem balneas super cætera rei medicamentaria res-
media, occurrendum. Purgantes scilicet subtilis, & mediocriter calidæ essentiæ,
aperientes, digerentes, vt nitrata, atq; enecæ, vel non in decores, si ad robur conse-
rendum ferro quadãtenus participant. Quæ scilicet & detergunt simul uiscera,
& confortant. Quæ sanè virtute ad eos etiam qui sanguinem mingunt, siue ipsa
debilitas renum in causa sit, siue laxitas vasorum, siue humorum tenuitas, hæ-
iure balnei ebibitæ aquæ mirificè probatur: Ficuncella, Grotta, Tigrum, Villa,
Plaga, Iuncaria, Gibberosum, Porretana, Albulæ, Aponus priuata virtute, & in
externis permultæ. Quæ & arenulas, calculumq; tam è vesica, quam renibus
conterere, ac extrudere pollicentur, & vrias prouocare. Nec est dubitandum,
quomodo possint medicatæ aquæ harenulas extrudere, aut frangere lapidem, cū
ex aduerso pleræq; ex dictis aquæ præsertim ferratæ, & aluminosæ, manifestè
lapidescant ipsæ, qua transeunt. Nam in omni ferè medicinæ vsu, satis quisque
deberet contentus esse experientiâ, qua scilicet liquidò patet hanc aquam ebis-
bitam facere ad lapidum vitia, quicquid exterius moliatur contrarium, præser-
tim quia ratio diuersitatis huius est in promptu: Nam vnus rei non est eadem
dispositio intra, & extra adhibita, in corpore humano, & in alijs rebus. Nam ex
summi Philosophi decretis, non sit quodlibet ex quolibet: Sed determinatum
ex determinato. Aqua hæc super terram lapidem gignit, lapidem ebibita homini
detergit, extenuatq; euidenter lapidem, & ducit arenulas. Tales manifestè
effectus cõtrarios videmus in Albulis. Quin Anienis fluiuis, quacung; pertingit
lapideam facit terram, & ligna, & cortices: & tamen Tybure toto fere
anno turbida bibitur, & rarissimè tamen lapidum vitia sentiunt, nec harenulas
Porro eiusdem facultatis, ad vrias prouocandas, & ad calculos sunt Porretas

Intemp. cal.
& eam se-
quentia.

Ad sangui-
nis mictū.

Ad calculos
& arenulas.

Quomodo
aquæ ex-
trinsecus la-
pidescētes
lapidem frã-
gant bibitæ
digrēssio.

ua, Villa Luca, Paganelli balneum sub Viterbio, Tritoli, & Tritolæ pari nominis virtute Puteolis. Petreæ ibidem dictæ aquæ; Sancti Georgij insignibus ad Baias, Furnelli, & Succellaria, quos fontes laudat ad hoc Plinius in Ænasia, aquæ ad Tungrim in Gallia, quæ hisce affectibus antiquissimæ laudis sunt. Fiderij item fontes in Rhetia, Cellenses aquæ in Heluetijs, Fabarienses, Ferrinæ; plures aliæ. Acidæ subindè aquæ, quarum in renibus vesicæque, & meatibus vrinæ expurgandis prima est prerogatiua, qualis in Stadiano Dimidia, in Venafrano Acidula, ad Theanum Sidicinum Plinio, ad tres fontes extra urbem porta Tergemina, aqua Anticoli in Campania, Acidula in Bergomensis, acidæ ad Goppingam, ad Rotenburgum, & aliæ in Germania, quæ omnes & in potibus priuatis bibuntur. Balnearum enim Solia aut disponunt, quemadmodum mollia quedam & bituminosa, aut dolori leniendo ministrantur, qualia priuatim ex temperatis aquis, vel hydrelæo, vel oleo balneæ, & emollientia eius generis, quemadmodum & ex Iudaico lapide per artem medicata aqua, quæ calculis à tota essentia facit in potibus: Eædem omnes aquæ, ac similes vrinæ acritatem ardensque, & inde natam stranguriam, vel mingendi impatientiam sanant præter cæteras medicatas, inflammationes arcet, vlcera abstergunt, curant que, in quo maximè Albulas in Latio celebravit Aëtius ex Archigene, & nos Porretanas, Viterbienses, Lucanas, Cassianenses, in Tuscia, vt insigniores adducã. Ad quos omnes affectus, Vesicatorias dictas in Tuscia, ob vesicæ proprietatem celebrat Scribonius Largus. Eædem inuoluntariam siccant seminis effluentiam, nocturnas pollutiones improuisam per somnum emissionem; diabeticum fluxum, & sitim exinde nata inextinguibile, Maximè vero laudatur, in potibus medicatis expurgando, pro ferri quæ aliquando impressione, vim quoque insignè obtinent roborandi, deinde æneæ deinde aluminatæ, deinde nitratæ, postremò salsæ, & quæ extrinsecus balneæ utcūq; profunt, ex ferro uero admistæ, vel plūbo, vel alia minera, quæ actiuus sint qualitatibus temperata. Nam obstructis aperientis, tum in renibus, tum in vesica, ac frigidis earundem intemperantijs corrigendis; satis ex prædictis balneæ eligi possunt, Baccius. In Baianis Gibberosi aqua potabilis quidem, ac super aliam quancunque in renibus inuandis efficacissima perhibetur, meatus urinaris aperiens, abstergens, firmans, æneus lūs mucosæque in his locis hærentes extrudens, fluores muliebres ex locorum imbecillitate mirificè sistens. Idem; Nitrosa Sancti Georgij nuncupata aqua lapidem frangit. Idem, Paganelli balnei aquæ secundæ in Viterbiensibus laudis: sanè quæ à Grotta celeberrimæ aquæ tum naturam tum virtutes æmulatur ex nitri natura limpida, iucunda & potulentæ cum virtute soluendi ac prouocandi vrinam. Tritolæ sub Viterbio aquæ arenulis, calculisque extrudendis comprobatæ. Fallopius de thermis cap. 11. Aquæ thermarum potatuuat renes & vesicã quia per has partes transit: Vnde Archigenes exhibebat medicatas aquas in affectibus vesicæ, & Scribonius & Marcellus Vesicularias dictas quia facerent ad affectus vesicæ. Idem: In Regiensi ditone apud Castellum Brundusium. est fons aquæ medicinalis frigide, cuius aqua pulcherrima, habet nescio quæ

Ardori vrinarum.

Inflammationibus.

Vlceribus.

Censura aquarum ad vlcera & reuocandis morbos.

saporem salsum, sed illum minimum vix que perceptibilem, ea aqua bobus gratissima. Anno 1488 à Christo Salvatore nostro nato capit ineunte æstate inter boues grassari talis epidemia; vt omnes mingerent sanguinem, & omnes illi boues qui bibissent vel biberent dictam aquam sanabantur: aliorum autem locorū boues, quibus non erat data facultas bibendi, moriebantur: Quod vbi obseruatum; omnes finitimorum locorum pastores suos boues ad illam aquam duxerunt. Tãdem res à bobus ad homines deuenit, & cum quidam paterentur circa vesicam, cœperunt analogiã quadam argumentando in potum assumere, & aliqui excreuere arenulas, aliqui lapillos, aliqui saniem, & sanati sunt: Quæ res demum deuenit ad medicorum aures, qui aque illius vsus pro affectibus virgæ & vesicæ comprobauerunt, & hæcenus illius vsus ad talem affectum viget: Idem cap. 17. de balneo Aponensi. In potu aqua hæc iuuat renes & vesicam, cum repleti sunt renes arenulis vel materia pituitosa multa, vel si adsit vlcus, modò absit inflammatio. Similiter vlcerebus vesicæ prodest, maxime si non possunt retinere lotium, ita vt die noctuq; & semper mingant, propter resolutionem musculi vesicæ: In hoc affectu nihil est præstantius quàm vsus istius aquæ tum in potu tum per insectionem, quia aqua ista exsiccac, digerit, calescit & roborat partes. Andernacus, In nephritide & vrinæ difficultate solent etiam quedam condita & pulueres exhiberi post balneum, vel aquæ potionem, nempe El. Iustinianum aut Lithontribum dictum, vel medicamentum quod recipit: Nucleorum persicorum, cerasorum sing. ʒ. ij. Dauci, Seseleos montani sing. ʒ. vj. Sem. fœniculi, anisi, Glycyrrhizæ sing. semunciam, Artemisizæ ʒ. i. Zacchari modicum. In puluere mixta hæc aqua cochlearis instar ex vino albo tenui vel aqua naturali (fortè minerali) si huic malo conuenit, assumi debent. Aliquando Zulapia quedam vel decocta que renes & vesicam affectam respiciunt, leniterq; vrinam mouent, quælia optime fieri possunt ex Benedicta siue Garyophyllata, Aquilegio spinoso, Caraduo benedictò & similibus: vel ex aquis aquilegij spinosi; adiant hîc vtriusque sciscunciam, olei ex granis juniperi guttis tribus: Idem: Aquæ ferinæ potæ renum & vesicæ calculos expelunt, vrinam mouent, ventriculorum & intestina confirmant, colicos dolores sanant, appetentiam tibi mouent: In balneis etiam præ ceteris calculos eiciunt quod sepe vidimus cum in alijs tum in muliere quadam proeclatæ ætatis, quæ lapidem oui columbini instar insidens aquæ, ad extremam vsque vesicæ ceruicem excernebat, cui illè adeo impactus erat vt sine auxilio chirurgi exire non posset. Eodem tempore etiam concionator quidam pituitæ quandam materiam adeo viscosam & longam, vt intestinum quoddam videretur, per vesicæ canalem reddebat. Idem, Vvëmbdinges aquæ manufactæ calidæ sulphure, alumine & nitro constantes, valent ad renum & vesicæ calculos, adeo vt quidam à chirurgus malè curatus illius vsu quadraginta calculos reddiderit: vrinam non retinentes sanant. Idem: Aquæ à terra dictæ vrbis veteris aluminosæ & ferreæ, purgant renes. Idem, Aquæ Carpensens in Italia frigide, odoris fere nullius, non adeo grati saporis, aluminosæ & modici sulphuris; salisque participes renum &

Boues min-
gentes san-
guinem.

Aq. Aponens.

Vlcera ve-
sicæ.

Aq. Ferinæ.

Vvëbding.

Terrestres.

Carpensens.

vesicæ exulcerationi conferunt & alia vlcera conglutinant. Idem: aquæ in *Apru-*
lia à Petra dictæ quod *petræ calculos conterant expellantque*. Idem: *Sons Vvalds-*
born valet ad calculum insigniter & ad vesicæ flatum, nec non ad vteri strangu-
latum, & eius prolapsum. Idem: *Aquæ medicatæ iuxta Vberkingen plumbo,*
ærè, & sulphure, frigide erumpunt, ad vesicæ & renum vitia calculosque vtilis
in balneis. *Vvalterus Rinus in speculo sanitatis dicit esse balneum calidum in*
Alsatia Gebersweiler constans alumine, nitro & ferro potu frangens calculū re-
num & vesicæ. Si vera dicit, nō dubitarim asserere admirabilem fontē idem præ-
stare posse ob mixtionē metallorum quæ in nostro cognita est, in illo ignota. *Reiz-*
næus Solinander de eodem: In Alsatia inquit, non procul à Geberswiler, sunt
aquæ calidæ quibus hactenus nullū sulphur ascripserūt, nec euidenti argumento
assignare possunt. Eidē postea sunt aluminosæ, nitrosæ & ferratæ. Io. Gob. scribit
aquas aluminosas S. Iobi vtilis esse in potu & balneo ad renū & vesicæ calculos,
ad dysuriā, stranguriā, urinā purulentā & sanguinolentā, modò non adsint ca-
lidi tumores. Ego præferrem admirabilis nostri fontis aquas, quia non ita astrin-
gunt. Rutād. Contra spinæ dolores valent Carolina, Elbogana Bohemiæ sulphu-
ris & aluminis participes. Löffinge oppido Furstenbergensi aquæ frigide sale,
nitro, & alumine constantes, Bertringenses. Idem: Contra lumborū morbos præ-
stant aquæ sulphuræ & harum species. Nephriticis vtilis sunt cupræ, dulces,
Leucenses, Auwenses, Luterbach, Episcopi Argentiniensis balneū sulphurcū, Ca-
rolina, Keswasser, Syluest. Volckenstein in Misnia imbutæ aquæ per multo a-
lumine, pauxillo pyrite, atq. bitumine. Itē, Contra renū morbos & dolores iuuat
aquæ æræ, salsæ, Badenses Helueticæ, Herciniæ, Plumbariæ, Bellertbal, acidula
in valle Beletthal ex ferro, calchanto, & sulphure pauco profluens, Annæberg,
Vveringenses, sulphuratæ, bituminosæ & salsæ aquæ. Renū chron. mala Piperinæ
sanant. Renes refrigeratos Bertringenses. Renū exulcerationē Carolina, Renum
inflamationē & calidā intemperie Cellenses, Embs, Kissing, acidæ infectæ sale
multo, alumine ac calchanto: acidulæ aliæ. Renū arenā & calculū tollunt Sylue-
stres, Badweiler, Ribbaçes, Brintzbach, Castein, Embs, Brigenfes, Keswasser,
Sultzberg, Schweiningen balneum particeps sulphuris atque aluminis, Vvat-
weil, Eideris. Idem, Calculum vesicæ & renum rumpunt, dissipant, educūt aquæ
sulphuratæ, aluminatæ, auriferæ, salsæ. In specie Aquisgranenses, Annæbergen-
ses, Badenses Helueticæ, Castein, Dalsingenses, Keswasser, Luterbad, Vveringens-
ses, Volckenstein, Zellerbad, Vvildbad, Erckauenses, Egentina, Badweiler, Fi-
deris, Brintzbach, Piperinæ, Marggraffbad, Leuckerbach, Schweiningenses,
Embsenses, Hubenses, Vberlingenses, Vvaldsborn, acidulæ in Leuningen, Birck-
feld, aquæ in Mendich, Niderlonstein, Saurenthal, Kissingen, Carolina, Vven-
dingenses, aquæ ad degra, Kronenberg, Sultzbran. Stranguriam auferunt Dals-
singenses, Teplicæ, Annæbergenses, Vvendingenses, Vveringenses. Idem: Urinæ
difficultatem, ardorem & suppressionem tollunt, urinam, prouocant, & corporis
viscera per eam purgāt, aquæ Badenses Helueticæ, Herciniæ, Cellenses, Hubbad,

Vberlingen, Vvendingenses, Vvisbad, Aeganae, Annabeyg, Antegast, Vvesterbad, Syluestres, Heylbrun, Balneum aquae dulcis calidae. Vrinam non retinentibus conferunt ferratae Vvendingenses, Bertringenses. Idem eodem lib. de balneis praescribit in seffum ad arenam renumque calculos. R. Raparum num. v. Nasturtij 4a Inseffus.
quatici, Polygoni ana m. iij. Incisa lineo sacco indantur ac incoquantur aquae quantum satis est in seffui: vtatur aeger tempore paroxysmi & vbi ingens vrget dolor. Haec ille. No displicet augeri vires aquae admirabilis in coctis herbis: verum malum meliloto vel chamem. vel aliqua planta vrinam mouente vti quod dubio polygono Polygoni.
refrigerate & astringente: de quo ait Gal. l. s. simpl. Refert Diof. quod & vrinam prouocat exhibitum stillicidio seu straguriam affectis, no tamē affectu ritē discriminat, in quo ipsum dari expediat. Ad vesicae calculum & stranguriam praescribit in seffus frequentem vsum ex Raphanis x. incoctis in aqua. Ego si calculus sit magnus in vesica, existimo potius nocere quam prodesse. Iac. Theod. dicit aquas Raphanus.
acidas in Langenschwabach vtilis esse in omnibus morbis renum & vesicae, Langensch.
pellere arenas, impedire calculum, expertum esse & singulare remedium ad dolores lumborum & renum a calida renum imperie, vnde corporis extenuatio: repurgare renes, vteretres, & vesicam exulceratos & purulentos, non autem curare. Pantalco c. is. scribit, aquas thermarum Tigrinarum facere ad Nephriticos, & lumborum ac vesicae dolores, aperire obstructions renum, materia viscidam pellere ex qua fiunt arenae, ac extenuare incrassatam, vt in seipso est expertus, vt qui ante balnei vsum cogeretur rectus scribere propter dolorem dors. postea vero potuerit sedendo scribere, donec materia haec mala iterum coaccruata. Dort. Renes ob validam attractoriam vim, viciniam venae cauae descendētis sanguine turgeat spiritu copioso plene, nihilque dissipantis densam substantiam, situm deluē, tantam pinguedinis in ambitu copia aceruant, vt viam seroso sanguini supra, vrinae infra pracludat. Haec pinguitudinis copia dissipatur, paulo cedit & ortu prohibetur, frequēte iteratione vacuatis huius aquae & continuo vsum stillatitij huius liquoris in mēsa sorpti. Clyst. ex egelido hoc latice coueniūt crebro vsurpati. Vlcera sordida in renibus ex sanguine extra vasa fusa & in renibus morā trahente: itē ex colluue putretis humoris ad renes via affectatis: denique ex calculo findete scindente eundē substantiam renū ultra medicatē aquae Beliluc. vsum praedictum de pinguedine renum balneo & fotu eius, litu caeni indigent modo à fotu & litu dulcis aquae calidum balneum ingrediatur aeger. Calculus in renibus potū aquae desiderat largū (cui tam hic quam in renū vlceribus puluis herniariae miscendus) Balneū aquae dulcis tepidū post ingrediatur: demū balneū thermarū. Puris mictio ob renum vesicaeque vlcus, detergi intus & foris debet iuxta methodum in renum & vesicae affectibus curandis praescriptam. In vesica abolita functio mictiendi, puta Ischuria, vel imminuta dysuria ob viscidam, lentam, pituitosam materiam, sanguinis grumos, calculum, oedemata, crassumque: Hi affectus clystere gaudent ante caenam. Postridie copiosa his competit aquae Beliluc potatio. Tribus diebus sequentibus assumatur parcius aqua ei addēdo milij solis, herniariae, elismatis, pulueris citratarū singulorū modicū. His elapsis diebus dosi gra-

Belilu. vsum
in nimia renū
pinguedine.

Vlcerebus.
renum.

Calculo.

Purulentā
mictioni.

Ischuria &
dysuria.

de n aquæ rebibat qua depleatur. Iſi hæc iterentur per tres ſeptimanas. Pubes & Peritonæū interim crāſſamētō oblinantur quotidie addito oleo anetbino, ruta ceo & ſcorpionū. In veſicā tūm aqua thermarum per ſyringa injiciatur. Iſi qui volent vti aquis fontis admirabilis in affectibus renum qualibuſcunque, ſua deo vt ex conſilio medici præparent corpus & præhumeſcent potu aquæ admirabilis manè aſſumpto per tres dies quatuorū: Deinde purgentur trochiſco Axungie Lunæ ſecundæ vel alio cathartico conuenienti præratione morbi ætatis, aliarumque circumſtantiarum. Qui autem vtuntur diureticis in morbis renum, quod multis valde commune, non reſurgato corpore, ſe perdunt & in totum corrumpunt adeoque & arenis calculiſque gignendis cauſam præbent: idem facientes quod ſiguli, qui calefaciunt fornaces & limum inferunt ad coquendum lateres. Diuretica pleraque & que Lithontriba dicuntur ſunt calida, calefaciunt hepar. ac renes eodemque deducunt excrementa. Nihil enim aſſumptum per os aut per inteſtina poteſt peruenire ad renes & veſicam, quin prius in venas meſaraicas & venam portam in tenuiſſimas fibras trabatur ad hepar, & deinde diſtribuat per minimas venas in hepatis parenchyma ſubſtantiam, unde iterum aſſumitur per ramulos capillares venæ cauæ, inde per emulgentes attractum diſtribuat per venulas in renes, & per tenues portiones tunice internæ vreteres conſtituentis, tandem per eos deſcendat in veſicam. Cum tam longinqua ſit via ad renes, eorum que aſſumuntur aut injiciuntur, ſit ſatis veriſimile quanto cum periculo pſedomedici, pſudochymici, Chryſopari, artifices auri potabilis, ſecretorum occultorum ſycophantæ, miſantropi, entuſiaſtæ, agitæ, imperitæ mulierculæ ad frangendos calculos & renum & veſicæ, incerti etiam an adſint, vehementia remedia exhibeant, ventriculum & hepar corrumpentia: à quibus cauebunt omnes prudentes viri & qui valetudinis ſuæ rationem habēt. Illud mihi conſideratione dignum videtur quomodo certa experientiâ & ratione poſſit conſiderari, lapides Iudaicos, oculos cancri & ſimilia terreſtria non hæere in inteſtinis & per alium reiſi: ſed renes per tot ambages penetrare & in renibus ac veſica lapides, quos exemptos vix malleo valido vibratu frangas, comminueres. Idem etiam dixerim de omnibus lithontribis, que ſi injiciantur in ipſam veſicam in qua conſtet per Catheterem a deſſe lapidem, id ſine profectu feceris: quanto minus ſperandum auxilijs vbi in renibus inſarctus conſtiterit? Lithontriba vera, vtilia, & rationi conſentanea ſunt que qualitate manifeſtâ aſſumpta, iniecta, & applicata, vel occultâ tenuioribus ſuis partibus, vrinam movent, abſtergunt, extenuant, & diſſecant viſcoſos humores, iungentes lapillamenta & arenas: vel etiam lubricitatem quandam introducunt, dilatant, relaxant partes, inflammationes ſedant. Quo fit vt poſt ſufficientem euacuationem non verear præferre auro potabili, tinturæ & ſimilibus aquas admirabilis fontis potu copioſo, balneo, enematis, ſotu, lutatione in vlcerebus veſicæ. Terebinthina in enematis multum mihi commendatus, ſi adminiſtratur eo modo quo docui in hſtorijs. Porrò etiam aquas & noſtras & acidulas vicinas (quas maximi facio in affectibus

Bollentium
vſus in affe-
ctib. renū.

Præpoſte-
rus diuretici
corū vſus.

Terebinth.

fectibus renum calidis) illis aquis quæ petrificandi vim habent prætererim. Imò verò saxificis illis non lubenter vterer. Scribit Gesnerus de figuris lapidum. Sunt qui ex aquis tofos & lapides gignentibus bronchocelas excitari putent. An verò renum quoque & vesicæ, aliq̄ in animalibus lapides crebro earum potu coïre possint considerandum. Hæc ille. Urina si non retineatur, probarim balneum & postea lutum ex pyrite, bitumine & lapide scissili & argilla vel bolo Teccensi, addito etiam alumine adhibitum pubi & perinæo in exitu balnei, in vaporario vel ad ignem rescicandum.

Ad pudendorum vitia. CAP. LIII.

Pudendorum autem vitij Mineralis aquæ, & præsertim metallicæ valde conueniunt. Sunt enim hæc naturaliter sicca, ac siccis ex æquo medicamentis hæc loca indigent. Ea autem quoniam maiore ex parte hodie Luis Venereæ soboles sunt, vt inflammationes, prurigines, rimæ, verrucæ, apostemata, vlcera: habenda in primis eius contagionis ratio est, quemadmodum Cap. de Luis Venereæ habetur. Summa hæc est, quod dummodo affectus non sit in principio, neque in statu, & præmissa sit diligenter totius corporis purgatio, naturalia id genus balnea, quæ sicca sint & adstringentia, foris tutò possint ministrari. Vt ferratæ aquæ, quale Auinionis balneum, Regina & Villa: & aeneæ, quales ad Viterbium, & plumbeæ, vt in Lotharingiæ montanis: & ex minio in sinibus terræ Hispaniæ: & aluminosæ, vt Albula & Porretanæ & salsæ tepentes, Omnem verò calidam pudendorum intemperiem, omnemque humorum acrimoniã eò adfluentium excernunt obtundunt que bibitæ aquæ quæ purgant, vt nitrata lenissimæ ad Baias, ad Putolos, ad Ariminum, ad Tungrim, in Alsatia: præsentaneæ verò magis ex ferro quædam, vt Ficuncella in primis, ac ex alumine Porretanæ atque his similes. Abluendis verò solidan. lisque eorundem vlceribus lauacra eadem benè faciunt, & salsæ, & aluminatæ, & ferreæ, & Fabarienses ex auro, & Plumbeæ Lotharingiæ, & Leucenses, & Albula: nec minus ex cinere lixiuium, & ex calce aqua, & ex brassica fomentum, hydroleumque. Eadem ad pudendi virilis, quæ serpunt, vlcuscula, ex minio præsertim naturalia, plumbo, & cadmia: vel arte parata ex his collyria, quæ putrefactionem cobibent purificantque, exedens virus absumendo sine dolore. Nec minus mulierculis vtilia, vuluæ id genus pruriginem cruciatumque sentientibus. Verruculas autem, quæ in pudendis vtroque sexu enatæ thymi florem representant, scabras & subrubentes, acrioribus aquis & eo, quod in imis earum alueis residere solet smegmate diu imposito amputare exedereque tentandum: quales salsæ, & marinæ ex his quæ passim habentur, & spuma maris præcipuè, & nitrata, quæ vbi sincere nascuntur, vt in Egypto, calcamenta consumunt: atramentatæ, quales in Volaterrano, & ater Auernus in Campania: chalcitide, sorye, vel misye dilutæ, quales in Cypro Insula ad ærarias aquas virides, & virides apud Neusolam in Dacia. Plumbeæ similiter erodunt, & aureæ, ex chrysocolle præsertim auro cons

Luis Venereæ.

Calidæ in temp. & affluxui.

Ulcusculis.

Pruriginis vuluæ.

Vestucis.

naſcentis impreſſione, vt in Lotharingis & in Rhetijs: ac acerrime alie, vt ex argento viuo vel auripigmento Stygiane in Arcadia, & de facile parabilibus ex antimonio parata, vel ex calce, vel cinere. Rimas autem, quæ vt plurimum, circa muliebria, aut circa ſedem graſſantur, reſiciunt abſtergendi conſolidandique vt prædita & emplaſtica virtute, vt ex ferro, qualis in Frioli ad M. Falconem, & plumbeæ eadem, & ex alumine in Latio: eademque ex Antimonio parata, vel calce, nec non paleſtritarum ceromata apud Thermas veterum erafa, Hæc Bac-
 Caruncula in meatu v-
 minatio.
 Virgæ ex-
 ulceratio.

cinus: Quibus ſubiungimus ſequentia ex Portomano, Caruncule in meatu vrinario, ob lentum craſſumque ſanguinem vel humorem non naturalem, ſi etiam num in fieri eſt, ſi frequenti iniectione aquæ Belilucanæ poſt *oxygwa* & potus ſatietatem præſeruaſur & curatur. Rulandus: Virgæ exulcerationem curant aquæ Bertringenſes Treuerenſum tepidæ alumine, ferro, ac modico ſulphure imbutæ, Aquisgranenſes, Fideris. Hæc ille. Ad vlcera prodeunt iniectione ex aqua admirabilis fontis, quæ ſi non exſiccatur ſufficienter, maceretur in ea lapis ſciſſilis & pyrites tritus: Nolim tamen injici aquam cum puluere: non dubito balneum & fotum, nec non potum vtilem.

Ad teſticularum & ſcroti morbos. CAP. LIII.

Intemperies.
 Tumores.
 Hydrocele & Sarcocoele

Nec fecus calidæ Teſticularum, & Scroti intemperies quam quæ in renibus percurandæ, per ebbitas ſcilicet purgatorias aquas plus minus roborantes. Nam quæ adducta in illas partes materiæ copia, in ſignem tumorem conſtant, per inuita digerentibus forinſecus balneis excutiuntur, Sulphureoſis temperatis, aut calidioribus, bituminofis, ſaliſis tepidis, & ex iſdem lutamentis: quæ omnia in fine ad reliquias, quæ indurari ibi ſolent, commodius probantur. Apertis verò acruptis epotæ quidem medicatæ aquæ conferunt, ſi valenter adſtringentes, cum hoc etiam promiſſimè purgent, quales ſunt rare, vt Ficuncella: nam quæ leuiter & pigrè mouent, & quæ vehementi opus habent conatu, exercitioque, non vacant maiori ſiendæ aperiuræ periculo, ac ſalutius propterea hiſce temperata ſimulasq; ſtyptica admodum lanæra conſulendum. Quos verò auiliui timidus balneis calidis in apertis, ac heruofis, Galeni auctoritate diſſidentes, haud ea quidem aperiencia, laxa ac meliora in Thermis vibanis, ac naturalibus iſtis, ac adſtringentibus diſtinguebāt, quæ primaria faciunt facultate, Sanctus Caſſianus, Aunio, Macoretum, Vella, de aquis, & Caldane Piſarum, Sanctus Bartholomæus ſub Apono, Callarianum, Luocneſe, Scrinum, Eas barienſe, Porretane, aquæ Albulæ, & aut ferro, aut alumine, aut plumbo, aut quocunq; eiuſmodi adſtringente conſtipantes. Aſſatulentus autem hernias ſecuriùs calidiora, ac diſcuſſoria magis balni miniſtrari poſſit, qualia ſulphurata eſſe perhibentur Caroli 4. balnea in Bohemia, cauida ad Budam, vbi & illutandi copia, Aponus, Aſculum, Sanctæ Crucis cognomento ad Baiks, ad Puteos, Viterbienſia, Stygiana, Senenſia. Ad aquoſa eadem & lutamenta Ad Sarcoticas vero, ac valde induratas mollia primum vaporaria, vel ex ſaliſis fomenta, vel in conſimilibus naturalibus inſeſſus, & aſſidua illutamenti appoſitio, in quo genere plura, ad alius durities narrauimus, Baccius lib. 3. cap. 1. Idem lib. 4. cap. 2.

Ad viam Aemilianam, prope Sarsinam & Cesenam extat balneum cognomento *Aq. S. Mariæ* Sandæ Mariæ, quod assiduo commeatu, ac frequentia quotannis hominum ad balnea, in castellum eius cognomenti euasit. Aqua mineræ sulphuræ, alumine, ferro, atque ere participans: quare ad tertium qualitatis gradum à veteribus, Sauonarola quoq; teste, estimatur. Facit ad frigiditas, atq; humiditas ægritudines, calfaciendo, ac digerendo, in cunctisq; citius quàm Aninionis balneum, quod huic est valde simile, operatur. Ex communi verò fonte eam diuersa huc deducantur balnea, alia viris, alia mulieribus, alia alijs tepentiora, insignes ad vsum *Aq. Corficæ* *frigida.* Laudes obtinent, cerebri affectibus frigidis necnò articuloꝝ, ac iuncturaruũ utilia. De stillationibus, obstructis, resolutis, tremulisq; opitulantur, ventriculo, hepatis, intestinis, vtero affectis. Hernias extuberantes, & edæata, ac inflata imbibent, & podagricos tumores præsertim laxos primo accessu dissoluunt, dolores qui cõsequi eos solent, leniendo. Pruritus, scabiei, omnibusq; intercutaneis vitijs medetur. Idem lib. 4. cap. 10. Frigida bibitur vsu balnei frequenter aqua in valle Caregia montanorum in Corsica, calidæ hepatis ac renum intemperantiæ, ventris obstructions atq; hernijs admodum utilis. Aliæ in valle S. Antonij frigida persimiles. Rulandus: Contra testiculorum inflationem & tumorem auxiliantur aquæ Göpp. Sultzberg, Annenbergenses. Testium dolorem mitigant *Bollenfium* *vapor.* *Fotus.* *Volckensteinen* es aquæ. Iob. Göb. aquas aluminosas balnei S. Iobi admotas cum pannis pudendis tumefactis ob nimiam humiditatem vitiles admodum & salubres esse scribit. Dort. Enterocæle & cæteræ herniarum species, à distendentibus, ruptibus, vellentibus humoribus frigidis, humidis, flatibus crassis & c. ortæ, postum seu dosin aquæ Belilucanæ longo satis tempore efflagitant: Clysteres & balnea auersantur. Cænum cui sanicule, herniaræ, consolidæ, croci Martis puluis mixtus, affectæ parti diu multumq; imponendum. Puluis hic etiam potui seu dosi tum parciore miscetur alternis diebus mane & hauriatur cum aqua. Hæc ille. Suadeo ad imitationem Montagnanæ vt qui laborant hydrocele, pneumatocele aut sarcocæle, recipiant vaporem aquæ balnei Bollenfis in quam iniecti lapides scissiles cãdentes: Foueant etiam aquâ Bollenfi cui adiectum sit sulphur viuũ: vel ex Andern. Ramex flatusosus, aquosus & carnosus primum vapore calentis aquæ ad quartam horæ partem rectè foueatur: deinde luto obducatur cui decima pars sulphuris viuũ in puluerem redacti sit adiecta. Nos possumus etiam addere puluerem lapidis scissilis, ac etiã aliquid aluminis. Inter historias nostras est cui in tumoribus pudendorum profuit aqua medicata Admirabilis. Ad bubonocelæ, enterocelen, epiplocelen non sufficiunt nec potus nec balnea, nec fotus aquarum medicatarum siue nostrarum siue aliarum. Opus ligaturis affabrè præparatis, & emplastris: quo in genere vtilissima quoque erit bolus Teccensis.

Ad veneris impotentiam & augendum sperma. CAP. LV.

Penis piger, iacens, & arrigere se non valens ob interperie frigidã (simplicem, aut cū materia pituitosa, crassa musculos aut neruum opplente) humidã cū materia semper: nã sine materia illa esse nequit, frigidã & humidã simul

Aq. Brigen-
ses Valeſio.
rum.

item ob obſtructionem ſtatum ſpiritumque aditu præcludentem: arrigitur po-
tu aquæ Bellilucanæ non largo, balneo, ſotu & cæni litu cum oleo de piperibus,
Dortom. Baccius: Brigenſes aqua in Valeſius iucundæ ingredientibus ſentiuntur:
Mincram tradunt ſulphuream calefaciendo, exſiccando, ac digerendo vti-
les. Unde cabitis & cerebri paſſionibus ex frigida intemperie ortis, neruis, arti-
culis, iuncturis, tumentis quibuſcunque tum laxis, tum ſtulentis opitulantur.
Vlcera exſiccant conſolidantque, & ſcabiei generibus medentur. Uſus in bal-
neis & temperatis temporibus: alioqui magnis caloribus, & capite debiles, aut
renibus non adeo iuuant. Nec minus qui febrem ſuſtinent & ægrè coëunt. Item

Tritolæ &
Iúcarie aq.

lib. 3. cap. 1. Venerem incitare traditur Tritolæ & Iúcarie aqua bibita ad Pus-
teolos: quæ & viros impotentes iuuare poſſunt, eorū nomine ſterilitatis ex eis
cauſam amouere. Ad idem Aqua Viterbij, valet ebibita, aliæq; ſimiles quæ renes
mundando ac roborando vim quoque prolificam reſtituant. Rulandus de balne.
claſſ. 5. Contra ſpermatis defectum afferunt remedium aquæ dulces calidæ. Item

Accómoda-
tio.

Caſtein, Góppingens. Item: Venerem ſtimulant Piperinæ, Embſenſes. Refrige-
ratis lumbis & partibus genitalibus vtilis futuras aquas admirabilis fontis nõ
dubito ſi adhibeantur cum conſilio medici per balneum moderatum & lutum
ex lapide ſciſſili, pyrite, & bitumine: proderunt etiam potæ ad repurgationem,
ſi poſtea ſequatur moderatus potus acidularum appetitum excitans & viſcera
roborans. Impotentia affinis Gonorrhœa, ad quam, ſi ex feſuore renum proce-

Aq. Virginis

dat, inquit Fallopius, aquam Virginis quæ tepida puriſſima ſalſedinem vix
perceptibilem habens, in potu exhibemus. Rulandus: Gonorrhœam compeſcūt
Annæbergens, Hubbad, Teplicæ. Iac. Theod. Fons acidus in Langenſchwald-
bach curat gonorrhœam & menſtrua alba mulierum. Io. Gæb. non immeritò lau-
dat ſuas aluminosæ aquas S. Iobi in potu ad gonorrhœam. Nec improbo aquam

Langen-
ſchwald-
bach.

Aq. S. Iobi.
Bollenſis.

fontis admirabilis in balneo, ſi moderatus eius ſit uſus, ac lumbi & interſcæ-
mineum à balneo illinantur cum argilla cærulea, bolo Teccenſi, & pulvere
lapidis ſciſſili tenuiſſimo (quibus poterit etiam addi aliquid aluminis) diſſo-
lutis omnibus cum pauca aqua admirabili: In potu malim aſſumi mediocrem
quantitatem aquarum acidularum. Si gonorrhœa eueniat quia ſemen aquoſius,
ſudores conuenient à balneo.

Ad vterinos morbos & ſterilitatem.

CAP. LVI.

Vteri intemperies prima frigiditas, humiditas: ſecunda denſitas, craſſi-
ties, lubricitas, Oedema, ſchirrus, ſiens vlcus quæ ſterilitatis ſæpè cauſæ
exiſtunt Suffocatio ab humoribus prauis, menſibus vel ſemine retento.

Beliluc.

Menſium ſuppreſſio ab intemperie frigida, obſtructione. Fluor muliebris ex
colluuiæ recementorum totius corporis ſeſe per vterum deplentium: aquæ Belis-
lucanæ potu largo, balneo frequenti, ſotu, litu, iniectioe per metrenchyten ſa-
nãtur. Peculiare autem eſt ſtrangulationi vteri balneo increbeſcere, pro quo vas
por nidoſus thermarum uſurpandus per ſuſſitum, Dortom. De vterinis mor-
bis Baccius, An ad ipſum vterum tranſeant in potibus medicatæ aquæ, itaque

faciant ad ipsius vitia, quidam dubitant: qui haud mirum in balneis non sunt admodum exercitati. Faciunt enim balnea ad vteri vitia, tum transitu ipso, latis scilicet venis ad vterum ab hepate, ac mesaraicis, & renibus, quæ loca penetrare ipsas balnei aquas ebibitas, nemo est qui dubitet, tum etiam ex accidente, siccatis scilicet renibus, hepate, ventriculo ac mesaraicis ipsius, deterisi que exinde humiditatibus superfluis: cui rei attestatur experientia ipsa balnearum. In vniuersum facere ad mulierum atque vteri affectiones perhibentur peculiari virtute Porretana aqua quocunque vsu, Caxæ ex ferro, ac bitumine Viterbij, à Regina balneum nuncupatum ad Pisas, villa Lucæ, & in clysterijs Badenia Heluetiorum. Insigne verò vitium inter omnes vteri affectus sterilitas est: quæ multas habet causas, vt est durities, quæ sepe vterus ex natura, sapius verò affici solet ex accidente: intemperies calida aut sicca, lubricitas, fluor, mensium copia, nec minus suppressio: quæ omnes causæ particulari opus habent consideratione, ac balnei rationem postulant diuersam præsertim in sterilitate. Ad duritiem ergo, necessarium est cum emollientibus procedere atque humectantibus, & similiter ad siccam intemperiem, & calidam. Potissimum verò has tres omnes sterilitatis causas habere solent quæ viragines sunt mulieres, caliditatem, siccitatem, & duritiem quampiam naturalem in vtero: quæ non possunt nisi longo vsu humectantium balnearum simul atque humectatione aliarum rerum ad vitium pertinentium emendari. Qualia sunt ex aquis dulcibus balnea, aut arte, ac varijs matris calibus rebus, prout ex vsu melius videbitur, comparata: in hisque longum assiduumque vsu esse oportebit. Post hæc recurrentium, ad balnea naturalia: illud certò scientes, ad spem sobolis non reperiri aliud remedij genus neque salubrius, neque experientia certius quam balnea ipsa naturalia, si debite ac ex ratione misistrata sint. Vt sunt in causa proposita quedam, quæ parce, exsiccant, ac magis emolliunt: quales sunt ad Baias a Iuæ, quæ vsu balnei bibuntur: & quedam quæ nitro participant: mediocris in summa temperamenti omnia, & quæ potius lesnèdi ac abstergendi obtinent facultatem quam exsiccandi. Fallopius de thermis cap. 11. Potum aquarum thermarum maximo cum successu exhibent in affectibus vteri: verum dubito an aquæ potæ per se vterum iuuent nec ne. Iuuant quidem tollendo causam nempe excrementorum copiam in ventriculo vel intestinis, & cum laborat fluore alborum menstruorum, vel retentione mensium, vel cum sunt copiosiores, restringendo venas & roborando viscera. Verum si sit nimium humidus dubium mihi videtur, quomodo iuuari possit potu aquarum medicatarum, cum aquæ istæ non transeant per loca illa. Dico igitur non iuuare per se, sed per accidens, quia transeundo per intestina calefaciãt partes vteri vicinas. Non rectè agunt medici illi qui mulieribus sterilibus ob frigiditatem vteri exhibent vt concipiant, aquas thermarum in potu, cum potius aquæ ipsæ sint in vterum injiciendæ, vel vtendum ipsis per infusionem, vel per vapores: quoniam his modis exhibitæ plus prodesse, quam in potu exhibite. Idem cap. 7. de balneo Aponensi: Confert ad vteri mollitiem fugandam quando scilicet vterus patitur

Sterilitatis
causæ.

Viragines
cur steriles.

Ad concep-
tum nihil
certius bal-
naturalibus

frigidam & humidam intemperiem quæ conceptionem impediât. Vidi multas mulieres steriles concepisse post vsum Aponensis aquæ. Licet ea vii ad remouendam sterilitatem prouenientem à mollitie vteri vel in balneo vel vaporibus, vel etiam in potu. luuat quoque vteri profluuium tum rescindendo causam, id est remouendo intemperie ventriculi, tum etiam quia euacuat venas vteri, si præcipue potui huius aquæ adiungatur vapor, hoc est stussa. Idem cap. 3. Balneum de Agnano, cuius aqua summe frigida, continet succum marmorcum, facit ad laxationem vteri & ad impregnationem, si sterilitas ob eam laxationem. Utuntur cum mulieres nequeunt retinere factum iam conceptum ob vteri relaxationem à caliditate & humiditate nimia: & certe in hoc affectu est remedium præstantissimum ac multiplici experientia valde comprobatum. De hoc eodem balneo dicit Baccius: Tam intensa esse frigiditatis vt aliquantisper intrantes rigore perterreat. Esse verò apud mulieres in communi vsu steriles ac desperatæ sobolis aliquas fecundas reddere, multiplici experientia probat Vgolinas. Idem lib. 4. cap. 9. Oppidum Badæ in Helueticis decem circiter millia passuum à Tiguro eius regionis metropoli, medicatas habet aquas admodum calidas quas antiquissimi fuisse vsus Corn. Tacitus attestatur. Minera prædominio sulphurea, deinde aluminosa vsus saluberrimi frigidis maxime atq; humidis naturis & passionibus vitales, mulieribusq; speciali virtute quas fecundas reddunt. Extat autem ad hunc vsus in secessu balnei lapis in medio concauus, in quo assolent steriles aliquantisper tenere pedes, hoc sibi ad fecunditatem facere persuasæ. Easde Pæzta Leon dicit c. 18. particulatim ad vteri affectus facere, mouere menstrua, fluorem album sistere, steriles fructiferas reddere si iungantur alia remedia quæ vterum repurgent & roborent: suo consilio steriles à 10. & 15. annis concepisse: roborare vterum frequenti partu debilitatum. Ego ipse etiam memini quasdam honestas mulieres per aliquot annos steriles ijs thermis fecundas redditas. Idem cap. 19. dicit: mulieribus dum menstrua fluunt nõ consultum balneare. Item cap. 21. superstitiosæ opinionis (de qua Baccius modò) meminit imponendi pedes in foramen vnde scaturit aqua ad procurandum conceptionem. Verum causam aliam esse proprietatem aquarum in exsiccanda & calefacienda matrice & potissimum eo loco vaporum, qui recipiuntur, ergò, vbi mora horæ vtilior quàm totius diei in balneo. Consultit vt mulieres vtero affectæ & steriles sæpius sedeant in balneo à cacabo dicto Kesselbad, non frustra lauaturas: intellexisse ex multis honestis mulieribus & viris eius utilitatē, si vsus sit non violentior & inordinatus. Andernacus: Aquæ medicatæ manu factæ calidæ quæ ex alumine, sulphure, & ære scaturiunt, sterilibus mulieribus fecunditatem restitunt. Idem: Aquæ calidæ Aponenses salisæ, aluminosæ & modicè sulphureæ albū fluorē mulierum ex pituita sanant, fecunditatē pariunt. Idem: Aquæ in ditione Senensiu Caldinæ ferratæ & aluminosæ, naturalia membra roborant & venerem promouent, lienē extenuant & sanguinem cobibent. Idem: Aquæ Viterbienses aluminosæ cū æris & ferri portione mulieribus ex intemperie frigida & humoris copiâ infecundis salubres potu, & in balneis. Rulandus, Matricis omnibus morbis subueniunt aquæ sulph.

Baln. de Agnano.

Badenses.

Superstitio in Badensibus Helueticorum.

Aponenses.

Caldinæ.

Viterbienses.

ratæ & falsæ. Item Plumbariæ, Piperinæ, Fideris, Auwenſes, Caſtein, lungbrü, Laubacenſes, Sultzberg, Schwenningenſes, Tieffbach, Vveringēſes. Eandē purgant à pituita & malis humoribus, Celtēſes, Leplice, Annæbergēſes, Heylborn, Emb'ēſes, Marckgraffbad, & nitroſæ, item Badenſes Auriæ, abecenſes, Villucenſes, auwenſes, Brigenſes. Tumores eius diſcutiunt & tollunt aquæ Sulphuratæ, Baſſenbeyn, Abecenſes, Auwenſes, Badenweiler. Frigidâ caſficiunt Leucenſes, Zuckenthal, Sultzberg, Antegast, Flieben, Embſenſes, Aquisgranenſes, Plumbariæ, Vvſbadē, Badenſes Hercyniæ, Carolinæ, Auwenſes, Daſſingēſes. Eius dolori proſunt Balenſes Helueticæ, Badenweiler, Daſſingenſes, Schwenning Vveringenſes. Itē matricem roborant acidulæ Ponterborn, Keſſelborn, Auwenſes, Kiſſing. Item mulieres reddunt ſecundas Leucenſes, Brigenſes, aquæ dulcēs. Item ſterilitatem auferunt & ſecundas reddunt mulieres aquæ ſalis, aluminis, Badenſes Herciniæ, Caſtein, Embſenſes quæ conſtant ſulphure, alumine, calcantio, & nitro, Niderborn, Vvolckenſtein, Carolinæ ſulphuris & aluminis particiſes, Auwenſes, Daſſingenſes, Laubacenſes, Löſſingen. Sultzberg, Sultzbrun, Vveringenſes Grunbad. Iac. Theod. aquam acidam in Langenſchwalbach augere ſperma & facere ad conceptionem ſcribit: Iob. Gdb. aquas aluminosas S. Iobi vtilis potu & baineo mulieribus quibus vterus afficitur frigidioribus & humidioribus morbis, ac ijs quibus non ritè fluunt menſes: harum uſum optimū balneo, vapore, & iniectione per metrenchyten abortiētibus ob humiditatem nimiam aut calorem fluores reprimere, quia venas contrahant: valde cōmodus collapſi vteri. Hæc ille, quem mirum ita contrarias vires tribuere vni aquæ conſtanti duobus ſuccis terreis: facile alioqui exiſtimarim reprimere fluores nimios & humidiorē vterum exſiccare, ac ad conceptionem & fœtus retentionem vterum diſponere. Quod etiam poterunt præſtare aquæ admirabilis fontis, ſi in eis extinguantur candentes lapides ſciſiles, vel etiam addatur aluminis parum, vel aliqua herba aſtringētis in vaporacionibus, vt cyperus, ſchœnantioſe, roſe. Placet in mulieribus pituitiſis & vtero frigidiori, ſi in ſaculum reponantur pro balneo in aqua admirabili quæ Rulandus præſcribit his verbis: Balneum ad conceptum perutile calefaciens & roborans vterum. R. Artemiſiæ, Abſinthij, Leuiſtici, Auenæ granorum Iuniperi, Origani, Chamomillæ ana m. ij. decoquantur hæc ſimul in aqua pluuiali quāta opus eſt. Inſideat in iſto balneo mulier ſterilis ſtatim poſt fluxū menſtruorū quotidie bis, matæ ſcilicet per horā & tamdiu veſperi, idē cōtinuet octo diebus ac renouet tertio quodq. die. quā ſanè medicatam fontis mirabilis vtilem futuram non dubito ſterilibus ſi eis ritè adminiſtratur ſecundū eius cauſas quæ variæ ſunt. Mulieres igitur priuſquā hac aqua pro pellēda ſterilitate vtantur, medicū cui aperient defectus quos ſentiunt & propter quos exiſtimabūt ſe ſteriles. Hoc in genere conſuluerim, vt ſi quæ ſit ſterilis ſine cauſa manifeſta & calidiorē vtero, vt repurgato corpore à bilioſis humoribus potu aquæ vel medicamentis catharticis adiunctis, moderatè balneo vtatur, vnde digreſſa per horæ quadrantē quotidie recipiat vaporem exhalantem ex caldarys per canalem;

Langenſch
Aq. S. Iobi.

Bollenſes.

catheDRAM pertusam subeuntem, cuius calorem pro tolerantiæ ratione moderabitur. Quibus autem natura erit frigidior & pituitosior, retentis menstruis vel non rite fluentibus, poterunt sella iuxta tubum vaporis conductorem subijcere vas calida balnei aqua plenum, in qua sint herbae calidae utero frigidiori conuenientes, ut artemisia, melissa, pulegium &c. De ea autem sterilitate quæ à fluore menstruo suppresso vel inordinato vel etiam immoderato plura paulo post.

Ad menstruorum fluxum immoderatum & fluores uterinos.

CAP. LVII.

Humiditas,
stillicidii,
Fluor.

QUÆ mulieres steriles sunt ob nimiam corporis humiditatem, stillicidiaque uteri varia, vel ob superfluum quemcumque fluorem: hæc omnino balneis indigent mediocriter exsiccantibus, quæ tamen neque actu multum neque potentia calfaciant. Quo in sensu ferratae in primis proponuntur aquæ, S. Cassiana, Villa, simileque aliæ, quæ proprie ad hoc bibuntur, in clysteribusque utiliter assumuntur. Fiunt & ex nonnullis utiliter balnea, quæ ad Viterbium Caje balneum, quod ad muliebria facere peculiari facultate proditum est. similiter & Aponus. Quæ quoniam ambo naturam admodum calent, semper particularium patientis ipsius dispositionum rationem habendam esse supponimus. Porro ad idem clementius operantur quædam in balneis, ut Aunio in Senensi, Regina, & Caldana in Pisanis, Asuelum, S. Maria in balneo, balneum aquarum ad pedes montium Liguria, Badenia in Heluetijs, & in Austria altera, & quædam alia in Hispania. Mediocres autem virtutes ad hoc obtinent Porretanae aquæ, & Albulæ, quæ aluminis natura participant, nec multum exsiccant, Baccius. Aquæ Hubenses manu factæ calidæ, mixturâ ex alumne, ære & sulphure, quibusdam etiam ex sale, menses nimium fluentes sistunt potæ, Andern. Ante ex Dortom. indicatum thermas Belilucanas fluorem sanare & mensum suppressionem. Lac. Theod. dicit aquas acidas in Langenschwalbach mouere menstrua, utrum munda, & nimium fluentia reprimere. Rulandus: Menstruorum fluxum immoderatum sistunt aquæ aluminosæ, ferratæ, gypsee: in specie Cöllenses, Hubenses, Fideris, Kesselborn, Kissing, Göpping, Bertringenses, Volckenstein. Item: Contra menses albos valent & prosunt Laubacenses, Castein, Annabergenses, Aquisgranenses, Hubbad, Lonstein, Volckenstein, Geber/weiler, Plumbaria, Badenses Austria, Hercinia, Teplica, Abecenses, Villacenses, Löffingen, Kissingen, Carolina Vvisbaden, Piperina & aluminosæ thermæ. In secessu ad alui uterique nimium fluorem, descensum, hæmorrhoidas, exitum ani, aliaque eius vitia: R fol. querc. m. v. ros. rub. nondum apert. m. ij. gland. querc. vnc. ij. decoquantur in aqua in qua restinguatur chalybs aut ferrum candens ter vel sepius: fiat mane & vespere in secessu. Hæc non displicent in cocta aquæ admirabilis fontis quam oportet minus calidam esse, in quam iniici potest lapis scissilis vstus & bolus ex Teck: Breuis autem esto mora in balneo. Lumbis, perineo & pubi poterit applicari argilla & bolus dissoluta cum aqua, idque in exitu balnei.

Hubenses.

Beliluc.

Catal. baln.
ad menses
immodicos

In secessu.

Ad retenta & inordinata menstrua, ac molam & inflationem.

C A P. LVIII.

VNa de primis causis sterilitatis hæc est, quando mulier ex insigni quã
 piam obstructione aut alia quavis causa suppressas habet mensium pur- ^{Mensium}
 gationes: quam causam non modo sterilitas, sed & quamplurima alia cõ- ^{suppressio.}
 sequi solent vitia. Prouocant autem menstrua omnes calide aquæ, subtilis ac
 digerentis facultatis, vt ænearum, nitrosarumque potiones, quæ nimirũ aperiant,
 attenuent, atq; detergeant. Nec minus calida ac digerentia balnea, in seßus que
 in eis assiduus: qualis in Badenis sit apud Heluetios, in Caiis Viterbij aquis, in <sup>Obstru-
 ctio.</sup>
 Stygiarũ, in Patauinis, in S. Maria in balneo, & in alijs calidis. Porro si obstru-
 ctio sit in causa, hanc tollunt tum potulentæ, quas diximus, multæ: tum quæ
 pariter suffitu ac in seßu adhibentur, vt calidæ, sulphuratæ, & quæ non malè
 oleant. Præter has autem quæcunque fuerit sterilitatis causa, eam priuata vir-
 tute emendare promittunt Porretanæ, Patauinæ & Cajæ aquæ. Plinius in mi-
 raculis prodidit, Theßpeiorum fontem & Elatum flumen in Arcadia sterilitatẽ
 emendare. Sed nulla est aqua, quæ experimento ad hanc rem certissimo, aquæ
 Nili possit æquari, quæ & terram & plantas & animantia mirificè fecundat,
 & historice narant quod nobiles mulieres, cum alienigenis nubunt, eas secum
 deferre, ac bibere soleat, teste Polybio ac Oribasio ex Rufo. Quæ obstructionem,
 eadem Molam, id est inanem impregnationem extrudent, inflationemque huic <sup>Mola scia.
 flatio.</sup>
 similem discutiunt: & si alie non sint, marinæ vel salis calentes, quæ passim
 scatent, vsurpari possunt: vel arte saltem ex his atque similibus parata discussio-
 ria, Baccius lib. 3. cap. 1. Idem alio loco, Balneum aquæ Cajæ in Viterbiensi feruens ^{Aquæ Cajæ.}
 sulphuræ naturæ cum sit, & tamen astringens supra vires sulphuris atque core
 roborans, non sine ferri atque aluminis parte esse conijcitur. Vt utinam maximè fa-
 uet affectibus, dicatum sceminis est. Nam menstrua primis statim diebus adhi-
 bitum prouocat, exsiccat, ac firmat vteri lubricitatem: qua sanè de causa rectè
 quidam existimant huius balnei vsu sterilitatem emendari. Firmat & reliqua
 viscera membraque ac iuncturas relaxatas instaurat. Andernacus: Aquæ Prati <sup>Aq Prati ad
 flatus.</sup>
 in Italia modico sulphure imbutæ, flatus in vtero & articulis dissipant. Rulan-
 dus: Menstrua inordinata temperant, rectificanc Embsenses, Annæbergenses,
 Leonstcin, Vvolckenstein, Piperinæ. Menses retentos prouocant aquæ sulphu- <sup>Catal. aqu.
 ad Menses
 inordina-
 tos & sup-
 pressos.</sup>
 ratæ, nitrosæ, dulces, Badenses Austriæ, & Heluetiæ, Abecenses, Teplica, Villaz-
 censes, Plumbariæ, Badenweiler, Vvaldsborn, Heylborn, Vuendingenses, Aquis-
 granenses, Dalsingenses, Vueringenses. Menses retentos reuocant, nimios sistunt
 aquæ Casteinæ. Idem de bal. lib. 1. ch. 3. cap. 3. ad ciendos menses. R. Pulegij, Sa-
 binæ, anam. vj. rad. asari ʒ. iij. In sacculo inclusa coquantur ad in seßum: Vt en-
 dum ante cibum mane ac vespere tempore menstruationis. Hæ stirpes non obe-
 runt si iungantur aquæ admirabili: ea balneo tardius suam operationem demõs-
 trante in pituitosis & frigidioribus feminis vt & ad molam. Aquas aluminos-
 as vtiles mulieribus quibus non ritè fluunt menstrua dicit Job, Göbel. Si se ita

res habeat verisimile a quibus fontis mirabilis hoc facilius facturum, ut quæ non tam opere astringant, & sal ac bitumen habeant præter vitriolum. Dixerim etiam vtiliores ad exigendam molam quam aquas aluminosas Abecenses à Rulando commendatas.

Ad vteri strangulatum & eius prolapsum. CAP. LIX.

Praefocatio. Ingenio balnei ad vteri præfocaciones procedendum, & cum animi lapsus instat, aquæ cuiuscunque calidæ fons, nec non solia temperatarum in præuatis balneis succurrunt. Ad vteri verò præcidentiam, quæ opposita est præfocationi affectui, inuerso, inquam, ad vuluam vtero, contraria adhibenda, ac eadè quæ in bernijs balnearum esse ratio debet. Quæ nimirum laxis & calidis balneis peius delabitur, adstringentiæque & sicca desiderat, ut ferrata maximè, alumina nata, enea. Hæc Baccius. Dicit autem Andernacus: Fons Syluaticus Vvaldsborn lapidibus bituminosis infectus, super quem oleum albi coloris non grauitèrens, sed potius odoratū apparet, ad vteri strangulatum & eius prolapsum valet. Iac. Langensch. Theod. dicit aquam acidam in Langensch. vtilè in præfocatione vteri. Ruland. Ad matricis dolorè profunt Badenses Heluetiæ, Badenweiler, Dalsing, Schweining, Fveringenses tribus ab Augusta miliaribus sulphuratæ, bituminosæ & salis. Matricis suffocatio, præcipitatio & motus ex suo loco placatur Badensibus Helueticis, Löffingensibus, Vvaldsborn, Auenensibus. Matricis præcidentiam curant Badenses Herciniæ, Annæbergenses. Ante factam mentio ex Dort curationis strangulationis vteri per nidorosum & bituminosum therm. Beliluc. suffitum, quem sanè possumus commodè administrare apud admirabile balneum. Poterit itaque mulier canali vaporibus ascendentibus ex cacabis excipiendis comparato insidere, sub sella autem canali imposta prunis inperso bitumine puluerato vel succino nigro suffitum excipere. Atque adeo cum ipsa aqua admirabilis habeat odore bituminosum & sulphureum, non dubito vtilem affectibus vteri, potissimum vbi prolapsus. Si præciderit à violento partu & diutius durarit non sufficient aquæ medicatæ Admirabilis fontis quamuis vtilis potissimum si in exitu balnei liniatur lumbi & perineum & pubes luto facto ex bitumine, pyrite, lapide scissili, bolo & argilla: necesse erit vti pessarijs, circulis ex Athragene, circulo argenteo à me inuento: de quibus charissimus frater Casparus Baubinus in fine Hystero-tomotocias Russeti ab eo in linguam latinam conuersæ. Circulum argenteum curauit aliquando parandum honestæ matrone in qua prolapsus vteri à violentiorè partu non poterat percurari: cum maritus rem cum illa habere vellet educebat. Accidit ut marito peregrinante per aliquot menses, ea non eduxerit circulum, quæ ita remansit ut non poterit educi, & ita manet à decem annis, qua ratione vterus impeditur à prolapsu. Insignis & industrius Rosselus de quo paulo ante, meminit pessariorū quæ indita in ipsam vteri capacitatem retinent prolapsum, nec tamen impediunt conceptionem. Optarim sane eum aliquando dilucidius rationè parandorum & indendorum eiusmodi pessariorū docuisse: Mihi enim non satis facit, nec modum assequor. Ego sapissime inter operas obstetricas indidi ma-

num in capacitatem vteri, obseruantiq. educendo fetum & secundinam, subito & se comprimere ac cōstringere, vt astrictionem multoties senserim. Neq. verò manet aliqua insignis capacitas educto fetu, secundinà vel sanguine grumoso. Adhæc non video quomodo possit dilatari orificium vteri vt in capacitatem eius indi possint. Nescio etiam qua ratione vterus possit sperma attrahere in suam capacitatem, & non impediri per pessarium, ne iungatur attractum sperma vteri cotyledonibus, & cum muliebri semen cum virili coniungi oporteat, si conceptus sequi debet, an non cōiunctioni huic obstabit pessarium? Adde ex Galeno de natural. facultat. ceu ventriculus-cibos vndique arctissimè amplectitur, nulla aut non rectè futurà alioqui concoctione & *χρῆσις*, ita nisi vterus se vndiq. circa semen cōstringat, frustratum iri conceptionem. In collo vteri manere posse pessaria & occultari, vt mariti non animaduertant, nibilò minus interim conceptionem subsequi & remanere pessaria ad partum vsque facillè est credere.

Ad abortum & alia grauidarum symptomata. CAP. LX.

ANdernacus de balneis, *Aquæ calidæ Badenenses in Austria multi sulphuris* Badenses in Austria. participes, biliosis naturis, macilentis, pueris, adolescentibus, grauidis, nisi partu instante, vt ex eis facilius euadat, aduersantur. Iacob Theod. *Aquæ acide in Langenschwaibach tollunt in grauidis picam & deprauatum appetitum: impediunt abortum & puerperas à dolore matricis & torsionibus ventris.* Langensch faciunt vt ritè repurgentur. Rulandus de thermis lib. 4. clas. 5. Abortus curant a lumine aque & atramentales, *Annebergenses, Badenenses, Embsenses, Leosteinenses, Leucenses.* Item, Dolori matricis in prægnantibus conducunt *Badenses Helueticæ.* Porro vtero gerentes mirificè iuuant *Porretanæ, & item à Grotta Viterbij aquæ, Tigurique similes in Heluetijs.* Abortientes verò ad partus complementum in posterum sustinebunt modicè purgantes, ac robur naturæ addentes, cum videlicet visciditatis vitio loca lubrica fetū laxant amittūtq., quos oportet ante mucores abluere nitratis, æneis ferreisque soluentibus bibitis, ac in balneas subinde astringentes semellas ipsas mittere, eaq. aquà satis diu confouere. Sic enim postea grauidæ non abortient. Idem: *Badenia Austria non longè à Vienna, primas prærogatiuas in vteri ex intèperie frigida ac humida, morbis sibi cōparauit: sterilitatem remouet, albos ac discolores mensium fluores compefcit,* Badenæ Austria. *Baccius. Idem l. 6. c. 5. Aqua à Grotta sub Viterbio ob mirandas per omnem ætatem virtutes suas singulari olim hoc titulo ornari meruit vt balneum ad omnes morbos diceretur. Mineræ ænea, nitrosa, ac ferrea (in quo authores omnes cum Sauanarola conueniant) Nonnullis verò propter auri aut æris colorem, quem hæc aqua è profundo representat, aurea reputatur: non tamen sine sulphure (vti reor) existit, quod & gustu percipitur. Aqua enim actu calida est, à secundo circiter gradu, limpida, inodora, & blaudula in se est: cæterum non æquè gustui grata omnibus. Tanta verò tenuitatis vt exportata in vasis*

euanescat, amittatque virtutem: quanquam reuera hodie Romæ in vsu frequentissimo sit, ac ad certum vsque tempus egregiè operatur. In vsu porro duplici est, balneo scilicet & potu. Vim tam per abuum quam per vrinæ deiectionem habet atque abstergentiam. Et, quod rarum est (eodem Sauanorola attestante) prægnantibus quoque post primos menses circiter vsque ad septimum tutò datur. Matutioribus enim ac primis à conceptu temporibus (quando scilicet facilius abortus incurrit periculum) minus competit. Ad emendandam sterilitatem sumitur frequentissimè cum multa laude: quippe omnem æquat in æqualitatem, & debilitatem naturæ, frigefactionem, lubricitatemque emendat, membra generationi idonea extergit, lentores educit, crassa ac viscida excrementa digerit, calefacit subinde & corroborat. Menses reducit, albas cohibet fluxiones. Hæc ille. Nostras aquas admirabilis fontis posse tutò à prægnantibus assumi satis constat ex his toris nostris, & quidem tutius quam Tigurinæ, siue Helueticæ Badenæ que sulphure multo abundant: Nolim tamen copiosius assumi. Præterea melius placeant illis acidularum potus excellentium ad picam remouendam. Balneum non improbo modò id requirat necessitas: at lauatio moderata instituat ex consilio medici.

Æq. admira-
bilis fontis.

Ad iuncturarum & articularum morbos. CAP. LXI.

DE proprijs ad iuncturas balneis loquendo, quæ ex frigida intemperie plerumque debilitari, inflari, dolere, contrahi que solent, ac per calida balnea quocumque condecenti vsu curari, oportet vsus penes singularis mali indicationes partiri: nam inueteratam Arthritim, seu chiroagra sit seu Podagra, siue Ischias, parcius sanabit potatio, lauacra maiorem habent efficaciam. Cõueniet tamen ante ipsa calidarum lauacra ænearum, Nitratarum que, ac similiarum valde purgantium aliquibus diebus potio in matutinis, quæ crassas è latissimis meatibus visciditates, phlegmataque, præuicæ arthritidis causas, foras extrudat. Subinde lauari magis idoneum, in calidis scilicet ac valde discussorijs, quales sulphurate, quas etiam, si distillatio imputetur (vt plerumque fit) ad vsum ducit, vsurpare licebit. Conspersiones vero intelligo non solum in occipite recipiendas, unde aduersi inbibentur ad fluxus, verum particulis quoque afflictis, tumentibusque fore vtiles discussorijs nomine, & itidem illutamenta. At si æque plures ex dissipata fluxione articuli confluentur, sudationibus etiam vtendum, qualis in Baianis Sudatorijs, ad Corsenium, ad balneum sub Patavio tituli Sanctæ Helenæ, ad Xaccam in Sicilia, & tot alijs in locis iam relatis. Quibus cessata fluxione non minori proderunt efficacia insolatus, vel artificialis ex odoratis, ac digerentibus rebus parata Sudatio, Stupharum ritus, ac vaporaria. Arenatio que fit in puluere balnearum in Aenaria insula efficacissimum remedium est vniuersæ Arthritidi, tumentibus præsertim lento, ac frigido humore articulis. Ceterum inter initia omnem Arthritim commodius sanare videntur Medicatarum potiones, digerendo, vacuando, ac fluxiones inbibendo, quam lauacra calidarum, aut occusatio, quæ liquatis viscidis, ac prius sopitis humoribus excitatis, fluxionem

adaugeant materiam timendum est. Maxime vero commoda potatio, si (vt in pluribus accidit) à caussa calida incipat fluxio, vigète præsertim ætate, ac æstate ineunte, cui ministerio si lauacra commodant, subsequantur, & hæc temperata sunt, haud nimis calida, & quæ ex ferri qualitate egregie valeant confirmare. Talia balnea sunt, Sancti Cassiani, Villa Lucæ, Caia & Bujetum Viterbij, de lapidibus ad Petriolum, Caldanelle, Maceratum, Ferruginæ ad Baias, & quædam in Hispanicis relata. Nec non Porretane lotiones, Albule, Labana, Marina, Ferrinæ ex ære, Fabarienses ex auro, Embs in Germania, ad Minium in Gallæcia, quæ omnes partes roborant imbecillas, laxas iuncturas cōstringunt ea styptica facultate, & dolores leniunt refrigerando, qui à caussa calida atrociores, & quas les in Ischiade intolerabiles fieri assolent, stupidus autem & grauis à frigida distendente. Tophis autem, seu callis, nodisque, qui ex longo affectu, ac dolore in iuncturis occalescere solent, aqua frigida materiæ cum calidi agentis intemperie caussa est, ac difficile, vbi obduruerint, vllis cedunt remedijs. Cui parti duntaxat, & non alijs Arthritis generibus prædictis, iactatum congruit per ora vulgi pro uerbum,

Tophi.

Soluere nodosam nescit Medicina Podagram.

Tentandum tamen non adeo confirmatos callos, per olei, aut assiduum Hydrelæ fotum emollire, exudationibus aperire, itaque dispositos per balnea calidiora, ipsædem ex alto conspersis discutere. Facit ad hæc insigniter balneum ex plumbo in Lotbaringis, ex Minio in Hispania, ex Salsis, ex marinis vbique inuentis, & itè illa tamenta, qualia in balneo Borbonij Ancerici probantur apud Gallos, ad Burziam flumen in Monserrato, ad Sanctum Cassianum de Luto, ad Trescuriam num sub Bergamo, ad Aponum, Saburratio pariter, & quæ ad Neruorum contractiones allegauimus, Baccius lib. 3. cap. 1. qui alibi dicit: Calidæ aquæ surgunt in Cydno Ciliciæ fluuio, qua de causa podagricos in eo dolores curari assenerat Viatruuius, cæterum aquæ frigida & blandissima. Item: circa Puteolos balneum de Fatís & balneum Episcopi ad podagras celebre. Item: Balneum ad Vinadum Castrum, Aquæ variæ qualitatís ac naturæ vt scribit Bartholomæus à Clinolo, alias frigidas ac dulces, alias impensè calidas, ac odore potissimum sulphuratas, vnguine quodam crudioribus riuu interlabentibus aequalis supernatante. Sumuntur in balneis à Cisalpinis ac Liguribus frequenter ad vsum item Ducie ac lutamenti. Siccant, digerunt, abstergunt ac corroborant pro quadam styptica mislura. Singulares autem sunt super omnia in artuum doloribus etiam hereditarijs & confirmatis. Dortomanus lib. 2. cap. 8. Articulis accidit arthritis: Hæc causas procatarticas potissimum agnoscit Bacchum & Venerem, putà vini & coitus immoderatis vsum: Præter externas has causas & parentes arthritis, occurrunt eius internæ, puta humores pituitosi (raro melancholici) serosi pauca bile mixti: Item flatus crassi & humidi articulos per diuersos ductus petentes & dolore multo exercentes. Olim hic affectus rarior erat, non modò patrum auorumque memoriâ, verum etiam nostrâ, inquit Plinius. Ex quo & illud notandum,

in medicabilem non esse credendam more vulgi, podagram: quippe quæ & spondæ desinat & in pluribus curâ. Si dolor omnes vel plures articulos obsidet, artbritis dicitur, in manibus chiragra, in cubito anconagra, in humero omagra, in pedibus podagra, in genu gonagra, in coxa ischias. Arthritici igitur à Venereis & Bacchi amoribus alienati hoc modo thermais Belilucanis vtantur, bis quotannis circa æquinoctia ex medicorum vicinorum consilijs purgantes: mox earum aquâ per integram septimanam mane replentes. Post totidem diebus mane & vesperi horis duabus ante suos pastus lauantes. Interea caput impluui aquarum maderat. Cautericum denique suturæ coronali qua sagittali iungitur audacter adigendum, potentiale dictum potius quàm actuale. Huius vulnus vlcusque diu sinatur apertum. Porro pars particulariter affecta siue manus siue pes aliaue fiet, cæno thermarum ammixto de lateribus oleo oblinenda frequenter. Hæc Dortom. qui lib. 1. cap. 2. presentes earum vires ad podagram historiâ comprobauit. Dominus inquit de Pousam à Guillelmo Rondeletio, thermarum Belilucanarum sine vsu tum delitescentium & verè acbristôn, vires primus confusè edoctus, quotannis bis ob sëmoris alterius grauem affectum quo laborabat expiscari & indagare voluit. Hoc affectu dextrè nimirum prius vsus tanti medici consilio, cum thermarum harum beneficio defunctus, sanus & indolens superesset, non alia re gratitudinis præmium naturali huic auxilio rependi posse putauit, quam harum passim thermarum effectu iam ignotarum promulgatione. Fallopius de thermais cap. 11. Plures sunt medici, qui thermales aquas pro potu exhibent in affectibus articulorum, vt in podagra & in affectu coxendico siue ischiade. Si potus istarum aquarum iuuat in doloribus articulorum, id fit per accidens tollendo causam: Nam euacuant intestina, roborantque ipsa & viscera: Vnde fit vt non tot generentur excrementa, quæ possent excitare dolores. Iuuant aque thermales nervos per se cum ipsos contingunt & ideo ijs, qui in his balneant ob affectus neruorum profunt, quia contingunt nervosas partes: Quamdo autem transeunt per intestina non possunt nervos attingere. Ego quoque ipse plurimis ischiade affectis exhibui potu aquas therm. Sed vidi plures laesos fuisse quàm adiutos: Et si aliquibus profuit, hoc fuit per accidens tollendo causam roborando viscera, impediendoque generationem tantæ materie pblegmatice: quamuis affectus ischiadicus affectus videatur vicinus intestinis & aqua transeat per intestina: Panniculus quidem est vicinus sed non articulus ipse. In doloribus articulorum probat vaporaciones lib. eodem cap. 12. Idem cap. 17. In ischiadico affectu parum prodest in potu aqua Aponensis sed stusa summo pere. Aqua istius tum vapor tum balneum liberat articulos à materia frigida & humida, dissoluitque rigidos artus præsertim mora in stufis. Iuuant etiam articulos relaxatos. Andernacus: Aquæ Cruciatorum in ditione Viterbij in balneis podagricis vtiles & articulosis salutare sunt ferreæ, æræ, & sulphuræ. Iob. Gobel. de suis aquis aluminosis S. Iobi dicit, conferre balneo in dolore artuum à pituitosa materia: Eius rei testem ciuem vrbs S. Anneberg. qui post operam

Beliluc.

Cauterium.

Potus aqu.
per accidens
curat articu-
larios
morbos.

Baln. arti-
cularios per
se iuuat.

Vaporatio-
nes vtilis.

diuturnam chirurgorum se tandem huic balneo commisit & Dei beneficio curatus. Efficaces etiam esse ad articulares morbos, chiragram, podagram, & ischiadem, multorum experientia demonstrat qui continuo dolore vexabantur & ad sanitatem restituti sunt usu harum aquarum in potu, inter iuscula, cibos coquendo, balneo. Ex diligenti indagacione etiam comperi has aquas balneo valde vtiliter esse in nervis & tendinibus doloribus vexatis: eorum rigiditatem & durtitatem tollit: torpori & imbecillitati eorum à colico dolore ortorum medetur. Agricola lib. foss. 9. p. 370. scribit ex *Asio* siue *Asio* lapide quem dicit Plinium non rectè separasse à *Sarcophago*, fieri solita vasa in quæ podagrici pedes vtiliter imponerant. Guliel. Turnerus de balneis *Bathonia* in *Anglia*, Videntur, inquit, mihi potissimum sulphure constare, id quod ex odore & sapore facile deprehenditur: ex effectu idem colligitur. Exsiccant enim mirifice, egregie ad podagram faciunt, idq; breui tempore, cui rei attestatur *Comitis Somerjetensis* famulus istis procurata sanitas: que non leuia predominantis sulphuris sunt argumenta, cum nec odore, nec sapore vllum aliud minerale possit in ijs deprehendi. Si quid autem sulphuri leuiter sit admistum, (quod tamen non percepi) cuprum sit necesse est. Dum enim montes, ex quibus scaturiunt, lustrarem, hinc inde pyritæ fragmenta cum cupro mista inveni, nullo tamen sensu potui deprehendere insignem aliquam impressionem in aquis. Gesnerus epist. lib. 3. ad Ioan. Fabricium: Balnea *Bocucij* tibi salutaria fore existimarim: nec dubitarim mihi quoque profutura, si ischiis mea, cuius reliquæ manent, tam longum iter pateretur. *Iacob Theod.* dicit aquam acidam in *Langenscbwalbach* optimè opitulari iuncturis & omnibus resolutis membris ac afflictis destuxionibus, excellens esse remediū arthritidis, ischiadis, gonagræ, ac podagræ: repurgare intestina: impedire incrementum superfluitatum eos morbos excitantium. *Ruland.* *Articulorum doloribus* varijsque egritudinibus prosunt aquæ sulphuræ, aluminosæ; cupræ, ferreæ, falsæ. Item *Piperinæ*, *Leucenses*, *Cellenses*, *Syluestres*, *Flieben*, *Erckaw*, *Vuendingenses*, *Abecenses*, *Teplice*, *Embsenses*, *Badenses* *Hercinæ*, *Heluetiæ*, *Austriæ*, *Vualdsborn*, *Vrillingenses*, *Bellerthal*, *Dannerbecher*, *Vvissbad*, *Carolinæ Bohemiæ*, acidulæ in *Saurenthal*, ad *Abr*, & in *Mendich*, *Aquisgranenses*, *Bertringenses*, *Keswasser*, *Laubacenses*, *Ribbadenses*, *Vveringenses*, *Vvolckstein*. Contra eorum tumores valet acidula in *Buretschaym*. Contra topbos acidula in *Spiegelberg*. Item ad dolores articulorum, neruosarum partiū, omnesq; alios mitigant ac curant aquæ sulphuratæ & specialiter *Cellenses*, *Erckawenses*, *Syluaticus fons Vualdsborn*, *Badenses* *Hercinæ*, *Castein*, *Dalsingenses*, *Vvolckstein*. Idè: *Chiragram* sanant *Badenses* *Heluetiæ*, *Hercinæ*, *Piperinæ* in agro *Curiensi* calidæ scatentes è sulphure, nitro, ere, auro & ferro, *Spiegelbergica* acidula, *Auwenses*, *Annaberg*, *Aquisgranenses*, *Dalsingenses*, *Keswasser*, *Vualdsbornina*. *Coxendicum* morbos & dolores curant aquæ *Annaberg*, *Vvolckstein*, *Elbogana*, *Heylborn*, *Vvëdingenses*, *Carolinæ*, & sulphuratæ. Idè: Contra ischiadem auxilium subministrant *Dalsingenses*, *Cellenses*, *Aquisgranenses*, *Auwenses*,

Articulorum dolores.

Tophi.

Chiragra.

Ischias.

Quo usu ad
iuncturaru
morbos va-
leat. Bollé.

Vueringenses, Podagrae & Podagricis doloribus remedium praestant aqua aevea, ferrea, salis, auraria, Auvv, Aquisgranenses, Cellenses, Keefwasser, Sultzbrun, Vueringenses, Vuolckestein, Egendinae, Badenses Hercyniae, Piperinae, Neusbrun, Syluestres, Badenweiler, Vuesterbad, Fideris, Leucenses, Vuendingenses, Spiegelberg, Kissing, Vuisbaden, Annabergenses. Frigidam & pituitosam Podagram sanant Dalsingenses Austria, Villacenses, Teplice, Abecenses, Embsenses, Casteln. Si chiragici, ischiadici, podagrici velint vti nostro balneo Admirabili, non improbo modo optime sint ante repurgati & potissimum syrupo de Rhamno mixto cum aqua admirabili ad uncias tres pro dosi. Ere sua sentient si non balneent in aqua calidiora nec diu maneat in solio. In exitu vero balnei quiescant in lecto, sudorem expectent si natura balneo adiuta promoueat: Absoluto balnei tempore non displiceret, si frigidiorum & pituitosorum balneis adderentur quae praescribit Rulandus ad eiusmodi affectus. R. Salis lib. ij. aluminis lib. i. sulphuris viui ℥. ij. Baccarum lauri lib. ℔. vel eorum loco pauperes injicient copiam lapidis scissilis: balneent tribus postremis diebus in eiusmodi medicatore aqua: Nec praeter rationem erit ad Rulandi imitationem aliquid quando addere sal aquae admirabili, eaque mane & vesperi ante cibum lauare pedes. Lutationem etiam probarim ex argilla, pyrite, & lapide scissili. Potus etiam aquarum acidarum loco vini benefaciet. In dolore coxendicis multum probam enemata ex aquis medicatis & nostra Bollenfi per se vel additis herbis conuenientibus eiusmodi morbo.

Ad artuum & carnosarum partium dolores, pedum lassitudinem & Pandiculationem. CAP. LXII.

Quae vero artus infestare solent dolores, palpitationesque, & pungitui dolores siue summa carne, siue fibris insint musculorum, eos dulcium & temperatarum aquarum balnea iuuant. Naturalibus vero balneis, quae ad casidas articulorum intemperantias prodita sunt, eos discutere tentare oportet. Niztratis scilicet ebibitis, Aeneis, ferreis, Sancti Marini aqua ad viam Flaminiam, Borra Senarum, Iuncariae, & Plaga Puteolis, Grotta, & Nausco Viterbij, Tigurinis Heluetiorum, Cellensibus, Ferinis, Ficuncella Porretanis, Albulis, alijque similibus. Nec non temperatis lauacris purgatione praemissa, vt Aquisgranu bladis simu, Caldane Pisaru, Rubeum titulo Sancti lobannis etiam in potibus vtile sub Patauio, M. Falconis in Frioli. Maxime si adhuc roborandi ex mixtura vim obtineant, vt Caldanelle praeceteris membra mirifice instaurantes, Villa, Auinio, Caldarianum, Viterbiensis aliqua. Vel harum virtutum lutamenta, quale ad aquas Porretanas, ad Sanctum Casianum sub insignibus Sancti Georgij, ad Aquas oppidum in Liguria, Baccius. Musculorum affectus sanant Badenses Heluetiae. Idem Musculorum doloribus succurrunt Vuolckestein. Montagnana consilio 303. Si quis dolorem alicuius partis sentit, recipiat stillicidium: a balneo & sudore in lecto ac eo absterfo vtile erit dolentia membra aut paralyse resoluta.

Stillicidium.

resoluta vngere aliquo oleo calido ad eos affectus composito, vt de costo, de croco, de piperibus, litorum alborum aut iridis. In contractione autem & rigiditate membrorum vtile est recipere vaporem aquæ builientis. Plurimum autem caussarum soboles est pedum lassitudo, quales sunt ambulatio nimia, nonnunquam necessaria, saltatio Venereorum nepotulorum stulto iudicio tantopere laudata, non tantum non necessaria, sed & quam ex articulorum debilitata nimisque laxata compage subsequens podagra interdum, aut incallescibus motu tibijs cum sanguine varices vlceraq; omnis medelæ contemptricia noxiam comprobat, vt Theologis interim suarelinquamus: quanquã & extremae demencie apud ipsos Ethnicos res sit habita, Nemo, inquit Cicero pro Murena, serè saltat sobrius, nisi forte insaniat, neq; in solitudine, neq; in sollicitudine, neq; in conuiuio moderato atq; honesto. Sed nos in scholam medicam reuertamur, quæ vt alijs morbis ipsorum laborantium vitio contractis non grauatè subuenit, ita nec huic affectui opem negat: Conseret itaque pedes ex Bolleensi tepida fouisse aliquam diu ante decubitu. Efficacius, si cum Rulando, origanum, pulegium, saluia similiaq; discutientia, & croca, in ferbuerint. Cæterum de totius corporis lassitudine à balneo vel labore, copiosius diximus inter symptomata. Quod ad pandiculationem atinet, non raro etiam lassitudinis alicuius sed spontaneæ aut comes aut effectus est, ob habituosum (inquit Dort.) excrementum in carne acruatum, per cessationem à corporis motibus, ideoque plerunque inuadit post somnum & initio ac cessionum febrium. Ea per se in plerisque conquiscit: in quibus tamen frequentior, quam bene moratus conuenit: hi dextro vsu aquarum Belilucanarum seruantur & curantur.

Bollenfes ad lassitudinè pedu.

Pandiculatione.

Ad tumores & abscessus. CAP. LXIII.

Varia, quæ in summa carne oboriri solent, ex adfluxu alicunde extumescèntia, abscessusque, aut dissipari volunt, cuius apprimè virtutis sunt balnea quæcunque naturalia, aut ad suppurationem perducì, quorum per species hæc breuiter ratio est. Oedema quidem, quod ex frigido constat, & contumaci adfluxu, per exiccantia, & calorifica plerunque discutitur, quorum multa diximus. & peculiaria Aponum, Caldanellum, Asculum, Sanctæ Mariæ in balneo, Buserum Viterbij, Auinionem, de Aquis Pisarum, Corsenum, ac Villam, Borbonium, Badenas in Austria, Bathonias in Anglia, in Hispania, in Sicilia. Laudat Arnaldus de Villanoua ad abscessus huiusmodi pituitosos, & internos aluminatarum aquarum potum cum vino, quæ nimirum acidulo sapore sunt. Nam & externos, inquit, egregiè diminaunt, ac discutunt, etiam sulphurata. Quas item ex alto in locum tumidum recipere confert, vel in sudationibus, vel in illustamentis, facit & insolatus, & arena in balneis Ischiæ, & in herbis medicatis decubitus. Erysipelas autem ex subtili bilis influxu, haud tutò per calorifica adbibita discutitur, ac minus inflamatio, quæ sanguinis est. Satius igitur hæc per tenuiù partiù, ac leniter digerètes ebibitas digerere, quales nitratæ, enææ, Ficuscella, Porretana, Albule, Grotta, ac similes præmissa (vt artis est.) tum vniuersali vacuatione, misso sanguine, tum particulari ex medicamento proprio. San-

Tumores discutunt balnea naturalia quæcunque.

Baln. oedematibus discutiedis accommodata.

Erysipelata & phlegmonè potu potius, quam lauacro curantur.

Illutamēta ad maturā-
dum.

Porus aci-
dularum ad
erysipelata.

Tumores
calidi.

Inflamma-
tiones.

Authra.
Oedem.

Bollenf.

guini autem adhuc in inflammationem confluenti, astringentia in artificialibus commodant, Emollientia quoque, & ex rubrica Sinopide aqua. Terra item genera illutata, quae aqua calida temperata ad maturandum diutissime conspersa, nec non in antiquis Gymnasiorum sordes, ac Ceromata in illutamentis relata, Baccius. Jac. Theodoro valde probatur potius acidularum aquarum in Langenscbwallbach ad erysipelata. Rulandus: Erysipelati succurrunt Badenses Austriae, Villacensis, Abecensis, Teplicae. Item, Contra calidos & biliosos affectus conueniunt aquae Fideris, Kesselbrun, Ponterborn, aquae in Mendich. Item inflammationes submouēt aquae Plumberiae, Fideris, Vberlingen, Ferratae, Gypsee. Idē, Abscessus frigidos & male curatos aperiunt, mundificant & iterum consolidant aquae Embfenses, Vvendingenses. Contra abscessus antiquos valet aqua Brintzobacenses. Anthracem curant aquae Etingenses & Piperinae. Ad carbunculos valent aquae ferreae, aerea, & salse. Item Etingenses. Idem, Oedemata curant Carolinae, Ribbadenses, Spigelberg. Item tumores omnes & tubercula discutit & dissipat aqua salis, nitri, aluminis. Item Badenses Hercinae, Margraffbad, Piperinae, Zuckenthal, Vvaldsborn, Niderborn, Mestserff, Lonquich, Spigelberg, Vvendingenses, Aquisgranenses, Caroline, Dalsingenses, Keeswasser, Laubach, Vvatweil, Vvettingenses, Vvolckestein, Zellersbad. Tumores laxos curant Heylborn, Saurenthal & ceterae calefacientes & siccantes aquae. Sed vt de Bollenfibus quoque aliquid adferamus, vtilis esse balneo in tumoribus oedematosis & frigidis mihi nullum dubium: vis tamen augeri potest, si sacculus repletus puluere bituminis succiniue & pyritae madefactus in aqua tumori applicetur. In erysipelatibus sanē imitatus Baccium, laudo potum acidularum, si praecedente cathartico ad nouam bibantur euacuationem vsque per aluum: vel ad multos sudores. Non improbarim tamen si etiam postea viantur moderato balneo aquae admirabilis, vt reliquiae in habitu corporis resoluantur, ipseque adeo totus etiam habitus roboretur. Memini Il. meum Principem post balneum in acidulis Griesbachianis diu immunem fuisse ab erysipelate cui obnoxius erat. Dum ad fontem admirabilem agerem cuidam balneanti obortum erysipelas, quem nolui desistere a lauacro: imperavi tantum vt minus calide & paucioribus horis lauaret: quod ei bene cessit.

Ad tumores crurum, pedum, & manum.

CAP. LXIII.

Oedemata pedum & manuum saepius hyeme ob frigus externum & pituitosi flatuosi que sanguinis copiam accidunt: si dunt ea aquarum Belialucanarum vsu frequenti, quod mirum videri poterit, cum balneatrices pleraque hic oedematosis pedibus obuia sint. Haec porro impedimenta haec perpetuantur ob ingressum in thermas frequentiam, qua pedes imbecilliores reddunt. teste Hippocrate, eoque humorum superfluum corporis prolunem excipiunt.

Dein, externa aëris frigida intemperie coguntur, stipantur, concreſcunt hu-
 mores, qui calida aquâ thermarum diſſoluuntur in ſtatus, non tamen euaporare
 poſſunt ob intercifaſ moram in balneo, ſeu vices ingreſſus & egreſſus. Denique
 iugi deterſione cutis tenuior redditur: hanc aquæ portio ſubingrediens à tepore
 thermarum in ſtatus vertitur. Secus autem ſeres habet in his qui alia cauſâ &
 loco œdemata pedum manuumque contraxerunt. Hi potu aquæ Belilucanæ in-
 digent ad dies quatuor plureſue primo minus, ſecundo, tertio, &c. plus bibendo.
 Probe expurgato deterſoque corpore manus pedesque abluendi in balneo mane
 ſummo & veſperi ante cœnam. Poſt lecto ſe componant, ſudent, maximè par-
 tibus affectis, idque per quatrimum. Cœno denique vtantur cum reliquis cum
 oleo anethino, rutaceo, de lateribus, donec integre ſanati ſint. Craſſiores pedes
 quàm pro corporis habitu deceant ob copiam ſanguinis pituitoſi crudi & craſſi
 gignuntur. Nimia autem pedum tibiærumque craſſities potum, inſeſſum, fo-
 tum litum vt dictum eſt de œdematoſis pedibus, deſiderat: prætereaque ligatus
 ram arctam à partibus pedi vicinis ad femur productam: Dortoman. Baccius:
 Inſtatis pedibus, qualiâ de tumoribus dicta diſcuſſoria competunt, ſaburratio
 ac inſolatus. Rulandus: Crurum tumores, inflammationes & vlcera ſanant
 Badenſes Hercinie, Carolinæ, Leucenſes. Fallopius cap. 18. Stufe montis Or-
 thoni tepidiſſimæ ſunt & optimi uſus ad emolliendos artus. Vidi aliquando
 monachum qui habebat crus & genu rigidum & inſerebat ipſum in vnam
 ex illis foueis, & cum ibi horam detinuiſſet, extrahens optimè ipſum crus mo-
 uebat: ſed poſtea refrigerato genu & crure, iterum rigebat. Luti montis Orthoni
 vis eſt vt ſiccet, digerat, roboret, & diſſolutas partes vniat. Lutum eſt argilloſum
 immo argilla eadem ex qua hic Patauy ſiunt ollæ, differunt tamen colore: quia
 argilla quæ eſt in balneo coquitur & ſic acquirit alium colore: Argilla tamen eſt
 & pinguis, habetq; ſalfedinem & parum vaporis ſulphurei, & ideo ratione horū
 duorum habet vim ſiccandi, roborandi & digerendi, nec non adſtringendi facul-
 tatem aliquam, ſed parua. Vtimur hoc luto in œdematibus durioribus qui in cru-
 ribus, vel alibi oriuntur. Modus autem vtendi eſt vt frigidum applicemus parti
 affectæ & eam totam obliniamus & mox exponamus ſoli. Poſſemus vti luto
 iſtius balnei, etiam procul à balneo, quia poteſt aſportari in partes etiam longin-
 quas, nec vim ſuam amittit. Non ſolum in œdematibus durioribus vtimur: ſed
 etiam in tumoribus laxis, qui circa crura oboriuntur, Elephantes vocantur ab
 Arabibus. Confert etiam lutum iſtud ad articulos laxatos & debiles: Sed lutum
 montis Orthoni parti affectæ non applicandum calidū vt aliqui faciunt & malè.
 Primò caleſciat æger partem affectam in aqua illa, mox ſupponat lutum frigi-
 dum & partem ipſam exponat ſoli, obſeruetque ea omnia quæ diximus eſſe ob-
 ſeruanda dum de luto in communi egimus. Idem cap. 19. Lutum aquarum S. Pe-
 tri argilloſum & coctū eſt, habetq; vim degerentem & roborantem, & propte-
 rea vtile eſt ad remouendum imbecillitatē artuum & veruorum refrigerationē.

Stufe montis
Orthoni.

Elephâtes.

Aqu. Petri
lucum.

*Ut*imur diuersis modis nempe calido, non frigido vt illo Orthoni montis & non exponimus partem luto obductam soli. *Andernacus*: Aquæ vrbis veteris à luto dictæ crurum crassitiem, neruos contractos extenuant & resoluunt si quis ad mensem vnum, vel duos in eis moretur. *Montagnana*: Pro tumore cruris & debilitate, orto sole vel paulò post balneet totum corpus per horam semis: postea se recipiat in lectum, dormiat vel quiescat ad horas aliquot, postea balneet crus in aqua calida: Secunda die eadem agat, & præterea admoueat cum aqua balnei mixtus sequens puluis R. Sem. sesami, fenagræci & orobi ana ℥.v. Asari, chamæpityos, origani ana ℥.i. fiat puluis. Die tertia idem faciat, verùm addat de sequentibus oleis R. ol. sesamini lib. i. costini & de pulegio ana lib. β. misc. Quarta die non balneet totum corpus, sed solum crus: recipiat etiam cum tibia & genu vaporem aque calidæ, deinde exsiccet cum pannis & se lecto componendo vngat cum oleis sequentibus. R. ol. nardini ℥. iij. facis ol. iridis, de croco, liliorum alborum ana ℥. i. β. Misc, vngat à genu vsque ad pedem, & inuoluat tibiam pannis calidis: Ante cœnam recipiat vaporem aque calidæ. Quinta die bis recipiat vaporem & inungat tibiam, & ita pergat. Alius si astringatur, parentur pilule septem ex aloë lota, cum electuario de psyllo, sumat vnam. Hæc ille. Ego non statui hinc multa scribere de viribus aquarum medisatarum admirabilis fontis: cum satis hæc res omnis ex historijs nostris præpositis elucescat. Quamobrem ægri poterunt vti ijs, eo modo quo præcedentes docent vtendum suis aquis. Lutum etiam parari potest pro morbi qualitate & magnitudine ex bitumine, argilla, pyrite, & lapide scissili: quæ omnia particulatim præscribere poterunt medici & chirurgi ægris consulentes.

Ad contractiones & tensiones ligamentorum, tendinum, & musculorum: nec non ad distorta crura & brachia. CAP. LXV.

Contrahuntur item ligamenta & tendines, vt curuatis quandoque cubito, manu, digito, genu manci & deturpati plures à vulneribus supersint. Contracta membra lauacro aquæ Belilucanæ vtilissimè fruuntur: ex aqua per sex dies manè assumendæ aquæ lib. ij. pluresuè: ante cœnam aquatum ducenda membra horarum duarum spacio. His elapsis diebus mane & vespere ante pastus externa tantum vtendum proluuie sepe, multum ac diu. Ab egressu balnei in lecto inungenda membra crurum vituli axungia addito galbano, sagapeno, opopanace, terebinthina &c. Tensio siue vulsio musculorum, suræ, & ligamentorum eius (Gallis la goutte, Grampe dicitur) à vaporum flatuumque crassiorum copiâ orta: qualis grauidis & malè dispositis pedibus dormientibus frequens, ad præseruationem potu indiget thermarum Belilucanarum: ad curationem solo harum lauacro & cœni litu. Si qui commodo aquarum vsu destituantur & cominus eâ frui nequeant, aquâ stillatitia vtantur in potu, eâ proluantur pedes, Dortom. Baccius: In montanis Corsicæ sunt quedam minerales aquæ admodum frigide: quæ tamen concallescunt ac in balneis vsurpant, miris-

Aq. à luto dictæ.

Linimentum.

Vapor.

Belilu. vñs ad cōtracta.

Grampe.

Aq. Corficæ.

fica quadam digerendi virtute polleant. Nam & contracta membra restituunt & indurata emolliunt. Idem lib. 3. cap. 1. Ad contractiones tendinum & eboi'darum valet illutamentum, quod magis penetratiuum efficietur si ad loca eiusmodi dura & contumacia, balnei imprimis vaporaciones captentur, quod ad dolores quoque sedandos non erit inutile: quale balneum ex salis marinisque calentibus. Balneum ex bituminosis, quale ex Petroleo ad Baias, & item Culma, & sub Perusio lacuna. Andernac. Aquæ Vvendingenses manu factæ calidæ, sulphure, alumine, & nitro constantes coxarum doloribus podagricis, membrorum contractionibus, articularijs, paralyticis auxiliantur. Idem: Balneæ Badeville tussa, conuulsa, distorta teniaq; restituunt. Idem: Aquæ medicatæ manu factæ calidæ in Niderborn ex alumine sulphure & ære scaturiunt: Ad defluxiones capitis vitiles, rupta, conuulsa, siue ex colico, siue ex defluxione humorum, & distorta emendant, duritiem neruorum emolliunt. Pantaleon de thermis Tigrinarinis cap. 21. laudat balneum Kesselbad dictum ad contracturas & resolutiones, multos in id deferri qui citò conualescant & restaurentur, si non sint voraciores & ordinatam victus rationem obseruent: id quod etiam obseruarit anno 1577. in puella. Montagnana de balneis Patauinis: Linimentum bonum ad emolliendum durities & contractiones membrorum, quod applicandum vna horâ ab exitu balnei: R. ol. sesamini, amygdalini dulcis recentis ana ℥. i. β. vitellos ouorū ij. medulle crurum bouis, sæpi arietini, pinguedinis anatis & gallinæ ana ℥. i. croci ℥. i. dissoluantur pinguedines & coentur, cætera addantur diligenter conterendo, in sinè adijciantur ammoniaci dissoluti cum aceto ℥. x. Insigniter sedat dolores, quos vt magis mitiget adde olei chamæmel. ℥. iij. Si velis nonnihil stupefacere adde opij ℥. i. & erit nobile medicamentum ad prædicta quod non pote, it nocere. Rulandus, ad contractionem neruorum & membrorum vitiles sunt aquæ Auwenses, Lutterbad, Volkkestein, Vvifbad, Schweiningenses, Syluestres, Pimperinæ, Leucenses, Valliff, Flicken, Embsenses, Elbogana, Vvendingenses, Carolinæ, Tephice. Ad neruorum dolorem Embs Constantiæ, alumine & nitro infectæ. Neruorum rigores Brigenses, Annæbergenses, Auw, Antegast. Neruos induratos humectant & molliunt Kissing, Vnderthal, acidus fons tinctus alumine, nitro, sulphure, Burettschheim acida sulphuris & nitri particeps. Nodositates curant Gebersweileriana. Spasmo medicantur aquæ salis, sulphuris, Baden ses Herciniæ siue Margraffbad, Laubacenses: Idem pro contractis & conuulsis hoc instituit balneum, Sambuci m. xx. decoquant diuites in vino, pauperes in aqua quantum conuenit. Inuideant quotidie diuicius in hoc lauacro, & post egressum in calido lecto bene contenti stragulis sudent diu multumque. Post sudorē perungantur membra contracta isto vnguento quod recipit ping. taxi ℥. iij. vulpis lib. i. Masticis ℥. β. Euphorbij ℥. ij. Piperis vtriusque ℥. x. Vini boni mensuras duas, fiat vntio iuxta artem. Hæc ille. Nulli laboranti contractionibus à colico dolore, quæ vulgares in Alsatia ac vicinis locis potissimum circa fodinas Gizardmeigni, suaserim vt vtatur paulò post colicum dorè cessantem vilo balneo.

Lutamentū Vapor.

Aq. Vvendingenses.

Badenveie.

Niderborn.

BadençHeluetiorum.

Linimentū.

Aq. ad variarios neruorū affectus.

Infessus.

Plures vidi magno suo damno adijisse Plumarias thermas pro restituendis artuum viribus & reparandis contracturis qui redditi multo imbecilliores in vitæ periculum inciderunt. Vfus thermarum & balnearum pluribus mensibus post principium imbecillitatis confert, cum interna viscera incipiunt suo fungi officio, ventriculus bene concoquere & hepar sanguificare, ac artus nonnihil vires recipere & carne auferri. Nec etiam tunc ex vsu erit violentius balneum, nec omnia vnguenta calidiora conueniant, multò minùs in principijs. Flacet suo tempore balneum aquæ admirabilis, cuius vis auferri potest addito bitumine galeæ & lapide scissili. Si quando vtendum vnguento præscripto per Rulandũ, ad velim fieri in contracturis valde frigidis ac summo cum moderamine, quod peritii medici iudicio relinquendum. Porro autem quæ distorquentur & curuantur in ossa brachiorum vel crurum in varis, valgus, compernibus à conformatione in cunis à prepostera ligatura vel etiã ab externa aliqua causa, aqua Belilucana diriguntur, si in ligneo tubo canaline protensa maneant: madeant frequenter, cõtreffentur, inflectantur manibus. Imo subigantur more modoque quo lignarij fabri distorta curuataque ligna flammis subditis rectitudinem, vietes curuitatem, Dortoman Non agnosco in aquis medicatis tantam ad præditos affectus efficaciam vt ees possint per se tollere. Iuuare interim posse illas ac etiam nostras admirabilis fontis in adolescentibus adhuc crescentibus non dubito: Verùm longo admodum tempore, ligneis canalibus tubisue benè preparatis dextreg. albigatis & continuò gestatis aut saltem noctu: quæ ratione memini à me spacio vnius anni curatum puerum valgum.

Ad vlcera & inter cætera, de gangræna,

C A P. LXVI.

Balne. vsus
ad inuete-
rata vlcera
frequens.

In eligendis
ad vlcera
balm obser-
uanda. I.

II.

OMnia vlcera sanare valent medicata aquæ competenter adhibita. Vfus tamen frequentior in inueteratis, malisque est, in quibus vbi tentata vndeunque remedia non profuerint, tanquam ad sacras balnearum apellaciones recurritur. In eligendis ergo ad vlcera balneis, vnum in primis valde necessarium animaduertendum est, particule exulceratæ imbecillitas, quæ viribus corruptis, vel sopitis nec idoneum sibi appropriat nutrimentum, nec influxum aliunde malum valet rejicere, nec receptum corrigere, vnde varijs ipsam abundare excrementis necesse est. Et alterum, membri alicuius mandantis in temperies, ac in expultrice ipsius robur, quæ semper peragenda ad imbecilliora detrudit. Ex mandantibus subinde, aut cerebrum imputari solet, aut hepar, aut tertium vterus, & quæ his subministrant consequenter, quæ oportet principae liter aute balneï ad vlcus ministeria medicari. In fluidis vlceribus, perrarò non catarrhus aliquis à capite destillat, vijs præsertim ad illam partem manifestis, quæ primo per ea, quæ peculiaria ad catarrhum in capitis affectibus docuimus, oportet discutere, seu priuatæ sint medelæ, seu potius ex aquis medicatis potiones, nitratis nimirum, saljugineis, æneis, ferræis, purgantibus, seu discussione ad fluz

xionis principia in bregmate, aut nuca, ex sulphureis temperatis, bituminosis, nec admodum adstringentibus. Ita enim antecedenti submota causa, facile vlcus ad sanitatem per localia balnea perducitur: quæ adstergentia sunt, medio critter calida, & sicca, vt Ferratæ quædam, Bussetum Viterbij, Villa Lucæ, Caladagna Sancti Cassiani, Albule, & Lataneæ ex alumine, Porretanæ, Corfenum ex alumine & ferro, atramentose in Volaterrano, Bringenses in Valesis, aliaque innumere consimiles, & marina aqua per æstatem efficax. Inueteratorum autem vlcera, eadem balnearum, ac presidiij cuiuscunque ratio esse debet: nisi quia in his non tam timendus aliunde influxus est, quam quod ex habituata iam dudum illi particule intemperantia, vnde aut cacoethè fieri assolent vlcera, aut serpiginosâ, aut putrida, aut contumacia, & dura, aut sinuosa, aut fistulosa, aut multifariam maligna, longiorem desiderant curam, ac nullâ cura est neque breuior, neque certior, quam quæ à balneis sumirur. Ea ergo intemperies, aut in totum occupauerit particule naturam, quemadmodum in Scirrho, cui nulla tunc medicatio proficua est: aut veneni speciem gerit, vt in Cancro, cuius opus est primò virus interficere, quod vt nullis alijs remedijs, ita in balneis difficile sit, quamquam eam curam plumbeæ à proprietate, & quædam aliæ fortes promittant. Aut denique quædam aliæ fortes promittant. Aut denique quædam mala qualitas inculpatur, vt immoderata vel caliditas, vel frigiditas, vel humiditas, vel siccitas, vel complicata ex his pluribus, tumque Galeno teste, per vnicuique contraria curandum. Calide oportet per frigida mederi, vt ex nitratis aquæ ebibita, nec non Fincuncella Sancti Cassiani, Grotta Viterbij, Tigrina in Heluetijs. Frigide verò per discussoria balnea, & tam actû calida, vt sulphurata, bituminosa, nec non ferro, aut alumine participantia, quam quæ virtute acria, vt ex atramentis, ex ere, ex calcitida, misyo, soryo, plumbo, ac similibus. Vlcera verò siccam & squalidam habentia carnem, per frigidam aquam irrorari ex Galeno docemur. Bituminosa valent in naturalibus balnea, ac Cellensa in Heluetijs. Humidis autem faciunt eadem, quæ paulò ante ad fluida vlcera dedimus, & ad hæc Aponi balneum ad inueterata proficit, varia misturarum facultate: Embs item in Germania, & Embsenses aliæ sub Diocesi Treuerensi, aliæ in Alsatia, Fabarienses in Rhetia, ex Gypso aquæ, & ex atramento in Volaterrano lacunæ. Porro in Herpete, vbi scilicet vlcus serpiginosum efficitur, erodens, ac sæpe putridum, composita conijcitur qualitatum malignitas, calida, acris, salsa, pruriginosa, quod potiones medicatas, quales in calidis alijs, & catarrhalibus diximus, desiderat. Foris vero ex acribus, ac erodentibus, balnea, Ferrea, enea, plumbea, atramentata: Gangrenæ eadem, & Aponus, & Ferina aquæ in Germania, & in Dacia Virides ad montem Carpathum, & in Cypro insula æneæ aquæ omnium valentissimæ. Nec secus in sinuoso vlcere composita sordities, fluida, virulenta, salsa, ac erodens, quam oportet per exiccantia, ac modicè calida extergere, quales metallica, vt plurimum aquæ, ex plumbo maximè, ere, a-

Baln. topi-
corij vim in
vlceribus
antiquis
obtinentiâ.

Inueteratis
vlceribus.

Cancer.

Calida in
temp.
Frigida.

Siccæ.

Humidæ.

Herpeti.

Gangran.

Sinu.

Fistula.

tramento, ac minio. Faciunt eadem ad Fistulas, quod est, vbi cavit as vlceris ob-
ducta ex ore in penitiores anfractus cuticula, fistula instar (vnde illi est nos-
men etiam Græcis) perpetuo hiat, emanatque. Difficilis quidem quocunque

Ani fistula.

modo curationis : difficilime verò vbi fistula in altum penetrat, qualis ex inte-
stinis sæpenumero fit ad ani musculos. Cui nec commodè, nec tutò possunt quæ-
cunque medicamenta adhiberi. Facerent tamen vt cunquæ exiccantes exhibita, ac
absterforiæ facultatis, vt Ferratæ, nec admodum calidæ, vt Ficuncellæ aqua, ac
similes. Vel iniectæ quantum fieri posset acres, & quæ potentia cuticulam ipsam
fistule extererent, quales sunt ex æris, chalcitidis, cæruleique excrementis dis-
lutæ aquæ, vt in Cypro iam dictæ, & ex plumbo, & ex auripigmento, qualis ad
Susus fons in Persia. Vel si non adsint, ex calce idoneæ, ac cinere, & atramen-
to sè in Volaterrano. Hæc Baccius qui lib. 4. cap. 9. Est item in Senensi agro vicus
perexiguus ad confinia Aretij, quod Rapolanum appellatur, sulphureis aquarum
scatebris percelebre. Quare cum longè vndique aura ipso loci vapore sulphurea
sentiatur, propius in secessu quodam spiritus sulphuris exhalant adeo graues, vt
nisi quis quantocyus auer setur, exanimem reddant, quare locus mortiferis spe-
ctris, fossa, ac sentibus præsignatur. Cæterùm salubris aëris, pericundique per-
estatem diuersorij, cum balneis eius naturæ calidis, valdè vtilibus. Quæ etsi non
adeo multum à temperie recedere quibusdam taxentur, asperæ tamen, ac siccitatis
admodum facultatis sentiuntur, cum scabiem quantumuis crassam, aut putri-
dam, quam celerrime (ter inquam, aut quater in balneis adhibita) exiccant. Ac
vidimus, qui egressi à balneo duratis vlcusculis, plagisq; ea asperitate a quarum,
quasi ambutus, in reliquam diem angerentur, vnde didicerunt crassa id genus
scabie laborantes, totos integros dies sedere in balneo, donec omnino emundati
exirent, ac abirent. Cui vitio succurrere poterunt, facta statim à balneo leni ipso-
rum vlcerum litura, aut butyro eloto, aut miti aliquo id genus vnguine. Fallo-
pius de thermis cap. 17. de balneo Aponitanò: Sanat aqua ista vlcera, cutis pruris

Exhalatio-
nes pesti-
feræ.

Aq. Rapola-
næ sulphu-
ræ ad sca-
biem cõtu-
macè celeri
& certo præ-
sidio vtili-
simæ.

Vlusculo-
rum crustæ
à balnei vi-
nimia aspe-
rante sicca-
teque do-
lorificæ.

tus, vlcera squammosa, scabiem leprosam pruriginosam vel salsam. Item cap. 32.
de balneis Volaterranis: Balneum S. Michaelis, in quo alumen & sulphur pau-
cum aut nihil, in affectibus cutis est præstantissimum, præcipuè ad fugandam
lepram: in quo affectu præstantius remedium fortè non reperietur. Andernacus:
Balneæ Badenwille manu calefactæ sciaturigine tepida scabiem, impetiginem,
lepram, aliaque id genus exteriora vitia & vlcera vt cõsta maleque curata sa-
nât. Idem: Aquæ medicatæ in Britzbach vltra Rhenum ære & ferro imbutæ in
balneis visum acuunt: calculosis renibus vetustisque abscessibus auxiliantur:
impetiginem, scabiem & lepram tollunt. Item: Aquæ Patritiorum in Italia alus
mine magis quàm sulphure infectæ sunt, scabiem & alia cutis vitia optimè dis-
cutiunt. Idem: Aquæ Caldana vrbs veteris in Italia aluminosæ & parum fer-
ræ humidam scabiem abstergunt. Idem: Aquæ calidæ Badenses in Austria
quæ sunt multi sulphuris, paucioris nitri, minimi aluminis malignis & ser-
pentibus vlceribus, erysipelatis & cancris prosunt. Rulandus: Fistulas auxilian-

tur Piperinae, Ribbadeses, Plumbariae. Vvendingeses, Vvesterbad. *Vlcera caua, Chironia*
 maligna, antiqua, serpentina, & insanabilia curat Spigelberg, Badenses Austriae, *vlcera.*
 Villacenses, Teplica, Aebchi, Condertbal, Cellenses, Plumbariae, Neubrun, Pi-
 perinae, Vvendingenses, Vvaldsborn, Deinach, Antegast, aquae aluminis & auri
 &c. *Vlceribus male curatis profunt Leucenses, Embjsenses, Badenweiler, Pipes*
 rinae &c. *Ad vlcera omnia valent aquae salis, cupri, ferri, sulphuris, nitri, alumis vlcera quae-*
 nis, gypsi. Item Cellenses, Plumbariae, Piperinae, Vvisbad, Leucenses, Neubrun, *uis.*
 Badenses, Bringenenses, Gebersweiler, Embs, Flieben, Antegast, Brintzbach, Aci-
 dulae Goppingenses, Auwenses, Vberking. & caeteraethermae omnes. Dortoman.
 Gangraena a frigore ita pedes frequenter, varius manus occupat, vt spiritus & ca- *Gangraena a*
 lidior sanguis in has partes vix confluat: aut si confluit, citius refrigeretur a pe- *frigore.*
 dibus gelu obsessis quam vt ipse pedes calidos reddere queat. Vidi non semel, sed
 saepius pedum digitos omnes aut aliquos, imo pedes integros emortuos ob pene-
 trabile frigus sensu & motu priuatos: dein solutis compagibus articulationum
 separatos, seinctos, excussos citra vllum dolorem a superstitionibus sanis partibus.
 Gangraena haec sciens parte prius scarificatu dilaniata abluatur aqua therma-
 rum Belilucanarum, confricetur, aspergatur reliquis, obducatur caeno, melle
 rosato temperato: Haec iteranda frequenter. Ad vlcera omnis fere generis facere
 aquas fontis Admirabilis facile apparet ex mixtione mineralium, quorum ea *Aq. Bollenf.*
 vis vt eiusmodi affectibus occurrant. Id quod liquet manifeste facta mineraliu *ad vlcera*
 rum praecedentibus collatione, qualia si non omnino, at certe quadamtenus in *quolibet.*
 Bollenfis mixtioni supradictorum respondent: Sic vt pro rata portione de nos-
 tris idem sit sentiendum quod de illis: quemadmodum hoc quoque historiae a
 nobis commemoratae abunde docent, & in vlceribus tiliarum plura dicturi su-
 mus, vbi agetur de morbis extremitatum: De cancro quaedam addemus capite *Aq. Bollenf.*
 de Elephantiasi. Ad gangraenam tutiores existimarim aquas fontis admirabilis *ad gāgrenā.*
 Belilucanis, si membrū cui portiones gangraena obsesse amputatae sunt, ne porro
 malum serpat, intemperiesque emendetur, abluatur aqua nostri fontis, in qua
 candens pyrites & lapis scissibilis restinctus sit, insperso postea mox eorundem
 puluere vel melle illito.

Ad Vlcera tiliarum & pedum.

CAP. LXVII.

VLcera tiliarum & pedum ex melancholico vel pituitoso sanguine etiam
 cum varicibus saepe dysepulotica & curatu difficillima gignuntur: *Vlces Beliluc.*
 ratus aquatum eat, redeat, potet, abluat, caenum inungatur, reliquiae in-
 spergantur, bedere, brassicae, nicotianae folia vlceribus imponantur, Dortom. *Fals*
 lopius de thermis cap. 17. de balneo Aponensi: Quando oriuntur in cruribus vel *Aponenses.*
 in alia parte corporis vlcera quaedam callosa & antiqua, & obducuntur cicatrice,
 paulo post iterum renascuntur, & non cedunt medicamentis, nihil praestantius

quàm in seſſio in hac aqua: & plurima cum ea curant. In egreſſu balnei applicanda
 dum vlceri aliquod medicamentum opportunum: Verùm ſi cum vlcere eſſet con-
 iuncta inflammatio, cauendum ab uſu huius aquae: quam etiam fugiãt qui ſunt
 habitu calidiſſimi & ſicciffimi, & qui laborant febre, ne incidant in maraſmũ
 heſticamũ. Hæc ille. Non videtur neceſſe vt hic celebrem laudes noſtri fontis
 Admirabilis in curandis antiquis & malignis tibiærum vlceribus cum ſatis ap-
 pareant ex hiſtorijs: Nihilominus tamen accidit interdum vt quædam propter
 viſcera corrupta non in totum ſaneſcant, quædam etiam non conueniat pro-
 pter vitæ periculum primo anno occludi: quibus tamen vlceribus conuenientia
 emplaſtra adhibenda ſunt, vt vel in totum ſaneſcãt, vel certè impediatur incre-
 mentum: In quibus affectibus in ſigne eſt emplaſtrum de plumbo patris mei piẽ-
 tiſſimi Io. Baubini medici celebriſſi Baſilæ & in chirurgicis feliciffimi: cuius
 hæc eſt formula R. lithargyri aurci ꝓ. iij. plumbi vſti ꝓ. ij. Cadmiæ botrytis, ſue
 tutiæ vulgò dictæ, præparatæ ꝓ. j. minij plumbi ꝓ. i. ꝓ. Ceruſæ ꝓ. ꝓ. olei roſati, ceræ
 citrinæ q. ſ. Fiat maſſa pro emplaſtris. Plura hic præſcriberemus ad impediendũ
 incrementum vlcerum & ad impediendas recidivas, niſi id iam factum fuiſſet
 libro præcedenti de hiſtorijs eorum qui iam experti admirabilem fontem. Quod
 ſi vlcera dyſepulota à varicibus foueantur, his primũ omnium fuerit occurren-
 dum. Gøbelius aluminosus S. Iobi abſolutè ad varices facere ſcribit: quod idem
 promittit Rulandus de aluminosis Annæberg. & Volckestein, quæ imbutæ per
 multo alumine, pauſillo pyrite, atque bitumine. Nos quanquã non minus nobis
 de Bollenſibus pollicemur, accuratiũs ſubducendas hic rationes exiſtimamus.
 Quæ enim inueterauerint, vix vllã fortè ratione curaris. In minus antiquatis,
 ex medici conſilio egregiè purgabitur varicoſus, poſt ſanguis ex brachio, nõ è cru-
 ribus detrahatur. A balneo obducetur varicibus emplaſtrum ex argilla & bolo
 ſubactis ex aqua Bollenſi: quod vbi inaruerit, obuoluetur crus ſaciã, ab infe-
 rioribus ſurſum.

Ad Elephantiaſim ſiue lepram vulgò dictam & càncrum.

CAP. LXVIII.

Bal. Regina
 Piſanum.

Fabarię bal.

Plumbariæ.

Vvcm ding.

S. Iobi.

FAllopius de thermis 29. Balneo Reginae Piſano felici cum ſucceſſu uſus ſum
 in potu & in ſeſſione ad fugandam lepram. Andernacus: Balneum ex aqua
 medicata ſanat ſcabiem, lepram, elephantiaſim nondum inueteratam. Item:
 Balneæ Fabariæ, quibusdam Piperinæ Pfeffers calore moderate, in balneis ſca-
 biem, impetiginem, elephantiaſis initia & leprã, vlceraq; maligna ſanant. Item:
 Aquæ calidæ Plumbariæ in balneis conferunt vlceribus malignis, curatũq; diffi-
 cilibus, cãcro, phagedænis, fiſtulis, elephantiaſi recẽti. Item: Aquæ medicatæ Vvẽ-
 dingeniſes manu factæ calidæ vlcera maligna & inueterata, fiſtulas, ſcabie omnẽ
 & lepræ initiũ ſanant. Io. Gøb. dicit aquas aluminosus S. Iobi ad incipientem ele-
 phantiaſim facere. Baccius l. 3. c. 1. de thermis: Elephãtiaſi & quam dicunt leprã,
 nec minus omni intemperatæ ac veteri ſcabiei, fortiora in cunctis conueniunt bal-
 nea ex his quæ ante dicta capite de vitijs cutis: Et atramentosa & bituminosa vt

Celma & Petrolei balneum ad Baias, Montis alti dictum sub Perusia, Lacuna Volaterrana, Auernus in Capania, Et præ cæteris Iordanis fluvius in Palestina, quem sæpenumero lepram sanasse diuina virtute sacre literæ attestatur, & infra Asphalti lacus valde aque abstersorie. Elephantiasis scribit Paulus Aegineta, vsus aquarum naturalium ceu maximè necessarius adhiberi debet, præsertim aluminosarum & quæ ferrum sapiunt. Confert, inquit, & ipsarum potio, tum marine arenæ vsus & quæcunque tandem sudationibus cingendis efficaciam habet vaporaria, ac discussoria. Reges Aegyptij, teste Plinio, & vt aiunt Constantinus Magnus, vt ebantur ad lepram balneo ex humano sanguine. Rulandus: Elephantiasim sanant aque in Brintzbach, Piperina, Plumbaria. Item contra lepram valent Valliss. Fremding, Badenweiler, Casteln, Carolina, Gebersweiler, Lutherbad, Treffbach, Vremding, Badenweiler, Casteln, Carolina, Gebersweiler, Lutherbad, Treffbach, Vberlingen, Badeses, acidule Bassenheim, Heylborn, Spigelberg, Monteblaur, Niderlonstein, & sulphuratae alie. Piccorius de balneis, cap. 10. Thermae Plumariæ curant Elephantiasim, cancrum, fistulas, lupos vt vocant, vlcera cancerosa tibiæ. Magnifica quidem hæc sunt Balnearum præconia, de quibus iudicandi prouinciam alijs relinquo. Cæterum ego elephantiasin hætenus nulli vnquã remedio cessisse vidi. Scio pollicitatorum verba sequepe: alia qui vt pecunias emungant nihil non suscipiunt, nihil non promittunt: & in ipsa lepræ Græcorum si quando (quod tamen rarum est) feliciter illis crassa ignorantia bonâ quadam fortunâ cessit, plenis buccis inuictum morbum Elephantiasis deuicisse mentiuntur, ante victoriam scilicet triumphum canentes. Sed in eo ipso turpiter suam produnt inscitiam, quod ne Elephantiasin quidem cognoscere deprehendantur. Nam si bonum virum censura imperitorum deceret, exempla vel nobis ipsis non defuerint. Mompelgardi aliquando pro Elephantico quendam mihi obtrudebant Chirurghi mei talem enim iudicabant, quod extremus sensus destitisset cū corruptione alijsq; similibus signis) quem ego quando nullâ in facie deprehendebam signa pathognomonica, cū Elephanticum pronunciare nequaquam possem, ea executus prius, quæ præmittenda esse ex arte didiceram, ad Thermas Plumbarias hominem ablegavi, vnde non tantum sanus redijt sed etiam citra recidiuam integer remansit. Videas etiam qui egregio Thermarum fucûta Elephantiasin occultent, vt mûdos putet, in quos tamen intestinus ille hostis rebellione clandestina crudeliter grassatur. Tale nouimus in vrbe Mafmunster Elephanticum tam calidè balnearum vsu morbum dissimulantem, vt nõ facile nisi à peritis Medicis & Chirurgis potuerit Elephanticus pronunciari. Ex quo magna quidem esse apparet aquarum naturalium in hoc morbo efficaciam: nequaquam tamen vel ab hoc vel ab villo alio remedio physico inculpata sanitatem expectandâ iustaratione potest concludi. Quia tum postea, si cutis sceditates tollunt aquæ obseruauit ipse Admirabilis aque Bollensis potu & lauacro, scditissimas scabies, serpigines, herpes, imò lepram (sed Græcorum) feliciter percuratas: ergo ne cū istis Elephantiasin curatâ impudenter mentiar? ego verò existimo si quis tanti morbi symptomata, ne incrementum capessat, prohibeat, nõ parum attulisse adiuuanti.

Elephantiasis, morbus incurabilis.

De Elephantiasis suspectus, balneis percuratus.

Elephantiasis balneis dissimulata.

Aq Bollensis lepra Græcorum sanans.

Veræ Ele-
phantiæ re-
tardatæ ad
aq Bollens.

Cancerū alia
que vlcera
maligna se-
pticis ag-
gressi empi-
rici, malum
exacerbant.

Vlcus quod
libet cacœ-
thes pro cã-
cro habent.

Cãcer, mor-
bus insupe-
rabilis.

Cancro re-
tardãdo do-
loribusque
minuendis
ad Bollens.

id quod Bollenfibus aquis fiet, si ante earum vsum de Elephantia suspectus ex-
periti Medici consilio purgationem & phlebotomiam celebret, institutaq; opti-
ma victus ratione pluribus diebus lauet, ea tamen lege ne vel diu singulis diebus
in folio desideat, vel calidiorē vtatur, raroque sudores moueat: bibat vini loco as-
quam Admirabilis fontis, vel acidulas. Eadem impudentia Cancri quoque curas-
tionem iactant isti qui populo fumos vendunt. Quid mirum, qui Elephantiasm
hoc est Cancrum vniuersalem se persanare posse profitentur, si particularis Can-
cri sanationem eadem fide promittant? tantum verò abest vt curent aut curare
possint, vt ne agnoscant quidem ex hoc grege plerique, cum nec artis principia
vlla vnquam degustarint, nec legitime remedijs vtantur, sic vt sublimate, bus-
tyro arsenici, & id genus alijs septicis & erodentibus multos ad perniciem dedux-
erint, quos vlcera saltem tibiarum exercuerint, quemadmodum ex libri primi
historijs satis liquet. Cuiusmodi vlcera s; quando sanant, Cancrum gloriabundi
suaasse se iactitant. Ego quod ad me attinet, licet à teneris apud patrem P. M. in
Chirurgia celebrem educatus, ab eo tempore Galliam, Germaniam & Italiam
peragrarem, celeberrimos Chirurgos secutus, cum omnium optimis Medicis fa-
miliariter versatus, nec non, ne quid intentatum relinquerem, cum iactabundis
pseudohymicis, ne incipientem quidem, seu, vt vocat Hippocrates, occultum vidi
à quoquam siue aquis, siue pharmacis curatum cancerum, tantum abest vt exula-
ceratum percurari conspexerim. Interim tamen incrementum tantisper posse res-
tardari aut dolores minui non negem, qualis palliatia medicatio dici solet, cum
morbum radicatus non euellat. Quæ ratione si quis ad Bollenfenses vri cupiat, operã
minimè luserit si præscriptum à nobis mox in Elephantias consilium sequatur,
id monitus vt diligenter caueat, si occultus nec dum apertus est cancer, ne bal-
neum ad apertionem faciat, (vidi namque quibus ex diuturniori mora in cali-
diorē folio aquarum Bollenfium exacerbatus sit & auctus cancer) imò verò pos-
tius ne ingrediatur quidem penitus, nec cuiquam vel apertionem suãdenti, vel
sanitatem promittenti credat. Quinimò balnei loco splenia Bollenfibus aquis fri-
gidis madentia inducat, (insperso prius pyritæ & scissilis lapidis puluere) las-
minã plumbeã superdatã. At si vlceratus fuerit, eodem insperso puluere imponas-
tur Emplastrum de plumbo parentis nostri, vel quale in Historijs passim præ-
scripsimus ex Diapompholyge cum plumbo. Baccy de Cancro sententiam inter
vlcera reposuimus. Rulandus, quod pro Colophone sit, cancerum scribit curare as-
quas Ribbadenses, Geberweiler, Piperinas, Badenses Austriæ, Villacenses, Tes-
plicas, Abeck, Plumbarias, Cellenfes, Verùm hîc fit mentio aque Geberweilens-
is cuius meminere alij plures, quidam acidas asserentes vt Tabern. Ego ante
aliquot annos ex mandato Ill. mei Principis perquisiui in Alsatia: verùm nemia-
nam reperi qui mihi demonstraret.

Ad luem Veneream. CAP. LXIX.

DElue autem Venerea vt priuata est ratio in suis causis, & calidis & frigidis, & in tota curatione à ceteris morbis, ita priuata quoque ratio in balneis esse debet. Hæc detestabilis & sacra lues, etsi varias in processu agat radices, duas tamen videtur habere primas differentias: calidam scilicet in temperiem, tota forma nature operibus inimicam, & humorum crassitiem pro materia. Quapropter hepar vt plurimum, veluti primariam quandam nature arcem occupare solet. Et exinde tanquam tyrannus cunctam sanguinis massam exagitans, diuersos, nec singulis eosdem, neque eodem tenore producit effectus: sed pro seuitia morbi, pro humorum, quas inuenit, qualitate, & quantitate, pro temperamento patientis, & pro ratione, ac loco partium varios. Ergo si is calidus affectus, & quedam hepatis inflammatio est, haud potest inuari à calido, & sicco naturaliter balneo. Si materia vt plurimum pblegma est crassum, & contumax, diffundere balneum est periculum, non digerere: obdurare, non exiccare, noxios sudores excitare. Quæ pericula varij successus ostenderunt ad balnea: quãdo nostrorum veterum tempestate, vix dum comperta tantæ contagionis seuitia, qui se illis commiserunt, rari aliquam senserint vtilitatem, plerique verò, aut inflammatione alicuius particule, aut doloribus iuncturarum, aut febribus fuerint correpti: imò cum visi fuerint aliqui in ipsis balneis miserè perisse: in eam suspicionem posuerunt balnea, in quoque etiam alio morbo curando, vt ea perinde forsàn toto cælo contraria, experirent detestari. Quam ob rem & nos quoque balnea naturalia pro curatione propria luis Venereæ detestamur. Verùm hic nobis ulterius querendum est: An qui passi sunt luem Veneream, prohibeantur ob iam dicta pericula, in quoque etiam morbo curandò à balneis, quæ alioqui illi morbo potuissent esse proprium remedium? Ad quam sanè questionem, propter diuersa experimenta, quibus visum est balnea alijs ob hoc contagium nocuisse, alijs contra, non tantum non nocuisse, sed ad primariam fecisse intentionem, & simul præterite luis Venereæ reliquias percurass. idcirco duplici vtetur distinctione, & ex parte balnei, & ex parte contagij: Quod balnei est, aut calidum intelligas oportet balneum, aut temperatum. Si calidum existat, omnia haud dubie balnea calida possunt patientes, vel passos iam luem Veneream ad id genus pericula reddere obnoxios. Idcirco Auicenna (quod tamen seniorum quoque Medicorum fuit institutum) simplicem quoque calidæ aquæ qualitatè articularijs noxiam tradidit: quod (inquit) is calor humores liquat, meatus aperit, iuncturas humefaciendo laxat, ac idoneas eas efficit defluxionibus recipiendis. Id ipsum vsu venit in balneis, quæ naturali calefunt sulphure, & acrius, quæ magis calida, & pluri sulphure abundant, quod acrius & siccare, & colliquare valent humores, ipsæque exagitant, vel febres excitari periculum est, vel aliquas fieri defluxiones. Plerunque tamen excitant defluxiones tum quia balneorum id est vitium commune, tum quia nullum est symptoma magis peculiare, luis Venereæ, quam

Luis venerea causæ proxima.

Lues venerea calida & cū hepatis inflammatione balneo naturaliter calido non curatur.

Fides dicto rûhistorica.

An luem Veneream aliquando passus liceat alterius morbis causa balneo vti? Resp.

Baln. calidū luē Venereā passis vel patientibus noxium.

defluxionibus conflictari, ac doloribus iuncturarum. Quod si balneum temperate caliditatis intelligas, haud mirum, nec defluxionem id excitare valebit, nec intendere, sed usum fore impunem sperandum est, & forsitan utilem lue Venerea affectis: tum in potibus, vnde hepatis adustio refrigeretur: tum in balneis siccando eius vitij relicta vlcera, atque impetigines: maxime verò si ex æquo cum balneo eius quoque contagionis ratio habeatur: num calidæ admodum sit intemperiei, vt in principio, & in iuuenibus plerumque fit: tum enim balnei omne genus eis est incommodum: num potius sit minus calidæ intemperiei, vel quæ saltem vetustate refrixerit: tunc enim balnei usum sperabis impunem, vt diximus, quin imò & calidius forsitan balneum inueterato affectu tolerari poterit. Ad usum ergo, siue lues Venerea primaria sit considerationis in balneis, siue potius alterius morbi consequatur intentionem: summa hæc est. i. In primis operæ præcium est, vt morbus ipse sit iudicatus & intus, & in cute notus, qualis, & quantus, an ferus, an benignus, & aliquis spei in balneis ministrandis. Feroci nimirum, ac magno affectui omnino balnea erunt incongrua. ii. Deinde, vt id remedium non tentetur per initia: cum non ita difficile sit in fine, purgato videlicet exactè corpore, ac feruore contagij intus extincto, ipsa saltem exteriores reliquias per balneum absumere. iii. Tertiò, vt siue ad aliud eligendum sit balneum, constet id experientiâ non esse solitum nocere lue Venerea affectis. Et tandem, vt balneum ipsum, seu iure potuum, seu lauacri incundum sit, usu constet esse emite, & non adeò intemperatum. Tales videmus in Albulis

Cautio.

An baln. vsu ad luem Venereâ perpendenda ratione contagij.

Albulæ ad luem Venereâ

Stygianæ lue Venereâ reficant.

Aponens. & Porretanæ lue Venereâ inutiles & noxiæ.

Correctio opinionis Fracastorianæ.

Balnei regij Aquisgranensis.

prope Romam curari plurimos, vel eis alioqui vt innoxie, & tam potibus, quam lauacro: denique in alijs similibus aquis non adeò sulphuratis nec calidis. Contra, dum quidam ob aliam causam Stygianis vteretur balneis, quæ sunt admodum calidæ, immemor iam præteriti contagij, vetustos sibi ex balneo consciscunt dolores. Idem ad Aponi balnea accidisse cuidam illustri Principi nouimus. Cui rei attestatur Fracastorius, experientiâ constare, nihil, aut parum Aponensia balnea, nec Porretana iuuare posse Venerea lue affectos. Ob eam (vt arbitror, inquit) causam, quod debiliora sunt hæc balnea, quam vt possint materiam tam crassam, & tam lentam liquare. Leuiora quidem cutis infectione, qualis est scabies, & impetigo, quæ illis ab hepatis adustione contingunt, & salso phlegmate, vel nostra Calderiana valenter tollere possunt. Hæc illi. Sed in causam quam adducit, indiget locus correctione: Nam Aponensia non iuuant, imò nocent, non quia debiliora sint, vt ipse dixit: sed quia sunt nimis calida, vt reuera sunt, ac excitant defluxiones: Calderianæ quia mitiores, & minus calidæ, idcirco vtilis, quanquam alij & id negent, Baccius. Porro eadem idem, Balneum (inquit) Regium Aquisgranensis refert naturam omnino sulphuris, cum nitri modici admixtione, (& vt puto ex ea aque infectione) nigri bituminis: Nam & tellus tota vndique metallis sciatet, ferro, plumbo, cadmia & nigro bitumine quam Carbonariam terram appellant. Quod & operationes ostendunt. Strenuè enim calefacit atque exsiccet, ex alto humores ad externa euocat, extenuat, discutit, abstergit,

ad multas h. corporis ægritudines efficacissima est, frigidus præcipue atque humi-
 das. Conducit in primis frigidis neruorum affectibus, conuulsioni, paralyfi, apo-
 plexie, tremori, palpitationi, idque genus alijs neruorum artuumq. morbis. Aro-
 ticulorum dolores, tum entiaſque diſcutit, ventris, vteri, lienis que tenſiones inhi-
 bet, ab aqua intercute vendicat. Ictericam ſanat: Nam & hepar & ventricu-
 lum & cætera viſcera corroborat ex ferri natura, ac appetentiam excitat. Facit
 ad omnigenos dolores, vbi tamen non intercedat febris, colicos, vterinos, nephri-
 ticos. Fecundas exinde facit mulieres. Exſiccatur omnia cutis vitia, vlcera abſtera-
 git ſiccaturq. etiam quæ luis Venereæ vitio contracta ſunt. Nocet aridis, extenua-
 tis ac febricitantibus. Idem lib. I. cap. I. Albulæ ſub Tybure valent ebibitæ, mox in
 balneis vlcera etiam perſanando mananteſque ſeu fluidas ex lue etiam Venereæ
 relictaſ papulas exſiccando. Idem promittunt in Loharingis balnea quamquam
 plumbea priuata forſan facultate. In cæteris verò vtilis Grotta Viterbij, & in
 Buſſeto lauatio ac Porretana ex lue Venereæ & id genus extremorum vitijſ:
 Probantur etiam in balneis Marinæ & ex ferri miſtura, M. Falconis balnea in
 Carnis qualis præcipue aquæ Auinio eſt & Villa & huiuſmodi. Et item ad S.
 Caſianum illuſtatio, aquæ ex gypſo cum ſuo ſmegmate, vel arte cõparato ex are-
 nâ vel ſabulo vel ſulphure. Iob. Göbel. dicit aquas S. Iobj aluminofas non conue-
 nire paſtulis luis Venereæ: & paulò poſt ſcribit potum non nocere in ſectis eâ lue,
 bene prius repurgatis & dietâ vſis ſudorificâ: balneum corpori non eſſe bonum
 nec ſalutare propter hepar. Hæc ille. Miror cur noceat hepatis per balneum &
 non per potum, niſi dicatur caliditate actuali hepar incaleſcere balneo. Rulanz
 dus: Lui Venereæ auxilio ſunt Piperinæ, Brigenſes, Badenſes Hercinie, Vvema-
 dingenſes, Aquifgranenſes, Spigelberg & aquæ ſalfule, aluminatæ, ſulphuratæ.
 Dort. Lues Venereæ in valde pituitofis, pueris, fæminis, non ad motû annoſa, coitu
 non hereditario iure cõtracta, pro remedio habet thermas Beliluc. Pro ea curâda
 ante cœnam clyſtere vtendum ex aqua: poſtridie mane hauriendæ eius lib. ij. ſe-
 quentibus quinq. diebus per horæ ſpaciũ mergatur aquâ æger mane & ve-
 ſperi: Poſt lecto cõponatur, ſudet horis duabus coopertus ſtragulis ſub Conopeo:
 octauo die denud incipiat à clyſtere & continuet remedia per tres ſeptima-
 nas, quoties aliud aſtricta, clyſtere toties ex aqua cienda eſt. Erugaliter viuaz-
 tur. Pro potu vtendum hac aquâ diſtillata, in qua ficus ſiccæ per noctem ma-
 duerint & mane ſufferbuerint. Fallopius de thermis cap. II. Sunt aliqui qui
 dicant aquas non eſſe exhibendas ijs qui laborant morbo Venereo, quoniam, di-
 cunt, proritaretur magis morbus, incaleſceretque præter modum hepar, & hæc
 eſt communis ſententia. Ego vidi exhibitas iſtas aquas quamplurimis labo-
 rantibus eo morbo & aliquibus fuiſſe proritatum, plurimos tamen vidi quibus
 profuerint. Colligo hoc dogma obſeſſe in eo morbo, incæpiſſe cum nondum
 eſſet inuenta ratio morbi curandi per lignum Indicum & cum neſcirent me-
 dici curare, mittebant ægros ad balnea, nihil aliud exhibentes quod poſſet

Albala.

Beliluc. ad-
 ministratio
 in lue Ve-
 nereæ.

morbum superare: Ego sum eius sententiæ, quod laborantibus eo morbo conueniat potus aquarum thermalium, dummodo prius factæ fuerint magnæ purgationes & reliqua requisita præmissa, & rectè administrata: Nam vidi plurimos hac ratione fuisse sanatos. Non vtatur tamen qui eo morbo laborat his aquis medicatis per inuersionem sed in potu tantum. Item cap. 17. de balneo Aponensis: Obseruaui quod sanat herpes quosdam contumaces, siue sint à lue Venerea siue ab alia causa, qui solent oboriri vel in inguinibus vel circa nates, vel in cruribus. Qui patitur recentem morbum venereum abstineat ab aqua Aponensis: Nam tunc totum hepar æstuat. Cum aliquatenus fuerit deuictus morbus poterit vti hac aqua. Andernacus: Aquæ Vvendingenses manu factæ calidæ luem Veneream curant. Iac. Theod. Tab. in suo thes. aquario pa. 2. cap. 4. prodidit aquæ bituminosæ balneum tollere tremorem, podagram, & artbrididem omnium artuum, quæ originem habet à frigiditate, potissimum verò auferre dolores membrorum & iuncturarum quæ originem habent à lue venerea, tumoresque articularum demerere à quacunque causa oriuntur. Ex prædictis vident lectores non esse difficile demonstrare aquam fontis admirabilis posse esse vsui aduersus luem Veneream. Est enim bituminosa, nec non ratione succini nigri epispastica. Si quis autem aquam medicata Bollenfensi ob dolores, topfos, & contracturas vti constituerit, suaferim vt ex consilio docti medici ipsæque quæ, paulò post ex Vviero subiicientur consideratis, rectè repurgetur, bona victus ratio præscribatur: bibat decoctionem ligni Indici, pauper iuniperi: recipiat vaporem iniectis candentibus lapidibus scissilibus & pyrite: Eadem aqua Bollenfensi medicata addito pulu. bituminis, lap. scissilis & pyrite artus & partes doloribus, topphis & exostosis affectas foucat: sudet, & dum excipiet vaporem & postea in lecto. Si his remedijs non cederent reliquæ luis Venereæ, poterunt addi balneo quæ præscribit Rulandus de baln. lib. 1. cap. 1. R. Fl. chamæm. meliloti. ana lib. 1. Caudæ equinæ, lauendulæ, maluæ, aris stolochiæ longæ, centaurij ana m. ij. Fœnugræci p. iij. Ligni guaiaci vel iuniperini lib. ij. Post egressum balnei scabies abluetur aqua plant. lib. 1. β. Olei ligni Guaiaci ʒ. ij. Cæterum in omni thermalium vsu ad luem Veneream interest, vt paulò ante dicebam cum Vviero Tract. de lue Venerea Germanico pag. 67. duo expendisse. Primum est, ne quis lue Venerea affectus, audeat se acidulis committere villo modo, siue Spadensibus, siue Birckenfeldensibus, siue Langenschwabacensibus, siue alijs denique quibuscunque. Atque adeo miror, viris alioqui doctis & pijs de acidularum emolumento, citra experientiam, impressam opinionem, vt nullum non morbum hisce curari existimant & idipsum publicè scriptis testentur: vt præmissa purgatione, mane & vesperi acidulas bibant Gallici sudoremque, vt in Guaiaci aut Sarsæ parille vsu, promoueant. Rectè pro uerbio dicitur, est modus in rebus. Agnosco ingenue singulari Dei benignitatem in acidulis, ad multos morbos vtilibus præsertim verò ad viscerum intempericem, ventriculi dyscrasiam frigidam inæqualem, hepatis intempericem calidam, quæ capiti vaporibus demandatis ad catarrhos occasionem præbet: arenulas & calculi

Aponenses
 aq. ad luem
 Vener.

Bollenfenses
 ad luem
 Vener.

ren um:lienis affectus: febres erraticas: vasorum obstructions: retentricis virtutis imbecillitatem inde pendentes morbos: in lue autem Venerea tantum abest vt id præsentent, vt contraria facultate præditæ sint: siquidem vires potissimum à vitriolo, alumine, ferro, sale, & similibus mutantur, quæ omnia adstringendi vim habent, quod vel ex eo patet, quod ventriculum corroborant, appetitum excitent, hæmorrhagias & profluvia omne genus sistant, & manifestè pectoris angustias pariant: quò fit vt asthmaticis non conueniant, nisi catarrhus à vaporibus concitatus morbo occasionem præbeat: eademq; de causa nec Gallicis conserunt. Adhæc luis Venereæ curatio omnis est in propulsione à centro ad circumferentiam posita, aut in solennibus & validis purgationibus, vt deiectione, sudoribus, ptialismo: acidulæ autem in vrina cienda in primis vires suas exerunt, reserandis obstructionibus, contemperandis viscerum dyscrasis tam frigidis quam calidis. Alterum verò est, cur Gallici therimas caueant, eò quod attestante experientia, actum humide sunt: ex quo apparet specificum remedium huius luis siccitati siue per se, siue per accidens, ascribendum esse.

Ad papulas & variolas. CAP. LXX.

Papulis & variolis ex alto ad cutim educendis, omnia calorifica, attrahentia ac sudorem cientia conferunt, Baccius lib. 3. cap. 1 Idem lib. 7. cap. 23. Multiformes in morbis papulæ, aliæ latæ & rotundæ, aliæ inflatæ, aliæ dispersæ, aliæ subalbide, aliæ subrubræ, aliæ inæquales, aliæ exiles, moribus culicum adsimiles, vulgò impetigines, seu potius pestigines dictæ, deflexa (vt arbitror) parum voce à peste, cuius hæc plerunque mala soboles esse consueuerunt. Eos qui has patiuntur continuo tegendos fouendoque, ac interdum (nisi quippiam obstiterit) in solium calidarum mergendos ex Herodoto monet Aëtius. Dico nisi quidpiam obstiterit: Nam vt papulæ id genus sunt symptomata pestis, in qua omnia fiunt grauissima, & nihil (vt in cæteris morbis) definitum, auctore Paulo, multa solent obstare, & cum nostris iunioribus abstinerent à balneo securus iudico. Hæc ille. Nostras aquas admirabilis fontis existimo non inutiles ob abstersionem à pyrite, sale, & vitriolo ac epispasticam vim succini ad papulas euocandas: cum natura videtur tardior, feliciter sæpius vtor fotu cum spongia, vel potius ablutione, abstersione totius corporis ex decoctione chamæmeli & meliloti, edoctus ab excellenti practico præceptore meo Rondeletio, qui ait cap. de exanthematibus: Si non licet mittere sanguinem, vtilissimum est paruas cucurbitulas supra nas partes carnosas apponere cum leui scarificatione: deinde si quis exteriunguento resumptiuo vel oleo amygd. dulc. corpus inungat ad ignem, multum iuuabit, vel ex aqua in qua flores chamæm. vel meliloti, vel maluarum decocti fuerint. Præstantissimum hoc didici ex Hippocr. verbis lib. 6. epid. par. 2. aph. 18. Sic autem velim institui vsus aquarum nostrarum, si sit suspicio exanthematium: accersatur aqua in domum, iuxta lectum loco calido ponatur solium, in a

Enonogindæ ad papulas & variolas.

Bollenses epispasticæ facultatis ad exanthemata & ecchymata. Fotus. Venæ sectio Cucurbitulæ cum scarificatu. Inunctio. Soliivus in exanthematibus.

aquam mediocriter calidam descendat laborans, in ea hæreat ad quartam partem boræ & mediam, manibus diligenter abstergatur, deinde exsiccetur, in lectum reponatur, & sudoris habeatur ratio. Laudo præterea in fine morbi ubi adsunt multæ crustæ sicca: probo etiam ad tollendas cicatrices in facie & manibus reliis & itas. Oportet autem vesperi totam faciem & manus illinere argillâ, quæ candidior erit addito pulvere tenuissimo marmoris metallici & belemnitæ dissolutis in aqua admirabili: Mane poterit tota facies butyro vel oleo amygdalino inungi: vel prius balneare, & in exitu lauacri illinere, quod melius placebit.

Ad cutis affectus, maculas, & scabiem;

CAP. LXXI.

Aqua ad affectus cutaneos.

Maculas autem, pruritus, pleuscula, scabies, lepras, papulas, & id genus per cutim vulgò manantia vitia, tum crebræ Medicatarum purificantium sanguinem potiones exterminant, tum abluunt, abolentque in totum abstergentium, & calidarum quarumcunque lotiones. Habenda verò penes loca balneariam, nec non penes personas, ac infectionum ipsarum aliqua ratio: nam quibus commoda non est ad potulentas ex loci longinquitate accessio, præparatis (vt artis est) in lauacra ineundum, vel etiam marinas, si adsint. Anniversarie autem scabies, quæ solent iuuenibus primo ineunte vere irreperere, fuliginosæ sunt indicant vaporum abundantiam, qui nequeunt per hyemis rigorem quemadmodum æstate exhalare, vel per exercitium, vel per assiduas lauaciones excerni: tum ex natura robore excitati sub extrema hærent cuticula, in qua pruruntque, insciantque. Quare in principio haud ex usu his erunt balnea natura calida, quæ acres vapores, maxime in iuuenia, vehementius possent incendere, & vt sæpenumero accidit, febres excitare. Mites ergo, ac potulente, vt Nitrosæ, Aeneæ, Terresque temperatè purgantes, & quæ sudores eliciant peridoneæ, in quarum numero Sancti Marini aquæ per æstatem eliguntur, Sancti Laurentij die scatebra eius nominis sub Fauentia, Borra ad Sanctum Sanum in Senensi per canisculam, Succella sub Bays, Iuncaria, & Petra, & sequentes aliæ in Puteolano, Mons Catinus, Nitratæ in Alsatia, Grotta Piterbij, Ferina, Tigurina, Cellena sesque in Germania, Tungrys in Gallia, Ficuncella Sancti Cassiani, Sanctus Victor sub Fabriano, villa Luca, Albule, & his similes Porretana, aliæque. At si balnea à potionibus opus fuerint: ea vel ex ipsdem temperatis sunt, vel in marinis lauato, vel ex herbis medicatis lauacro. Verum ubi serosis admodum excrementis redundare corpus conijciatur, latis papulis scateus, scabie crassa, purus lenta, & quæ minus mordeat, utilis quidem præuia earundem potatio & balneum. Vel certè diligens in primis penes artis prudentiam præparatio, hepate nimirum exinanito per sanguinis missionem, ac serapijs exhibitis quæ sanguinem purificent, crassa, dissecant, tenuentque. Ac postea crassioribus

Anniversaria & vernæ iuuenù scabiei haud tuta in principio balneum vehementer salidæ.

Ad psorum.

superfluitatibus ex pharmaco eductis, reliquæ per balnea calorisifica ad
 extimam cutim attrahende, vbi exiccentur, mundenturque. Inter hæc sunt
 quædam adeo propria ad cutaneas papulas, vt vnica die, vel iteratis balneis
 viginti horarum spatio, ea abstergeant in totum, ac cutim reddant lenissimam.
 Tale hic Romæ Stygianum balneum experimur calefactis aquis: quod ad viam
 Aureliam xxiiij. lapide extat valde Sulphureum. Sulphuraria similiter ad Tusa
 teolos, Bullicanum magis limpidum ad Viterbium. Deinde Rapolanum sub Sez
 nis tribus diebus, quod longissimum tempus est, exiccans, Aponus, & item Cas
 roli iij. balnea in Bohemia, Badeniæ in Heluetijs, Mattiaca sub Maguntia, Bor
 bonium in Gallia. Quæ balnea sequuntur Petriolum, Sancti Philippi balneum
 nitius, Reifelle, Sancta Maria in balneo, Asculum, & ex mixtura cum ferro
 adstringens. Maceretum, Caldagna Sancti Cassiani, de aquis & Regina Fisa
 rum, Villa Luca, Caldarianum Veronæ, in Aenaria, in Corsica, in Sicilia, in His
 spania Ferata. Et item Corsenium ex alumine, Paganellum ex alumine &
 Ferro, Leucense ex ære in Valeis, Plumbea in Lotharingia, Aurea ad Fabarini,
 consimiles multæ. Quo in censu habentur aliqua quàm commoda balnea, in quib
 us vbi præ nimia copia, ac agitatione balnei, euocatus ad superficiem sanguis,
 aliqua euacuatione egeret: coniculis per certas corporis partes applicatis ac inci
 sis (vt stuphis artis est) expurgari poterit. Dummodo tamen id arbitrio ignari
 Cornicularij non sit committendum, qui sanguinem quandoq. per sua cornicula
 exhauriunt vique ad animam. Baccius lib. 3. cap. 1. Idem lib. 4. cap. 10. Bal. Col
 latura in Puteolanis sunt admodum sulphurata & calidæ aquæ: recipiuntur
 in balneis ad turpes inter cutim maculas mundandas, exsiccantis & discussorie
 facultatis. Rulandus: Cutis sordibus ac omnibus vitijs (qualia sunt exanthema
 ta, elephantiasis, scabies, pruritus, impetigo, vitiligo, abscessus, contuso,ambu
 stio, perniones, serpigo, tumores, vlcera, phagedæne, pustule, alphi, squamæ, ex
 coriationes, lentiginos, acrochordones, vel aliæ infectiones ac fœditates) conduc
 cunt thermæ penè omnes atque acidulæ. Item, Herpetem sanant Piperinæ &
 Geberswilirinæ. Contra morpheam conferant aquæ sulphureæ, Gebersweiler,
 Volckenstein. Impetiginem sanant Cellenses, Brigenes, Badenses omnes, Hub
 benses, Leonstein, Bertringenses, Niderborn, Deinach, Antegast, Spigelberg,
 Montebaur, Caroline, & aliæ thermæ sulphurate. Sperginem amouent Vola
 ckenstein. Intertriginem curant Plumbaria, Aquisgrauenses. Mundificant
 cutem corporis omnes thermæ & aquæ dulces. Pruritus & scabiem curant om
 nes thermæ sulphurate, aluminatæ, salsæ, nitrosæ, ferratæ, gypsee, bituminos
 æ, Badenses, Syluestres, Cellenses, Balneum aquæ dulcis calidæ. Pustulas purgât
 Ribbad. Squamosæ cuti profunt Piperinæ. Vitiliginem sanât omnes thermæ &
 aquæ sulphurate, aluminatæ & ceteræ. Scabies & pustule in manibus pedibus
 que puerorū frequenter oboriuntur ob ingluuiem cibi, copiâ, a qua pituitosi humo
 ris congeries. Hi quantitate plus, qualitate minus (ob id vix pruriginosæ sunt ex
 his pustule) in vitio existetes, robore naturæ ad cutē extremarum partium prog

Baln. Colla
 tura ad ma
 culas.

Cutanei af
 fectus.

Plyctenæ

truduntur & inter cutem & epidermidam suppurantur: Potu aquæ Belilucanæ liberali primùm debellandæ, mox lauacro molliendæ, confodiendæ, extergendæ: denique aquâ hac aluminis portione mixta pars corroboranda. Epidermidis crassities ob humorum vaporumque excrementiorum, spiritus aditu prohibentiũ & ad cutem (totius corporis emunctorium chirurgis dictum) depositorum quãtitatem, ad quam sequitur insensibilitas in plerisque partibus, vt etiam in elephãticis. Hæc epidermidis crassities frequentem in aqua Belilucana lotionem desiderat: post confricationem lapide illo poroso, exucco, strigoso (læuigato tamen ante) qui frequens in gutturnium balnei eructatur: demum reliquæ post distillationem affectæ sedi inspergantur more sinapismi cum aqua thermarum. Hæc tamdiu in erentur donec exactior sensus per illam dignoscatur. Clauus sub pede vel supra pedis digium ex contumaci & crassa pituita, mixta melancholici succi portione frequenter fit: qui multa aqua thermarum Belilucanarum rigandus, cæno oblinendus & mitulo crudo vel ostrea ex stagno vicino deprompta obtegendus: Id fiat ter in die continuo triduo, Dortom. Andernacus: Aquæ eratæ non longè ab Vberlingen ter adhibite verrucas tollunt. Rulandus, Acrochordonas curat Hubbad, Zuckenthal, Villacenses in Norico participes gypsi, plumbi, sulphuris. Baccius lib. 3. cap. 1. Poros qui & pedibus & manibus occalescunt extes rere per Marinæ vel salitæ alicuius aquæ fomenta oportet. Ac spuma maris præceteris ad id efficax est, vel acres aliquæ, quales ex æruginibus ex chalcitide, ex sorye, vel consimili alio præparatæ: alioqui modica in balneis efficacia est. Scissuræ manibus pedibusque accidunt ob frigus externum: quæ solo vsu lauacri incalescunt, deterguntur ab intemperie & soluta continuitate vindicantur, maxime si Nicotianæ folia ijs imponantur post thermarum vsu, Dortom. Vnguium scissuris, scabritiei, exoriationibusque prosunt Carolinæ, Vvolckestein. Ruland. De scissuris plura vide capite de lue Venerea. Perniones, calcaneum præcipuè infestantes ex frigore multo plerunque existunt: qui post tridui balneum, solo huius limo persanantur, maxime si cum crassamento olei veteris misceatur, pluribusque diebus calcaneo obducatur, Dortom. Rulandus: Contra pedum tumores, perniones & morbos frigidòs conducunt Badenses Heluetiæ, Vvaldsborn, aqua imbuta bitumine, Heylborn, acidula satis, sulphuris ac ferri particeps, Vvolckenstein, Annæbergenses.

Aquæ Dyois
ob cutem
spiffiorem.

Clauus.

Verruca.

Scissuræ ma-
nuum &
pedum.

Perniones.

Ad ambusta. CAP. LXXII.

Ad ambusta prosunt Vvisbad, Vvolckensteinenses, Vberlingenses, Annæbergenses, Rulandus. Non dubito nostras aquas æque vtilis ad ambusta atque illas. Quare si ambustionem quis apud illas patiat, subito litum ex puluere lapidis scissibilis & pyritæ applicet loco: si vlcerata sit, aspergatur puluis: si cicatrices, vtatur solo balneo & fotu. Ambrosius Paræus in chirurgia sua magni facit cæpas crudas addito etiam sale: priusquam adsint vesicæ aut vlceratio, de:

quibus Fernelius in methodo Med. Cæpæ cum sale cōtuse ambustæ parti imposita miraculo persanant. Oleum quoque sale addito idem efficit. Caveant egri ab aqua erodente calcis, cuius nocumentum insigne aliquando vidi. Unguentum de calce lota non improbo vlceratis partibus ambustis inducendum.

Ad vulnere. CAP. LXXIII.

Vulneribus autem recentibus perraro à balneis remedia quærere contingit, quæ tamen vbi non adeo facilis est alterius auxilij copia, in totum persanant, si condecenter tractentur, mundando, extergendo, fluxionem prohibendo, siccando, vniendo, solidando. Nam certior inuicteratis cura per balneum fit, vt quæ in vlceribus prodita habentur, Ficuncella, Sancti Casiani alia, Porretana, Albule, Ferrata, Aurata, & Plumbee, quæ & cicatricem abolēt. Quippe nisi vulnus in nervosis illatum sit, recentibus incommoda est calida quæcumque aqua, ad fluxum concitandi periculo: sicuti è diuerso vinum, & maximè rubrū, adstringens quæ commodissimum perhibetur. Vulneratis autem, aut punctis nervis, in solium temperatarum descendere, vel in salsas prodest, & item in oleum, vel in Hydræleum, nempe quæ conuulsiōni opponuntur. Armis vero infixis, & qui vel n qui solent ex archibus, balistis que globulis in vulnere, conferunt ad extrahendum occulta à magnete proprietate quædam balnea. Quorum præcipua ad Baias, Solis, & Lunæ, Imperatoris, atque Episcopi cognomento dicta. Sanctus Georgius ad Sanctum Casianum oppidum, cum illuamento ad hunc usum. Hæc Baccius, qui in eadem sententiam plura scribit. Inter multas autem aquas, quæ iuxta Auernum lacum nascuntur, singularis vtilitatis sanctæ Crucis balneum perhibetur. Potissimum, quod contractiones omnes, etiam ex vulnere, nervis, aut iuncturis oblesis mirificè iuuat, ob quam proprietatem ad pedum ac manuum vulnera, & contractiones, quas sanat artuum, nomen ac insignia obtinet sanctæ Crucis. Viscerum in super, ac ventris inflationes, duritias vteri, ac testiculorum tumores inbibet, podagras sanat, omnium tandem valde sulphuræarum vtilitates præstat. Idem, in Senensi autem agro, ad Vicum montis dlati, haud longè à balneis Rapolani, quædam scatet cœnosa aqua sulphurea, cuius lutum in nervorum contractionibus, concisisque ex vulnere ligamentis vtiliter recipitur. Id experientia primùm cognitum, bobus illic innatantibus, quibus ex vomere pedes (vt accidit) vulnerati, mirè sanabantur. Aqua vero ipsa crassa ac turbulenta in pingui scabie adhibetur, & item ad crurum crassitiem extenuandam, nunc demum recognita. Andernacus: Aquæ calidæ Embsensæ sulphure, ac lumine, calcabant, & modico nitro infectæ in balneis nervos & articulos iuuant, spicula, scolopos, aliaq; diu corpori infixæ extrahunt, veteraque vlcera & abscessus frigidos, si non benè curati fuerint, rursus aperiunt & purgant & cicatrice obducunt. Rulandus, Vulnera omnia etiam malè sanata curant aquæ aluminis, cupri: Item Piperinæ, Cellenses, Neubrun, Vvaldsborn, Vvesterbad, Leu-

Ad vulnere recētia raro balnea adhibentur.

Possunt ea tamen sanare.

Calida aqua omni vulnere, præterquam nervorum inimica.

Bal quorūdam occulta proprietates ad globulos, spicula & c. extrahenda.

S. Crucis baln. ad contractiones è vulnere.

Lutum aq. Rapolanis baln. vicinæ ad nervorum vulnere.

Solū ē Bol-
lenſibus ad
ulcera vul-
nūq; ſecuta.

cenſes, Spigelberg, Tēplice, Embſenſes. Probo ſi vulneribus recentibus applicen-
tur ſepius linēa madefacta aquā frigida, potiſſimum ſi nulla adſit contuſio, vel
neruoſe ſint partes, quæ aquæ frigiditatem non facile ſerant. Balneum mihi
placet in ulceribus & reliquis à vulneribus, vbi oſium fragmenta & extranea.
Velim autem in exitu balnei ſacculo exceptum parti affectæ applicari puluerem
gāgatæ, ſiue ſuccini nigri.

Ad contuſa, fracta, luxata, ſanguinem concretum.

CAP. LXXIII.

- Ad contuſa. **C**ontuſa vero membra marinæ vel ſalſæ, ac mediocriter calidæ alicuius fo-
menta inſtaurant, liuores abolent, neruos debilitatos confirmant. Luxatis
verò oſibus, aut ex percuffione vel caſu fractis, aut balnea adhibenda, aut
ex alto in locum conſperſio, aut certè illutamentum. Niſi quia fracturæ oſium
validioribus opus habent aſtrictorijs quam luxata, quæ oportet quanto cyus per
fomenta anodyna emolliri, calidis nimirum temperatis, vel bituminofis, vel ſa-
litis, vel arte comparatis, idque reponere ac per aliquot dies ſicce, deinde cautè
in balneum æſtu temperatum, ſtypticaque facultatis mittere. Nec ſecus fra-
cturæ tractandæ. Faciunt ergo ferratæ præ cæteris, vt ſub Senas, dumno, Calda-
nelle, S. Caſſianus, Villa ſub Luca, de Aquis & Caldane ſub Piſis, Buſſetum Vi-
terbij, & ibi Serapidi nuncupatum balneum. Ferrugineæ in Aenaria aque, Az-
leria in Corſica Fabarienſia ex auro balnea in Rhetijs, Plumbea in Lotharin-
gis, quæ & cariōſa oſium ulcera ſanant. Ex minio item inſtaurant, Albulæ alu-
minatæ, Porretanæ luto etiam & conſperſione vtilis, & ſimiliter S. Martini
balneum ſub Como ad confinia Rheticæ, lutam M. Orthoni, lutum ſub Brixia
& lacus Vadimonis, aque in Falificis vbi balneolum dicitur. Hæc Baccius lib 3.
cap. 1. Idem lib. 4. cap. 10. Balnea Sabbatina ad Picarellum, qualitate non adeo
acri vt Stigiana pro admiſſione cum ſulphure mineræ alicuius temperatura &
maximè ferri. Quæ res ex operationibus planè apparet: modice aſtringunt, lu-
xata firmant, rupta oſſa inſtaurant, ſuores cobibent. Ad contractiones in ſuper-
neruorum etiam ex vulnere, ac colliſa ob quamcunque cauſam membra, vtiliter
adhibentur. Cum multis alijs venis mineralium aquarum, & acidulæ ſapore
quorundam conueniunt. Andernacus: Aquæ de Buſſetis in ditione Viterbij ſul-
phuræ & ferratæ, inueterato coli delori, luxatis & fractis idoneæ tum in potu
tum in balneis. Idem: Aquæ calidæ Leucenſes apud Valeſios ære copioſo & ſul-
phure infectæ, oſſa fracta conglutinant: neruoſis partibus ex labore deſatigatis
laſiſque auxiliantur: nec non podagram abigunt. Valterius Rinius: Balneum
Ellenbogen in Bohemia conſtat ſulphure & alundine: A fractura balneum eius
reborat callum. Rulandus: Contuſis membris proſunt Brigenſes, Aquisgranen-
ſes, Plumbaricæ, Niderborn, Antegaſt, Annabergenſes, Tēplice, extrahunt in-
fixa corpori Embſenſes aque. Fracturam oſium reparant & curant theriacæ

Balneorum
electis ad
oſſa fracta
& luxata.

Balu. Sabb.

Aq. de Buſſ.

Leucenſes.

Ellēbogen.
Contuſa.
Infixa.
Fractura of-
ſium.

cuprea, ferrea, salsa, Leucenses. Ad ossa contusa faciunt Ribbad, Leuckerbad, Piperine. Sanguinem coagulatum ex percussione dissoluunt educantque aquae Piperine, Abecb calidae inbutae sulphure, alumine, ac nitro, Vvendingenses aquae frigidae sulphuris, aluminis nitrique participes, & aquae salsae. Si quis ex alto ceciderit & suspicio sit aliqua de sanguine in capacitates effuso, placet dari in potu aquam fontis admirabilis cum aceto: Nec displicebit, si adalatur pulvis bituminis. ait enim Dioscor. cum aceto potum discutere sanguinem: melius placet quam hodiernorum Anthropopagorum munia. Si suspicio vero fluentis in terna venae, addi potest Axungia Lunae prima cum sanguine Herculis. Nec displiceret lauacrum temperatum, quod non minus vile & commodius existimarem inuolutione pellium animalium adhuc calentium. Pro contusionibus, fracturis, rupturis vitilis aqua admirabilis cum argilla caerulea, pulvere lapidis scissilis, ac etiam Bolo Teccensi. Inter historias vnam posuimus de fabro qui ex alto ceciderat.

Sagnis coagulatus.

Munia.

Ad venena & morsum rabidorum, & iobolorum animalium.

C A P. LXXV.

Puncturis autem venenosorum animalium aquae marinae solium tepidum probatur. Sudationum item ritus in hypocaustis, pyrietis, ac dolis &c. Aditio Tetrab. 4. serm. 1. instituuntur ad Ranae & Rabet: a virus excusientium: scorpionum, canis rabidi. Succis verò ebibitis, mandragora, cicuta, saxo-niae herbae, opio, cantharidibus, hirudinibus haustis, & medicamentis delecteris per lauaciones in dulcibus succurrimus. Sicut & fungis deuoratis vomitum ciendo conferunt atramentosa aquae. Nam quae primaria ratione contra venena operentur balnea, vix vlla equidem inueniri crediderim, Baccius. Ru-landus: Aduersus morsum serpentum &c. valent Aquisgranenses, & Valdsborn, Abecenses, Item: Veneno resistunt sulphuratae & Abecenses. Aquae acidae in Langenscbwalbach lac. Theodoro salutaris. sunt ijs qui languent post assumptum venenum. Idem testatur de acidulis Goppingensibus vt alio loco indicauimus. Ego sanè non dubitarim aliquam diu eiusmodi personis exhibere in potu ad purgationem aquam medicatam fontis admirabilis: postea verò ad roboranda viscera acidulas. Nec displicebit potus ordinarius de acidulis absq. vino vel cum vino, prout medico assistenti aut consulenti egro ex visu esse videbitur. Quamquam etiam potus nostri fontis videatur esse vitilis propter bitumèn. Ostendimus enim lib. 1. vt suo quoque loco ex Encelio capite de Quartana ostensum, insignes deprecitari vires bituminis aduersus venena. Quòd si quis igitur venenum hauserit, magnaè hausti suspicione haesitet, placeret cum subito assumere trochiscum Axungiae Lunae primae ex copiosa aqua vel nostra vel Rappesalensi, vel etiam communi tepida: addito oleo vulgari vel amygdalino,

Sudatoria ad iobolorum puncturas.

Lauaciones ad venena hausta.

Vomitus ex aquis atramentosis ad fungos deuoratos.

Vomitus.
Dicitio.

Profluuium
sistendo.

Ladislaus
Vngar. Rex
veneno hau-
sto in multo
inclusus.

Adrianus
intoxicatus
curatus aq.
frigida bal.

Aconitum.

Bollenf. ad
morsum can-
nis alterius
uè animalis
rabidi effi-
caces:

1. Ratione
bituminis.
2. Ratione
gagatæ.
3. Ratione
Pyritæ.
4. à simili.

Consilium.

vel butyro aut etiam axungia porcina recenti, vel etiam alijs deficientibus, vitelis oarorum cradis: ac immisso in os digito aut penna inuncta vomitum prouocare. Si nullus ingens alui fluor vomitui superueniat, vel eo quoque non succedente dissoluendus trochiscus Axungie lune secundæ cum multa aqua tepida calidatæ. Si his peractis vel ante orta esset ob venenum assumptum, vel etiam ob hys per catharsin profluuium, laudo si aliquoties exhibeatur Sanguis noster Herculis cum aqua medicata etiam frigida per potum. Pro reliquis veneni distributis per habitum corporis, non displicebit vsus lauacri addito bitumine succincoe nigro & pyrite: quod poterit reparare defectum mulorum, quibus exenteratis nouo exemplo, Ladislaus Vngarie Rex veneno hausto se includens mortem euasit, vt scribit Velater. lib. 22. Antrop. Vtilitatis balnei in ijs qui intoxicati fuere in signe est exemplum apud Paulum Iouium de Il. viri lib. 2. in vita Magni Conyalai. Populus inquit pro comperto habebat Alexandrum Pontificem & filium Casarem Borgiam ex eadem lagenâ venenum quod conuiujs parasent ebibisse fatali scilicet errore ministri qui lagenas improuidè commutasset, in ea cœna quæ ad fontem in aduerso Vaticanâ dorso ambobus maximè hilaris, sed exitu admodum lugubris fuit. Medici cum senem vim eius veneni minimè sustinentem seruare nequiuissent, Casarem filium, vti erat ætatis vigore præualidus multis antidotis conseruauerunt: Accepi ego ab Adriano Cardinale Cornetano, in cuius villa cœnabatur, se eodem mortifero poculo petiitum, ita exarsisse ex subito viscerum feruore, vt obortæ caliginis oppressis sensibus sibi rationem excuterent, sese in solium frigidâ plenum mergere cogeretur, neque prius perustis interancis, ad vitam redisse quàm si externa cutis in exuuias abies toto corpore decideret. Idem in vita Pompeij Columnæ Cardinalis ostendit quale genus veneni fuerit quod assumperat Adrianus: Alexander, inquit, Pontifex moritur cum ad fontem Vaticanum instructo conuiuio Cardinales aliquot conuiuas veneno tollere cogitar et, & errore ministri à lagenis, Dijs veluti tot insignium virorum neces vindicantibus, Falernum Aconito dilutum ebibisset. Nobis curationem in exemplum trahere, si ita medico videbitur. licebit. Si quis autem ex locis vicinis fonti Bollenfi commorsus à rabido cane, vel lupo aut alio animali, velit expriri balneum fontis non dissuasurim. Diximus enim ante ex Tausanide fonte quodam dicto Alyssio, quem copiosè qui commorsi fuerunt à cane rabido bibebant. Quid si aqua nostra aliquid peculiare haberet aduersus rabiem à morsu animalium? propter bitumen, quod teste Diosc. auxiliatur serpentium moribus, discutit, attrahit etiam authore Plinio: Gagates lapis siue succinum nigrum idè præstat, & quod maius est, magnam vini epistasticam habet: quandoquidem paleas & similia trahit. Pyrites etiam abstergit & digerit teste Galeno. Videmus præterea ex historijs ascriptis aquam medicatam Bollensem eruptiones excitare & habere facultatem insignem aduersus morbos qui in se habent venenatam qualitatem. Verum cum nobis non constet certa experientiâ an Deus huic aquæ vim resistendi rabiei indidit, ita, canè suaserim vt edum: subito morsum: velim abluui in aquâ vel aquâ

vel aquã salsa vel vtrisque aut lixiuo, scarificari, vri: statim etiam vti antidotis vt anagallide & alijs: mox etiam balneare per aliquot horas in die, non ad lassitudinem nimiam, deinde sudare: Censerem etiam pergendum in balneo ad cutis vsque exulcerationem, diligenter cauendo interim ne locus commorsus ante 40. dies occludatur. Plura qui volet remedia aduersus morsus animalium rabidorũ, legat libellum nostrum de Rabie luporum. In quo inter alia pulueris Palmerianũ commemorini, (quem in officina generi mei Theobald Noblot Ill. E. C. Pharmacopœi parandum curo) cuius iam descriptionem ante certis de causis suppressam, vnã cum vtendi modo propono: Præsentaneum, inquit Palmerius, alexipharmacum nostrum, quod solum neglectis catharticis medicamentis, omissa etiam vulneris cura, quocunque à morfu tempore vsurpetur, certissimum ac tutissimũ existit: vt quo nullum vnquã animal vsu viderim, quod non tam atrocis morbi periculum cuitarit quacunque vteretur victus ratione, illæsis tamen capitis partibus quæ dentes superant: his enim vulneratis exigua salutis spes est, vt ex vulnnerata parte statim à morfu frigida elota: R. fol. Rutæ

Verbenæ

Saluiæ minoris

Polypodij

Absinthij vulgaris

Menthæ

Artemisæ

Melissophylli

Betonicæ

Hyperici

Centaurij minoris

æ singulorum æquale pondus.

Legantur singula ad Iunij plenilunium, quo tempore viribus magis pollent: papyraceis chartis inclusa siccentur. Quum vtendi necessitas incidet, singulorum æquale pondus in puluerem tenuiss. redigito, cuius ʒ. ʒ. demorsis quotidie præbetoridque vel ex cochleari cū duplo sacchari vel ex vino vel ex pomaceo, vel ex melle Opiatæ forma, ieiuno stomacho, & tribus horis ante cibum. Quanquam autem ʒ. ʒ. aut ʒ. ij. satis sint tum homini, tum omni animali quãtũuis crudeliter sauciato, nihil tamen obsuerit ad tres quatuorũ processisse, cum præsertim vel logo post demorsum tempore, vel nata etiam hydrophobia, curationem aggredimur. Qui hydrophobia iã correptus est, ante vincendus, vt deglutire cogatur, ore etiã (si opus sit) vi adaptato. Plcus spongia aut siccis linteis exsiccatum, vino aut hydromelite, in quo pulueris ʒ. ʒ. soluta sit, bis terue quotidie foueto: deinde vnquẽtum aut emplastrum inducito quale alijs vulneribus ex vsu est, & ita sanescere finito, nullo hydrophobiæ metu. Porro autem, cum montem Aichelberg aquis Bollensibus vicinum, vere & æstate interdum serpentibus infestum esse acceperrim, præsertim verò circa castelli rudera: haud absurdè fecero si in rem præsentẽ

Adictus iobolorum.

consilio extemporaneo ex aquis Bolleusibus quomodo sit subueniendum, paucis monuero: nam adiectus iobolorum conferre, facit bituminis copia vt credam. Commorsus ergo subito vrina propria vulnus abluet, partem vlcera bit, scarificatione quous instrumento è parte commorsa sanguinem extrahet: quibus factis, non abs re erit eandem eluere ex aqua calida fontis Admirabilis, addito multo bitumine, Gagatéue: eadem pota affatim: una bituminis puluere sudores concia tabit interim dum expectatur Medicus. In præcipiti malo ligaturam non improbo statim à commorsu, modò non sit nimis stricta, ne scilicet eueniat, quod aliquando in S. Hippolyto Burgundorum in puero obseruau à serpente commorso, cui arctius iniectum vinculum, interceptis spirituum meatibus, Gangrenam peperit. Reuocat mihi serpentum morsus in memoriam Balneum in Aix Allobrogum prope Cimeriacum, quod Chamberi vocant, in quo per aliquot sua septimanas. Id calidum est, multam cretaceam albam terram secum vehens. Circa id balneum, adeoq. & in ipso balneo multi magni serpentes, sed veneni expertes quasi exarmati, quorù morsum pueri, teruncium pacti, pro arbitrio stipulatoris qualibet corporis parte tam impune quàm intrepidè excipiunt. Oblitos nocendi dicti tabant incole exarmatos olim & veneno omni spoliatos ab Episcopo quodam, sed in balneis tantum: quare dicti fidem exploraturus, ex ijs vnum in phialam fursure plenam repositum descendens Lugdunum asportauì, experturus licita aliquà ratione an etiam extra balneas innoxius esset. Superuixit ille quidem plures menses & oua multa peperit: cum autem crudelissima pestis interea grassaretur, in eaque propulsanda occupatus essem, non fuit tantum ocij, vt pro votis periculum eius rei facere potuerim. Postquam autem desauisset pestis, iterù accersit serpente: verùm cum insignis Pharmacopæus Valerandus Dourez, socer meus, Theriacam instituisset parare, haberetque Pictauiò adlatas viperas, meus serpens cum illis impositus, ab ijs venenato morsu iugulatus est. Fons mirabilis Bolleusis fortè plura præstare posset quàm scripserimus. Deus admirandus in suis operibus, qui in dit suis creaturis vires quales vult, eas demonstrat cū vult, quorum rationem reddere impossibile est. Quis obsecro in hoc fonte reddet rationem tantæ varietatis figurarum? in thermis & aquis medicatis multa latent ingenium humanum peccato deprauatum: ita vt de earum virtutibus cogamur plerunque iudicare ab euentu: quæ occasio vt summa diligentia perquirendos eos curarim qui vsi essent hoc fonte, & annotandum quale emolumentum & in quibus morbis senserint. Facile concedo ingeniosissimo medico Fallopio, experientia duce inuentum fuisse vsum omnium thermalium aquarum & eas esse potius medicamentum empiricum quàm rationale. Lectoribus examinandè relinquo an certò colligere vires aliquas particulares liceat ex figuris metallicorum per qua transit aqua fontis admirabilis, ad eum modum quem Porta Neapolitanus in suo Phytognomicono est secutus, qui sibi persuadet in plantis figuræ esse partium corporis quibus possint esse adiumento. Cardanus sanè lib. de subtilitate in quo de lapidibus scribit, genus illud figurarum & imaginum in la-

Gangrana
ab arctiore
ligatura.

Serpentes
veneni ex-
pertes, in
Aix Allo-
brogum.

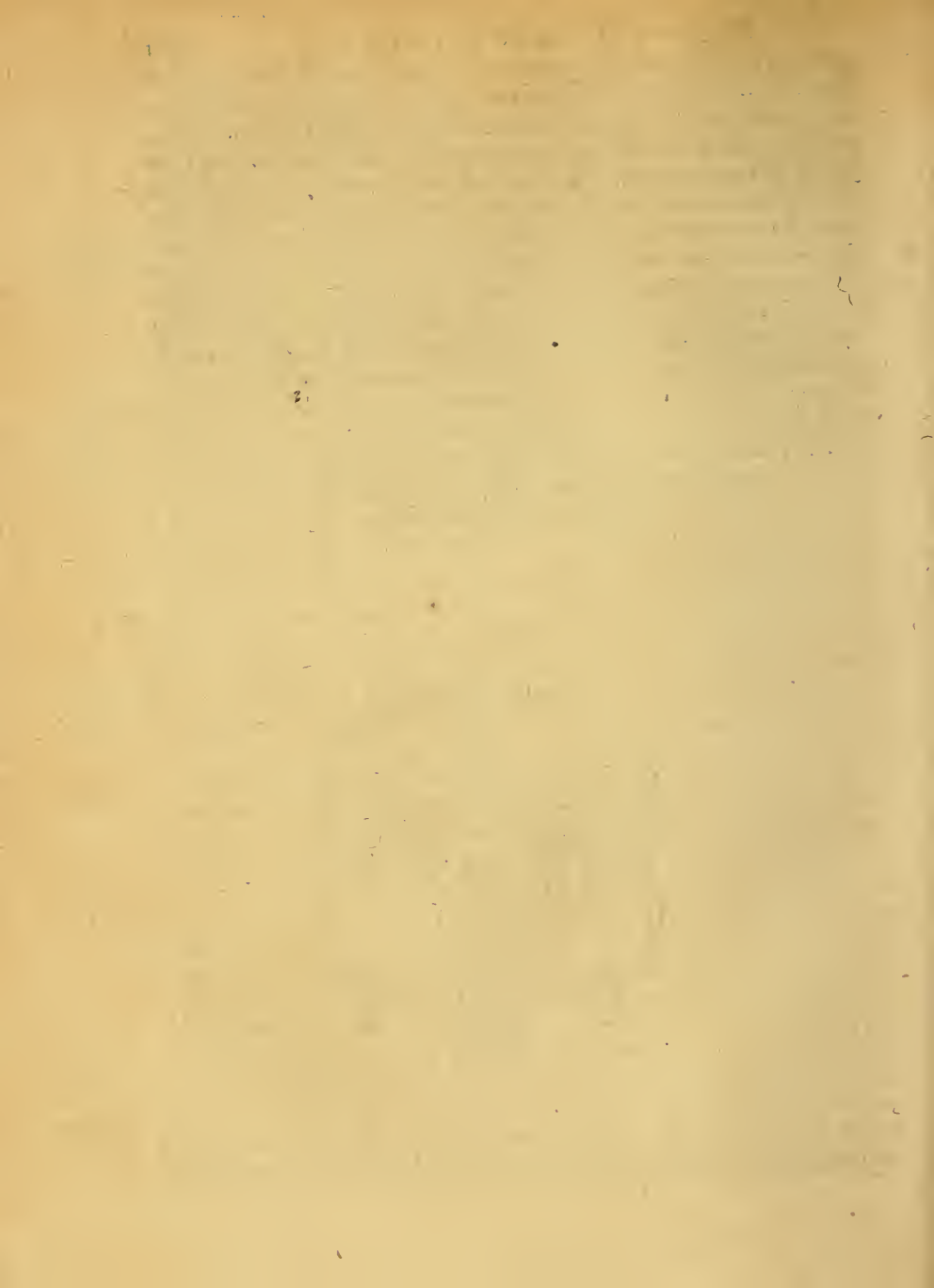
Viperæ iu-
gulant fet-
entem.

Peroratio.

pidibus miratur, quod in eisdem semper apparet, velut à naturâ proueniens, quæ non secus, inquit, ac in plantis foliorum & fructuum numerum seruat & rationem. Et hoc ipsum vim aliquam peculiarem habere & aliquid significare existimat. Et pauld post: Earum imaginum quas proponit natura, quædam sunt velut figuræ substantiæ ac formæ: aliæ quasi picturæ. Quæcumque verò formæ loco sunt, casu etiam fiunt, sed non in omnibus. Illæ ergo quæ non semper in eisdem lapidibus inueniuntur sed raro, fortuito non secus ac nubibus generantur, nulliusque virtutis sunt: quales in Alabandico lapide simiæ inuente Fribergi: & qui ex eodem genere scutulum habent rubrum, quod quatuor lineæ circumambibant, quarum prima tertiæque albæ, secunda & quarta nigræ. Et Annæbergi Alabandicus alius formam habuit crucis: sed hæc potius fuit forma quàm imago. Hæc ille, inquit Gesnerus, ex Georg. Agricola libris nimirum mutuatus. Ut lectores & ægri hæc examinent diligentius & se recreent in hæc a cõsideratione, figuris exprimi curauimus varietatem metallicorum, quas sequenti libro damus.

Hic Therapeutice parti finem imponemus, Deum precati vt suo numine tum vtentibus ægris tum nostro Ill. PRINCIPALI balnei instauratori benignus adsit.

INDEX AQUARVM, FONTIVM, Therमारुmq̄ue.

A Bach.	287	aurca	47	cellenses	182.105.206.214.
abecenses	258	B adenses Marchionii 78. in Au-		ciceroni	201.
acidula 160. 161. quomodo biben-		stria 259. 198. 272. Heluetiorum		clitoru ebrietatem soluens	199
de 121. 122. earum minera ibid.		67. 254. 225 197. ad Brno vil. te		clot terbergenses	183
vires 123. acres 121. 122. an con-		pida	4. 272. 215	collatura in Puteolanu	283. 220.
ueniant in lue venerea 280.		bagniole purgantes	119. 110	cometi.	110
426. 227 223. 119 106. 109		bagiana	94. 106. 201	corcica in montani	268.
admirabili fontu enacuati. 63. 69.		balnesii	228. 229. 181.	corfenses	46. 1
70. 72. 77. 80. 84. 85. cansta-		batouillenses vel Puarouillenses	226.	corfena	204 131. 203. 145. 251
dienses	8.	barthoniæ in Anglia	263. 265.	corneliani Aquigrani	11
agrana iuxta Bohemiam	202.	belleueana	27. 112.	coti scolea	93.
anaria 240. ad calculos	93.	belletthalenses acidula	246	cripia	94. 106.
anca qua laudabiles & qua vi-		briffbaehiana	202 203.	cychrydes in Thracia lathales	88
tuperanda	95. 214.	bertringenses	250 183.	cydni Cilicia flumij	261
agrana 46. albula potab.	93 95.	bituminosa	106 94.	cypria virides	95. 121.
208 278. 279. 36 39.		bormij	263	D aciana	48
ahrensens, mixtura earum	192.	bollenses siue Lollenses vel admira-		dalsingenses	192
aluminosa-	94. 95.	biles	57. 65. 66. 69 70.	dentes corruptentes	93
alysfontons ad rabiem	93. 288.	borbania	33 196. 283 113.	dicaula	94
andria fontis stato tempore virum		borla mixtura	111	domus noua in Italia	241
mittens	122	brauita, montes, iuga Rhetica	115.	ducia	197. 46
annabergenses.	5.	brachula & sub Baiu	202	E culæ gutturosos facientes	93
antegast.	273.	brigenfes Valestorum	282	elate flumius in Arcadia	257
aponitana siue aponenses. 37. 45.		britzbach.	272	elbogana Bohemia	246
204. 280. 224. 241. 196. 197.		brudusenses	244	eringenses propè B. f. fleam	184
254.		buretzhelm	269	eugesta in salubres potu	89
aguarie, eius minera, vtendi mo-		bulia ad Puteolos	201	embenses	255. 285.
dus 108. 101. 113. 232. 41. 119. 224.		bullicana	106	F abariæ in Rhetia vulgò Pfeffers	
197.		bussrorum	286	219 145 199. 193.	
aquila	202.	C æ insula hebetes faciens	92	falconii in Carni	279
arenularum generantes	114.	calderiana	278	fauorina Rhetorum	145
argentea 47. lathales & non la-		caldarina rubricosa	40.	ferrea	95. 91. 214.
thales	89.	caldina senensium	254. 121	ferina 197 219. 226. 241. 245. ven-	
argentineses 246. argenti vini		cusili	94	triculo nocua	161
93.		calaguria Hispaniæ	130	fiderienses	196
aetiana 219. astruni	202	caldarina	224. 217. 135.	figatella	236
ajnella 241 atramentosa sincera		caldanolla	208	fontanelle	94
potibus inutiles	92.	cantalrica	33	fontanales 106. ad Puteolos	152
anema quibusdam animalibus		canstadiana Varia piscibus inimi-		fortes	121
lathales 89. auerni lacus		ca	89	fontu Cupidini	195
88.		carolina in Bohemia	85. 251	frigidæ	199. 203.
anenianenses	191.	carporum	208. 215.	fontanella	236
227		carpenfes	245	G ebersvillenses 252. 246. nō re-	
auisiones 251. aurei in Sardinia 195		castrinenses	192	pcriuntur	276.

I N D E X

<i>gibberosa</i>	94. 207.	<i>maria ad viam Aemiliam</i>	256	<i>tra Fallop.</i>	90
<i>Göppingenses acida</i>	18. 22. 108 ea-	<i>marina</i>	239. 271	<i>plumbea an maligna</i>	90
<i>rüg, minere & vires</i>	123.	<i>medicata in potu vstrata antiquo</i>	93	<i>ponterbron</i>	112. 227.
<i>Griesbachiana & Petrinae pisces</i>		<i>medicate interdum insalubres,</i>		<i>porretana Aquisgran</i>	111. 120.
<i>non ferunt</i>	89	<i>quando ijs utendum</i>	97. ad ea-		135. 141. -
<i>Griesbachiana</i>	103. 108.	<i>rum usum preparatio</i>	98	<i>porretana</i>	145. 228. 277. 278.
<i>Grotæ sub Viterbio</i>	219. 259.	<i>mendicæ acidula</i>	112	<i>prati in Italia</i>	257
<i>Grotæ Patavinae potu insalubres</i>	89	<i>merazan</i>	237	<i>pugilli</i>	94
<i>Grottenstium mixtura & vires</i>	133	<i>minij fluuij Hispania</i>	241	<i>pulicana</i>	111
<i>gutturofos facientes</i>	92	<i>montpelienstiu Perant mortales</i>	88	<i>purgatrices potu</i>	94. 110. 224. 229.
<i>Gypseæ</i>	89. 214.	<i>montebaur</i>	232	<i>putcolana</i>	36. 94. 106.
		<i>montifreatini</i>	127. 228. 229	<i>Rappolani vicina</i>	285
H		<i>montiu falconu in Carni</i>	111	<i>rappolana in Senensi agro</i>	272
<i>hatthoneses siue Neveſtadt</i>		<i>montiu Orthoni</i>	267	<i>rappenzagel</i>	15. 16. 180.
<i>acida</i>	17. 108.	<i>muria</i>	228	<i>regia Aquisgran</i>	278
<i>habes caruq; mixtura & veres</i>	183			<i>rechbrü, fös aque potabilis</i>	18. 19.
<i>horti domini</i>	94	N		<i>ribbadenses</i>	203. 210
<i>heylbron acidule</i>	284	<i>Nabornenses</i>	229	<i>russelana ferrea potabiles</i>	109. ea-
<i>hubenses</i>	256	<i>nabrenses</i>	15	<i>rum vires & mixtura</i>	110
<i>hubbadenses</i>	216	<i>neufala Dacia earumq; minera</i>	121	<i>Salmacida</i>	228
		<i>niderbrun</i>	215. 269.	<i>salsa</i>	99. 106.
I		<i>nitrate</i>	94. 95. 106.	<i>sabbatina</i>	286
<i>ilus insula, minera & vſus</i>	202	<i>nili</i>	217	<i>S. Anastassi</i>	94
<i>Iordania in Palestina</i>	275	O		<i>S. Antonij</i>	251
<i>incuria</i>	94. 106. 220	<i>obernauvenses</i>	100	<i>S. Casiani</i>	95. 120. 256.
		<i>offenses</i>	75	<i>S. Christophori sub Fauentia</i>	112
K		<i>orenſes in Hispania</i>	106	<i>S. Crucis</i>	288
<i>Keſelbad in Bad. Tigurini</i>	269	<i>orthoni argilloſa</i>	40	<i>S. Georgij</i>	94
<i>Keſelbron</i>	208. 237.			<i>S. Iobi 197. 203. 215. 246. 255. 263</i>	279.
<i>Kiſingenſes</i>	246	P		<i>S. Laurēij sub Meldula Aemilia</i>	(112
		<i>padelbron venenata</i>	92	<i>S. Marie in Italia</i>	232
L		<i>paganelli, mixtura & vires</i>	111	<i>S. Marini</i>	121. 171.
<i>labanæ potabiles</i>	93	<i>palatiorum</i>	237	<i>S. Martini sub Como</i>	111. 112.
<i>lactea</i>	40	<i>paphlagonia</i>	122	<i>S. Petri</i>	108
<i>langensche vvalbacenses potab. &</i>		<i>patauina</i>	4. 95. 131.	<i>S. Petri in Italia</i>	40. 46. 267.
<i>earum minera viresq;</i>	107. 193.	<i>patriciorum</i>	272	<i>S. Petri Griesbachiana, acida &</i>	
	229. 232.	<i>pestifera</i>	272	<i>salu participes, pisces non</i>	6. 17.
<i>lapidem facientes in aluui</i>	114	<i>petrenſes in Apulia</i>	204. 246.	<i>ferunt</i>	
<i>lesingenſes purga. earumq; minera</i>		<i>petra</i>	94	<i>S. Philippi sub Sena</i>	191. earum
<i>& vires</i>	111. 183. 246.	<i>pfeffers Fabaria</i>	145. 204.	<i>ſillicidia</i>	131.
<i>leuſteinenſes earumq; mixtura</i>		<i>pinne veſtina</i>	207	<i>sandarachâ infecta potabiles ad</i>	
<i>& vires</i>	183. 217.	<i>piperinc, earumq; mixtura</i>	218	<i>aff. pulm.</i>	94
<i>luccenses</i>	112. calida	<i>pistorienſes purg.</i>	110	<i>ſaurenthal</i>	225
<i>leuckerbad</i>	225	<i>plaga</i>	94	<i>ſchavvemburgenses</i>	118
<i>lingenbron acida</i>	18. 20.	<i>plumaria</i>	98. 206. 207. 193. potabi-	<i>ſerophæ</i>	207
<i>lorenſes Neapolitana</i>	181. 203.	<i>les cum cibi</i>	109. ad eas ſida		
<i>luccenses</i>	207	<i>rorium</i>	130		
<i>lynceſtu temulentos facientes</i>	92	<i>plumaria non à plumbo dicta nec</i>			
M		<i>earu potu interdendum, con-</i>			
<i>maſeratenſes</i>	183				

I N D E X

Senenses supra Clanem paludem	38	Sundera stolidos facientes	92	viscaria	94
Serapidi	239	susis Persia dentes corrumpunt	83	vestina	94
Serenina	195	Syluestres	105	Vuislebad	57 199.
Sevubad	14. 68 70.	Tecturij	110. 229.	villacenses in Norico	284. 152.
Sinneren fontu	229	terraccina lethales	88	villa Luca	120
Solini Sardia	202	terrestres urbi veteris	245.	villa 146. Villenses	37
Spiegelberg	192 196. 210.	tiguvina	111. 247. 146.	violenta	122
Stilaitia minerales	192	thebiana	257	virebadenses	215
Stuegardiana	87	triguri	202	virginis	32. 40 181 188. 292.
Syziana	278 283.	tripergulana	195	visebacenses	197
Syrgia quibus necatus Alexander	92 93 lethales	tritole	252	viterbienses	95. 131. 254.
	223	tragolitarum insana dicta	92	viterbij Caiæ	256. 257.
Syziana valde in potu damnantur	95	turbantes	92	underthal	269
subcutile	207	tuscia	93. 94.	volaterrana 121. periculo	
succellaria	94 195.	Valdborn 187. 226. 258. 284.	234 209.	Vvolcksteininat 87. in Misina	246
sultzbad in cunstat	82	Vvalvillenses	215	Tebehäusenses 7. 18. 20. 37. 108 124.	
succula pidescentis nocua	92	ueringenses	246	Zame in Aphrica 208. 210. 214.	
		Vvembdingenses	245. 269. 287.	Zeanorara vocem reddite	94.
		Vveringenses	78. 246. 258.	Zellerbadenses	196
				Zueckenthalenses	192. 241.

I N D E M O R B O
R V M

A Bortis remedia	259	appetentia immoderata	162	bulimos	231
Abortus & sterilitatis cura	46	ardor ventriculi	227	Calculi	248
abscessus	265	ardor urinae	244	calculus in corde	220
achores sine ulcera capitii	55. 56. 57. 61 83 188.	arenularum antecedentes	cau.	cancer 271 274. an curabilis	272
acrochordones	283. 284.	sa	114	canina fames	224
alarum fator	213	arthriti	260	canis rabidi morsus	288
alphi	283	artuum dolores	264	capiti cerebri que affectus & dolores	189. 150. 71.
alvus nimium soluta	166. 228.	asthma 214. 218. Vide Spirandi		capiti ulcera 49. vide Achores.	
alvus astricta	167	difficultas		carbunculi	266
Ambusia	33. 44. 284.	atrophia & debilitas a morbu	181	caros	197
animi pathemata	194	auditus	199	carfunkel	149
animi desectus	157	aurium dolores 58 fluor 78. affectus	209	casus ex alto	66. 86.
angina	230	axillarum fissura & herpes		catarrhus	192. 196
ani affectus	234	B rachiorum & crurii affectus		causticorum & corrosiuorum	
ani fistula	272	& imbecillitas 49. 50 impotentia 57. contractura 60. dolor tantus ut de amputatione cogitaretur 60 syderatio 73.		noxa .62. 63. 64. 66. 79.	
arthraees	266	bronebocele	207. 209. 249.	Cerion	188
aphtha	208			chiragra	269
apoplexia	192			choera	224
appetitus prostratus	160. 224.			chrysopeporum cura	195
				clausi pedum	284

clauicularum dolor	210	febrū 175 tertiana	186.	iracundia	196
caliaca	224.229	febrū à balneo 154.	febribus qui	ischiās	110.260 262.73.
colicus dolor	56.94.224.281.45.	būs cōueniātī aqua medicata	182.	ischiuria	247
colico succedentes cōtrações	269	femurū dolor	262	Laborum affectus	208
colli vlcera	50.53.	ficus ani	234	Lac promouētēs aqua	211. corre-
condylomata	85	fissūe	272	ctū	212.
cōtrações & tensions	268.	fracta	286	laterū dolor externus & vlcera	214.
cura & historiæ	27	frigore congelata membra	273	lentiginēs	283
contusa	286	fugorū vcnenatorū remediū	287.36	lepra vel elephātiās accedēs scabi-	
conuulsiones	192	fursures	187	es 50.53 59.60.61.64 70.85 86.	
conuulsio erurum à potu aquæ		G angrana 273. à ligatura	290	lepra	274.275 276.
hyme 119 cura	152	genitalium tumor	60	lethargus	192
cordis affectus	219.	genum tumor	128	lemen	53
corporis ardens & calorū cura	175.	gibbositas	220.	lienū affectus	238
laxitudinū & debilitatū cura	276	gingiuarum affectus	258	lienteria	229
eruditates	227	gonorrhœa	5 2	linguæ affectus 210. matitas ibidē.	
erurum impotentia 57.59. 60. tu-		grampe Gallū	268.1 2.	lues venerea 249. Lues fortē vene-	
mores 265. vlcera	267.	grauida 259. vomitu liberata	82.	rea	71.
cutis affectus 282. erosio balneanti-		H amorrhagia	44	lumbicos pellunt acida 123. cosidē	
būs vnde & an sēper expectādā	102	hamorrhoides	234	pellit argēntum viuū	125.
cystū fellū obstructio	236	hemiorania	196	lumboium morbi	243
D emoniaci	196	hepar calidius	100	lupi, erurum morbus	275
debilitas à morbū	181	hernia 250. cura per sudatoria	128.	lux. aia	286
dēfluxiones	196.153.	hepates	271.283.79.	M acula cutis	282
dentium affectus	228	hez roee	227.	mammarum affectus	211
diarrhœa	208	hydrocephalus	189	mania	196
dysenteria 40.22830.107. cura per		hydrocele	250	manuum tumores	200
aque potum in puerū	116.	hydrophobia	289	melancholia 194 ei utiles acidiā	
dysenteriam impediētia	167	hydrops à retenta aqua 170. 171.		123. & fons Bollenfis	17.
dysuria	247	hydropi 237. 239. ascites à splene		membra distorta 268. membrorū	
E brietas	199	73. à balneo	153.	laxitudo	56
eckel	227	I cterus	50 52 238.	memoria reparatio	198
elephātiās 274. an curabilū 275.		ictericū morbi 236. calor	173.	mensium suppressio 71. 252. fluxus	
et cōferūt aluminosū 94. vi-		ilūca	231	nimius	256.
de lepra		imbecillitas totius corporis cū tu-		mesariacarū venarū obstructio	228
empyema	218	mere genitalium	60	mesenterij vitia	236
epidemidū crassit'es	284	impetigines	281	moeror	194
epilepsia	100	inappetētia	222	mola	257
epilepi affectus	236	incubus	198	morbi raborum & venenatorū	
erisipelata	365.80.82.	infixu extrahendū	280	animalium	287
F uriei morbi 49. 188 vlcera 74.		inflammationes viscerum ab aqua		muscularum affectus	264
horrenda à cunabulū cum aurū		109. inflāmatioēs simpliciter	266.	N autica	56.223.226.227.
fluore 78 phagedanicū & in eo		inguinum satior	213	neruū dolorēs.	269
curido causticorū nocuētū	79.	insania	196	O bstitas quomodo minuēda	
fascinatio	194	intertrigo	283	es impediēda	180
fustidium	158	intestinatorum dolores 231. intestini		oculorum affectus	49.58 208
faucium affectus	208. 50.	recti relaxatio	254.		

edemata	265.266.	renū morbi	243	furdiati conuenit fillicidiū	132
omoplatarum affectus.	210.	robſtauf	149	Tania	234
ompha'oele	220.	ruſtus	226	tenesmus	230.234
ori affectus	208 158	rupta & vulſa	210	tenſio muſculorum	268
oſſium caries, fractura	286.			teſticulorum morbi	250
P aliti vitia	208.	S altationes	265	thoracū vitia	214
palmerij remediū ad rabiē	289.	ſanguine humano in balneo	275	tibiariū tumor cum ulcere	58. 273.
palpitatio	220.	ſatur Coſtantineus magnus	275	48 49. 60. 51. 52. 53. 54. de tra-	
pancreati vitia	236.	ſanguinem concretum diſſipantia	275	ſtra cuius & delores	55. 56. tumor
panniculatio	264.	25 287		pruritus & ſcabies	56. ulcera
papillarum affectus	211.	ſanguini profluuium ex naribus	206	62 65. 66. 71. 72. 74. 80 82. 83 84	
papula	281.	& alijs partibus	206	85. ad tibiariū ulcera empla-	
paralyſis	33 52. 192. 196.	ſanitati conſeruanda ratio	178	ſtrum vtilis	67. 68. 69. 70
parturientibus dari argentum vi-		ſarcocele	250	tinea curatio	188
uum	125.	ſcabies iumentorum	24	tonſillarū affectus	208
pedi uli et lendes	39. 187.	ſcabies 77 274. 282. maligna 49. 50		tremor	192. 202
pedum ſector 213. laſtitudo	264.	52. 54 56. 79. cū pruritus 84. cū		tumores	265
rum rei. 61. 266. 284. ulcera	273.	oculorum dolore 85. capiti et		tuffis	156. 214
52. dolor	54.	brachiorum 57 ab utero matris		Varices	68. 99. 273. 274. 2
peripneumonia	219.	58. humida 61. furſuroſa		variola	281. 28
perirrhœa	228.	cum ſuſp. cione elephantiæſis 53.		venenū ſiquū aſſumpſerit	42. 44
pernioles	284.	58. 59 60.		123	
peſſaria ad uteri prolapſū	358.	ſcapularū affectus	210	venerea lues	277
peſtis	36 43 44. 185.	ſcarrabus	271	venerū impotentia	251
phagedæna	283.	ſciſſuræ manū et pedū	284	venter intumeſcens à retenta a.	
phthiſis	43. 86. 185. 217. 218.	ſcorbutus	208	qua	170
pilorum affectus	186	ſcorpulæ & ulcera in diuerſis		ventriculi dolor	52. 164. 225. 227
pituitam aggregantibus minus v		corporū partibus	62. 207	in anguſtia & vomitu	54. 64
tilis acida	123	ſerotū morbi	250. 32	nauſea 56. intēperie frigida 70	
pleuriti	219	ſerpentum morſus	287.	77. 78. imbecillitate 162. ſta-	
poplitū vlcera	78	ſerpentes non venenati	290	tibus 164. morbi	223
pedagra	69	ſingultus	165 226. 227	ventriculū roborantia ante bal-	
præcordiorum dolor	265	ſitu	158. 86. 223	neum	106
pregnantes	224. 254. 259	ſonnus immodicus	151	vētri dolorū cura 4. 5. 51. 52. 54. 55	
pruritus	283	ſopor	192	vermes	36. 234
pſeudochymicorum cura	21	ſperma quomodo augendū	251. 48	verruca	284
plora	275	50 60. 70. 72. 77		vertigo	155. 196. 198
puſendorum vitia	249	ſpirandi difficultas 52. 56. 82. 83		veſtica morbi	73. 243. ulcera 245
pulmonū vitij medetur bitumē	32	84. 94.		veſparum punctura	32
pulmonū vitia	59	ſplenitiū cōferentes aquamed. 110		vigilia ſuſperſua	151
R abidorum à morſu cura	24	ſpurum ſanguini	217	viſus debilitas	155
ranula	210	ſterilitas	252. 253	viſcerum morbus	220
raucedo 200 iuncta cū dyſpnœa	82	ſtomacho frigida minus conue-		vitiligo	283
renes calī liores 100. 173 calculi	231	niunt acida	123	vlcera	270
pinguedo 247. ulcera 247. are		ſudor immodicus	173. 189	umbilici eminentia	221
nula cū dyſuria et urina viſci-		ſuffocatio	23. 28. 252 258	unguis ſciſſura, ſcabrities	284
da	81	ſuffuſio	75	vomitus	54. 165

I N D E X.

vomitū affumpzū venenū mouē...	vſio	55	colera	288	
duo	288	uteri dolores curat bitumen	24	uuula affectus	208
vomitū compoſcentes aqua	223. 226	uteri inflatio	257	vulua prurigo	249. verruca
vomitū excitantes aqua	223. 228	uteri morbi 252. ſuor 256. prolap-			
urina actrimonia	173	ſus	257		

I N D E X M I N E R A L I V M
ET FOSSILIVM.

A deps terræ ſue marga	40	bitumen l. 4. p. 2. adefſ in fonte	globulus lapideus	l. 4. p. 36.
arugo 122. 45	122	Adm an fomes calorū fontiuſ.	gobij	6
agſtein vel augſtein		prope Ombden miſectur gaga	granati ſunt Ametiſi	111
ſchwarz	5. 16. 23.	ta 16. examen & vires 20. diſſerē	grundelſtu	6
alabandicus lapis	291	tia 23. aruernicū 28. 33. vſus 210.	gypſum	45
alabaſtrites	45	bolus rubra Teccencū 14. 211. vires	I udaicus lapī	244. 248.
alumen 34. eius detegendi ratio &		40. Armena 42. Orientalu 43.	K ſbalt	89
vires 36. alumen eiꝯꝯꝯ propa		C admia 203. botryti 274. metal.	L apides canaliculati 3. foſſiles	
randi modus 38. liquūdu 38.		lica venenata	variē figurati 3. 4. 15. 16. 18. 20	
39. an fomes ſit calorū fontium		ceruleū ex are	cruſtacei cacaborum adm fontis	
s. eius examen per gallas in		calix foſſiliū quomodo aqua inſi-	211. cenrei l. 4. p. 13. 14. fiſſiles l.	
certum 16. adefſ in fonte admi-		ciat 123. an fiat vlla in terra 46.	4. p. 3. 4. 5. 6. 7. 9. 10. 11. ſabuloſi	
rab.	8	larioꝝ eius ſignificatio 47. calcā-	laridum petraum 4 (ad edificā	
ambra vera 23. Ambra Arabiꝯꝯ	23	ria fornaces 13. calcarius lapī 45.	lābertſchwarz terra	19
amethyſti	111	capſora & eius vires 23. foſſiliū 107.	lenia terra 41. 42. eſu adulteriū 44	
ammonij cornu l. 4. p. 5. 6. 7. 8. 9.		carbo foſſiliū	lutum & lutatio	267
10. 16. 17. 19. 20. 21. 22. 23. 29.		chalcanti bi vires & oleum 36. 37.	M archaſita ſue pyrites	29. 34.
ampulitū terra	23. 24.	chalciitū	marga	40. 41. 46.
antimonij deputati nocumenta 76		chama lapidea l. 4. p. 25. 26. 28. 29.	marmor	30. 45. metallicum 45
argenti & argenti ſod na 19. vires		chryſocolia ex are 122.	melanteria 38	miſſy 38. 107.
& miſtionū eius cum aqua ob-		cineres aquarum calidarum 46 a	mytiluſ lapideus	l. 4. p. 24. 27.
ſeruatio	47.	quū medicatū admixti 106. an a-	N aphtia	203
argenti vini ſapor 121. 124. tem-		cidulū admixti	nux myſtica lapidea l. 4. 35.	
peries 125. nocumentum	61	cochlea lapidea	nux lapidea	l. 4. p. 36.
argilla 26. carulea 7. lutea 19. pra-		concha rugata petrae l. 4. p. 5. 26.	O ſſidianuſ lapī	23
paratio & vires	40	conchites l. 4. p. 24. 27. 28. 29. 30.	O phites 45 in colico dolore vſur	
armenia terra vires	43.	copparofa eiꝯꝯꝯ vires	patur	46.
arjenico inſiſte aqua potab.	94	cornu Ammonij, vide āmonicornu	P edines lapidei l. 4. 28. 29. 30.	
aſiaſ lapī	263	cornu caprinum petraum l. 4. p. 18.	piſces in lapide Mansfeld	3.
aſphaltum	23	cryſtalluſ	piſſuſphaltuſ	24.
aſtroita lapides	l. 4. p. 31.	crystalſten ſalz	P ſſuchium lapideum l. 4. p. 36.	
atramēti ſuſorij ſue vitreolſ vires		crux in lapide	porapholyx	202
auellana lapidea l. 4. 30. 36. (36. 38.		cucurbita vel vitruſ lapideuſ. l. 4.	pyrites 206. l. 4. p. 13. 14. 16. 17. 18.	
aurum eiꝯꝯꝯ vires	47	cyſtrides lapī l. 4. p. 35.	22. 28. 33. 37. & c. 29. 31. quidā ve-	
axungia luna 298 ſecunda 188. 169.		D auchſtein	Rubrica 15. ſinopica 41. (uenat 39	
axungia ſolū 41	(180. 184. 248.	diphryges	S al cū aqua ad vniū mouēdū 171.	
		erectia terra	ſotū adm. ſ. ux terra Braſiliana	
B eruita 20 vires 31. ſigura. l. 4. 31		E fluores albi eorumꝯꝯ examē	bitū 23. vires 32. gemē 107. ſal	
bergſchwebel 107 (32. 33. 34.		gagates 16. 5. 23. 37. vires 24.	ſamothracia gemma 23. (nitru 38.	
bezoar lapī	76	G angitū lapī	ſandaracha inſiſte aqua	214

I N D E X.

<i>ſanguis Herculi</i>	41.207.	<i>terranei ſ. odor eius in adm fonte</i>	<i>vitrei lapides</i>	9
<i>ſarcophagus lapis</i>	263	T artarum 167 (6.8. vires 33.	<i>vitriolum rubrum font. adm. 8. vi-</i>	
<i>ſimia in lapide</i>	291	terra vires 135. terra Braban-	<i>res 36. ex decocto gallarum vi-</i>	
<i>ſoty</i>	38	tica bituminosa ex qua ſal 23.	<i>greſcit 37. generat cuprum &</i>	
<i>ſpbracia</i>	l.4.31.	<i>ſigillata Beribololi ſive ſileſiaca</i>	<i>ſerum 215. vitrioli ſpiritus ad</i>	
ſteiniolen	23	<i>aut axungia ſoli</i>	<i>ſitim ſedandani</i>	109.
ſternſtein	31	<i>turbith minerali noxa</i>	<i>unicornu minerale</i>	41
<i>ſtrum bites</i>	l.4.29.	<i>turbia vulgò</i>	<i>ueteru vel cucurbita lapidea l.4.</i>	
<i>ſuccinũ nigrũ s. 16. 22. 23. 25. 3. 4. 73.</i>		V raſſertiff	<i>p. 35.</i>	
<i>ſulphur 4. an ſomus ſit calorũ ſub-</i>		<i>Viride arũ</i>		
				FINIS.

I N D E X A N I M A L I V M.

A ccipiter	l.4.p.218.	<i>caprooli</i>	l.4.p.221.	<i>formica</i>	l.4.p.215.
A fermauſſ l.4.p.	222	<i>carduelli</i>	l.4.p.219.	f roſch	l.4.p.220.
<i>ael</i>	l.4.p.222	<i>carpiones</i>	p.22. & l.4.p.219.	<i>funduli l.4.p.220. funduli ſive ge-</i>	
<i>alvada</i>	l.4.p.219.	<i>certi l.4.p.219.221. circa ſon adm.</i>		<i>bi</i>	p.17.
<i>alburnus</i>	l.4.p.220.	<i>p.6. & Rappenzagel p.16.19.28.</i>		G alli	l.4.p.216.
<i>anates</i>	l.4.p.215.	<i>ceruina caro impedit febres 139</i>		<i>gallina mortua ex eſu amygdalarum amararum l.4.p.142.</i>	
<i>anguilla</i>	l.4.p.220.	<i>cochlea</i>	l.4.p.224.225.	<i>Gelines de noſtro dame l.4.p.</i>	
<i>anjer</i>	l.4.p.215.	<i>columba</i>	l.4.p.216.	g ans	l.4.p.215.
<i>apia</i>	l.4.p.219.	<i>concha</i>	p.215.	g ener	l.4.p.
<i>apodes</i>	l.4.p.218.	<i>cornix</i>	l.4.p.217.	<i>go bro ſtumiatiũ l.4.p.220. (212.</i>	
<i>apri</i>	l.4.p.221	<i>coruus</i>	l.4.p.217.	g olle	l.4.p.219.
<i>arette</i>	l.4.p.214.	<i>corui cinerei</i>	l.4.p.217.	g olt äffer	l.4.p.211
<i>araneus aquaticus</i>	l.4.p.213.	<i>crabrones</i>	l.4.p.211.	<i>graculus ſurum proditor l.4.p.</i>	
<i>aranea</i>	l.4.p.215.	<i>cuculus</i>	l.4.p.218.	<i>grahm äcklin l.4.p.218. (217.</i>	
<i>aranea aquatica</i>	l.4.p.230.	<i>curruca</i>	l.4.p.219.	g reſze	l.4.p.218.
<i>aſtur</i>	l.4.p.218.	<i>cygnus l.4.p.215. clamofus ibi-</i>		g ruuſpecht	l.4.p.218
a tzel	l.4.p.217.	<i>dem.</i>		<i>gues</i>	l.4.p.218
<i>attagenes</i>	l.4.p.216.139.	<i>cy. rinus</i>	l.4.p.219.	g ruppe	l.4.p.220
B ackfiſch	l.4.p.220.	D aal	l.4.p.221	<i>guckguck.</i>	4.p.218
B aarden	l.4.p.219	<i>dætes auricolores ouis l.4.p.221</i>		H abich	l.4.p.218
<i>barbus ibidem.</i>	(139)	<i>diſtelvogel</i>	l.4.p.219.	<i>haſelhũ l.4.p.139.207.216</i>	
bergampſel	l.4.p.217	<i>diua Virginis gallina</i>	l.4.p.212.	h aſelmauſſ	l.4.p.222
behemel	l.4.p.216.	E gel	l.4.p.221.	<i>haſenſtöffer</i>	l.4.p.218
blaumeiſe	l.4.p.219	<i>emberiza</i>	l.4.p.219.	h echt	l.4.p.220
<i>bones ad ſon. adm. procurrẽtes p.6</i>		<i>emmeritz ibidem.</i>		h eber	l.4.p.217
<i>boues l.4.p.221. mingentes ſanguis</i>		<i>equus.</i>	l.4.p.221.	h eidenkrechen	l.4.p.219
<i>bubo l.4.p.218. (nem. 245.</i>		<i>erithacus</i>	l.4.p.219	h enne	l.4.p.216
<i>bufo</i>	l.4.p.221.	<i>eruca pulchra l.4.p.214. birſta</i>	l.4.p.214.	<i>hirundo l.4.p.218. Rhenana ibid</i>	
<i>bupreſſũ</i>	l.4.p.211.212.	<i>erythrinus</i>	l.4.p.220	h ümmel	l.4.p.21
C ancer	l.4.p.220.	e ul	l.4.p.218.	h ürniſſen	l.4.p.211
<i>canes</i>	l.4.p.221.	F lectſpecht	l.4.p.218.	I ltes	l.4.p.221
<i>cantbarũ auricolor l.4.p.211. gut</i>		F ledermauſſ	l.4.p.219.	I imme	l.4.p.211
<i>capones l.4.p.216. (tata. l.p.212.</i>		f orellen	l.4.p.219.	<i>inſectum</i>	l.4.p.213
<i>capra l.4.p.221. quomodo ab aruo</i>				t arſfen	
<i>ribus arcæda</i>	28.				

I N D E X.

K arpffen.	L. 4 p. 219	perca	l. 4 p. 220	fues	l. 4 p. 221
knöſſter	L. 4 p. 211	perdix	l. 4 p. 210	ſuum morbus quomodo curadus l.	
kolampfel	L. 4 p. 219	perſig	L. 4 p. 220	4 p. 198	
kohmeiſen	L. 4 p. 219	pfäle	L. 4 p. 220	T alpa	L. 4 p. 222
kräe	i. 4 p. 217	pfeller piſiculi	l. 4 p. 17	tabon	l. 4 p. 211
kranich	L. 4 p. 215	philomela	l. 4 p. 219	taucher	L. 4 p. 215
krebs	L. 4 p. 220	phoxinus	l. 4 p. 220	tauben	L. 4 p. 216
kreſſen	L. 4 p. 220	pica	l. 4 p. 217	tencha	l. 4 p. 220
krotten	L. 4 p. 221	picus viridü	L. 4 p. 218	tipula	l. 4 p. 213
L acertæ	l. 4 p. 215	bid. garuleus, ibid.	varium, i.	todenle	L. 4 p. 218
Lepores l. 4 p. 221. corü pili ad		palumbi	l. 4 p. 216	tröſtelen	L. 4 p. 216, 217, 219
hamorrhagiã nõ conſeindendi		papiliones	l. 4 p. 211	truita vel Troſta	l. 4 p. 220
207		R ana	l. 4 p. 220	turdus	l. 4 p. 216 piſciuorul. 4.
l erch	L. 4 p. 219	rapp	l. 3 p. 217	turcktaub	L. 4 p. 216
limaces	l. 4 p. 225	rebhun	L. 4 p. 216	turtur	l. 4 p. 216
locuſta	l. 4 p. 211	rheiniſchwalb	L. 4 p. 218	V accam 9. fulmine occiſa ibid.	
lucius	l. 4 p. 220	rhoſbrüſtele	L. 4 p. 219	wachtel	L. 4 p. 216
lutj piſci ſpecies	l. 4 p. 218	rhotwedel	L. 4 p. 219	wachholder vogel	L. 4 p. 116
lurde	L. 4 p. 239	rhoteigale	L. 4 p. 220	varca	l. 4 p. 220
M artes	l. 4 p. 221	roſtkäffer	L. 4 p. 212	wafferampfel	l. 4 p. 217
meyentäffer	i. 4 p. 212	rubecula	l. 4 p. 219	wafferhünle	l. 4 p. 215
merula Alpina	L. 4 p. 217. & a	rubellio	l. 4 p. 220	waffermauß	L. 4 p. 222
quſtical	l. 4 p. 217. nigral	rubrica	l. 4 p. 219	waffer ſpin	230. l. 4 p. 213
meylender	l. 4 p. 212	S anguisuga	l. 4 p. 21	wafferſtelge	l. 4 p. 219.
miluus	l. 4 p. 218	ſcarabei	L. 4 p. 212. Maias,	wan wecher vel wammenweh	l. 4 p. 218
mitulus	282	nigri, ibid parvie, ibid.		er	l. 4 p. 218
monedula	l. 4 p. 218	ſerpentes	l. 4 p. 215	wecfvogel	l. 4 p. 218
motacilla	l. 4 p. 219	ſchleihe	L. 4 p. 220	weiß viſch	L. 4 p. 220
mucl	L. 4 p. 211	ſchwatze	l. 4 p. 218	weiche	l. 4 p. 217
mulum uſus intoxicati	288	ſchnecken	l. 4 p. 224	verticilla	l. 4 p. 214
mullus	l. 4 p. 219	ſchmalzkäffer	L. 4 p. 312	veſpa	l. 4 p. 211
multipes	l. 4 p. 219	ſchwan	l. 4 p. 215	veſperilio	l. 4 p. 129
numia anthropophagorü	287	ſchoplerchen	l. 4 p. 219	vhrhan	l. 4 p. 216
mures aranei	l. 4 p. 222. aruenſes	ſcolopendra	l. 4 p. 214	widhoff	l. 4 p. 218
ruffi	l. 4 p. 222	ſpatz	L. 4 p. 218	wielmauß	L. 4 p. 222
muſe	l. 4 p. 211	ſperber	L. 4 p. 218	vipera	290
N ahtgal	L. 4 p. 219	ſpiegelmeiſen	l. 4 p. 216	auſtucü cõtra vermes datur argen-	
näbelkräe	L. 4 p. 217	ſpitzmauß	L. 4 p. 222	tü viuum	125
niſus	l. 4 p. 218	ſpordyü	l. 4 p. 214	vlula l. 4 p. 218 mortü nüciã: b' d	
O cſtrum	l. 4 p. 211	ſpring ſeu ſpringel	l. 4 p. 218	vrogallus	l. 4 p. 216
ores	l. 4 p. 231	ſtarn	l. 4 p. 217	vpipa	l. 4 p. 218
P arus carculus	L. 4 p. 215. palus	ſtoreke	l. 4 p. 215	vultur	l. 4 p. 218
ſtri, ibid		ſtorekeine	l. 4 p. 218	Z immereu	l. 4 p. 216
paſſer	L. 4 p. 218. ſpermelogs l. 4.	uicirle	l. 4 p. 218	zigegeck	l. 4 p. 219
p. 219		ſtolerchen	L. 4 p. 219	F I N I S.	
pauo aquaticus	l. 4 p. 217	ſturnus	l. 4 p. 217		

INDEX PLANTARUM.

A <i>hynthium vulg.</i> l. 4. p. 202.	<i>aphace</i> l. 4. p. 155.	<i>barbarea</i> l. 4. p. 168. 189.
<i>acanthium</i> l. 4. p. 181.	<i>apios</i> l. 4. p. 155.	<i>beerentkraut</i> l. 4. p. 198.
<i>acer</i> l. 4. p. 146 maior, <i>ibid.</i>	<i>apiastrum</i> l. 4. p. 185.	<i>beer wurz</i> l. 4. p. 196.
<i>acinos</i> l. 4. p. 186.	<i>apium</i> l. 4. p. 196.	<i>bernholtz</i> l. 4. p. 146.
<i>aconitum</i> 288 <i>caruleum</i> l. 4. p. 208.	<i>apollinariu herba</i> l. 4. p. 760.	<i>bellu major</i> l. 4. p. 178. minor, &
<i>paraulianches</i> l. 4. p. 178.	<i>apostemtraut</i> l. 4. p. 176.	<i>pleno flore</i> 179.
<i>acuta spina</i> l. 4. p. 147.	<i>aquilegiu spinosum</i> 245 l. 4. p. 182.	<i>benedicten wurzel</i> l. 4. p. 201.
<i>acereichelen</i> l. 4. p. 155.	<i>arachnus latifolius</i> l. 4. p. 154.	<i>beragilgen</i> l. 4. p. 162.
<i>ackermung</i> l. 4. p. 184.	<i>arbor vital.</i> l. 4. p. 147 <i>fatidal</i> l. 4. p. 145.	<i>bersilgen</i> l. 4. p. 191.
<i>acorus</i> l. 4. p. 163. <i>palustris</i> , <i>ibid.</i>	<i>arberum tuendi a capriuratio</i> 28	<i>betarum genera</i> l. 4. p. 172. <i>Sylu.</i>
<i>acus moschata</i> l. 4. p. 206.	<i>argentina</i> l. 4. p. 201.	<i>4. p. 192.</i>
<i>adels beer</i> l. 4. p. 139.	<i>armeniaca</i> l. 4. p. 144.	<i>betonica coronaria</i> l. 4. p. 190. 191.
<i>agarius</i> 187	<i>armoraria pratensis sylu.</i> l. 4. p. 191.	<i>betula</i> l. 4. p. 144.
<i>agrimonia</i> l. 4. p. 201.	<i>artemisia</i> l. 4. p. 199. <i>terusolia</i> l. 4. p. 179	<i>biffen</i> l. 4. p. 206.
<i>ahoen</i> l. 4. p. 178.	<i>artischocf</i> l. 4. p. 181	<i>bircken wurz</i> l. 4. p. 200.
<i>alaut</i> l. 4. p. 178.	<i>asarum</i> 15 l. 4. p. 192	<i>bisendistel</i> l. 4. p. 182.
<i>albraut</i> l. 4. p. 177.	<i>asclepias</i> l. 4. p. 151	<i>blaurer gilgen</i> l. 4. p. 162.
<i>alcea</i> l. 4. p. 174.	<i>aspen</i> l. 4. p. 144	<i>blisum</i> l. 4. p. 173.
<i>alchimilla</i> l. 4. p. 201.	<i>asphodelus luteus, fistulosus, albus</i> l. 4. p. 162	<i>bloderckirschen</i> l. 4. p. 140.
<i>alifma</i> 247.	<i>asser Atticus</i> l. 4. p. 178 <i>flore albo,</i>	<i>blut kraut</i> l. 4. p. 195.
<i>allium petraum</i> l. 4. p. 164.	<i>ibid. luteus folio molli, ibid.</i>	<i>boberellen</i> l. 4. p. 205.
<i>alnu</i> l. 4. p. 144. <i>baccifera, ibid.</i>	<i>astragalo Fuchsj. similis</i> l. 4. p. 154	<i>bocks beer</i> l. 4. p. 150.
<i>baccifera altera, 145 incana</i> l. 4. p. 144.	<i>astrantia</i> l. 4. p. 193	<i>bonen</i> l. 4. p. 173.
<i>alifines genera</i> l. 4. p. 193. <i>minima</i> 194.	<i>athanasia</i> l. 4. p. 180	<i>bonus Henricus</i> l. 4. p. 173.
<i>Asine</i> 194.	<i>atragene</i> 2 8	<i>botrys</i> l. 4. p. 182. <i>altera</i> 189.
<i>alysjon Plinij</i> l. 4. p. 202. <i>flore luteo-</i>	<i>attich</i> l. 4. p. 145. 199	<i>bentomen</i> l. 4. p. 162.
<i>lo</i> l. 4. p. 170.	<i>atractylis</i> l. 4. p. 182.	<i>brassica</i> 141. <i>capitata</i> l. 4. p. 164.
<i>amaranthus</i> l. 4. p. 172.	<i>atriplex sativa, Sylvestris, cu lap-</i>	<i>monstrofa</i> 165. <i>alia</i> 166.
amarellen l. 4. p. 140.	<i>pulu</i> l. 4. p. 173.	<i>Braun weyderich</i> l. 4. p. 171.
<i>ambrosia</i> l. 4. p. 192.	<i>auena alba & nigra</i> l. 4. p. 158.	<i>brisslauch</i> l. 4. p. 164.
<i>amomum Plinij</i> l. 4. p. 205.	<i>augen wurzel</i> l. 4. p. 199.	<i>frombeer</i> l. 4. p. 150.
<i>amygdalus</i> l. 4. p. 142.	<i>augen trost</i> l. 4. p. 193.	<i>fromos</i> l. 4. p. 198.
<i>anocampferos</i> l. 4. p. 203.	<i>aurantia</i> l. 4. p. 139.	<i>brunnelaberkraut</i> l. 4. p. 204
<i>anagalli</i> 289. l. 4. p. 193.	<i>auricula muris</i> l. 4. p. 176. 193. <i>lo-</i>	<i>brionia nigra</i> l. 4. p. 151
<i>anemone</i> l. 4. p. 207.	<i>poru</i> l. 4. p. 199.	<i>bäbeiffst</i> l. 4. p. 210.
<i>anethum</i> l. 4. p. 195.	B <i>accabari</i> l. 4. p. 176.	<i>binbonium</i> l. 4. p. 178.
<i>angelica</i> l. 4. p. 196. <i>sylu. & eius vis</i>	<i>bachmung</i> l. 4. p. 184.	<i>bischampfer</i> l. 4. p. 153.
<i>notabilis, ibid. repens</i> l. 4. p. 199.	<i>balaustia</i> l. 4. p. 140.	<i>buchbaum</i> l. 4. p. 147.
<i>Anisum</i> l. 4. p. 196.	<i>baldrian</i> l. 4. p. 199.	<i>buckee</i> l. 4. p. 188.
<i>anoni</i> l. 4. p. 182 <i>flore albo, ibid.</i>	<i>balote</i> l. 4. p. 187.	<i>buglossum</i> l. 4. p. 189
<i>anserina</i> l. 4. p. 201.	b <i>alsammung</i> l. 4. p. 184.	<i>bulbonac</i> l. 4. p. 168.
<i>anthemiu vulg.</i> l. 4. p. 179.	<i>balsamita</i> l. 4. p. 184.	<i>bundkirschen</i> l. 4. p. 140.
<i>antirrhinum</i> l. 4. p. 169. 188.	<i>baspicium</i> l. 4. p. 186.	<i>bupleuron</i> l. 4. p. 98
<i>antrefcus</i> l. 4. p. 19.		<i>byphthalmum</i> l. 4. p. 179
<i>aparine</i> l. 4. p. 202.		

INDEX.

Burget	l. 4. p. 203	chamaecissus	l. 4. p. 185.	genus	l. 4. p. 186.
Buschrügge	l. 4. p. 191	chamacyparissus	l. 4. p. 179.	crassula l. 4. p. 203. <i>media</i> l. 4. p.	
buxus	l. 4. p. 147	chamatrau	l. 4. p. 162	<i>151. minor</i>	off. l. 4. p. 203.
Cape 284. l. 4 p. 164. <i>Afcaloni</i>		chamalveon	l. 4. p. 181.	crepitus lupi	l. 4. p. 148.
<i>dos, ibid.</i>		chamaemelum vulgare , <i>repens</i> 180.		creuzbeer	l. 4. p. 143.
calarsus aromat. vulg.	l. 4. p. 163.	<i>repleno sacidum, luteo</i> l. 4. p. 179.		creuzblümle	l. 4. p. 195.
calamintha magno flore	l. 4. p. 164	chamapitys	l. 4. p. 180.	creuzwurtz	l. 4. p. 177.
cal'citrapa	l. 4. p. 184.	chamaespartium	l. 4. p. 202.	crissta galli	l. 4. p. 188.
calmus	l. 4. p. 165.	chantrelle	l. 4. p. 209.	crocus saracenicus	l. 4. p. 181.
caltha l. 4. p. 177. <i>aquatica</i> l. 4. p.		chiciri	l. 4. p. 168.	cruciata	l. 4. p. 192.
192.		chelsdonium	l. 4. p. 202.	cuculi slos	l. 4. p. 191.
camel. ne	l. 4. p. 168.	chrysanthemum	l. 4. p. 177.	cucumis & eius species	l. 4. p. 153.
campanula maior	l. 4. p. 190.	cichorium flore caruleo & <i>albo</i>		cucurbita & eius species	l. 4. p. 152.
cannabü l. 4. p. 199. <i>Sylu.</i> l. 4. p. 186.		l. 4. p. 175.		cuscuta	l. 4. p. 152.
cannabina	l. 4. p. 177.	cicuta	l. 4. p. 197.	cyanus	l. 4. p. 150.
cantabrica Anguilara	l. 4. p. 199	cicutaria	l. 4. p. 197.	cynanchica	l. 4. p. 202.
caprifolium	l. 4. p. 150. 151.	circaea	l. 4. p. 172. 191.	cynocrambe	l. 4. p. 173.
capsicum	l. 4. p. 179.	cirsium	l. 4. p. 180.	cynoglossa minor	l. 4. p. 190.
carbonis pictorij	l. 4. p. 142.	cissus	l. 4. p. 15.	cynosbatus sive Cynorrhodos l. 4.	
cardamon	l. 4. p. 170.	citrago l. 4. p. 185. <i>Turcica, ibid.</i>		p. 149.	
cardiaca	l. 4. p. 187.	citrus, Citrnatapfel l. 4. p. 139.		cypresen	l. 4. p. 150.
carduus sylu. Dod. l. 4. p. 181. <i>re-</i>		<i>clomati secundata latifolia</i> l. 4. p.		Damaeonium	l. 4. p. 190.
<i>pēs, canelcrippa, capite nuda, to-</i>		<i>151. altera carulea, ibid.</i>		daubnessel	l. 4. p. 187.
<i>mentosus, benedictus, Maria-</i>		clinopodium vulg. & flore albo		daucus Theop. l. 4. p. 197. <i>Cre-</i>	
<i>nus, ibid, Vulgaris, echinopus</i>		l. 4. p. 137.		<i>eus</i>	l. 4. p. 196.
l. 4. p. 182. <i>pratensis</i> l. 4. p. 183.		cincus	l. 4. p. 181.	denmarck	l. 4. p. 199.
carlina l. 4. p. 181. <i>minor</i> l. 4. p. 182.		colchicum	l. 4. p. 164.	dens leonis	l. 4. p. 176.
caros	l. 4. p. 296.	colocynthi amara	l. 4. p. 152.	diapensia	l. 4. p. 205.
carota	l. 4. p. 197.	colus loui	l. 4. p. 183.	dill.	l. 4. p. 196.
carpinus	l. 4. p. 144.	combretura Plinij	l. 4. p. 159.	dinckel	l. 4. p. 154.
carthamus	l. 4. p. 181.	confilga Ruellij	l. 4. p. 208.	dipsacus	l. 4. p. 183.
caryophyllata	l. 4. p. 201.	consolidi regalü l. 4. p. 195. <i>maior</i>		dolich	l. 4. p. 157.
castruba	l. 4. p. 152.	l. 4. p. 189. <i>media</i> l. 4. p. 188.		doltraut	l. 4. p. 206.
cedronella	l. 4. p. 185.	conuolulus femine anguloso l. 4.		aoronicum	l. 4. p. 177.
centicularis	l. 4. p. 180.	p. 152. <i>minor, ibid. maior</i> l. 4. p.		dosten	l. 4. p. 185.
centaurium minus 176. l. 4. p. 195.		151.		drackenwurtz	l. 4. p. 163.
centaurium quibusdara l. 4. p. 191.		conzja Math. maior & media l.		drenfaltigkeis	l. 4. p. 192.
centinodia	l. 4. p. 195.	4. p. 176. <i>minor</i> l. 4. p. 177.		drubenstrocl	l. 4. p. 183.
centumorbis	l. 4. p. 194.	coriandrum	l. 4. p. 196.	du'camara	l. 4. p. 151.
cerafus 19. gentea	l. 4. p. 140.	cornus l. 4. p. 141. <i>femina, ibid.</i>		durckwurtz	l. 4. p. 176.
cerefolium	l. 4. p. 196.	corona Imperialu l. 4. p. 164.		Eberwurtz	l. 4. p. 181.
cora	l. 4. p. 154.	corrigiola	l. 4. p. 195.	<i>ebulus</i> 171. l. 4. p. 145. 199.	
cer'rach	231.	corylus	l. 4. p. 142.	echium l. 4. p. 150. <i>scorpioides, ibi.</i>	
chamabalampus	l. 4. p. 155.	cotonaa l. 4. p. 136. 137. 138.		edler steintlee	l. 4. p. 157.
chamabatus	l. 4. p. 150.	cotula stitida l. 4. p. 179.		egellkraut	l. 4. p. 194.
chamacerasus	l. 4. p. 142.	Cracca maior l. 4. p. 157. <i>altera</i> 177		eisenkraut	l. 4. p. 169.
				elujerij secretum	171.

<i>latine vel veronica altera</i> Matth.	fischmünz	l. 4. p. 184	<i>gramen Parvassii</i>	l. 4. p. 192
l. 4. p. 133. tertia	flachs dorreren/flachs leyden	l. 4. p. 152	<i>gramini Euchsii affini</i>	l. 4. p. 193
<i>alenium</i>	l. 4. p. 152	flachs/flachskraut	granatopffel	l. 4. p. 140
<i>ellebori genera</i>	l. 4. p. 208	flöckkraut	gran del grasppo	l. 4. p. 153
<i>elleborine</i>	l. 4. p. 199	flor <i>Africanus</i> l. 4. p. 178. <i>Contanti-</i>	grasblumen	l. 4. p. 190
<i>elzbirle</i>	l. 4. p. 138	<i>nos. p. l. 4. p. 191. Mexicanus</i> l. 4.	<i>gratiola</i>	l. 4. p. 193
<i>endivia</i>	l. 4. p. 175	<i>p. 190. foliu</i>	grensel	l. 4. p. 203
<i>enzian</i>	l. 4. p. 193	<i>l. 4. p. 178</i>	grindmagen	l. 4. p. 205
<i>ephecuru</i>	l. 4. p. 151	<i>l. 4. p. 195</i>	grindwurft	l. 4. p. 172
<i>epithymi decocturus Mesuzi</i> 179	<i>faniculum</i>	l. 4. p. 156	groß glattwinden	l. 4. p. 151
erdbeer	<i>fanumgracum</i>	l. 4. p. 200	groß reiß glocken	l. 4. p. 151
erden epheru/Kränslein	<i>fragaria</i>	l. 4. p. 145	<i>grossularu. grosselbeer</i>	l. 4. p. 143
erdfeigen	<i>fragula</i>	l. 4. p. 181	guckenlauch	l. 4. p. 153
erdnuß	frauwendstiel	l. 4. p. 150	guldenangsel	l. 4. p. 188
erdfrummen	frauereu dorn	19. l. 4. p. 143	gunderreben	l. 4. p. 185
<i>erica</i>	<i>fraxinus</i>	l. 4. p. 154	gutter heinrich	l. 4. p. 173
erlen	<i>stumentum Turcicum</i>	l. 4. p. 143	Haben	l. 4. p. 158
<i>eruca maior et sativa</i>	faufffingerkraut	l. 4. p. 200	Hackekraut	l. 4. p. 207
<i>eruum</i> l. 4. p. 155. <i>Venetu</i> l. 4. p. 154	fuchs schwanz	l. 4. p. 138	hagenbutten	l. 4. p. 149
<i>eryngium</i> l. 4. p. 182. <i>Pannoni. sum</i> l.	<i>fungi</i>	l. 4. p. 209 210	hagdorn	l. 4. p. 147
<i>erisimum</i> l. 4. p. 169	G alega l. 4. p. 156. <i>glycistrü</i> ver	na l. 4. p. 154	<i>halicacabus</i>	l. 4. p. 205
eichern	<i>galeopsis lutea viscida</i>	l. 4. p. 183	hanenfuß	l. 4. p. 207
<i>esularü genera</i>	<i>gallarü usus ad examen aquarü</i>	20	harnkraut	l. 4. p. 195
<i>esula adulterina</i>	gartentref	l. 4. p. 170	hartheuro	l. 4. p. 193
<i>enonymus</i> l. 4. p. 146. <i>Tertia Pan-</i>	gauchlein	l. 4. p. 153	haselnuß	l. 4. p. 142
<i>nonica Clusii, ibid.</i>	geel Nittersporn	l. 4. p. 195	haselwurz	l. 4. p. 192
<i>enpatorium</i>	geel feld blumen	l. 4. p. 202	haufwurz	l. 4. p. 203
<i>euphrasia</i>	geel wasserlilien oderschmer	l. 4. p. 163	haubhechel	l. 4. p. 182
	tel	l. 4. p. 190	<i>hedera</i> l. 4. p. 151. <i>terrestri</i> l. 4. p.	
F aba l. 4. p. 156. <i>farina</i> 188. <i>flor-</i>	geißbart	l. 4. p. 150	<i>hederich</i> l. 4. p. 167.	(185)
<i>rum aqua</i>	geißblat	l. 4. p. 201	<i>hedypnois</i>	l. 4. p. 176
<i>fabia inversa</i>	genserich	l. 4. p. 173	heiderling	l. 4. p. 209
fasclen	genßfuß	l. 4. p. 192 193	heidtey fennich	l. 4. p. 158
<i>faque</i> l. 4. p. 145. <i>sepium</i> l. 4. p. 144	<i>gentiana</i>	l. 4. p. 206 207. 106	heiden	l. 4. p. 147
faulbaum	<i>geranium</i>	l. 4. p. 154	heyl allen schaden	l. 4. p. 192
faulbeer	gersten	l. 4. p. 195	<i>helenium</i>	l. 4. p. 178
fechdistel	<i>gingidrum</i>	l. 4. p. 163	<i>helianthemum</i>	l. 4. p. 208
feigenbaum	<i>gladiolus. Italicus albus.</i>	l. 4. p. 195	<i>helxine cissampelos anguloso semi-</i>	
feigbonen	<i>glaux</i>	l. 4. p. 187	<i>hemerocallu</i> l. 4. p. 162 (ne l. 4. p. 152	
feld Zsop	gliedwrich	l. 4. p. 191	<i>hepatica stellari</i> l. 4. p. 201 <i>alba</i> l.	
fennich	gliedkraut	l. 4. p. 151	4. p. 192 <i>nobilu</i> l. 4. p. 201. <i>aurea</i>	
festucago	<i>glycypticu</i>	l. 4. p. 180	<i>ibid</i>	
ficus	<i>gnaphalium</i>	l. 4. p. 177	<i>hepaticu trifolium</i>	l. 4. p. 201
<i>filiçi genera</i>	goldblumen	l. 4. p. 195	<i>hepatorium aquarü</i> Dod. l. 4. p.	
filixkraut	goldvrenz	l. 4. p. 160 161	<i>heptaphyllon</i> l. 4. p. 201	(177)
fischmelcken	<i>gramini genera</i>		<i>herba Hungarica sine Simeoni</i> l. 4.	

- p. 174. Gallica l. 4. p. 156. Turca l. 4. p. 181. paralis l. 4. p. 189. venti l. 4. p. 207 Rubra l. 4. p. 207. Borich l. 4. p. 193. Sanguinalis l. 4. p. 195 vulneraria l. 4. p. 199
- bergotts bardelin l. 4. p. 197
 bernaria 247
 bergkirschen l. 4. p. 140
 bergkraut l. 4. p. 184
 berberis l. 4. p. 168
 heidnisch rindkraut l. 4. p.
 heidelbeer l. 4. p. 292 (177)
 heidenfchimel l. 4. p. 202
 hieracium maius, asperum, Sabauum, minus pramorifradicee, multius minus l. 4. p. 17. monoclonum. hirsutum. p. 176
 hierobotane sam. l. 4. p. 169
 hierobulbus Apuleij l. 4. p. 163
 himberen l. 4. p. 156
 himmel schüssel l. 4. p. 189
 hippolapatium l. 4. p. 171. rotundifolium, ibid.
 heppuric minor l. 4. p. 2. folio tenuiff.
 hirtklee l. 4. p. 177 (l. 4. p. 202)
 hirtzungen l. 4. p. 204
 hirundinaria l. 4. p. 151 194
 holcus l. 4. p. 158
 holder l. 4. p. 145
 holostium Matth. l. 4. p. 161
 holzmangoid. l. 4. p. 192
 hordeum l. 4. p. 154
 hopffen l. 4. p. 152
 hsrminum vulgare hortense et gly. l. 4. p. 185
 huff speckel, Pilosella maior Tragi 71 l. 4. p. 176
 hundstirschen l. 4. p. 150
 hünnerbeer l. 4. p. 203
 huanerfoel/hunerklee/hunerferb l. 4. p. 186.
 hünnerferb hunerdarm l. 4. p.
 hydropper l. 4. p. 171 (193)
 hunschkraut l. 4. p. 151
 hyssopus vulg. l. 4. p. 205 luteus, hyperici general l. 4. p. 173 (ibid.)
 hyssopus vulg. l. 4. p. 186
 iacob l. 4. p. 180. tricolor l. 4. p. 192
 iacobas l. 4. p. 179
 iasnaum l. 4. p. 146
 ie ken ger ie lieber l. 4. p. 151
 illecebra maior l. 4. p. 203
 immeren l. 4. p. 153
 imperatoria l. 4. p. 198
 impia Tliny l. 4. p. 180
 indianisch näglein l. 4. p. 178
 indianisch r Pfeffer l. 4. p. 170
 inguinale l. 4. p. 178
 intybus satina l. 4. p. 175
 ionus flos l. 4. p. 191
 iridium species l. 4. p. 263 263
 irio l. 4. p. 169
 iuden äpfel l. 4. p. 134
 iudentirschen l. 4. p. 205
 iuncus 15. 19 species l. 4. p. 161
 iuniperus l. 4. p. 147 bacca in balneu paralyticoru 194. lignu 280
 K
 katendistel l. 4. p. 183
 katzentlee l. 4. p. 184
 katzentkraut l. 4. p. 184
 katzentreuble l. 4. p. 203
 katzendurzel l. 4. p. 199
 kirchen l. 4. p. 140
 klapperrosen l. 4. p. 205
 kleberkraut l. 4. p. 202
 klein meißlein l. 4. p. 176
 klebentkraut l. 4. p. 203
 köhl l. 4. p. 164
 kornblumen l. 4. p. 180
 könicktraut l. 4. p. 164
 krotentkraut l. 4. p. 188
 kuchenischel l. 4. p. 207
 kungunds kraut l. 4. p. 177
 kirs l. 4. p. 152
 kütten l. 4. p. 338
 küweizen l. 4. p. 128
 Labrum Veneric l. 4. p. 183
 Laburnum l. 4. p. 154
 lactuca 140. species l. 4. p. 184
 ladani segetum rubium et album l. 4. p. 185
 lagopus l. 4. p. 153 (l. 4. p. 185)
 lampfana l. 4. p. 173
 lamperies nuss l. 4. p. 177
 lapathum acutum, rotundiore folio angustifolium, ferri crispum, acetosum l. 4. p. 172. maius siue satium l. 4. p. 195 (4 p. 71)
 laser pitium Geru l. 4. p. 195 (4 p. 71)
 lathyria 242
 lathyrus lutea hirsuta siliqua l. 4. p. 155
 lauchen knoblauch l. 4. p. 186
 laurunda l. 4. p. 185
 lein l. 4. p. 195
 leontopodium l. 4. p. 180
 lepidium l. 4. p. 167
 leporinus pes l. 4. p. 153
 leucanthemum inueum l. 4. p. 179
 leichel l. 4. p. 179
 leucium album purpureum, luteum, flore pleno, bybernum l. 4. p. 168
 leucistic l. 4. p. 198
 lichen 17 18. l. 4. p. 204
 lignum indicum 280
 ligustrum l. 4. p. 146
 ligustricum vulg. l. 4. p. 198
 lilach l. 4. p. 146.
 lilium l. 4. p. 163 croceum imperiale, martagon l. 4. p. 164. non bulbosum duplex l. 4. p. 162
 limonium l. 4. p. 192. 193
 linaria lutea l. 4. p. 195
 lindbaum l. 4. p. 193
 lingua ceruina l. 4. p. 204
 linum l. 4. p. 195
 liris phodelus l. 4. p. 162
 lithospermum l. 4. p. 190
 locusla herba l. 4. p. 175
 lolium l. 4. p. 159. murinum, rubrum l. 4. p. 158
 lotus urbana, sativa. l. 4. p. 155.
 lunaria maior l. 4. p. 188
 lupini l. 4. p. 157 lutei, ibid.
 lupulus l. 4. p. 152. syluaticus l. 4. p. 155
 lutea l. 4. p. 169 (155)
 luzula l. 4. p. 159
 lycium l. 4. p. 191.
 Lycium l. 4. p. 208
 M
 maculosa l. 4. p. 171
 mären rößlein l. 4. p. 191
 ma iorana l. 4. p. 186

- maib l. 4. p. 154.
 maier l. 4. p. 173.
 malva rosea l. 4. p. 174. crispata, ibid.
 flore maiore & minore l. 4.
 p. 176.
 malvaceus l. 4. p. 152.
 matum Panicum l. 4. p. 140.
 mangoldt l. 4. p. 174.
 mandelbaum l. 4. p. 142.
 manna Calabrina s1
 manserud l. 4. p. 182.
 maricndoru l. 4. p. 150.
 marilleu l. 4. p. 142.
 marrulum l. 4. p. 42. fatidum l.
 4. p. 187.
 matum l. 4. p. 177.
 massholder l. 4. p. 146.
 matricaria pleno flore l. 4. p. 179.
 matriflyta l. 4. p. 151. 201.
 maupfeffer l. 4. p. 203.
 maurauten l. 4. p. 204.
 medica l. 4. p. 154.
 margendistel l. 4. p. 181.
 meerbirscjē. Meergriesel. 4.
 p. 390.
 melbaum l. 4. p. 139.
 meerrettich l. 4. p. 167.
 mel frugum l. 4. p. 158.
 melones l. 4. p. 153.
 melopepori l. 4. p. 153.
 melilolus l. 4. p. 154. 155. 156.
 melten l. 4. p. 173.
 mengelwurcz l. 4. p. 172.
 mercurialis l. 4. p. 171. 173.
 mergenblumen l. 4. p. 176.
 mespilus l. 4. p. 138.
 meißohr l. 4. p. 176.
 milium folii l. 4. p. 190. Indicum l.
 4. p. 154. agreste l. 4. p. 158.
 müßling l. 4. p. 209.
 müßfolium stratiotes l. 4. p. 180.
 melten l. 4. p. 173.
 medelger l. 4. p. 192.
 morehele l. 4. p. 209.
 morus diaboli l. 4. p. 180.
 morus gall na l. 4. p. 193.
 mückentraut l. 4. p. 171.
 mundholz l. 4. p. 146.
 mündschöpfelin l. 4. p. 176.
 muralt herba l. 4. p. 173.
 muscus petraeus l. 4. p. 204.
 myc. ran l. 4. p. 168. alterum sili-
 quā longa, ibid.
 myrtel l. 4. p. 197.
 Nachstrauf l. 4. p. 195.
 Nachtschat l. 4. p. 205.
 nagelkraut l. 4. p. 176.
 narrenkolben l. 4. p. 161.
 Nostertium aquaticum l. 4. p.
 169. alterum, hortense. l. 4. p.
 170.
 negefix l. 4. p. 190.
 nept l. 4. p. 184.
 nessel l. 4. p. 187.
 nicotiana Gallorum 284. l. 4. p.
 205.
 nigelle oleum 192.
 noli me tangere l. 4. p. 171.
 nummularia l. 4. p. 194.
 nux suellana. Inglaus. l. 4. p. 142.
 Ocymum modicum flore alio l.
 4. p. 186.
 ocymoides non speciosum. verruco-
 sum l. 4. p. 191.
 od ermentz l. 4. p. 201.
 ononi 73
 oraut l. 4. p. 169.
 origanum vulgare. Creticum l. 4.
 p. 185.
 Orucula tertia l. 4. p. 183.
 osteritium l. 4. p. 198.
 osbyrs l. 4. p. 146.
 osyru l. 4. p. 195.
 oxalis l. 4. p. 172.
 oxycantha l. 4. p. 147.
 oxycedrini olei loco Luniperinum,
 189.
 oxylaphatum l. 4. p. 172.
 oxyz l. 4. p. 153.
 Ponia l. 4. p. 204.
 panicum sativum, sylvestre,
 l. 4. p. 158.
 panu cuculi l. 4. p. 153.
 papaveri genera l. 4. p. 204. 205.
 pappas l. 4. p. 205.
 pappelen l. 4. p. 173.
 parietaria 172. l. 4. p. 173.
 paribonium primum, secundum,
 tertium l. 4. p. 170.
 pastinaca l. 4. p. 197.
 peccen Veneti l. 4. p. 196.
 pedicularia fetida l. 4. p. 208.
 pegonella Italorum l. 4. p. 203.
 pentaphyllon l. 4. p. 203.
 peonien l. 4. p. 204.
 peplos l. 4. p. 208. 209.
 persoliata l. 4. p. 199.
 periclymenon l. 4. p. 100.
 persica l. 4. p. 142.
 persicaria vulgaris, iliquosa l. 4.
 p. 171.
 pes anserinus l. 4. p. 173. columbi-
 nus l. 4. p. 206. leonia l. 4. p. 205.
 petroselinum l. 4. p. 196.
 petum l. 4. p. 205.
 puscadanum l. 4. p. 196.
 psaffenlat / Pssaffenkraut
 l. 4. p. 176.
 psauenkraut l. 4. p. 171.
 psauenpiegel l. 4. p. 171.
 psafferkraut l. 4. p. 168.
 psersich l. 4. p. 142.
 psammieu l. 4. p. 141.
 pbalangium l. 4. p. 162.
 phoenix herba l. 4. p. 158.
 phu Gracum l. 4. p. 199.
 phylliti l. 4. p. 171.
 phytuma l. 4. p. 193.
 pilosella maior Tragiti. Fuchssä-
 maior minor l. 4. p. 176.
 pimpinella maior l. 4. p. 196. minor
 197.
 pinaßer l. 4. p. 187.
 piper filiquastrum, Indicum ma-
 ius l. 4. p. 170.
 piperitis l. 4. p. 168.
 pisa eorum species varie l. 4.
 p. 157.
 pissesang arbor l. 4. p. 145.
 pitigne

- pitine Anguillarja* l. 4. p. 155
pitverne arbor l. 4. p. 145
plantaginea l. 4. p. 190
platanaria l. 4. p. 162
platanus l. 4. p. 146
plumbago l. 4. p. 171
podagra lini l. 4. p. 152.
podagraria l. 4. p. 199
polygonum 249. l. 4. p. 199. *Tragil.*
 4. p. 194
polyspermon l. 4. p. 173
poma varia eorumq; figur. l. 4. p.
 55. ad 101
populus libyca l. 4. p. 144. *nigra* i-
 bid
porrum sectivum, l. 4. p. 164
potamogeton l. 4. p. 171
potentilla l. 4. p. 201
priapea l. 4. p. 205
primula veru flore pleno, sylvatica
 l. 4. p. 189
prunella l. 4. p. 188
prunus l. 4. p. 141
pseudochamadrys l. 4. p. 189
pseudobunias l. 4. p. 169
pseudoclinopodium l. 4. p. 188
pseudoepatorium l. 4. p. 177
pseudolinum l. 4. p. 195
pseudorha l. 4. p. 171
pseudostruthium l. 4. p. 169
ptarmica l. 4. p. 180
pulegium l. 4. p. 185
pulicaria l. 4. p. 171
pulsatilla unguari, purpurea. l. 4. p.
 207
pulmonaria Gallorum l. 4. p. 176
pycnocomos l. 4. p. 199. *Anguill.* l.
pyrola maior l. 4. p. 192
pyroru genera varietes figura l. 4.
 p. 192. usq; ad 135
Quendel l. 4. p. 186
querus 67. l. 4. p. 143
quetschen l. 4. p. 241
quinquefolium l. 4. p. 238
quitten l. 4. p. 138
Radicata satina l. 4. p. 164
ranuncel l. 4. p. 195
range l. 4. p. 152
ranunculoru genera l. 4. p. 207. 109
rapa l. 4. p. 166. *Rapa caulis, ibid*
raphanus sativ. et sylv. l. 4. p. 167
rapi sylv. genus l. 4. p. 167
rapistrum flore luteo et subcaruleo
 l. 4. p. 167
rasfel l. 4. p. 171
rein faris l. 4. p. 189
reintraut l. 4. p. 195
reinweiden l. 4. p. 146
reseda lutea l. 4. p. 169
rettich l. 4. p. 167
rhubarbarum monachorum l. 4. p.
 171
rhannus catharticus, eiusq; syru
pus l. 4. p. 147
rhodia radix l. 4. p. 203
riedgras l. 4. p. 162
rittersporn l. 4. p. 195
ribes, arborefcens, fructu dulci, albo
nigro l. 4. p. 150
rodisch violen l. 4. p. 157
roga l. 4. p. 154
rosa species varie l. 4. p. 148 149.
Inoniu l. 4. p. 162. *Mariana* l.
 4. p. 191. *ultramarina* l. 4. p. 174
rofea radix l. 4. p. 203. *rosen-*
wurtz, ibid
rosshub l. 4. p. 192
rosmarinus l. 4. p. 184
rosmanz l. 4. p. 184
roswidien l. 4. p. 155
rohtnuß l. 4. p. 143
rohtmanz l. 4. p. 184
ruben l. 4. p. 166
rubia sylv. l. 4. p. 201. 202. *minor* l.
 4. p. 202. *oarua quadrifol.* l. 4. p.
 202. *levis, ibid*
rubus l. 4. p. 159. 216. *Idaus. humili*
fructu caruleo, ibid.
rumex hortensis l. 4. p. 172
ruhekraut l. 4. p. 180
ruprechtstraüt l. 4. p. 202
ruscholz l. 4. p. 4.
rura l. 4. p. 202 *capraria* l. 4. p. 156
zuraria l. 4. p. 204
Salben l. 4. p. 18
salicaria altera l. 4. p. 175.
salicis species l. 4. p. 146
salvia maior, minor, flore albo.
sylv l. 4. p. 183
sambucus 269. l. 4. p. 145. *Violens*
eius purgatio 77. aquatico l. 4.
 p. 216. 145 *raemosa* l. 4. p. 146
sambelblumen l. 4. p. 178.
sampfuchus l. 4. p. 185
sana sancta Indorum l. 4. p. 205
S. Barbarentraut l. 4. p. 168
S. Iacobi flos l. 4. p. 177
S. Johans kraut l. 4. p. 142
S. Johans Pfersichl. l. 4. p. 142
S. Johans treuble l. 4. p. 150
S. Peterskraut l. 4. p. 173.
sanguinaria radix l. 4. p. 206
sanicula mas l. 4. p. 205. *fæm. ibid*
sanguisorba l. 4. p. 197
sarbaum l. 4. p. 144
satureia l. 4. p. 186
sarwonen l. 4. p. 206
sawerflee l. 4. p. 233
saxi frægia aurea l. 4. p. 201. *rubra*
et quarta l. 4. p. 205. *birchina* l.
 4. p. 196. *minor* 197
scabiosa genera l. 4. p. 180
scariola l. 4. p. 175
scharffgarb l. 4. p. 180
scharlach l. 4. p. 183
schlaffkraut l. 4. p. 206
schelkreutz l. 4. p. 202
scheißkraut l. 4. p. 195
schlottenblumen l. 4. p. 207
schlüsselblumen l. 4. p. 207
schlütten l. 4. p. 205
schwarzer andorn l. 4. p. 187
schwalbentraut l. 4. p. 151
schwarz windel müttel l. 4. p. 152
de l. 4. p. 152
schwelcken l. 4. p. 145
schmerdel. l. 4. p. 173
schenoprassum l. 4. p. 164
scirpus l. 4. p. 164
selarua vulg. l. 4. p. 183
seoymos l. 4. p. 181
seordrum 42. p. 186

scorpioides Bupleuri folio l. 4. p. 199.	solidago saracenica l. 4. p. 177.	teuffels abbiß l. 4. p. 180
scrophularia l. 4. p. 189. maior, ibi d. media, l. 4. p. 203.	sonchus & eius species l. 4. p. 175.	thalicttrum l. 4. p. 195.
secale l. 4. p. 154.	sonnemirbel l. 4. p. 175. 176.	thelsbirlin l. 4. p. 138.
sedency l. 4. p. 186.	sophia l. 4. p. 169.	thierlinbaum l. 4. p. 141.
seideniden l. 4. p. 147.	sorbus aucuparia l. 4. p. 216. 139.	thlaspi latic siliqua minus Cretithya l. 4. p. 147. (cum l. 4. p. 170.
selinon l. 4. p. 106.	Alpina l. 4. p. 138.	thymus l. 4. p. 186.
sempernium maius, minus, albu acre l. 4. p. 203. minimum 204.	spanisch violen l. 4. p. 157.	tilla l. 4. p. 143. mas Masioli l. 4. p. 144 fulmene sacca 14
senecio l. 4. p. 181. hirsutus, caruleus, maior l. 4. p. 177.	sparanium l. 4. p. 161.	tinctorius flus l. 4. p. 202.
senfftraut l. 4. p. 168.	spartium vile l. 4. p. 203.	tithymaloru genera l. 4. p. 208. 209
seriphium Germanicu l. 4. p. 169.	speckliten l. 4. p. 151.	todnessel l. 4. p. 287.
seriu l. 4. p. 175.	spelta spels l. 4. p. 154.	tormentilla l. 4. p. 200. 201.
serpentina minor l. 4. p. 194.	sperbaum l. 4. p. 139.	tota bona l. 4. p. 173.
serpyllum l. 4. p. 180.	spergula l. 4. p. 202.	tragium l. 4. p. 197.
serpyllifolia aquatica l. 4. p. 194.	spica laendula l. 4. p. 186.	traubentraut l. 4. p. 188.
sesami species l. 4. p. 168.	spina alba sylu. l. 4. p. 181.	trifolium asphaltites 4. 23. Trifo. l. y genera aliquot l. 4. p. 155. acetosum l. 4. p. 153.
sesamoides l. 4. p. 169. 208.	spina infectoria l. 4. p. 149.	trinstatu herba l. 4. p. 192.
sesamoides l. 4. p. 169. 208.	spindel baum l. 4. p. 146.	triticum 240. Indicum, vulgorturo cium l. 4. p. 154. multiplici beta l. 4. p. 158. temulentum l. 4. p. 159. va cinum l. 4. p. 158.
sewbrodt l. 4. p. 155.	spira l. 4. p. 146.	turekisch foru l. 4. p. 154.
sewdistel l. 4. p. 182.	spondilium l. 4. p. 198.	turekisch cucumern l. 4. p. 152
sieben gezeit l. 4. p. 155.	springtraut l. 4. p. 171.	tusilago l. 4. p. 192.
sideritis Fuc h syl. l. 4. p. 188. glabra l. 4. p. 187. aquatica, ibid.	stachiu fontinalis l. 4. p. 171.	typha l. 4. p. 161.
figinarskraut l. 4. p. 174.	saphyllinus l. 4. p. 197.	Vuald' bengelkraut. l. 4. p. 165
silauum l. 4. p. 196.	strecktraut l. 4. p. 181.	waldgugen l. 4. p. 151.
silberblumen l. 4. p. 168.	streichfaselen l. 4. p. 156.	waldmangolt l. 4. p. 192.
siler arbor l. 4. p. 147.	steinlee l. 4. p. 155.	waldnessel l. 4. p. 187.
siligo l. 4. p. 154.	stendelbeeren l. 4. p. 202.	waldraben l. 4. p. 151.
siliquastrum l. 4. p. 170.	sternlaeberkraut l. 4. p. 201.	valeriana maior l. 4. p. 199. vulgaria Graeca l. 4. p. 200.
sinapi album, agreste l. 4. p. 169.	strecktraut l. 4. p. 188.	wasserdoft l. 4. p. 177.
sylu. 167. agreste tertium, ibid.	streichtraut l. 4. p. 169.	wassergauchheil l. 4. p. 194.
sion crucefolius l. 4. p. 170.	streiffwurtz l. 4. p. 172.	wasserpfeffer l. 4. p. 171.
sifer l. 4. p. 197.	synchondendron l. 4. p. 205.	wegderu l. 4. p. 183.
sifymtrium cariamine flore maiore l. 4. p. 170. sylu. l. 4. p. 184.	succisa l. 4. p. 180.	wegdrut l. 4. p. 105.
smilax alba tenu minor l. 4. p. 152.	symplytum maius l. 4. p. 189.	wegerich l. 4. p. 190.
hortensis l. 4. p. 256. male confusa per incuriam typographi. ed cu Fabu maioribus weiffsch Bonen	syringa alba, carulea l. 4. p. 146.	weggras l. 4. p. 195.
fringimus hortense l. 4. p. 198.	Tag vnd nacht l. 4. p. 173.	wemrosen l. 4. p. 150.
solanu genera l. 4. p. 205.	Taracetu vulgare, crispum. altatula l. 4. p. 205. (cum l. 4. p. 180.	weyffstels, Onoriz 73
solanum lignosum l. 4. p. 151. quarium l. 4. p. 173.	tausentgilden l. 4. p. 195.	weyffbaum l. 4. p. 146.
	tausent schon l. 4. p. 172.	weyffdistel l. 4. p. 181.
	terephium l. 4. p. 203.	
	terra glandes l. 4. p. 155.	
	terebinthina 81. 246.	
	terra glandes l. 4. p. 155.	

weißgülden	l. 4. p. 153.	wilder karten distel	l. 4. p. 183.	vnser frauen hirtel	l. 4. p. 138.
weiß müntz	l. 4. p. 184.	wilder polsey	l. 4. p. 186.	vogelkraut	l. 4. p. 183.
weiß steinbrech	l. 4. p. 196.	winter grün	l. 4. p. 192.	wolffs wurtz	l. 4. p. 178.
welsamen	l. 4. p. 169.	winter violen	l. 4. p. 168.	wolgemüte	l. 4. p. 185.
welsch bibenel	l. 4. p. 197.	vincetoxicum	l. 4. p. 151.	volubilis, media, minor	l. 4. p. 152.
welsch kirschen	l. 4. p. 141.	viola latifolia	l. 4. p. 168.	virtualu	l. 4. p. 195.
verbasum nigrum, flore paruo alba, vulgare flore luteo magno l. 4. p. 189.		thiana l. 4. p. 192.	Mariana l. 4. p. 190.	virica l. 4. p. 187.	satida l. 4. p. 186. 187.
verbena	l. 4. p. 169.	4 p. 168.	Matronalis seu Da	weißkraut	l. 4. p. 189.
vermiculari	l. 4. p. 203.	mascena, ibid. alba	l. 4. p. 151	vulneraria rustica	l. 4. p. 156.
veronica altera Matt.	l. 4. p. 188	violon	l. 4. p. 192.	vua crassa	l. 4. p. 148.
wesenbeer	l. 4. p. 147.	violkwurtz	l. 4. p. 162.	vua sspina	l. 4. p. 148.
vescaria	l. 4. p. 205.	virga pastorii	l. 4. p. 183.	wurmkraut	l. 4. p. 169.
viburnum	l. 4. p. 146.	gari	l. 4. p. 177.	wurmfaat	l. 4. p. 180.
vicia maxima sylvatica, multi- flora, scapium l. 4. p. 157. parua cum pluribus siliquis. l. 4. p. 158.		virginia	l. 4. p. 179.	Xyru	l. 4. p. 163.
fatua	155.	vitii l. 4. p. 150.	Idaa angulosa l. 4. p. 202.	Zea Zimner	13
victorialis semina	l. 4. p. 163.	nigra	l. 4. p. 151.	Zea genera	l. 4. p. 153. 154.
wilder bertram	l. 4. p. 180.	ulmaria	l. 4. p. 199.	zeitfollen	l. 4. p. 164.
wilder feldsaffran	l. 4. p. 182.	ulmus	19. l. 4. p. 144.	zipparten	l. 4. p. 141.
wilder fennich	l. 4. p. 158.	vnuszorg	l. 4. p. 192.	zitterwurtz	l. 4. p. 172.
wilder gehörter magsamē	l. 4. p. 205.	vnser frauen betstro	l. 4. p. 185	zucha	l. 4. p. 153.
		vnser frauwē mög	l. 4. p. 184	zweitschten	l. 4. p. 141.
		vnser frauen schlüssel	l. 4. p. 156.		FINIS

INDEX MISCELLANEVS

R E R V M E T V E R -
borum.

A busus aquarum medicatarum		polium, casabi, vaporatio, aqua		balsmeanti considerata	104
144		Et Latitia 9. Sillicidium, hor		bercken pagus	17
acetum cum aqua	109	tus, arbores plantata	10.	berchten comit.	11
acetaria postremo sumenda	141	aër	143	bibendane aqua medicata cum	
adamus lunis D. Med.	20	alex. Magnus aqua stygia ne-		cibu	116.
adelberg Abbacia	18	catus	223	birchbron	17
admir. fontu inuentio 2. aqua sub-		alex. pontifex intoxicatus	228	bisextili annus balneaturo nõ re-	
tepada 4. contenta, vt belem		alpach	17	formidandus	119
nites. p. rutes 3. bitumen 4. suc-		animi pathemata	14. 2	blochingen	17
cinum. sa 15. argilla 7 argentu,		arenatio	240 242.	bol pagu descriptio	10
sulphur, alumen, vitriolum 8.		aurum potabile	248	brandtader	68
aqua adm. font. consumptio ad		anroen oppidum	14	berchingen pagus	19
solem 5. pu'ei altitudo 5. sca-		B alnea tum hyeme tum astate		hurethalden olim Hohelands	
uriginer 7. 8. probatio per fil-		ustilia 97. vapores balnearum		ehrn ars	16
trum 5. in pocu argenteu 6.		quomodo excludedi 98. mora ad		bissingen pagus	14
scutella 7. per distillationes 7.		8 vel 12. horas, per 4. menses		Casar Borgias intoxicatus	288
domus, hespitium, pharmaco		103.		cantharidibus assumptu	12
				donec cura	42

cella suffocantes	89	Georg. Rentzius Med.	20. 32	lautter fluu.	13. 43
aharoni specus inter Neapolin et		georg. Marius Med.	15	leonhart. Hageloch pharm.	26
Puteolos	88	gilbert. Vay Med.	21	leonh. Fuchsi sily	22
chrysopei	195	gmind urbs	5. 18	lindtdorff pagus	16
Chr. Dux Vvirsemb.	1.	gappinga urbs, arx, hortus.	18. 20	lixiumum	239
Chr. Guttenwirt Chirurg.	12	gruidingen	27	ludou. dux VVirt.	16
Clysteres 32. vjus 118. 133. 166. 168.		gutenberg arx & pagus	14	tutamenta	135
169. 170. 171. 179		Hambergerus Med.	21	Martinus Cossfleisch Med.	21
Constantinus magnus sanguine hu-		hanckam arx	14	Medici consulendi ante	75
mano ad balnea utebatur	275	hart hauren	17	aquarij, et VVirtembergensium	
crapffen centten pagus	17	henricus ab Zrgberg	11	laus	95
cucurbitula	110	hemina quid	94	medullj VVilfruidi, qui	92
Chr. Schuartz. Med.	21	hoehdorff pagus	17	me nglua Fauentinus scripsit de	
Daniel M ^o glim D. M. 20. 21		hoehengern	17	Baln. Ital.	112
daniel Mosel Consul G ^o p ^o		hohenlands ehru	19	milhause pagus	21
ping.	7.	Burckholden arx	19	Naberle pagus	15
dailfingen pagus	16	hohenrechenberg arx	18	nerle sylvia	19
descensio in putcum & praecautio		hohenstauffen pagus	18	niccarus fluu.	12
synopes	6.	holmaden pagus	15	nirtinga urbs & arx	16. 21
dettingen pagus	15	horn mons	18. 19	nutritoria viscera roborantia	225
dirgelzberg	27	hunds holtz	18	Ober Zslingen	17
Donders Dorf castel. et pagus	18	hyeme aqua med bona	117	oculi cancri	348
Durnam pagus cum castello	18	hypfcharo pagus	13	osvuid. Gabelhouer. D. M.	20. 21
duces Vvirsemb.	1.	Iac. clifius de re baln.	94	ottlingen pagus	16
ducatus Vvirtemb. felicitas	1.	Iacini fumenda aqua med.	158	Palmares weiler	17
duccia	130	iesingen pagus	15	panacea inuilitus	85
Eichelberg pagus & castel. ac		ignes inextinguibiles ex bitum.	4.	pantaleon keller Chymicus	8.
amonus eius prospectus	13	incendium in Vucila ex cordo fo-		pappius Med.	25
empl. de plumbo lob. Bauhini se-		no. in Zebenhausen	et	paulus Constantinus Pbrigio Med.	22
niori	274	Montbelg.	13. 14	philippus Branch Med.	22
epamandodorum	92	Io. Iac. Alb. hortulanus	10	philip. Grötter pictor	13
e ftingen urbs	17. 21	Io. Schles. conc. et poeta	18	plienpach pagus	17
espenhero sylvia	19	Io. Lutz. hort. Gapp.	10	podershoffen arx cū pago	16
ethardus Frischmannus conc.	12	Io. Lutz phram.	7. 20	purgantia cum agru med.	127
ernst fluu.	21	Io. Volmarius pharm.	21	purgare per alium aqua med. &	
erfiling	18	Iudai cuiusdam impostura	144	fontu admirab.	100. et seq
exercitium	18	Kinderberg mons	19	purgatio precedat vsu aquaru med	
Fasien suum morbus	l. 4. 198	kirchen urbs et castellum	230	putet adm. fontu descripi. 6. 9. (99	
Farwendam pagus	18	klein erfiling	16. 20	Ramsperg arx	18
flisa fluu.	12	tungen pagus cum arce nobiliu	18	rappolanum	272
fontes in altiu locu obseruatione		à Thum	17	rauenstem comes	11
digni	14	Laeonicum	9 ^o	rechenbergerhausē arx et op-	
fontus	135	Ladislaus Hungaria rex in mu-		renden pagus et castel. 16 (pid. 18	
frid. Dux VVirt.	1.	lunm impostus	288	reumenstat	17
fulsect pagus	18	laur. Homenus Med. & poeta	21	riehenbach sibi argēti sedina	19
fulz fluu.	18. 21			roetlinga urbs	21
				rosfvelden pagus	19

S alina Burgundica & Sonau 3	Stillicidium aq. adn.	94	12	
scarificationes quando nocua	Stillicidia	130.		wendlingen 16
146	Stuffa	128.129.		venaf. & 99
schlierbach 17	Stutza dia	21		venus bibentibus aq. med. vitan-
schoppfenberg arx 18	sudatoria	123.130.		da 116
schorndorff vrbs & arx 21	supplicatoria	168.169.		vhingen pagus 18
sebaft. Usmarus pharm. 31	T ect arx	14		wildstein castel. Murbac. 14
secreta v. nditantes purdygwtos	thurniferi vanitas & impo-			Vvilla vrbs 13.21.
195	stura	91		vitium & arborum flores anno
senes in Boll centenarij vtentes a.	tobias Coparius conc.	12		1596. enclli 12
qua adn. font. 12	toz burg	21		wisensteig vrbs, arx, & hortus 21
sitzere fons prope Bol, unde di-	trachisc. Polyida, Pasionu, & Ar-			ulna 22
ctus 2	dronis vires	42		unga, de calce 235
somnus 118.141.	tubinga	21		volsen pagus 18
sparwisen pagus & Staznum 19	V aporatioes 129.234. 242. 262.			Vracum vrbs, & Hochbrach arx
stassenect 18	welden in huneria: v pagus	21		

**ERRATA, QUÆ OPERARVM INCURIA
PER AVCTORIS CONTINUAS PEREGRINA-
TIONES PRAGMATICAS IRREPERUNT, sic
corrigito.**

In Prasit. pag. 2. vers. 16. voci DEVS, præmittatur Cym. In Catal. auct. (.) pag. 8. v. 18. Pa-
luerius, dele. eidem catalago, Scaliger, Anquillara, alijsq; plures. In hist. p. 3. v. 9. lege, *Ber-
apt. Max. voluntate et ausu, amplissimus VVirttembergicus Ducatus ad 11. Ducem Frid. Prin-
cipem meum Clementiss. hereditario iure esset devolutus, Ill. E. C. statim accepta &c.* p. 7. v. 5.
lege, *Seningē. ibid. v. 7. leg. Gruibergē. ibid. v. 20. leg. Hattenhonē. p. 11. v. 21. leg. von Ir-
cnberg. frauv Bertha änderer man, h e. Comes Henricus ab Irrenberg secundus Bertha maritu. p. 12. v.
6. leg. Autenrieder. p. 13. v. 27. leg. Hefsfisev. v. ibid. v. 28. & 30. leg. Vuilbaim. ibid. v. 32. leg. digni-
tus a Lindacher, qui oritur partim iuxta Hefsfisev, partim sub ruderibus arcu Regessenstain,
p. 16. v. 39. Podeltz. hoffē. p. 17. v. 38. leg. Buechelbron. ibid. v. ult. leg. Balthmarsvweyer. p. 18.
v. 2. leg. Vveeschenturen. ibid. v. 5. leg. Hobenstauffen arx collapsa, pagus iam magnus cum
templo. In monte est S. susfeneck; inq; alio monte arx conspicitur Ramberg. Mox Hobenrech-
berg, arx præcellsa monti insidet, qua abest à Göppinga itinere trium horarum aut duarum cū
semissum. ibid. v. 17. leg. Zulhart. ibid. v. 18. leg. Betzenriet. ibid. v. 20. leg. Gamelshausen.
ibid. v. 24. leg. Lebenhausen. ibid. v. 25. l. Longenbron. ibid. v. 26. l. Frilseck. ibid. v. 27. l.
Favvenden. v. ibid. v. 32. leg. Holzheim. ibid. v. 35. Gros. vnd. klein. ibid. v. 36. leg. Tuxz.
p. 57. v. 5. lege ab initio 40. 41. dele 41. in medio. p. 63. v. ult. Augusti 23, dele. p. 65. v. 12. pro
R. lege, fiat. p. 66. v. 34. leg. pistor. p. 70. v. 39. l. concinenda Germanicē p. 7. v. ult. leg.
iuncturas. p. 73. v. 9. leg. Vveinstral. ibid. v. 32. leg. Kirchsens. p. 75. v. 8. leg. v. s. p. 78. v. 4. leg. epider-
midem. p. 119. v. 13. post, incurruunt, adde Baccius. p. 149. v. 20. post mediocritatem adde Bac-
cius. p. 156. v. 23. post, est, adde Baccius. p. 157. v. 6. post. vultum, adde Baccius. ibid. v. 31. dele.
Fallopis addit. p. 168 (ubi male scriptum est 146 veluti in seg. 147. pro 169) v. 13. post, ad-
stringunt, lege Baccius. p. 169. v. 6. in marg. leg. aqua. ibid. v. 37. post, Luna, adde secunda. p.
173. v. 28. post, adstringentem, adde Baccius. p. 176. v. 10. post, inevitabili adde Baccius. p. 177. v.
9. post, inutile, adde Bac. p. 209. v. 5. post, quadā, adde Baccius. p. 213. v. 7. l. ob p. 218. v. 13. l. curāda
vel. p. 237. v. 38. leg. Embusenfer. p. 239. v. 13. leg. Calida. p. 261. v. 35. post, cōfirmati, adde Baccius. p.
263. v. 20. leg. Bormij. p. 265. v. 11. neg, in sollicitudine, dele. p. 283. v. 18. leg. corniculū. ibid. v. 32. leg.
serpiginē. m. p. 288. v. 9. leg. r̄ parare. p. 290. v. 12. leg. Cameriacum. et, sui: In Epist. lib. 4. p. 7. v.
5. post, 1e, adde Doctiss. D. LEO. p. 37. leg. Turcicam. p. 74. v. 11. **AUVER.** si. v. 1. Ex. wälde p. 89.
v. 8. lege Mattijapffel. p. 95. v. ult. lege Heinnings. p. 121. v. 5. lege Grubing. p. 124. v. 1. p. 126. v. 3. leg.
acuminata, p. 138. v. 12. leg. Aria. p. 142. v. 10. leg. Lutz. p. 145. v. 10. pro hirsuta, lege rugosa. i.
ibid. v. 23. leg. aquatica. p. 1. v. 2. post. Colocynth. adde amara. ibid. v. 18. turbatus est ordo meus.
ibid. v. 30. leg. Gran. p. 154. post. Triticum, oportebat Auenam sequi et Gramina. p. 155. ubi de
Vicij, turbatus meus ordo. p. 158. rursum turbatus meus ordo. p. 160. v. 17. lege Dalechampj. p.
161. v. 8. leg. phycopin. et sic vbiq; alias. p. 162. v. 10. l. quod. p. 163. v. 20. Mathiolo in Diosc. lib. 1. cap
2. dele. p. 164. v. 13. leg. Schmillauch. ibid. v. 15. Leg. schanioprassum. p. 168. v. 9. leg. Bulbonac. p. 169.
v. 9. leg. **Xancten.** ibid. v. 23. l. g. restā. ibid. v. 29. leg. Orant. p. 173. v. 5. leg. Aureum. p. 176. v. 4.
leg. Mertzendlum. p. 177. v. 18. post. S. benhausen, adde Dod. hist. Lat. p. 584. Hepatarium aquati-
le. Pseudoputorium vulgare, Trago & c. ibid. v. 26. et 28. leg. Chrysanthemum. p. 178. v. 1. leg. par-
dalianche. p. 179. v. 18. leg. fetid. i. ibid. v. 28. post balnei, adde qua flore simplici. p. 180. v. 6. leg.
Keinsarren. ibid. v. 7. l. Athanasia. ibid. v. 13. post Augusto; adde eius figuram posuit Matth. in
post. cōm. Ital. lib. 4. cap. 133. nomine Leontopodij falsi, sine descriptione. Impia Plinij multi-
tud. ibid. v. 17. l. Cēiuncularū. p. 181. v. 2. leg. cāpestru. ibid. v. 8. l. artischeck. ibid. v. 27. l. Turcam. p. 183.*

v.3. leg. Drubenstrol. p. 185. v. 8. leg. Melissophyllum. ibid. v. 14. Erdephevu. p. 186. v. 28. leg. aut Se-
 dery. p. 187. v. 3. l. Daub. ib. v. 1. l. Urtica maior et minor erat seorsim ponēda. p. 190. v. 14. l. ep. 324.
 & Mariāna. ibid. v. 29. leg. Gariophylla. v. 30. l. vetonica. p. 191. v. ult. l. Circaea. p. 192. v. 3. et dein-
 cept. leg. Pyrola. v. 4. l. mangolt. v. ult. l. modelgeer. p. 193. v. 11. Borith. v. 3. l. Viola calathiana. v.
 9. l. Androsamon. v. 25. l. Aljines. p. 196. v. 20. l. Gingidij. p. 197. v. 11. l. comarū. p. 198. v. 9. l. Astran-
 tia. v. 11. l. Ostoritium. q. 199. v. 8. et seq. q. l. Bupleuron per r. p. 200. v. 5. l. Helianthemum. v. 13. l.
 Bubuleus. p. 201. v. 1. l. Tormentilla. p. 202. v. 9. l. Sjnanchica. v. 18. et seq. l. Hip purū. p. 203. v. 19.
 l. Aizoon. p. 206. v. 32. l. grūnale. p. 208. v. 16. l. Lycottonum. v. 17. l. sesamoides. v. 32. l. helioscopius.
 p. 211. v. 23. l. tereti. v. 24. l. Kneliter. p. 212. v. 14. referenda ad versum primum eiusdem pagina
 expunctū verbū illū, figura 4. est. p. 214. v. 25. l. scolopendram. p. 217. v. 8. leg. cateroqui. v. 10. l. sm-
 pliciter. p. 219. v. 11. l. Rubecula. p. 220. v. 11. l. Trosta. p. 221. v. 11. l. Boves. et. ablegari. v. seq. d. solita.
 v. 32. post lites, adde Catus fatens Sealignero. Gallū Putoir. p. 222. v. 15. l. glandes.

Hypostigmata et leuiuscula alia ἑφάλαρα candidus lector corriget.

HISTORIAE
FONTIS ET BAL-
NEI ADMIRABILIS
BOLLENSIS

LIBER QVARTVS.

DE LAPIDIBVS METALICIS QVE
MIRO NATVRAE ARTIFICIO IN IPSIS
terra visceribus figuratis, nec non de stirpibus, insectis, auibus,
aliisq; animalibus, partim in putei penetralibus, dum eius ve-
nas aquileges fodiendo perscrutantur, partim in vicinia in-
uentis & obseruatis, quorum multa nunquam visa
vini iconibus expressa hic oculis
subijciuntur.

AVCTORE

IOH. BAVHINO Illustrissimi Ducis Vviro
tembergici, &c. Medico.

MONTIS BELGARDI,
Apud IACOBVM FOILLETVM.
c1o 1o xcviij.

VIRIS
CLARISS. CELEBERR.
 D. D.
FELICI PLATERO
 POLIATRO ET PRACTICO
IOH. NICOL STVPANO
 THEORICO.
CASPARO BAVHINO FR.
 ANAT. BOTAN.
THOMAE COCCIO
 ETHICO
PETRO RIFFIO
 MATHEM.
MARTINO CHMIELECIO
 LOGICO
IOH. GEORGIO LEONI
 PHYSICO.
IACOBO ZVINGERO
 GRAECO
PROFESSORIB. BASIL.
FACVLTATISQVE MEDICAE
 CHORAGIS ET
 ANTECESSORIBVS
 AMICISS.
ADMIRANDAM HANCCE
RERVN NATVRAL. VARIET.
 Perpet. amic. mon.
CONTEMPLANDAM
OCVLOQVE PHILOSOPHICO INTVENDAM
 obijcit ac vouet
IOAN BAVHINVS
 ILLVSTRISS. DVCIS
VVIRTEMBERG. Sec.
ARCHIATER.

πολλὰ θαυμάζουν
 ἴσχει γινώσκου.

 Vod vobis (Viri Cl. amici veteres) multifq; Reipub. Medicæ nostri seculi luminibus cōstat, idem ego publico hocce scripto fateri non erubescō. Triginta quatuor nunc præterierunt anni, quod peregrinationes meas iuueniles, earundemque labores meos indefessos, maximè verò circa studium Botanicum vtilitati publicæ vouere adeoq; publici facere iuris decreui. Ac proinde pro historia stirpium vniuersali, quam tum meditabar descriptiones, Synonyma & obseruationes circa eadem varias per Alpes primum Helueticas aliasq; plures, dein per Germaniam, tandem etiam per Galliam, præcipuè tamen Narbonensem, Italiamq; congeffi. Has meas lucubrations & aduersaria paulò post, vt & plâtas ipsas, magno illi G E S N E R O opt. meo præceptorî, (ipso hoc flagitante) cōmunicauî lubens. Ex hismet postmodum Eicones nō pauca historia MATTHIOLI à præcelebri Medico D. C A M E R A R I O editæ accesserunt. Nec pauca nobis debet L O B E L I V S. At verò qui historiam illam Lugdunensem cōsarcinauit, omnia nostra habuit. Sed me hercle eadem hæc, aliaq; plurima parū consideratè congeffit, tum diuisis eorundem generum speciebus, tum ipsidem earundè stirpium tam iconibus, quam descriptionibus sæpiùs imprudèter inculcatis. Nec certè potuit aliter, vt qui vel stirpium & plantarum fuerit imperitus, vel doctas doctissimi D A L E C H A M P I I meditationes neutiquam perspèctas habuerit, quas promiscuè cum nostris aliorumq; scriptis confudit. Et eccam nunc historiam illâ confusam potius quàm ordine digestam, & sine iudicio, (dicam fere) sine lectoris *φινοςβελανου* vtilitate. Mihi quidè tum generalis illa historia fuerat demãdata, vt qui ad eam vel vltro me accinxeram: Nec infoeliciter etiam cœpta, vt multis viris Clarissimis notum est, & ex G E S N E R I editis epistolis patet.

Interim dum hæc fiunt intempestiuus (proh dolor) bel-
lorum Gallicorum fluctibus exerceor, peneq; dixerim
obruor, vt non solū tranquillioris vitę studio, relicto Lug-
dyno, sed & circa historiã conatu ipso, Geneuam primū,
postmodum etiam ad almam patriã mihi fuerit redeun-
dum. Tum studia mea Botanica pressa, neutiquam tamen
oppressa delituere. Nam & praxi Geneuæ grassante peste
districtus, & professioni paulò post Basilea præfui, vbi ta-
men magnam ἀγβαλλομερίων & συνωνύμων meorum partem con-
scripsi: In his etiam dum occupor, ecce nouo quodã irra-
dior Phœbo. Illustris. namq; Princeps FRIDERICVS
DVX VVIRTEMBERG. COMES MOMPELGARD. &c.
honorifico stipendio ad se Mompelgardum euocat: vbi
hortum principis & studium Botanicum ipsum aliquan-
tis per quidem intermissum, neutiquam tamen penitus
omissum ex professo recolare cœpi, quantum quidē per
pragmaticam & occupatissimã aulicam vitam licuit. Pri-
mum itaq; magnū illud opus meum cui titulus CONSEN-
SVS & DISSENSVS authorum circa plantas, magno
labore concinnaui, non posthabito interim instituto de
historia generali edenda adiectis Synonymis aliisque ad
stirpium cognitionem exactam plurimū faciētibus. Hæc
autem omnia tam crebris peregrinationibus praxiq; me-
dica adeò fuerunt interrupta, vt ad hanc vsq; diē non sine
magna laborum meorum iactura fuerint retardata atque
protracta. Tandem verò ingravescente ætate, & vtilitate
publica illud suadente postulanteq;, serio cogito de ope-
ribus meis Botanicis edendis: Hocq; eò facilius atq; ci-
tius futurum nunc spero cū Diuina Prouidentia gener
mihi nunc contigerit IOH. HEN. CHERLERVS PHIL.
ET MED. BASIL. & in omni genere literarum, præcipuè
verò etiam in studio Botanico ob varias peregrinationes
per Gallias & Italiam apprime versatus. Huius itaq; fidem
diligentiamq; aduersariis & obseruationibus meis adhi-
bere,

bere, eiq; committere decreui. Nec dubito iunctis operis tantum effecturos nos, vt Generalis mea Plantarum historia cum Consensu & Dissensu circa plantas earumque Synonymis &c. supremam manū consequi, & breui tandem in publicum prodire queat: Ipsumq; etiam eorum quæ ingenij perspicacia studioq; indefesso variis acquisiuit peregrinationibus partem huc collaturum, partem etiam futuro seculo aliquando communicaturum. Ad quod quidem ipsi auctor & suasor ero, dum ero.

Sed quæ me vos, Medicorū gemmæ, compellendi traxit occasio? Hic ipse est gener meus *CHERLERVS*, qui patrocinijs vestri beneficiorumque memor omnem studiorum suorum acceptum refert fructum. Et qui vobis præceptoribus placere & gratificari possit, sat scio, nunquam non machinatur. Et cur non etiam ego? memor tūm arctissimæ necessitudinis & coniunctionis veteris nostræ; tum magni vestri circa res magnas (qualem esse rerum naturalium & abstrusarum considerationem nemo nescit) atque limati iudicij.

Te primum appello magna orbis parte notissime *PLATERE*. Idq; verò etiam tuo quodam iure. Tanta profectò sunt tua in omnem artem medendi merita, tamq; solers es tu rerum omnium naturalium peruestigator, vt paucos videam qui tibi hodie in eo studio possint præferri. Absolum sanè fuisset, si non & hæc tuo subijcerentur iudicio. Thesaurum habes multarum rerum exoticarum amplissimum artificiosissimaque methodo digestum.

Apud te Flora viget, mira peregrinarum stirpium copiâ clara. Quid multa? Tàm liberaliter summus bonorum largitor non humanas modò sed vniuersas penè naturæ diuitias in te profudit, vt apud te verè verus ille *μνημοσύνη*, quomocumque tandem accipiatur, existere multi mecum confiteantur. En tibi vt nihil desit, & hunc meum circa res naturales laborem, pignus veteris amicitia coniunctionisque nostræ,

Sed tibi quoque, *τῷ ἀγαθῷ φιλοσοφίῳ, φιλοσόφῳ δὲ ἰατροπότῳ*. STV-
PANE laborum meorum partem vendico. Te, quem ve-
tustatis Græciæ Aristoteles, Hippocrates, & Coryphæus
noster Galenus magnū & fidū agnoscunt interpretē, ali-
quam multarum etiam istarum singulariū iudicem posco.

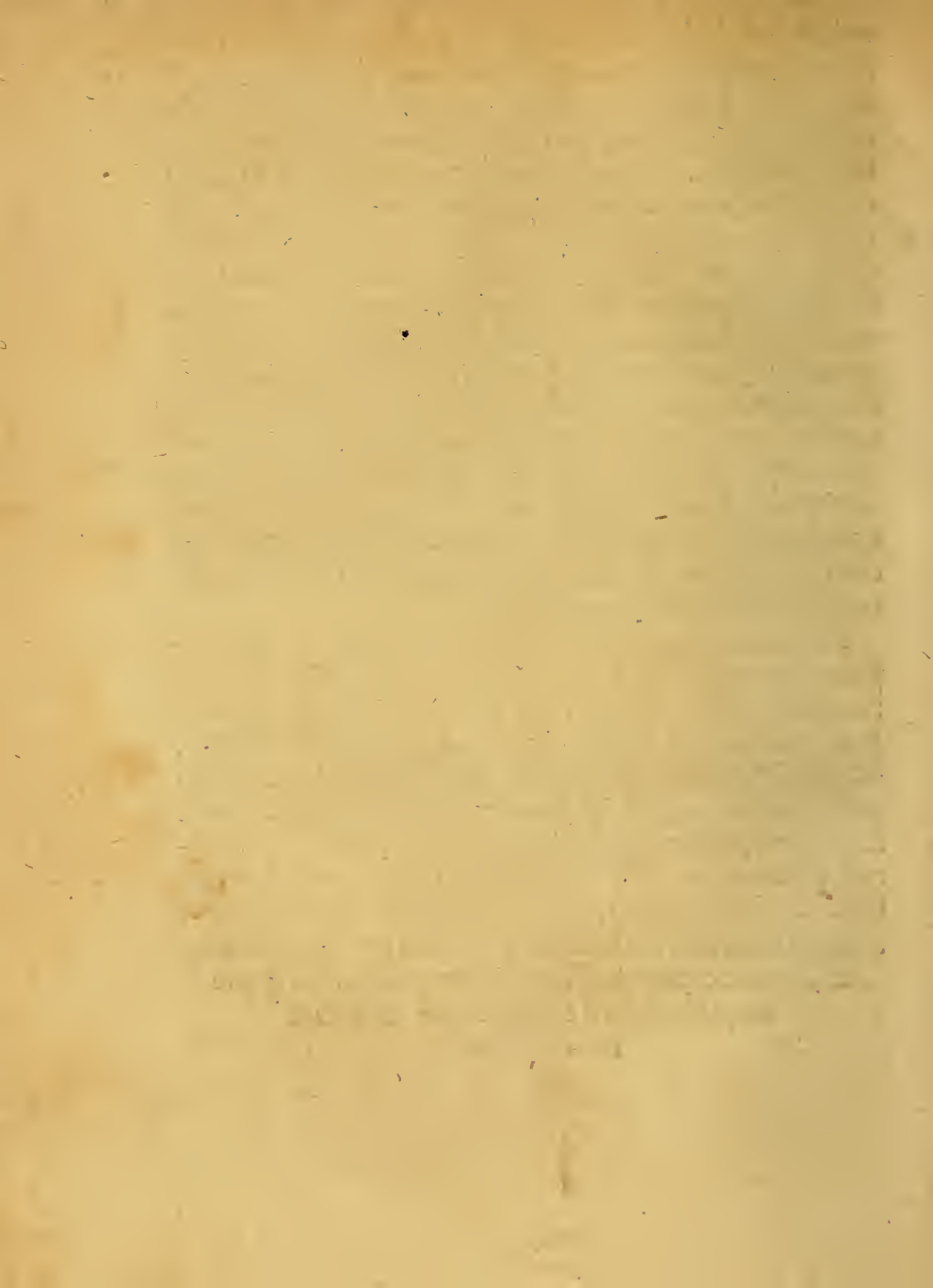
Hisce æui nostri luminibus te quoque, mi frater CA-
SPARE merito tuo adiungo. Egone ad cuiusquam iudi-
cium in rebus præsertim Botanicis prouocem, quàm ad
tuum? Ad tuum inquam, qui in solidâ Stirpium & Ana-
tomes peritia iam multis palmam præripuisti: Et quis
medendi peritiam non agnoscit? Immò quis monumēta
tua nescit nisi qui Musas? Ideoque nec Phæbus quidem
finit ipse, vt te non super Cleantheos meos labores iudi-
cem appellem: adfectusq; mei erga te fraterni publicum
prodam specimen. Tu verò maeste interim virtute illa tuâ
pergeque inferere nomen famæ non morituræ, dum ego
nunc Vniuersalem stirpium historiam ni fallor exactissi-
mam, multisque ad eam doctrinam vnicè pertinentibus
ornatam manumitto, laboribusque meis Botanicis finem
impono. Nec tuum sanè etiam hæc subterfugiant iudiciū
prudens, Gratiōsis. D. C O C C I: vt qui cum ampla distra-
ctaq; praxeos quotidianæ cura Ethicam & verè Ethicam
viuendi normam cum Physica: hanc certè cum illa ma-
gno multorum cum mortalium emolumento nunquam
non incedere iubes. Sientque tibi & hæc *ἔργα* haud *πάργυρα*
succisuis horis curæ atq; cordi.

Tuam quoq; aut nullam certè Doctiss. D. RIFFI fla-
gitem censuram. Censuram inquam illammet, quâ athe-
reorum contemplationem Medicinæq; exercitationem
limare consueuisti. Cuius humanitatem pariter & circa
naturalium rerum solertissimam peruestigationem non
sine delectatione, dicā etiam fructu cognoui, quid ni eū-
dem quoque huius qualisqualis mei laboris faciam iudi-
cem? Te appello, AMICIS S. D. CHMIELECI quem
quid

quid etiam in hoc studij genere possis , vel ipsa testatur
Flora. Et si Physicum eum esse ratio dicitur ipsa, qui
quæ vniuersaliter intellectus compræhendit, eadē ipsa
in singulis apprehēdat speciebus; dico & indiuiduis, quis
te D. LEO istarum non contemplatorem æstimat dignum
qui vtrumq; studiū tam egregiè coniunxisti? Ad te tandē
etiā venio optime mi D. ZVINGERE: ad te, mihi crede,
quem in animo ferè habui primum. Tuam virtutem cum
singulari humanitate & eruditione coniunctam vis refe-
ram? Nō faciam, quia nescio. Et si scirem etiam, quī vellē?
qui auita clarus eras gloria, nunc etiam vel magis omniū
in conspectu, virescis, flores & fructum multis expecta-
tum promittis indies. Quod de multis dixi, si de te solo
referam, non mentiar. Perge, perge paternam gloriam
leuissimij ingenij decore conseruare atq; augere: Et quod
hactenus iugiter fecisti omnifariis tuis per totam Italiam
conquisitis naturalibus conatus meos circa rerum natu-
ralium historiam iuuare ne dubitato.

Pauca sunt ista, amici veteres, quæ offero: sed si stupen-
dam & polydædalam naturæ in producendis rebus va-
rietatem ex terræ saltem visceribus depromptā, attento,
& vti consueuistis Philosophico cōtemplabimini oculo,
sat scio, sat vobis erunt magna. Sin animum dantis, licet
per se sint caduca, vobis tamen erunt immortalia. Haud
secus sanè, quàm olea Palladi, Lyra Apollini, Spicæ Ce-
reri, & munera quæ singula singulis Diuis grata fuère, sic
hæc vobis sunt deuota. His valete Acad. Basil. lumina,
amicq; veteris vestri Bauhini perpetuò memores estote:

Et, sicut hactenus, studium meum in ornando atque
amplificando Rempublicam Medicam
fouete, iuuate.

DE LAPIDIBVS VARIIS, TAM BITVMINOSIS QVAM ALIIS, CORNV.

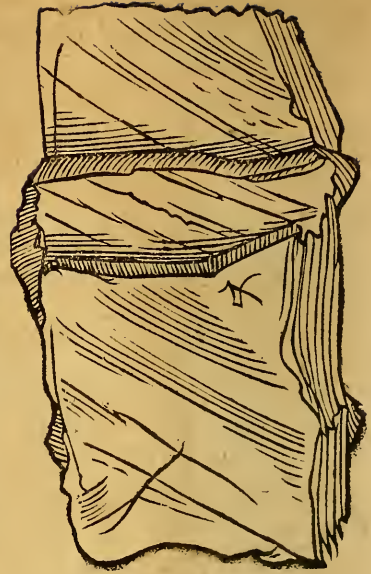
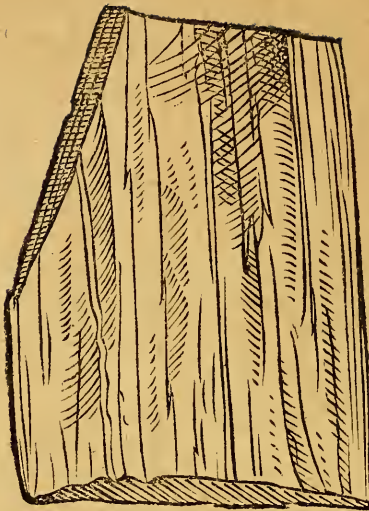
Ammonis, Conchite, Ctenite, Myite, alijsq;
figuratis, Astroïte, Belemnite.

C A P. I.

*B*soluta iam nobis videri possit Admirabilis fontis historia, cuius omnem vtendi modum ex principiis suis & similium fontium non dissimili collatione deductum in omni morborum genere persecuti sumus, nisi ambitiose illæ liberalioris Naturæ opes aurem vellerent, vt polydedalam supellectilem tacitam præterire sine piaculo nequeamus. Et certè admirabili isti ad stuporem vsq; fossilium & vegetabilium varietati potissimum nomen debere voluit fontem ipsus instaurator Ill. Et quæ in eo genere è visceribus terræ cruenta, quæ aquæ nostræ venis suis primum emanant decurrunt vè, non paruam nobis attulerunt lucem ad abstrusas necdum satis inuulgatas sub primam ætatis suæ metam virtutes indagandas.

Quo factum vt horum plerorumq; libro primo neminerimus, hætenus tamen vt summa duntaxat genera persecuti, indidè vires classicorum Auctorum suffragio elicere, quò sic nobis ad dicenda aditū faceremus, satis habuerimus. Multiplices autem vniuscuiusq; differentias, non eas quidem internas, sed quæ sub obtutū cadunt, in hunc locū reseruauimus, vt habeat seu Lector seu Laborans quo grauioris disputationis tædia ceu diuerticulo amœniori leniat & leuet: vbi non tã forè animi cõtentionem, quàm liberalem recreationē requiremus, atq; vt eò tū blandiùs inuitaremus, tū labascenti memoriæ subsidium porrigeremus, iconibus expressa pleraq; (quorum archetypa inter nostra cimelia a seruamus) potissimum quæ apud alios minùs obuia, breui apposito lemmate quo vniuscuiusq; nomen & qualiscumq; descriptionis rudimenta notantur, oculis subiycimus: hoc seruato ordine, vt imitatione nature ab imperfectioribus exorsi ad perfectiora gradum faciamus.

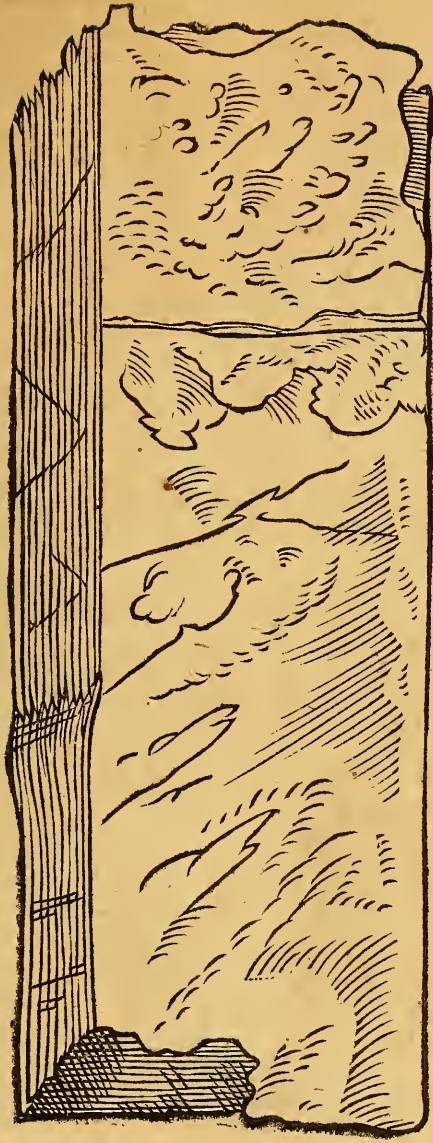

Bitumen fossile durius ad Gagaten accedens, discursantibus hinc inde venulis marmoris candidi metallici, gemino lapidi fissili interiectum.

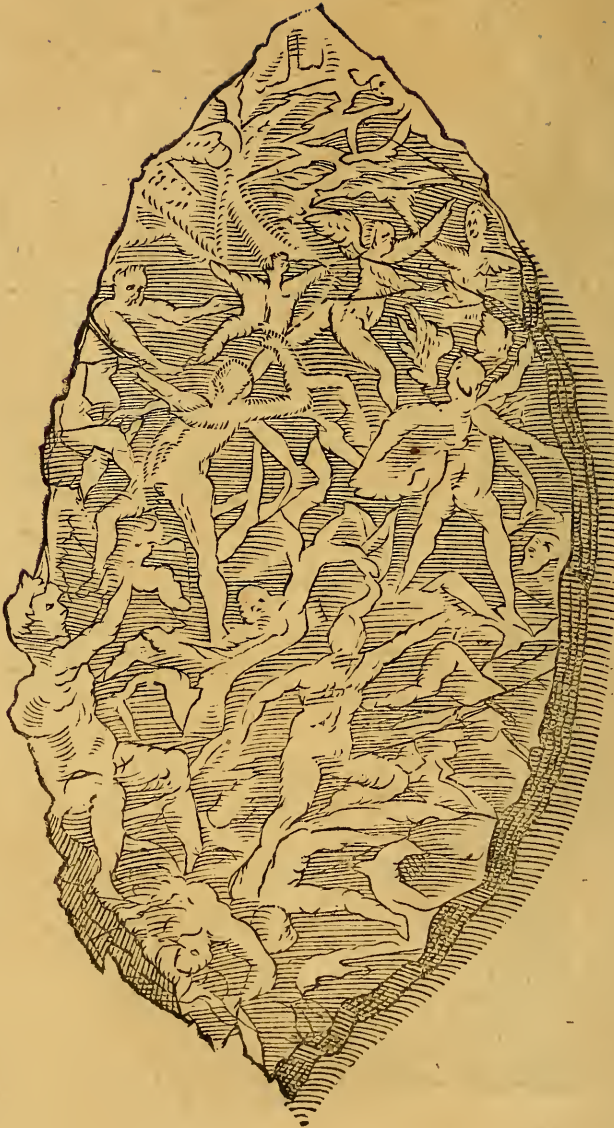

Bituminis fragilioris quam præcedentis Gagatis figuræ duæ prout comperitur inter fissiles lapides.

Lapis

Lapis fissilis, in laminae, sibi mutuo instar foliorum
palinexi incumbentes, diuiduus.

Lapis filis per quem discurrentes venæ ex argilla cinerea delicatius lapidescente, arboré coralli instar patulam in ramos hinc inde diffusos representat.

Malè figuras personarum siue pictor siue sculptor addidit.

Ammonis cornu sine armatura, vnà cum conchæ
rugatæ conuexo, in lapide fissili.

Lapidi fissili insculptum Ammonis cornu helicoides.

Ammonis

Ammonis cornu hoplites multiplex, obscure
lucens, in lapide fissili,

Ammonis cornua parua magnis intermista, armaturæ
expertia. Sculptor dimidiam vix partem expressit.

Lapis

Lapis fissilis cui insculpti fulgentes radij flauj nitore solares prouocant.

Lapis fissilis cinereus, cui insculptæ serpentum in se conuolutorum spiræ, velut ab Ammonis cornu dicto impressæ : concha item rugata:

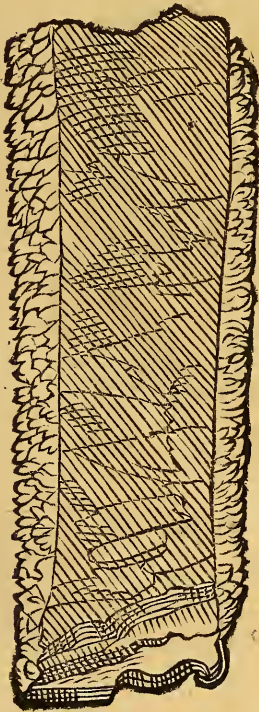

Lapis fissilis cochleis paruis figuratus.

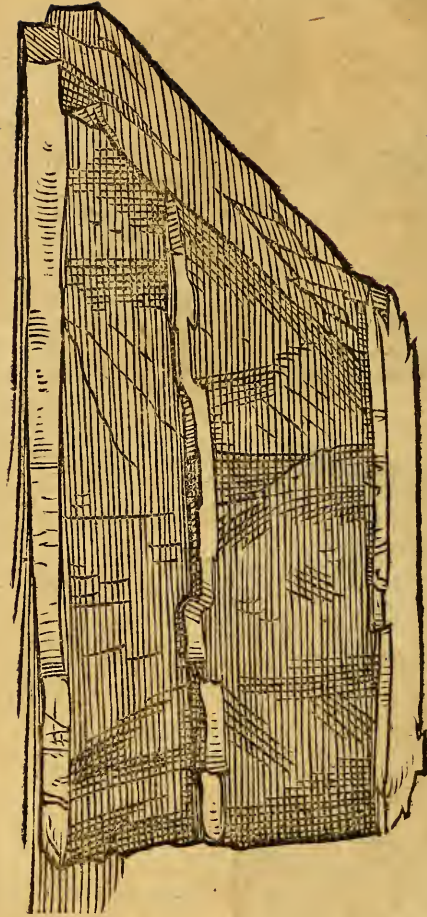
Lapi-

Lapidi fissili adhærens
nitella lucida,
orichalcû colore referens.

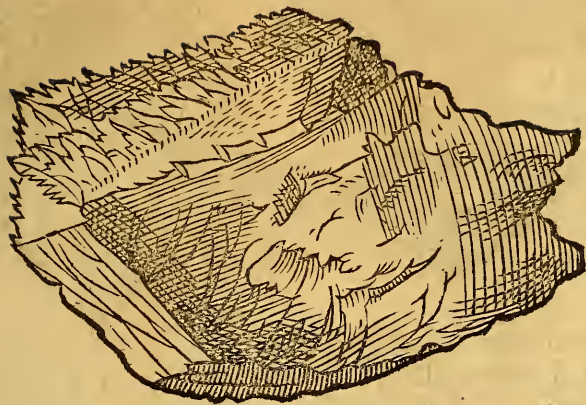

In lapidis fissilis cinerei
interueniis fluores albi,
quibus ob similitudinem,
lapidi petrei nomen fecimus.

Lapis cinereus fissilis triplici vena laridi
petrei interfectus.

Lapidi

Lapidi cinereo adnati fluores albi, partim rutili, cum micis pyritæ ærofi.

Lapis cinereus in quo radix effracti belemnitæ radiati: eidem adnati fluores albi, cum pyrite, & portiunculis Cadmiæ fossilis.

Lapis cinereus alternis
zonis fluorum alborū in-
teriectis, quibus auersa
parte pyrites respondet.

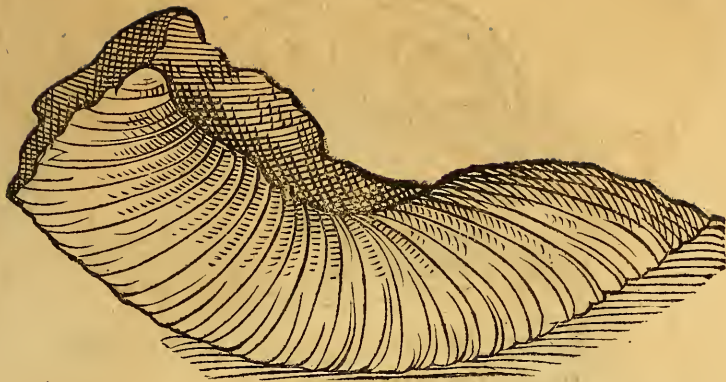
Lapis cinereus, cum v-
nicâ zona fluorum albo-
rum supra quam lapidi ci-
nereo innatę micę pyritę.

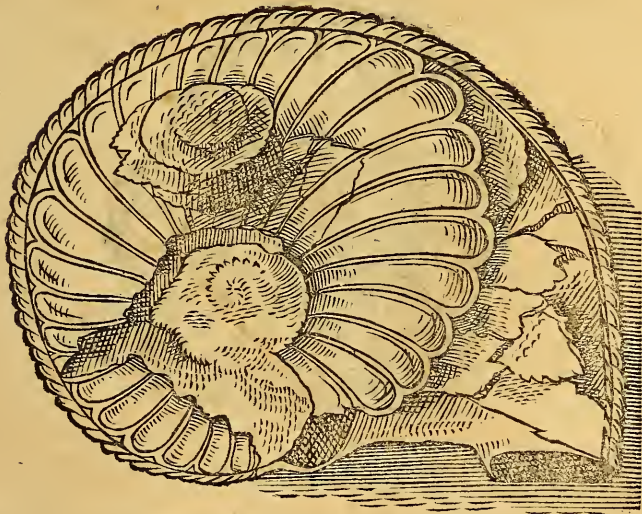
Lapis cinereus candidior,
zonis distinctus, superiore
fluorū alborū cui subiacet fim-
bria pyritę, inferiore pyritę
ferrugineo colore ferè præditi.

Lapis cinereus cum fluore
albo & pyrite.

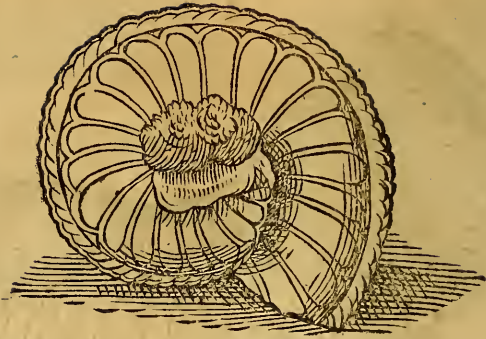

Lapidis ex albidis fragmentum caprini cornu effigie repertum
ad montem Eichelberg, de quo libro primo.

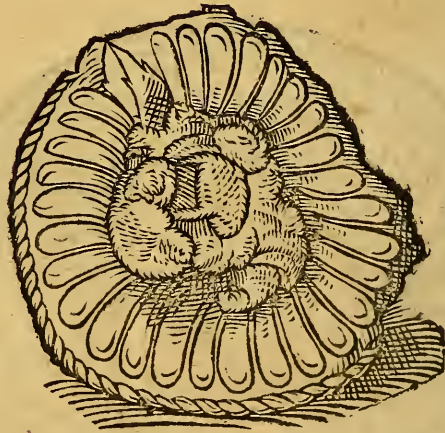

Ammonis cornu maiusculum, alicubi hoplites.

Cornu

Cornu Ammonis è lapide cinereo, cum
tuberibus pyritæ.

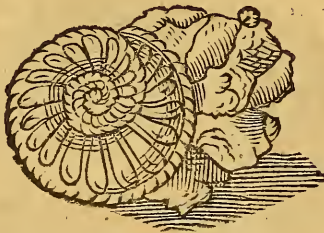

Ammonis cornu ex lapide cinereo, in cuius medio
extuberat pyrites ærosus.

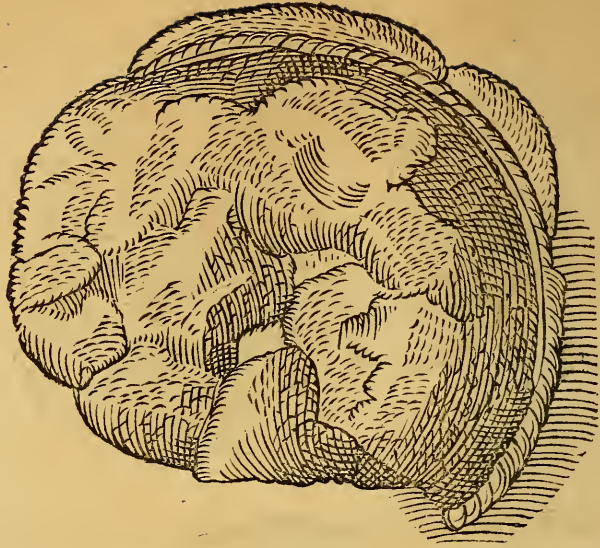
Ammo-

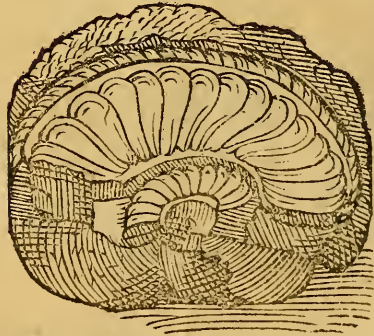
Ammonis cornu, inæqualibus pyritæ ærofi
tuberibus asperatum.

Ammonis cornu hærens pyritæ.

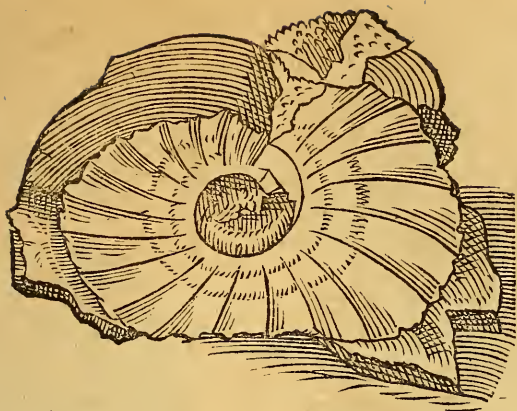

Pyrites ærofus cristatus.

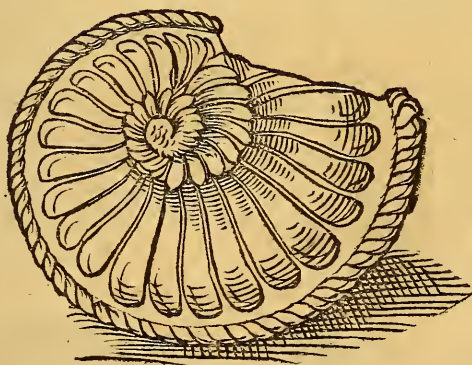

Pyrites globosus, cui primæ cornu Ammonis spiræ adhærent.

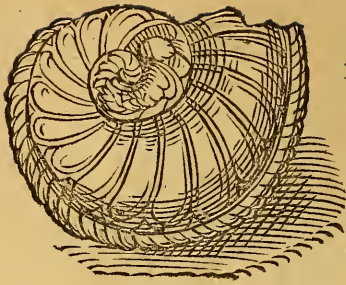
Ammo-

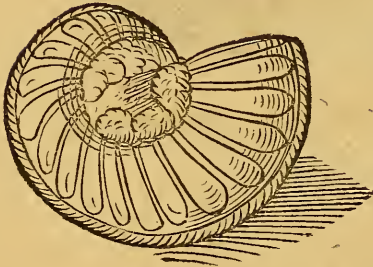
Ammonis cornu maiusculi fragmentum lapidum.

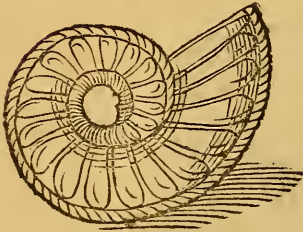
Cornu Ammonis è lapide cinereo, & circa medium muricatum, quod non expressit sculptor.

Cornu Ammonis lapideum
spiculis circa umbilicum do-
natum, quæ pictor non ex-
pressit.

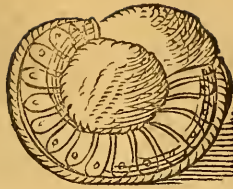
Cornu ammonis hoplite
cristatum cum micis pyritæ.

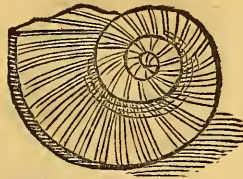
Cornu Ammonis cristatum
pertusum.

Cornu Ammonis spinulis centrum ambientibus.

Cornu Ammonis simplici spirâ, ymboæ prominulo.

Cornu Ammonis densè striatum armatura lurida.

Cornu Ammonis
perpusillum, lucida
ænea armatura ob-
ductum.

Cornu Ammonis
pusillû aliud cû ar-
matura ferruginea.

Cornu Ammonis
paruum.

Cornu Am-
monites mi-
nimum.

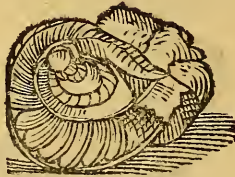
Cornu Ammonis pus-
illum, læue, armatura
ænea lucente.

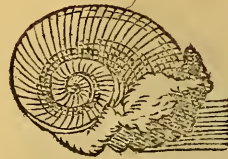
Cornu Ammonis læue, armatura ænea lucente.

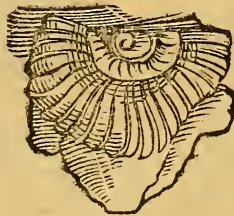
Ammonis cornu paruum.

Annulus coloris orichalcei cum pyrite granulato.

Cornu Ammonis cum armatura orichalcea læue.

Matrix fusoria cornu Ammonis

Cornu Ammonis cristatum cum pyrite micis constante.

Arcus cornu Ammonis im-
pressi in lapide cinereo.

Cornu Ammonis frag-
mentum tribus dimidiatis
annulis constans.

Annelli seu cornu Ammonis fragmentum,
spiris æneo colore splendentibus.

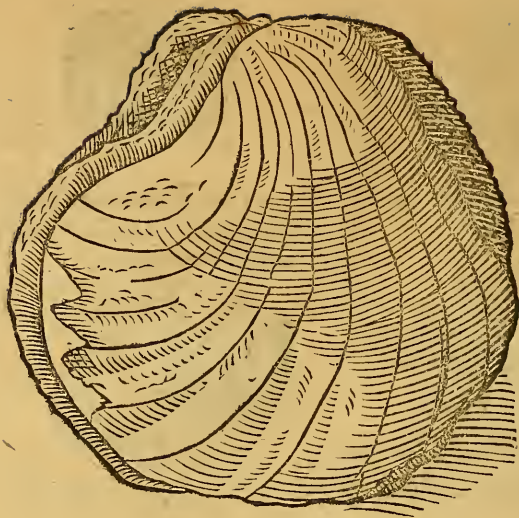
Cornu Ammonis frag-
men duobus dimidiatis
annulis constans.

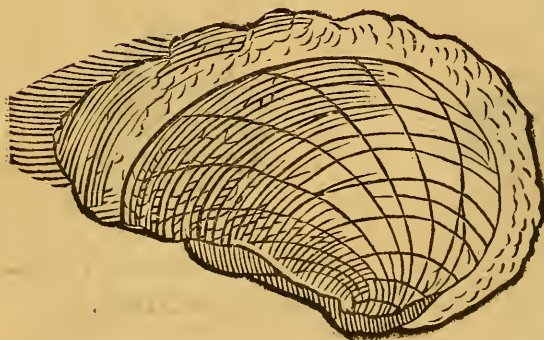
Cornu Ammonis ho-
plitæ fragmentum.

Cornu Ammonis veluti ex topko a-
dusto campoides granulatū cinereum,
quod potuisset melius pingi.

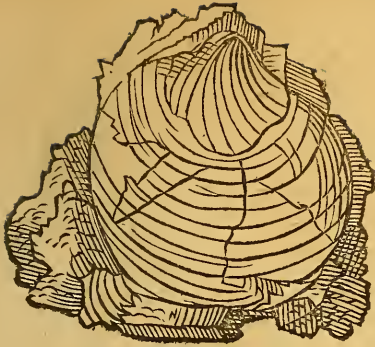
Dum foditur
 crypta in Ill. E.
 C. paradiso, quæ
 Mörbelgardi con-
 litur, anno 1594.
 inuenti conchite
 duo cinerei, quos
 argumenti affir-
 mitate ducti non
 absurdè hîc pro-
 posituri vides-
 mur. Prior con-
 chites est bial-
 uis striatus. Alter
 est Mytulus bis-
 foris.

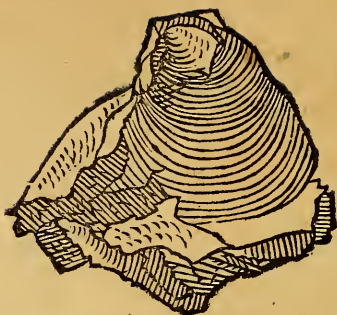
Inuentum est & cornu Ammonis è filice cinereo du-
 rissimo, pedem in diametro colligens.

Chama

Chama lapidealæuis.

Chama rugata è lapide
cinereo.

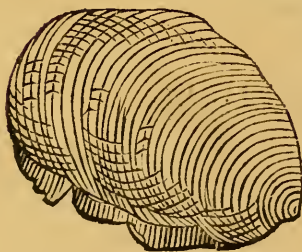
Conchites cinereus rugosus
 laminae instar tenuis filis
 cem sinu contineus.

Chama rugata è la-
 pide cinereo altera.

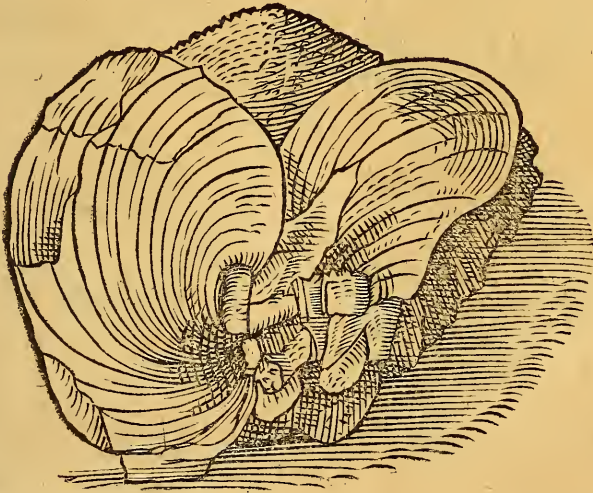
Chama rugata è lapi-
 de cinereo,

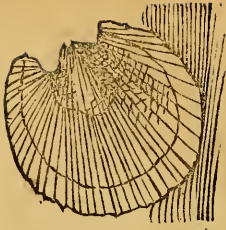
Concha rugata lapidea
 cinerea.

Lapis mytuli concavum, cum pectunculi contexto exprimere.
Mytilus non benè sculptus.

Conchites duplex lævis, cinereus, laminæ instar tenuis, lapidem
fuscum sinu suo complexus.

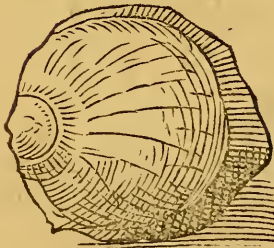
Pecten.

Pecten è pyrite pro vario
obtusū varios colores exhi-
bens.

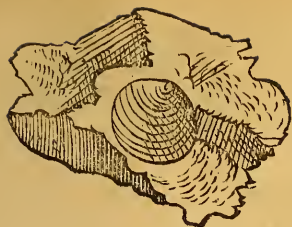

Pyrites conchytae
vestigis cauis no-
tatus.

Chamula lapidea laevis biforis.

Chama

Chama petraea.

Pulchella conchula lapide cinereo infixa.

Fragmentum cornu Ammonis hoplitæ.

Strombites obiter armatus.

Pectunculus biforus compressus lapideus, obscure armatus.

Pectunculi petraei bifores duo alij.

Conchula striata lapidea.

Conchites striatus hoplites bivalvis.

Pectunculi lapidei biferes alij.

Conchites lævis niger
punctatus.

Chama lævis filicea quem
ob formam telliniten appelles
licet.

Lapillus nucleum Auelz
lane referas.

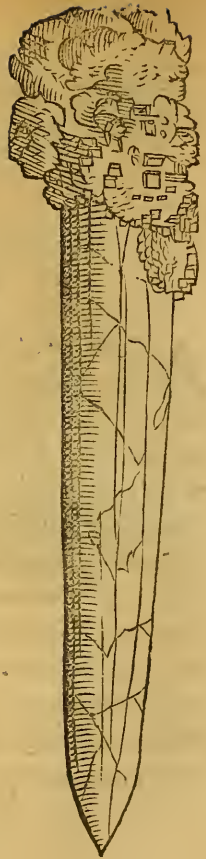
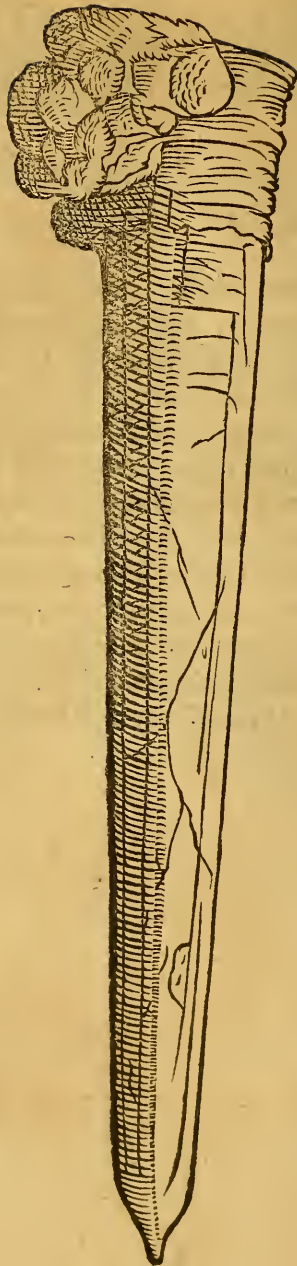
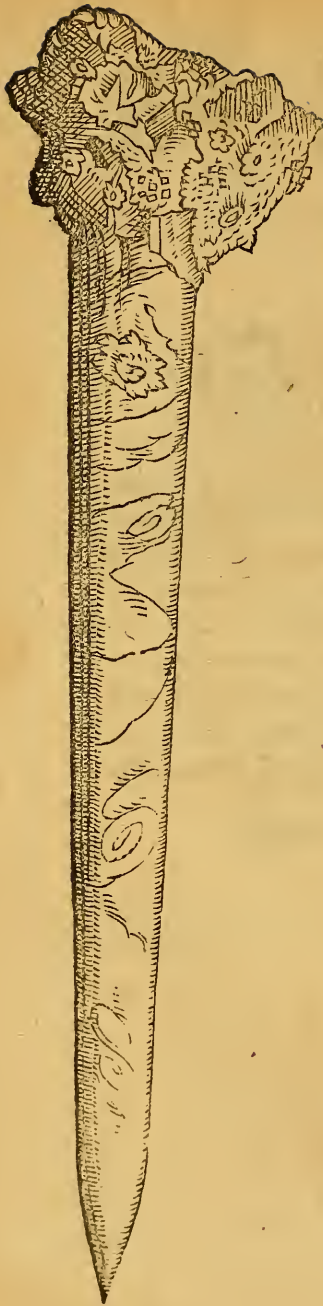

Chama parua petræa.

Astroitæ varij maiores, minores, concinnè
alij radiati, alij minùs.

Alteri ex Astroitis nostris similem pingit Gesnerus lib. de figuris lapidum &c. quem ita describit fol. 37. facie prima: Asterias vel Sphragis asteros dici potest hic lapis, cui magnitudo ferè qua hic exhibetur. In hoc quem ab illustri & nūquam satis laudato barone, totius antiquitatis incomparabili scrutatore Vvilhelmo Vvernhero prope Rotenillam, ubi reperis untur in colle edito ad Cimmeriam arcem, accepi, octoni coherabant, ita concinnè iuncti & aptati, velutiq; superinnati sibi inuicem, (separabiles tamen) vt nullus artifex potuisset meliùs. Singulis vtrinq; stella figura ceu sigillo impressa vel insculpta videtur. Radij eminent suis angulis quini: inq; singulis radiis cavitatis media est. Margines striis transversis sulcantur. Substantia eorū pradura est. Sternstein dici potest Germanice.

Belemni-

Belemnitæ in acumen eleganter fastigiati, quorum bas
 sin ex terra argillofa cinerea enatam, ambit pyrites auri-
 color: substantia pleraque solidissima, striis rubris in cen-
 trum vergentibus radiata; ad basin, & suprâ paulo, intus
 fluor albus, infarcit.

Belemnites radiatus cum armatura lucidissima viri-
 danti cuius substantiam pyrites subinde penitus opplet.
 Fragmentum belemnitæ hoplitæ armatura ori-
 chalcea.

Belemnites cinereus alatus.

f

Belemnitæ parui.

Belemnitæ canaliculati.

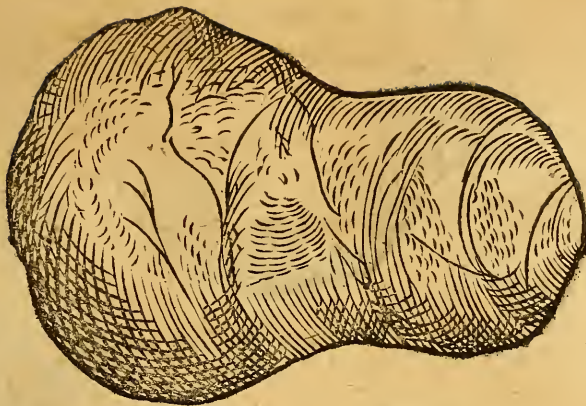

Belemnites fusi instar, ventre crassiore in acumen vtrinque desinente.

Belemnites cinereus dentis canini modo, triplici fulco exaratus.

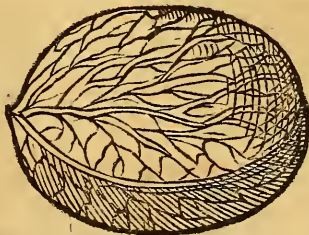
Lapis

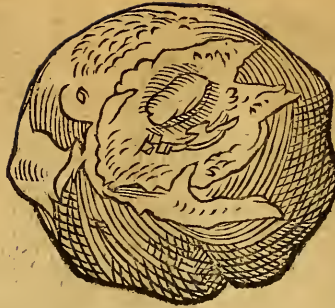
Lapis cinereus vterum vel cucurbitam la-
genatam exprimens.

Lapis cinereus cystoides Iudaico similis.

Nux myristica lapidea cinerea, in qua tamen pictor
nimis artificiosas exprefsit venas.

Nuxalia lapidea..

Silix cinereus pistacii
fructum exprimens..

Auellana lapidea. Figura debet
esse obtusior.

Silix cinereus auellanae
domesticæ effigiae.

Globulus lapideus..

Lapis cinereus femiounalis:
costa per mediam longitudi-
nem leuiter surrecta..

Lapis:

Lapis cinereus cristatus.

Pyrites anthropomorphos.

Caput galeatum è pyrite.

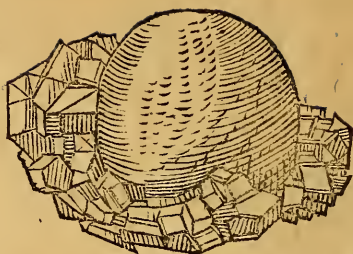
Pyrites causiæ veneratoriæ forma.

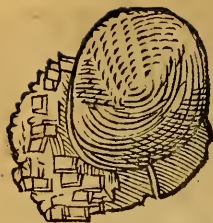
Tiam Turcciam exprimens pyrites.

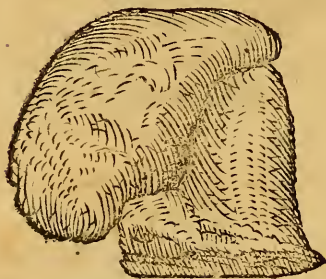
Pyrites leuiter turbinatus basiliatiore. Malè pictus.

Pyrites luto cinereo alternatim
mixto ferruminatus, pilei æmulus,
oris tessellatis reflexis, cuius latus
ornât, tessellæ copiosiores aurico-
lores, quæ pro cristis sunt.

Pyrites oralis cum
tessellati alterius frag-
mento.

Pyrites gibbosus, quem cornu
Ammonis parum foeliciter à pi-
expressum sustentat.

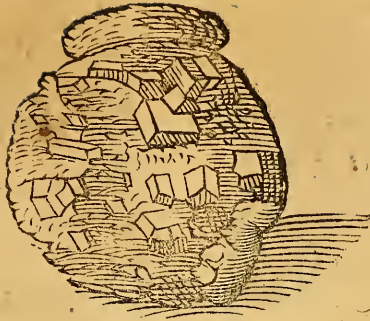

Tiaram referens pyrites.

Pyrites inæqualiter globosus,
lacuna in medio veluti oculum
exprimente.

Pyrites

Pyrites ærosus globosus tessellatus umbilicatus.

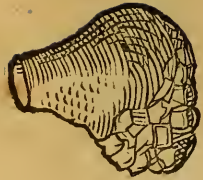

Truncum humani corporis referens pyrites.

Pyrites

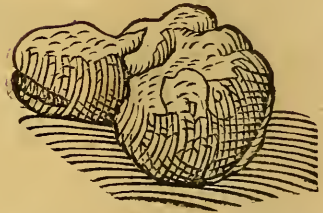
Pyrites meroides.

Pyrites ærosus cystoides.

Pyrites vesicam referens.

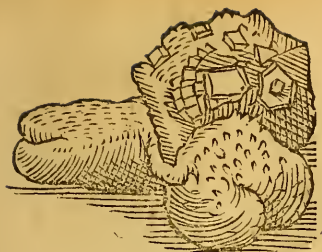
Pyrites membrum genitale exprimens.

Pyrites phalloides cum annexa vesica ex tessellis minutioribus.

Pyrites ærosus scrotum referens raphe seu tauro suo sulcatum.
Pyrites

Pyrites phalloides.

Pyrites oblongus phalloides
glandem annulo cum arma-
tura ænea infibulatus.

Pyrites phalloides.

Pyrites ærosus phalloides.

Pyrites phalloides.

Pyrites ærosus phalloides.

Pyrites phalloides.

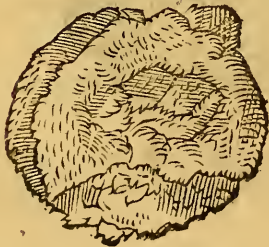
Pyrites ærosus annuloreflexo
caudam implicante.

Pyrites cinereus cadmiam
factitiam botryten referens, an-
nellis lucentibus aurei coloris
circa medium umbilicum cõ-
volutis.

Pyrites tuberofus inæqua-
lis ani marifcas imitatus.

Pyrites ani condylomata in-
æqualibus tuberibus referens.

Pyrites

Pyrites condylomata referens
alius, lapide cinereo remixtus.

Pyrites ærofus carycoides.

Pyrites ærofus calceum
exprimens.

Pyrites fuscus marmoris
rallico remixtus cum annulis
lucentibus.

Chenopoides pyrites ærofus

Pyrites.

Pyrites conchæ similis.

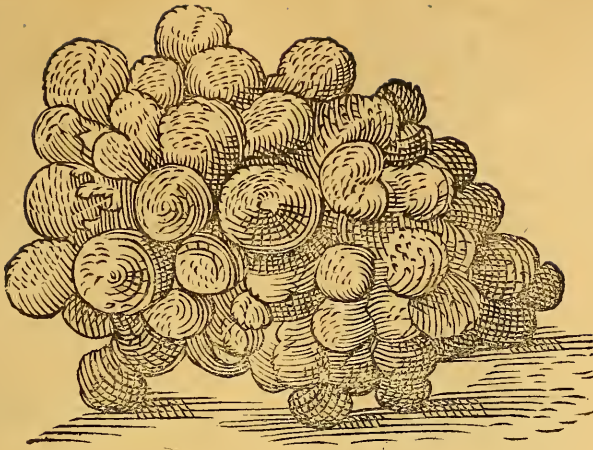

Pyrites ærosus botrytes cristatus.

Pyrites botryoides compressus.

Pyrites

Pyrites botryoides.

Pyrites pyriformis minus
foeliciter pictus.

Pyrites exiguus pyriformis, in
quo apparet veluti immat-
tura glans, quam pictor
non expressit.

Pyrites pyriformis
alter.

Pyrites cucurbiticæ
lagenariæ facie.

Pyrites ærosus balanoeides.

Pyrites vrnulam referens,
fundum tessellis è pyrite
ærolo cinctus.

Pyrites ærosus tes-
sellatus.

Pyrites ærosus
cum rupe tessela-
ta minorû py-
ritarum, & ovis
piscium.

Pyrites

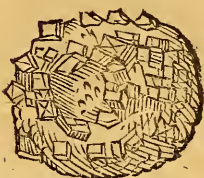
Pyrites globosus tessellis
minutioribus exasperatus.

Pyrites globosus in tes-
sellas protuberans, lacunā
altera parte impressam ha-
bens.

Pyrites globosus alter tessellis
innitens, in medio umbilicum ha-
bens protuberantem.

Pyrites globosus minutis tes-
sellis constans, in quola-
cuna insculpta.

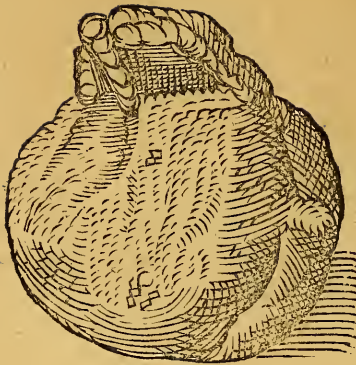

Pyrites globosus pusillus, hinc inde
punctis prominulis micans.

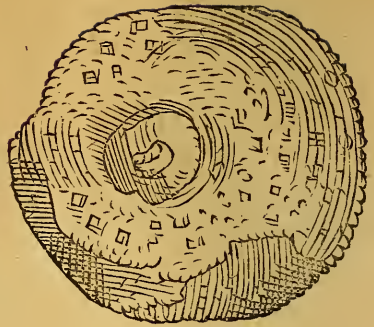

Pyrites parvus rotundus angulosus.

Pyrites

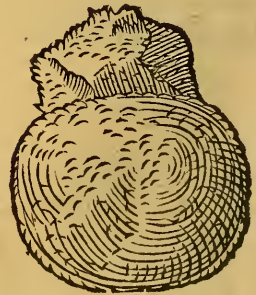
Pyrites globosus, lapide cinereo altera parte protuberante.

Pyrites globosus compressior, vtrinque umbilicatus, minimis teffellis constans.

Pyrites teffellatus tuberosus umbilicatus.

Pyrites globosus prominente tubere.

Pyri-

Pyrites mastoides.

Pyrites ærosus cornu
Ammonis cristatus.

Pyrites globosus cuius
summo cacumini infidet
cornu Ammonis nonni-
hil echinatum.

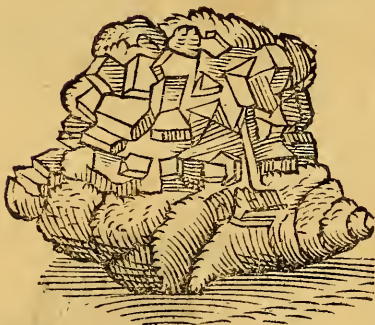
Pyrites conum pini ferè
exprimens : sed pictor op-
positam obuertit partem.

Pyrites scintillans, altera parte gib-
bosus, inter nitellas auricolares pas-
sim interueniente cinereo lapide mol-
liori, aduersa parte planus, diffractus,
umbilicum obsidete liuida ceu galena
nitida, quam ambit lapis cinereus.

Pyrites è granulis mi-
nutis compactus.

Pyrites ærofus tessella-
tus cum corniculo lapi-
deo cinereo: ad testudi-
nem accedit.

Pyrites cum magna tessella
pyramidali ex lacuna prodiète.

Pyrites inæquali cuborum
serie confragosus.

Pyrites

Pyrites tessellatus.

Pyrites vtrinque turbinatus
cum columnellis.

Pyritæ parui angulosi cum columnulis.

Pyrites ærofus turbinatus quadruplici
costa è tessellis sibi mutuò impostis.

Pyritæ quaterno columnellarum
concurfu constantes.

Pyrites turbinatus
acutior incurvus.

Pyritis ex quatuor colu-
mnellis ad angulos rectos se
interfecâtibus compositus.

Pyrites cum quatuor
columnellis tessellatis.

Pyrites minimus cum
columnellis tessellatis.

Pyrites tessellatus, angu-
losus, turbinatus.

Pyrites angulosus
alius.

Turbo minimus scintillans.

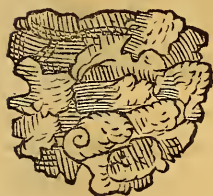
Pyrites turbinatus ma-
gnus muricatus.

Pyrites ærosus subrotundus echinatus.

Pyrites tessellatus echinatus.

Pyrites globosus & angulosus.

Pyrites ærosus obscurus rugosus, cornu ceruini radices referens.

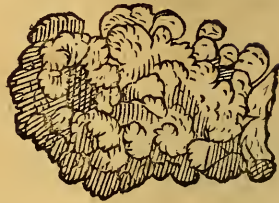
Pyrites ærosus obscurus campoeides cum annulo lucido.

Pyrites ærosus cadmoides.

Lapis cum pyrite mixtus
bistortæ radicem referens.

Pyrites cadmoides lu-
cens ova piscium ex-
hibés minus diligen-
ter pictus.

Ammonis cornu fragmentum cristatum, cui adnati
globuli pyritæ, duabus figuris ambæ facies exprimuntur.

Atq; hæc hæctenus breviter de metallicis aliisq; fossilibus qua aquilegibus sese obtulerunt nosq; obseruauimus ad balneum mirabile dicta sunt. Non enim instituti nostri erat accuratiorem de istis disputationem instituere, ut qui nihil aliud hoc diuerticulo quaesuerimus quàm seuerioris animi cōtentionis recreationem liberalem nec ab eruditione interim abhorrentem: penitus ista qui scire uolet, is consultis doctissimis Agricola, Gesneri, Encelij aliorumq; qui hoc argumentum ex professo tractandum sibi proposuerunt, scriptis, inueniet quod uel curiositatem expleat uel quæratæ satisfaciatur.

De stirpibus quas Bollenfis & vicinus ager suppeditat.

C A P. I I.

EMergamus age ex terræ visceribus, & per montium, pratorum paradisorumque amœna vireta ingrediamur, Pomonæ, Floræ, Vertumniq; opes Plutoniis thesauris vitæ utiliores perlustremus, sed strictim, iusta horum tractatione in maius opus, quod iam diu de re Botanica meditamus breuiq; benè fortunante Deo publicè iuris facturi sumus, reseruata. Primum igitur agmen ducent Poma, quorum haud temere alius locus maiorem suppeditat varietatem. Pomum autem depingit Matth. in Diofc. lib. 1. cap. 131. apud eum etiam vires tractantur pomorum.

Pomum

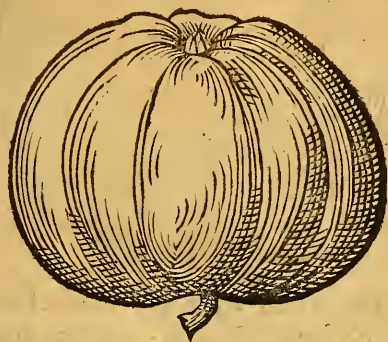

Pomum *Wettich* Germ. dictum. Allatum ex *Bliespach*, quod ferunt *Geelwettich* vocari. Paruum est, duos digitos altum & paulò crassius, sessile, ex albo luteolum, pediculo satis longo. Sept. 20. nondum perfectè maturum erat, carne tamen vel tum sublutea, dura, acida. Delata *Mompelgardum*, ad Febr. durarunt.

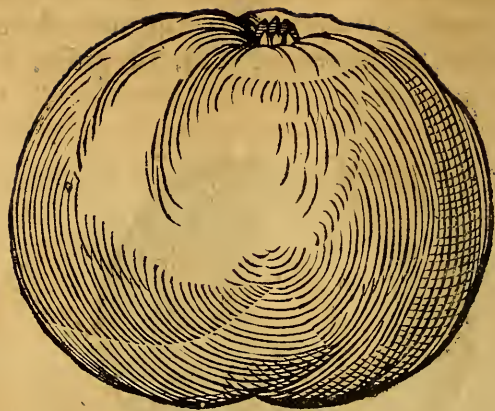
Klein Wettich in *Bol*, paruum pomum duos ferè digitos altum, ad crassitiem trium ferè accedit, multum habet albidi cum luteolo mixti: alicubi rubellum: non nihil angulosum, pediculo satis longo, Lectum Sept. 20. carne erat

erat alba, satis tenera, acida, grata. Diu durare aiunt, nec grandescere, fragrātemq; mātūra spirare odorem. Mom-pelgardum delatum, mense Febr. integrum.

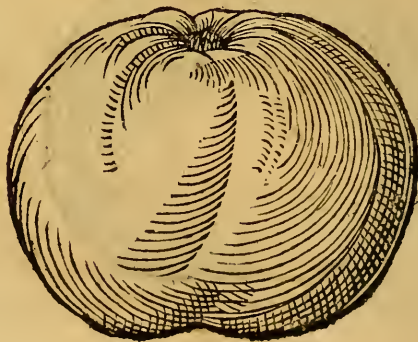

Ex genere quoque eorum est, quæ *Wettich* dicuntur, pomum durans ad Ianuarium planè album, præcedenti *flein Wettich* non maius: breui pediculo. Puto mihi datum in *Walden* pago vicino. Sept. 20. carne erat alba, satis dura, sapore acido, nec dum maturum videbatur.

Welsch Bettich / quasi Italica, pulchra sunt poma, in
 Bol duos digitos & semissem alta, crassitudine eadem,
 nonnihil angulosa : colore alta, supernè pulchrè ruben-
 tia, in medio punctata: aliquando nonnihil luteola: pedi-
 culo longiusculo. Durare aiunt ad Aprilem. Sept. 20. caro
 intus alba, tenera acida, sapida. Idem mihi datum & eo-
 dem nomine in Zell accepi, multo sunt maiora, tres digi-
 tos alta, crassa quatuor, quæ dicuntur diu durare, etiam
 per totam hyemem. Mompelgardum translata bona ad-
 huc Nouembri fuerunt, & Maij medio sequentis anni.

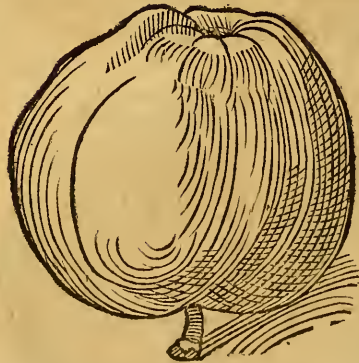
Weinäpfel, Pomum vinosum, pulchrum, candidum, parum angulosum ad umbilicum, aiunt durare vsque ad Aprilem. Ex **Wälde** ni fallor nactus sum. Multum habet similitudinis cum præcedenti **Weißwettich**/maius tamen est, altitudine trium digitorum, latitudine quatuor, colore albo, ad pediculum nonnihil luteo.

Grünwettich unicum tantum ex **Wälde** habui, ex luteolo subviride, uncias duas & semis altum, crassum tres, pediculo satis longo. Mompelgardum delatum, integrum adhuc Febr. & Maij medio.

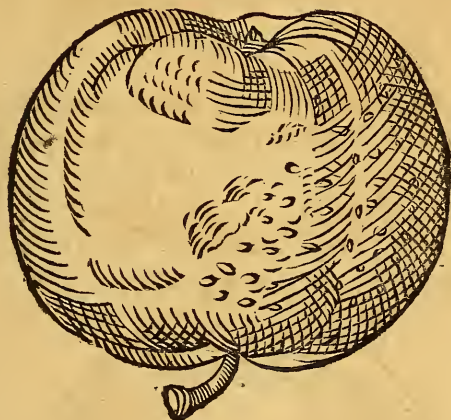
Kernäpfel quasi granorum poma, vel granata poma, in Zell/ paruum pomum duos digitos & semissem altum; tres latum: ex albo subluteum, ad virorem aliquatenus tendens, pediculo satis longo. Vesca esse aiunt, & in segmenta cæsa repositaq; diu durare. Sept. 20. erant carne alba, duriuscula, dulci & grata esui. Accepi in Bol vocari **Zenitäpfel**.

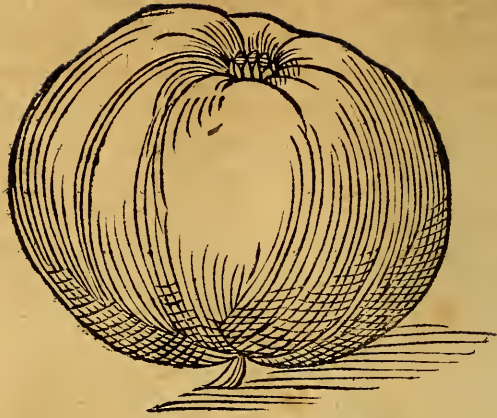
Pfaffenäpfel (ac si dicas sacerdotum poma) nomine allata mihi ex **Blienspach**, pari magnitudine ferè est præceden-

cedenti, altitudine trium digitorum, crassitudine trium & semis: color albus, in quibusdam partibus nonnihil subluteus. Sept. 20. caro alba, dura adhuc dulcis. Existimo diu duratura, videbantur nondum bene matura, quamuis vel tum esui sat fuerint iucunda. In Zell mihi datum pomum vnicum nomine *Zenending*: Dulce erat, diuq; dicunt durare. Non defuerunt qui idem esse existimarint cum præcedenti.

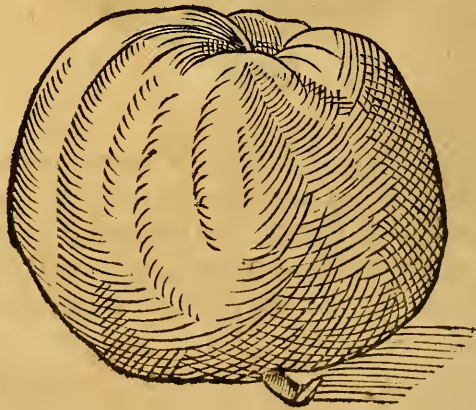
Est etiam candidum, sed minus, pediculo longiori. Vtrumq; expressum duabus præcedentibus figuris.

Jungfrawäpfel, quasi dicas virgineum pomum, haud magnum, sessile, altitudine duorum digitorum & semis, crassitudine trium: color ex albo subluteus: pauca quædam striæ & maculæ rubentes, pediculo est satis longo, tenui. Sept. 20. Caro alba, dura, acida nondum edulis, grata tamen.

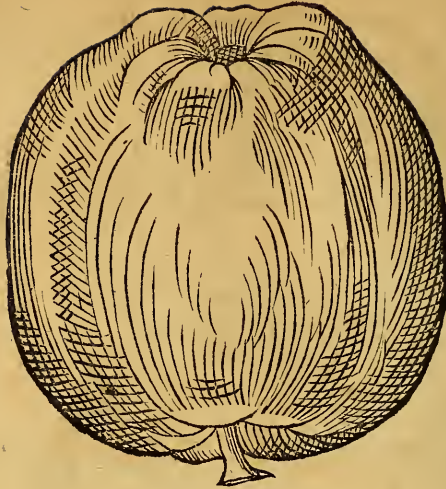
Weiß Hartling/velut dura cinum, mediocre pomum
 ex Zell, album cum luteolo intermixto parte præsertim
 superiore ad umbilicum, ad pediculum verò rubello: an-
 gulosum est, altitudinis digitorum trium, latitudinis ferè
 quatuor. Aiunt durare ad pascha ac etiam vsq; ad ope-
 ran. Integra medio Maio seq. anni.

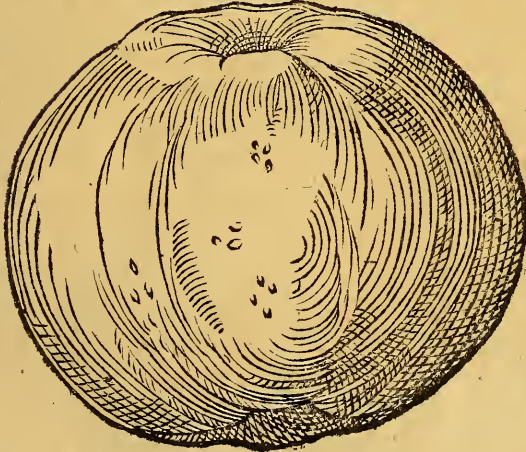
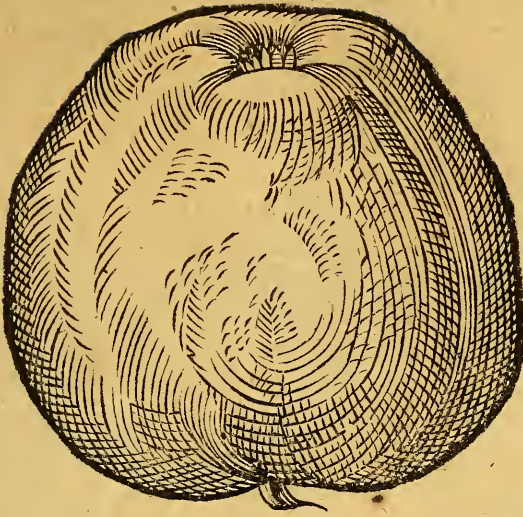
Weisse härtlin äpfel / quasi duriusculum album Bole
 lenibus dictum, quod diu duret vt intellexi ab iis qui in
 Zell obtulerunt: quod est, altitudinis duorum digitorum
 & semis, latitudinis trium : nonnihil angulosum, coloris
 albi sublutei. Accepi ex **Wälde** paulò maiora. Sed hoc
 pomum idem existimo cum præcedenti & bis pictū. Hor-
 tulanus III. E. C. Mompelgardensis eadem significatione
blanc-dûre vocat, & in horto E. C. Mompelgardi proue-
 nire ait.

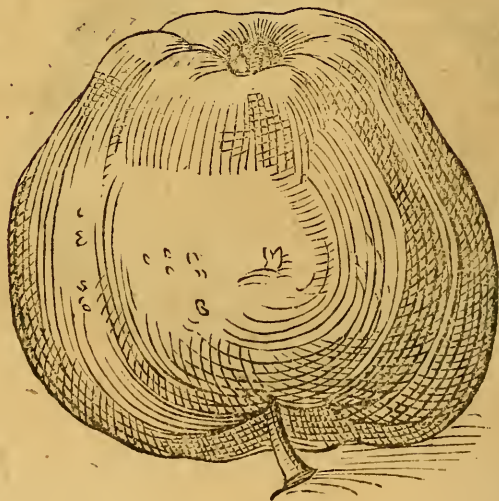
Scheibling, ac si dicas orbiculare, genus pomorum in
 Zell, depressum ac sessile, altitudinis trium ferè digitorū,
 crassitudinis quatuor, colore albo subluteo cū aliquo
 rubore consperso : angulosum est, pediculo breui. Sept.
 20. caro non omnino alba, sed subluteola, tenera: sapor
 acidus, gratus, vinosus. Bona adhuc Octobr. 14.

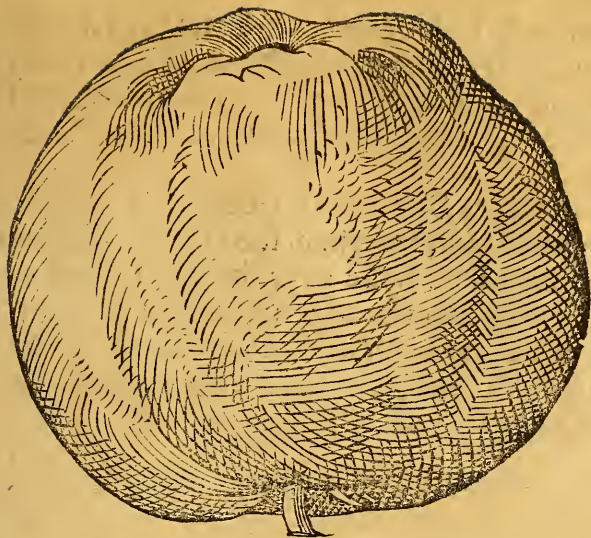

Rößlicher Apffel / id est preciosum pomum. Medio-
 cris est magnitudinis, angulosum, tres digitos altum, cras-
 sum totidem, ex luteo albidum, quædam etiam vna par-
 te rubent, pediculo breui. Durant vsq; ad Aprilem, carne
 satis tenera, dulci. Ex horto nostri hospitis in Bol, qui ea
 se solum habere autumat. Inueui tamen etiam in **Walde**,
 vbi **Süßapffel** & **Süßling** / id est dulciuscula nominarūt.
 Hospes noster ille rapaces veritus manus tempestiuius &
 sub Augusti finem collegit. Illud autem quod habui ex
Walde maius fuit isto quod hic repræsentō, uncias qua-
 tuor altum, crassum quatuor & semissem. Octob. 4. adhuc
 bona licet præmature collecta. Ex iis vnum Mompelgar-
 dum delatum, declinante Februario integritatem suam
 seruabat.

Grübling in Bol & Wälde, altiora quam Pfaffengrü-
 blin (de quibus mox : Altitudinis ferè quatuor digitorū,
 eiusdemq; penè crassitudinis. Alba cum virore ac luteis
 veluti oblongis maculis: Pediculi breues. Idem pomum
 eodem nomine nactus sum in Zell, vbi dicebatur dulce &
 diu durare : Magis tamen albicantia, aliqua etiam aspera
 viridiaq; vt præcedentia. Quo fit vt non tam nominis quā
 formæ varietate moti duas & figuras & descriptiones de-
 mus Pfaffengrübling ex Wälde: pulchra, tres digitos al-
 ta, vltra quatuor lata. Colore albo cum luteo pallefcenti,
 pediculo perbreui tenuiq;, durable. Aiunt vocari etiam
 Ledersüßling. Accepi nomine Schmelzling O. & 20. in
 Kirchen carne dulci solidiore. Hospes errorem ait esse in
 nomine, & ipsum esse Grübling, quo nomine delatū
 Mompelgardū. Medio Maio adhuc durabat sapore dulci
 aliquatenus vinoso. Etiam Pfaffengrüblin ad idem vsque
 tempus perduravit.

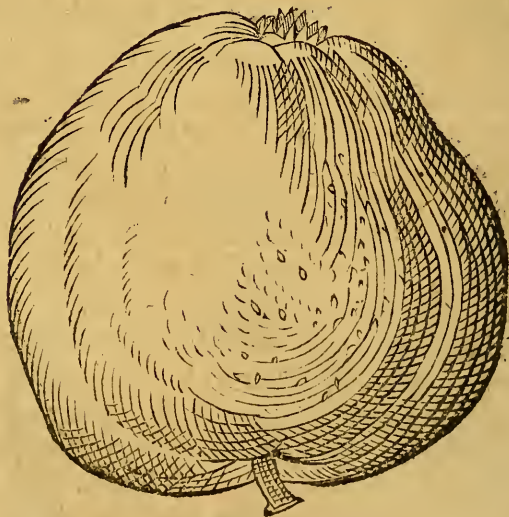

Schmelzling / quasi dicas facilè liquefcentia poma, fortè quòd ob carnis teneri tudinem in ore facile diffluent, ex **Bol** & **Wâlde**, magna sunt satis, non nihil elata, mediocriter angulosa, ex albo & luteo pallida, palmum ferè alta, crassitudine pari. Pediculus non ita brevis. Aliquamdiu dicuntur durare. Sept. 20. gustata dulcia quidem, sed non ita grata carne tenera, alba. Eiusdem generis pomum datum est etiam in **Zell** nomine **Klápfferling** veluti sonora : aiebant dulce esse ac durabile (& certè dulce erat) & ex iis interdum valde magna inueniri, maiora iis quæ dabant. In **Kirchen** verò vrbe dicebant vocari **Ledersüßlin** / aliàs **Kernäpfel** à sonatibus granis, & durare ad quadragesimam. Audio vocari etiam **Breitsüßling** / à latitudine ita vt sint synonyma vnius pomi. Varietas hæc nominum & aliqua etiam formæ mouit vt duas depingi curarim, ac vti sequitur denuò descripserim. **Kernäpfel** dictum pomum ab vrbe **Kirchen** / vbi dicunt durare vsque

ad Martium. In Bol vocant **Breitsüßling äpffel**/ habentur etiam in **Wälde**. Magna sunt poma, lata, depressa, tres digitos aut tres & semissem alta, crassa quinque & semis, pediculo breui, nonnihil angulosa, ex pallore luteo albicantia.

Sept. 20. gustata, sapore dulcia fuerūt, grata, tenera. Quidam vocant **Süßkläpfferling**/ sub Octobris finem modò dicti saporis adhuc fuisse depræhendi. Delatum Mompelgardum ad finem Ianuar. nondum putridum: degustatum carne erat tenera, dulci. **Klepfferling** nomine datum in Zell, Mompelgardum aduectum ad Febr. medium duravit, carne dulci.

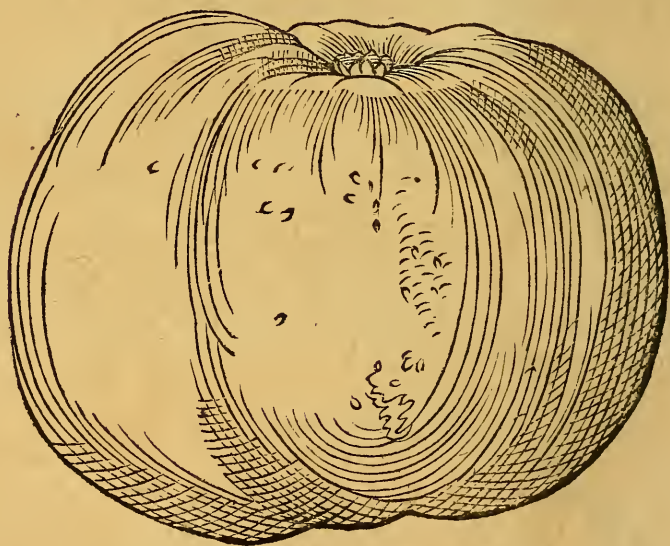

Weinäpfel/ poma vinosa in Bol & Wälde. Quibusdam Scisling. Poma sunt ad quatuor digitos elata, totidem crassa, vna parte albida, altera rubente. Sept. principio nondum matura satis, ideoq; esui minus apta : succo tamen vinoso : Ad Aprilem durare audio. Gustata Sept. fine, sapore acido grato vt & demum Nou. 23. Idem & in Zell habetur. Mompelgardum delata 12. Febr. integra. Adhuc etiam medio Maio sequentis anni.

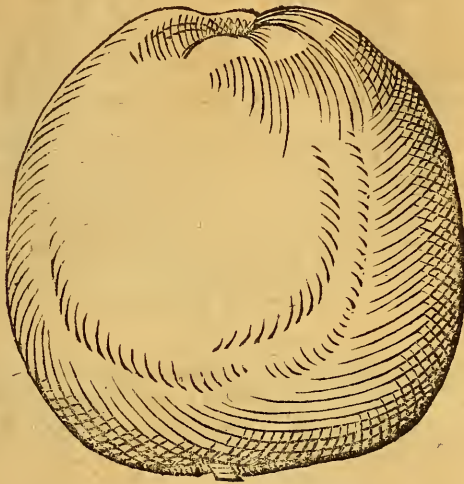

Biechen brunner in Bol & Wälde/quibusdam **Kreysling**/magna poma, ex albo luteola cū paucissimo rubore ab vna parte: Vncias tres & semissem alta, ventricosa quatuor vncias crassa, pediculo breui. Durant ad Ianuarium. Sept. 20. gustata, carne sublutea acidula atque eduli. Oblatum etiam in Zell sub eodem nomine eiusdem saporis testimonia dedere. Mompelgardum delatum, Februarij ad exitum properante incorruptum erat: demum certe etiam Maij medio.

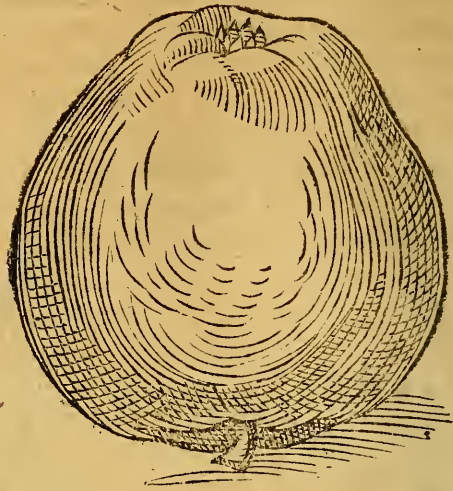
Weinsing/vinosum: famulus meus attulit ex **Blienspach**/elegans & magnum, quinq; digitorum altitudinē excedens, crassitudine pari, angulosum, album: Pediculo breui: Sept. 20. erat maturum, carne candida tenera
sub

sub acida, etiam ad Oct. 14. vsque: semina tamen quæ in
erant casta & medulla vacua.

Scheiblingäpfel, quasi rotunda poma, ex Wilde/pul-
chra mediocriter magna ex albo luteola, quatuor digitos
alta, totidem crassa, pediculo non ita breui. Gustanti 20.
Sept. carne tenera, alba, dulci. Aiunt prouenire etiam in
Bol & durare vsq; ad Ianuarium. Mompelgardum ex hoc
genere delatum pomum in medium vsq; Febr. durarat.

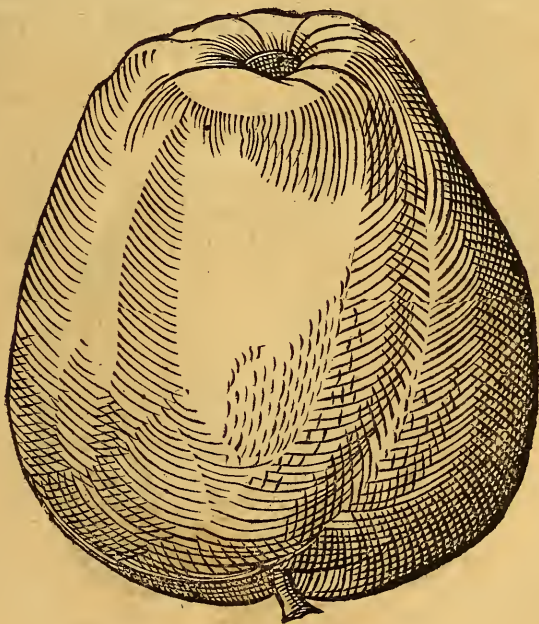
Blmer.

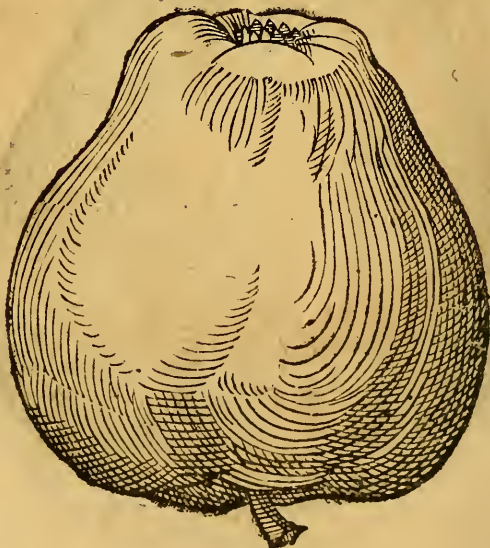
Blmer pfälling/in Wälde, elegans pomum longiusculum trium digito-
rum & tenuis, nonnihil tubinatum crassitudine trium digitorum, colore albo
ferè, ex altera parte rubello: pediculo crasso & breui. Aiunt diu durare. Dela-
tum Mompelgardum integrum Febr.

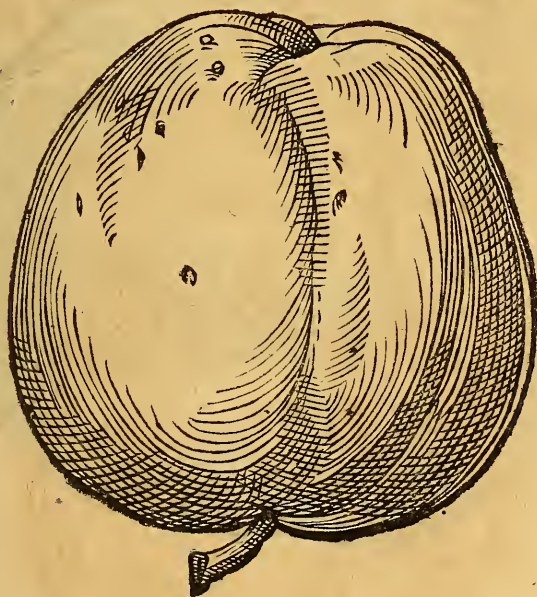
Lincker Apffel in Bol & Wälde, pomum satis simile
 Nüttisapffel dicto. Eadem enim forma ferè colorq; , sed
 minora, altitudine quatuor ferè digitorum, crassitudine
 eadem. In colore tamen hoc discriminis animaduerto:
 qui licet sit ex albo subluteus & virescens, multa tamen
 habet puncta candida. Quædam etiam aliquid ruboris
 habent diffusi. Pediculus quidem brevis est, sed crassior:
 videntur etiam paulò angustiora. Aiunt durare vsque ad
 ver, interdum etiam vsque ad æstatem. Sept. 19. nondum
 erât esui apta, carne dura, sapore vinoso austero, luteola.
 Talia adhuc erât Octob. Mompelgardum delatum inte-
 grum Febr. & Maij medio.

Hüttlins äpfel / quod pileum turbinata forma referant, in Bol & Wälde, quibusdā **Lauchsäpfel** / poma longa digitos ferè quinque, quatuor lata, basi latiore, in angustū fastigium exeunte, pediculis breuibus crassis. Diu durant vsq; ad Febr. vt aiunt. Sept. 18. nondum erant esui apta: sapor vinosus. Color ex albo subluteus & virefcens. Quædam etiam aliquid ruboris habent versus basim. In Zell sub nomine **Winteräpfel** hyemalia poma, dedere. Audio etiã vocari **Spisäpfel**. Octob. 25. gustatum carne adhuc erat dura, sapore acido, nondū esui apta. Quod Stutgardix **Kamwer** vocari audiui, idem cum isto esse iudico, idque delatum Mompelg. & gustatum Decemb. 13. carne dura, acida albā. **Hüttlinsäpfel** autem integrum erat etiamnum medio Februar. carne duriuscula, subacidula, vinosa. Ad medium Maij esui gratum cum aliqua aciditate.

Weißling ex Walden / pomum album , ex luteo pal-
 lesceus, cum punctis planè lacteis, parte vna turbinatum,
 altera sessile, satis magnum : longitudine trium digitorū
 & semis, crassitudine eadem. Diu durare aiunt. Eiusdem
 generis aliud nactus sum ex Zell/ sed isto multo maius, &
 supra quinque digitos altum, quinq; crassum, in cæteris
 simile: acidum dicunt. Audio idem prouenire in Bol. Bo-
 num adhuc & sapidum Mompelgardi 10. Febr.

Blmer äpffel / *Vlmenſia poma*, in *Bol vnicum* habui lō
 gitudinis quinque digitorum, ex luteo ſubalbidū, vna parte
 ſtrias aliquas rubentes habet : eadem latitudo quæ lon-
 gitudo: pediculus longiuſculus craſſus. Pomum contor-
 tum & bipartitum neſcio an cætera talia.

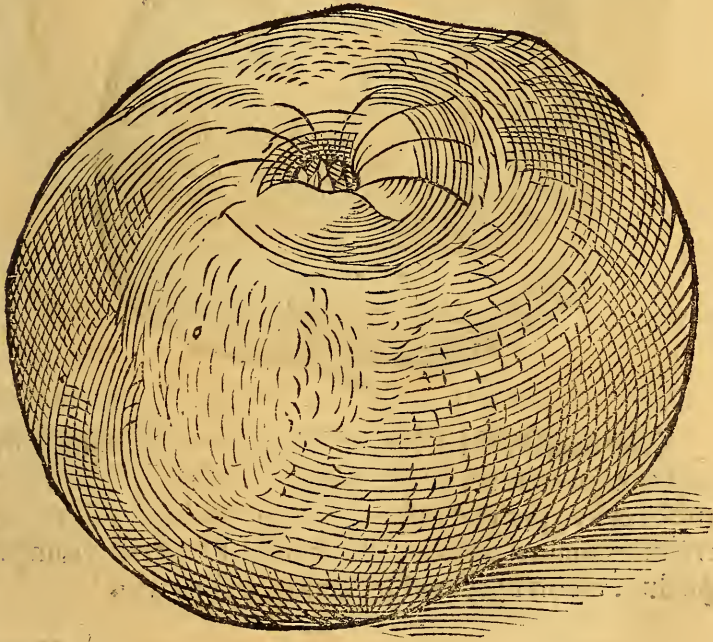

Bachapffel: in Zell. Cuius generis data mihi duo maxima, quorum altitudo excedit sex digitos crassitudo peruenit ad septem, color vniformis ex albo subluteus, raris lacteis maculis respersis. Aiunt multò etiam maiora reperiri, esse subacida, diu durare. Alterum ex istis magis turbinatum & angulosum, minus crassum: pediculo non ita breui **Bachapffel** nomine cum præcedenti datum in Zell, pomum paulò minus, candidiore colore, non ita angulosum. Hospes meus in Bol peritus in discernendis fructibus noluit diuersum dicere: dicens in **Wyl** vrbe prouenire genus pomi quod vocant **Gälbling** (quasi luteola dicas) se suspicari hoc pomum idem. Sept. 20. degustanti

gustanti caro non omnino candida, sed ferè sublutea, duriuscula, sapore non admodum acido, grato. Vnicū accepi pomum, cuius pediculus erat satis brevis. Sept. 30. degustato utroq; iam descripto, manifestè deprehendo verum esse quod hospes monuerat, non differre: sed esse tātum formæ aliquam varietatem & leuem. Tres subiectæ figuræ vnius sunt & eiusdem speciei: licet non parua diuersitas inter duo appareat vti dictum. Huius generis pulchrum & insignis magnitudinis Mompelgardum delatum ad medium Maij integrum erat.

Pulchrum pomum, magnum, dictum roth Bachäpfel:
 Variiegatum, magna ex parte rubrum variis intercursan-
 tibus

tibus striis. Sed & albedinis luteolo commixtæ sat habet. Altū quatuor digitos, latum ferè quinq; : vmbilicus profundus, pediculus brevis : nonnihil quoque angulosum est. Mompelgardum delatū integrum Decembri. Aiunt in Bol ad quadragesimam durare.

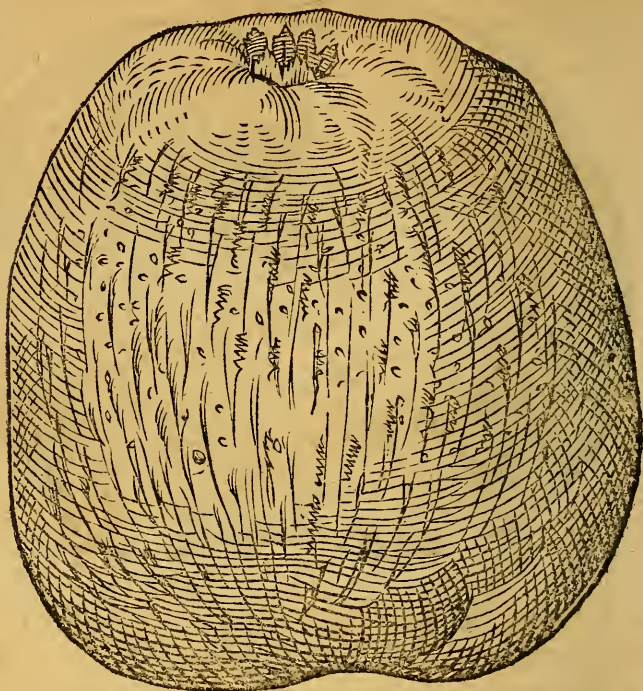

Meyling Apffel in Bol: turbinatum vt **Hüslinßäpffel**: basi tamen latiore, magis etiam rubens, angulosum, non vniforme vt præcedens : altitudo quatuor digitorum, crassities maior: dulcia gustu vt aiunt. Delatum Mompelgardum incorruptum erat exeunte Februario.

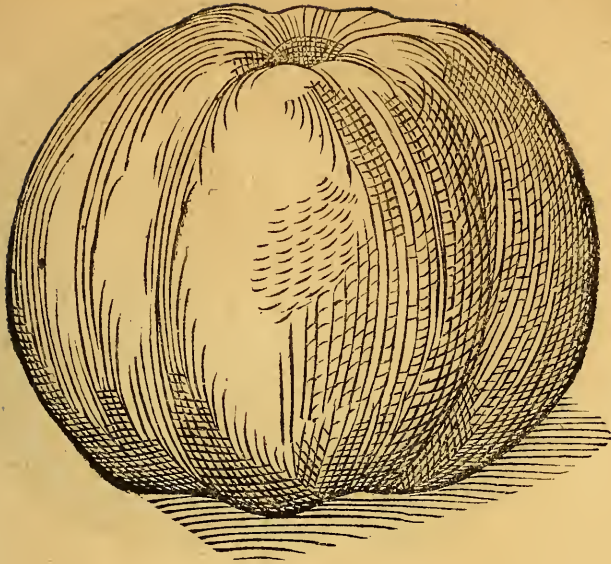
Kohter Weitling Apffel ex Aruibing & Wälbe : unde
 etiam habui sub nomine Tauricher his valdè similia. Hæc
 tamen illis maiora, sessilia quædam rubra, non ita striata:
 Partes quædam albæ ex luteolo, mixto sparsim rubore.
 Sed & in eo apparet differentia quod multa puncta ha-
 beant alba. Pediculi non admodum crassi nec breues. Al-
 terum quod oblatum fuit, altitudinis erat quatuor digi-
 torum, crassitudinis sex: alterum quinq; , totidemq; cras-
 sum. Sept. 17. incipiebant putrescere. Caro non ita can-
 dida, tenera tamen, acida, grata. Tauricū tamen sapore vi-
 debatur gratus. Fugax est pomum. Multa poma mihi al-

lata sunt ex **Grübingen**/quorum nomina quia non adnotati & ipsa quoq; omissa sunt.

Magnum pomum, elegans rubrum: oblatum in **Rir-**
chen nomine **Gros Paris Apffel** mense **Octobri**. Hospes
idem iudicat cum præcedenti. Altum est quinque fere dig-
gitos, crassitudine hæud minore. Non caret etiam colore
luteolo intercurfantibus striis rubris & punctis albis. Pe-
diculus brevis, caro tenera acida vinosa. Bonum adhuc
Octob. 17. Eiconem exhibeo propter formam à superiore
diversam.

Schemz

Schemapffel ex Blienspach. Poma superiori rohter
 Weitting apprimè similia. Altitudine ferè quatuor digi-
 torum, latitudine maiora. Color ruber, sed minor quam
 in iis. Quædam etiam alba tantum, quædam mixta. Pun-
 cta alba nulla. Pediculi breuissimi. Sept. 20. Caro dura sa-
 tis, nec dum perfectè matura, saporis acidi : nonnihil an-
 gulosa. Decemb. 13. pomum delatum Mompelgardum ex
 Walden nomine Schmetler Laurich / carne erat alba,
 duriuscula, vinoso gratoq; sapore.

Sommer Laurich: Pulchrum, magnum, rubens valdè, allatum Vracho Sept. 7. Quinq; digitos altum: cras-
 sum quinq; & semis. Striata rubedine luteo alborig; per-
 mixta. Caro alba tenera subacida, sapore vinoso, grato.
 Haud durabilia esse perhibent ideoq; æstiu vocât. Nam
 vel Sept. 19. iam quædam putrescebant. Eadem sub eo-
 dem nomine vidi in Bol, Kirchen & in Wâlden. Verum
 hæc licet minus rubra, striata tamen erant magis. Puto ru-
 borem & strias à sole fieri, prout magis aprico sunt expo-
 sita, quod & rustici obseruatione quotidiana asseuerant.
 Etenim Sept. sine eodem allata ex **Bliespach**/ non rubra
 erant vt vrachiana, sed multa albedine perfusa. In Zell
 Sept. 12. iam transierant. Vnum tamen in Octobrem vsq;
 integrum perstitit.

Wine

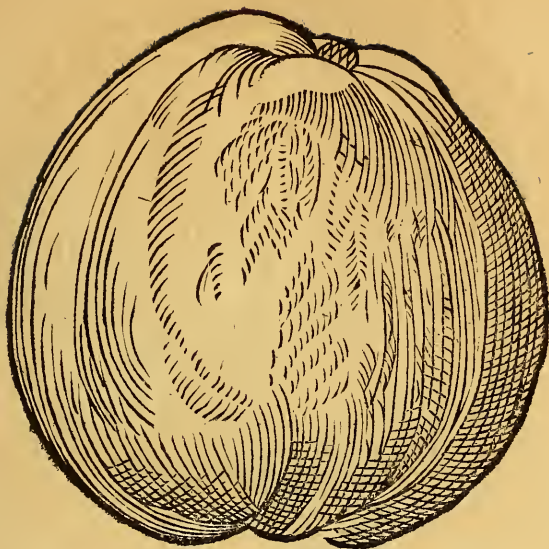

Winter Tauricher in Bol & Wälde / pulchrum magnūq; pomum, simile Sommer Tauricher: quædam rubra valde, alicubi alba, sublutea, striata: quædam minus rubra, diuersæ magnitudinis. In genere tamē omnia prædictis videntur minus sessilia, & paulò magis angulosa. Pediculi etiam videntur longiores. Aiunt durare vsque ad Aprilem. Sept. 19. nondum erāt esui apta, sed carne dura, sapore tamen acido nō ingrato. Nactus sum etiam eodem nomine ex Zell, insigniter vna parte rubens, turbinatum. Perhibent diu durare & acido esse sapore. Octo. 25. gustu erant acida nec dum esui prorsus apta, carne solida luteola. Mompelgardum delata 12. Febr. nulla adhuc putredine inquinata, saporis iucundi, vinosi Maij demū medio.

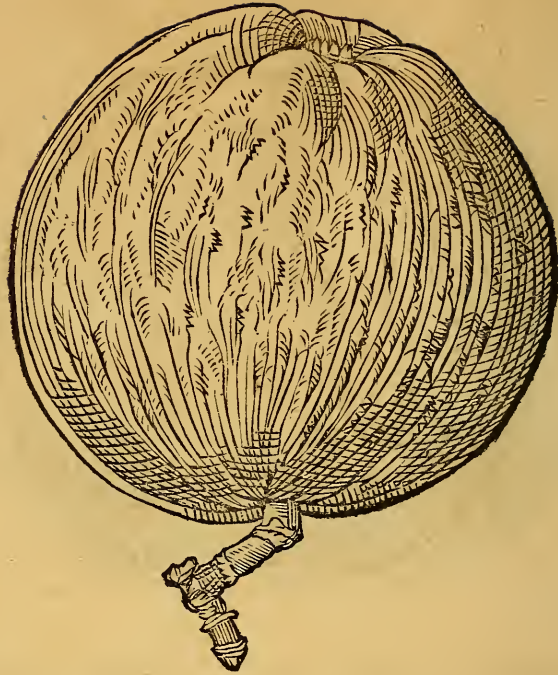
Weiß Zürich äpfel/album Tigurinum pomum. Oblatum in Zell hoc nomine. Magnum est, sex digitos altum, totidemque crassum, angulosum, nonnihil turbinatum: colore ferè luteo, veluti striis aut guttis nonnihil rubentibus donatum. Audio etiam inueniri in Bol, & vocari **Groß Züricher**. Accedit ad **Winter Tauricher**, sed non rubet. Mompelgardum delatum, in Ianuarij finem durauit, carne friabili, tenera, dulcacida.

Züricher

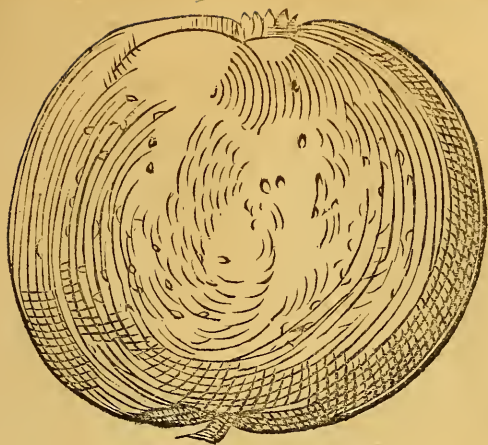
Züricher äpfel/ Pomum Tigurinum, ex Bol & Wäl-
den : Pomum satis magnum, ex albo subluteum, paucis
striis, non multū angulosum, quatuor vncias altū, totidem
crassum. Pediculo breui crasso. Aiunt durare ad Aprilem;
Sub Sept. finem nondum esui erant apta, sed carne dura,
acida. Eadem poma eodem nomine vidi in Kirchen/vbi
aiunt frixa perquam esse iucunda. Mompelgardum dela-
ta Febr. medio acidula, grata.

Grün-

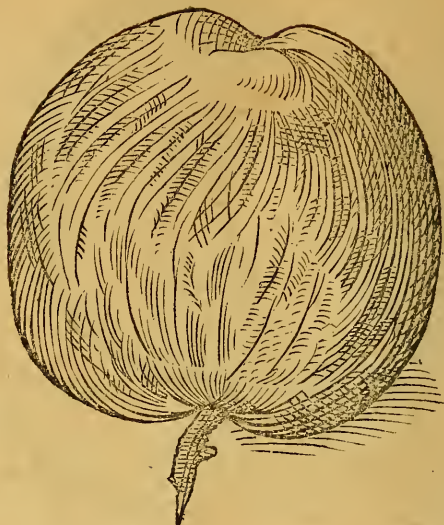

Gränling äppfel pulchrum pomum nonnihil angulosum, multis striis & punctis rubes: albet parte superiori: inferiori ad pediculum breuem valdè rubet: & in rubro colore striæ saturatiores. Altitudo pomi quatuor ferè digitorum, crassitudo paulò maior. Sunt etiam minora, & vti perhibent¹, durabilia. Delatum Mompelgardum ex eunte Maio nihil vitij penitus contraxerat.

Härtling

Härtling äpfel / quasi dnruscula dicas. Pomum aliquatenus simile *Steinting*. Strias quasdam habet sed dissimiles. Rubor etiam diuersus: punctis notatum, pediculo breuiori, crasso fatis. Angulosum est, tres digitos altum, crassum quatuor, durabile vti aiunt. Suspicio idem genus mihi oblatum in *Wälde* sub nomine *Weibrecheren* / quod ad mensem Aprilem durare aiunt. Idem pomum datum in *Zell* nomine *Wattisäpfel* / acidum quoq; & durabile: in rubore puncta conspiciuntur. Decemb. 12. cum iam putredinis nota adesset duram tamen carnem, albam acidamque deprehendi. Durauit tamen ad Maij medium vsque.

Röttling quasi Rubellum in **Walden**. Pulchellum pomum mediocri magnitudine, cuius altitudo excedit parum tres digitos, crassitudo ferè quatuor. Superior pars valdè rubet. Inferior hinc inde albicat cum pulchris striis & veluti guttis rubris. Pediculus brevis, crassus. Vnicum habui, quod non nihil erat angulosum. Aiunt durare diu, etiam vsque ad tempus Quadragesimale. Datum mihi in **Zell** eodem nomine pomum, sed maius, quatuor digitos altum, crassitudine eadem: Color idem, nisi quod nō tantum rubet: pediculo paulò longiori. Hic tamen prius exhibemus. Quædam etiam ex iis quæ in **Zell** nactus sum, minora sunt. In **Kirchen** vrbe vidi eadem poma ni fallor nomine **Zeitling**, nisi fortè sint **Greimling**, quibus apprimè similia videntur, nec discrimen vllum manifestum deprehendere licuit. **Zeitling** Mompelgardum delatum dura-

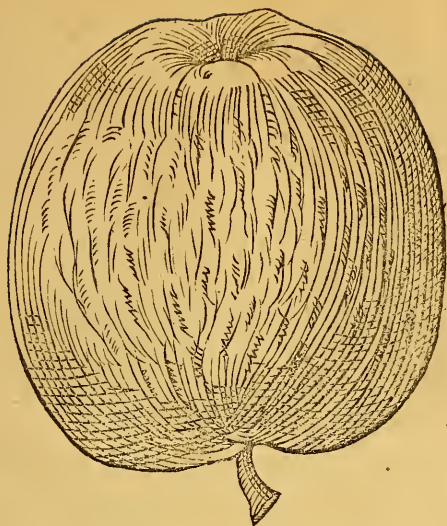
duravit vsque ad finem Februa, carne tenera, saporis sub-
acidi valde grati.

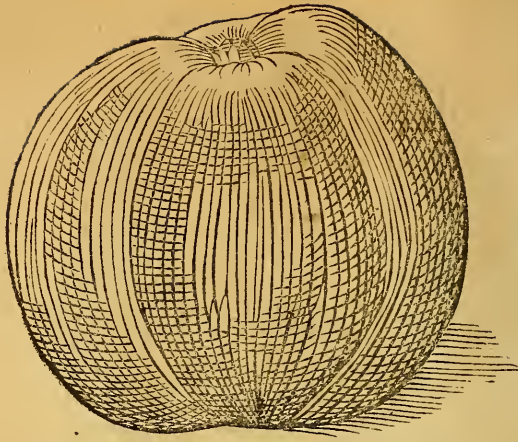
Bachäpffel / quasi frixationi opportunum aptumque,
ex Bol. Simillimum **Stramling** dicto. Duo habui quo-
rum alterum quatuor ferè vncias altum, crassum totidè:
alterum depressius ad tres tantum vncias, quatuor ferè
crassum. Parte altera rubet cum striis item saturatus
rubentibus: altera sublutea est, intercurfantibus quoque
striis rubentibus. Durum est pomum, pediculi crassi ad-
modum & breuis. Mompelgardum delatum, integrum
Febr. quo tempore gustanti carne erat dura, acida, grata.

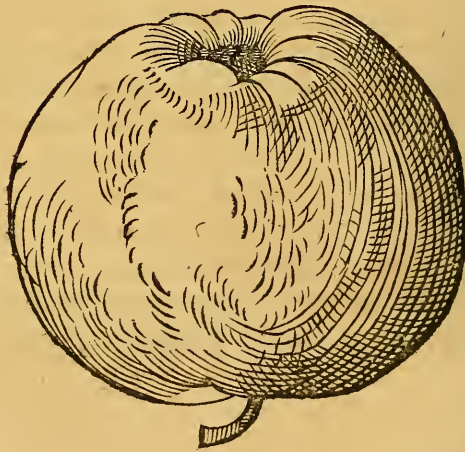
Feinsterling in Zell. Durabile pomum vt aiunt, medio-
 cre, altum digitos quatuor, crassum totidem : Vna parte
 rubet intercurfantibus striis magis rubentibus : cætera
 luteum, pediculo est satis breui. Admodum simile est hoc
 pomo **Bachäpfel** dicto, quod & strias rubras habet. Sed
 hospes meus in discernendis fructibus solers diuersum
 ait. Mompelgardum delatum, integrum ad Februarium
 vsque putredinem non sensit.

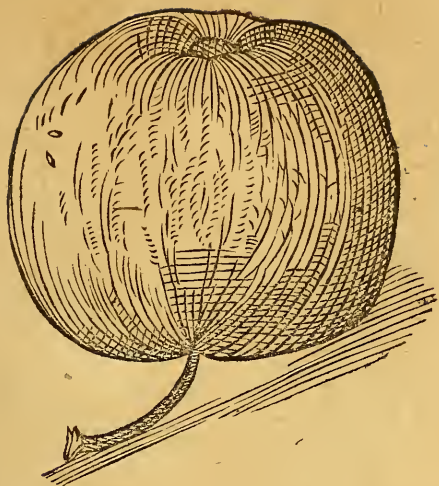

Haselöcher in Bol Wälde & Zell. Pulchra, multumque rubentia, striata: intercurfantibus nonnullis partibus subluteis & virescentibus. Multum habent similitudinis cum Röttling & cum Bachäpfel striatis & cum Streimling. Horum quædam sunt altitudinis trium digitorum, eiusdem crassitudinis, pediculo longo: acida, durabilia. Variant inter se. Alia virescunt sine multo rubore: alia parua pediculis ipso ferè pomo longioribus. Viore quidam distinguunt à Röttling. Sept. 20. nondum edulia, carne alba duraque, acida valdè. Circa pascha primum maturantur, esuque fiunt apta. Mompelgardum delata Febr. mense Maio integra adhuc & abundè grata.

Rötling/Rubellum. Seruus meus attulit ex **Blienzspach.** Totum ferè rubrum, tres digitos altum, crassum tres & semis: parum angulosum, pediculo tenui, satis longo. Medio Martio integrum saporis grati subacidi.

Leycräpffel in Bol & Wälde. Poma satis magna, aliquatenus accedunt ad **Hafloch**, rubore multo perfusa, per quem veluti striæ guttæue magis rubentes discurrunt: In vna etiam parte ex luteo virescunt. Pediculus tenuis, longus. Horum quæ habui maximum tres vncias altum, crassum ferè quatuor. Variant multum, quædam magis rubra, quædam magis lutea. Alia magis striata, alia minus. Diu durare dicuntur. Caro alba, dulcis, grata, Sept. 20. nondum tamen edulis. Mompelgardum delatum Maij medio integrum.

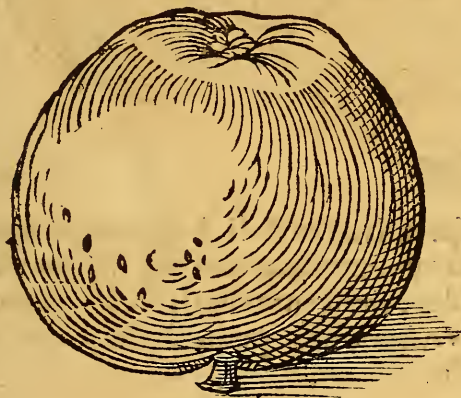
Eröst

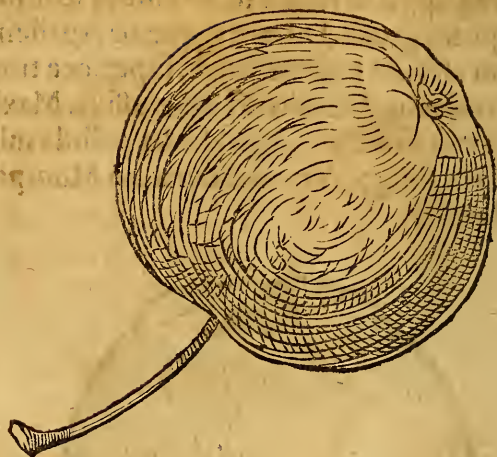
Heinnings äpfel in Bol: Mediocre pomum, latiusculū, altitudinis trium digitorum, semuncia latius, nō nihil turbinatum altera parte, sessile: colore ex albo luteolo subuirente, vna parte cum striis nō nihil rubentibus. Aug. 26. nondum maturum: colligi tamen posset & reponi. Bona sunt circa ferias Natalitias, durātq; vsq; ad quadragesimā. Mompelgardum delatum, integrū medio Maio, acidulū.

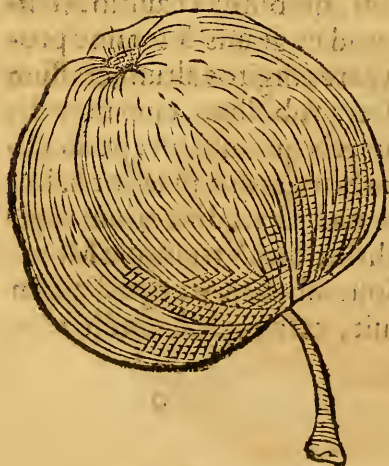
Frostling äpfel in Boll. Hospes meus se solum habere dicit hoc pomi genus. Durare vsque ad Aprilem. Medio-cre pomum, sessile inferna parte, superiore turbinatum, tres digitos altum, dimidio digito crassius. Maxima parte rubet interiectis multis striis: reliqua pallida subluteaue: pediculo satis longo. Vnicum delatum Mompelgardum Febr. 12. durauit.

Sayäpfel fatiuum pomum, quibusdã vt audio **Kern-äpfel**/quasi granata poma, quod ex granis & semine proueniat, pomum pulchellum, tres digitos altum, crassum totidem: vna parte album, altera rubellum, cum maculis rubentibus vt in conchis venereis quibusdam: pediculo breui, crasso. Idem pomum Stutgardiaë ni fallor habui sub nomine **Weißling**/ sed maius, altitudine trium digitorum & semis, maculis pulchrioribus. Vtrumque Mompelg. translatum integrum Nouemb. fine. Stutgardianum ad medium Maij vsque durauit, carne valdè candida, ex dulci subacidula, vinosa.

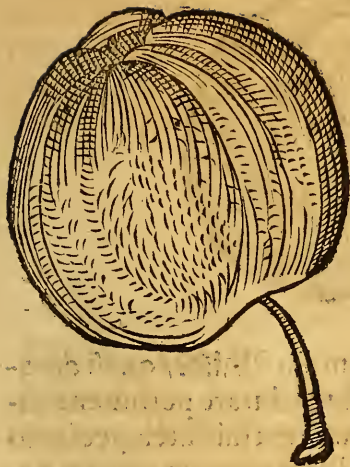

Züpenſchwencken / ex Boll, haud magna poma, acida, durabilia ad oporan vsque: tres ferè digitos alta, & paulò crassiora, colore virescente cum lutèolo, subinde striis & veluti guttis rubentibus, pediculo sesquiunciam longo, sapore acido.

Langſtyler / quasi longo pediculo pomum ex Zell: durable: prædicto haud multum abſimile: differre tamè videtur diligētius cōferenti. Neq; enim tam viride est hoc, paulòq; rotundius, & per alboluteum strias habet intercurſantes ad hæc anguloſum est: Pediculum vnciam longū habens, & in umbilico cauitatē profundiorē.

Grü

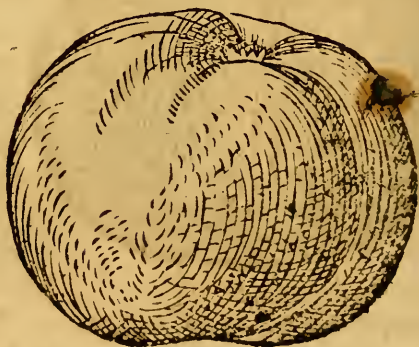

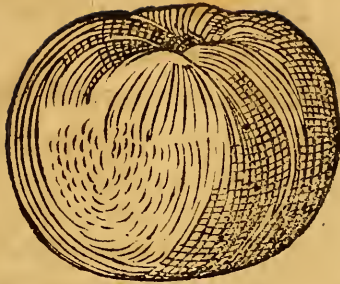
Grüninger äpfel in Boll,
 quasi viride pomum. Tres
 ferè digitos altum toti-
 demque crassum. Color
 virescens cum punctis al-
 bis: Angulosum est, pedi-
 culo vnciali, acidum. Ad
 medium Maium integrū.

Häreling nomine oblata poma in **Wälde** / quasi durabilia vel prædura : Et sanè ad duos durare perhibent annos. Altera parte rubent, striata: altera sublutea, pediculo longiusculo ad vnciam vnam. Idem pomum ididem datum nomine **Schalhärtling** / quasi corticis instar durum dicas, æquè magnum atque prius, & paulò etiam maius, concolor. Dicunt durare ad triennium. Ex **Bliespach** attulit seruus meus simile pomum nomine **Schaläpfel** / quasi testaceum dicas, sed maius. Delatum **Montbelgardum**, Maij medio carne dura, ex dulci acida.

Breithärtling, quibusdam etiam **Koht härtling** / ex
Wälde, pulchellū haud magnū pomū : durabile vt aiunt:
 sessile: duos digitos altum & semis, crassum tres. Colore
 vna parte subluteo, altera rubente, vtrinque dispersis ma-
 culis albis seu lacteis quibusdam veluti punctis : Pedi-
 culo fatis longo. In Zell idem obseruauī intensius ru-
 bens, dura admodum carne, esuique nondum apta. Sept.
 20. acida, alba. Nactus sum etiam ex Zell valdè ru-
 bentia, minora. Perhibent durare ad
 oporan vsque.

PYRORVM GENERA

OBSERVATA

anno 1596.

In Boll ad Balneum & Fontem Admirabilem.

Adhuc fuerunt naturæ opes in pomorum multiplicibus differentijs propositæ, quas unicus ager Bollenfis aut vicinia abunde suppeditat. Nam pleniùs alio opere thesauros istos undecunq; terrarum congestos prodemus. Quid verò, quæ in secundas etiam mensas veniunt, Pyra? nec ea dedignantur Fonti nostro contermini paradisi, non solum numero & varietate, sed & bonitate magnitudineq; cum optimis maximisq; certantia. Ea igitur secundum ducent agmen.

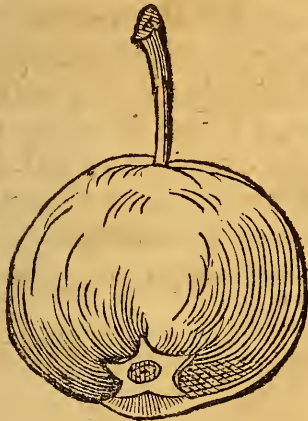
Pyri autem eiconem viresq; vid. apud Matth. in Diosc. lib. I. cap. 132.

Primo nobis in agro Bollenfi occurrunt

Rönigsbyren/Regia pyra, fortè à gustus gratia, parua, globosa ferè, ex viridi rubentia, punctis notata, duos digitos alta, totidem crassa: pediculo satis longo, Sept. 17. nondum erant matura, sed dura valdè lapidosa. Intra octo dies maturescunt, & breui mollescunt. Oct. 25. adhuc bona & sapi-

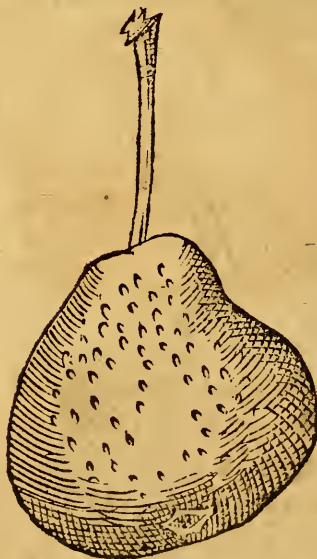
& sapida, sed Nouemb. 26. mollescere & fracida esse incipiebant.

Engelsbyren in Boll, parua, sessilia, crassiora quam longiora : digitos enim duos latitudine excedunt: color obscurus, pallidus. Habent etiam quid inæqualitatis, pediculus digitū longus. Mollescunt facile, nec diu durant. Gustu sunt sapido. Medio Sept. adhuc integra.

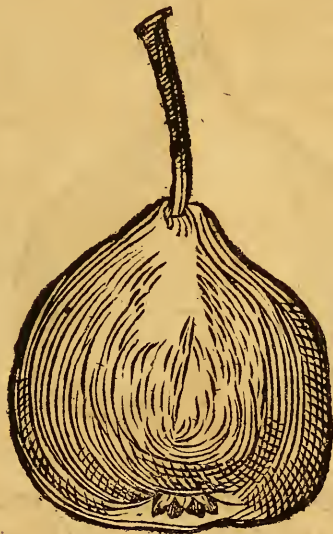

Reiffacher quasi **Brumalia**, quod non prius maturef-
cant, In **Boll**. Minus sunt præcedentibus sessilia, rotun-
diora quoque, lutea, alicubi rubentia cum punctis & as-
peritate quadam ad tactum, pediculo vix vnciam longo.
Durare aiunt vsque ad Ianuarium. Medio Sept. gustu val-
dè aspero depræhendi, intus lapidea. Sunt quædam pi-
cturâ maiora subrotunda. In **Wâlde** & in **Zell**, & in **Blies-
spach** etiam maxima obseruavi, ad tres vncias alta, toti-
dem crassa. Oct. 14. sapida & quæ cruda edi possent. Exi-
stimo hoc pyrum in **Reinsfelden** mihi denominatum
Staffelbyren / magnum erat, cui sua constitit integritas
Decemb. 10. Mollius redditum & Ianuar. sine adhuc in-
tegrum.

Böhemisch Bohemica pyra, in **Boll** parua, turbinata
vna

vna parte sessili : longa duos digitos, ventricosa, crassiora quam longiora, luteola & albicantia, punctis notata, pediculo duorum ferè longo digitorum. Matura fine Augusti, Sept. medio fracida, dulcia, sapida, odorata, etiam sine seminibus. Deinde etiam Sept. fine reperta adhuc in *Wâlde* incipiebant mollescere, sapore aromatico.

Brechbren/quasi decerpta dicas: Parua, ex luteo nitida & altera parte rubore multo perfusa. Ab vna parte sessilia, ab altera turbinata. Tres digitos alta ferè, totidemque crassa ventricosa. Pediculi fescunciam longi. Pyra hæc diu durant. Sept. 17. licet semina nigra, carne tamen dura valdè, sicca, sapore aspero, grato tamen. Oct. 17. data in Boll lutea iam erant, sed cocta licet, lapidosa. Mompelgardum delata Decemb. medio fracida, bona.

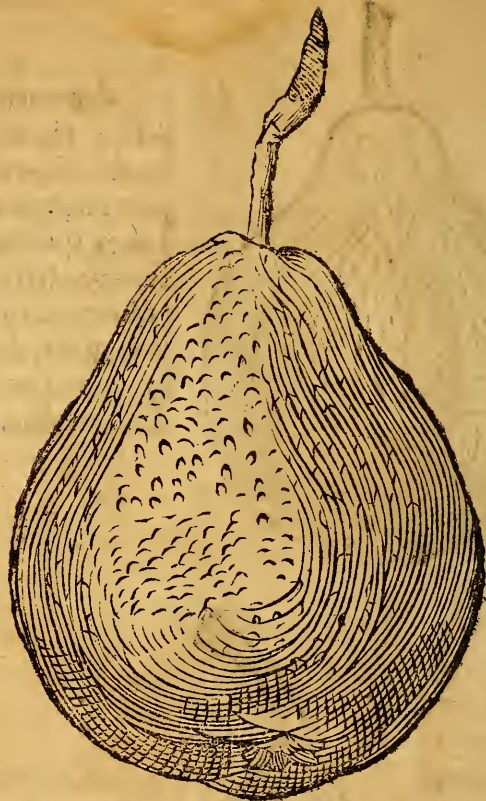
Lederbyren/ Coriacea pyra in Boll, haud durabilia, nec admodum grata nisi sint mollia. Facile autem mollescunt. Parua sunt, turbinata, ferè sessilia, tres digitos longa, totidem crassa. Lutea vna parte, ab altera rubent. 18. Sept. gustata mollescebant, austeram tamen cum aliqua dulcedine utcunque grata, granulosa. Montbelgardum delata ad finem Nouemb. integra.

Leywarz

Leyvarnebyren in
 Boll : Figura ferè sunt
 ouali : superna tamen
 parte magis turbinata.
 Lòga quatuor digitos
 ferè, ventricosa, tres la-
 ta, lutea, carne satis so-
 lida, grata, dulci. Sept.
 17. bona adhuc nec-
 dum mollia.

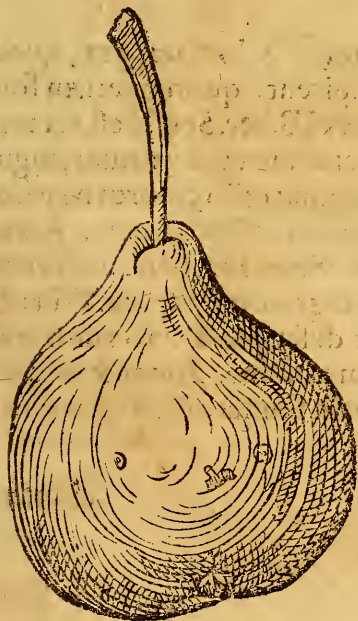

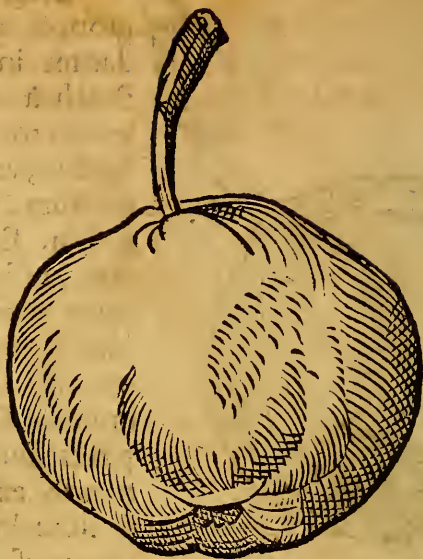
Siegelbyren / pyra laterum, à colore lateritio & quod
 diu durent ita dicta, ad oualem accedunt figuram, al-
 tera tamen parte magis turbinata, altera ferè sessili.
 Longitudo trium digitorum: crassitudo ferè eadem. Co-
 lor ab vna parte lateritius: pediculus digitorum longus. Au-
 dio durare ad oporan vsque. Octob. 25. pulchra maioraq;
 obtulit hospes meus in Boll: ideoque denuo depingen-
 da curavi. Longa erant quatuor digitos totidemquelata,
 gustu adhuc austeri. Mompelg. delata sub Ianuar. finem
 integra, austeri carne duraq; subdulci.

Bockfuglen / Picei
 globosi pyri nomine
 datum in Schierbach.
 Pulchrū est globosum
 uncias tres altū, paulò
 crassius, vtrinque com-
 pressum, subinde tho-
 rosum. Ex luteo viref-
 cens, insigniter ab vna
 parte rubens, punctis
 albicantibus multisq;
 etiam striis rubentibus
 intercurrētibus. Mom-
 pelgardum delatum Ia-
 nuario exeunte adhuc
 inuictæ duritie. Aiunt
 durare vsq; ad quadra-
 gesimā, nec edulia pri-
 usquā nigrescāt. Nactus
 sum in Kirchen Oct. 23.
 paulò crassius pulchrè
 in superiori parte striis
 in rubro luteis dona-
 tum. Vocabant **Wint-
 terbyren & Bockfuglen.**

Herrenbyren / Herilia à
 gustus fortè præstantia, in
 Boll, eadē cum **Speckby-
 ren** forma, sed mediaparte
 minora : tres ferè digitos
 alta turbinata vna parte, al-
 tera sessili, pediculo duos

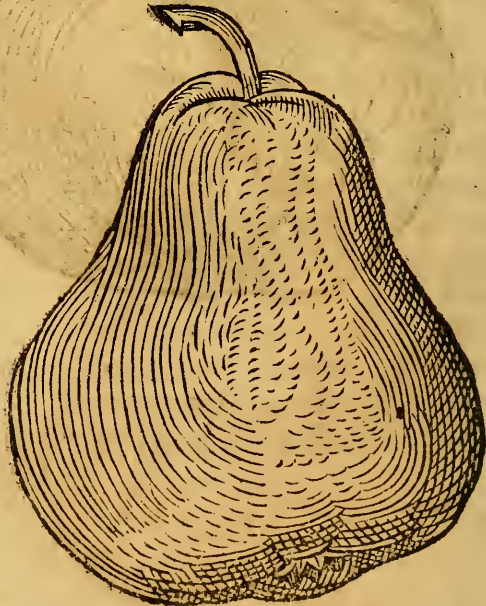
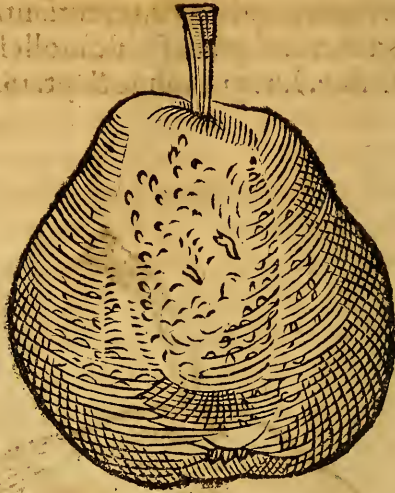

Weingiffter aliàs **Rittenbiren** Cydoniata pyra, quod Cydonij obseruata odorem spirent, quorum etiam formam satis referunt (vt aiunt) ex **Wâlde**. Sessile est, vix turbinatum, tres digitos altum, crassum vero quatuor, angulosum coloris aurei vt Cydonium, rutilo colore vna parte tinctum, pediculo digitum vnum & semis longo. Aiunt rarò durare ad Nouembrem. Sept. 20. benè maturum, carne tenera, granulosa, dulci gratoque sapore. Prius illud adpictum posteriori iam descripto altero tanto ferè maius in Zell oblatum eodem nomine.] Aiunt & maiora reperiri Cotoneo que perquam similia, & aliquando ad Ianuarium durare.

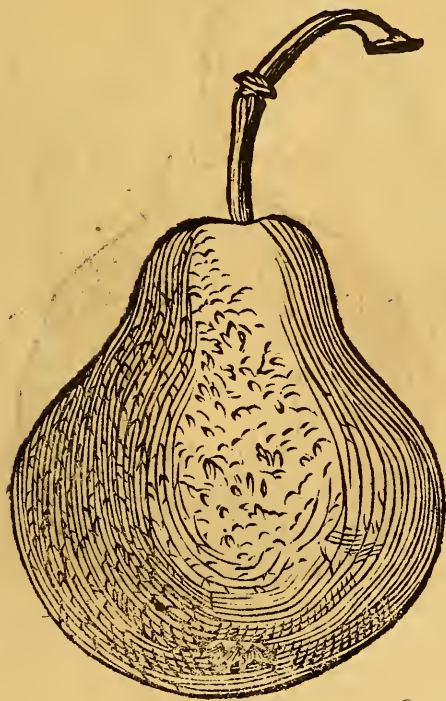
Winters

ferè digitos longo. Color quibusdam vniformis luteo-
lus: aliis altera parte rubens intercurfantibus striis. Caro
mollis saporis aciduli, grati. Facile mollescunt. Matura in
Boll Augusti fine. Integra adhuc Sept. 16.

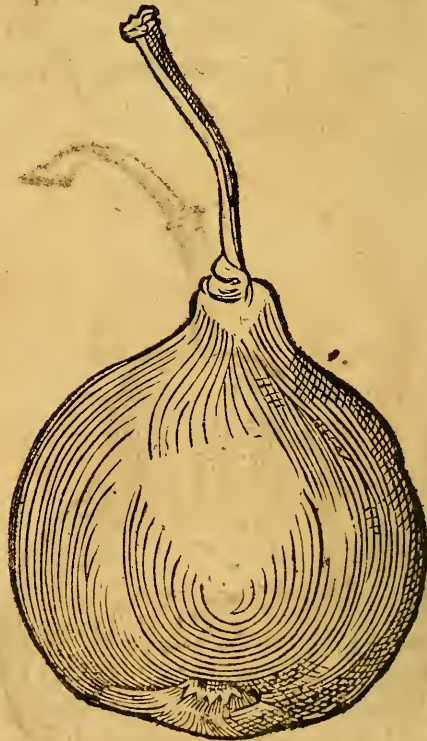

Winterbyren/Hyemalia pyra : fatis magna, rubra, subinde etiam alicubi lutea, non valdè turbinata, sessilia, ventricosa, longa tres digitos, crassa totidem: pediculo breui vix digitum longo. Aiunt durare vsque ad Aprilem. Maius hic depictum ex Boll est quatuor digitos altum, crassum tres cum semisse: ab vna parte pulchrè rubens cum punctis albis, pediculo breui trãsuersum digitum longo. Adhuc etiam posteriore hoc haberi maiora in Boll perhibent. In **Kirchen** vocant **Frauenbyren**, quasi muliebri dicas: Esui iucunda, odorata, sapida. Stutgardia **Paradisbyren**: paradisi pyra. Ex Mompelgardum delatis quædam mollia Nouembri exeunte reddita: alia in Febr. finem integra incorruptaque permanebant, fracida, carne granulosa.

Francfurter Dyren/Francfortiana, in Boll & Zell, factis magna, turbinata, nonnihil sessilia parte altera : quatuor digitos ferè longa, ventricosa, nonnihil inæqualia, eiusdem cum longitudine crassitudinis, valdè rubra, pediculo fescunciam longo. Matura Aug. fine & Sept. principio. Facilè mollescunt. boni saporis velut aromatici, nonnihil etiam sunt granulosa. Octob. 14. adhuc sapidum, licet fracidum. Idem genus pyri habetur etiam in **Walden** / vbi cum prædicto nomine etiam **Rohdyren** / Rubra pyra vocant.

Keinckelernbyren/nomine quod non facilè Latinè exprimas, ex **Arnebingen** minora quam **Zelneren** dicta pyra, parum turbinata, sessilia: tres digitos longa & paulò etiam plus, eiusdem ferè crassitudinis, ventricosa, colore luteo. Pediculo tres digitos longo. Sept. 8. caro satis dura & granulosa, sapore cum dulcedine nonnihil austero, sed aromatico. Molliora etiam erant alia, dulcia valdè. Fugacia sunt pyra.

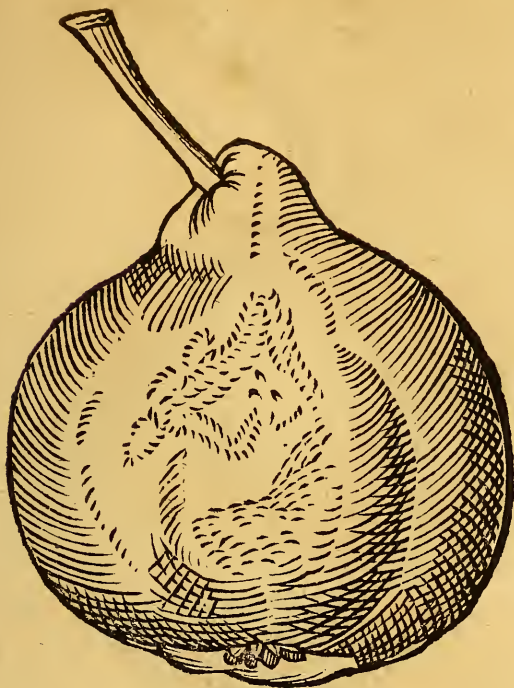

Engelsboren/ Angelorum pyra, turbinata parte superiori, quæ se quoq; reflectit, quatuor digitos longa, totidem crassa, ventricosa, lutea: basi lara sessili, sapore grato, aromatico & subaustero. Pediculus digitum longus. Durare aiunt ad Ianuarium. Mihi integra adhuc 25. Octob.

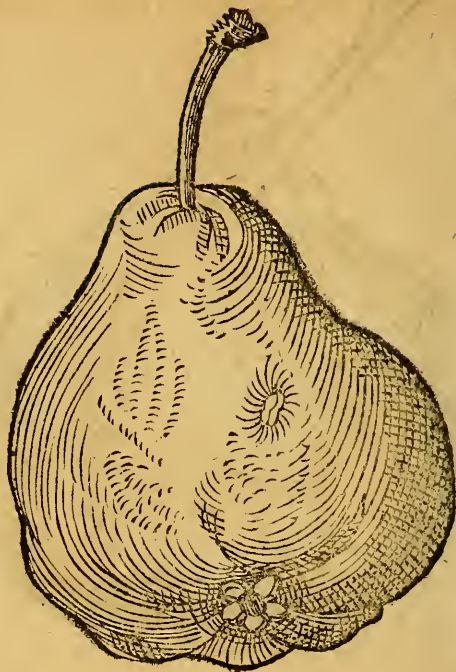

Wildprechernpyren/mediocris magnitudinis pyra, pa-
 rum turbinata, sessilia, ventricosa, inæqualiter angulosa,
 lutea, in vna parte rubentia, tres digitos longa, crassa to-
 tidem, pediculo duos digitos longo. Aiunt ad Februar.
 durare. Hoc oblatum mihi in **Walden** in fine Sept. no-
 mine **Spahbrechern**. Habent & **Zellenfes**, sub priore
 nomine. Delatum **Mompelgardum** durauit ad Februa-
 rium sed fracidum.

Spä:

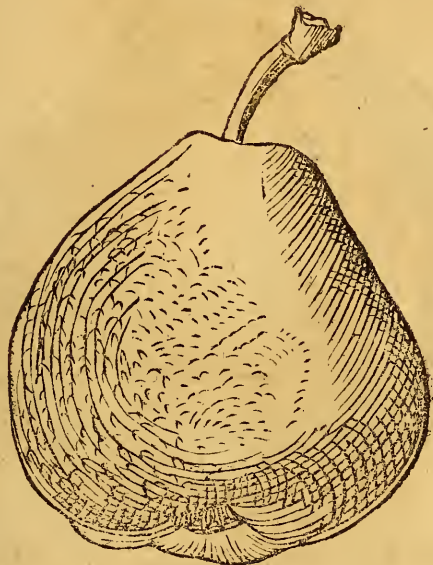
Spähtig Grünbyren/Serotina pyra, collecta in Walde.
 Pulchra, magna, ventricosa. Longum hoc quatuor ferè
 digitos, totidem crassum: fessile, parum turbinatum, tur-
 bine ad latus inclinante, colore virescente. Videtur ali-
 cubi veluti in duas partes diuidi.

Hausbyren/domestica pyra, in Boll. Mediocria, turbina-
 nata, sed inæqualiter, ventre in vna parte magis protube-
 rante, sessilia, in torulos vel costas eleuata. Tres digitos &
 semis alta, totidè penè lata, lutca. Matura fine Aug & prin-
 cipio Sept. Pediculo quibusdâ digito longiore. Cito frac-
 cesunt Sept. 17. Saporis boni, subdulcis, carne non ad-
 modum molli. Similitudinem habent cum *Fausbyren*/
 sed meliora hæc dicunt. Sept. 18.° oblata in *Wâlde* ma-
 iora quam hoc depictum, sed minus tuberosa, nec ita in-
 clinante turbine, ab vna parte pulchrè rubentia aspersis
 punctis. Reseruari posse aiebant adhuc quindecim dies.

Huius

Huius generis maximum integrum adhuc Sept. 30. quod nondum fracescebat. Altitudinis crassitudinisq; erat quatuor digitorum & semis. Imò ad finem Octob. vsq; permansit incorruptum.

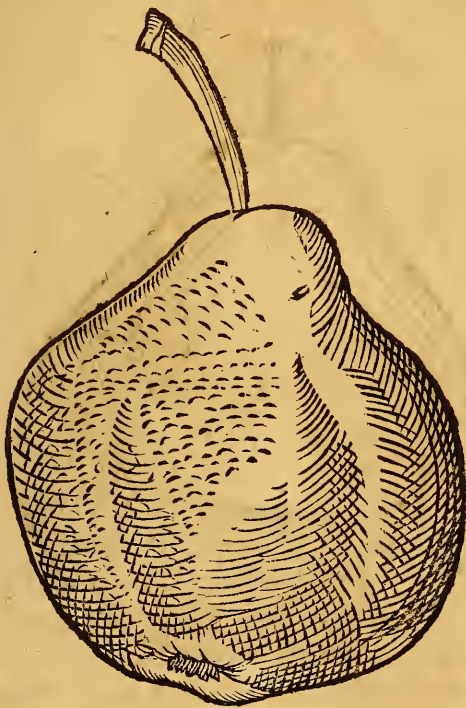
Weingiffterbyren in Boll. Pulchrum, magnū & æquale. Luteum ab vna parte, ab altera rubens cum punctis. Longum digitos tres & semis, parum turbinatum, sessile, valde ventricosum vt *Spectbyren*/crassitudine ferè eadem: pediculo digitali. Durant vsque ad Ian. Ex *Wälde* postea nactus sum maiora, longitudine quatuor digitorū, latitudine pari, nomine *Hausbyren* id est *Domestica* pyra. Perperam ergo *Weingiffter* à quibusdam mihi fuit nominatum cum hiis quæ *domestica* vocantur idem planè sit.

Fausiboren: Pugillare pyrum in Boll. ad modò descripta Domestica accedunt, verùm duplo sunt maiora, magnitudine pugni, vnde nomen: sessilia non multum turbinata: paulò tamen magis quàm figura exhibet: valdè ventricosa, & ventre quibusdam ab vna parte magis prominulo: quatuor ferè digitos alta, quædam etiam altiora, quædam tuberosa & angulosa ferè vt Cotonea. Quædam videntur velut bipartita, vt figura ostendit. Color ex luteo pallescens ad virorem inclinans: vbi maturuerunt, magis luteus. Pediculi digitum & semis longi: facilè frascunt. Augusti fine maturescere incipiunt. Sapida sunt carne cum leui austeritate, molli valde q; dulci. Sept. 17.

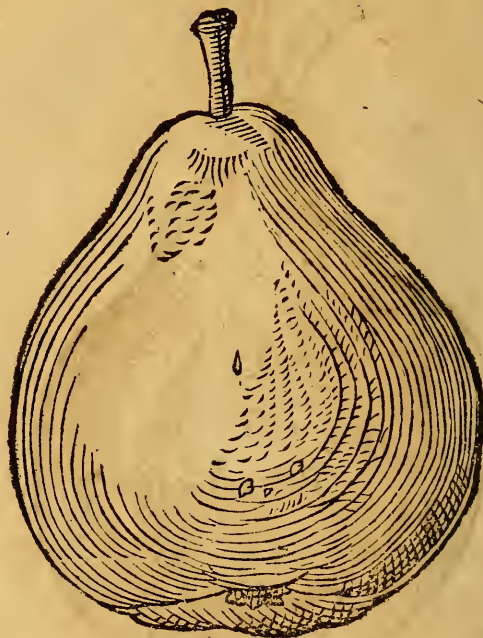
Pulchra

Pulchra accepi ex horto præfecti pagi Ganser dicti, sub nomine Bachofen Byren / id est Clibani pyra, à præcedentibus haud absimilia, sed maiora. Octob. 14. integra adhuc.

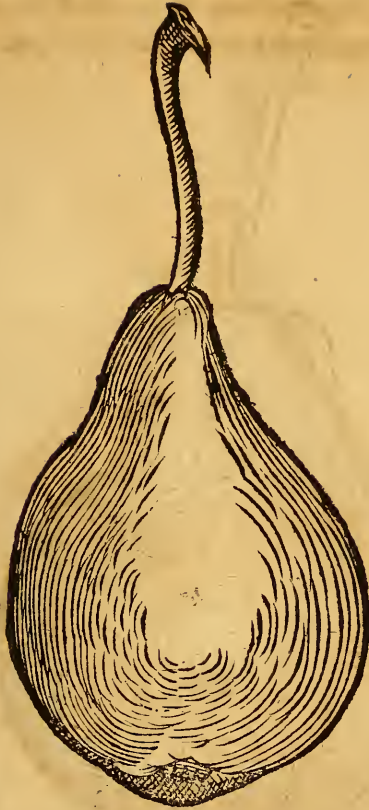
Zelnern Byren / quasi Zellensia. Ex Grübling / magna, inæqualia, tuberosa, cute tenui, lucida, polita, lutea : vna parte etiam rubente cum punctis, non multum turbinate, turbine parum inclinato: Longa quinque ferè digitos, crassa totidem, valdè ventricosa. Pediculo duos digitos ferè longo, carne satis molli, sapida, dulci & non nihil etiam aqueo sapore. Bona Oct. 14. Eodem nomine

in Zell accepi, vbi fructum fugacem esse perhibebant,
 aptum qui in segmenta cæsus exiccatusque in vsus repo-
 natur.

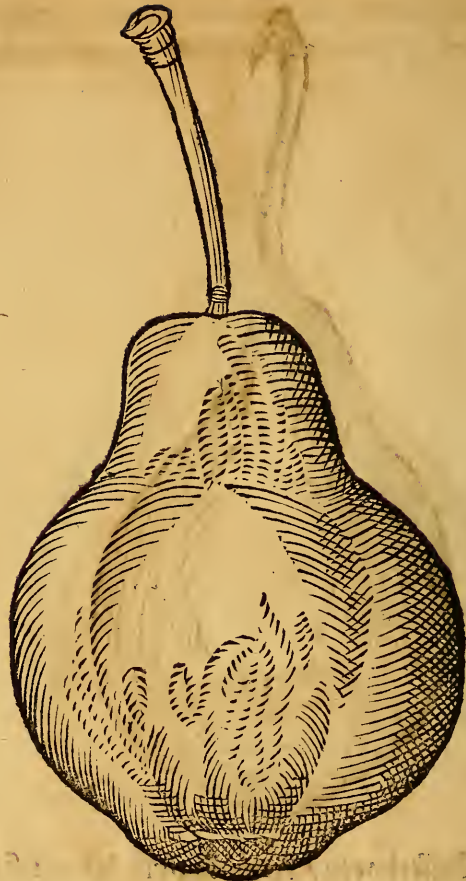

Wasserbyren / aquosa pyra in vrbe Kirchen ita vocata,
 ita & alibi audio appellari, pyris Speckbyren dictis æqua-
 lia: turbinata vna parte, altera sessili, ventricosa, satis æ-
 qualia, lutea, quatuor digitos longa, crassa tres & semis,
 pediculo breui admodum, vix digitum longo. Sept. 17.
 nondum erat molle. Audio depicto hoc longè etiam re-
 periri maiora. Durauit ad Sept. finem carne grata.

Blmer

Umer Wasserbyren / Aquosa pyra Ulmensia, longa sunt pyra, minus ventricosa, vna parte turbinata, altera ferè ouali, parum sessili. : quatuor digitos longa, tres vel paulò etiam minus crassa, colore luteolo, pediculo duos digitos longo. Matura fine Augusti: citò fracescunt: Fracidam adhuc habui Sept. 20. Sapida & bona, nonnihil granulosa, semine paruo, longo.

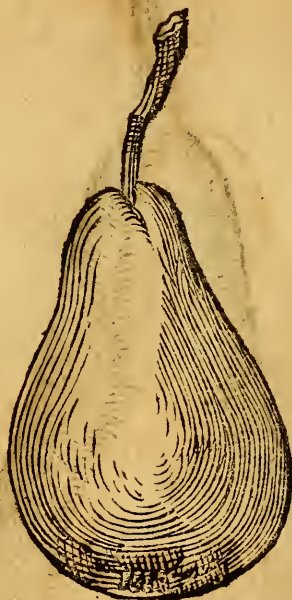
Schelisbyren: in Wälden/pulchra magna pyra, oualia
ferè & nonnihil angulosa, longitudine quinque ferè di-
gitorum, crassitudine trium, lutea, cute tenera : pediculo
tres ferè digitos longo. Maiora sunt quam Aquosa pyra
Vlmensia, magisq; angulosa. Haud diu durant. Sept. 18.
Caro satis tenera, dulcis, sapida. Sept. fine omnino fra-
cida.

Sistel

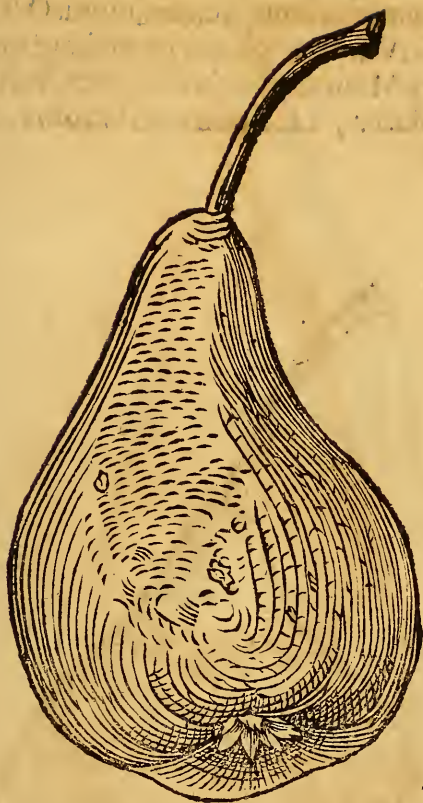
Süfelbyren/magna longa pyra, ad digitos quinq;, non admodum ventricosa, tres digitos crassa, superiore parte turbinata, inferiore nonnihil sessili, pediculo non multo digito longiore, non diu durant. Sub finem Aug; maturescunt. Quidam vocant **Mansbyren**/ id est Virilia pyra.

Repiuntur & maiora. Cruda non possunt edi: strangulant enim. Optima tamen sunt exiccata.

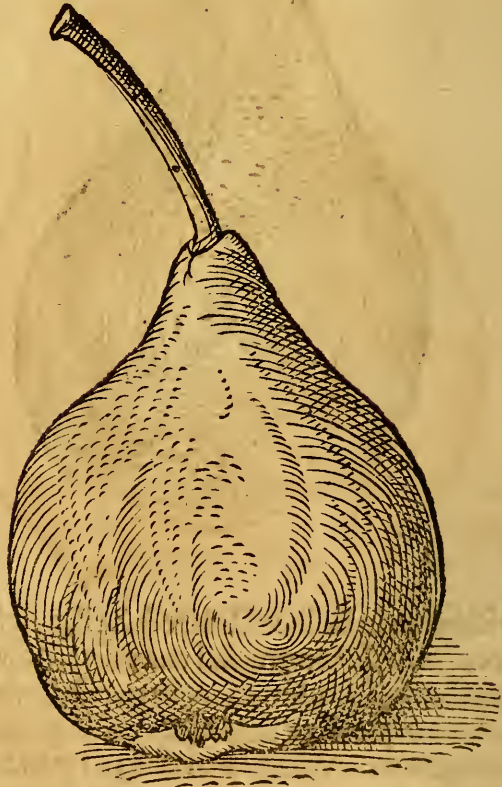
Spisbyren/Acuruinata pyra, parua oblonga: Tres digitos longa, non multum ventricosa, duos digitos crassa, lutea: Pediculus digito longior. Sept. 17. mollescebant. Præcocia sunt & fugacia. Sunt & maiora hâc figurâ. Caro satis tenera, sapidâ dulci.

Leitsch.

Leitschbyren in Boll & Wälde & Zell, pulchra pyra longa, turbinata, sessilia nonnihil vna parte, nõ vndiq; æqualia, colore luteolo: quibusdam in partibus viridia cum asperitate, quinque digitos longa, crassa quatuor, pediculi breues, digitales. Vidi quæ media parte haberent minores. Maiora etiam reperiri perhibent, & ad hyemem durare. Torrent integra in fornace & exiccant. Segmenta etiam

conciſa ſiccant. Sept. 18. Sapore grato, licet adhuc ſubaf-
 pero, ſemina tamen vel tum matura, nigra. Oct. medio ad
 modum ſapida. Videntur potius putreſcere quam fraceſ-
 cere : Nam ex Mompelg. delatis 23. Octobris vix integri
 quicquam reſtabat, adeo euuſerant mollia, interim ta-
 men ſapida.

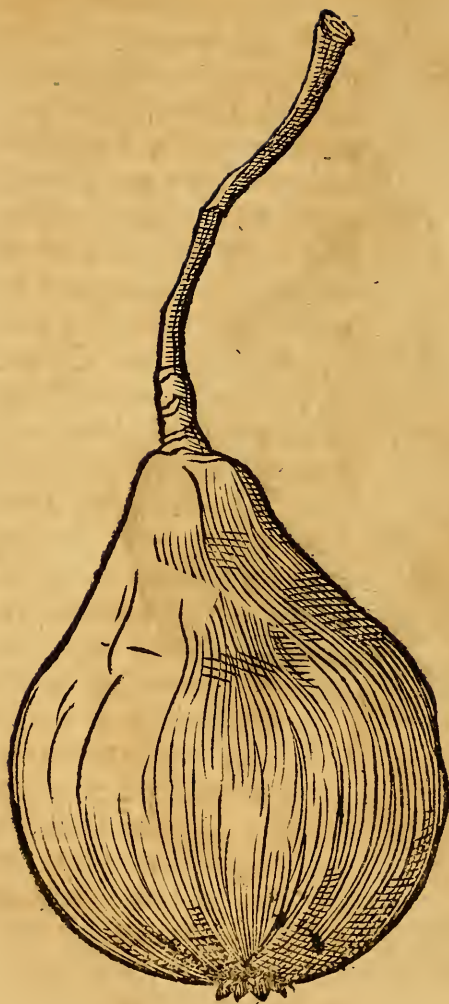
Regelspyren in Boll & Wälde: magnificiunt, ac magnatum pyra vocant: Nam & carè venduntur, & ad Aprilem durare perhibent. Pyra sunt satis magna, quatuor digitos longa, turbinata, basi sessili, ventricosa, uncias tres crassa: non nihil angulosa. Vidi alia non ita longa, interim tamen crassiora. Colore sunt subuiridi, pediculo duos digitos longo. Pulcherrimà habentur in Kirchen vrbe, &

pieto maiora. Ioh. Lutz Pharmacopœus Kirchenfis, & Ill.
E. C. nulli secundus ex horum pyrorum succo Electuariū
elegantiffimum fuauiffimumq; & ad modum eius quod
ex succo Cydoniorum paratur, confecit: elegantibusque
figuris effigiatum abietinis exceptit scatulis. Octobris 20.
valdè lapida pyra etiam ipfa. Mompelgardum delatum
sub finem Febr. nullam expertum erat corruptionem.

f 2

Gelblangstilerby-
 ren/ hoc est, Lutea,
 longoque pediculo
 pyra, in Boll : satis
 accedunt ad formā
 Schlesisch Byren /
 pediculi tamen lō-
 giores : odor etiam
 differt, tardius ma-
 turescunt , alioqui
 oualia ferè, quinq;
 propemodum digi-
 tos alta , crassa tres.
 Color ex albo sub-
 luteus non virescēs,
 vt in aliis à lōgo pe-
 diculo Lāgstiler vo-
 catis: alioqui nōni-
 hil angulosa vt illa.
 Pediculus pyri ferè
 longitudinē æquat.
 Mompelg. delatum
 23. grati adhuc saporis,
 licet iam fraces-
 ceret.

Lang

Langstiler, aliud genus
 eorū quę à pediculo longo
 nomē suut adepta: In Boll,
 Zell, & Wälde, & locis vi-
 cinis vt versus Vrachum.
 Longum est tres uncias &
 paulò etiam plus, eiusdęq;
 ferè crassitudinis, quasi o-
 uale, præterquam quod su-
 perficiem habet inæqua-
 lem & tuberosam. Colore
 est viridi, pallecente. Pedi-
 culus non raro ipsum lon-
 gitudine superat pyri cor-
 pus. Hærent adhuc in ar-
 bore medio Sept. Integra
 manere perhibent vsq; ad
 Ian. Sept. 17. Nondum erāt
 matura, acerba valdè, la-
 pillisque durioribus facta.
 In Wälde tamen matu-
 riora nactus. Item in Kir-
 chen eadem eodemq; no-
 mine degustata Octobris
 22. sapida erant. Mompel-
 gardum delata durarunt
 ad Ianuarij finem.

Faint, illegible text from the reverse side of the page, appearing as bleed-through.

Arbas

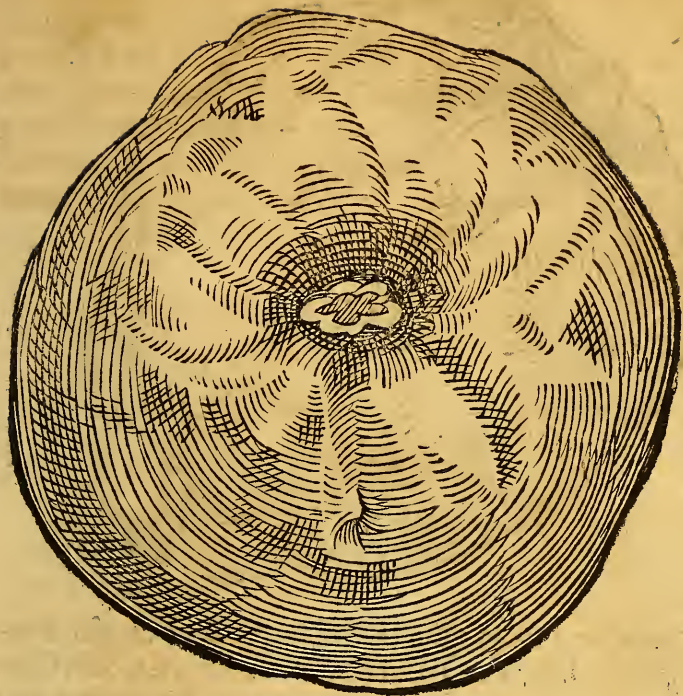
37

Arzbacherbyren & Ruckfenbyren: Omnium quæ vidi
 maxima Pyrorum. In Boll. Vna parte oualia & nonnihil
 turbinata: altera parû sessili. Tota ferè inæqualia, & quo-
 dammo-

Jammodo tuberosa, tres vncias crassa aut magis etiam,
 sex longa: pediculo breui digitali. Ponderosa sunt pyra,
 & vti perhibent ad Ianuarium durabilia. Color obscurus,
 virens ferè. Aliis etiam vocantur **Vlmerbyren** / ab aliis
Pfundichbyren : Prius Vlmensia sonat, posterius libram
 pendentia. Aliis etiam **Rürbsbyren** / Cucurbitina rectè
 dicas. Octob. 14. Sapore adhuc austero. Mompelgardum
 delatum ad finem anni durauit.

Cotonea malus pingitur à Mathiolo & vires ascribuntur lib. 1. in Diosc. cap. 131. In Boll vidi cōmunia, & in Gœpinga maxima, quæ curavi depingenda: Magnam mittit hortulanus Il. E. C. copiam Stutgardiam vtriusq; generis & quidem turbinati. Germ. *Quitten/Rütten*.

Mespilus: picturam & vires proponit Lonicerus lib. 4. cap. 5. in editione anni 1573. vbi figura deformis: pulchram exhibet Matthiolus in Diosc. lib. 1. cap. 133. vbi etiam vires. Verùm Germanica differt ab Italica: Huic enim folia ferrata, illi non item. Germ. *Mespelbaum*. Habetur in *Gamelshausen* pago vicino Boll.

Sorbus Alpina folio subtus albo, Acer Anguillaræ malè dicta, in montibus fonti mirabili proximis, & in rudibus arcis Teck in monte cognomini. Gesnerus de hortis vocat Sorbum alpinam, Germ. *Elzbirle/Thelobirle/vnser Frauen*

Frauen birle. Iac. Theod. Tab. **Wilder Sperbaum** : cuius figura non placet, nec etiam Lobelij in Adu.

Sorbus aucuparia, quam Lonicerus lib. 4. cap. 71. impress. anni 1573. vocat **Groß Meelbaum**, vbi frustra duæ figuræ eiusdem plantæ, quarum neutram valdè probo, in Boll vocant **Adelsbeer**. Excrescit in magnam arborem. Vtuntur fructibus baccisvè (in quibus semina paruula) ad aucupia. Aiût lignum vtile a clauos qui rotarum molariû alas retinent. Pulchra figura Matthioli lib. 1. cap. 136. nomine Sorbi sylu. Augusto mense inueni baccas in ingluvie Attagenis (**Haselhun** vocant) Mense etiam Augusto inueni in ventriculo Turdi visciuari, quem **Trostelen** nominant. Item mense Septembri in ventriculo Merulæ alpinae (**Bergamsel**) Gœppingæ, vt audio, est in horto Il. E. C. nomine **Sperbeeren**.

Citrum minorem quam depingit Matthiolus in Diosc. cap. 131. lib. 1. cum hac inscriptione Aurantia mala, paruam arborem ex semine natam vidi in egregio horto Domini Comitum ab Helfstain, quem curat instruendum in pago **Wisensteig**. Germ. **Pomeranz**. Studgardia in horto Ill. E. C. mense Nouembri erant arbores grauidæ malis tam maturis quàm immaturis, magna copia, iucundissimo spectaculo, dulcibus, acidis, subacidis, magnitudine variantibus, cortice tenui, crasso, amaro, eduli, magis & minus acri. Gœppingæ in horto Ill. E. C. etiam visitur.

Citrij genus quod pingitur à Matthiolo in hist. Germ. lib. 2. cap. 76. titulo **Limonien**/Limoniorum, cuius generis arbor pulchra fructibus onusta in horto Ill. E. C. mense Nouembri mihi obseruata.

Citria maxima qualia pinguntur à Matthiolo in Diosc. lib. 1. cap. 131. nomine Mali Medicæ, Germ. **Judenäpfel**. In hist. Germ. cap. 75. nomine **Citrinatäpfel**/Citria mala vidi in Kirchen mense Septembri apud Ioh. Lutz Phar-

macopœum, qui emerat Francofurti. Eius arborem florentem Studgardiaë in horto Ill. E. C. vidi. Ex qua Ill. E. C. Montbelgardum vsque decerptum fructum ad me misit, monstrosæ raritatis, thorulis cannulatum, calceum Polonicum aut Turcicum referentem: in acumen enim desinens ad vncum, sursum recuruum, lacunam largiorem ostendit, parietibus vtrinque prominentibus, è media lacuna costa longa surrigitur elatiuscula, decliuibus in parietes circumiectos lateribus.

Malum Punicum, malum granatum, *Granatäpffel* / Lonnicero lib. 4. cap. 11. editionis anni 1557. vbi pulchra figura ex Matthiolo: Verum Balauftia ibidem malè depicta. Hortus Ill. E. C. Studgardiaë pulchras alit Punicas malos, & inter eas nonnullas flore pleno, minùs tamen quàm Hispanicas.

Ficus Feigenbaum / Matth. in hist. Germ. lib. 1. c. 99. vbi figura: in *Wisensteig* in horto Ill. Comitis: Studgardiaë quoq; in viridiario Ill. E. C. arbores magnæ, fructu magno, purpureo, benè maturescente & sapido.

Cerasia acida habere Bollenles ex arborum forma anis maduerto: ea fortè sunt quæ depingit Matth. in Dioscor. lib. 1. cap. 120. quæ eidem in hist. Germ. lib. 1. cap. 71. vocantur *Weichsten*. In Ducatu Vvirtembergico contrario sensu quàm Matthiolo *Amarellen*. Trago lib. 3. cap. 38. Germ. *Emmerling* & *Bloderkirschen*.

Cerasa syluestria Bollenfibus in syluis spontanea: de quibus Matth. lib. 1. c. 130. Germ. *Kirschen* in hist. Germ. cap. 71.

Cerasa insita cordi similia *Herzkirschen* dicebant haberi in *Wisensteig* in horto Ill. Com. lac. Theod. Tab. in hist. Germ. parte 2. p. 644. figuram dedit nomine *Bundkirschen* & Cerasorum Plinianorum ni fallor.

Cerasa quorum lac. Theodorus loco dicto iconem exhibuit

hibuit sub inscriptione *vil Kirschen an ein stil*, Cerasa vno pediculo plura, primum vidi Studgardiaë in horto Illustris. E. C.

Chamaëcerasum wilde Kirschen Matthiolo in hist. Germ. lib. 1. cap. 71. vidi primum Studgardiaë in Illustris. E. C. horto, Florentiâ, vt aiunt, delatâ: deinde Eslingæ in horto insignis Pharmacopœi Volmarij, & Argentinaë in viri humanissimi D. Friderici Meyer horto plurimis plantis rarissimis cultissimo.

Prunus pingitur à Matthiolo lib. 1. in Diosc. cap. 137. ibidem vires, varia in Boll prouenire genera audio, *Hinschen* maiorum prunorum genus rubrum.

Pruna parua alba vel potius cerea (*Zipparten* appellant) marura Septembri, Trago lib. 3. ca. 34. *kleine Herbstpflaumen*. Gesnero de col. stirp. f. 98. *Pruna* tardissima minima cerea, *Zipparten*.

Prunus sylvæstris, cuius iconem & vires vide apud Matthiolum lib. 1. c. 137. in Diosc.

Prunum fructu magno, purpureo, oblongo (*Zwetschen* vocant) vidi Gœppingæ in horto Ill. E. C. *Pruna* hortulanus in vsu tum medicos tum culinarios exsiccat copiosè: de quo genere comedi in Boll mihi allata per hortulanum Hungaricis non cedentia, officulo incuruo. *Talia* etiam in *Wisensteig* in horto Illustr. Comit. Hæc sunt, puto, quæ *Lonicerus* lib. 4. cap. 75. vocat *Quetschen* & *Pruna Damascena*.

Cornus Matthiolo in Diosc. lib. 1. cap. 135. & *Lonicero* in hist. lib. 4. cap. 7. German. *Welschen Kirschen/Thierstenbaum*/in *Wisensteig* in horto Ill. Comit. Rudolphi ab *Hellstein*.

Cornus femina multis, à Matthiolo lib. 1. cap. 135. picta, nomine *Virgæ sanguineæ*, florens secundò fine Septembris, *Lonicero* lib. 4. cap. 7. *Cornus syl.* Germ. *Faulbeer*.

Persica mala pulchra lutea nondum matura sub Aug. finem vidi in arbore in Boll, & eadem asportata Vveila vrbe. Consulatur Matthiolus in Dioscor. lib. 1. cap. 131. Germ. *Pfersig*. Item in hist. Germ. cap. 81.

Armeniaca *Marillen* Matthiolo in hist. lib. 1. cap. 82. & S. *Johans Pfersingen*/Gœppingæ in horto Ill. E. C.

Amygdalus *Mandelbaum*/ picta apud Matthiolum in hist. Germ. lib. 1. cap. 92. Apud Lonicerum cap. 30. editionis anni 1582. figura, sed inepta. Habetur in vrbe Kirchen, cuius Pharmacopœus insignis Ioh. Lurz narrauit mihi, aliquando magmate expressionis olei Amygdalarû amararum in plateas eiecto, mortuas aliquot gallinas, quæ comedissent: id quod olim monuerat etiam Matthiolus in hist. Germanica.

Nux inglans, pingitur apud Matthiolum in Diosc. lib. 1. cap. 141. Germanicè *Nußbaum*: Frequens est in Bol, etiam in monte Teck vidi.

Nux auellana, apud Matthiolum in Dioscor. lib. 2. cap. 142. Germanicè *Hafelnuß*: in Bol *Hafele*, passim in sepi- bus nuce alba rotunda: ligno assulatim secto vtuntur ad cribra. Industrius pictor Ioh. Philippus Greter hanc rationem me docuit parandorum titionum ad penicillos: Coryli cuneos crassitudinis brachij, palmum vel semipedem lōgos, prius exsiccatos findit in assulas crassitudine digitali: quibus in ollam magnam plenam arenâ rubra inditis, postea tegit cooperculo optimè circumlita argilla, ne aër vel flamma subintret: quam figulari fornaci committit donec figlina coquantur. Extractam è fornace ollam non aperit quoad in totum refrigeretur. Tunc parata sunt segmenta pictoria, quæ vsu exigente, in mucronem exacuit: His ichnographias primùm adumbrat, quibus nihil melius, quandoquidem puluis facilè excutitur (si quid mutandum) nullo nigroris vestigio relicto: his

Vtuntur pictores, aurifabri & quicumq; aliquid in charta delineare volunt, aut zographicen discere. Est etiam alia parandi ratio, sed penicilli non ita pulchri, & fragiles. Fasciculus segmentorum prædictorum filo ferreo ligatus mundæ chartæ inuoluitur, cui superdatur tela duplicata madida: omnia colligata carbone viuo minuto testâ, post & cineribus superiectis obruta, ibi relinquuntur per horas tres quatuor: extracta statim ponit in ollam, quam benè tegit.

Nux auellana rubra longa, dum essem in Bol à me visa ad fontem *Yebenhausen* ex pago *Beckenried*. Lonicero lib. 4. cap. 34. *Rohstnuß* / *Kuhrnuß* / *Lampertisnuß*.

Fagus, *Buchbaum* Germ. Matthiolo in hist. cap. 61. vbi pictura: in cacumine montis Teck: copiosa prope Balneû in proximo monte.

Quercus glandes ferens ex longis pediculis. Hist. gen. pl. lib. 1. cap. 1. figuram habet hoc titulo Hemeris, Etymodrys. Obseruaui exeunte Augusto prope fontem mirabilem cum excrementis gallas æmulatibus in folio auerso, prout pinguntur in Matth. hist. Germ. lib. 1. cap. 58. Camerarius autem in hist. Germ. Matth. quam edidit, *Quercus* flores addidit. Frater Gasparus in suo Phytopinace in appendice ponit aliam figuram.

Fraxinus, cuius pulchra figura & vires apud Matthiolum lib. 1. cap. 92. Germ. *Eschern*: in sylua & monte Horn prope admirabile Balneum elatæ & multæ Fraxini. Audio hinc Ill. Ducem Christophorum, ad parandas sarissas, accersendas curasse multas: In Kirchen vna est ante portam.

Tilia minore folio variis in locis prouenit, vt in *Bmbden* & *Yebenhausen* prope fontis acidi originem. Tragus lib. 3. cap. 74. vocat *den wild Lindbaum*. Gesnero de hortis p. 284. *Tilia* minor seu mas, *Stein Linden*. Item de col. Tilia

Tilia Theoph. mas sterilis. Tilia syluestris sterilis est. Tiliam folio minore Montbelgardi in foro, & alibi obseruauifruetum ferre instar alterius illius folio multo maiore & molliore. Montbelgardi vtriusque differentiam in vrbe obseruare licet. In monte Teck Tiliam folio minore maximam vidi, cui folia paulo latiora quam in caeteris, quae de caelo tacta est noctu mense Septembri exanimataeque nouem vaccae, ex peculio Ill. E. C. sub eadem stabulantes.

Betula, quam pinxit Matthiolus in Diosc. lib. 1. cap. 93; sed sine julis & conis, prouenit in locis vicinis, curauimus etiam plantandam circa Balneum mirabile.

Populus nigra à Matthiolo depicta lib. 1. cap. 92. in Dioscor. Germ. *Sarbaum* in hist. cap. 32. Lonicerus pingit pro alba populo lib. 4. cap. 28. Copiosa inter pagos *Holsmadden* / *Tefingen* / & urbem Kirchen.

Populus Libyca à Matthiolo exhibita (sine julis, quos tamen fert) lib. 1. cap. 93. Germ. *Aspen* / & hist. cap. 32. Lonicerus, vt puto, lib. 4. cap. 29. pingit pro Populo nigra, passim abundat.

Ulmus cuius picturam ac vires tradit Matthiolus lib. 1. in Diosc. cap. 95. & aliam figuram eiusdem arboris ponit cap. 108. pro Tilia mare. Germ. dicitur *Ulm* & *Rustholz*: pulchrae arbores in sylua & monte Horn propè fontem admirabilem.

Fagus sепium, cuius pulchra icon apud Matthiolum in Diosc. lib. 1. cap. 95. nomine Carpini in hist. Germ. lib. 1. cap. 70.

Alnus affabre picta apud Matthiolum in Diosc. vbi vires lib. 1. cap. 93. Germ. *Erlen*. Augusti mensis sine cum conis tam veteribus quam nouis, ac julis. Est mihi & alia *Alnus* incana & hirsuta, de qua in historia generali.

Alnus baccifera quae Matthiolo in Diosc. lib. 4. c. 168.

Frangulae nomine pingitur, Germ. Lonicero lib. 4. cap. 59. Faulbaum Arbor foetida : passim prouenit cum baccis maturis Augusto & Septembri. Anno 1597. mense Febr. Helicuriæ vrbe Ill. E. C. cum mihi proposita esset mulier suspecta de Elephantiasi conspicienda & examinanda, contemplatus faciem aliquo vnguento illitam quæsiui quod id factum esset? respondit butyro & succo corticis fruticis dicti Piuerne (quasi dicas foetidam Alnum) aut Pissefang, quod credat vulgus animalia eo ligno verberata, sanguinem mingere. De Alno baccifera hirsuta, in Historia generali dicemus.

Sambucus, cuius figuram & vires videre est apud Matthiolum in Diosc. lib. 4. cap. 168. Germ. Holder. Narrauit mihi mulier in Bol, se semel assumpto cochleari succi radicum ex magnis conuulsionibus ob ingentes euacuationes per inferiora & superiora, ad extrema deductam penèq; mortuam.

Ebulus, cuius figura & vires apud Matthiolum in Diosc. lib. 4. cap. 168. Germ. Attich: sub Angelica dicetur eius virus in morbo porcorum Fäsen. Sunt qui vocent circa Bol, vt & in Zel stinckend Attich. Florebat Augusti fine: prouenit etiam in monte Teck.

Sambucus aquatico, apud Matthiolum lib. 4. in Diosc. cap. 168. in edit. anni 1569. Germ. Schwelcken, vt videre est apud Lonic. lib. 4. cap. 68. Baccæ maturæ Augusto: Reperi in attagenis maris ingluuie pulchras similes Sorbo aucupariæ: semina differentiam demonstrarunt, quæ lata & compressa effigiem ferè cordis experimentia: Passim prouenit: mense Octobri vidi adhuc pulchras baccas in arbuscula iuxta pagum Harhene.

Sambucus aquatica polyanthos Gefült Schwelcken. Iac. Theod. eicon. Nicol. Basæi par 3. sect. 3. pag. 1030. Córdo Lycostaphylos mascula. In Wissensteig in horto Ill. Comi-

tis, anno sequenti in horto Admir. balnei Schneebalen.
Spiræa Theoph. Dalechampio : quæ pingitur apud
 Matth. in hist. Germ. lib. 1. cap. 64. titulo Schlingbaum &
 Viburni: prouenit inter Bol & *Zebenhausen*: in monte *Et-
 chelberg* & Teck.

Ligustrum, quod Bollenfes vocant *schwarze Hundsbeez-
 ren*/Matthiolo in hist. Germ. lib. 1. ca. 46. *Weinholz*/ *Reins-
 weiden*/ *Mundholz*. *Ligustrum* baccis grauidum adhuc ad
 Octob. finem.

Euonymus, *Spindelbaum* Matth. hist. lib. 1. cap. 70. Cum
 fructu Augusto mense.

Euonymum tertiam Pannonicam Clusio, florétem vidj
 Studg. in horto Ill. E. C. aliàs nullibi.

Syringa alba in horto Ill. E. C. Gœppingenfi, cuius fi-
 gura apud Iacob. Theod. Tab. cum hac inscriptione *Syn-
 ringbaum*/ *Syringa alba*: In hist. Gen. lib. 3. cap. 23. *Ostry-
 Theoph.* Studgardix florens Maio.

Syringa flore cœruleo in vrbe *Kirchen* in horto Iohan.
 Lutz Pharmac. Matthiolo in Dioscor. lib. 4. cap. 154. in
 post. com. Lilac, vbi fructus malè picti. Cæsalpinus lib. 3.
 cap. 43. Iesominum cœruleum Arabum nominat. Studg.
 floret Maio.

Acer, cuius figura à Lonicero lib. 4. cap. 46. editionis
 anni 1573. non benè posita, titulo *Masholder* Platani, &
 adhuc ineptius pro Acere & *Uhorn* ponitur figura Sam-
 buci racemosa.

Acer maior, cuius folia decidebant, in monte proxi-
 mo fonti Admirabili medio Octobri, mihi denomina-
 batur à Bollenfi *Weißbaum*/ ea quidem quam Camera-
 rius apud Matthiolum pingit acutoribus foliis.

Salix subtus potissimum glaucis foliis & per ambitum
 hirsutis.

Salix folio Amygdalino vtrinque virente, aurito; Hæc
 salix,

salix insigniter variat, considerandum an Anguillaræ:
epist. 4. pag. 86. Siler arbor Patauinis Salice aquarole.

Salix latifolia, quæ Jacobo Theod. Tabern. in hist. German. par 2. pag. 745. & com. sect. 3. pag. 1038. *Salix capria* rotundifolia **rund Seytweiden**: Eius nouam figuram dabimus in historia nostra generali, quamuis Iac. Theod. duas figuras habeat, nec demonstret tamen differentiam. Historia etiam Lugdunensis duas figuras habet eiusdem plantæ.

Buxus, **Buchsbaum** Matthiolo in hist. Germ. cap: 53. lib. 1. **Wisensteig** in horto Ill. Comitis: In **Kirchen** vrbe, in horto Ioh. Lutz Pharmac. sequenti anno in horto Adm. Baln.

Arbor vitæ in vrbe **Kirchen** in horto Io. Lutz Pharmacopœi. Bellono in conifer. arboribus *Arbor vitæ*: vbi non placet Pinastrum vocari. Clusius picturam exhibet hist. pl. Hisp. lib. 1. cap. 26. plurimos Thyam Theophrasti facere scribens.

Erica vulgaris benè picta à Matthiolo lib. 1. cap. 100. in Diosc. Germ. **Henden** in monte prope Balneum mirabile in planitie dicta **auff Buch**.

Juniperus cum baccis maturis & non maturis Augusto mense.

Oxycantha siue acuta spina, cuius à Matthiolo pictura exhibita lib. 1. cap. 105. com. in Diosc. abundat in sepibus: eius semina reperi mense Septembri in ventriculo **Rolsamsel**/id est Merulæ nigræ. Item in ventriculo **Bergamsel**/merulæ montanæ eodem mense. Arbor hæc spinosa dicitur Germanicè **Hagdorn**. Fossas horti admirabilis fontis curauimus sepibus viuus ex Oxycantha munien-
das.

Rhamnus Catharticus, qui **Wesenbeer** Trago lib. 3. cap.

15. *schwarz Wegdorn* vocāt. Matthiolus in hist. Germ. lib. 1. cap. 39. pingit, titulo *Wegdorn & Kreuzbeer / Spinæ infectoria* : Circa fontem Admirabilem diuersis in locis obseruauit cum baccis, & adhuc iis onustam Octobris 20. non longè à fonte medicato *Rappen;agel*. Optarim Medicos Gœppingenses & Kirchengenses curare parandum syrupum non tantum in pauperum gratiam, sed & iam diuitum, apud pharmacopolas eo modo quo curamus Montbelgardi parandum in officina generi mei Theobaldi Noblot Ill. mei Principis Pharmacopœi. Eo enim multoties foeliciter vsi sumus, & vtimur in educendis ferosis humoribus, quod facit sine molestia. Eius hæc est descriptio:

R. Succi baccarum Rhamni depurati lib. v.

Mellis optimi

Sachari albi ana lib. i. β.

Coquantur ad syrapi consistentiam, addendo pro vnaquaq; libra Syrupi,

Sem. Ainsl,

Cinnamoni an 3 ij. cōquassati & in linteolo ligati. fiat Syrupus.

Berberis officinarum: Matthiolus pingit histor. Germ. lib. 1. cap. 42. sub hoc titulo *Saurach / Saurdorn / Weisselbeer*, Berberis. In vrbe *Kirchen* in horto Ill. E. C. In *Wisensteig* in horto Ill. Comitum ex vrbe *Ulma* pro sepibus acersita.

Vua crispa vulgò dicta Gœppingæ in horto Ill. E. C. & in *Wisensteig* in horto Ill. Com. *Tragus* lib. 3. cap. 14. pingit, cui dicitur *Grosselbeer / Grossularis*, sicuti *Ruellio* lib. 1. cap. 106. *Grossularia*. Matth. hist. Germ. lib. 1. cap. 44. *Klosterbeer*, *Vua spina*.

Rosa rubella flore maiore multiplicato siue pleno, incarnata vulgo, quam *Dod.* de fl. cap. 28. vocat *Rolam satiuam*

tiam dilutè & pallidè nitentem. Gesnero de hortis pag. 276. Germ. Leibfarben Rosen. In Wisensteig in horto Ill. Com. Curauimus etiam ex horto Ill. E. C. Studgardiano deferendos frutices pro horti sepibus interioribus.

Rosa minor rubello flore pleno, asperis spinis armata. Camerario in horto Rosa Cinnamomea. Iac. Theod. Tab. eicon p. 3. sect. 3. p. 1015. Rosa Prouincialis minor, Klein Prouins Rosen.

Rosa vernæ non spinosa parua rubellæ florètes in horto Illustris. E. C. Gœppingæ. Camerario in horto p. 144. Rosa Cinnamomea simplex quam pro Lychnide Plinij habet Gesnerus.

Rosa rubra In horto Ill. E. C. Gœppingæ & sequenti anno in horto Admirab. Balnei. Plantino icon. p. 206. Rosa Damascena Lobelio dif. p. 618. Rosa Rosen.

Rosa alba, sequenti anno in horto Adm. Baln. Weisse Rosen.

Rosa syluestrem repentem flore planè albo, cuius folium glabrum, florentem vidi inter pagum Umbden & Bol Sept. 10. & iuxta Mirabile Balneum itinere Kirchenfi mensis Sept. 24. die Rosæ virgini dicato, & Octobris 5. qua die exhaustus puteus mirabilis, alterâ à cœpto Mirabili horto anno 1596. Vidi quoq; florenrem versus urbem Kirchen Octob. 7. Cordo in Diosc. lib. 1. cap. 124. Cynosbatos siue Cynorrhodos tertia, Rosa sylu. tertia, Erdrosen.

Rosa sylu. folio glabro, ferè glauco, cuius flos solet esse albus suffusus rubore, cum fructu Augusto & Septembri eodemq; tempore cum spongia. Hæc fortè est cuius turpis figura apud Lonicerum lib. 4. c. 62. editionis 1273. nomine Hagenbutten & Hanrosen German. & Cynosbati Diosc. Trago lib. 3. c. 19. Rosa sylu. prior Wild Heckrosen.

Rosa foliis odoratis quæ Eglentina dicitur passim in sepibus prouenit, Trago lib. 3. cap. 19. alterum Rosæ sylu.

genus, Germ. nomenclis Weinrosen/ Frawendorn/ Ma-
riendorn.

Rubus vulgaris fructu nigro pictus à Matthiolo ad Dio-
scor. lib. 4. cap. 33. ubi vires, & Lonicerum lib. 4. cap. 55.
Germ. Brombeer/ Bremen: fructu maturo Augusto, Se-
ptembri, & Octobri adhuc florens. Mense Augusto reperi
in ventriculo turdi visciuori (Troscelen vocant) in Bols-
mina mororum Rubi, à quibus pellicula interna ventri-
culi & intestina erant penè nigra reddita.

Rubus fructu cœruleo, humilior, florens Augusto, Ges-
nero de col. stirp. f. 113. Rubus humilis; Chamæbatus.
Trago hist. Germ. li. 3. c. 11. fleine Brenheck. Chamæbatus.

Rubus fructu rubello non asper, Matthiolo in Diosc. lib.
4. cap. 34. Rubus Idæus. Lonicero cap. 55. Himbeer/
ubi figura quædam parua, Matthioli melior multò, cui ac-
cedit quam Lonicerus posuit pro Bocksbeer: nec enim in
figura adhuc discrimen animaduertere potui. Rubi I-
dæi pulchrum fructum maturum Octob. 13. in Bol obtuli
Illustr. E. C.

Ribes fructu rubro cum copiosis racemis mensis Augu-
sti sine in horto Ill. E. C. Gœppingæ. Matthiolus in hist.
Germ. pingit lib. 1. ca. 45. sub hoc titulo S. Johans Treu-
ble/ Ribes vulgaris.

Ribes arborescens cum vua satis magna Studgardix in
horto Ill. E. C.

Ribes fructu dulci Studgardix in horto Ill. E. C. florens
Maio.

Ribes fructu albo Studgardix in horto Illustr. E. C. vnde
Montbelgardum transtuli.

Ribes fructu nigro florens Studgardix in horto Illustris.
E. C. Dod. hist. Lat. pempt. 6. lib. 1. cap. 9. Ribesium fructu
nigro.

Vites habent in Bol, ad ædificiorum ymbacula & in
hor-

hortis, sed paucas: Locis autem vicinis multas vt Gœp-
p ngæ, Villæ, & alibi.

Periclymenum rectum cum baccis maturis Aug. Dodo.
pingenti in fine lib. 6. hist. Gal. Caprifolij tertia species,
Heluetiis *Hundsfrischen*.

P. ricylmenum in horto Ioh. Lutz Pharmac. Kirchen-
fis. Lonicero lib. 5. cap. 266. *Geißblatt* aut *Waldgilgen*/
Specklilien / *Periclymenos* vulgò *Caprifolium*, *Matri-*
sylua.

Asclepias circa *Eichelberg* / *Lonicerus* pingit lib. 5. cap.
133. cum his nominibus *Schwalbenfraut* / Græcis *Afcle-*
pias, vulgò *Hirundinaria*, & *Vince toxicum*.

Clematis secunda latifolia quibusdam mense Augusto
cum flore & semine: Lonicero pingenti lib. 5. cap. 205.
Waldreben *lynen* / *lirnen* aut *ten*: quam plantam non bene
Latinè vocat vitim nigram & *Bryoniam nigram*. *Dodo-*
næo hist. Lat. pemp. 3. lib. 3. cap. 15. *Vitalba*.

Clematis altera cœrulea Studg. in horto Ill. E. C. quæ
Dodonæo pempt. 3. lib. 3. cap. 18. *Clematis altera*.

Clematis altera purpurea flore pleno alibi non visa nisi
Studg. in Ill. E. C. horto: Quam etiam *Montbelgardi* in
eius horto habeo. *Hedera* *Ephew*: *Matthiolo* in hist. Ger-
mân. lib. 2. c. 11. in monte *Eichelberg*. Lonicero lib. 5. cap.
259. *Eppich*. Græcè *Cissos*. Latinè *Hedera*.

Glycypheros cum fructu maturo & florens Aug. mense.
Lonicero qui lib. 5. cap. 263. pingit & vires ascribit, *je lere-*
ger je lieber / aut *Hynschfraut* / *Glycypheros dulcis*. *Dodo-*
næo hist. Gal. lib. 3. cap. 57. *Dulcamara*, *Solanum ligno-*
sum.

Conuoluulus maior florens Augusto mense. Lonicero
pingenti lib. 5. cap. 261. *groß* *Glatt* *Winden* / *Volubilis*,
Smilax. *Dod.* hist. Gal. lib. 3. cap. 52. *Smilax læuis alba ma-*
ior. *Groß* *weiß* *Glocken*.

Conuoluulus minor. Lonicero pingenti lib. 5. cap. 260. **flein Glattwinden** / Helxine cissampelos, Volubilis minor. Dodonæo hist. Gal. lib. 3. cap. 52. Smilax alba læuis minor, **flein Windenfraut**.

Conuoluulus semine anguloso. Dodonæo hist. Gal. lib. 3. cap. 53. pingenti Helxine cissampelos, Malacocissus, Volutilis media **schwarz Winde** / **mittel Winde**.

Lupulus expetitur & collectus reponitur pro mercatoribus quibusdam qui accersunt ex vrbe **Heidne** Vvirtembergica distante quatuor miliaribus, ad parandam ceruisiam: Sunt etiam pistores qui vtuntur ad panis albi præparationem. Lonicero pingenti lib. 5. cap. 262. **Hopffen** Lupus salictarius, Lupus reptitius.

Cassuta in Lupulo Sept. mense in monte Teck. Augusto in Lupulo & Vrtica prope Bol. Lonicero pingenti lib. 5. cap. 267. **Filzfraut** / **Flachsenden** / **Flachsdottern** / **Ränge**. Vulgo podagra lini, Cassutha, Cuscutha.

Cucurbita folio molli, flore albo, longo fructu, in horto Ioh. Lutz Pharm. in **Kirchen**: à Lonicero pingitur lib. 5. c. 268. Dodonæo hist. Gal. lib. 5. cap. 32. Cucurbita anguina **lange Kürbs**. Lob. obs. p. 366. & icon. Plant. p. 644. Cucurbita siue Zucha omnium maxima anguina.

Cucurbita magna tuberosa, **Groß vnd frauß Kürbs** vt habet catalogus anni sequentis horti Adm. Baln.

Cucurbita folio aspero, flore luteo, fructu omnino nigro, in horto Io. Lutz ph. in **Kirchen**. Dodonæus hist. Gal. cap. 29. lib. 5. huiusmodi Cucurbitas vocat Pepones **Türkische Cucumern**. Matth. in post. com. Lat. lib. 2. cap. 127. Cucurbita Indica.

Cucurbita folio aspero, flore luteo, florens Augusto mense, fructu non magno, ex albo ad cinereum vergente.

Cucurbita paruum genus, cuius fructus non multò maior pugno, ruber cum quibusdam maculis: Hortulanus dice-

dicebat femina esse rubra, antehac non vidi: Suspicio Colocynthidis genus: Gœppingæ in horto Ill. E. C.

Melones Gœppingæ in horto Ill. E. C. & sequenti anno in horto Admirabilis Balnei. Dodonæo hist. Gal. lib. 5. cap. 31. Cucumis Galeni & antiquorum, quibusdam Melo, German. **Melonen**. Trago lib. 2. cap. 99. Melo, Brunfelsio Tom. 3. Than. 95. Melo.

Cucumeres in **Wisensteig** in horto Ill. Comitibus & Gœppingæ in horto Illustr. E. C. & **Kirchen** in horto Io. Lutzij Pharm. & sequenti anno Baln. Admir. Lonicero pingenti lib. 5. cap. 270. Cucumis sativus **Cucumern**. Dod. hist. Gal. lib. 5. cap. 28. Melopepon Galeni. Lob. obser. pag. 363. Cucumer esculentus. Item pag. 638. Brunfelsio sativus Tom. 3. Rhap. 93.

Cucumis asininus in horto Ill. E. C. Gœppingæ. Trago lib. 2. cap. 99. Cucumer sylu. Item Matthiol. lib. 4. cap. 149. in post. com.

Lagopus, Leporinus pes. **Hasensuß**. Fuchsio hist. cap. 189. & Trago lib. 2. cap. 3. **Rasenflee**. Matthiolo lib. 4. cap. 17. & Lobelio obs. pag. 498. & icon. Pl. pag. 39. Tom. 2. Lagopus.

Oxys mense Augusto proximè fontem Admirabilem ad montem, mense Septembri prope **Kappenzagel**/ Trago pingenti lib. 1. cap. 178. **Buchampffer**/ **Saurflee**/ **Buckenslauch**/ **Gauchlin** Panis cuculi. Trifolium acetosum. Brunfelsio Tom. 3. Rhaps. 14. Trifolium acetosum. Lob. obs. p. 495. & Icon. p. 32. par. 2. Oxys Pliniana.

Triticū multiplici spica in **Kirchen** in horto Lutzij Pharm. Lob. Icon. Pl. p. 26. Triticum multiplici spica. Anguillara epist. 6. p. 97. Grau del graspo.

Zea genus quod **Ymmeren** vocant, cum candidis glumis & ruffis: vtrunq; longas habet aristas: ferunt vere: Augusto mense primū ac etiam Septembri demetunt.

Zeam quam vocant Kern/alij Dünckel Augusto mense triturbant Dod.hist.Lat.pempt.4.lib.1.cap.4. Zea vulgo Spekra, Germ. Spelz/nonnullis Dünckel.

Secale circa Gœppingam, Dodonæo pingenti hist.Lat.pempt.4.lib.1.cap.14. Rogga siue Secale. Germ. Rocken. Brunfelsio Tom.3. Rhapf. 113. Siligo (non benè) Trago lib.2.cap.24. etiam minùs benè, Siligo veterum. Lob. obs. p.15. & Plant. icon. p.28. Secale.

Hordeum minus iam collectum erat Augusto mense. Dod. pingenti hist. Lat. pempt. 4. lib. 1. cap. 4. Hordeum distichum Germ. Fueter Gersten/klein Gersten. Trago lib. 2. cap. 21. Hordeum minus. Lob. obs. p. 16. & icon. Plant. p. 29. hordeum distichon.

Triticum Indicum vulgò Turcicum, Türckisch Korn/ anno sequenti in hor. Adm. Bal. Trago lib. 2. cap. 26. Turcicum frumentum. Lob. icon. Pl. pag. 39. Milium Indicum Plinianum vel Mais occidentalium.

Astragalo Fuchsi similis, quæ etiam Montbelgardi in hor. Ill. E. C. mihi prouenit, vti spontanea circa Montbel.

Galega sylv. verna quæ pingitur in hist. gener. Lugd. An Dodonæo hist. Lat. pempt. 4. lib. 3. cap. 10. Arachus latifolius quem ait plerofq; Eruum Venetum vocare, quamuis non sit Erui species.

Medicam vidi in Kirchen mense Septembri in horto D. Ioh. Lutzij: Ex quo perijt in horto Ill. E. C. Montbelgardi ante multos annos non videram: pro ea malè apud Lonicerum lib. 5. cap. 331. editionis 1581. posita figura Laburni, bonam habet Dod. hist. Lat. pempt. 4. lib. 4. cap. 19.

Medica sylv. lutea in monte Eichelberg florens Septembri mense.

Melilotus vulgaris flore luteo florens Augusto, Septembri & Octobri, Lobelio obs. pag. 501. & icon. Plant. p. 43. pac. 2. Melilotus Germ. Brunfelsio Tom. 3. Rhap. 14.

Trifo-

Trifolium, Melilotos maior. Matth. hist. Germ. lib. 3. cap. 45. **Gemeiner oder grosser Steinflce** / Lotus vrbana, Melilotus falso dicta.

Melilotus vulgaris flore albo florens Augusto, Septembri, & Octobri passim, etiam in cœmiterio: Frequens valde & penè sola Marbaci Vvirtemberg, ad Neccarum, vbi aliquando limites Romanorum.

Lotus sativa in **Kirchen** in horto Ioh. Lutz Pharm. & sequenti anno in horto Adm. Bal. **Sibengezeit**. Trago lib. 2. cap. 2. Trifolium Diosc. Lob. obs. p. 500. & icon. Pl. p. 41. par. 2. Lotus hortorum odora.

Trifolium vulgare purpureum florens Augusto, Sept. & Octob. Lob. obs. p. 493. & icon. Pl. p. 29. par. 2. Trifolium pratense. Brunfelsio Tom. 3. Rhap. 14. Trifolium maius.

Trifolium album florens Augusto, Sept. & Octob. mensibus. Fuchsio hist. cap. 314. & icon. pag. 472. ac Brunfelsio Tom. 3. Rhap. 14. Trifolium album. Matth. in Diosc. lib. 3. cap. 106. Trifolium pratense.

Trifolium luteum mas flore minore semen ferens, florens Augusto, Sept. & Octobri mensibus Brunfels. Tom. 3. Rhap. 14. Melilotus minor. Trago lib. 2. cap. 3. Meliloti exiguæ species prima, vel Melilotus 6.

Trifolium luteum foemina maiore flore & speciosiore sterilis, florens Augusto, Septembri, & Octobri. Thalyo in Harcynia p. 124. Trifolium alterum Lupulinum, & vulgo Lupulus syluaticus.

Vicia sativa florens Augusto, Dodonæus de Frum. cap. 52. picturam exhibet bonam, reiecta Aphaces Fuchsii, quam prius in hist. Gallica habebat: Viciam Varronis vocat, Trago sine figura lib. 2. c. 16. **Wicken. Koswicken/zam vnd Feldwicken** / & minùs benè Eruum.

Vicia minima cum singularibus siliquis breuibus, glabris ex longis pediculis, cuius descriptionem & figuram,

Deo fauente, dabimus in historia nostra generali.

Apios Fuchsi, quæ Lonicero lib. 5. cap. 332. *Erdnuß* aut *Sembrod*. Græcis Apios, Chamæbalanus. Ei autem cui cognita Apios satis apparet, quantum discrimen? quâ contrariæ facultates? Dod. hist. Lat. pempt. 4. lib. 3. Terræ glandes *Acker Eichel/Erdfengen*.

Lathyrus siliqua hirsuta, flore cœruleo, penè violaceo, in agris cum femine etiam maturo Augusto mense.

Lathyrus lutea in *Eichelberg* & prope Bol Aug. mense cum siliquis.

Vicia species flore luteo, folio conuoluuli minoris, quæ *Anguillaræ* epist. 11. p. 183. non bene dicitur Pitine Theophrasti, vt aliquando me docuit Præceptor meus Gesnerus. Dodon. hist. Lat. pempt. 4. lib. 3. cap. 12. *apios*, Aphace Diosc. Plinio ac Galeno. Iac. Theod. Tabern. par 2. sect. 11. *Elatine* tertia.

Melilotus Fuchsi, vnser *Frauen Schlüssel* florens Aug. Trago pingenti lib. 2. cap. 3. *Edeler Steinflee*.

Meliloti Fuchsi species elatior.

Vulneraria rustica ad *Eichelberg* & in monte *Teck*.

Fœnum græcum sequenti anno in horto Admir. Balnei. Matthiolo hist. Germ. lib. 2. cap. 14. *Bockshorn* Fœnum græcum.

Galega in *Kirchen* in horto Io. Lutz Pharmac. Dodon. hist. Lat. pempt. 4. lib. 3. depingit, & vires addit dicens Italis *Galegam* & *Rutam Caprariam*, Fracastorio *Herbam Gallicam* appellari.

Fabæ minores albæ in agris Augusto & Septembri in horto Illustr. Comit. in *Wisensteig*. Maiores fabas pingit *Tragus* lib. 2. cap. 14. & vocat *Teutschbonen*.

Fabæ maiores *Grosse Bonen* sequenti anno in horto Adm. Baln. Matthiolo hist. Germ. lib. 2. c. 25. *welsche Bonen* aut *Steigfaseln/Smilax hortensis*.

Lupini : Weiß Lupinen anno sequenti in horto Admir. Baln. Matthiolo. in hist. German. lib. 2. cap. 27. **Feigbonen** Lupini.

Rodisch Violen in Cat. pl. horti Admir. Baln. anni sequentis, intelligo Lupinos luteos, quos quidam vocant **Spanisch Violen** : quibus abundant Studg. in horto Ill. E. C. & nos etiam Montbelgardi habemus.

Pisa alba. Lonicero pingenti lib. 5. cap. 350. **Klein oder Felderbisß** Latinis Pisum. Trago lib. 2. cap. 9. Pisa agrestia.

Pisa maiora alba in **Wisensteig** in horto Ill. Comit. & seq. anno in horto Bal. Adm. Lonicero cap. 324. lib. 5. pingenti **Groß oder Klosterbisß**. Trago lib. 2. ca. 9. Cicerarietinum quod vulgo Pisum.

Pisa sine cortice duriore in horto loh. Lutz ph. in **Kirchen**.

Pisa maiora variegata, in Bol & sequenti anno in horto Ad. Baln. Trago pingenti lib. 2. cap. 11. Phaseoli **Fäseln**/ hæc nomina non placent, nec etiam Lonicerus lib. 5. cap. 354. ponens consimilem figuram sub hac inscriptione **Klein Fäseln**/ Dolichos.

Vicia maxima syluatica in mōte Teck, & prope Bol cum flore & siliquis in sepibus Augusto mense. Inter **Wil pagum** & **Basilæam** cum siliquis Nouembri, ad Pisum syluestre accedit : an aliquis descripserit nō dum mihi constat. Ante 30. annos mihi etiam obseruata circa Tigurum : verum plura in historia nostra generali.

Vicia sepium siue dumetorum perennis passim, & in monte Teck florens Octobri : Hanc pingit Tragus lib. 2. cap. 16. nomine **Wicken** & **Viciæ**. Tabern. iconum par. 2. sect. 4. Cracca maior, **Groß wild Wicken**. Eidem in hist. p. 216. Cracca maior. *ἀράνη*, **Vicia**. Quam benè distinguat viciarum nomina, iudicant lectores.

Vicia multiflora, florens Septembri mense in **Eichels**

berg: cum siliquis, non longè à Bol Augusto. Trago lib. 2. cap. 16. *Erweiß die fünffte Wick* Aphace Diosc. In Latinis vicia sylu. altera. Iac. Theod. Iconum. p. 2. sect. 4. p. 506. **Aracus Vogelswicken.**

Vicia parua cum pluribus siliquis ex vno pediculo mense Augusto, Dodonæo pingenti in frum. cap. 67. Craccæ alterum genus. Iac. Theod. Tabern. eicon. par. 2. sect. 4. p. 517. **Klein wild Wicken.**

Auena alba & nigra. Dod. hist. Lat. pempt. 4. lib. 1. (vbi figura) *Auena* ^{Bpju}, Germ. **Habern.** Trago lib. 2. cap. 27. *Auena satiuua & prima* Lobelio obs. p. 19. & icon. Pl. p. 31. *Auena nostra.* Quæ autem nigrior, dicitur Cæsalpino lib. 4. cap. 47. *Aulua sylu. nigra.*

Panicum semine nondum maturo Augusto. Matthiolo lib. 2. cap. 15. hist. German. (vbi figura) **Fenich oder Fuchschwanz** Panicum. Dodon. hist. Lat. pempt. 4. lib. 1. cap. 25. *Panicum, Mel frugum* Germ. **Heidelsfennich.** Trago lib. 2. cap. 31. *Milium agreste seu exiguum.* Lob. obs. p. 24. Icon. Plant. p. 41. **Panicum.**

Panicum sylu. aliud Dalechampio in hist. gen. Lug. lib. 4. cap. 19.

Panicum sylu. spica diuulsa locis humidis proueniens mense Augusto cum spica & feminibus maturis. Matthi. in hist. Germ. lib. 2. cap. 10. (vbi figura) **Wilder Fenich** Panicum syl. In hist. gen. Lugd. l. 4. c. 19. *Panicum sylu.* Matth.

Holcus siue *Hordeum murinum.* Trago lib. 2. cap. 35. *Lolium tertium.* Dodo. hist. Lat. pempt. 4. lib. 3. cap. 4. *Hordeum aut triticum marinum.* Lob. obs. p. 18. icon. Pl. p. 30. *Hordeum spontaneum spurium,* *Holcus* Plin. Anguil.

Phœnix herba. Dod. pingenti hist. pempt. 4. l. 3. c. 4. *Phœnix* siue *Lolium murinum.* Trago l. 2. c. 35. *Lolium quartū.* Matthiolo l. 4. c. 39. *Phœnix, Lolium murinū.* Lob. obs. 21. icon. Pl. p. 34. *Hordeum murinum, vel Lolium rubrum.*

Lolium

Lolium semine maturo Augusto. Dod. pingenti hist. Lat. pemp. 4. lib. 3. cap. 1. *Lolium*. Matthiolo lib. 2. cap. 93. *Lolium*. Lobel. obs. p. 21. & icon. Pl. p. 35. *Lolium & triticum temulentum*.

Gramen nodosaradice. Lob. Adu. p. 21. *Gramen bulbosum nodosum*. Item icon. Pl. p. 23.

Gramen lanatum siue molle florens. In histor. Gen. pl. Lugd. lib. 4. cap. 30. *Gramen lanatum* Dalechampij.

Gramen cristatum Raingrasß fratri Casparo Bauhino in phylopinace lib. 1. sect. 1. vbi pag. 5. describit *Gramen penatum*. Obseruauit etiam in valle Griesbachiana & aliis locis.

Gramen cum cauda muris florens Augusto mense. Dod. pingenti in hist. Latin. pemp. 4. lib. 4. cap. 3. *Gramen pratense*. 7.

Festucago inter *Auenam* Plantino icon. pag. 2. *Segetum* *gramen panicula speciosa latiore* Teut. pag. 2.

Graminis genus cum calamis tenuibus, hirsutis & locustis paruulis, in pratis.

Gramen cum tenuibus calamis in pratis spica sparsa & multifariam diuisa cum minimis locustis. An Dod. histor. Lat. pempt. 4. lib. 4. cap. 3. *Gramen pratense*. 3.

Gramen cuius culmus diuiditur in fatis crassas & longas spicas, veluti per squammas dispositas quæ in aristas desinunt, Hist. gen. pl. Lug. lib. 4. cap. 30. *Gramen murorum* Dalechampij.

Gramen quoddam in dumetis, culmis iuxta articulos nonnihil hirsutis uti & foliorum principiis mollibus. Spica palmum ferè longa, quæ alternatim ad nouem paruas spicas habet fatis longè ab inuicem separatas, quæ constant 9. vel 11. granis in aristas desinentibus.

Luzula semine nigro. Lob. icon. Plantini pag. 16. Anguil. epist. 11. p. 179. *Combretum* Plinij. Hist. pl. Lugd. lib. 4. cap.

30. Gramen nemorum Dalechampij. In historia nostra generali aliquot species trademus obseruatas in montibus circa acidulas Griesbachianas.

Gramen arundinaceum enode in monte *Eichelberg*. *Trago* lib. 2. cap. 41. Scirpi primum genus. Plantinus in iconibus figuram habet p. II. nomine Graminis palustris maioris, quæ satis commodè respondet nostro gramini, licet descriptio Lobelij quæ est in hist. Belgica p. 13. non videatur benè conuenire. Possset etiam figura Plantini cui p. 6. titulus, Gramen tomentosum & acerosum: verùm descriptio quæ est in hist. Belgica Lobelij hist. p. 8. planè differre videtur.

Gramen paruum iunceum cinereum reperi in rupibus & muris arcis *Teck* Octobris fine, ita firmiter hærens, vt vix euellere possem, radices tenues capillares nigricantes, cohærentibus simul multis plantis, vt in gramine bulboso *Delcihompj*: Similia verò sunt folia *Spartio* paruo apud Plantinum in icon. p. 90. Non esse annuam satis apparet ex vestigiis antiquorum foliorum, longitudinis sex vel septem digitorum, quædam etiã breuiora iunci modo rotunda tenuia, cinerei ferè coloris: restabant calami valde tenues dodrantaes & pedales, cum vestigiis paruæ spicæ: An priùs viderim non recordor, nec etiam hactenus reperi. Potest quidem exprimi icone in hist. Gener. lib. 4. cap. 30. cui titulus Gramen exile: quod à Lobelio eo nomine exhibitum obs. p. 9. & Plantino iconum p. 7.

Gramen longissimis triangularibus caulibus in sepibus non longè à *Bol*, in pago dicto *Sinnigen*: Caules vel calami si ita liceat vocare, triangulares trium cubitorum, tenues spica non maiore articulo primo, in qua semina matura erant Augusto mense, in breuibus glumis, compressa, oblonga, ruffa: folia longitudinis pedalis, latiora quàm caules, non angulosa sed plana.

Gramen aquaticum cum longa spica diuisa florens Augusto. An Trago lib. 2. ca. 39. Gramen anatum & Lob. icon. Plan. p. 12. Gramen aquis innatans.

Gramen repens & in aquam se extendens : Huius folia mollia & lenia, spica duos digitos longa, tenuis, caudæ muris similis. Simile hoc gramen, Gramini meo nodoso cuius descriptionem frater Casparus posuit in suo phyllopinace lib. 1. sect. 1. p. 21. pro Gramine 98.

Gramen nigroluteum. Lob. Pl. icon. pag. 10. Gramen spicatum foliis Betonicæ Garyophyllatæ Hist. gen. pl. Lug. Gramen nigrum.

Gramen triangulum aquaticum florens Augusto mense, cum quo Plantini figura icon. p. 19. cui titulus gramen palustre Cyperoides conuenit. An Thalia p. 54. Gramen iunceum triquetrum.

Iuncus minimus antehac non visus quem curabo depingendum.

Iuncus clauatus. Lob. obs. p. 44. icon. Pl. 86. Iuncus aquaticus minor capitulis Equiseti. Hist. gen. Lug. lib. 9. cap. 3. Iuncus clauatus Dalechampij.

Iuncus foliaceus semine triangulo.

Graminis genus, Holostium Matthiolo lib. 4. cap. 10. in Diosc. Plant. icon. p. 18. Holostium Matthioli.

Iuncus tenuis glaucus paniculâ sparsa. An Dod. hist. Lat. pempt. 4. lib. 5. cap. 29. Iuncus læuis.

Iuncus viridis multâ farctus medullâ, pannicula sparsa ad Matthioli iuncum accedere videtur, quem exhibet li. 4. cap. 47. in Diosc.

Typha in fossis Gœppingensibus. Dod. pingenti in hist. Lat. pempt. 4. lib. 4. cap. 28. Typha palustris, Germ. Narrensolben & Eißknospen.

Sperganium quibusdam, in Kirchen/ & in horto Ill. E. C. Dodonæo pingenti. histor. Lat. pempt. 4. lib. 5. cap. 26.

Platanaria siue Boutomon, plerique Nietgras nominant. Matthiolus hanc vel huic omnino similem pro Sparganio depingit, verum descriptio repugnat.

Asphodelus luteus in Kirchen in horto Ioh. Lutz Phar. Studg. in horto Ill. E. C. florens Maio & sequenti anno in horto adm. Baln. Dod. pingenti hist. Lat. lib. 2. cap. 10. *Asphodelus luteus*.

Asphodelus fistulosus Studg. in horto Il. E. C. flores Maio, Dod. hist. Lat. pempt. 2. lib. 2. cap. 9. *Asphodelus minor*.

Asphodelus albus Stud. in horto Il. E. C. quò adferendum curauit Monspelio. Dod. hist. Lat. pempt. 2. lib. 2. c. 9.

Phalangium flore maiore abundat Studg. in horto Ill. E. C. florens Maio, & sequenti anno in horto adm. Baln. Bergsilgen. Dod. pingenti in hist. Lat. pempt. 1. lib. 4. cap. 22. *Phalangium* non ramosum.

Liriasphodelus maior Gœppingæ in horto Ill. E. C. & in Kirchen in horto Ioh. Lutz. Dod. pingenti hist. Lat. pempt. 2. c. 7. *Lilium* non bulbosum obsoleto colore rubens.

Liriasphodelus luteus in Wisensteig in horto Com. Stud. in horto Ill. E. C. Dod. pingenti hist. Lat. pempt. 2. lib. 2. ca. 7. *Lilium* non bulbosum, *Hemerocallis*.

Iris violacea in Kirchen in horto Io. Lutz Pharmac. & in Wisensteig in horto Il. Com. Hüffel Schwertel oder Violwurz. Dod. pingenti hist. Lat. pempt. 2. lib. 3. c. 1. *Iris*, *Blaw* / *Gilgen* / *Blawe Schwertel* / *Himmel Schwertel*.

Iris cœrulea, videtur maior purpurea, & minus vulgaris Studg. in horto. Il. E. C. florens Maio.

Iris alba in Wisensteig in horto Il. Com. & Gœppingæ in horto Il. E. C. Dod. hist. Lat. pempt. 2. l. 3. c. 1. *Iris* flore candido Ger. *Weiß Violwurz*. Stud. in horto Il. E. C. flores.

Iris graminea in Wisensteig in horto Il. Com. & Kirchen in hor. Io. Lutz ph. Dod. hist. Lat. pempt. 2. l. 3. c. 3. *Chamæiris*.

Iris angustifolia in Wisensteig in horto Il. Com. & Kir-

chen in horto Joh. Lutz pharm. Studg. in horto Illust. E. C. florens Maio.

Iris albida & obsoleti coloris minor Studg. in horto Ill. E. C. florens Maio.

Iris minor Studg. in horto Ill. E. C. Dod. pingenti hist. Lat. pempt. 2. lib. 3. cap. 1. *Iris minor*.

Iridum varie species Studg. sunt, translatae sequenti anno ex horto Ill. E. C.

Iris palustris lutea in horto quodam vicini pagi Blenzspach Studg. in Ill. E. C. horto florens Maio. Trago pingenti 1. 2. c. 49. Geel Wasserlilien oder Schwertel/Drackewurz. Xyris nō Acorus. Lob. obs. p. 31. & Pl. icon. p. 58. Acorus nostras palustris. Dod. hist. Gal. 1. 1. c. 35. *Iris lutea*.

Calamus aromaticus vulgò dictus, Matthioli in Diosc. lib. 1, cap. 2. Acorus, ibi pictura: in postremis commētariis melior, olim falsa, ibidem vires. Germ. Rasmus. Joh. Lutz Pharm. in Kirchen habet in horto, condit saccharo radices, reponit etiam folia exsiccata, quibus Dominus Ranzius dicit se vti in vinis medicatis & ad fetus. Est etiam in horto Gœppingenſi Illust. E. C. Matthiolo in Diosc. lib. 1, cap. 2, Clusio in Panno. & Lob. pag. 30, obs. Acorus.

Iris bulbosa cœrulea Studg. in horto Ill. E. C. & sequenti anno in horto adm. Dodo. pingenti hist. lib. 2, cap. 14, *Iris bulbosa*, fortè Hierobulbus Apulei.

Gladiolus Germ. Studgardiae in horto Illust. E. C. Cordo hist. lib. 1, cap. 32, Victoralis foemina vel Gladiolus syluestris.

Gladiolus Italicus Studg. in horto Ill. E. C. Matthiolo in Diosc. lib. 4, cap. 20, Lob. obs. p. 52, & Pl. icon. p. 99, Gladiolus Italicus binis florum ordinibus.

Gladiolus flore albo Stud. in horto Ill. E. C. antehac nō visus.

(Lilium, Rosa Junonis.

Lilium, Trago pingenti lib. 2, cap. 85, Weiß Gilgen/Li-

Lilium croceum cum bulbis in caule in *Kirchen* in horto Ioh. Lutz, Studg. in horto Ill. E. C. hist. Lat. pempt. 2. lib. 2. cap. 2. pingenti, *Lilium purpureum* tertium.

Lilium Martagon in monte Teccensi, sequenti anno in horto Adm. Baln. *Goldwurß*.

Corona Imperialis, *Rönigsfron*/ sequenti anno in horto admirab. Baln. Lob. obs. p. 86. & icon. Pl. p. 171. *Lilium* siue corona imperialis.

Colchicum florens August. Dod. pingenti hist. pempt. 6. lib. 4. cap. 24. *Colchicum* Germ. *Zeitlosen*.

Porrum sectiuum quibusdam in *Wisensteig* in horto Ill. Com. & Gœppingæ in horto Ill. E. C. Dod. pingenti hist. Lat. pempt. 5. l. 3. c. 18. *Schænoprassum* Germ. *Schmitlauch* & *Brislauch*. Trago l. 2. cap. 67. *Porrum sectiuum*. Lob. obs. p. 77. & icon. Pl. p. 154. *Schoemprassum*.

Cepæ ascalonitides pulchræ hyemem perferentes Gœppingæ in horto Ill. E. C.

Cepæ in horto Illust. Comitum in *Wisensteig* & sequenti anno in horto admir. Baln. Trago lib. 2. cap. 64. *Zwiblen*. Lob. obs. p. 74. & icon. Pl. p. 150. *Cepa*.

Allium petraeum in *Kirchen* in horto Ioh. Lutz.

Brassica capitata in agris. Dod. pingenti hist. Lat. pempt. 5. lib. 1. cap. 6. *Brassica capitata* alba, nonnullis *Brassica imperialis*, Germ. *Rappesfraut*. *Brassicam capitatam* albam ostendit mihi D. Doctor Rentzius mense Octobri, in qua erant ad 50. capita parua, magnitudinis ouorum: similem aliam ibidem vidi, sed non tanto numero: Recordor mihi etiam demonstratas eiusmodi *Brassicas* cum multis capitibus in *Alsatia* in *Hartenschwiler* apud Nobilem virum Dominum Ioh. Iacobum Vvaldner à *Freudstein* compatrem. Hortulanus Gœppingensis dicebat etiam se eandem habere. Hanc vt raram curauimus hic depingendam.

Brassica

Brassica multiflora German. Blumföhl. Gœppingæ & Studg. in horto Ill. E. C. & in *Wisensteig* in horto Il. Com. anno sequenti in horto adm. Baln. Dod. pingenti in hist. Lat. pempt. 5. l. 1. c. 7. *Brassica cauliflora*: nonnulli Cypriam *brassicam* vocitant Italis, *Cauliflore*, cum Plinij *Pompeiana* lib. 11. cap. 8. conuenire videtur.

Brassica rugosa Sabaudica, Gœppingæ in horto Il. E. C. & in *Wisensteig* in horto Ill. Comit. Dod. pingenti hist. Lat. pempt. 5. lib. 1. cap. 3. *Brassica Sabaudica*, inter *Lacuturres capitatas* non temerè numerari potest.

Brassica Laciniata rubra Gœppingæ in horto Ill. E. C. & in horto Ill. Com. in *Wisensteig*. Dodon. pingenti hist. pempt. 5. lib. 1. cap. 7. *Brassica vulgaris* 6.

Brassica thyrsoïdes *Federföhl* / in horto Ioh. Lutz pharm. Kirchenf. & sequenti anno in horto adm. Baln. Historiæ gen. Lugd. de pl. lib. 5. cap. 1. *Brassica Asparagoïdes* Dalechampi.

Wersichföhl in horto Baln. adm. sequenti anno.

Brassica crispa in horto Ill. Com. in *Wisensteig*. Dodon. pingenti in hist. Lat. pempt. 5. lib. 1. cap. 7. *Brassica crispa* Germ. *frauß Köhl*.

Brassica cum rapa siue *Caulorapum* in horto Ill. Com. in *Wisensteig*. Dod. pingenti hist. Lat. pempt. 5. lib. 1. cap. 7. *Brassica caule Rapum gerens*, *Rapæcaulis* vulgò. *Lob. icon. Pl. pag. 246.* *Rapa Brassica peregrina caule rapum gerens.*

Rape in *Wisensteig* in horto Ill. Com. Trago pingenti lib. 2. cap. 61. *Ruben/Rapum*. *Lob. icon. Pl. p. 107.* *Orbiculatum seu turbinatum rapum maius.*

Rapa longa depicta in Matthiolo in Diosc. lib. 2. c. 104. Primùm vidi Gœppingæ allatas Vlmâ venales: parte superiore rubebant mense Augusto. Mense Octobri vidi etiam in Bol, pueri attulerant vendendas ex *Willa* vrbe, nō

omnes

omnes rubebant vt priores. Octobris fine nactus sum Gœppingâ ex horto Ill. E. C. longitudinis cubidi & femis, ad palmum rubentes, quam partem dicunt supra terram extare.

Raphanum nigrum attulit mihi Hortulanus Illust. E. C. ex horto Gœpping. duplicem, vnum paruum qualem aliquando vidi Argentinâ missum, & qui Montbelgardi etiam prouenit in horto Ill. E. C. magnus crassus est. Viderentur diligentius non indagati duo genera, verum tempus sationis tantum differentiam facit in radicis forma: vterq; mense Octobri datus, anno sequenti in horto admir. Baln. roste *Kettich*. Gesnero de hortis f. 275. Raphanus cortice nigricante. Lobelio icon. Plantini p. 202. Raphanus 'niger.

Raphanus crassus albus radice extra terram non protuberante, medio Octobri Gœppingâ allatus ex horto Ill. E. C. sequenti anno in horto adm. Baln. Tragus pingit lib. 2. cap. 62. *Kettich* / Raphanus. Dod. hist. Lat. pemp. 5. lib. 3. cap. 5. Raphanis siue radícula fatiua Germ. *Kettich*.

Raphanus radice extra terram eminente purpureus, Studg. in horto Ill. E. C. & Montbelg.

Rapistrum flore luteo, florens Augusto, Septemb. & Octobri. Dod. hist. Lat. pemp. 5. lib. 3. cap. 3. Rapistrum nonnullis Sinapi sylv. Germ. *Hederich*.

Rapistrum flore subcoeruleo florens Augusto, cum siliquis Septembri, & Octobri, Lob. icon. Pl. p. 199. Rapistrum flore albo Erucae foliis. Trago lib. 1. cap. 32. Sinapi agreste tertium.

Raphanus sylv. in Bol, & sequenti anno in horto admir. Baln. Trago pingenti lib. 2. cap. 63. *Weerrettich* / Armo-
racia. Lob. icon. Pl. p. 330. Raphanus rusticanus.

Lepidum folio Laurino siue Pauli in horto Ill. Com. in
Wisens

Wisensteig. Trago pingenti lib. 1. cap. 28. *Lepidion*, *Pfefferkraut*/*Senffkraut*. Brunfels. tom. 3. Rhaps. 46. *Piperitis*. Lob. obs. p. 172. & icon. Pl. p. 318. *Raphanus sylu. officinarum*, *Lepidium Aeginetæ*.

Lunaria maior in horto Il. Com. in **Wisensteig** & **Gœppingæ** in horto Illust. E. C. semine maturo Augusto. Et sequenti anno in horto adm. Baln. **Silberblumen**. Dod. hist. Gal. lib. 2. cap. 6. *Viola latifolia*. Lob. obs. p. 174. & icon. p. 322. *Lunaria Græca*, *Bulbomac*.

Hesperis in horto Ill. Com. in **Wisensteig** & **Gœppingæ** in horto Ill. E. C. florens Augusto, anno sequenti in horto adm. Fontis. Trago pingenti lib. 1. cap. 194. **Winter Violten**/**grosse Violten**. Hermolao Barbaro *Persica* & *Parthica*, peregrina viola. Fuchsio icon. p. 257. *Leucoium album* & *purpureum*. Lobel. obs. p. 175. & icon. Pl. p. 223. *Viola matronalis* siue *Damascena*.

Leucoium luteum flore simplici in Bol, & sequenti anno in horto adm. Baln. Trago pingenti lib. 1. c. 191. **Geel Violten**. Lob. icon. Pl. p. 330. *Leucoium luteum*, **Keiri**.

Leucoium flore pleno luteo in horto Ill. E. C. **Gœppingæ**. Lob. icon. Plan. pag. 331. *Leucoium* siue **Keiri** duplici flore.

Leucoia hyberna, **Winter Violten** sequenti anno in horto adm. fontis, vnum genus flore albo.

Myagrum quibusdam alterum, siliqua longa, florens Septembri propè **Eichelberg** & circa Bol florens August. inter segetes, vti etiam Gaspar Bauhinus obseruauit, circa **Gœppingam**: Lobelio *Myagrum* alterum. Thlaphi effigie & icon. Plantini p. 225. *Cameline*, *Myagrum* alterum.

Myagrum semine maturo Augusto, Trago pingenti lib. 2. cap. 28. **Flachsdotter**. *Sesami* species.

Barbarea Dod. pingenti pempt. 5. lib. 4. cap. 20. *Barbarea*, Germ. **S. Barbarenkraut**. Trago lib. 1. cap. 32. *Herba* S. Bar-

S.Barbaræ & Sinapi agreste s. Lob. obs. p. 104, & icon. Pl. p. 207. Barbarea siue Pseudobunias.

Sophia quorundam, in suburbio vrbis Kirchen. Trago pingenti lib. 1. cap. 111. *Wurmkraut/Welsamen/Scirphiû* Germanicum Lob. obs. p. 426, Iconum Pl. p. 736. *Sophia chirurgorum*.

Eruca sativa in *Wisensteig* in horto Illustr. Com. Apud Tragum in hist. Germ. per Sebitzium edita *Eruca maior* *Groß Rancfen/Mirror* pro consueta alioqui diligentia, nõ posuisse certum discrimen inter *Erucam satiuam* & *Sinapi album*, de quibus copiosius in nostra historia. Lob. obs. p. 101. & icon. Pl. p. 204. *Eruca sativa*.

Verbenaca supina Fuchsi flore luteo, Trago lib. 1. cap. 32, pingenti *Eisenkraut das Weiblein*: non vult *verbenæ* speciem, sed *Sinapi* ac potius *Erysimum*. Ego etiam malim ad *Sinapi* vel *Irionem* referre quàm ad *Verbenam*. *Brunfelsio Hierobotane* foemina. Lob. in Adu. p. 69. *Irio* siue *Erysimum Diosc.* & icon. Pl. p. 206.

Verbenaca: Trago pingenti lib. 1. cap. 69. *Verbena, Eisenkraut/Eisenth.* *Brunfel.* tom. 1. *Rhaph.* 18. *Verbena* macula. *Matthiolo* lib. 4. c. 55. in *Diosc.* *Verbenaca*. Lob. obs. p. 289. *Verbena Diosc.* & icon. Pl. p. 534. *Communis Verbena* & *sacra vecta*.

Reseda lutea ad fluuium *Fils* prope *Goëppingam* & in *Kirchen*. *Gesn.* de hortis p. 266. *Reseda* quam *Selamoides* maius *Ghinus* vocabat. Lob. obs. p. 110. & icon. p. 222. *Reseda maxima* *perperam* *Pycnomon Anguillaræ*.

Lutea floreus Augusto inter *Bol* & *Goëppingam* & in *Kirchen*. Trago qui depingit lib. 1. c. 114. *Draut* aut *Sterckkraut/Streichkraut* *Antirchinon*. *Matthiolo* in *Diosc.* lib. 2. cap. 157. *Pseudostruthium*. Lob. obs. p. 190, & icon. Pl. p. 357. *Luteola*.

Nasturtium aquaticum florés Augusto, Trago pingenti

lib. 1, cap. 24, Brunnfres. Lobelio obs. p. 105. & icon. Pl. p. 209, Crateuæ Sion Erucafolium.

Nasturtium aquaticum alterum ad fontem Rappenzas-
gel/ quod in historia mea generali vocabitur Sifymbrium
Cardamine flore maiore: Frater Casparus Bauhinus in
Philop. p. 158, li. 3, sect. 2, refert ad Sion vulgare Matthioli
& Lobelij in obs. p. 106.

Nasturtium in horto Comitis in Wisensteig & sequenti
anno in horto adm. baln. Trago pingenti lib. 1, c. 26, Gar-
tenfres/ Cardamon, Nasturtium. Brunfel. tom. 2. Rhaps.
20. Lob. obs. 107. Nasturtium & icon. Pl. pag. 212. Carda-
mon, Nasturtium hortense.

Thlaspi lata filiqua, florens Septembri in agris circa Bol
& Teck. Hoc videtur Tragi lib. 1, cap. 27. Leuchel & Thla-
spi secundum.

Thlaspi minus, aliis Alysson flore luteolo, albescen-
tum marcessit, florens adhuc Septembri prope Eichels-
berg/ In horto Il. Com. in Wisensteig sponte. Historiæ ge-
ner. Lug. l. 10, c. 26. Alyssum minus Dalechampij.

Thlaspi Creticum, sequ. anno in horto adm. baln.

Piper Siliquastrum, Indianischer Pfeffer/ sequenti anno
in horto adm. baln. Fuchsi hist. cap. 280, icon. p. 8. Capsi-
cum Trago l. 2. c. 148.

Siliquastrum. Lob. obs. p. 172. Capsium, Piper Indicum.
Icon. p. 316. Capsicum Actuarij siue Caninum Zinziber.

Piper siliquastrum minus, quod etiã vidi Basileæ in horto
cultissimo D. Doctoris Foelicis Plateri: Argentinæ apud A-
romatarios magnos saccos plenos. Mirum in Rebuspub.
benè constitutis permitti vt periculosum hoc Piper mis-
ceatur cum aromatibus, magnâ imposturâ castigatione
digna, & detrimento generis humani, Lob. dicitur obs. p.
172. Capsicum breuioribus filiquis. Clusio in suis notis in
Monardem p. 73. Capsicum Brasilianum.

Lysimachia filiquosa hirsuta flore magno purpureo florens Augusto: fortè Trago lib. 1. cap. 59. Braun Weidereich/ *Lysimachia* & *Salicaria* altera.

Lysimachia filiquosa folio hirsuto, flosculo paruo, florens & semine maturo Augusto: Eadem folio penè glabro, flosculo cœruleo.

Lysimachia purpurea spicata.

Noli me tangerè florens Aug. Trago l. 1, c. 63. Mercurialis tertia species *Springkraut* & cap. 100. *Efula* syl. *Lobel.* in *Aduer.* p. 135. *Perficaria filiquosa* siue *Noli me tangere* & *obs.* p. 171. *Icon. Plantini* p. 318.

Perficaria maculosa flore rubro & albo, florens Augusto mense & folio non maculato, flore rubro. Trago ping. lib. 1, cap. 29, *Rassel Flöckkraut/ Muckenkraut/ Wasserpfeffer/ Pfawenkraut/ Pfawenspiegel/ Perficaria, Motybdena, Maculata, Plumbago. Brunfels. tom. 2, Rhaps. 3, Lobel. obs.* p. 170. *Perficaria mitis.* Item *icon. Pl.* p. 315.

Hydropiper inter *Zel* & fontem *Rappenzegel/ Brunfel.* tom. 2, *Rhaps. 3, Pulicaria mas. Lob. obs.* p. 170, & *icon. Pl.* p. 315, *Hydropiper, Perficaria, Hydropiper.*

Potamogeton angustiori folio in *Kirchensü* palustribus. *Cordo hist.* l. 2, c. 103, *Phyllitis lacustris. Dod. pemp.* 4. l. 5. c. 2. *Potamogeton. Lob. icon. Pl.* p. 107, *Potamogeton siue stachitis Fontinalis & spicata.*

Rhabarbarum montium, *Lapathum* rotundo folio in horto *Ill. E. C. Gœppingæ.* *Gesnero de hortis in appendice* p. 293, *Lapathum rotundum, aliquibus Rhabarbarü. Lob. obs.* p. 152, & *icon.* p. 287. *Hippolapathum rotundifolium & pseudo Rha. recentiorum.*

Lapathum maius in *Kirchen* in horto *Ioh. Lutz pharm.* *Dodon. pingenti hist. Lat. pempt.* 5. lib. 1. cap. 25. *Lapathum satium.* Item *Hippolapathum siue Rhabarbarum monachorum. Dodo. distinguit, Ego nondum noui discrimen,*

Trago lib. 1. cap. 104. *Rumex hortensis* vel. 2.

Lapathum acutum siue *oxylapathum* semine maturo & florens Augusto. Dod. hist. Lat. pempt. 5. lib. 1. cap. 25. *Lapathum sylv.* siue *Oxylapathum Mengelwurk/ Streiffwurk/ Grindwurk/ Zitterwurk*. Trago lib. 1, cap. 104. *Lapathum acutum*. Lobel. obs. p. 150. & icon. Pl. 284.

Lapathum rotundiore folio florens. Dod. hist. Gal lib. 5. cap. 9. *Lapathi* tertia species vel *Lapathum sylv.* Lob. icon. Pl. p. 285 *Lapathum* folio minus acuto.

Lapathi angustifolium ferè crispum.

Oxalis. Dod. pingenti hist. Lat. pemp. 5. lib. 1, cap. 25. *Oxalis* vulgò *Acetosa Saurampffer*. Brunfel. tom. 3. Rhaps. 29. *Acetosa* & *Lapathum acetosum*. Lob. obs. p. 155. *Oxalis* siue *Lapathum oxalida*.

Oxalis minima, Dod. pingenti hist. pemp. 5. lib. 1. cap. 25. *Oxalis minima*, *Acetofella*. German. Klein *Saurampffer*. Trago lib. 1, cap. 104. *oxalis minima*. Lob. obs. pag. 156. & icon. Pl. 291. *oxalis tenuifolia*, *sinuata*, *Veruecina*.

Beta viridis & *alba*, grün vnd weiß *Mangolt* in hortis & sequenti anno in horto adm. baln. Dodon. pingenti hist. Lat. pemp. 5. lib. 1, cap. 6. *Beta candida*, Germ. *Mangolt*. Trago lib. 2. cap. 54. *Beta candida*.

Beta maior alba Gœppinge in horto Ill. E. C. *Groß weiß Mangolt*.

Betalutea in horto admir. baln. sequenti anno *Geel Mangolt*.

Betarubra in adm. baln. horto sequ. anno *Rohr Mangolt*.

Amaranthus, *Tausentschen* sequenti anno in horto adm. baln. Trago lib. 1, cap. 199. *Circæa*. Lob. obs. p. 126. & icon. p. 251. *Amaranthus*.

Blitum viride in terram se spargens.

Blitum tertium Tragi siue *erectius*, quod videtur pingi à Fuch-

à Fuchsio hist. cap. 62. pro Blito. Germ. *Maner*/Intelligo polypermon. *Fischmelden* inter eicones Nicolai Bassiei siue Tabernæmontani par. 2. sect. 11. p. 237.

Atriplex satiua, Dod. pingenti hist. Lat. pemp. 5. lib. 1. c. 1. *Atriplex satiua*, Germ. *Melten*/*Milten*. *Areum olus*. Trago lib. 2. cap. 55. *Atriplex satiua* & Lob. icon. Pl. p. 194.

Atriplex syluestris. Dod. pingenti hist. Lat. pempt. 5. lib. 1. *Artiplex fylu*.

Atriplex syluestris cum lappulis, florens Augusto, Sept. & Octob. mensibus. Dod. ping. hist. Lat. pemp. 5. lib. 1. cap. 1. *Artiplex fylu*. humillima.

Pes anserinus ramosus in *Eichelberg*. Dod. pingenti hist. Lat. lib. 1. cap. 2. *Pes anserinus*, Germ. *Genßfuß*. Trago lib. 2. cap. 50. *Blitum* 4. & lib. 1. c. 101. *Solanum quartum*. Lob. obs. p. 128. *Atriplex fylu*. latifolia. Item icon. Pl. p. 254. *Atriplex fylu*. siue *Pes anserinus*, latifolia, laceris laciniis.

Bonus Henricus florens Augusto. Dodonæo pingenti hist. Lat. pemp. 5. lib. 1. cap. 26. Tota bona Germ. *Schmerzbel* & *Guter Henrich* Brunfel. tom. 1. Rhaps. 50. *Gut Henrich*. Lob. obs. p. 129. Tota bona *Spinachix* facie icon. Pl. p. 256. Tota bona siue *bonus Henricus*.

Parietaria in *Kirchen* in horto Ioh. Lutz pharm. Trago lib. 1. cap. 63. *Tag vnd Nacht*/*S. Peterskraut*/ *Perdicium*, *Muralis herba*, *Parietaria*.

Cynocrambe ad *Eichelberg* & in môte Teck propè fontem, qui stagnum paruum facit in supremo fere monte. Trago pingenti lib. 1, cap. 62, *Wald Bengelkraut*. *Cynocrambe*, *Mercurialis fylu*.

Malua minore flore. Dodo. ping. hist. Lat. pempt. 5. lib. 1, cap. 28, *Malua fyl*. *pumila* Germ. *Pappeln*.

Malua fylu. flore maiore florens Augusto mense. Dod. pingenti historia Lat. pempt. 5, lib. 1, cap. 28, *Malua fylu*. procerior.

Alcea florens Augusto mense. Dod. pingenti hist. Lat. pempt. 5. li. 1. cap. 30, *Alcea vulgaris*, Herba Hungarica, & Herba Simeonis, Germ. *Sigmars fraut*.

Malua rosea flore pleno rubello & purpureo in horto Ioh. Lutz. Pharm. Kirchenf. Item Gœppingæ in horto Ill. E. C. purpureo & cinereo. In horto Il. Comitis in *Wisensteig* purpureo albo & rubello pleno, florentes Septembri fequenti anno in horto adm. baln. Dod. pingenti hist. pempt. 5. lib. 1. cap. 27, *Malua hortensis*, nonnullis *Rosa vltamarina hyemalis*. Germ. *Garten Pappeln/ Herbstroß*. Trago pingenti l. 1. c. 119, *Winter Rosen/ Malua fatiua*.

Malua crispa in horto Ioh. Lutz ph. kirch. & Gœppingæ in horto Ill. E. C. & in horto Ill. Comitis in *Wisensteig* Septembri cum flore. Dodonæo pingenti pempt. 5. lib. 1. *Malua crispa*.

Lactuca florens August. Lob. obs. p. 121. & icon. Pl. p. 241. *Lactuca fatiua folio Scariolæ*.

Lactuca capitata, *Hauptlin Salat* / fequenti anno in horto adm. baln.

Lactuca in horto Il. Com. in *Wisensteig* longæ dulces. Trago l. 1. c. 8. *Lactuca secunda*. Iac. Theod. Taber. icon. p. 423. *Lactuca Intybacea*.

Lactuca Augusto folio acuto longo in horto Il. Com. in *Wisensteig*. Hanc describemus & fortè figuram dabimus in historia nostra generali, quamuis descriptionem à nobis communicatâ posuerit charifs. frater Casparus Bauhinus in suo *Phylopinace* lib. 3. sect. 61. pro *Lactuca* 5. & *lactuca longifolia*.

Lactuca Galeni sylu. flore luteo ad *Rappenzagel* & circa Bol florens Sept. de qua vide Gesn. & *Phylopinacen*.

Lactuca syluatica cœrulea siue *Sonchus syluat.* cœruleus in proximis syluis. Gesnero de hortis f. 263. *Lactuca sylu.* purpureo flore.

Intybus sativa in *Wisensteig* in horto Il. Comit. Fuch-
sio cap. 262. *Intybum sativum latifolium*. Lob. icon. Pl. p.
233. *Seris* siue *Intybum latifolium*. *Endiuiua* & *Scariola*. Ab
hac non separo vt quidam, *crispam*, quia meo iudicio sola
culturâ & mangonio videtur differre. *Satam* primo vere
sequenti anno in horto adm. baln. vocant *Zamer Endi-
uien*. Quæ seritur æstatis fine ad hyemem reponenda &
quæ crispatur *Weisser Endiuien*.

Cichorium florens Aug. Brunfelsio tom. 3. rhaps. 33. Sol-
sequium. Lob. obs. p. 114. *Seris sylu.* icon. Pl. p. 228. *Seris
picris*, *Cichorium syl.*

Cichorium flore albo Gœpp. in horto Il. E. C. & sequenti
anno in horto adm. baln. *Sonnenwirbel*.

Locusta herba quibusdam sponte, & sequenti anno in
horto adm. baln. fata, vocant *Sonnenwirbel*. Gesnero de
hortis p. 265. *Locusta* à quibusdam dicta.

Lampfana quibusdam florens & semine maturo Augusto.

Sonchus aspera folio non laciniato.

Sonchus læuis folio laciniato.

Sonchus repens multis, *Hieracium maius*. Fuchsio c. 119.
Lob. obs. pag. 119. Icon. Plantini p. 237. *Hieracium maius*.
Clusio in Panno. lib. 4. ca. 3. *Sonchus tertius* vel *Sonchus
læuis altissimus* Clusij. Iac. Taber. icon. p. 192. *Sonchus ar-
borefcens*. Mihi vnus plantæ nomina, Fratri Casparo in
Phylopinace lib. 3. sect. 6. p. 204. trium plantarum, & ei
Sonchus 7. & 9. Item p. 209. *Hieracium 1.*

Hieracium asperum limitum agrorū in mōte Teck & Bol.

Hierarium Sabaudum in monte Teck, & in monte pro-
ximo fonti adm. florens Aug.

Hieracium minus radice præmorsa, florens Augusto, Se-
ptembri & Octobri.

Hieracium multis minus dictum, foliis *Cichorii* florens
& sem. maturo Augusto.

Hedypnis siue dens Leonis florens & semine maturo Augusto mense & Septembri : Brunfelsio pingenti in historia Germ. p. 290. *Pfaffenblat/Pfaffenrörlin/Gelb Sonnenwirbel/Mehrenblum die ander. Münchs Rüpfflin/Pfaffenkraut/Apostemkraut. Dens Leonis, rostrum porcinum.*

Hieracium monoclonum Hedypnoidi siue denti leonis simile, sed hirsutum, florens etiam in cœmiterio Bollenfi mense Octob. flore suauiter olente.

Hierarium paruum monoclonum hirsutum.

Pulmonaria Gallorum quibusdam dicta, quæ apud Lonicerum lib. 5, cap. 75. pingitur nomine Germanico *Groß Meusohr* : abundat circa fontem mirabilem in proxima sylua, vbi florentem vidi Augusto & Septembri mense, in cuius sine rusticus attulit mihi cum flore nomine *Hüßspickel*/qua decocta in vino, abluobat vlcera, postea herba imposita, quâ sæpius ea curauit. Item prope fontem *Rappenzage* florens Septembri.

Pilosella Fuchsi maior cuius picturam habet Lonicerus lib. 5. ca. 70. titulo *Auriculæ muris, klein Meusohr & Nagelkraut* Germ. Pulchriorem figuram habet Matthiolus lib. 4, in Diosc. cap. 10, vbi vires ascribuntur: passim prouenit circa Boll. florentem vidi in monte Teck, mense Octobri.

Pilosella minor cum pluribus floribus ex vno caule, cui folia quædam glabra.

Conyza Matthioli maior in monte Teck florens Octob. vt in Boll, & in monte *Eichelberg*. Matth. hist. Germ. lib. 3, cap. 97, *grosse Dürnwurz/Conyza maior*. Figura non placet. Quæ posita est pro *Bachari* cap. 44, melius placeret si flores responderent.

Conyza media florens Augusto & Sept. prope pagum *Sinningen* Matth. in hist. Ger. l. 3, c. 97, *mittel Dürnwurz, Conyza media.*

Conyza

Conyza media minor florens Augusto mense.

Virga aurea vulgaris florens ad fontem *Rappenzagel* & circa *Boll* Septembri. Matth. in hist. Germ. lib. 4. cap. 34. *Heidnisch Wundkraut* / *Virga aurea*, aliàs *Solidago Sarracenicæ*.

Virga aurea longiori folio quàm *Solidago Sarracenicæ*, florens Septembri ad fontem *Rappenzagel* / in môte proximo fonti admirabili Augusto. In *Kirchen* florens in quodam horto.

Senecio hirsutus florens in monte *Eichelberg*.

Senecio corymbosus in monte *Teck* florens Octobri.

Senecio Germ. Kreuzwurz pictus apud *Matthiolum* in *Diosc.* lib. 4. cap. 92. florens Aug. Septembri, & Octobri.

Iacobeæ depicta apud *Matthiolum* in *Diosc.* lib. 4. ca. 92. sub hac inscriptione *Senecio maior* siue flos S. *Iacobi*: passim & in monte *Teck* florens Octobri.

Pseudoepatorium specioso flore copiosè ad fontem acidum *Nebenhausen*. Trago pingenti lib. 1. cap. 165. *Hirsflees* / *Wasserdoß* / *Albkrant* / *Rünigundkraut* / *Platearius* vocat *Marum*, quæ opinio non placet.

Pseudoepatorium flore non specioso vel *Cannabina* florens Augusto.

Caliba florens Augusto *Gœppingæ* in horto *Ill. E. C.* cum maximo flore, in *Wisensteig* in horto *Ill. Comitæ* & sequenti anno in horto adm. *baln. Brunfels.* tom. 3. *Rhapf.* 26. *Calendula*. *Lob. obs.* p. 298. & *icon.* p. 552. *Chrysanthemum* & *Caltha* poëtica.

Chrysanthemum maius folio magis laciniato *Gœppingæ* in horto *Ill. E. C.* florens Augusto mense. *Matth. hist. Ger.* lib. 4. cap. 60. *Goldblum* *Chrysanthemum*.

Doronicum in horto *Ioh. Lutz pharm.* *Gœppingæ* *Matthiolo* in *hist. Germ.* lib. 2. cap. 74. *Doronicum*. *Doronicum* etiam speciem posuit cum falsa radice lib. 4. cap. 74. pro

Aconito pardaliarache, ein Geschlecht der Wolffwurk.
antehac paulò aliter fista radix erat delineata.

Florem Africanum, vt quidam vocant, vidi in Bol flore pleno magno mense Octobri ex horto Ill. E. C. Gœppingensi, & antè Augusto in *Wisensteig* in horto Illustr. Comitibus, vti etiam sequentes species, & sequenti anno in horto adm. balnei.

Flos Africanus quibusdam flore simplici florens Augusto Gœppingæ in horto Il. E. C.

Flos Africanus precocior, frù *Indianisch Negele*/sequenti anno in horto adm. balnei.

Flos Africanus quorundam minor flore pleno, mense Augusto in horto Ill. E. C. Gœppingæ.

Flos Africanus quorundã minor flore simplici in horto Ill. E. C. Gœppingæ & in Boll, *Sameblumen*/sequenti anno in horto adm. balnei.

Flos Solis maior florens Augusto mense in horto Il. E. C. Gœppingæ & in *Kirchen* in horto Ioh. Lutz. ph.

Flos Solis ramosus in *Kirchen* vrbe in horto Ioh. Lutz pharmac.

Flos Solis minor in *Wisensteig* in horto Illustrifis. Comitibus.

Helenium Gœppingæ. Matth. hist. German. lib. 1. cap. 17. *Uant* / *Elenium*,

Aster Atticus purpureus ad montem *Eichelberg* / *Matthiolo* hist. Germ. lib. 4. cap. 108. *Sternfraut* / *Aster Atticus* primus *Bubonium*, *Inguinalis*.

Aster Atticus flore albo antehac nunquam visus ad radicem montis *Eichelberg* florens Septembri.

Aster luteus folio molli, florens Septembri in monte è regione fontis admirabilis.

Bellis maior pingitur à *Matthiolo* l. 3, c. 139. in *Diosc.* florens Augusto, Septembri & Octobri.

Bellis minor picta apud Matth. lib. 3, c. 139. in Diosc. flore albo non pleno, florens Aug. Sept. & Octobri, sequenti anno in horto adm. baln.

Bellis flore pleno picta est apud Matth. l. 3, c. 139. in Diosc. in *Kirchen* in horto Ill. E. C. pulchro flore fusco.

Chamæmelum vulgare non obseruavi in Boll: audio ex Chirurgo prouenire circa *Kirchen* urbem, vnde accersit. Pingitur à Matthiolo in Dioscor. lib. 3, cap. 137. Brunfels. tom. 1. Rhaps. 47. Chamæmelum, tertia Parthenij species. Lob. obs. p. 445, Anthemis vulgator, icon. Pl. p. 445. Chamomilla.

Chamæmelum repens nō annuum flore pleno vidi in *Kirchen* in horto phar. Io. Lutz, Gœppingæ in horto Ill. E. C. florens Augusto, & sequenti anno in horto adm. bal. Lob. in adu. & icon. p. 771. Anglorum niueum Leucanthemum flore multiplici.

Chamæmelum fetidum, florens Augusto Brunfels. tom. 1. Rhaps. 48. Cotula foetida, quarta species Parthenij. Lob. icon. Pl. p. 773. Cotula foetida officinarum, Parthenium, vel Virginea.

Chamæmelum luteum quibusdam, pingitur apud Matthiolum in Dioscor. lib. 3, cap. 139. nomine Bupthalmi, id reperi inter *Grübingen* & *Wisensteig* florens mense Septembri. Trago lib. cap. 48. Bupthalmus. Fuchs. cap. 8. Chamæmelum Chrysanthemum icon. p. 15. Lob. aduer. p. 343. & icon. Pl. 772. Bupthalmus.

Matricaria pleno flore in *Kirchen* in horto Ioh. Lutz pharmac. & sequenti anno in horto admirabilis balnei. Brunfels. Tom. 1. Rhaps. 45. Matricaria, prima Parthenij species Fuch. cap. 13. Artemisia tenuifolia. icon. p. 26. Artemisiæ ramosæ altera species.

Chamæcyparissus in *Kirchen* in horto Ioh. Lutz phar-

mac. & sequenti anno in horto adm. baln. Trago pingenti lib. 1. cap. 24. *Cypressen/Chamæpitys.*

Ptarmica Fuchsi florens Augusto. Matth. hist. Germ. lib. 2, cap. 94. *Wilder Bertram/Ptarmica.* 1.

Tanacetum florens Augusto mense. Brunfelsio in hist. Germ. p. 198. pingenti *Reinfamen/Wurmsät/Pandectario* species *Artemisiæ, Tanacetum, Athanasia*, repugnante Marcello Virgilio.

Tanacetum crispum in horto Ioh. Lutz Kirchen.

Tanacetum album florens Septembri circa *Eichelberg.*

Millefolium stratiotes flore albo, florens Augusto, Septembri & Octobri. Item flore purpurascente. Matth. in hist. Germ. lib. 4. cap. 97. *Schaffgarb.* *Stratiotes millefolia*, vulgò *Millefolium*. Figura eius non placet.

Gnaphalium rectum florens Augusto, *Gnaphalium alterum* Matth. in hist. Germ. lib. 3. cap. 95. *Kuhrkraut.* *Impia* Plinij siue *Centum cularia.*

Scabiosa qualis Matthioli, ad montem *Eichelberg* tota fere glabra exceptis foliis prioribus, quæ non nihil hirsuta. Brunfelsius in hist. Germ. p. 92. talem pingit cum hac nomenclatura, *Scabiosa.*

Scabiosa Fuchsi florens Augusto, quæ etiam Brunfelsio in herb. Ger. p. 93. dicitur Hieronymi *Brunschweig/Groß Scabiosa.*

Succisa florens Augusto, Brunfelsio in herbario Germ. pingenti *Teuffels Abbiß/morsus diaboli.*

Iacea florens Augusto.

Cyanus cæruleus in agris florens Augusto Septembri & Octobri mensibus, & sequenti anno in horto adm. baln. variorum colorum. Trago pingenti lib. 1, cap. 193. *Kornblumen/Lychnis coronaria.*

Cirsium folio magno coloris virentis in horto Io. Lutz in Kirchen.

Cartamus in horto Ill. E. C. Gœppingæ. Trago pingenti
Wild Saffran/Cnicus, Crocus Saracenicus & compe-
stris.

Scolymos: pingit Matthiolus in Diosc. lib. 3. cap. 14. no-
 mine Cardui: Pulchros mihi attulit Gœppingâ mense
 Octobri hortulanus Ill. E. C. item in **Wisensteig** in horto
 Ill. Com. & in Kirchen in horto Io. Lutz pharm. sequenti
 anno in horto adm. baln. **Artischaef.**

Spina alba sylu. Germ. **Weiß Wegdistel.** Fuchfio cap. 16.
 vbi figura & Dod. in hist. Gal. **Acanthium** in monte **Ei-**
chelberg.

Carduus Marianus siue lacteis maculis notatus, anno
 sequenti in horto adm. baln. Brunfelsio in herb. Germ. p.
 278. **Fechdistel/ Frawendistel/ Weißdistel/ Mergendistel** aut
Stechkraut. *Carduus Mariae.*

Carduus sylu. Dodonæi florens Augusto.

Carduus repens, florens, & semine maturo Augusto
 mense.

Carduus caule crispo.

Carduus capite nutante.

Carduus capite tomentoso circa Boll variis locis, in
 monte Teck florens Octobri.

Carduus Benedictus in **Wisensteig** in horto Ill. Com. &
 Boll, & in horto adm. baln. anno sequenti. Brunfelsio hist.
 Germ. p. 280. **Cardobenedict.** Quidam volunt Carduum
 Diosc. alij nominant Senecionem & Erigeron Diosc. alij
 crassulam mediam, Lumen maius vocat Herbam Tuc-
 cam, Hieronymus **Brunschweig** tradit vires.

Carlina Germ. **Eberwurß**/ cuius duas figuras vt suspicor
 habet Matthiolus in Diosc. lib. 3. c. 9. Vnam nomine Cha-
 mæleonis albi, alteram Chamæleonis nigri alterius. Ea
 prouenit non longè à baln. adm. in montis planicie dicta
auff Buchen/ vbi est sine caule & cum caule: Quidam di-

cebat eam quæ vnum caulem haberet vnus esse anni, quæ duos duorum, quæ tres trium. Loco dicto terra multus in locis erat inuersa: dicebāt, qui me deducebāt, eueruisse apros, ac illos quærere radices *Eberwurß*. In monte Teck cum flore Octobri, & Sept. ad montem *Eichelberg*. Trago pingenti lib. 2, cap. 118. *Eberwurß*. Chamæleon niger.

Carlina minor quibusdā, aliis attractilis: pingitur apud Matthiolum in Diosc. cap. 14. pro Carduo vulgari, figura non displiceret, sed titulus: passim prouenit. Fuch. hist. ca. 42. *Attractylis vulgaris* German. *Wilder Feldsaffran*: florens Augusto mense. Brunfelsius in herb. Germ. pag. 275. huius malam videtur exhibere figuram nomine *Sewdistel*.

Carduus echinopus, *Bisem Distel* à forma capitum similitum pilis odoratis & musco infectis, anno sequenti in horto adm. baln.

Anonis picta à Matthiolo in Diosc. lib. 3. ca. 18. nomine Ononidis, adiectis viribus, Germanicè *Hauchheffel*: circa Bol vocant *Weisse* / abundat circa balneum florens Augusto, Septembri & Octobri: Suspicio ab Andernaco lib. de baln. in formula remedij ad calculum, vocari *Aquilegium spinosum*.

Anonis flore albo propè fontem mirabilem & balneum florens Augusto mense, & inter *Umbden* & *Kirchen* / alioqui non vulgaris: Semel vidi Montbelgardi propè Bauian, semel etiam mihi missa ex Burgundia à perito stirpium indagatore Tossano Carolo, quæ plantata fuit in horto Ill. E. C. Montbelgardi.

Calcitrapa florens Augusto mense inter *Yebenhausen* & *Göppingen*. Brunfelsius herb. p. 281. satis commodam figuram exhibet sub alieno nomine, nempe *Manstrew* siue *Eryngij*.

Carduus pratensis florens Augusto.

Dipsacus cuius mala figura apud Brunfelsium in herbario Germ. cum his nominibus *Kartendistel/Drubensteelf/Weberdisteel/* *Dipsacus*, Labrum Veneris, Lutrum Veneris, Virga pastoris, Cardo fullonum Matth. hist. Germ. lib. 3. cap. 9. *Dipsacus* sylv. *Wilder Kartendistel.*

Virga pastoris multis Matth. hist. Germ. lib. 3. c. 9. *Wilde Kartendistel. Dipsacus.*

Eryngium Pannonicum in horto Io. Lutz Kirchen.

Salvia maior Breiten Salben in hortis & sequenti anno in horto adm. bal. Lob. obs. p. 299. *Salvia maior* Icon. Pl. p. 554. *Salvia maior scabrior* Diosc.

Salvia minor Gœppingæ in horto Ill. E. C. & sequenti anno in horto adm. baln. *Schmalen Salbeyen.* Brunfels. tom. 2. Rhaps. 23. *Salvia* Lob. obs. p. 229. *Salvia minor* pinnata. Item icon. Pl. p. 555. *Salvia minor.*

Edel Salben/ vt inuenio in catalogo plantarum horti adm. balnei sequentis anni. Intelligo autem eam quæ est flore albo cum magnis auriculis, qualis Studg. in horto Ill. E. C.

Scalaria vulgò, florens Septembri in monte *Eichelberg.* Brunfels. Tom. 2. Rhaps. 7. *Eupatorium.* Trago lib. 1. cap. 16. *Salvia* sylv. vera vel tertia. Lob. obs. p. 300. & Icon. Pl. p. 556. *Horminum sylv.*

Horminum vulgare hortense, odoratum florens Augusto mense in horto Illustris. E. C. Gœppingæ & in *Wisensteig* in horto Illustris. Comit. & sequenti anno in horto admirabilis balnei *Scharlach.* Trago lib. 1. cap. 1. *Gallitricum satium.*

Galiopsis lutea viscida quibusdam, in *Kirchen* in horto Ioh. Lutz pharm. Dod. hist. flor. & Lat. in folio pempt. 2. lib. 4. cap. 23. *Oruala tertia.* Lob. obs. p. 301. & icon. Pl. pag. 557. *Colus Iouis.*

Mentha

Mentha spicata rubra in Wissensteig in horto Ill. Com. Brunfelsio in herb. Germ. p. 254. & Hieronymo Brunschweig/Balsamita, *Mentha Sarracenicæ*, Germ. Balsam Müns aut Unser Frauen Müns.

Mentha crispa spicata in pago Blienspach in horto;

Mentha crispa verticillata Göppingæ in horto Illustr. E.C.

Mentha verticillata minor odore Ocimi, quæ satis commodè pingitur apud Lonicerum lib. 5. cap. 100. sub titulo Herzkraut florens in Bol adhuc Octobri in horto: Mense Septembri reperi iuxta fossam prope pagum Walde/reiectam fortè ex aliquo horto.

Weiß Müns in horti adm. bal. catalogo anni sequentis: intelligo Mentham Anglicanam albam, quam Montbelgardo ex horto Ill. E. C. misi Studgardiam: Ea interdum ramos habet in totum niueos, alios cum foliis partim virentibus, partim niueis, quosdam in quibus nihil niuei.

Menthastrum longo folio albo pictum apud Lonicerum lib. 5. cap. 101. pro Rosmüns florens Augusto.

Mentha aruensis florens Augusto, apud Brunfelsium in herb. Germ. p. 254. ex Hieronymo Brunsch. Mentastrum Ackermüns.

Mentha aquatica (quam Matthiolus postremis commentariis in Diosc. pingit pro Sisymbrio sylv. lib. 2. cap. 121. figura non mihi placet) in pago Umbden eundo ex Bol Kirchen urbem, florens in fine Septembris. Brunfelsio in herb. German. p. 254. Fischmüns & ex Hieronymo Brunschwig/ Bachmüns/ *Mentha rubra*, *Mentha aquatica* quibusdam Germ. Fischmüns & Rattmüns.

Mentha Catharia in horto Joh. Lutz pharm. in Kirchen. Brunfelsio in herb. Germ. ex Hieronymo Brunsch. *Mentha non odorifera*, Nept/Steinmüns/Rosenkraut.

Calamin-

Calamintha magno flore in monte Teck. *neil uicune*

Melissa Turcica vulgò dicta flore albo & rubro in horto Io. Lutz pharm. in Kirchen/ & in Wisensteig in horto II.

Com. sequenti anno in horto adm. fontis. *Türkisch Melissen.* Gesn. de hortis p. 269. *Melissa* vel *Cedronella* id est *Citrago Turcica*. Matthi. in Diosc. lib. 3, cap. 101. *Melissa Moldauica*. Lob. in adu. p. 226, & icon. Pl. p. 515. *Melissaphyllum Turcicum.*

Melissa sequenti anno in horto admir. baln. *Melissen.* Brunf. tom. 3. Rhaps. 19. *Melissa*. Lob. obs. p. 277. *Apiastrum* siue *Melissophyllum* icon. p. 514. *Apiastrum*, *Citrago*.

Hedera terrestris multis, Brunfelsio in herb. Germa. pingenti p. 60. *Gundel-Rebe* *Chamæcissus*, *Hedera terrestris*, *Corona terræ* Germ. *Erdeplew/ Erden Kränslin.* Comiti à Neuenaar *Elatine* Diosc.

Pulegium Gœppingæ in horto Ill. E. C. & sequenti anno in horto adm. baln. Brunfelsio in hist. Germ. ping. p. 247.

Poley *Pulegium*.

Origanum florens ad *Eichelberg* Septembri flore purpureo & rubello. Trago pingenti lib. 1. ca. 10. *Wolgemut/ Dosten/ Origanum.*

Origanum vulgò flore albo inter *Grübingen* & *Wisensteig* florens Sept.

Origanum Creticum cum longiusculis corymbis spicas æmulantibus, flore albo & rubello Gœppingæ in horto Ill. E. C. & sequenti anno in horto adm. balnei.

Maiorana qui *Meyereron*/ sequenti anno in horto balnei admirabilis.

Maiorana vulgaris in Boll & annua ex semine florens in horto Illustris. E. C. Gœppingæ mense Augusto, vbi copiosa. Trago lib. 1. cap. 8. *zamer Meyereron/ oder Menle/ Sampfuchus.*

Lauendula in horto Illust. E. C. Gœppingæ, & sequenti

anno in horto adm. baln. Trago pingenti lib. i. cap. 18. & a³
fander. Casia Germ. Lauendula. Lob. obs. p. 236. & icon.
Pl. p. 431. Spica Lauendula.

Rosmarinus, Rosmarin sequenti anno in horto admir.
baln. Lob. obs. p. 234. & icon. Pl. 429. Rosmarinum coron-
narium.

Scordium in Kirchen in horto Io. Lutz phar. Trago pin-
genti l. 2, c. 123. Lauchen Knoblauch. Scordium.

Ocimum medium flore albo Gœppingæ in horto Ill. E.
C. florens Augusto mense, & sequenti anno in horto ad-
mir. baln. Basilgen. Brunfels. tom. 1. Rhaps. 35. Basilicum.
Lob. obser. p. 268. & icon. p. 503. Ocimum siue Basilicum
medium vulgaris.

Serpyllum florens Augusto, Septembri & Octobri, du-
plex est. Vnum flore paruo cœruleo. Alterum flore ma-
iore pallidior: Habui Montbelgardi in horto Ill. E. C. et-
iam flore niueo quod eò attuleram. Brunfelsio pingenti
Hünerkeel / Quendel / Rhenlin / Hünerklee / Wildepoley /
vnser Frawen Bettstree / Hüner Serbe / Serpyllum.

Serpyllum maius in monte Teck florens Nouembri.

Acinos quibusdam, florens Septembri mense in Eis-
chelberg / obseruauit etiam Octobri in monte Teck.

Hyssopus vulgaris florens Augusto in Boll & sequ. anno
in horto adm. baln. flore cœruleo, rubro & albo. Brunfel.
tom. 3. Rhaps. 80. Hyssopus. Lob. obs. p. 237. & icon. p. 433.
Hyssopus Arabum Mesue & officinarum.

Satureia florens Augusto mense. Matthiolo hist. Germ.
l. 3, c. 40. Saturey aut Seenon Satureia.

Thymus Gœppingæ in horto Ill. E. C.

Cannabis sylvestris quibusdam flore cœruleo florens
Augusto mense.

Urtica fetida vulgaris purpurea, maculis albis folio no-
tato, florens in Eichelberg Sept. Eiusmodi valde frequens
circa Brisacum.

Urtica foetida flore purpureo, foliis non maculatis, in Eichelberg & alibi, picta apud Matth. in Diosc. l. 4, c. 90. florens Octob. Brunfelsio in herb. German. p. 121. **Dumb Nesselweiblin.** *Urtica* labeo Galiosij **Todnessel.**

Urtica foetida flore albo, florens Septembri & Augusto, & in monte Teck Octobri. Brunfelsio in herb. Ger. p. 121, **Daubnessel weiblein.**

Urtica foetida minor folio caulem ambiente, florens Septembri mense in agris versus Zell.

Urtica foetida species à Trago depicta l. 1, c. 1. titulo Heracleæ **Waldnessel**; inter **Grübingen** & **Wisensweig** florés Septembri, & prope fontem **Rappenzagel.**

Urtica foetida Heracleæ Tragi similis vel Stachiadi Fuchsj in monte Teck.

Urtica foetida angustifolia.

Ballote siue Marrubium foetidum, florens Aug. mense. Matth. hist. Germ. lib. 3. cap. 82. **Schwarzer Andorn** **Marrubiastrum** **Ballote.**

Urtica maior florens Augusto. Tragus l. 1, c. 1. *Urtica* minor **Heitter Nessel.** Brunfelsius figuram habet herb. Ger. p. 223. sub præcedenti nomine.

Cardiaca in Eichelberg florens Sept. picta apud Matth. in Diosc. l. 4. c. 90. Brunfelsio pingenti in herb. p. 72. **Andorn Mänlin.**

Sideritis aquatica, florens Augusto mense variis in locis: quæ Matth. hist. Germ. l. 4, c. 33. **Gliedfraut.** *Sideritis* siue **Heraclia**.

Clinopodium vulgare Matth. in Diosc. l. 3. c. 93. vbi figura satis commoda, florens Augusto & Sept. in monte Teck mense Octobri.

Clinopodium prædictum flore albo inter **Gewbad** & **Wach** ascendendo montem florens Septembri.

Sideritis glabra latiore folio, itinere Gœppingensi,

Matth. hist. Germ. lib. 4. cap. 33. **Gliedkraut** 4. **Sideritis** 4.

Sideritis Fuchsi in Eichelberg.

Ladanum rubrum segetum quibusdam, flore rubente, vel purpurascente, passim in agris florens Augusto, Sept. & Octobri. Matthioli videtur pingere lib. 3. cap. 93. in Diosc. pro Pseudoclinopodio.

Ladanum segetum prædictum flore albo eundo **Kirchen** urbem in agris, mense Octobri.

Elatine vel *Veronica* altera Matthioli folio rotundiori, florens Augusto.

Antirrhinum flore rubente & albo, **Leibfarben vnd weissen Trachenmeuler** sequenti anno in horto adm. balnei. Matthioli hist. Germ. lib. 4. cap. 115. vocant **Sterckkraut** **Antirrhinum**.

Crista galli reliquæ siciæ Septembri.

Euphrasia florens Septembri & Octobri, & antè Augusto. Brunfelsio in hist. Germ. p. 34. vbi mala figura **Weisser Augentrost**.

Euphrasia rubra.

Melampyrum multis florens Augusto. Trago pingenti lib. 2. cap. 33. **Rüweisen**. *Triticum Vaccinum* aut *Bouinū*.

Consolida media. Trago l. c. 103. pingenti, **gulden Günsel**: Brunfels. pingenti in her. Germ. **Gulden Günsel** *consolida media* aut minor.

Prunella flore minori florens mense Augusto, Septembri & Octobri: Brunfelsio in herb. Germ. p. 190. vbi figura non placet. **Brunellen**. *Brunella*.

Prunella magno flore purpureo ad montem Teck.

Botryn (quam Matthioli pingit hist. lib. 3. cap. 113. vbi vires Germ. **Traubenkraut** & **Krottenkraut**) vidi in **Kirchen** vrbe in horto Io. Lutz pharm. florentem, deindè semine maturo Septembri mense: Is parat conseruam ex herba, parabat etiam in **Ralsb** & ea utebatur, vt ait, **Medici**

Pfortz-

Pfortzheimiensis & Dominus Höchstetter ad affectus pulmonis. D. Rentzius medicus dixit se etiã ea vti odorata quidem conferua, sed non vsque adeo grata propter amaritudinem.

Botrys altera iuxta rupes areis Teek florens Nouemb. & Sept. in monte Eichelberg.

Pseudochamedrys. Trago pingenti lib. 1. ca. 67. Gamander / Blumen der Leen. Vergiß mein nicht / Helfft & Frauenbiss. Brunfelsius in suo herb. Germ. p. 249. Pingit huius speciem nomine Erdweyruach & Dannenbäumlein: sed non benè nomina Chamædrios huic tribuuntur.

Pseudochamedrys pulchra magna cum spicis & capsulis Septembri, circa Eichelberg.

Scrophularia apud Matthiolum figura l. 4. c. 90. in Dioscor. florens Augusto.

Scrophularia maior altera propè Rappenzagel fontem medicatum.

Verbascum nigrum flosculo luteo, Trago pingenti lib. 1. cap. 72. Schwarz Wulfram.

Verbascum flore paruo albo ad Eichelberg / in Kirchen. An Trago lib. 1. cap. 72. Waldwull aut Weiswull.

Verbascum vulgare flore magno luteo, Trago pingenti l. 1. c. 72. Wulfraut / Verbascum, Tapfus barbatus.

Primula veris flore pleno, in horto Ill. E. C. Gœppingæ.

Primula veris sylvatica, florens Septembri ad fontem Rappenzagel. Trago lib. 1. cap. 67. Wald Schlüsselblumen. Himmelschlüssel / weiß Betonien. Herba paralysis.

Symphytum maius in Wissensteig in horto Ill. Comitis & sequenti anno in horto adm. baln. Walwurs. Brunfels. tom. 1. Rhapf. 9. Trago lib. 1. c. 79. Consolida maior. Lob. obs. p. 315. & icon. p. 583.

Buglossum flore minore albo & purpureo Gœppingæ in horto Ill. E. C. & in Wissensteig in horto Ill. Com.

Echium florens Sept. Matth. hist. Germ. l. 4, c. 29. **Wilde Schsenzung**. *Echium*.

Echium scorpioides minus hirsutum, florens Sept. Octobri & Augusto mensibus.

Echium scorpioides speciosiori flore, aquaticum.

Cynoglossa minor ad montem **Eichelberg**/florens Sept.

Lithospermum, *Milium Solis*, in **Wisensteig** in horto Ill. Com. Trago pingenti **Meerhirschen/Meergrieh/weißen Steinbrech**. *Lithospermum*.

Flos Mexicanus flore luteo in horto Illustr. E. C. Gœpp.

Mediam quibusdam in horto Illustr. E. C. Gœppingæ & sequenti anno in horto adm. baln. flore albo & cœruleo. Gesn. de hortis p. 276. Rapi sylv. genus maximum. Lob. obs. p. 175. & icon. p. 224. *Viola marina*.

Campanula maior.

Cantabrica Anguillaræ.

Plantago maior hirsuta. Trago pingenti l. 1, c. 55. **Breiter Wegerich/Plantago media vel alba**.

Plantago latifolia glabra, Trago pingenti lib. 1, c. 75. **Roster Wegerich**. *Arnoglossa*, *Plantago*.

Plantago angustifolia sem. maturo Augusto mense. Trago pingenti lib. 1, cap. 75. **Spitzer Wegerich**. *Lanceolata*, *Plantago minor*.

Damasonium siue *Elleborine* cum filiquis in monte **Teck** Octobri.

Betonica Coronaria siue flores *Caryophyllei pleni rubri* & ex rubro fusci maiores & odoratiores ac etiam cœrulei albi in **Boll** & sequenti anno in horto adm. bal. Trago pingenti l. 1, c. 198. *Caryophylla altilis* **Grasblumen** & **Neqelin**. *Fuchsi* hist. cap. 134. *Betonica altilis*. *Veronica Coronaria*. Item icon. 188. Lob. icon. Plan. p. 441. *Caryophyllus multiplex*.

Betonica Coronaria flore laciniato, gefülten zäzern **Nägelin**

gclin sequenti anno in horto adm. baln.

Betonica Coronaria folio laciniato varix species minores *Zasernägeln*/sequenti anno in horto adm. baln.

Betonica Coronaria latifolia flore rubente & albo *roß und weiß Buschnägele* sequenti anno in horto ad. Fontis.

Betonica Coronaria latifolia flore pleno, *Gefülten Kartheuser Nägeln* in horto adm. baln. sequenti anno.

Betonica coronaria repens. *Früe Felsen Nägeln*/sequenti anno in horto adm. baln.

Betonica coronaria repens. *Früe Felsen Nägeln*/sequenti anno in horto adm. baln.

Cuculi flos florens Septembri. Trago pingenti lib. 1, cap. 334. *Gauchblumz*. *Cuculi flos*. Dod. hist. Gal. l. 2, c. 77. *Vetonica sylv.* Lob. icon. Pl. p. 451. *Armoraria pratensis sylv.*

Lychnis cum summitate viscosa *Göepplingæ* in horto II. E. C. *Centaurium* quibusdam, sed malè.

Polemonium petræum Gesneri prope *Sichelberg*.

Lychnis rubens in *Kirchen* in horto Io. Lutz phar. sequenti anno flore rubente & albo in horto adm. bal. Trago pingenti lib. 1, cap. 40. *Märgen Rößlein*. *Rosa mariana*, Gesnero *Louis flos*.

Flos Constantinopol. semine maturo Augusto in horto II. E. C. *Göepplingæ*.

Ocymoides flore purpureo florens Augusto circa Boll & sponte in *Wisensteig* in horto II. Com. Trago lib. 1, c. 40. *Gliedweich*/ *Bersilgen* & quibusdam *Ocymoides*.

Ocymoides non speciosum in agris circa Boll & *Göepplingæ* in horto III. E. C. de quo in nostra historia copiosius: semine maturo Augusto mense, florens adhuc Octobri in *Wisensteig* in horto III. Com. Figura Tragi l. 1, c. 40. sub nomine *Gliedweich* nostræ plantæ conuenit quauis existimè *Tragum* in descriptione aliâ plantâ intelligere.

Ocymoides verrucosum quibusdam aliis *Cirræa Luteana*

tiana prope fontem *Rappenzägel*: circa Boll Aug. mense cum semine & flore.

Pycola maior. Trago pingenti lib. 2. cap. 53. *Wintergrün/Holzmangelt/Waldmangelt/Beta* sylu. *Pycola*. Limoniū. Brunfels. tom. 3. Rhaps. 31. Lob. icon. Pl. p. 294. *Pycola*.

Pycola minor. Dalechampio in editione Enar. Amati in Diosc. Ambrosia. Clus. de Pann. lib. 3. cap. 23. *Pycola* 2. & tenentes.

Gramen Parnassi quibusdam in proximo monte florēs. Cordo hist. lib. 2. cap. 115. *Hepatica alba*. Dod. hist. Gal. lib. 4. cap. 51. Lob. obs. p. 603. & icon. p. 602. *Gramen Parnassi montanum Hederatum*.

Caltha aquatica. Trago l. 1. c. 44. *Caltha Vergilij*. Lob. obs. p. 323. & icon. Pl. p. 594. *Caltha palustris*.

Asarum copiosè prope fontem *Rappenzägel*. Matth. hist. Germ. l. 1. c. 9. *Haselwurz/Asarum*.

Tusfilago. Trago pingenti lib. 1. cap. 139. *Rosshub. Tusfilago*.

Viola martia flore pleno albicante Gœppinge in horto Illustris. E. C.

Viola martia purpurea. Trago pingenti lib. 1. c. 190. *Merschenviolen/Viola nigra & purpurea*.

Viola martia pallido flore siue cœruleo inodoro vel syluatica. Trago lib. 1. cap. 191. *Hundsviolten/Viola canina*, circa Boll & ad fontem *Rappenzägel*.

Iacea tricolor vulgo dicta, in agris flore partim albo partim luteo: Est etiam quædam valde parua florens Augusto. Trago pingenti lib. 1. cap. 192. *Columellæ Violæ Sarracenæ*, quibusdam Plinij *Violæ Tusculanæ marinæ flammæ*: aliis herba Trinitatis & *Iacea*. *Frenssam/Drensalzigkeit/Bnnühsorg*.

Gentiana minor vulgo *Cruciata* dicta. Trago pingenti lib. 1. cap. 84. *Widelgeer/Heil allen schaden/S. Peterskraut Speren*

Sperenstich. Hieron. **Brunschweig** Herba Berith. ad Phyteuma Diosc. accedit.

Gentianellis affinis violæ calathianæ, florens Septembri ad **Eichelberg**.

Gentianella elatior angustifolia radice perenni, flore magno, florens Septembri ad montem **Eichelberg**. Huius meminit Tragus lib. 1, cap. 56. nomine **Enkian** & **Gentianæ** 3. minoris.

Gentianella singulari plerunq; flore magno & laciniato, florens Augusto in monte vicino fonti adm.

Hypericū Androsce-men quibusdā caule & folio hirsuto.

Hypericam vulgare folio glabro. Tragus l. 1, c. 23. videtur pingere pro **S. Johanskraut**.

Hypericum ascirum multis, caule quadrangulo. Hoc pingit Tragus l. 1, c. 23. nomine **Hartthew**: in descriptione meminit, licet minus solidè Hyperici species descripserit.

Gratiola in horto Io. Lutz pharm. in **Kirchen**. Matth. in hist. Germ. lib. 4. cap. 124. **Gratiola**.

Auricula muris quibusdam hirsuta flore albo calyce longo, lucido florens Augusto, Sept. & Octob.

Alsine longifolia.

Alsine aqua innatans, Augusto, qualem pulchrum vidi in stagno extra portam Porrentrui mense Decemb.

Alsine folio ferrato florés Septembri, picta est à Fuchsio cap. hist. 2. pro **Alficus** 2. genere. Tragus vocat **Morsus gallinæ tertiam speciem**.

Alsine maxima repens, florens Augusto, Septembri & Octobri: depicta est apud Dod. hist. Gal. lib. 1. cap. 34. pro **Alsine** maiore cuius meminit Camerarius in horto p. 11. Germ. **Groß Hünerserb**.

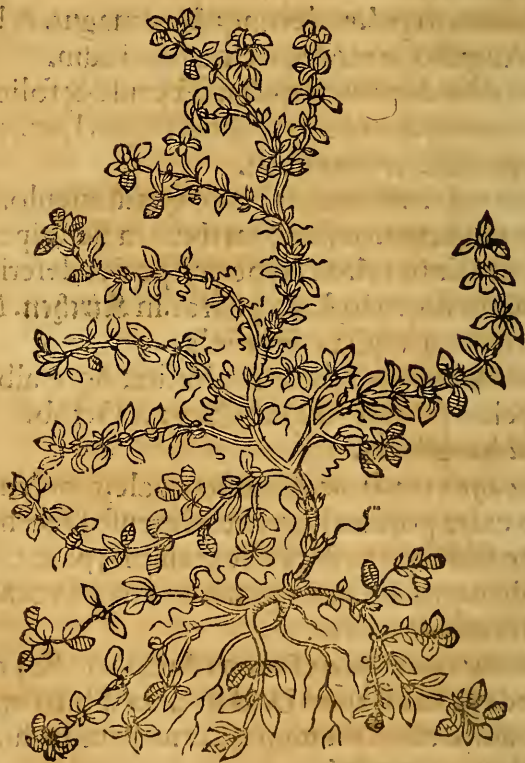
Alsine vulgaris siue **Morsus gallinæ** pictus à Trago lib. 1, cap. 126. cui **Hünerdärm** & **Bogelkraut**. Fuchsio hist. cap. 7. pingenti **Alfines** primum genus.

Alfene minima Fuchſio qui pingit hiſt. cap. 7. cum ſeminibus Auguſto menſe.

Gramini Fuchſij affinis.

Anagallis, Brunfels. tom. 1. Rhaſp. 43. Lob. obſ. p. 247. & icon. p. 465.

S*erpillifolia aquatica*. An Trago l. 1. c. 61. Waſſer Gauchheil/hanc ego deſcribam in hiſtoria mea generali.

Numularia, Trago pingenti lib. 2, c. 90. Egelfraut Serpentina minor, Hirundinaria, Centummorbia.

Polygalon Tragi, florens Auguſto & Septembri. Tragus lib. 1,

lib. 1, cap. 196. pingit nomine *Creuzblümlein*. *Ramsel*. *Polygalon* Diosc. quod flore albo, quod purpureo *Glaux*.
Polygonum, *Centinodia* florens Augusto. Trago ping. l. 1, c. 128. *Beggras*/*Begdritt*/*Corrigiola*, *Blutkraut* *Herba sanguinalis*, *Polygonum mas*.

Linaria lutea vulgaris, florens in monte Teck Octobri, circa Bol Augusto. Trago pingenti l. 1, c. 117. *Scheißkraut*/*Reinkraut*/*Harnkraut*/*Flachskraut*/*Nabelkraut*. *Pseudolinum*, *Linaria*, *Vrinalis*, *Adulterina* esula, *geel Rittersporn* quibusdam *osyris*.

Linum, *lein*/*Flachß* pictum apud Matthiol. hist. Germ. cap. 17. florens Augusto, Septembri ac Octobris sine ex femine deciduo. Notatu dignum quod intellexi ex Domino Io. Lutz pharmacopæo Kirchengi egregio: Silicem durum cædit, quem, vt terendis iis quæ opus est in mar- morea tabula, sit aptior, postmodum tympano machæro- peorum polit, manuprehendendus ab altera parte. Cui tandem vt duritiem inuictiorem conciliet, vt ait, in oleo lini decoquit.

Centaurium minus florens Augusto: *Tragus* pingit & vires ascribit l. 1, c. 43. ac vocat *Tausentgulden*.

Melanthium flore maiore in *Wisensteig* in horto Illust. Com. Trago ping. l. 1, c. 3. *Sam Nigella*, *schwarzer Corian- der*/*Salusandria*, *Melanthium*.

Melanthium flore minore pleno in horto Ill. Com. in *Wisensteig* & sequenti anno in horto adm. bala.

Consolida regalis cœrulea aruensis florens. *Tragus* lib. 1, c. 195. eius exhibet figuram nomine *Rittersporn*/*suspica- tur* *Thalictrum* Diosc.

Fœniculum vulgare in Boll & in horto adm. fontis se- quenti anno. *Brunfel. tom. 2. Rhaps. 4.* Trago lib. 1, ca. 149: *Fœniculum*.

Anethum in *Kirchen* in horto Io. Lutz phar. & sequenti

anno in horto adm. baln. Diss. Brunfelsio tom. 3. Rhaps. 87. Lob. obs. p. 448. & iconum p. 776. Anethum.

Meum vulgare Beerwurcz in Kirchen in horto Ioh. Lutz pharm. Plant. icon. p. 777. Daucus Creticus Fuchsiij. Lob. 448. Aduer. 347. Teut. 947. Matth. in Diosc. in post. Com. Ital. lib. 3. cap. 3. Meum.

Peucedanum in Kirchen in horto Lutz phar. Trago l. 2, cap. 121. Peucedanum. Item Lob. icon. Pl. p. 781. Dod. hist. Gal. lib. 2. cap. 94. & in Latina in folio pag. 314. Fuchsius icon. p. 343.

Silaum florens Augusto in pratis.

Caros in pratis copiosè. Brunfel. tom. 3. Rhaps. 59. & 4. p. 196. Caros.

Pecten Veneris sem. maturo Augusto mense, & florens Septembri in agris. Matth. in Diosc. lib. 2, cap. 137. Pecten Veneris. Lob. obs. p. 419. & icon. Pl. p. 726. Veneris pecten Plinij.

Cherophyllum in horto adm. baln. sequenti anno Rorb. Linfraut/Brunf. tom. 3. Rhaps. 63. Cherefolium. Lob. obs. p. 419. Gnidiij species videtur Cerefolium.

Anisum florens Septembri in horto Io. Lutz pharmac. in Kirchen vrbe. Lob. obs. p. 415. & Icon. Pl. p. 722. Brunf. tom. 3. Rhaps. 38. Anisum.

Coriandrum, *Coriander* anno sequenti in horto admir. baln. Brunfel. tom. 1. Rhaps. 34. Lob. obs. p. 403. & Icon. Pl. p. 705. Coriandrum.

Petroselinum vulgare siue Apiu hortense, sequenti vere in horto baln. adm. Brunfelsio tom. 3. Rhaps. 44. Petroselinum. Lob. obs. p. 405. Selinon siue Apium hortense. Icon. Pl. p. 706. Apium hortense.

Saxifragia Hircina siue Pimpinella maior, florens Aug. Sept. & Octob. Brunf. tom. 3. Rhaps. 4. Pimpinella. Lobel. obs. p. 413. & icon. Pl. p. 720. Pimpinella maior Fuchsiij.

Saxifragia hircina minor, florens Septembri. Trago li. 1, cap. 156. Pimpinellæ tertia species. Dod. hist. Lat. in fol. pempt. 2. lib. 55. cap. 21. Saxifraga parua. Lob. obs. p. 413. & Icon. Pl. 719. Pimpinella, Saxifraga hircinia minor. Columnae p. 76. Tragium Diosc.

Sanguisorba florens Augusto. Trago lib. 1, cap. 157. *Herz gotts Wärtlin* aut *Welsch Vibenell*. Pimpinella Italica. Lob. obs. p. 412. & icon. Pl. p. 718. Pimpinella. Hanc herbam plurimi Medicorum qui scripserunt, confundunt cum præcedenti herba, licet viribus multum differant & comorum ac radicum forma.

Pastinaca fyl. siue *Staphylinus*. Trago lib. 1, c. 147. *Staphylinus* fyl. Lob. obs. p. 416. *Pastinaca* Diosc. & Lob. icon. Plan. p. 722. Genuina fyl. *Pastinaca* Diosc.

Carota. Trago lib. 1, cap. 147. *Staphylinus*. Lob. obs. p. 416. & icon. Pl. p. 223. *Pastinaca* fatiua Dioscorid. *Daucus* Theophrasti. Matth. in Diosc. lib. 2, ca. 107. *Sifer* alterum. *Carota* rubra sequenti anno in horto adm. baln. *Rohste Rüben*. *Carota* lutea *Gelb Rüben*.

Antriscus quibusdam femine aspero.

Cicutaria florens Augusto, Septembri, & Octobri, & Augusto maturo etiam femine, quidam Myrrhidem malè statuunt.

Cicuta passim, quam in arce Teck vidi florentem Octobri & ad montem *Eichelberg*. Trago lib. 1, c. 159. Lob. obs. p. 422. & icon. p. 732. *Cicuta*. Frater Casparus Bauhinus in phylop. ac alij *Petroselinivitium*. Tragi lib. 1, cap. 154. & *Cicutariam* fatuam. Lob. icon. Pl. par. 2. p. 280. separat à *Cicuta* & secundam facit, ego eandem existimo, & tatum in eo differre quod *Cicuta* quam vocant, sit ex plantis quæ primo vere & æstate proueniunt & citò caulescunt.

Pastinaca Germanica hortensis. Trago l. 1, c. 146. *Pastinaca* fatiua. Lobel, obs. p. 407. icon. Pl. p. 709. *Passim* in

hortis & nunc etiam in horto admirabilis balnei.

Sphondylium florens Octobri & antè Augusto & Sept. Matth. in hist. Ger. 13, c. 64. *Deutscher Breerenflaw* / *Sphondylium* Diosc. vulgò Branca Vrsina.

Ligusticum vulgare in *Wisensteig* in horto Ill. Comitis. Brunfel. tom. 3. Rhaps. 44. *Leuisticus*. Lobel. obs. p. 401. & icon. p. 703. *Leuisticum Germanicum* *Laserpitium*.

Imperatoria in *Wisensteig* in horto Ill. Comitis. Brunf. tom. 3. Rhaps. 21. *Astantia*. Trago lib. 1. cap. 144. *Smyrnum hortense* vulgò *Osteritium* Lob. obs. p. 398. & icon. p. 700. *Imperatoria ostentium*.

Angelica sativa *Gœppingæ* in horto Ill. E. C. & in *Rirchen* in horto Io. Lutz phar. & anno sequenti in horto admir. balnei. Brunfelsio tom. 3. Rhaps. 21. *Angelica*. Lobel. obs. p. 398. & icon. p. 698. *Angelica Smyrnum Cordi*.

Angelica sylu. apud Matthiolum in Diosc. lib. 4. c. 101. vbi figura nō mihi videtur respondere descriptioni eius, sed esse figuram aquaticæ. German. vocatur *Wilde Angelick*. *Lonicerus* lib. 5, cap. 299. editionis anni 1573. habet figuram non bonam : melior est Fuchsj in historia. In Boll ac locis vicinis abundat. Hospes in Zell pago vicino nomine *Buchholder* (cū mihi demonstraret fontem medicatum *Rappenzagel* prope quem ad riuum copiosè prouenit) celebrabat in morbis equorum, pecorum, & suum, exhibitam viridem cum potu vel siccam : ac narrabat sues laborare morbo paucis cognito, vnde sæpè sine auxilio intra octiduum moriuntur : morbum autem vocari *Säsen* / & esse internè in ore tumorem ad maxillam durum, crassitudinis pollicis, qui, si non tollatur, excrescit, & eos suffocat : Se mederi hoc modo, acu filum per tumorem traducere vt cum filo possit eum tenere & eleuare, deinde nouaculâ auferre totum tumorè, mox dare in potu hanc *Angelicam* & substernere *roht Buchen* / id est

est Artemisiā & stinckend Uttich/id est Ebulum. cum femine & flore Aug. Trago lib 1, c. 140. Angelica sylu.

Angelica repens in monte Eichelberg. Brunfelsio tom. 3. Rhaps. 82. Pycnocomos. Lob. obs. p. 398. & icon. Pl. 700. Podagraria Germanica aut Belgica.

Auricula leporis in monte Teck. Trago lib. 1, cap. 143. Herba vulneraria. Lob. obs. p. 243. & icon. Pl. p. 456. Bupleucon.

Scorpioides Bupleuci folio in Kirchen in horto Io. Lutz Pharmac. Dodonæo hist. Gal. lib. 1, cap. 41. Scorpioides. Lobel. obs. p. 644. & icon. Pl. p. 457. Scorpioides repens Bupleuci folio.

Perfoliata in horto Ioh. Lutz pharmac. in Kirchen vrbe & in Wisenstein in horto Illustris. Comit. & sequenti anno in horto admirabilis balnei. Lob. obs. p. 215. & icon. Pl. p. 396. Perfoliatum vulgatius flore luteo folio umbilicato.

Canabis mas & foemina: Picturam & vires proponit Lonicerus lib. 5, cap. 175. In Boll & locis vicinis copiosa, sed alius modus præparandi quàm Montbelgardi: vbi supra virentem herbam per aliquot dies extensam relinquunt, postea digitis confringunt. Hic verò & passim in Ducatu Vvirtembergico macerant in scrobibus aquæ plenis, vnde interdum graue virus exhalat, cuius præparandæ rationem Vvirtembergensibus vsitatam icone exhibemus, quam in fine lector inueniet.

Vlmaria prope pagum Zell, & prope admirabilem fontem, & circa Boll, in Kirchen in horto Ill. E. C. Trago l. 1, c. 95. Das ander Geißbart.

Valeriana maior sylu. florens Septembri circa Eichelberg & circa Boll. Trago pingenti lib. 1, cap. 19. *German Baldrian / Katzenwursel / Augengewursel / Denmark*

marck. Valeriana vulgaris vel secunda. Lob. obs. p. 411. & icon. p. 715. Valeriana sylv.

Valeriana Græca in *Wisensteig* in horto Ill. Com. Dod. hist. Gal. l. 3, c. 17. Phu Græcum. Lob. obs. p. 412. & icon. Pl. p. 716. Valeriana peregrina Belgarum.

Helianthomum luteum florens ad *Eichelberg* Septemb. Trago qui pingit lib. 1, cap. 73. *Feld Ysop* aut *Heiden Ysop*.

Fragaria & *Fraga* pinguntur ascriptis viribus apud Matthiolum in Diosc. lib. 4, cap. 38. Septembris 23. & 27. bubulus attulit mihi multa & pulchra fraga matura cum floribus: habui adhuc Octobris mense. Quidam Bollenfes mirabantur ita tardè reperiri & rem raram dicebant: Bubulus tamen ait loco eo vbi collegit solere aliis annis etiam provenire: nisi Illustrissimæ meæ Principissæ Studgardiam. Germanis dicuntur *Erdbeer*. Mensis Nouemb. sine fructum vidi veniendo Basilea inter Sept pagum & Florimont, & Montbelgardi in horto Ill. E. C. alba fraga matura bona. Brunfel. tom. 2. Rhap. 10. Trago lib. 1. c. 170. Lob. obs. p. 396. & icon. Pl. p. 617. *Fragaria*.

Fragaria sterilis. Gesnero de hortis p. 259. & Lob. obs. p. 396. & icon. Pl. 698. *Fragaria sylvestris sterilis*.

Quinquefolium vulgare repens, cuius radix siccata fit quadrata, qualem Theoph. tradit esse *Pentaphylli*: apud Matthiolum in Diosc. lib. 4, cap. 38. bona est figura: ibi etiam vires traduntur sub nomine *Quinquefolij*: Germanicè dicitur *Fünff Fingerkraut*. Lonicerus l. 5, c. 273. editionis anni 1573. Frustra vnius herbæ duas figuras habet cum inscriptione *Fünff Fingerkraut* & *Pentaphylli*. Lob. obs. p. 393. *Quinquefolium* siue *Pentaphyllum* vulgare. Iconum Pl. p. 690. *Pentaphyllum maius* flore subluteo.

Quinquefolium minus non repens.

Tormentilla cuius pictura est apud Lonicerum lib. 5, ca. 273. vbi vires tradit, Germ. *Birckwurß* florens Augusto mense,

menſe. Brunfel. tom. 1. Rhaſf. 12. Trago l. 1, c. 171. Tomentilla Icon. Pl. 696. Heptaphyllon.

Potentilla pulchrè depicta apud Matthiolum in Dioſc. lib. 4, ca. 37. ibidem vires, Germ. *Genſerich*. Brunfel. tom. 3. Rhaſf. 13. *Potentilla*. Trago lib. 1, c. 161. *Anſerina*. Lob. obſ. p. 395. & icon. p. 693. *Argentina*.

Agrimonia vulgò, apud Matthiolum l. 4, c. 37. *Eupatorium*, ibidem vires. Germ. *Odermenig*/florens Auguſto. Brunf. tom. 3. Rhaſf. 22. *Agrimonia*. Lob. obſ. p. 394. & icô. *Eupatorium Græcorum*, *Agrimonia officinarum*.

Garyophyllata vulgaris ad fontem *Rappenzagel* & montem *Eichelberg*. Trago l. 1, c. 21. hiſt. Germ. *Benedictenwurzel*. Brunfel. tom. 3. Rhaſf. 2. *Garyophyllata*. Fuch. hiſt. ca. 143. & icon. p. 217. *Caryophyllata*. Lob. obſ. p. 396. & icon. p. 693. vulgaris *Caryophyllata*.

Sanicula, Brunfel. tom. 1. Rhaſf. 10. *Diapenſia* Fuchſio hiſt. c. 260. & icon. p. 385. *Sanicula maſ.* Fabio Columnæ p. 73. *Sideritis tertia* Dioſc.

Sanicula fœmina Fuchſio cum flore & ſemine Septembri in montè proximo Boll.

Alchimilla florès Auguſto menſe. Brunfel. tom. 3. Rhaſf. 15. *Pes leonis*. Trago l. 1, c. 174. Lob. obſ. p. 378. Icon. Pl. p. 663. *Alchimilla*.

Hepatica aurea in *Kirchen* in horto Ioh. Lutz. Brunfel. p. 190. *Hepatica*. Trago l. 1, c. 177. *Trifolium magnum* ſeu aureum 1. *Hepatica nobilis*. Lobel. obſ. p. 496. & icon. p. 34. par. 2. *Hepaticum trifolium*.

Saxifragia aurea. Dod. hiſt. Gal. l. 2, c. 89. Lob. obſ. p. 336. & icon. p. 612. *Saxifragia aurea* lichenis facie.

Hepatica ſtellaris apud Lonicerum lib. 2, cap. 326. editionis 1582. *Stern Leberfraut*. *Matrifylua*. Apud Matthiolum in hiſt. Germ. à Camerario edita, *wilde Köhte*/ *Rubia ſylueſtris*, quàm benè iudicent Lectores. Obſeruauimè menſe

Augusto prope fontem medicatum *Rappenzagel* / & in monte prope fontem adm. semine maturo eodem mense in monte Teck.

Aparine Kleberkraut/quam Matth. pingit hist. Germ. cap. 69. sicuti etiam *Lonicera* l. 2, cap. 327. eodem titulo, Augusto mense cum semine & flore.

Rubia minor, *Lonicera* l. 2, c. 329, *wilde Köhste*/Augusto mense florens.

Sananchica florens in monte Teck Octobri & Sept. inter *Grübingen* & *Wisensteig*.

Rubia lanis, quibusdam *Alysson* *Plinij* circa *Boll* in proximis montibus florens Augusto ut propè fontem medicatum *Rappenzagel* / florens & sem. maturo Sept. quod paruum non multò maius quàm *Portulacæ*, rotundum. Octobri florens in monte *Kirchen*.

Rubia parva quadrifolia aquatica.

Spergula florens Septembri.

Hipparis magna folio non nihil aspero, non item caule ubi viret.

Hipparis folio tenuissimo in varias partes diuiso, mollis, foeniculo aliquatenus similis.

Hipparis minor in aruis.

Chelidonium Augusto. *Trago pingenti* l. 1, c. 33. *Scheltwurk*. *Chelidonium* maius.

Absinthium vulgare in horto adm. Bal. sequenti anno. *Brunf.* tom. 3, *Rhaph.* 64. *Absinthium*. *Lob. obs.* p. 433, & *icon. Pl.* p. 752, *Absinthium vulgare*, *Ponticum Ruellij*.

Ruta florens Aug. *Trago pingenti* l. 1, c. 22, *am Rauten*.

Vitis Idea angulosa. *Trago pingenti* l. 3, c. 13. *Heydelbeer* / *Stendelbeeren* / *Myrtilli*.

Tinctorius flos Aug. florens prope *Nebenhäusen*. *Trago pingenti*, l. 2, c. 8. *Geel Ferbeblumen* / *Heydenschmuck*.

Chamaespertum in monte Teck. *Trago* lib. 2, cap. 7, *Erds* / *yfrimen* /

psfrimen/humile spartum, in cuius figura flores malè picti.

Portulaca maior in horto Illust. E. C. Gœppingæ mense Augusto & sequenti anno in horto adm. bal. *Burgel Salat.* Trago pingenti *Burgel/ Grensel Burgel/Portulaca.*

Anacampseros Gesnero picta à Matthiolo in Diosc. lib. 2, cap. 131, nomine Fabariæ quam meritò negat esse *Telephium*: Figura melior quàm *Loniceri* cap. 11, lib. 5, in editione anni 1573, vbi vires tradit nomine Germ. *Knabenfraut.* Brunfel. tom. 1, *Rhaps.* 37, *Scrophularia media.* Lob. obs. p. 211. *Telephium.* Iconum Pl. p. 389. *Faba inuersa* siue *Crassula.* Nò solum in Boll obseruauit, verù etiam Gœpp.

Rhodi radix in *Kirchen* in horto Ioh. Lutz phar. Trago pingenti l. 2, c. 137, hist. Germ. *Rosenwurß.* Fuchsio hist. ca. 257. *Rhodia radix.* Lobel. obs. p. 212, icon. Pl. p. 391. *Rhodia* siue *Rosea radix.*

Semperuiuum maius vulgare depictum apud Matthiolum l. 4, c. 84, (vbi vires) *groß Hauswurß.* Habet & *Lonicerus* l. 5, c. 8, Brunf. tom. 3, *Rhap.* 43. *Semperuiuum maius.* Lob. obs. p. 202. *Alizoon,* *Semperuiuum maius.*

Semperuiuum minus flore albo quod pictum à Matth. in Dioscor. lib. 4, cap. 85, Germ. *klein Hauswurß.* *Lonicero* hist. lib. 5, cap. 8. editionis 1573. figura vna satis bona nomine *Rasentreublin* quæ non displicet, altera pro *Hünerbeer* cuius tradit descriptionem nomine *Pegonella* Itolorum, quam eandem existimo malè pictam & descriptione non separandam. Brunf. tom. 3, *Rhaps.* 42, *Semperuiuum minus album.* Lob. obs. p. 205. *Vermicularis* siue *Illecebra maior.* Icon. Pl. p. 377. *Vermicularis Crassula minor officinarum* & *Illecebra maior.*

Semperuiuum acre à Matthiolo pictum lib. 4, in Diosc. cap. 86. pro *Semperuiuo minore,* & *Lonic.* nomine *klein Hauswurß* lib. 5, cap. 8. Germanicè dicitur *Rasentreublin* & *Maurpfeffer.* In monte *Eichelberg.* Brunf. tom. 3. *Rhaps.*

43. *Semperuiuum minus* flore luteo. Lob. obsl. p. 205. & icon. Pl. p. 379. *Semperuiuum minimum*.

Lingua Cernua vulgò dicta: pingitur apud Matthiolum lib. 3. c. 104. in Diosc. Germ. *Hirzungen*. Audio à Chirurgo non longè à Boll prouenire, nempe propè Castellum dirutum dictum *Burckhalden*.

Filix mas quam narrauit mihi Dom. Rantzius in Foro- iulio appendi in fasciculos, ad quos vesperi conuolent muscæ; easq; ita faciliè capi circumiecto sacco vnicuique fasciculo. Filicem marem, *Tragus* l. 1. c. 187. exhibet pro Filice foemina, & vocat *Waldsarn*.

Filix ad Lonchitidem accedens.

Filix folio Ceterach non dentato molli ad vulgarem marem accedens.

Filix tenuiter dentata florens.

Ruta murraria in muris templi in Boll. *Trago* ping. lib. 1, ca. 182. hist. Germ. *Maurrauten*.

Lichen petraeum siue *Hepatica* in pago *Sinnigen* / qui adm. fonti vicinus. *Trago* pingenti *Brunnen Leberkraut*. *Lichena petrosa* & aquatica.

Muscus petræus.

Pæonia flore simplici sem. maturo & flore pleno in horto Illust. E. C. Gœppingæ & sequenti anno in horto adm. baln. De *Pœonia* *Tragus*, qui pingit, l. 1. c. 200. hist. Germ. *Peonien*.

Papauer flore cinereò vngue purpureo. De papauere *Tragus* l. 1. c. 39. *Magsamen* / *Magle* / *Mön* / *ölsamen* / *Papauer*. *Brunf.* tom. 3. *Rhaph.* 126. *Lobel.* obsl. p. 142. *Dod.* hist. *Lat.* in fol. pempt. 3. l. 4. c. 16.

Papauer cinereum flore pleno florens Augusto mense in horto Ill. E. C. & sequenti anno in horto adm. baln. varia genera *Papauerum* pleno flore.

Papauer rubrum ad montem *Eichelberg*. *Trago* pingenti lib. 1,

lib. 1, cap. 38. hist. Germ. Klapper Rosen Kernenten/Grindmagen. Brunf. tom. 3. Rhapf. 15. Papauer rubrum.

Papauer luteum Corniculatum in Wisensteig in horto Ill. Com. Trago l. 1, c. 39. hist. Germ. pingenti Wilder gehörnter Nagsamen. Papauer cornutum. Lob. obs. p. 141, & icon. p. 270. Papauer corniculatum.

Petum, multis Nicotiana maior in horto adm. baln. frequenti anno. Gefn. de hortis p. 262. Hyoscyami tertia species. Lobel. obs. p. 316, & icon. Pl. p. 584. Sana sancta Indorum siue Nicotiana Gallorum.

Priapeia multis Nicotiana altera florens ac semine maturo in horto Ill. E. C. Göepingæ, & in Kirchen in horto Io. Lutz pharmac. Dod. hist. Gal. lib. 3, c. 92. Hyoscyamus luteus.

Halicacabus ad pagum Sinningen. Trago pingenti lib. 1, cap. III. Schlutten/Boberellen/Judenfirschen/Vesicaria. Brunf. tom. 1. Rhapf. 33. Saxifraga rubra & quarta. Lobel. obs. p. 134. & icon. p. 262. Solanum halicacabus.

Pappas in horto Il. Com. in Wisensteig radice esu grata: fratri Casparo Bauhino in Phylop. lib. 5. sect. 1. Solanum tuberosum.

Solanum florens Augusto, Trago pingenti lib. 1, cap. 101. Nachtschat/malè Solanum furiosum nominat. Brunfelsio tom. 2. Rhapf. 8. Solastrum. Lob. obs. p. 137. & icon. p. 262. Solanum hortense Circeæ aut Phasioli folio. Gefnerus de hortis p. 281. Solanum luteum.

Solanum fruticosum Stychnodendros in Wisensteig in horto Ill. Com. Gefn. de hortis p. 283. Stychnodendrum, Lob. obs. p. 136. & icon. p. 265. Amomum Plinij.

Tatula quibusdam Strammonix species quædam calicibus pungentibus, in horto Ill. Com. in Wisensteig & in Ill. E. C. horto Göepingæ, sem. maturo Augusto.

Hyoscyamus vulgaris ad Eichelberg. Trago pingenti lib.

1, cap. 41. Hyoscyamus Bilsen/ Säwbonen/ Schlasskraut/
Dollkraut. Brunf. tom. 1. Rhaps. 39. Hyoscyamus. Lob. icō.
Pl. p. 268. Hyoscyamus niger siue Apollinaris herba al-
tera Arabum.

Geranium gruinale.

Geranium odoratum in Kirchen in horto Ioh. Lutz
pharmac.

Geranium Creticum anno sequenti in horto adm. baln.
Lobel. obs. p. 377. *Geranium Creticum* annuum & icon.
Pl. p. 662. *Geranium Creticum* annuum hæmatides.

Geranium moschatum siue Acus moschata pingitur à
Lonicero nomine *Storckenschnabel* lib. 5, cap. 174. Apud
Matthiolum in editione suprascripta huius Geranij non
est figura. Hoc *Geranium* obseruavi florens prope Kir-
chen urbem Octobris mense, & versus Nabern & in mon-
te Teck.

Geranium folio rotundo siue circulari, cuius duas ob-
seruauimus species floris magnitudine differentes: Mat-
thiolus in Diosc. lib. 3, ca. 114. pingit pro Geranio 2. Brun-
fels. *Geranium* 2. Hermolai. Lob. obs. p. 376. Pes columbi-
nus siue *Germanium* alterum Diosc. Item Icon. Pl. p. 658.

Geranium batrachoides dictum quod pingitur à Mat-
thiolo nomine Geranij 4. Apud Lonicerum lib. 5, cap. 173.
exprimitur figurâ cum multum laudabili pro Gratia Dei
& Germ. Gottes gnad. Inter Gröbingen & Wisensteig flo-
rens Septembri.

Geranium batrachoides aliud inter Gröbingen & Wi-
sensteig florens Septembri etiam prope urbem.

Geranium sanguineum, pictum à Lonicero lib. 5, ca. 173.
nomine Blutwurk. Vidi ad montem Eichelberg. Trago
lib. 1, cap. 114. Sanguinaria radix & *Geranium* tertium.
Lob. Icon. Pl. p. 660. *Geranium* Gruinum siue Gruinde
hæmatodes.

Geranium Robertianum, depictum à Matthiolo in Dioscor. l. 3, c. 114, pro Geranio tertio Dioscor. & cum figura alia malè expressum lib. 4, c. 31, pro Sideritide 4. Suspicio hanc eandem plantam iterum depictam loco prius citato pro Geranio 5. errore fortè Typographi in editione anni 1569, qui non habet figuram Geranij moschati. Matthiolus præterea non videtur hoc Geranium vocare herbam Rubertam, licet plerique herbarij ad diuum Rupertum referant: Circa fontem mirabilem florens vidi Augusto, Septembri, & Octobri: inueni etiã in priore ventriculo Attagenis dicti Germ. *Haselhun* huius Geranij capitula. Hoc Geranium pingitur apud Lonicerum lib. 5, cap. 174. sub titulo Germanico *Ruprechtskraut*. Brunfels. tom. 2, Rhap. II. Geranium tertium. Lob. obs. p. 375, & icon. p. 637. Geranium Robertianum.

Anemone 3. Matthiolo in tom. Ital. post. lib. 2, cap. 167. in horto Ioh. Lutz in *Kirchen*. Item Gœppingæ in horto Illustr. E. C.

Pulsatilla purpurea vulgaris in cacumine montis Teck. Trago pingenti l. 1, c. 137. *Ruchenschell/ Hackekraut/ Schlotzenblumen/ Herba venti*. Lobel. obs. p. 149. & icon. p. 281. *Pulsatilla vulgaris*.

Ranunculus rectus florens Augusto, Septembri, & Octobri.

Ranunculus repens florens Augusto, Septembri & Octobri.

Ranunculus hirsutus radice bulbosa prope Balneum admirabile.

Ranunculus repens flore pleno luteo in *Wisensteig* in horto Com. & sequenti anno in horto adm. baln. *Gesülten gelben Hanensfuß*.

Ranunculus flore albo pleno, *Gesülten weissen Hanensfuß* sequenti anno in horto adm. baln.

Ranunculus aquaticus florens Augusto mense.

Ranunculus folio longo florens Augusto mense & Septembri.

Ranunculus parvus bulbosus ad montem Eichelberg.

Ranunculus globofo flore, eundo Gröbingen florens Septembri.

Ranunculi aquatici species folio tenuissimo flore albo Hepaticam quidam vocant, aquæ innatans in horto Ill. Com. in Wisensteig & Kirchen in horto Ill. E. C.

Elleborus niger vulgaris hortensis flore viridi. Brunfels. tom. 1. Rhaps. 2. *Elleborus niger*. Trago l. 1, c. 135. *Elleborus niger* adulterinus domesticus. Lob. obs. p. 387. & icon. Pl. p. 680. Helleborastum.

Elleborus niger syl. folio semper virente, foetido. Trago lib. 1, c. 83. Consiligo Ruellij & Pedicularia foetida. 3. Dod. hist. Gal. lib. 3, c. 78. Lycostinum 1. Lob. obs. p. 587. & icon. Pl. p. 680. Sefantides magnum Cordi. Item obs. p. 387. & icon. Pl. 679. Helleboraster maximus.

Aconitum caeruleum in Kirchen in horto Ioh. Lutz, & in Göpping. in horto Ill. E. C.

Tithymalus cyparissius ad montem Eichelberg. Dod. hist. Lat. in folio pempt. 3, lib. 2, cap. 12, & Lobel. obs. p. 192. *Tithymalus cyparissius*. Icon. Pl. p. 356. *Tithymalus Cupressinus* siue humilimus.

Tithymalus minimus florens mense Octobri. Trago lib. 1, cap. 190. Esula exigua vel 6. Matth. in Diosc. lib. 4, c. 149. *Tithymalus Leptophyllos*.

Tithymalus helioscopius florens Septembri in Boll, & Octobri ad montem Teck. Brunf. tom. 1. Rhaps. 39. Esula. Trago lib. 1, cap. 100. Esula vulgaris & tertia. Lobel. obs. p. 192. *Tithymalus helioscopius* & icon. Pl. p. 356. *Tithymalus heleoscopius* siue solisequius, portulacifolius.

Peplos Fuchsi hist. cap. 229. & icon. p. 345. Lobel. obser.

p.197, & icon, p.362. *Peplos* siue *Esula* rotunda.

Tithymalus *platyphyllos* Fuchsiij.

Tithymalus *syluaticus*.

Fungos *magnos* lactescentes obseruauit Oct. 15, in monte dicto Horn, admirab. fonti proximo, Bollenfes vocant *Mitckling*.

Fungos *campestres* Germ. *Heiderling* dictos audio prouenire propè Zell.

Fungus *Morchele* Germ. dictus. vt audio, prouenit propè Vilam vrbem.

Fungi *digitelli* *albi* in monte Teck Octobri.

Fungus *luteus* Montbelgardensibus *Chanterelle*.

Fungus *albus* paruus admodum vix ad vnciam digiti se attollens, ac etiam multò minor, qui instar calicis crescit, plicaturis & foliis se externè demonstrantibus, non sub pileolo, vt in reliquis. Pileolus enim inuersus facit veluti scutellum: sunt etiam maiores altitudinis trium digitorum & latitudine duos excedentes. Obseruauit Sept. 22. in prato loco cliuoso propè *Walde* & iuxta viuarium, quod curauimus parandum ad fossas balnei admirabilis, Octobris 14.

Fungi *minimi* *lutei*, viscidi externè mense Septembri in prato.

Fungi *cum* *pediculo* fatis breui & crasso ex luteo pallescentes capitulo siue pileolo turbinato.

Fungi *multi* simul longis & elatis pediculis non crassis nixi, luteoli à radicibus arborum puto, Septembri.

Fungi *parui* vndiq; luteoli, pediculo tenui admodum, longo ad tres digitos, pileolo turbinato medio Octobri prope stagnum balnei admirabilis sub arboribus.

Fungus *paruus* *albus* cum luteola parte in summitate capituli visco nitente resplendens, subtus cinereis plicis, altitudine sex ferè digitorum.

Fungus parvus albus, pileoli superior pars alba, reliquū autem ex lutco rubebat, cauliculi duorum digitorum erant, supra lignum putridum Sept. circa baln. mirabile.

Fungi pulverulenti, de quibus Lonicerus lib. 4. cap. 112. ubi vocat ouatos & Gallorum crepitus lupi, Germ. *Bunbenfist*. Circa fontem mirabilem adhuc fine Septembris vidi nondum in puluerem conuersos, albos externè & internè: supra montem Horn in planitie vidi Octob. 15. magnos pugnum excedentes.

Hactenus, quantum per negotiorū vndas trimestri spacio obseruare obiter licuit, plantas agri Bollensis & vicini *us v. magi. Ho* recensuimus, neque dubitamus, quin si in aliud tempus incidissemus, alias ab his animaduersuri fuerimus, adeoque & eo ipso tempore, quod illic exegimus occupatissimi, si vel in campos liberius excurrere, vel montium iuga conscendere, vel resqua ingredi, vel densas sylvas lustrare, vt libuit, ita per temporis angustiam & negotiorum molem licuisset, maiores adhuc naturæ in hoc genere opes magnificentius illustrassemus: Id quod in præsens negatum, si iterato itinere, (ferentibus ita rebus meis & erga Ill. E. C. officio) loca ea diligentius perscrutari dabitur, locupletius compensabimus. Hic verò recensione nuda contenti eo potissimum nomine fecimus, quòd iustum tum de his tum aliis plerisq; omnibus herbis opus & historiam generalem in lucem dare prope diem cogitamus.

De animalibus, vt insectis, piscibus, auibus, quadrupedibus. Cap. III.

Longè lateq; diffusa est de insectis historia, offerentibus se quotidie formis, vel planè nouis fœcundæ naturæ liberalitate, vel certè non antè animaduersis: nos inter negotiorum vndas quantum licuit tribus mensibus obiter obseruata paucula hic damus, quorum quæ capta erant,

erant, solum pinginus: reliquorum *as is rapidu* visorum non item potuimus.

Apis Germ. *Bine* / *Imme* / Lonicero pingenti lib. 2. In Boll habet examina & apiaria. In pagis inter Abbatiam Alberispach & Rotenburgum obseruauit rusticos separatim disponere sua aluearia & ea tegere longo stramine.

Vespa, *Bespen*.

Ein Hummel Octobris mensis medio vt vocant: Lonicero lib. 2. *Hurnissen* Crabrones.

Klein Hummel.

Musca, *Fliege* / *Muck*. Lonicerus pingit l. 2. minor.

Musca maior.

Hornuss / magna musca qua pungunt, qua auctore Roberto Stephano in Lexico dicuntur Virg. Oestrum Gallicè *vn tabon*.

Locusta maiores.

Minores.

Papiliones mediocres lutei.

Papiliones maiusculi albi.

Papilio cinereus paruus per cubilia mense octobri volitans.

Papilio subalbidus exiguus corpore retri gracili.

Buprestis Ruölster Lonicero l. 2. pingenti aliàs Germ. *Goldkesser*: attuli ex Kirchen 1596. Sept. 24. reclusus viuebat adhuc Ianuarij 15. anni 1597.

Cantharis auricolor, à pennas integente crusta aurea, cui caput paruum foeto virore arridet. Cornicula ad caput, pedesque, vt in

aliis similibus insectis.

Ec 2

Scarabei genus.

Poffet ad *Bupresten* referri, qui Ger. **Goldkaffer** dictus : magis tamen mutabili colore, pro varia ad lumen obuersione. Captus 24. Sept. 1596, in *Kirchen* / viuebat adhuc in charta Ianuarij 15. anni 1397.

Cantharis guttata, quæ asellorum instar attactu conglobatur.

Scarabeus paruus nonnihil compressus, alis rubris punctis nigris ita affabre variato, vt faciem humanam quodâmodo æmuletur. Quibusdam Gallicè *Gelines de nostre Dame*, id est, Diuæ Virginis gallinæ. In vrbe *Kirchen* obseruatus mense Octobri.

Scarabei genus oblongum, angustum fuscum figura 4, est penè nigrum.

Scarabeus, Germ. **Roskaffer** / paruus appictus forte iunior vt putat pictor, *Lonicerus* l. 2, pingit.

Scarabeum Maiale vulgò dictum **Menenkaffer** vidi cū pararentur fossæ baln. adm. mensis Octobris septima.

Menländer & Schmalzkaffer *Scarabei* nigri, lōgi, parte posteriore crassa, nigra, similes aliquatenus **Roskaffer**. Dicunt pinguedinem expeti, vtilem ad vulnera : vidi mense Septembri in *Eichelberg*.

Pano aquaticus, insectum ex grandiorum muscarum genere, pulchrum, quaternis alis magnis, corpore oblongo, tessellato colorum emblemate variegato, aquas obuolitans. Augusto mense vidi.

Insectum paruum leuissimum crusculis vtrinq̄ue ternis prioribus breuioribus, posteriorū ad corpus proportione sesquialtera, mira celeritate aquæ superficiem percurrēs, capitulo minuto, rostellō duobus corniculis extrorsum

reflexis præditum: alæ binæ exiguæ dorsum subnigrum inuestiunt: Venter albicat linea ruffa per mediam longitudinem decurrente, mense Augusto super aquas obseruauī. Tipulam nominant, vt ex Festo est colligere, locum illum Plautinum interpretante ex Persa, Neque leuius tipulæ pondus est quàm fides lenonia.

Ex German. *Wasserspinn*/ aranei aquatici nomen huic insecto fecimus. Colore est araneo obsoleto: cætera scarabeo similior corpore compresso, pro alis membranulas binas habens: pedibus quaternis ingreditur,

duabus forpiculis capiti adnatis viam prætentat: cauda gemino spiculo, sed imbelli armata.

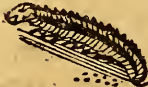

Eruca hirsuta vel villosa magna mensis Septembris 10. capta iuxta **Eichelberg**. 1597. Ianuarij 15. erat adhuc valdè viuax reclusa sine cibo. Viderá etiam non inclusam octob. 16. anni 1596. Ex rubro fusca est, partibus quibusdam rubentibus.

Eruca hirsuta alia penè eadem nisi quod plus fusci coloris habeat cum in præcedenti rubræ quædam partes appareant: picta postquam fuisset aliquamdiu captiua: capta in **Eichelberg** Sept. 15. octob. adhuc viuens.

Eruca pulchra cum striis albis, maior erat quàm picta, mense Sept. in **Eichelberg**.

Eruca simile insectum parui digiti crassitudine pluribus pedibus capite paruo rubro in verticillum sese conuoluit, alioqui humi serpens. Insectum si quod aliud, radicibus infestum quas omnes erodendo passim vastat. Mirabili metamorphosi ad instar papilionum alas nanciscitur, & etiam alata humi repens sulcos eleuat. Montbelgardenses Galli Aretté vocant. *Eruca* speciem dum fert adhuc Germanis **Werre** dicitur. Plinio Spondylis, quod Gaza apud Aristotelem Verticillam vertit. Vidi mense Octob. prope fonté adm. dum foderétur fossæ: Montbelg. in vna cista vbi seminaueram varia semina ad 100. inueni.

Scolopendrum siue multipedem vidi Octobri circa balneum mirabile.

Cochlea maior. Germ. **Schnecken,**

Coch-

Cochlea minor qualem pingit Lonicerus l. 2. non bene sub conchæ nomine in editione anni 1573.

Limaces magni longi volutis nudi, albicantes.

Limaces paruos sine cochleis vidi Octobris mensis medio fungos rodentes.

Lacerta minores.

Serpentes audio circa *Eichelberg* diuerfos videri.

Araneæ.

Formicæ maiores.

Minores.

His plura insecta dubio procul obseruabunt alij, quibus ocium & ingenium suppetit, in hoc tractu versantibus.

Perfectius his succedit auitium genus, maiore & numero & varietate nobis per Autumnum apud Bollensem fontem agentibus obseruatum.

CYgnos multos rostro nigro vidi in fossis castri *Kirchz* pullos fouebant anniculos cinereos. Ger. *Schwan*. Lonicerus pingit lib. 2.

Cygni clamosi rostro luteo: hi oua pariunt, sed non excludunt. Idem euenit *Cygnis* quos habet nobilissimus vir compater meus Dominus *Iacobus Vvaldner à Freudstein* in fossis sui castelli *Harcemschwiler* in *Alsatia*, ij sunt valde vigilantes, & clangore quàm primum aduentantes produnt: imo verò adoriuntur etiam propiùs accedentes & alis verberant.

Anser Germ. *Gans*. Greges habent in *Boll* & vicinis pagis, educuntur & deducuntur instar ouium.

Anates nunc non habent, olim iis familiares. Germ.

Ent pingit Lonicerus.

Anates sylu. se sistunt etiam in *Boll*. *Wilde Ente*.

Anatum paruum genus pectore albo in stagno supra urbem *Wisensteig* *Mergus Laucher* Lonicero lib. 2.

Wasser Hünle *Gœppingæ* in fossis.

Ciconia, *Storcke* Germ. nidulantur in *Boll*.

Grues Germ. *Kranck*/ stato tempore auolant.
Galli Germ. *Hanne*/ *Gallinæ* *Henne*/ *Capones* *Capauen* pinguntur apud *Lonicerum* lib. 2.

Vrogallum *Wyrhan* quem pingit *Lonicerus* lib. 2, vidi mense Sept. in vrbe *Brach* mensæ Ill. E. C. illatum.

Perdix *Kebhun* Germ. pingitur à *Lonicero* l. 2.

Coturnix Germ. *Wachtel*. *Lonicerus* habet picturá l. 2.

Holstauben / *Wildentauben* in *Boll*. *Lonicerus* pingit lib. 2. nomine *Palumbi*.

Turtur Germ. *Turteltaub*. pingit lib. 2.

Columba *Taub*: in *Boll* multas habent diuerforum colorum: De *Columba* *Lonicerus* lib. 2.

Attagenes, *Haselhun* vocant, in fœmellæ progastrio, quod amplum, reperi mense Augusto rostra *Geranij* *Robertiani* & *Sorbi* aucupariæ vocatæ baccas. In *Attagenis* verò maris ingluuie obseruauit baccas similes *Sorbo* aucupariæ, sed longè feminibus differentes. Sunt enim cōpressa & lata *Sambuci* aquaticæ. In vetriculo autem *Rubi* semina. Figura quæ est apud *Lonicerum* lib. 2. non displicet.

Turdus visciuorus qui vocatur *Germ. Zimmeren*/ abundat, multos habuimus à mense Augusto ad Octobrem, qui capiébantur cum laqueis è fetis equinis. Vocant in *Boll* *Trostelen*/ mense Octobri discedunt. Mense Augusto in vetriculo reperi *Vogelbeer* id est, *Sorbum* *Aucupariam* & grana mororum *Rubi*, quæ pelliculam vetriculi & intestina nigro colore tinxerant.

Turdum, qui vescitur granis *Iuniperi* vocant *Krametvogel* & *Wachholdervogel*. *Lonicerus* lib. 2, pingit sub dictis nominibus. Huic generi pedicis è fetis equinis non solent insidiari: interim captura est mense Octobri: sub alis planè color albus.

Turdus minor *Behemerle* vocant, mense Octobri capitur

tur laqueo è fetis equinis etiam in Boll. Lonicerus lib. 2. vocat *Trosteln* : Hic turdus pulchrè sub alis rubet, aliis minor, in cuius ventriculo reperi baccas iuniperi.

Merulam excoriaui captam laqueis è fetis equinis, quã à nigredine vocant *Kolampsel* : pingitur à Lonicero nomine *Amsel*. Mense Septembri reperi in ventriculo femina *Oxyacanthæ* Matthioli : Eum marem dicebant cui rostrum luteum, foemellam verò rostro nigro cæterò pennis fuscis. Mense Augusto aliam excoriaui quam simplices *Amsel* mihi denominarunt colore differentem. Ea multum rubri & ad luteum nonnihil tendentis sub collo habebat. Videtur hæc describi à Lonicero.

Merula alpina *Bergamsel*/ita mihi denominata in vrbe *Kirchen*/vbi mense Septembri nactus sum marem & foeminam, in ventriculo maris inueni fructus *Sorbi* aucupariæ & *Oxyacanthæ* Matthioli. Hanc autem suspicor me vidisse volantem in horto *Illustris*. Comitibus *Rudolphi* ab *Helfstein* supra fluvium *Fils*/qui transit per eius hortum in vrbe *Wisensteig/Wasseramsel*/ id est aquaticæ merulæ nomine illic notam.

Sturnus Starn Germanicè (quem pingit Lonicerus lib. 2.) mas & foemina mense Septembri frequens in pratis circa fontem admirabilem.

Graculus Germ. *Heher* : mense Septembri hunc aiunt prode fures ferarû, eoq; nomine iis valde inuisum, solere cum è sylua feras occisas exportant, cum garritu odioso insequi, quo indicio sylvarum præfecti facillè animaduertunt adesse in syluis aliquem qui feram iaculo confossam subtrahere velit. Lonicerus lib. 2. pingit,

Pica, *Ahel* à Lonicero depicta lib. 2.

Coruus, Germ. *Kapp*/pingitur à Lonicero lib. 2.

Nebelkræe/Corui cinerei.

Cornix *Kræe* Germ. Lonicerus l. 2.

Monedula Daal Germ. Lonicerus lib. 2.

Cuculus Germ. Guckguck.

Picus magnus pulcher, viridis, incolis Grünspecht dictus, Lonicerus l. 2. pingit.

Picus varius Fleckspecht Bollenfibus.

Picus parvus coeruleus quem vocant Lutz.

Hasenstößer: puto eos intelligere auem pictam à Lonicero l. 2. sub nomine Geyer & Vulturis.

Miluus Germ. Weihe. Lonicerus pingit l. 2.

Sterckene similes Bene.

Habich/Accipiter: pingit Lonicerus lib. 2. Vvirfungo etiam Astur dicitur.

Sperber/Lonicerus l. 2. vocat Nisum: In Boll volunt diuersum à sequenti, licet Gesnerus distinguat tatum sexu: foeminam vocat Accipitrem minorem Nisum Sperwer. Marem dicit vocari ein Spring/ Springel.

Greze vocant in Boll clamorosa auem nidulantem in templi turre, aliis in locis vt Kirchen dicitur Sprinken.

Wanweher. aliàs Wannenweher.

Cul vocant in pago Boll lugubriter vlulantem auem. Bubonem puto depictum à Lonicero lib. 2. Auem videre non potui, quamuis vlulantem sæpius audiuerim.

Vlula alia species in Boll clamans vesperi Weck / vnde per onomatopœiam vocant Weckvogel & Todeule id est mortis Vlulam: Quidam enim sibi persuadent, eas alicui instantem mortem præfaga voce nunciare.

Hirundo, Germ. Schwalbe/ pingitur apud Lonicerum lib. 2.

Apodes vocant Steurle.

Reinschwalbe/quasi tu Rhenacas dicas hirundines.

Vpupa Widhopff Germ. Lonicerus l. 2. pingit.

Passer Spatz/ Germ. Lonicerus lib. 2. picturam exhibet nullius momenti in editione 1573.

Emmerik / Emberiza, quam Passerem spermologum
sulpicatur Gesnerus.

Philomela Germ. **Nachtgal**. Lonicerus pingit 1.2.

Carduelis, **Distelvogel** / Lonicerus pingit lib.2.

Kohtwedel / mas & foemina. Gesnero Phanicouros Ari-
stotelis.

Golle / Rubrica Gesnero.

Spiegelmeisen Bollenfibus: Parus Gesnero.

Blaumeisele. Parus coeruleus.

Zigegeck / **Kohtmeisen** / Parus Palustris.

Kohtbrüstele / Erithacus Aristotelis & Rubercula Gesn.

Grasmücklin / Curuca seu Curruca.

Wasserstelze Motacilla.

Alauda, Germ. **Lerch**. Lonicerus pingit lib. 2. Vnum ge-
nus vocant simpliciter **Lerchen**.

Alauda alia **Heyden Lerchen** aut **Schopff Lerchen** in Kir-
chen.

Alauda minima Linariae similis **Strolerchen**.

Vespertilio. **Fledermauß** Germ. Lonicerus lib.2. pingit.
Hæc hîc per transfennam de aibus.

*In mensa quoq; lautiores veniunt pisces, quorum non
contemnendus ibi numerus & bonitas.*

Carpio Germ. **Karpffen** Lonicero lib.2. pingenti La-
tinè Cyprinus.

Lurwe piscis sanguinei coloris similis carpioni vel cy-
prino quem Gœppingenses habuerunt in fossis vrbis ex
Gemind: ibi iam nullus, nec scitur an effoeta natura ge-
nus defecerit.

Mullus, **Barben** Germ. Lonicerus lib. 2. pingit. **Barbus**
Aufonio, testè Hadriano : Gœppingæ vidi ac etiam in
Boll allatum ex pago **Bloekingen** / qui situs ad Nicarum,
vbi iungitur **Fils** fluiuis, vnde ascendunt copiosè certo
tempore per **Fils** Gœppingam.

Weißfisch/ab albedine ducto nomine, Alburnus Aufonij Gesnero: affertur ex Filso lacu, & in Boll piscis excrescens ad magnitudinem Halecis.

Perca, Versig Germ. de ea Lonicerus l. 2.

Schleibe Lonicero lib. 2. Tencha. Gœppingæ in fossis.

Lucius, Germ. Hecht Lonicerus lib. 2. pingens, qui sibi contrarius, antè dixit *Lucius ist der Macrel ein gemeiner Brattfisch/ vnd nicht Hecht / welcher Lupus heist.* Hadriano autem in nomenclatore *Lucius* Germ. *Hecht*/ Lupus autem ei alius piscis.

Trutta Forellen Lonicero lib. 2. Trostra Hadriano, Varius Isidoro, non infrequens in Boll. In stagno magno supra vrbem **Wisensteig** aiunt esse Truttas, quales multæ & magnæ in horto, in paruo viuario conseruatæ, quibus pro alimento dantur hepata: Per fontem etiam qui in horto pulchrè scaturit & viuarii modo inclusus, per foramen profundum in rupem ascendunt.

Pfale parui pisces, Phoxini Gesnero.

Kressen gobio fluuiatilis, quem vocant etiam **Bachfisch** in Boll & Gœppingæ ex fluuio **Silz** & Nicaro prope **Blockingen**.

Kohsteugle pisces in **Wisensteig**: de iis fortè Hadrianus scribit, Erythrinus Plinio, Rubellio eidè à rubeo colore, *ῥοῦγῆ* Athen. Gal. Rouget communialius nomine. Gœppingæ in fossis vrbis.

Gobius fluuiatilis Aufonio, qui Fundulus Barbaris dicitur Germ. **Grundlin** Hadrianus. Gesnero verò Gobitis fluuiatilis.

Gruppe in Boll, ni fallor Hadriano Gobius vel Gobio magno capite, etiam Gœppingæ ex fluuio **Silz**.

Anguilla Ael/ Gœppingæ in fossis.

Krebs Cancer, Lonicero pingenti lib. 2.

Rana **Frosch** Germanicè.

Bufo, Krotten.

Egel/Sanguifuga.

Minimum, insectum, minus blatta aquaticum, instar pisciculi natans, valde agile, album, capite crassiusculo proportionem corpusculi cauda bifurca mobili. Potissimi hi sunt è fluuiatilibus mihi istic visis.

Claudent historiam animalia quadrupedia.

Equi multi satis boni, quos per æstiuas noctes in pascua mittunt ducuntur quoq; ex aliis locis vt Vlmâ & Augustâ.

Brues & vaccæ pulchræ numerosæ in pascua obligari solito.

Ouium greges & arietum habent Bollenfes. Cum essem mense Septembri in *Wisensteig* vrbe vicina oblatum in cibo caput ouis, in quo obseruauit, cupri vel auri modo dentes lucentes (qui proculdubio splendidiore & pulchriores erant ante cocturam) quos apud me adhuc referuo, in memoriam celebris illius dentis aurei pueri Silesij à D. Iac. Horstio pro miraculo inaudito celebrati.

Caprae.

Cerui frequentes, qui vsq; ad baln. & fontem veniunt.

Capreoli.

Sues, de quorum morbo & remedio scripsi sub Angelica syluestri.

Apria abundant, Octob. 15. cum inuisissem fontem dictum *Rechbraun* iuxta planitiem montis & syluæ *Horn* non longè à Balneo mirabili vidi multis locis terram inuersam, quæ esset causa interroganti, responsum id fecisse apros radicem *Carlinæ* siue *Eberwurß* quærentes.

Canes pulchri magni.

Lepores.

Martes siue *Mardre* vt vocant.

Iltes captus Octobri mense.

Wiesel vocant *Mustellas* tam rubras habent quàm al-

bas. Aiunt irritatas lædere pecora, quæ earum morfu intumescant: solaq; mustellæ cute si fricentur sanari.

Mures parvi communes cinerei.

Mures aruenses Ruffi, vidi circa domum vel tugurium pauperum balneantiũ: vocât *Ackermeuß* breuiori cauda. Vtrique mures affula copiosa aquâ dicuntur propelli ex suis cauernulis & ita occidi posse.

Octobris 23. eundo Boll visus mus & occisus, omnino albus.

Spisimeuß siue mures aranei: vidi vnum cum pararentur fossæ circa balneum mirabile acuto rostro, dicebant esse *Wassermeyß*/ & non timere aquam.

Mures magnos aruenses, qui solent auellanas & triticum coaceruare, audio vocari *Wielmeuß* & *Haselmeuß*/ coaceruant etiam glanges.

Mures magnos domesticos negant se habere.

Talpa, quas mirabili artificio capiunt: Instrumentorum figuram in curiosorum gratiam dabimus pictam.

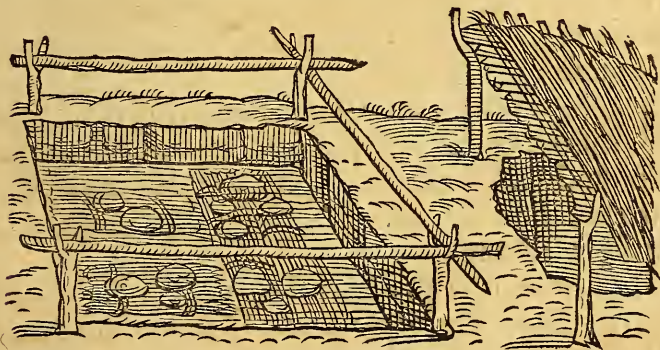
Tot igitur tantaque sunt è balneo nostro expectanda commoda, plura maioraq; suppeditaturo etiam, si quæ nos breui trium mensium curriculo, & quidem multorũ magnorumque negotiorum mole interim districtissimi fundamenta haud adeo, vt speramus, in foeliciter iecimus iisdem pro sua quisq; virili parte superstruere nitatur, potissimumq; ij, quos ob artis Medicæ professionem nullũ decet in illustranda natura, eiusq; mirifica varietate, cum curiosa medicatæ venæ effectuum obseruatione laborem subterfugere, accedente præsertim generosæ mentis, qualem in Ill. nostro Principe harum rerum studiosissimo agnoscimus & admiramur, exemplo, vel resides animo excitaturo, vel currentibus manum porrecturo.

PARALIPOMENA.

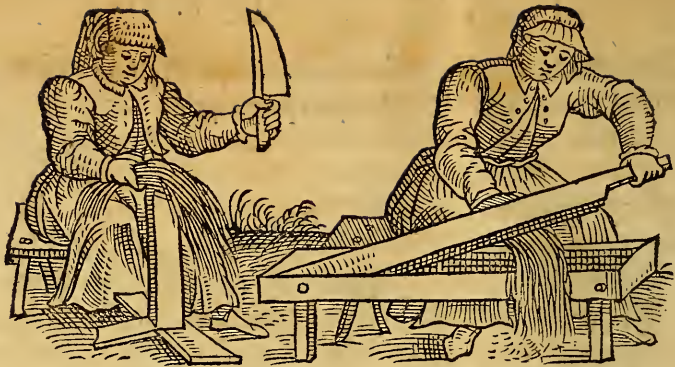
Citrum monstrosum de maximis, quod prouenit Stutgardia in horto Ill. E. C. de quo pag. 140.

Cannabis hac ratione in Ducatu Vvirtemberg. in stagnantibus aquis, immacerata, igne in subiecta scrobe accenso siccat. refer ad pag. 199.

Instrumentum ligneum, quo culmi cannabis siccati confringuntur. Alterum itidem ligneum, gladioli forma, quo cortices à festucis & confractorum calamorum asfulis alienisq; omnibus districtorio verbere repurgatur. ad pag. 199.

Alliaria ad Enchelberg, & circa Boll, semine maturo Augusto. Fuchsius pingenti hist. cap. 36. *Alliaris & Alliaris, Knoblauch/Leuchel/Saffkraut.* Anguillaræ Epist. 14. Rima Mariæ.

Asarum copiosum obseruavi circa fontem Kappenzangel, in monte Teck, Octobri. Trago ping. l. 1. cap. 20. *Asarû, Nardus rustica, vel agrestis, Haselwurz.* Narrabat mihi Dn. Joh. Lutz pharm. se vidisse, qui 3. j. pulueris cum vino assumptâ, in lecto se composuissent, subsecutumque deinde vomitum periculosum.

Absinthium Romanum vulgò dictum, in horto Ill. Com. in *Wisensteig.* Cordo hist. pl. lib. 1. cap. 65. *Abrotonum candidum.* Et in Diosc. cap. 29. *Wild Stabwurz & Weiß Stabwurz.* Fuchsius hist. cap. 1. *Absinthium Ponticum, Pontescher Vermut.*

Abrotonum in *Wisensteig* in horto Ill. Com. Trago l. 1. cap. 112. *Stabwurz/Schopwurz/Gartenhägen/Ruttelkraut/Gampfferkraut/Abrotonum.* Nec eius, nec Fuchsi figura placet.

Asparagus cum baccis August. in horto Ill. E. C. Gœppingæ. Trago ping. l. 1. c. 223. *Asparagus, Germ. Spargen.*

Anarantus maior semine albo, florens Augusto in horto Ill. E. C. Gœppingæ, & in *Kirchen* in horto loh. Lutz phar.

Matth.

Matthiolo in hist. Germ. l. 2. c. 37. *Grossen Meyer*, Blitum Vngaricum, Lobel. in Aduers. p. 95. *Amaranthus maior*.
Bistorta inter *Grübingen* & *Wisensteig* / florens Sept. Fuchf. hist. c. 197. Germ. *Naterwurk*. Trago lib. 1. c. 105. *Bistorta maior*, *Serpentaria* vulgò non sine errore.

Aquilegia muscosa, *siliqua angulosa*, in *Kirchen* in horto Ioh. Lutz phar. Dod. hist. pempt. 1. lib. 3. cap. 3. *Thalictrum*.

Bardana siue *Lappa vulgaris*. Matthiolo in Diosc. lib. 4. c. 102. *Groß Kletten* / *Personatia*. *Lappa maior*, *Bardana*.

Bardana capitulis tomentos. Fratri Casparo *Lappa maior lanuginosis capitulis*, quam mihi acceptam refert: ego non separo à Matthioli *Personata* siue *Lappa maior* altera, Matth. in hist. Ital. & Lat. cum maioribus figuris l. 4. c. 102. Dubito an fortè eadè planta *Arction montanum* & *Lappa minor* Galeni Lobel. obs. p. 318. & Icon. Plantini pag. 587.

Bursa Pastoris florens Octobri in monte Teck: circa Bol Augusto. de ea Tragus lib. 1. cap. 71. *Bursa pastoris*, *Pera pastoris*, *Seckelkraut* / *Teschelkraut* / *Hirtenseckel*.

Betonica florens Septembri & Augusto. Trago ping. lib. 1. c. 65. *Betonica*, *Braunbethonien*. Lob. obs. p. 286. *Betonica*.

Antirrhinum minimum florens Augusto: quod fortè depictū à Matthi. in Diosc. l. 4. p. 135. pro *Antirrhino* tertio.

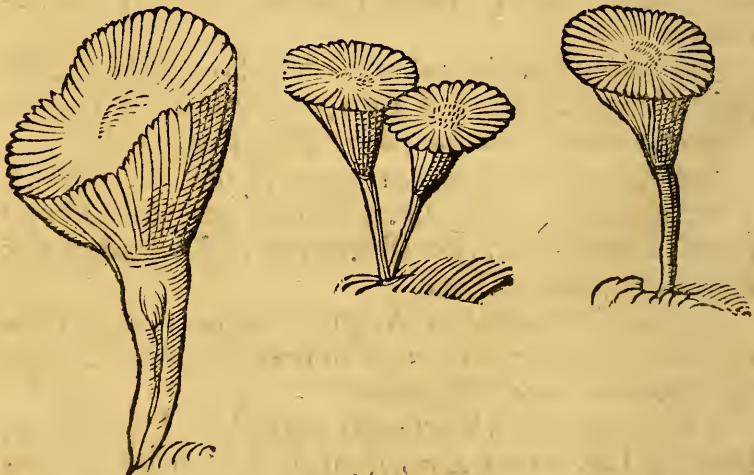
Been album officinarum, prope *Enchelberg* florès Sept. Lobel. obs. p. 184. *Spumeum Papauer* vulgò. Iac. Theod. Tabern. Icon. part. 2. sect. 1. p. 298. *Herba articularis*, *Splispettel*. Trago lib. 1. ca. 40. *Gliedweich* & *Taubentropff*, & malè *Polygonaton* Diosc.

Alfene glabra, albo flore. Augusto florens. Hæc exhibetur in hist. gen. pl. lib. 11. c. 11. nomine *Alfines* vernæ. Quid si ad *Linum* potius referamus?

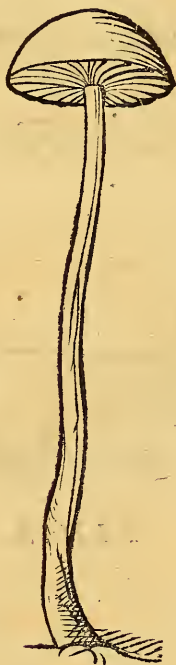
Aracus Fuchsi in *Kirchen* in horto Ioh. Lutz pharm. Dod. hist. Lat. pempt. 4. lib. 2. cap. 3. *Sylvestris* siue *nigra*

Bona. Matth. in hist. Ger. l. 2. c. 21. *Wild Bonen*, Faba sylv. *Anagallis aquatica* ad fontem *Nappenzagel* & circa *Bol*, florens Augusto. *Fuchsis pingenti* hist. cap. 277. *Sion* & *Anagallis aquatica*, *Wasserpungen*/*Bachpungen*. *Dodo*. hist. frument. *Anagallis aquatica*, plærifq; *Becabunga*. *Betonica Pauli Turnero*, *Veronica* foemina quibusdam, florens & semen ferens Augusto, Sept. & Octob. Huius plantæ figuram habet *Dodon*. hist. Lat. pempt. l. 2. cap. 21. nomine *Veronicae pratensis*. *Alga crispa* in *Wisensteig* in horto Ill. Com. aquæ innatans. depingitur apud *Plantinum* Icon. p. 286. titulo *Puffilli fontilapathi*, Teut. 351. *Trago* lib. 2. cap. 44. *Das ander Samkraut*, *Alga* secunda, ni ego fallor: & *Clusii* fortè in *Pannon*. lib. 4. ca. 23. *Tribulus aquaticus minor*, in hist. nostra generali plantarum *Lucens fontinalis*.

Fungi albi pileolo inuerso, de quibus pag. 209.

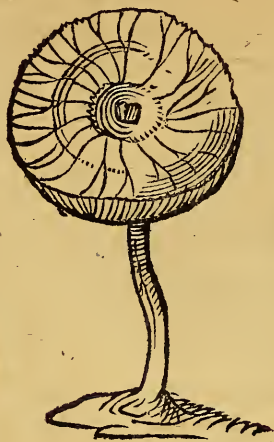

Fungi

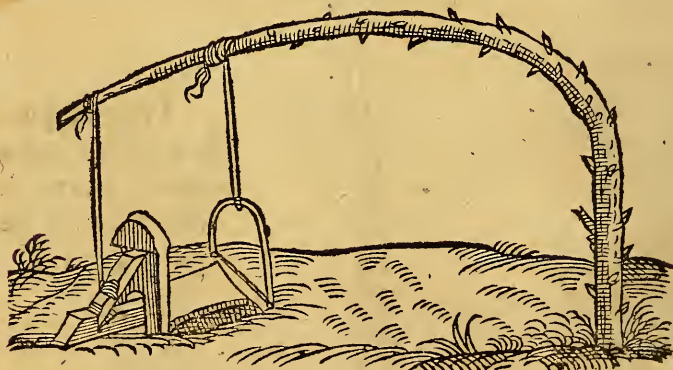

Fungus par-
uus albus cum
luteola parte in
summitate , de
quo p. 209.

Fungi parvi superiore parte alba, altera ex luteo ru-
bente, de quibus p. 210.

Talparum cupiendarum ratio, cuius facta mentio lib.
4. pag. 220.

FINIS.

